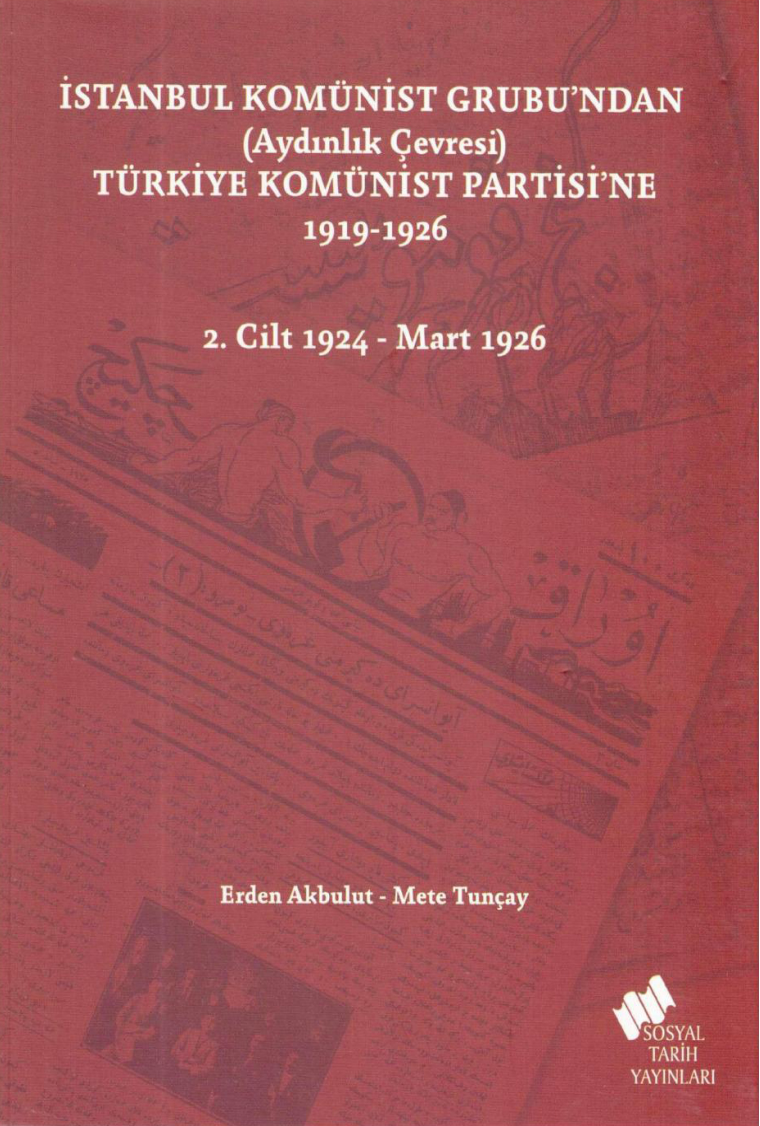
İSTANBUL KOMÜNİST GRUBU'NDAN (Aydınlık Çevresi) TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NE 1919-1926

2. Cilt 1924 - Mart 1926

Erden Akbulut - Mete Tunçay

SOSYAL TARİH YAYINLARI

İSTANBUL KOMÜNİST GRUBU'NDAN (AYDINLIK ÇEVRESİ) TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NE 1919-1926

Almanya'daki Türk Spartakistleri'nden
Mayıs 1926 TKP Viyana Konferansı'na

2. Cilt 1924 - Mart 1926

Erden Akbulut - Mete Tuncay

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

Kapak fotoğrafları:
Aydınlık, Genç Komünist, Orak Çekiç.

1.Baskı İstanbul, Şubat 2013

İÇİNDEKİLER

I. 1924 BAŞLARINDA İKG FAALİYETLERİ VE DOĞU SEKSİYONU İLE İLİŞKİLER 9

II. KOMİNTERN V. DÜNYA KONGRESİ'NE İSTANBUL'DAN GÖNDERİLEN RAPORLAR 45

III. KOMİNTERN V. KONGRESİ'NDE TKP DELEGASYONU 59

IV. KOMİNTERN V. KONGRESİ (17 Haziran - 8 Temmuz 1924) 63

V. KOMİNTERN V. KONGRESİ SONRASINDA TKP İLE DOĞU SEKSİYONU ARASINDAKİ TARTIŞMA 77

VI. TKP DELEGELERİNİN KOMİNTERN DOĞU SEKSİYONUNA SUNDUĞU BİLGİLENDİRME RAPORLARI 93

VII. PROFİNTERN III. KONGRESİ, PROFBÜRO VE VİLAYET FAALİYET RAPORLARI 115

VIII. TKP'NİN 1924 SON ÇEYREĞİNDEKİ FAALİYETLERİ 151

IX. 1925'te AYDINLIK, ORAK-ÇEKİÇ ve İLK AYLARDAKİ İŞÇİ HAREKETİ 175

X. TKP 1925 AKARETLER KONGRESİ 187

XI. AKARETLER KONGRESİ ANLATIMLARI 227

XII. AKARETLER KONGRESİ VE TKP'DE MUHALEFET 231

XIII. SOLDA SÜKÛN 243

XIV. GENÇLİK HAREKETİ 245

XV. KUTV (DOĞU EMEKÇİLERİ KOMÜNİST ÜNİVERSİTESİ) 275

EK-1 KOMİNTERN 1924 - MART 1925 295

EK-2 KRONOLOJİ 1924 - Mart 1925 325

AD DİZİNİ 329

Sunuş

1924 başından Takrir-i Sükûn Kanunu'nun ilanına, Mart 1925'e kadar uzanan dönemi ele aldığımız II. Cilt ile ilgili öne çıkan hususları şöyle sıralayabiliriz:

1. Aydınlık çevresinin siyasî yaklaşımı, teşkilât ve yayın faaliyeti, Komintern Doğu Seksiyonu ve onun Türkiye'deki görevlisi Mirniy bakımından "legal Marksist", oportünist olarak değerlendirilmekte, bu konu Komintern V. Dünya Kongresi'nde Manuilski tarafından açık bir biçimde ifade edilmektedir.

2. Komintern Doğu Seksiyonu ve onun Türkiye'deki görevlisi Mirniy bu duruma kadro bakımından çözümün KUTV'da eğitim gördükten sonra Türkiye'ye dönenlerden, başta da Şevket Süreyya Aydemir'den geçtiğini düşünmektedir. Bu anlayışla, 1924 başlarında Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl Antel ve Aydınlık çevresini pasif ist bulan Şevket Süreyya Aydemir'den oluşan yeni bir teşkilât bürosu oluşturulmuş, varolan bütün hücreler Aydemir'e teslim edilmiştir. Ancak KUTV bölümünde verdiğimiz 4 yıllık değerlendirme belgesinde Aydemir'in parti faaliyeti 1924 yılı sonu itibariyle "grupçuluk" olarak görülüp ağır biçimde eleştirilecektir.

3. Dr. Şefik Hüsnü, Komintern V. Dünya Kongresi'ne Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Durumu, Partinin Reorganizasyonu ve Faaliyetleri ve TKP'nin Geçici Asgari Programı başlıklı üç önemli rapor göndermiştir. Bunlar Şubat 1925'te toplanacak TKP Kongresi'nin programatik çerçevesini oluşturmuştur.

4. Komintern V. Dünya Kongresi'ne katılması istenen ancak değişik mazeretler ile katılmayan Dr. Şefik Hüsnü ve o kongrede delege olan Faruk Asri, yani Vanlı Kâzım [Kip], dünya kongresi ertesinde Doğu Seksiyonu'nu ağır biçimde eleştirmekte, Doğu Seksiyonu ise bu eleştirilere sert biçimde cevap vererek, TKP'nin Doğu Seksiyonu'nda çalışmak üzere bir sürekli temsilci göndermesini istemektedir.

5. Komintern V. Dünya Kongresi'ne TKP temsilcisi olarak katılan Halim [Hasan Âli Ediz] ve Faruk Asri [Vanlı Kâzım Kipi Doğu Seksiyonu'na Türkiye'nin iktisadî ve içtimaî durumu, işçi ve grev hareketi üzerine çok kapsamlı istatistikî veriler içeren geniş raporlar sunmuştur.

6. 1925 yılı başında yayın hayatına başlayan *Orak-Çekiç* Doğu Seksiyonu'nun yayın alanında öngördüğü işçilere dönük faaliyetin önemli bir ürünü olmuştur.

7. Şubat 1925'te İstanbul Akaretler'de toplanan ve Petrov başkanlığında Kolarov, Brike, Kitaygorodski, Kats, Frid. yoldaşlardan oluşan KEYK Doğu Seksiyonu tarafından TKP II. Kongresi olarak adlandırılan kongre ile ilgili gündem, sunulan raporlar ve seçilen Merkez Komitesi bilgilerine erişmekle birlikte, delegasyonun tümünü ve kongre tutanağını mevcut arşiv belgeleri içinde bulamadık. Seydahmedov'un KUTV ders notu olarak Dr. Şefik Hüsnü'nün belgelerinden hare-

ketle hazırladığı ve Rusya Devlet Siyasî Sosyal Tarih Arşivi'nde [RGASPİ] bulunan *TKP Tarihi* adlı çalışmasının ve Marat'ın [İ. Bilen'in] Bulgaristan Devlet Arşivi'nde bulunan "Hepten gizlidir" ibareli *"TKP-yi İÇİNDEN KEMİREN YIKICI AKIMLAR"* başlıklı raporunun Akaretler Kongresi ile ilgili bölümlerini de aktaracağız.

8. KUTV [Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi] ve Gençlik faaliyetlerini ayrı bir bölümde ele alacağız.

9. Ekler bölümünde, dönem kronolojisi ve kimi biyografik notlarla ad dizininin yanı sıra, bu kez Komintern V. Dünya Kongresi'ne Doğu meselesiyle ve Yakındoğu'da komünist hareketle ilgili sunulmuş tezler, ayrıca tüm ülke seksiyonlarının/partilerinin uymak zorunda oldukları Komintern Tüzüğü'nün çevirisi de yer almaktadır.

Şubat 2013

I. 1924 BAŞLARINDA İKG FAALİYETLERİ VE DOĞU SEKSİYONU İLE İLİŞKİLER

Aydınlık'ın 1924 yılında çıkan sayıları, eskilerinden farklı olarak, memleket meseleleri üstüne tahlil ve tenkitlerin yanısıra, Marxist teori ve Sovyet deneyi hakkında yazılara da geniş yer vermiştir[1]. Örneğin, 1924 Şubat sonlarında yayımlanan Sayı 20, hemen bütünüyle, 21 Ocak'ta ölen Lenin'in anısına ayrılmıştır[2]. Yalnız, bu sayıda Dr. Şefik Hüsnü'nün, son zamanlarda canlı bir fikir etkinliği göstermeğe başlayan yenilik yanlılarını Marxizm açısından eleştiren dikkate değer bir yazısı vardır[3]. Yazar, önce bu müceddıtleri yüz yıl önceki ütopyacılara benzetmekte ve diyalektik materyalizmin onların tutumunu nasıl tenkit ettiğini hatırlatmaktadır: "Hayatın akışı istikametinde olmayan İçtimaî teşebbüsler daima akamete mahkûmdur." Şefik Hüsnü, özetle, üstyapıda yeralan kurumlarda girişilecek modernleştirme çabalarının bir kere sathîliğini, sonra faydasızlığını ve nihayet "içtimaî ıslahat" adına uymadığını belirtmektedir:

"Sebatkâr bir sây ile memleketimizde bir büyük sanayi ve yer yer elektrik merkezleri vücuda getirmeğe muvaffak olduktan sonradır ki, yeni istihsal ve tevzi usullerimizin tesiri altında hayat şartlarımızın değişmesi bir içtimaî inkılâp zaruretini hissettirecektir. Yoksa bugün hukuk-u aile kanunu, maarif ıslahatı ve saire gibi vesilelerle içtimaî inkılâptan bahsetmek, bu tabiri gülünç bir tarzda kullanmaktır.

"İçtimaî inkılâbın bir temenniden ibaret kalmaması için, bugünkü devlet ricalinin hakikati olduğu gibi görmesi ve teferruatla uğraşmaktan vazgeçerek, umumî bir plâna tevfikan iktisadiyatımızı yükseltmeyi gaye edinmesi kifayet eder. Siyasî inkılâbımızı yapmak hususunda sarf edilen azim ve celâdet bu iktisadî inkılâbımızı tahakkuk ettirebilir."

Şubat'ta çıkan Lenin sayısından sonra, *Aydınlık* yine iki ay yayımlanamamıştır. 1924 Mayıs sayısı ise, hayli yeni bir havaya bürünmüştür. Bu sayıdan (No. 21) itibaren, *Aydınlık'ta*. Marxist-Leninist teori üstüne bilgi veren telif ve tercüme yazılara çokça rastlanmaktadır[4]. Bunun yanı sıra, Dr. Şefik Hüsnü o sıralar memle-

1. *Aydınlık'ın* ilk sayılarına oranla bu yeni gelişmesinde, Osmanlı hükümetinin ve Müttefik işgalinin sansüründen kurtulmuşluğun da payı olabilir.
2. Sadrettin Celâl ve Şevket Süreyya'nın bu sayıda yayımlanan makaleleri, 1925'in ilk günlerinde daha geniş bir şekilde, Aydınlık Külliyatının II'inci kitabı olarak basılmıştır: *Lenin ve Leninizm*. Şevket Süreyya, *Aydınlık* yazılarından önce de, 'Lenin Komünizmi görmeden ölmüştür' diyerek kamuoyunda ün kazanmaya başlamıştı. Lenin ve Marx'tan sözettiği, tarihî şahsiyetler ve tarihte şahsiyetlerin rolü üstüne konuşmasını, 'Komünizm ne ölmüş ne de iflâs etmiştir, çünkü daha doğmamıştır' diye bağlamıştı, *İleri*, *2* Şubat 1924.
3. 'İçtimaî Islahat Meselesi,' s. 529-532.
4. Örneğin: Marcel Olivier, 'Marxizm ve Leninizm,' Sayı 20, s. 553-554; Memduh Necdet, 'Marxizm Dersleri: Tarihi Materyalizm,' Sayı 22, s. 571-573; Kızıl Çalıkuşu-Şaziye Sabiha [Şevket Süreyya], 'Genç Marxistler Sütunu: Tarihi Materyalizm I ve II,' Sayı 22 ve 23, s. 582-584 ve 606-608; Şevket Süreyya, 'Kari Marx'ın Ağzından Kendi Felsefesi,' Sayı 23, s. 596-597.

Mayısta çıkan derginin kapağında, kırmızı ve orak-çekiçli bayrak ve -bundan sonraki sayılarında da devam etmek üzere- ilk sayfasının başında: 'Bütün Dünya İşçileri Birlesiniz' sözü göze çarpmaktadır.

keti saran, 17 Kasım 1924'te TBMM'nde Halk Fırkası'na karşı Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına varacak huzursuzluklara bakarak, yaklaşan fırtınanın Marxist sosyoloji araçlarıyla bir ön-çözümlemesini yapmıştır[5]. Buna göre, "1324 senesinde Meşrutiyet'in ilânından beri, Türkiye'nin tarihi, inkişâf halinde bulunan küçük burjuvazinin, maruz kaldığı çeşitli istibdat ve tahakkümlere karşı açtığı mücadelelerin tarihinden başka bir şey değildir. Bu müteşebbis sınıf, evvelâ yükselmesine hail olan Abdülhamit'i devirmek gayesini takip eden Meşrutiyetçilik hareketine bütün kuvvetiyle müzaheret etmiş; müteakiben de yavaş yavaş alelıtlak hükümdarlığa ve o makamı âlet edenlere karşı mücadeleden hâli kalmamıştır."

Böylelikle, Türk küçük burjuvazisinin doğurduğu İttihat veTerakki Cemiyeti, 1914 öncesinde yerli ve yabancı sermayenin çekiciliğiyle karşılaşınca; fırkanın "tecrübesiz ve haris" elebaşları, üye kitlesinin çıkarlarına sırt çevirerek bu iğvaya kapılmışlardır. "Artık onlar kendi partilerinin efradını ve neşet ettikleri sınıfı değil, daha Abdülhamit zamanından beri, Türkiye'de mevcut, kozmopolit unsurlardan mürekkep şehirli sermayedarlar sınıfını temsil ve onun menfaatlerini müdafaa ediyorlardı." Türkiye'deki sermayedar burjuva ve küçük burjuva sınıflarından ilki, Batının emperyalizmle kavgasında merkezî Avrupa sermayedarlarının tarafını tutmak yönelimindeydi. Buna uygun olarak, Kayser İkinci Wilhelm de, türedi Osmanlı Meşrutiyet ricalini Alman sermayedarlığının menfaatlerine bağlamayı başarmıştı. Bu uzlaşmanın dışında kalan Türk küçük burjuvazisi ise, menfaatini harbe girmemekte görüyordu. Bununla birlikte, parti önderleri bir emrivâkile memleketi savaşa soktular. Bu sayede, sermayedar burjuvazisi savaş süresince, müstebit rejimin de yardımı ile, "âdi şerait içinde tahayyül bile etmesine imkân olmayan servetler, sermayeler yığmaya muvaffak oldu." Ordu teçhizatı ve savaş malzemesi taahhütlerinde, vagon inhisarında ve ihtiyaç maddeleri üstünde yapılan vurgunculuk, bu sınıfı adamakıllı semirtti. Fakat, Mihver grubunun yenilgisi, bir hezimet sadmesi yarattı. Türk sermayedar burjuvaları, "Mütarekenin ilk senelerini öteye beriye başvurmakla geçirdiler. ... Denize düşen yılana sarılır kabilinden, bir ara içlerinden en cüretkârları, en halis sınıf düşmanlarının hâkimiyeti altında olan Sovyetler Rusyasmdan bile istifadeye yeltendiler. Akıllarınca Bolşevikleri âlet ederek, İtilâf devletlerinin memleketimiz aleyhindeki tasavvurlarını akim bırakacaklardı. Fakat gaye memleketi kurtarmak ve bir inkılâp yapmak değil, milleti eskisi gibi soymak

5. 'Türk Burjuvazisinin Aile Kavgaları,' Aydınlık, Sayı 22, (Haziran 1924), s. 562-565.
Bundan beş ay önce, İngilizce *Inprecorr'da* G. Astakhov imzasıyla yayımlanan 'Türkiye'de Liberallerle Tutucular Arasındaki Savaşım' (31 Ocak 1924, cilt 4, No. 8, s. 47) başlıklı yazı da, başlayan iç kavgalar hakkında ilginç yorumlar içeriyor. Ziya Gökalp'in Halk Fırkası için, gericilere ve köktencilere karşı Liberallerle Tutucuların bloku dediğini ve onları yenince kendi aralarında kapışacakları öndeyişinde bulunduğunu aktaran yazar, geçen ilkbaharda (1 Mayıs tutuklamalanyla) TİÇSF'ye, yaz sonunda da (2. dönem seçimleri ile) gericilere darbe indirildiğini belirttikten sonra, Cumhuriyet ilânının aslında Liberallerin Tutuculara savaş ilân etmesi olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, Kemalistler artık pek kovuşturulmayan köktencilerin de desteğiyle, gericilerin katılacağı Tutuculara karşı keskin bir iktidar mücadelesine gireceklerdir. (Astakhov bu yazısında, [Anadolu'da] *Yeni Gün'ü* çıkaran Yunus Nadi'nin 'Türk Marat'ı' diye tanındığını da söylüyor.)

imkânlarım hazırlamaktı." Bu taktik tutmayınca, tersyüzü edip bu kere "Düveli İtilâfiye sermayedarlarına" yanaşmayı denediler; bunun için de "harbe iştirakten bizzat mesul bazı mühim şahsiyetleri feda" etmekten çekinmediler.

"Bugün, henüz asrî sermayedarlık usullerine bigâne olmakla beraber, onun korkusunu almış olan Anadolulu genç burjuvalarımızın, iktisaden inkişâf edebilmek emeliyle tahakkuk ettirdikleri halkçı inkılâbına muhasım bir vaziyet alanlar, işte bu zengin Türk burjuvalarıdır." İzmir'in işgalinden sonra, Anadolu'nun orta sınıf halkı, menfaatlerini ve mevcudiyetini tehlikede gördüğü için, teşkilâtçı rehberlerin arkasından istiklâl mücadelesine atılmıştır. Savaş sırasında, bir hayli tereddütten sonra, iki yüzlü bir politika takip ederek millî mücadeleye karşı mutavassıt bir tavırda karar kılan sermayedar burjuvalar ise, "istiklâl harbinin cezrî bir siyasî inkılâba müncer olacağı"nı kestirememişlerdir. Bugün de, sınıf çıkarlarıyla gözleri örtülmüş olduğu için, ancak sathî ıslahata razı olmakta, fakat hilâfeti ilga, hanedanı tard ve lâikliği ilân gibi "ileri (!)" ıslahatı "havsalalarına sığdıramamaktadır"[6]. Yüksek burjuvazimiz, Avrupa sermayedarlığıyla adamakıllı birleşmiş olduğundan, menfaati "milletin mümkün olduğu kadar yavaş uyanmasında"dır: Tabiî ki, elde edilmesi kolay bir hükümdarı tercih edeceklerdir. Halkı bilgisiz ve boynu eğik tutan "hacılar ve hocalar zümresinin memlekette nüfuz sahibi olmasını Frenklerin şiddetle arzu ettiği, herkesin bildiği bir hakikattir." Saray kalıntılarının ve serseri münevverlerin de katıldığı kozmopolit sermayedarlar, irtica bayrağı altında bugün "millî inkılâba karşı muhasım bir cephe açmıştır."

Burjuvazinin iktisadî bakımdan en ilerlemiş bölümü, siyasal gericilik programını benimsemiştir, henüz kapitalistleşmemiş olan öteki bölüm burjuvazi ise, halkçı devrimi gerçekleştirmeğe kararlıdır. Böylelikle şimdi, "Türk burjuvazisinin iki muarız cenahı arasında cereyan edecek bîaman bir aile kavgasının arifesinde" bulunuyoruz.

6. Dr. Şefik Hüsnü gibi yerli Marxistlerin Hilâfetin kaldırılmasına faydalı, hatta zorunlu, ama yetersiz diye bakmalarına karşılık, Müslüman kökenli Sovyet Marxistleri coşku göstermişlerdir. Örneğin: 'Baku Amelesinin Tebriki Ankara (25 Mart 1924) A.A. Baku amele-i Müslimesi namına Ankara'daki Rus Sefaretine Baku'dan varit olan bir telgraf namede, Türk çalışkan milletinin uzun seneler terakkisine mâni olan Hilâfetin ilgası münasebetiyle Türk köylüsünün herbir suretle selâmlanmasına karar verildiği bildirilmiştir.'
Ziynetullah Nuşirevan da olaydan hemen sonra, *Hilâfetin Ölüvi* (Ölümü) diye, Arap harfli Tatarca bir kitap yayımlamıştır (Moskova: Kızıl Şark M. 1924), 70 s. [Altbaşlığı: Müslüman Feodalizminin Tarihine Kısa bir Bakış ve Türkiye Revolutsiyasından Bir Yaprak - Son Halifenin Türkiye'den Kovulması Münasebetiyle.] Yazarın kendi adını, 'Allah'tan arındırarak 'Ziynet' Nevşirvan diye imza atması ilginçtir. (Ama bu, bizim ülkemizde de yaygın bir uygulama değil mi? 'Ata' diye tanıdığımız birçoklarının asıl adı, 'Ataullah,' 'Vahdet'lerinki'Vahdeddin'dir!)
İngilizce *İnprecorr'un* 15 Şubat 1923 tarihli sayısında (cilt 3, No. 16, s. 124-26) 'Lausanne Konferansı' üstüne bir yazısını gördüğümüz, Hintli Komünist Manabendra Nath Roy da, aynı derginin 13 Mart 1923 tarihli sayısında (cilt 4, No. 19. s. 154-55) da 'Hilâfetin ilgası' adlı makalesinde, TBMM'nin kararını desteklemekte ve bu adımın zorunluluğunu belirtmektedir. Çığır açıcı olaym ertesi günkü *İleri'de* çıkan bir makaleye 'Şarka Veda' diye başlık atıldığını kaydeden Roy'a göre, 'Halife davasına bağlılık, karşı-devrimci bir saray kliğinin ve gerici dinadamlarının egemenliği demek olacaktı.' Onca bu karara nasıl olsa dışarıdan tepki gelecekti. (Nitekim, İngiliz *The Times* ve Fransız *Le Temps'm* yorumları.) Böyle şeylerin kollanmaya çalışılmaması doğru olmuştur.

Şefik Hüsnü, çözümlemesinin bu noktasında, gericilikle özdeşleştiğini söylediği kapitalist burjuva sınıfının, Türkiye gibi ülkelerde nasıl olup da, Batıdaki eşlerine Marxist teorinin izafe ettiği ilericilik ve devrimcilik gibi vasıflardan yoksun olduğunu açıklamaya çalışmaktadır. Bu durumun nedenleri, Türk kapitalist burjuvazisinin gerçekte iman, itikat sahibi, vb. olması değildir; tersine, "bu sınıf erkânı, maişetleri, zihniyetleri, içtimaî telâkkileri itibariyle tamamıyle asrîleşmiş, Avrupalılaşmış şahsiyetlerden terekküp eder." Edebiyatları bile, Türk gözüyle, Türk ruhuyla değildir. Onlar, "memleketi bir vatan değil, kolayca istismar edilmesi matlup olan bir pazar telâkki ederler. İstismar için en müsait şart da, hiç şüphesiz halkın müstebit bir idare altında ezilmesidir." Bazı Batılıların, "halkçılık ve din aleyhtarlığı, geri memleketlere gönderilmeğe mahsus ihracat emtiasından değildir" sözü, bu sınıfın dileklerine tıpatıp uyar. Aslında, önce Marxist teoriyle açıklanması güç gibi görünen bu durum, yine aynı aracın yardımıyle çözümlenebilir. Yalnız, sınıf mücadelesi terimlerini millî sınırlar içinde değil, milletlerarası seviyede kullanmak gerekir. Türkiye gibi, emperyalizmin göz diktiği ülkelerde, yoksul ve orta halli halk kitlelerine karşı yerli ve yabancı kapitalistler birlik olmuşlardır. Yurdumuzda da, bundan ötürü, Anadolulu genç burjuvazinin temsil ettiği devrimci plâtformu, yabancı ortağı büyük şehir sermayedarları şiddetle tenkit etmektedirler. Onlara göre, girişilen inkılâplar millî ihtiyaçtan doğmamaktadır, "zafer mestîsi başlarına vurmuş bir avuç insanın şuursuz teşebbüsleri mahsûlü"dür. Bu devrim özentileri yüzünden, "Türkiye, sermayedar Avrupa'nın ve İslâm âleminin pek kıymetli teveccühünü kaybediyor, bu kadar muhtaç olduğumuz sermayeler bize gelmekte tereddüde düşüyormuş."

Bu tablodan, Türk işçi ve köylülerinin kendi sınıf menfaatleri bakımından çıkarmaları gereken hareket kurak, süratle teşkilâtlanmak ve mümkün olduğu kadar çok sayıda mücahit yetiştirmektir; çünkü, "yoksul kitlelerimiz şunu hatırdan çıkarmamalıdır ki, Türk burjuvazyasının -sermayedar olanı da, olmak üzere bulunanı da dâhil olmak üzere- sermayedarlığında muvaffak olması, ancak halkı, Avrupa'da olduğundan daha beter insafsız bir tarzda soymasıyle mümkündür". Bunun içindir ki, işçinin örgütlenmesine engel olmak isteyeceklerdir. Fakat, irtica iktidara karşı başkaldırınca, işçi sınıfı "Anadolu'nun genç burjuvazyası yanında inkılâbın semerelerini müdafaa edecektir". Büyük tehlike, "cehaletlerinden bilistifade taassup hislerini tahrik suretiyle fakir köylüleri de arkasından sürüklemeğe" çalışan, sermayedar büyük şehir burjuvazisinin, bu tasarısında başarıya ulaşmasıdır. O zaman hükümet hatasını anlayıp, Marxist düşünüşe yaklaşarak aşağı sınıflara eğilmek zorunda kalacaktır. Fakat bu zorunluluk duyulduğunda, geç kalınmış olabilir. Onun için, burjuva cumhuriyeti şimdiden, "ameleye karşı takip ettiği cebir ve şiddet siyasetinden" vazgeçmelidir.

1924 yılının kimi belgeleri, rapor niteliğinde olduğu için, kaçınılmaz olarak 1923 yılındaki faaliyetleri değerlendirmekte, genel dökümünü vermektedir. Nitekim tıpkı eski yılların toparlayıcı genel raporlarında olduğu gibi, 1924 yılıyla ilgili belgeler arasında 1923 yılı grev hareketlerinin ayrıntılarına göz atacağımız gibi, Teşkilât Bürosu faaliyetlerini de gözden geçirmiş olacağız. Yeni dönem faaliyetleri ile eski dönemin iç içe akışına tanık olacağız. İlk olarak ele aldığımız Voitinsky'nin 15 Ocak 1924'te, üyesi olduğu KEYK Doğu Seksiyonu'na verdiği Rapor'un Türkiye bölümünde aşağıdaki bilgilere yer verilmektedir. Bunlar arasında gerek Teşkilât Bürosu'nun kuruluş ve gelişimi, gerek 1923'teki grev hareketi, gerekse işçi hareketi ile Marksist hareket arasındaki karşılıklı ilişkiler konusunda yapılan değerlendirmeler ve nihayet *Aydınlık* çevresine Komintern V. Dünya Kongresi'nde Manuilski tarafından getirilecek olan "legal Marksist - belediye sosyalizmi" yönündeki eleştirinin ipuçları bakımından dikkat çekicidir. Elbette öne konan görevler Komintern IV. Dünya Kongresi'nin ana sloganı olan "Yığınlara gitmek" doğrultusunda belirleniyor.

Dördüncü Kongre'nin toplandığı vakte kadar, Türkiye'de dört farklı komünist grubu vardı: 1. Anadolu Komünist Partisi [THİF] (organı *Yeni Hayat)*, 2. istanbul Komünist Grubu (organı *Aydınlık)*, 3. Beynelmilel işçiler İttihadı [Bİİ] (organı *Nea Anthropos)*, 4. Ermeni Hınçak grubu. Dördüncü Kongre'nin Türkiye sorunuyla ilgili komisyonunda, bu grupların birleştirilmesi ve bir TKP oluşturulması için karar alınmıştı. Komünist Enternasyonalce, grupların temsilcilerinden bu işle görevli bir merkezî teşkilâtlanma bürosu kurulmuştu. 1922 Aralık ayında, teşkilâtlanma bürosu istanbul'a gitti.

Bundan kısa bir süre sonra, Anadolu Komünist Partisi ezildi ve üyelerinin bir kısmı hapse atıldı. Sonuç olarak, Ankara teşkilâtı ve daha birçokları hemen hemen tamamıyla dağıldı. Bu sebeple, Anadolu'da çalışmaya aylarca imkân bulunamadı.

Büro istanbul'da hayli iş yaptı, fakat 1923 Mayısında İstanbul teşkilâtına da darbe indirildi, ileri gelen yoldaşlar tutuklandılar ve Hıyanet-i Vataniye'den yargılandılar. Mahkeme kamuoyundan bir hayli ilgi gördü ve İstanbul işçileriyle radikal aydınlar arasında, tutuklanmış komünistlere karşı duygudaşlık doğurdu. Bununla birlikte, istanbul'daki çalışmalar da aylarca kesintiye uğradı. Komünist grupların etkinlikleri Ağustos ayından önce başlayamadı, o zaman da hemen hemen yalnızca istanbul'la sınırlı kaldı.

Lausanne Konferansı'nda pekiştirilen millî devrimin zaferi, bu ülkede yeni bir anti-emperyalizm dalgasının yükselmesine yol açmıştır, işçiler kısmen kendiliklerinden, kısmen de hatta Hükümetin desteğiyle yabancı işverenlere karşı bir grev kampanyası yürütüyorlardı. Ama bu grev hareketi çabucak milliyetçi sınırları aşmış, aynı zamanda yerli burjuvaziye karşı da yönelmişti.

1923 güzünden beri, ülkenin üstünden 15.000 kişinin katıldığı bir grev dalgası geçmiştir. Bu hareket, istanbul, Zonguldak (madencilik), Balya - Karaaydın (bakır ve çinko [!] madenleri) gibi geniş sanayi bölgelerini ve belli başlı demiryollarını kapsıyordu. Yaygınlık ve teşkilâtlılık bakımından bu grevler Türkiye için olağanüstüdür. Grevler sonucunda 45.000 kadar sanayi ve ulaşım işçisini içinde toplayan Umum Amele Birliği meydana gelmiştir, istanbul'daki işçi teşkilâtları izmir [İktisat] Kongresi'ndeki delegeleri aracılığıyla işçilikle ilgili çok radikal bir yasama programı ileri sürmüşlerdir. Bu da gösteriyor ki, Türkiye'de işçi sınıfı hareketi yeni bir aşamadan geçiyor.

Durumun farkında olan Türk hükümeti, işçi hareketini Marxist aydınların etkisinden yalıtmaya çalışıyor. *Aydınlık* dergisi çevresinde toplanan Marxist aydınlar, işçileri siyasî ve iktisadî mücadelelerinde etkilemeye kalkışmadıkları sürece, yazınsal etkinliklerinde hükümetçe engellenmemektedirler. Marxist ve radikal gençliğin dergisi olan *Aydınlık*, kapitalist toplumun teorik eleştirisini yaptığı halde, bir kez bile kapatılmadı. Fakat aydınlar işçi sınıfı hareketi üstünde herhangi bir etki göstermeye başlar başlamaz, Hükümet hemen baskı önlemlerine girişiyor; Geçen yılın 1 Mayısında aynı durum oldu.

Hükümetin kendisi, sendikaları Zubatov sendikası gibi teşkilâtlamakta; komünistlere sempatisi olan kişiler, sistemli bir biçimde hareketten dışarı atılmaktadır. Böylece Hükümet kendi sendikalarını yaratarak ve aynı zamanda devrimci aydınları yasal Marxism ve reformizm çizgisinde tutarak, işçi sınıfı hareketinin iğnesini çıkartmaya çalışıyor. Türk yoldaşlarımız Hükümetin bu politikasının yeterince farkında görünmüyorlar. Devrimci aydınların işçi sınıfı hareketinden koparılmasının tehlikesini kavramış gibi hareket etmiyor ve yeterli direnişi göstermiyorlar. Baskılar sonucunda TKP sayıca azalmış durumdadır, fakat en sadık ve bilinçli üyelerini muhafaza etmiştir. Parti şimdiye kadar ilişki kurmadığı izmir, Zonguldak, Kayseri vb. gibi bazı sanayi merkezleriyle temas etti. Partinin birçok ajitatörü ve propagandisti vardır, fakat bunları yeterince kullanmıyor.

Partinin acil ödevleri, bütün enerjisini fabrikalarda ve ulaştırma hizmetlerinde işçi çekirdekleri oluşturmaya ayırmak; içeriden çalışmak üzere, hükümet sendikalarına ve Umum Amele Birliği'ne sızmak; ilk önce, hiç değilse haftalık bir işçi gazetesi kurmaktır'.

Lütfiye imzasının, aşağıda Şefik Hüsnü'nün raporunda Aydemir silinerek Lütfi olarak anılmasından ve Mirniy'in 17 Ocak başındaki bir raporunda kahvehane fikrinin Aydemir'e ait olduğunu ve vazgeçilmesi gerektiğini belirtmesinden 1923 sonlarında Türkiye'ye dönen Şevket Süreyya Aydemir'e ait olduğunu düşünüyoruz. 5 Ocak tarihli Rusça metinde KUTV'dakileri tanıması, aynı yönde öneri ve taleplerde bulunması da bunun Şevket Süreyya tarafından kaleme alınmış olabileceğine işaret ediyor. Raporların tonundan Şevket Süreyya'nın İstanbul'daki teşkilâtı dağılmış, Şefik Hüsnü'yü ise dünyadaki ve Rusya'daki gelişmeler konusunda bilgisiz bulduğu görülüyor; bu çerçevede teşkilâtı bire bir tanıyarak ve kendisinin de içinde bulunacağı bir orgbüro [teşkilât bürosu] kurarak faaliyetin bütününe çeki düzen vermeyi önüne koyuyor. İleride göreceğimiz üzere Şevket Süreyya ile Şefik Hüsnü'nün çalışma anlayışları pek fazla uyuşmadığından 1925 Kongresi arifesinde karşılıklı eleştirel konumlarda yer alıyorlar.

Gemi buraya ancak 15 gün önce geldi. Odesa'da bir hafta kadar kaldım ve orada Solomonov yoldaşla görüştüm. Bu mektup hiç de çalışmalarımız hakkında ayrıntılı, yani büyük bir rapor değil. Şefik'i ve Orhan'ı [Sadrettin Celâl] gördüm. Onlar, özellikle Şefik, daha yetenekli ve iyi niyetli biri. Ama, dünya çapındaki işlerimizi ve Rusya'daki durumu az

7. Amsterdam Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Arşivi'ndeki Snevliet belgelerinden (no: 331) Sıra No: 3127/16-18.

biliyor. Gelecekteki çalışmalarımızın ana hatlarını çizmek üzere bir araya gelmek için zaman belirledik. Ben gelmeden önce, yani bundan bir ay önce Size büyük bir rapor göndermişler. Umarım, eline geçmiştir. Onların dediğine göre, orada gereken her şey var. Onların amaçları ve tahminleri hakkında gelecek mektupta konuşacağım.

M. [Mirniy] yoldaşa ulaşamadım - yakında gideceğim. Sizinle bizim aramızda hiçbir bağlantı yok. Önce bu bağlantı kurulmalı. Bağlantısız işler yürütülemez. Bu konuda Odesa ile anlaştık. Bununla ilgili tahminlerimi biliyorsunuz. Bir tekne bulmalıyız, bir dükkân ve gizli bir ev tutmalıyız. M. Yoldaşla görüştükten sonra Size de bu konuda ayrıntılı bilgi vereceğim. Şimdilik legal yaşamak çok zor. Bunu halledebilmem için karımı Batum üzerinden hemen gönderin, bunu C. [Cevat] Yoldaş iyi biliyor.

Parti, sendikalar ve siyasî durum hakkında bir dahaki sefere yazarım. Ben her şeyi ancak üstünkörü görebildim. Bugünkü durumun çok ilginç olduğu görülüyor. Ankara genel güveni tamamen yitirmiş. Sendikal çalışmalar da henüz pek sağlam değil. Etki sağlamak ve geliştirmek için büyük bir sabırla, uzun süre ve mütevazı çalışmak gerekiyor. KUTV'dan öğrenci gönderme sorununa gelince. Burada bilinenler legal gönderilmemeli. Gelecek sefer tam olarak kimleri nereye göndermek gerektiğini bildireceğim.

Adresim önceki gibi - M. yoldaş üzerinden.

5.1.24".

Şevket Süreyya İstanbul'a gelmesinin ardından Vâlâ Nurettin'e gönderdiği mektupta, bir yandan ülkedeki siyasî gelişmeleri, öte yandan yurtdışında bulunduğu süreçte gündelik hayattaki değişiklikleri aktardıktan sonra, Doktor Şefik Hüsnü ile görüşmesini ve Aydınlıkçıları değerlendirmesini belirtiyor.

Brike yoldaş

Aydemir'den [Şevket Süreyya] bir mektup aldım. Oldukça ilginç bir mektup, sizin için yaptığım tercüme.

[Vâlâ]

Aydemir yoldaşın ....'e mektubunun tercümesi

... Son radikal reformlardan sonra Türk hükümeti genel ilgiyi üzerine çekti ve uzun zamandır kaybettiği kamuoyunu yeniden kazandı. Elbette reformlar plânı bitmedi. Hükümet konumunu muhafaza edebilirse, yani olağanüstü bir kaza olmazsa, Cumhuriyetin uzun süre güvende olduğu söylenebilir. İşçi sınıfının sakin durumu devam ediyor ve hatta gitgide artıyor. Hemen hemen hiçbir işçi teşkilâtı yok. Amele Birliği, aslında gerçekte varolmayan üyelerinin onaylarını alamadığından ve işgal ettiği bina ile değişik masraflarını ödeyemediğinden, göründüğü kadarıyla, artık varlığını sürdüremeyecek. Dolayısıyla Amele Birliği tüm popülerliğini kaybetti.

Öte yandan proleterlerin sayısı günden güne artıyor. Örneğin İstanbul ile Edirne

8. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 319-321 [Rusça]. Rusça el yazısı. En alttaki "M. Yoldaş üzerinden" sözlerinden önce, muhtemelen gizlilik düşüncesiyle üzeri karalanmış ve ilk harfi "M" olduğu anlaşılan bir söz yazılmış. Şevket Süreyya, diploma isterken, Mustafa Şevket adına düzenlenmesini istiyor.

arasındaki demiryollarına çalışmak için 2.000 kişi başvurdu. Bu insanlar taleplerine cevap almak için birkaç ay bekleyecekler; kabul edildiklerinde 30 TL maaş alacaklar. Bu 2.000 kişiden sadece 20 kişi işe alınacak, işsizlik yaygın. Adalet Bakanlığı 4 memur için bir ilân yayınlıyor, 300 kişi müracaat ediyor. Bu üç yüz kişi arasında büro hizmetlileri, astsubaylar, ücretliler, eski subaylar, vb. yer alıyor. Nihayetinde bu 300 kişi arasında yarışma yapıldı ve 20 kişi seçildi; 4'ü bu 20 kişi arasından yeniden seçilecek ve aylık 21 TL ile işe başlayacaklar. Bir öğretmen inanılmaz güçlüklerden sonra 600 kuruş (fiilen 21 lira) maaş alıyor. Onun için nihaî amaç 700 kuruş. Benim eski okul arkadaşlarım şimdi bu 700 kuruş maaştalar (30 lira). Pek ender olarak, büyük yetenekler belki bir gün 800 kuruş maaş alabilir.

Ayrıca fiyatlar durmaksızın artıyor. Beşiktaş'ta (merkezden uzak bir mahalle) çok basit (tek) bir oda kiralamak istedim. Benden ayda 10 lira istediler. Bir istatistiğe göre hayat harp öncesine göre 1.165 kat daha pahalı.

Buna rağmen, bana göre, bu evre çok uzun sürmeyecek. Sermaye hareket halinde. Türkiye'de sermayenin biriktiğini (yani merkezileştiğini) veya birikmeye başladığını söylemek istiyorum. Yerli sermaye yakında bir organizasyon biçimini alacak. Hükümetin kabotajın sadece Türkler tarafından yapılabileceğini düzenleyen bir kanun çıkartmasının akabindeTürk denizciliği hemen canlanacak. Türklere ait gemilerin tonilatosu şu son aylarda % 50 arttı. Denizcilik kumpanyaları (örneğin Seyr-i Sefain) her gün zenginleşiyor.

"Ereğli" gemisinin bir dümencisi ayda 24 lira alıyor; oysa ki -tereddütsüz söyleyebilirim- günde 24 saat çalışıyor. Bir Türk gemisinde seyahat etmek için bir yolcu akla zarar bir miktar, diğer ülkelerdekine göre çok yüksek bir miktar para ödüyor, Ticaret Odası faaliyette. Elbette ticaret komisyonlarının araştırmalarının sonuçlarını öğrenmek öğretici olacaktır. Ancak bunlar yayınlanmadı. Ekmeğin okkası 20 kuruş, gaz 25 kuruş; Trabzon'da bir teneke gaz 350 kuruş; oysa Baku petrolü Türkiye'de neredeyse hiçbir rol oynamıyor. Sebebini bilemiyorum.

Tek kelimeyle işsizlik, hayat pahalılığı, sömürü, proleterleşen yığınları hareketlendirip birleştirecek. Bu dönem -benim kanıma göre- oldukça yakın olmalı. Örneğin bir iş kanunu böylesi bir hareketlenmeye yol açabilir. Ne yazık ki hiçbir hazırlığımız yok. Bu hazırlık militanların yığınların içine sızması ve literatür olmalıdır. Bu literatür için hiç paramız yok; işçi literatürü için Moskova bize hiç yardımcı olmuyor. Bu literatürün tercümesini ve redaksiyonunu yapacak yoldaşımız yok. Bize oradan kesinlikle yardım etmeniz gerekiyor.

Dün akşam Doktorla (Şefik Hüsnü) konuştum. Ancak işlerine fazla karışma hakkım yok, zira ben fikrimi söylemekle yetinmek zorundayım, kararlara karışamam. Bana göre bu yoldaşlar (Aydınlık'çılar), iyi niyetlerine rağmen, aktif olamazlar. Onları aşırı tenkit ettiğimde, pasifliklerinin hatasının Moskova'dan geldiğini beyan ediyorlar.

Bana "Mustafa Şevket" adına "iyice süslü" bir diploma gönderin. Bu Fransızca olmalı...'

9. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 247-250 [Fransızca].

Kendimi daha net ve daha anlaşılır biçimde ifade edebilmek için raporumu Türkçe yazmak zorunda kaldım. Ama anlaşılacağı üzere, istanbul'da bulunup da iki üç haftada durumu tam gereği gibi kavrayabilmek mümkün değil. Ben yalnız göze batan hususları anlatacağım.

GENEL DURUM [Rusça elyazısı]

Türkiye'de iktisadî seyri ve ona tevafuk eden içtimaî hayatı ve ideolojiyi (hâl-i hazırda) şu iki cümle ile hülâsa etmek mümkündür: Daimi ve gittikçe mütezayid bir sefilleşme (obnişçeniye/yoksullaşma [Rusça]) ve buna tevafuk eden daimi ve mütezayid bir adem-i memnuniyet, rahatsızlık (bezpokoystvo/rahatsızlık [Rusça]) ve bedbaht. Türkiye haricî görünüşlerin zıddına olarak henüz (sermayenin terakümü) değil, servetin ziyaı (izçeznovenie bogatstva / zenginliğin yitirilmesi [Rusça]) devrini yaşıyor. Artık her içtimaî ve siyasî hadiseyi bu mihver esası etrafında izah etmek, hatta bu hadisatın neler olabileceğini tahmin etmek müşkül değildir, iktisadî fakirleşme şu şekilde tecelli ediyor. 1- Paranın ortadan kaybolması (Türkiye'den son altı ay zarfında Avrupa'ya kırk milyon lira çıkmış ve pek az para girmiş.) 2- Yeniden kıymetler yaratılmaması (hiç bir yeni fabrika, yol, köprü, müessese ta harb-i umumi bidayetinden beri yapılmamasına rağmen pek çokları harab olmuş.) 3- Köyün sefilleşmesi ve köy iktisadiyatının harabii (bunun hakkında yakında güzel rakamlar takdim edeceğim.) 4- Nihayet harbin husule getirdiği diğer tahribat ve transit yollarının tebeddülü.

Sonra bütün bu hallere memlekette yüz binlerce muhacirin, açığa çıkarılmış binlerce memurların (bu meyanda altı bin zabitanı) ticarî müesseselerin durgunluk karşısında kadrolarını azaltmaları yüzünden açıkta kalmış yine pek çok insanların vaziyetini ilâve ederseniz şimdiki geniş adem-i memnuniyetin nasıl derin, iktisadî ve tedavisi çok müşkül esaslara istinad ettiği kendi kendine anlaşılıyor.

Bu adem-i memnuniyet ise şu şekillerde tecelli ediyor:

1- Hükümetin tamamen nüfuz ve şöhretini kaybetmesi. Türkiye'de tarihî zaruretlerin ve bir muzafferiyetin mahsulü olan ve her sınıf halkın efkârını cidden kendisinde toplayan Mustafa Kemal - ismet hükümeti bugün bütün manasıyla bütün taraftarlarını kaybetmiştir denilebilir. Hatta İsmet Paşa kabinesi, ki bir inkılâbın neticesinde başa geçen ve la-akal beş altı sene mevki-i iktidarda kalması icab eden bir kabine, daha ikinci âtide istiklâl mahkemeleri meselesinde Mecliste ekalliyette kalmış ve ancak ikinci seçkide parlman usulleriyle ekseriyeti temin edebilmiş ve daha ikinci ayda sarsılmıştır. Mustafa Kemal - İsmet Paşa grubu Mecliste iki türlü mukavemet görüyor. (Ya doğrudan doğruya itiraz ve muhalif rey, yahud da reyden ve celseden istinkâf) Bu mukavemeti idare eden rehberler henüz celseden istinkâf ve isbat-ı vücud etmemek tarikini takip ediyorlar. Kabine Mecliste şimdiye kadar bariz olarak iki defa muhaliflerine karşı hücum etti. Birincisi Mecliste bulunmayan ve vazifede bulunan mebus kumandanlar hakkındaki kanun. Bu kanun partice Ali Fuad ve Refet paşalara tevcih edilmişti, ikincisi de istiklâl mahkemelerinin salâhiyeti meselesi. Kabine muhaliflerini, parti ve muhalif kumandanları uzaklaştırmak siyasetini takip ediyor. Ben henüz pek kısa temaslarla da ordu arasında da adem-i memnuniyetin pek sarı olmadığını fakat muktezi hiç bir teşkilâtın bulunmadığına kani oldum.

Nüfuzunu[delik] kaybeden hükümet iki suretle bunu muhafazaya çalışıyor. 1- Taviz verme [Rusça] meselâ (zabitanın terhini, askerlik müddetinin tenkisi, tohumluk celbi. 2- Terrör. Bunun da en bariz misâli istanbul'a gönderilen istiklal mahkemesidir ki ta-

mamıyla muhaliflerin kuvvetlenmesine, bilhassa son zamanlarda herkes için menfur bir adam olan Tanin sahibi Hüseyin Cahit'in inanılmaz ve işitilmemiş bir şöhret ve hürmet kazanmasına vesile oldu. ismet Paşa aleyhindeki tenkidatın da açık bir şekil almasına sebebiyet verdi.

Bu muhalefete karşısında henüz mutasarrıf bir grup mevcud olmadığında ve muhalefetin dağınık bulunduğuna, fakat bunları toplayacak kuvvetin ve hükümete namzedin ittihad ve Terakki olduğuna herkes kanidir. Zaten Türkiye'nin bu işgal devresindeki bütün grupların [Rusça] karakterini bir kelime ile, yani karaktersizlik kelimesiyle karakterize etmek mümkündür. Bunlar henüz müstakırr değildir ve henüz hiç bir sınıfî cehdi ve kuvveti temsil etmiyorlar. Fakr ve adem-i memnuniyet dalgasının zirvesi şüphesiz istanbul'dur. Fakat siyasî merkez-i sıklet Ankara'dır. Lâkin son devrin tarihi seyrinin doğurduğu ve hemen hemen gayr-ı kâbil-i izale bulunan bu müşkülatın kabahati kendi omuzlarına yüklenmesine ve gördüğü muhalefete rağmen hükûmet-i haziranın bir müsbet ciheti vardır ki o da cumhuriciliğidir.

Komünist teşkilâtı: Sabiha [Dr. Şefik Hüsnü?] ve Güzide [Sadrettin Celâl?] ile müteaddid defalar konuştuk. Bütün meselelerde anlaştık ve müttefik kaldık. Basit bir orgbüro [Rusça] tertibatı vücuda getirmek zarurîdir. Ben bir müddet için istanbul'dan ayrılacağım. Benim refikamı gönderiniz. Bu çok lâzımdır. Gelince bu işleri tanzim edeceğiz. Bu işlerin tesviyesini arkadaşlar bana bıraktılar. Burada yaçeykalarla beni, birer birer temas ettirmeye başlıyorlar. Bunlar çiftçi ve amelelere az temas eder olmakla beraber hiç yoktan iyidir. Ben kendilerine hemen yeni bir orgbüro [Rusça] teşkil etmeleri ve bir takım gürültülere meydan vermemelerini söylüyorum. Çünkü eski orgbüro'dan [Rusça] bir Sabiha kalmış. Neşriyat için bir program teklif ettim. Rusya'yı popülarize etmek için ne şekillerde çalışmak lâzım geldiğine dair tezlerimi bildirdim. Yine bütün mesailde müttefik kaldık. Siz hemen (M. Sab [Mehmet Sabri ?Rusça]) yoldaşı gönderiniz. Bir kahve kiralamak bir kayık satın almak, bir ev tutmak için muktezi olan parayı da gönderiniz. Bunun için birinci dakikada (250) sonra beher ay için (60) lira kâfidir. Bu masaya gelecek arkadaşa verilecek bir miktar para dâhil değildir. Sonra benim refikamı da keza göndermeniz bu hesaba ona verilecek bir miktar para da dâhil değildir. (M. Sab [Mehmet Sabri) Rusça]) yoldaş kısımdan [Rusça] doğrudan doğruya (....) yoldaş nezdine gönderilmelidir. Refikamı ise Batum tarikiyle gönderiniz, (bu hususta A. Dje [Rusça A. Cevat] yoldaş bilir.) Bir kaç kitabım neşri için ...[delik] bu kitapların bu zamanda neşri bilhassa lâzımdır ve biz bunların ihzarını aramızda payla[ş]tık) bir miktar para da icab eder. Mahallî diğer amele teşkilâtları hakkında henüz hiç bir fikrim yoktur.

Buradaki mesaî taktikamız hakkında henüz fikirlerimi tenevvür ettiremedim, Gelecek mektubumda, selâmlar.

Lütfiye[10]

Dr. Şefik Hüsnü'nün 1924 yılındaki ilk raporu, yine gazete sorununu gündeme getirmekle başlıyor. Aydemir adını silerek Lütfi olarak adlandırdığı Şevket

10. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Sayfa no: 85-87 [Rusça ve Eski Türkçe].

Süreyya Aydemir'in İstanbul'da bağlantı sorunlarını İKG teşkilâtı dışında kurmasının, Rusya'da eğitimde bulunanların yasal yollardan Türkiye dönmelerinin önemine işaret ediyor. Nitekim OMS [Komintern Uluslararası İlişkiler Seksiyonu! bağlantı noktaları genelde olağan teşkilât dışında ama onun içindeki bazı özel kişilerle ilişkili olarak kurulur.

Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'na

Değerli Yoldaşlar,

İki ay önce göndermiş olduğumuz çok önemli rapora hâlâ bir cevap almış değiliz. Oysa ki gazete işi acildi.

Bu gecikme sonucunda üzücü bir durum doğdu. Yine de bu günlerde Komünist Enternasyonalden önerilerimiz doğrultusunda bir kararın bize iletileceğini kuvvetle umuyoruz. Tersi durumda basın alanındaki faaliyetimiz zora girecektir.

Propaganda ve gizli teşkilâtlanma faaliyetimize yeni bir ivme kazandırdık. Öğretmen çevrelerinde ve Harbiye'de bir dizi çekirdek oluşturduk. Şapirografla illegal yayınlarımız bu sızma çalışması için büyük yarar sağlıyor.

Tüm parti üyeleri, devrimcilerin bakış açısını yansıtan legal bir günlük gazetenin kurulması konusunda hemfikir.

Aydemir Lütfi, yoldaşımız on beş gündür bizlerle. Sorunsuz olarak istanbul'a inebilmiş.

Halen durumunu yasallaştırmakla uğraşıyor. Bunu başarmasını umuyoruz, istanbul'da bir bağlantı noktası organizasyonu konusunda çok doğru fikirleri var. Planı bize ikna edici göründü. Ancak parti bu konuya hiçbir biçimde bulaşmak istemiyor. Bunun parti dışında düzenlenmesi ve ne olursa olsun bir ülke organizasyonu olması ve öyle kalması gerektiği görüşündeyiz. Öte yandan ne yazık ki kadrolarımızdan bir takım yoldaşlarımızı bu hizmete ayıracak durumda da değiliz.

Buraya dönecek diğer yoldaşlarımıza ısrarla bir Türk pasaportu elde etmelerini ve bizimle yasal yoldan ilişki kurmalarını tavsiye ediyoruz. Aksi takdirde, partinin onlardan sağlayabileceği yarar çok sınırlı olacaktır.

Çok yakında, küçük gruplar halinde, Moskova'ya eğitim yapmak üzere 10 ila 15 genç göndereceğiz. Tarafımızdan imzalı bir öğrenci belgesini yanlarında getirecekler. Bunlardan bazıları teşkilâtlarımızın üyesi, bazıları ise tarafsız. Yoldaşlarımızın belgeleri üzerine "K" harfi koyacağız.

Komünist selâmlarımızla,

TKP Teşkilât Bürosu Genel Sekreteri,
0. Masdar

12/1/1924"

11. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1,* CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge no: 645 [Fransızca].

Anlaşıldığı kadanyla, 1924 yılından itibaren İstanbul'da Mirniy Komintern destekçisi/enstrüktörü ve asıl OMS sorumlusu oluyor. Komintern ile kurye trafiği ve Moskova-Odesa üzerinden memlekete gelenlerin teşkilât ile bağ kurması onun üzerinden oluyor. Bu nedenle 1924 yılı boyunca Mirniy'in çoğu Brike'ye hitaben kaleme aldığı kısa-uzun bir dizi notuna ve raporuna, Brike'nin ona gönderdiği direktif mektuplara yer vereceğiz. Bunlarda adı geçen kişilerin hepsi İstanbul ile ilgili, ancak doğrudan İKG/TKP ile ilgili olmayabilecektir.

Değerli dost.

Mektubunu aldım. Senin ortaya koyduğun sorunlar yerli çalışmalarımızda bize yön gösteriyor. Ankara'nın istanbul politikasını büyük ölçüde belirleyen hususlar istanbul işçi sınıfını bir yandan avlamak, öte yandan (bir istanbul, bir Ankara çevrelerince) tavlamaktır.

Maalesef, soruna yeterli cevap için vakit çok dar. Mektubu dün aldım, posta ise bugün gidiyor. Bu yüzden cevabı bir sonraki kuryenin gidişine ertelemek zorundayım.

Parasızlık yüzünden gazete kapandı. Bir an önce gazete için para sağlamak gerek. Bir yerden borç almaya ve mümkün olursa gazeteye hemen devam etmeye çalışacağım.

Aydemir yoldaş geldi. Bağlantı kurdu.

Aydemirin geliştirdiği kahvehane görüşünden vazgeçmek gerekiyor. Bu darbeye açık bir durum olur. Bütün gizli çalışma için kullanılan kahvehaneleri polis biliyor. Odesa'dan OMS, bağlantı için sık sık insan gönderiyor. Onlar bir ölçüde yerel bağlantılara ek yardımcı güç oluyor. İleride de onlardan yararlanacağım.

Sana *Vazife* gazetesini, bizim bültenden kimi yazılar ve belgeler vb. gönderiyorum.

Golman yoldaşa paralarının şu günlerde verileceğini söyleyiver.

Komünist selâmlarıyla S. Mirniy

Patyomkin yoldaş Size raporunun bir suretini iletiyor. Komünist Partisinin faaliyetleriyle ilgili bölümle mutabık değilim. Bir sonraki mektubumda onun buranın toplum yaşamında oynadığı rolün ayrıntılarını yazarım.

17/1-1924, istanbul
No. 18[12]

Mirniy'in hemen 2 gün sonra Dr. Şefik Hüsnü'nün büyük olasılıkla Doğu Seksiyonu'ndan gelen mektuba verdiği cevabı göndermek için kaleme aldığı notu ve Şefik Hüsnü'nün cevabını veriyoruz. Şefik Hüsnü başta Komintern ile ilişkiler konusunda direktiflerin kendi özel durumları dikkate alınarak ana konularla ilgili olmasını talep etmekle, henüz KEYK ve Doğu Seksiyonu ile ilişkilerin yürüyüş tarzı hakkında eksiksiz bilgi sahibi olmadığı ortaya koyuyor. Ayrıca 1923 yılı boyunca

12. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 322 [Rusça]

KEYK Doğu Seksiyonu ile yazışmalarının düzensiz olduğu, Doğu Seksiyonu'ndan gönderilmiş direktiflerin İstanbul'a ulaşmadığı anlaşılıyor. Bunda özellikle 1 Mayıs 1923 tevkifatmdan sonra İstanbul Komünist Grubu'nun güvenlik nedenleriyle eski ilişkilerini kullanmamış olması etkili olmuş olabilir. Şefik Hüsnü'nün KUTV öğrencilerini teşkilâttan uzak tutma, legal çalışma içinde sadece birer bağlantı elemanı olarak tutma yönündeki önerileri de Komintern kadro politikası hakkında bilgilendirilmemiş olduğunu gösteriyor. Şefik Hüsnü'nün ana gündemini yine günlük gazete sorunu doldurmaktadır.

Değerli Dost,

Kuryemizin birkaç gün daha kalması gerekti. Senin mektubuna yoldaşların cevabını gönderiyorum. Bu cevabın özelliği mektup gelir gelmez hemen verilmiş olması. Ayrıntılı rapor bir sonraki postayla gönderilecek.

Komünist selâmlarımla (S. Mirniy)

İstanbul 19/1-1924
No. 21[13]

19.1.1924

Değerli Yoldaş,

Şu anda 5 Ocak 1924 tarihli mektubunuzu aldım. Yoldaş Mirni adına bana bunu getiren kurye, cevabın kesinlikle ertesi sabah gönderileceğini belirttiğinden, bu kısa mektubumda özel olarak sizi ilgilendiren belli başlı noktalar hakkında partimizin bakış açısını yazıyorum.

1) Önce talimatlar sorunu. Son raporumuzda, Enternasyonalin tavsiyelerinden vazgeçmek istediğimizi söylemek niyetini taşımadık. Ancak mahkememizden buyana zanlı ve yakından izlenen kişiler olarak görüldüğümüzden, sizinle düzenli bir yazışma yapmamız bizim açımızdan çok tehlikeli olacaktır. Raporumuzda diyorduk ki, ülkedeki faaliyetimiz açısından görüş alışverişimizi gerekli en asgari düzeye indirmek ve direktifleri sadece hayatî önemdeki sorunlarla ilgili olarak göndermek daha uygun olacaktır. Hâlâ bu görüşteyiz.

2) Geçtiğimiz 9 ay boyunca bize göndermiş olduğunuz çok sayıda mektuptan söz ediyorsunuz. Ne yazık ki bu yazılardan hiçbiri bize ulaşmadı, sadece iki ay önce aldığımız ve son raporumuzla yanıt verdiğimiz bir kısa not elimize geçti. Buna karşılık, biz size Sivastopol üzerinden birçok kez yazdık. Söylediklerinize göre, bu yazılarımızdan hiçbirinin size ulaşmamış olduğunu anlıyoruz. Umuyoruz ki bundan böyle yeni bağlantı aygıtımız daha düzenli olarak çalışacaktır.

3) Kısa süre önce Moskova'dan dönen Lütfi yoldaşımız, bize, diğerlerinin yanı sıra hiçbir maliyet de istemeyen mükemmel bir bağlantı sistemi önerdi. Söz konusu olan, orada eğitim görmüş bir dizi yoldaşı buraya getirip onlara İstanbul limanı üzerinde bir kahve işlettirmek; bunlardan birisi de satın alınacak bir sandalı limanda çalıştıracaktır."Böylece bu yoldaşlar, hiç dikkat çekmeden, Karadeniz gemilerinde yolculuk yapan kuryelerle ilişkiye geçeceklerdir. Ayrıca Lütfi'yle birlikte olanların da en kısa zamanda İstanbul'a dönme-

13. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 323 [Rusça]

leri iyi olacaktır.

4) Moskova'daki eğitimlerini tamamlamış diğer yoldaşlarla ilgili görüşlerimiz, size bir hafta kadar önce gönderdiğimiz raporda belirtildi. Buna geri dönmeyeceğiz. Yalnızca şu nokta üzerinde ısrarlıyız ki, bunlar yasal yoldan dönmelidirler. Gerektiğinde milliyetçi şahsiyetlerin yardımına başvurmakta da herhangi bir sakınca görmüyoruz.

5) Biz de, yazışmalarımızın şifreli olmasının arzu edilir olduğunu düşünüyoruz. Eski şifre anahtarlarımız kırıldığı için, yeni şifre anahtarları oluşturmamız gerekiyor, sizin mektuplarınızın geliş yolu, karşılaştırılamayacak derecede daha güvenilir olduğundan, bize cevabınızla birlikte uygun bir şifreyi belirmenizi rica ediyoruz.

6) Gazete konusuna gelince, şuna inanıyoruz ki, -kısa zamanda açması bir şekilde yitip gitme tehlikesi karşısında- ilk ağızda "günlük" olmalıdır. Deneyim kesin olarak göstermiştir ki, haftalık veya onbeş günlük bir gazete, büyük boyutlu ve popüler günlük gazetelerle rekabet edebilecek görünümde de olsa istanbul gibi büyük bir kentte kamuoyunun dikkatini çekemez. Emekçiler kitlesinin ve genel olarak devrimcilerin ilgisini çekebilmek için, vakit geçirmeksizin bir günlük gazete yayımlamak gerekir. Böylesi bir girişimin teknik ayrıntıları elinizde bulunan raporumuzda yer almaktadır. Buna ekleyecek bir şeyimiz yok.

6) [aslında numara yinelenmektedir] Öyle görünüyor ki, sizin orada bulunan Türk yoldaşlarımız bir dizi kitap ve broşürün tercümesini yapmışlar. Bunları burada legal olarak yayımlamak şu anda mümkün. Millî Eğitim Bakanlığı bile K. Marx'ın Kapitalini giderleri kendisine ait olmak üzere yayımlamayı öngörüyor. Bu tercümeleri en hızlı biçimde bize gönderiniz. Kapitalin tercümesini hükümete satmayı ve elde edilecek parayla diğer broşürleri yayımlamayı umabiliriz.

Sıcak ve komünist selâmlarımla,
Teşkilât Bürosu Sekreteri
(İMZA)[14]

Bu arada Vanlı Kâzım, muhtemelen Doğu Seksiyonu'na gönderdiği mektupta, nasıl tutuklandığı hakkında bilgi veriyor. Önce bu mektubu, ardından Dr. Şefik Hüsnü'nün kaleme aldığı ve ilk kez TKP Genel Sekreteri imzasını kullandığı notu vereceğiz; notta sözü edilen rapor ekli belge olarak arşivde yer almıyor.

istanbul 5 Şubat 1924

Yoldaş,

Yoldaşlarımızın değerleri aşırı farklı. Serbest kaldığım zaman, kendilerine ortak davamıza, idealimize bağlılıklarının kalitesini söyleyeceğim. İstanbul'da ve diğer taşra vilâyetlerinde ve başşehirde tanıdığım bütün yoldaşların hepsi iyiydi. Tevkif edilir edilmez onlarla ilişkimi kestim. Neden biliyor musunuz? Resmen komünist olarak bilinen yoldaşlar gelip beni ziyaret edebilir, en azından dostça selâmlarını yazabilirlerdi. Zaman zaman ziyaretime gelen sadece iki yoldaş var: Mehmet ve Mahmut Ancak bunlar bana boş gözlerle

14. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25, Klasör: 32_36, Belge no: 676-678 [Fransızca]

bakıyorlar. Serbest zamanlarımda özellikle Mehmet beni evine davet edip güzel yemekler ikram ediyorlardı, iyi bir yoldaştı ancak biraz yalancıydı, zira sizin de tanıdığınız bir yoldaşa da yalan söylemişti. Size bu hikâyeyi anlatacağım, böylece karakterini tahmin edebilirsiniz. Eski gençlik sekreteri Nizamettin'i [Nazif] herhalde tanırsınız; Ankara mahkemesi tarafından mahkûm edilmişti, polis tarafından aranıyor, İstanbul'da saklanıyordu. Mehmet de onu tanıyordu; bir gün Mehmet'in evindeyken bana Nizamettin yoldaşı sabah saat 11.00'de mutlaka görmek istediğini söyledi. Saat tam 10 ¥2'ta Nizamettin'i bir dükkânda gördüm. Kendisine Mehmet'in bana söylediklerini söyledim. Hemen Mehmet'e gitmesi gerekiyordu. Ancak Mehmet'in evini pek iyi bilmediğinden kendisiyle gitmemi istedi; birlikte gittik. Mehmet'in evine vardığımızda, Mehmet'in tanımadığımız bir Rus kadınla konuştuğunu gördük. Birkaç konuşmadan sonra kadın ayrıldı. 5 dakika sonra evin polis tarafından sarıldığını gördük. Mehmet, ben ve Nizamettin, üçümüz de ne yapmalı diye düşünüyorduk. Nihayet Ben ve Nizamettin çıkmak ve geldiğimiz gibi birlikte gitmek zorundaydık. Polis karakolunun önünden geçerken ikimiz de tevkif edildik. Bu hikâye doğru ve aynı zamanda özet haldedir. Oysa ki Mehmet George'a tevkifat sırasında evde olmadığını söylemiş; işte büyük bir yalan; Mehmet yoldaşa inanmıyorum. Size olayları uzun uzun yazamıyorum. Zira durumum korkunç. Serbest kaldıktan sonra, size geleceğim ve konuşmamız gereken her şeyi konuşacağız.

En sıcak komünist selâmlarımla,
Kâzım[15]

Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'na

Yoldaş,

Hâlâ son raporumuza vereceğiniz cevabı bekliyoruz.

Talimatlarınızı alır almaz, askıda duran siyasî ve iktisadî çeşitli sorunlar hakkında uzun bir rapor göndereceğiz.

Bugün size, bağ sorunuyla ilgili olarak partinin görüşünün oldukça eksiksiz dile getirildiği raporu ekte iletiyoruz.

Aynı fikirler, son mektubumuzda da ifade edilmişti.

Komünist selâmlar,
TKP Genel Sekreteri
O. Masdar

9/II/1924[16]

15. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 679-682 [Fransızca]
16. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 646 [Fransızca]

Doğu Seksiyonu, TKP'nin daha önceki raporlarında gündeme getirdiği konulara, başta gazete sorunu olmak üzere maddeler halinde cevap verdikten sonra KUTV'a gönderilen yeni öğrencilerle ilgili de İstanbul'da Rusça bir not ilave ediyor. KUTV ve gençlik alanındaki çalışma ve yayınlara ayrı bir bölüm olarak cildin sonunda yer vereceğiz.

Yoldaşlar,

1. Öncelikle gazete meselesini ele alalım; hâlâ kesinlikle kendi bakış açımız üzerinde ısrar ediyoruz: Bize işçiler için bir popüler işçi gazetesi lâzım. *Vazife* ile yaşadığınız başarısız tecrübe bizi ikna etmiyor; öte yandan bizim burada Rusya'da kendi tecrübemiz, savaş öncesinde ve sizinkilerden çok daha elverişsiz şartlarda yayınlanmış, Lenin'in *Pravda* tecrübesi var. Söz konusu olan işçi yığınlarına nüfuz edip onları fethetmektir. Meselenin sırrı çok basittir ve işçilerin çıkarlarını bilmek ve bunları işçiler için açık ve anlaşılır biçimde savunmaktan ibarettir. Zaten işçilerin gazetesi proletaryanın gündelik hayatının bütününü kucaklamalıdır ve köylülerin hayatını da kucaklaması çok faydalıdır. Biz inanıyoruz ki bu ilkelere riayet edilerek yayınlanan bir gazete adım adım işçi yığınlarının sempatisini ve bizzat varlığını fethedebilir.

2. Parti hayatının net bir tasvirine sahip olmak arzu edilir bir şeydir; örneğin nüvelerde ne yapıldığı, neler tartışıldığı, hangi meselelerin ilgi çektiği, bunların nasıl çözüme kavuşturulduğu, vb... bilinmelidir.

3. *Kapital* tercümesi devam ediyor, ancak tercümanın iş yoğunluğu göz önünde bulundurulduğunda Ağustos ayından önce bitirilemeyecek. Bugünlerde size Lenin'in *Devlet ve ihtilâl* kitabının tercümesini gönderdik.

4. Kahve ve tekne projesine gelince. Bize tehlikeli ve belirsiz görünüyor; bu kadar tecrübeden sonra gizli polisin böyle yerlere kolayca sızdığı kanıtlandı. Bağlantı kurulmasını bir takım aydınlara, kimi hekim, avukat, kitapçı gibi, mekânları halka kahveden daha iyi açık bir takım kişilere verilmesi bize daha uygun görünüyor.

5. Gazete yayınlanması için gerekli kredi size yakında gönderilecek.

İstanbul
19/11-24

Yoldaşlar KUTV'a gönderilirken daha rasyonel olmak gerekiyor. Son gönderilen grup uygun değil. [Rusça][17]

Doğu Seksiyonu'ndan Brike, Mirniy'e Türkiye'de son zamanlarda meydana gelen siyasî gelişmeleri karşı devrimcilerin faaliyetinin yoğunlaşması olarak değerlendirdiği, bunun komünist partisi önündeki olanakları artırdığı yorumlarını yaptıktan sonra İstanbul'da yürütülen çalışmaları çok ağır biçimde eleştiren bir direktif mektup gönderiyor. Buradan da anlaşıldığı kadarıyla Doğu Seksiyonu İstanbul'da

17. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 122-123 [Fransızca]

oluşan TKP Teşkilât Bürosu'nu ve içinde ağırlığı taşıyan İKG'yi legal Marksist, radikal milliyetçi buluyor. Bunun kısa sürede giderilmemesi halinde, partinin tümüyle kaybedilebileceğine işaret eden Brike, Dr. Şefik Hüsnü'nün öngördüğü gazete ile Komintern'in önerdiği gazete arasındaki nitelik farkına özel bir vurgu yapıyor. *İleri, Vazife* gibi gazetelerin işçi gazetesi olarak düşünülemeyeceğini, mevcut gazetelerle rekabet yerine doğrudan işçilerin yaşamını esas alan bir gazete ihtiyacına dikkat çekiyor. Mirniy'in İstanbul'daki faaliyete daha doğrudan ve yön verici bir biçimde müdahale etmesi gerektiğini vurgulayan Brike, gerekirse kendisinin İstanbul'a illegal yoldan gelebileceğini belirtiyor.

Çok gizli.

Değerli Mirniy yoldaş,

Şimdiye kadar senden Türkiye'deki politika ve işçi hareketi üzerine ciddi bir toplu değerlendirme almadım. Bu arada ülkede son derece önemli siyasî değişimlerle karşı karşıyayız. En başta, hiç beklenmedik bir anda ve hızla Meclis muhalefetinde ifadesini bulan karşı devrimci unsurların atağa geçmiş olması söz konusu. Burjuva devrimindeki bunalım her şeyden önce geçmişin güçlerini alt etmek için işçi ve köylü yığınlarına dayanmaktan korkan küçük burjuva hükümetinin sonu gelmeyen tereddütlerinde kendisini gösteriyor. Bu karmaşık koşullarda Türkiye'deki olayları net bir şekilde irdeleyip değerlendirebilmesi durumunda komünist partisi, işçi yığınları ve hatta köylü yığınları üzerindeki etkisini önemli ölçüde artırabilir. Ama gördüklerimiz bizi son derece rahatsız ediyor. Ben sana legal Marksizmin tam da bizim partimizin saflarında ortaya çıkması tehlikesini sezinlediğimi daha önce yazmıştım. Bana *Vazife*'öen gönderdiğin çevirileri incelediğimde, daha da tedirgin oldum. Açık söyleyeceğim: Partimizin zirvesinde, burjuvazinin radikal kanadına dönüşme eğilimi olduğunu net olarak görüyorum. Onların mübadele, Anadolu demiryollarının devletleştirilmesi gibi konulardaki yaklaşımı (özellikle Temps'da çıkan ve ingilizlerin entrikalarını açığa vuran son yazıların çevirisindeki gibi), radikal milliyetçi yaklaşımıdır. Ama aynı zamanda Kemal hükümetinin küçük burjuva kararsızlığını, feodalleri, büyük çiftlik sahiplerini kararlılıkla tepelemek için köylüye dayanmaktan korkmasını vb. açığa vuracak hiç bir deneme yapılmıyor. Karşı devrimci muhalefeti eleştirilerinde bile bizim yoldaşlar Ankara milliyetçilerinden daha ılımlı. Hükümeti ileriye itelemek, gericiliğin ayağı altındaki iktisadî zemini çekmesini (topraklarına, mülklerine vb. el koymasını) istemek, böylece Halk Partisinin karşı devrimle gücünü birleştirmesini önlemek, genel olarak özel mülkiyetin temellerini hızla sarsmak yerine, bizim yoldaşlar cumhuriyeti saltanatı geri getirmekle tehdit eden gericilere şöyle bir çıkışıp geçiyor.

Tek sözle komünistler devrimci enternasyonalizm konumuna değil, millî radikalizm konumuna yerleşiyor. Vurguluyorum: Bugün Türkiye işçi hareketinin karşı karşıya bulunduğu tehlikelerin en büyüğü budur. Bence bir dizi kararlı önlemle bizim söz konusu yoldaşları bu yoldan geri çevirmek bugün hâlâ olanaklı. Belki bir buçuk yıl sonra artık çok geç olacak. Bunun anlamı şudur: Eğer birkaç yıl içinde profesyonel devrimci kadrolar seçip yetiştirmezsek, işçi hareketinin dışında kalacağız. Zirveye tırmanmakta olan "Zubatovizm" koşullarında bunun ne anlama geldiğini sen mükemmel anlarsın. Ben bu endişelerimi sana açıkça yazıyorum. Sen yoldaşlara daha yakınsın, vurguladıklarımı irdeleyecek, abartı-

larımı düzelteceksin. Ama ben senden bir şey istiyorum: Bu olayı dikkatle ve ayrıntılı şekilde; şahsî görüşmeler, basını inceleme yoluyla vb. vasıtalarla araştırmanı istiyorum. Ayrıca bu tehlikelere karşı savaşı başlatmak gerekiyor. Bana kalırsa, bu işe gazeteyi yaratmakla başlamak gerek. Bu alanda da yozlaşmanın işaretleri ortada. Türk yoldaşların son yanıt mektubunu okudun. Onlar bu mektupta "Türkiye'nin en iyi halk gazeteleriyle rekabet edebilecek tek" günlük gazetenin yayımlanmasında ısrar ediyor. Anlaşılıyor ki, *iteri, Vakit* ve benzeri gazetelerden söz ediyorlar. Onlarla rekabet edebilecek büyük bir gazete yaratmak gerekir diyorlar, yani o gazetelerin okurlarını kazanmak istiyorlar. Çıkarılacak sonuç açıkça ortada: Türkiye komünistleri kendi okur kitlesini yukarıda bahis konusu gazetelere düşkün aydın burjuva kesiminde görüyor. Sen sert tepkilerden ve Rus Struvecilere benzetilmekten korkmadan, bu konuda onlarla kıyasıya savaşmalısın. Ben yoldaşları temel konularda ikna etmenin hâlâ mümkün olduğunu umuyorum. Haftada iki defa çıkan, dörtte üçü işçilerin yaşamıyla ve yalnız dörtte biri işçi poLitikasıyLa dolu küçük bir işçi gazetesi çıkarmak, aciL bir görev bence. Ama bütün hazırlık işlerini kendi gözetiminde tutmalı, gazeteyi ise kendi siyasî kontrolün altına almalısın. O yoldaşLarla sık sık konuş ve eleştir. Akıllarını başlarına getirmek hâlâ mümkün sanırım. Şimdi artık Türkiye'deki durumu nasıl ciddiye aldığımı anlamışsındır. Senden en ayrıntılı şekilde bilgi istiyorum. Yakında İstanbul'a bizzat gelmem de mümkün, elbette ki, illegal yoldan. Bunu gizli tut. Belki bana bu konularla ilgili tavsiye ve talimatlarını bildirmek istersin. Bu bağlamda Türk yoldaşlardan biriyle (Şefik veya bir başkasıyla) danış, ama benim adımı verme. Önümüzdeki günlerde işçi gazetesi için para göndereceğiz. Bu mektubun içeriğini Patyomkin yoldaşa da bildir. Kendi görüşlerini yazmasını rica et. Bu arada, son mektubunda Patyomkin yoldaşın komünist harekete dair raporunu ekte gönderiyorum diye yazmıştın. Rapor elimize geçmedi. Lenin'in Devlet ve ihtilâlinin Türkçe çevirisini gönderiyoruz. Acele cevabını beklerim.

Komünist selâmlarıyla
Brike (İMZA)[18]

20/II/[1924]

Şubat sonlarında Dr. Şefik Hüsnü, Doğu Seksiyonuna, tutuklu bulunan ve sınır dışı edilecek olan Ginsberg ile ilgili aşağıdaki notu gönderiyor.

28.11.1924

Halen Türk polisinde tutuklu bulunan Ginsberg adlı kişi[19], BÜ'nın atılmış eski bir üyesidir.

18. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 114-116, [Rusça].

19. *TSA I 1908-1925'te* GİNZBERG KİMDİR başlığı hakkında bu tutukluluk dönemine ilişkin *Vakit* gazetesinin 27 Şubat 1340 [1924] günlü nüshasından aşağıdaki haber aktarılıyor.

Uzun Müddettir aranılan Komünist,
Ziraat Mektebinde ders vermekle meşgulmüş
(Resmi)

Komünizmi neşr ve ameleyi isyana teşvik meselesinden dolayı bir müddetten beri zabıta-i siyasiye tarafından taharri edilmekte olan Ginzberg'in Ziraat Mektebi'nde eşcâr-ı müsmire bahcivanı olduğu istihbar edilmiş ve merkum taht-ı nezarete alınmıştır. Dâhiliye

Militan hayatında çok sayıda ağır hata ve dikkatsizlik yapmış ve teşkilâtı içinde bölünmelere yol açmıştır. Geçtiğimiz yıl hafifliği ve korkaklığıyla partinin belli başlı militanlarının tutuklanmasına sebep olan da odur. Yine de bize de bu kadar zararı kötü niyetle verdiğini düşünmüyoruz. Ancak aptallığı ve maceracılığı nedeniyle, kesinlikle en küçük bir güveni bile hak etmiyor. Tüm yoldaşlarımızın onun ağır biçimde yargılanması konusunda hemfikirdir. Yararlı olmaktan çok tehlikeli bir tip olduğundan, sekiz ay önce, partinin güvenliği için, onu [1 sözcük okunamıyor] uzaklaştırmak ve üyelikten çıkarmak zorunda kaldık.

Bu karardan memnun kalmayan Ginsberg, bağımsız faaliyet yürütmeyi sürdürdü. Erişebildiği yoldaşlarımıza en iyi önderlerimizi kötülemek için her fırsattan yararlanıyor. Böylece Türkiye devrimci hareketinde ağırlıklı bir rol oynama ihtirasını sürdürüyor. Hatta Komintern Yakındoğu Seksiyonu'nu hataya sürüklemek için bir takım girişimlerde bile bulundu.

Özetle, Ginsberg, maceracı eğilimleri olan, çok ihtiraslı, zayıf karakterli ve ileri derecede ihtiyatsız bir eski komünisttir. Bildiğimiz kadarıyla açık ihaneti yoktur. Ancak tabiatındaki zayıflıklar nedeniyle partiye çok zarar verdi. Kanaatimize göre, yargılanmak üzere Rusya'ya gönderilmeli ve orada davranışının ve serkeşliğinin cezasını çekmelidir.

Selâmlar
28/11/924
0. Masdar (İMZA)[20]

Vekâleti'nin emri mucibince hudud-u millî haricine çıkarılacak olan [Ginzberg] geçen sene tevkif ve tahliye edilen Dr. Şefik Hüsnü ve rüfekasıyla birlikte taht-ı zanna alınmış, fakat ihtifa etmiştir.

(Ginzberg) Dobruca Musevilerinden Simon Ginzberg'in oğludur. İstanbul'da doğmuş ve iptidaî, rüşdî, idadî tahsilini ikmal ettikten sonra Ziraat Mektebi'ne girmiştir. Harb-i Umumî esnasında Arabistan'da askerlik etmiş ve Mütareke esnasında Beyoğlu'nda Taksim'de Afrika Hanı'nım (41) numaralı dairesini isticar etmiş ve burada komünistlik için çalıştıktan sonra, Galata'da Voyvoda caddesinde eniştesi Ah Zühtü Bey'in yanında bir sene işlemiştir. Müteakiben Romanya'ya gitmiş, buradan avdetinde Unkapanı'nda bira şişesi fabrikalarına gitmiş ve iki ameleyi komünistliğe teşvik ettiği gibi Beynelmilel İşçiler Cemiyeti İttihadı'na da dâhil olmuştur. Müteakiben bu fabrikada bir sendika teşkiline teşebbüs etmiş ve (1922) senesi Ağustosu'nda Moskova'da inikat eden Üçüncü Enternasyonal Kongresi'ne iştirak etmiş ve bu Kongrenin mukarreratını ve talimatını hamilen şehrimize gelmiş, Beyoğlu Duvarcı Amelesi Cemiyetine devama başlamıştır. Cemiyette Moskova'dan getirdiği mukarreratı göstermiş ve kendisinin İstanbul'da (Üçüncü Enternasyonal)in yegâne mümessili olduğunu iddia etmiştir.

Müteakiben 28 Teşrinievvelde aktolunan duvarcı amelesinin kongresinde amelenin azlığından ve seviyesinin, tahsilinin dûn olduğundan bahsederek Üçüncü Enternasyonal'in talimatı dairesinde hareketi lâzım geldiğini ileriye sürmüş ve Moskova'dan getirdiği matbu talimatnameleri tevzi etmiştir.

Ginzberg zabıtaya verdiği ifadesinde Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl beyleri amele kongresinde tanıdığını ve o zamana kadar Kâzım Efendi'den başka komünist tanımadığını, Ziraat Mektebi'ne muallim olarak, arkadaşı Ziraat Mektebi muallimlerinden Nâfi Bey'in dalâletiyle girdiğini söylemiştir.

Ginzberg'in evrakı arasında meşhur Rus kumandanlarıyla Rus komünistlerinin resimleri zuhur ettiği gibi Üçüncü Enternasyonal mukarreratını muhtevi kitaplar ve meşhur Türk kumandanlarının resimleri çıkmıştır. Aynı zamanda kendisinin Üçüncü Enternasyonal'in İstanbul ve Şark-ı Karib merkezî profesyonel İbelki "Profintern"] delegesi, Berlin'deki Yahudi İttihadı'mn da mümessili olduğu taayyün etmiştir.

20. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25, Klasör 32_36, Belge no: 685-686 [Fransızca]

Dr. Şefik Hüsnü Mart başında, Brike'nin yukarıda Mirniy'e gönderdiği mektupta ele aldığı konuları daha da genişleterek ayrıntılı biçimde işleyen aşağıdaki raporu kaleme alıyor. Raporun hemen girişinde "Sırasıyla, milliyetçi hükümetin yeni siyasî yöneliminden ve ona karşı taktiğimizden; milliyetçi parti içindeki iç mücadele sorunundan ve İttihatçıların bu partiye karşı tutumundan; bizim bu değişik parti veya fraksiyonlarla ilişkilerimizden; işçi sınıfının ve onun teşkilâtlarının durumundan; sendikalara nüveler yoluyla sızmamızdan; partimizin yeni bileşiminden; uğraştığımız sorunlardan; legal çalışmamızdan ve nüveler halinde gizli faaliyetimizden; Ankara ve genel olarak Anadolu'daki taşra kentleriyle ilişkilerimizden; değişik yerlerde ardı ardına patlak veren grevlerden; bu hak mücadeleleri üzerindeki etkimizden; gençlikten; gazete sorunundan; Enternasyonal ile ilişkilerimizden söz edeceğiz" diyor. Raporun kaleme alındığı 3 Mart, bilindiği gibi, Tevhid'i Tedrisat Kanunu'nun çıkarıldığı, Şer'iye ve Evkaf bakanlıklarının ortadan kaldırıldığı, tekke ve medreselerin ve şer'i mahkemelerin kapatıldığı, mahkemelerin adalet bakanlığında ve nihayet tüm hayır kurumlarının Muavenet-i İçtimaiye bakanlığında toplandığı yasal düzenlemelerin yapıldığı tarihtir. Dr. Şefik Hüsnü'nün bu değişikliklere yüksek değer biçtiğini gösteriyor. Ayrıca parti faaliyetleri hakkında bilgi verirken, Merkez Komitesi'nin sayısal bileşimini de belirtiyor.

KESİNLİKLE GİZLİ

RAPOR

İstanbul 3.111-24

Bu raporumuzda partimiz ve Enternasyonal açısından bize ilginç gelen Türkiye ile ilgili tüm sorunları kısaca ama sistemli bir biçimde ele almayı tasarlıyoruz.

Sırasıyla, milliyetçi hükümetin yeni siyasî yöneLiminden ve ona karşı taktiğimizden; milliyetçi parti içindeki iç mücadele sorunundan ve ittihatçıların bu partiye karşı tutumundan; bizim bu değişik parti veya fraksiyonlarla ilişkilerimizden; işçi sınıfının ve onun teşkilâtlarının durumundan; sendikalara nüveler yoluyla sızmamızdan; partimizin yeni bileşiminden; uğraştığımız sorunlardan; legal çalışmamızdan ve nüveler halinde gizli faaliyetimizden; Ankara ve genel olarak Anadolu'daki taşra kentleriyle ilişkilerimizden; değişik yerlerde ardı ardına patlak veren grevlerden; bu hak mücadeleleri üzerindeki etkimizden; gençlikten; gazete sorunundan; Enternasyonal ile ilişkilerimizden söz edeceğiz.

Türkiye'de burjuva demokratik devriminin yeni bir evresine tanık oluyoruz. Şimdi milliyetçi partinin ülkeyi burjuva demokrasisi yönünde yenilemek için sarsılmaz bir iradeye sahip olduğu gitgide daha fazla ortaya çıkıyor. Teşkilâtına ve ülkeye bu itkiyi veren özellikle partinin şefi Mustafa Kemal'dir. Tüm gücünü ve halk nezdinde sahip olduğu tüm saygınlığı, demokratik cumhuriyet rejimi altında günümüzde hâlâ ayakta duran feodalitenin ve monarşik rejimin son kalıntılarını ortadan kaldırmak için kullanıyor.

En azından din ile devleti birbirinden tamamen ayırmak söz konusu. "Şer'iye" ve Evkaf bakanlıklarının ortadan kaldırılması, tekke ve medreselerin ve şer'i mahkemelerin kapatılması; tüm eğitim kurumlarının millî eğitim bakanlığında, tüm mahkemelerin adalet bakanlığında ve nihayet tüm hayır kurumlarının Muavenet-i içtimaiye bakanlığında top-

lanması gerekiyor. Hilafet, gereksiz bulunarak kaldırıldı. Osmanlı hanedanının tüm erkek fertleri, Türkiye'den sınır dışı edildi.

Tüm bu sorunlar, bütçe tartışmaları vesilesiyle ortaya döküldü. Bütçenin bütün bir faslı eski hanedan ailesinin tahsisatlarına ayrılmış. Bütçeye göre, veliahtların gözdeleri bile emekli aylığından yararlanıyormuş. Bu konuda yoğun bir tartışma açıldı. Bu çağ dışılığa karşı ağır nutuklar çekildi. Mecliste eski rejimin kalıntılarının radikal bir biçimde tasfiyesi önerisini büyük bir çoğunluk destekledi. Sorun henüz tamamen çözüme kavuşturulmadıysa da, savaşın daha şimdiden kazanıldığı düşünülebilir. Zira reformcuların karşısında güçlü bir muhalefet yok.

Bizatihi bu vak'alar son derece ilginçtir. Ancak daha da öğretici olan, bu hareketliliğin altındaki şeyler, bizi bugünkü duruma getiren manevralar ve hâlihazırdaki hareketin dayandığı içtimaî güçlerdir.

Bu vak'aları, olayların sıcaklığı içinde, olabileceği kadar, yorumlamaya çalışacağız, ilk bakışta göze çarpan, milliyetçi partinin yeni yönelimine kesinlikle bir halk hareketinin baskısının yol açmamış olmasıdır. Devlet kurumlarının dönüşümünü mutlaka gerektiren bir nesnel koşullar değişikliğiyle yüz yüze bulunmuyoruz.

Hükümetlerimiz - ve hepsinden de çok, Mustafa Kemal- ütopik reformculardır. Soyut kavramlarla dopdoludurlar ve gerçekliğin gereklerine yeterince nüfuz etmeyi başaramamaktadırlar. 1789 Fransız Devrimi'ni epeyce incelemişler ve onu harfiyen taklit etmeye çalışmaktadırlar. Nihayet psikolojilerini tek sözle nitelemek gerekirse, onlar için formalist/biçimci denebilir; biçimlerin ve kanunların faziletine müthiş inanmaktadırlar.

Bizlere gelince, bizler de milliyetçilerin enerjilerini, dinî kurumları kökten yıkma ve halka en kökleşmiş önyargıları gözden düşürme yolunda harcamalarından sevinmekten başka ne yapabiliriz; Belki de tüm bu reformlar, ülkenin ayağa kalkması için bugün yeterli olmayacaktır; halk bunların önemini kavrayamayacaktır. Elbette, tek başına bu reformlar halkı içtimaî kurtuluşa ulaştıramayacaktır. Ancak eş zamanlı olarak, devlete, ülkeyi sanayileştirme ve sermaye birikiminin ana unsuru haline gelme görevi verilerek Türkiye'yi iktisadî olarak canlandırmaya girişilirse, bu durumda girişim daha ciddi tutunacaktır.

Bu ütopik reformlardan memnun oluyoruz, zira bugün için önemli olmasa da, bunlar, iktisadî koşulların dayatacağı gelecekteki proletarya devrimi için yolu açmaktadır. Yarın gericilik dizginlerinden boşansa ve bugünü gömerek o eski günleri ihya etse bile, böylesi bir öncele sahip olmamız bile, toplumu yeniden teşkilâtlama görevimizi büyük ölçüde kolaylaştıracaktır.

Hâlihazır durumda, Kemal ve arkadaşlarının yapmaya cesaret ettikleri şeyleri yapabilmek için, en azından ülkeyi bir felâketten kurtarmak ve onun sınırsız minnetini hak etmek gerekirdi, işte milliyetçi partiye, dış politikasına, hâkim zihniyete ve önyargılara pek uygun olmayan bir yönelim verme olanağı sağlayan da bu psikolojik etkendir.

Bu hareketin iktisadî ve içtimaî temellerini araştıracak olursak, hiçbir şey veya neredeyse hiçbir şey bulamayız. Bu dönüşümleri pek az sayıda aydın arzulamaktadır. Modern genç burjuvazi ve zanaatkar küçük burjuvazi bile olayların akışını endişe ile izlemekte ve beğenmemektedir. Hâlâ derin bir cehalet içinde bulunan köylülüğün sözünü bile etmiyoruz. Eğitim görmüş birçok insan da ruhbanlara karşı reformlara karşı durmaktadır. Mustafa Kemal bile güvenebileceği unsurların zayıflığını öylesine hissetti ki, Millet Meclisi'nde kabul ettirmeyi tasarladığı radikal tedbirler konusunda şahsi propaganda yapması gerektiğine inandı.

Nitekim bir ay kadar önce tüm gazetelerin başyazarlarını izmir'de evine çağırdı. Günlerce onlarla uzun görüşmeler yaptı. Bu başyazarlar geri döndüklerinde hemen ruhbanlara karşı özde bir kampanya başlattılar. Öte yandan, Cumhurbaşkanı, değişik içtimaî tabakalara mensup birtakım şahsiyetleri çağırarak görüş aldı ve onlarla uzun uzun görüşmeler yaptı.

Kamuoyunun yöneticilerinin ve resmi temsilcilerinin katılımı ancak böyle sağlanabildi. Dolayısıyla halk kitlelerinin en küçük bir katılımının olmadığı, toplumun üst kesimlerinde olup biten bir süreçle karşı karşıyayız. Milliyetçiler yeterli basiret gösterip içtimaî eserlerini oturtacakları iktisadî bir temel inşa ettikleri takdirde, her şey istedikleri gibi gider. Aksi takdirde, büyük alt-üstlüklere yol açacak bir takım gerici kalkışmalar beklemek gerekir.

Ne olursa olsun, Kemalistlerin yeni girişimlerinden memnun olmamız yerindedir. Türk proletaryasının gerçekleşmekte olan değişikliklere sempati duymasını sağlamayı ödev biliyoruz. Bu, militanlarımız için işçiler nezdinde burjuva radikalizmi Lehine, özel mülkiyet de dâhil olmak üzere, geleneklerin içyüzünü açığa vurmaları için bir vesile oluşturuyor.

Ancak tüm bunlar milliyetçi partinin içinde de bir takım karışıklıklara yol açmamazlık etmiyor. Bu partinin türdeş bir teşkilât olmadığını herkes görüyor. Bu parti içinde en abartılı radikalizmden, liberalizmin ve ilericiliğin her türünden geçerek uzlaşmaz muhafazakârlığa kadar çok çeşitli eğilimler gözlemleniyor. Şimdiye kadar, değişik vesilelerle, bu çelişkili görüşler çarpıştı ancak bundan bir parçalanma doğmadı. Ancak bu kez, en yetkili kişilerin kanaatine göre, bir kırılma olacak ve tüm muhafazakârları içeren güçlü bir azınlık, milliyetçi "halk" partisinden ihraç edilecek. Güçler oranını daha iyi anlayabilmek için, hâlihazırdaki durumumuzun bir özelliğine işaret etmemiz gerekir. Gerçekten de, Türkiye'nin askerî bir diktatörlüğe tâbi olduğunu bilmek gerekir. Bizim reformcuların hemen hemen hepsi eski subaylar. Dolayısıyla görüşlerini dayatmak için güç kullanma eğilimi taşıyorlar. Halk arasında belli bir tedhiş duygusu hâkim. Politikacıların çoğu, bakış açılarını yüksek sesle dile getirecek cesarete sahip değiller. Nitekim anlaşıldığı kadarıyla Meclis'teki gayrı memnunlar henüz kendilerini dışa vurmaya cesaret edemiyor ve daha elverişli koşulları bekleyerek hissiyatlarına gem vuruyorlar.

İttihatçılar için de durum aynı. Gittikleri küçük çevrelerin hepsinde, milliyetçilere karşı habis görüşler ileri sürüp hükümetin her hareketini acımasızca eleştiriyorlar, ancak şu an için gazetelerde ve halka açık toplantılarda görüşlerini içtenlikle ifade etmekten geri duruyorlar. Oldukça yakın bir gelecekte, muhalefetin dağınık tüm unsurlarının ve genel olarak tüm gayrı memnunların, Kemalistlerin karşısına tek bir blok halinde çıkacakları beklenebilir. Sahnede görünmek için KemaListlerin ağır bir başarısızlığını beklemek zorundalar.

Bize gelince, yeni konjonktürde, biz milliyetçilerin tarafını tutma noktasına çekildik, iç politikada, muhalefet gericiliği ve ruhban sınıfını, hükümet ise ilerlemeyi temsil ediyor. Dolayısıyla, hükümete hâlihazırdaki reformları en geniş halk kesimlerine benimsetmesi konusunda yardımcı olmamız gerekiyor. Açıktır ki proletaryaya tüm bunların mükemmel olduğunu, ancak bu türden hiçbir reformun az da olsa, onu, kurtuluşuna yaklaştırma yeteneğine sahip olmadığını ve milliyetçilerin çabalarının burjuvazinin güçlendirilmesi yönünde olduğunu ve bütün bunların sonucunda proletaryanın yoksulluğunun daha da derinleşeceğini açıklamaya çalışıyoruz.

Şimdi de işçi sınıfının durumundan ve onun üzerinde sahip olduğumuz etkiden söz edelim. Açık söylemek gerekirse, teşkilâtlanma açısından, son altı ay boyunca bir genel keyifsizlik ve belli bir uyuşukluk hüküm sürdü.

Bir genel emek konfederasyonu kurma girişimimiz sonuç vermedi. Hazırlık çalışmaları son derece ilerlemiş, nizamnamenin yazılması tamamlanmış ve işçiler arasında yoğun bir propaganda yürütülmüştü. Tam o esnada polis ünlü komünist darbe girişimini keşfetti. Sendika militanlarımızdan birçoğu tutuklandı. Bu gelişme, bu teşkilâtın kurucularını olumsuz yönde etkiledi. Kimi hükümet elemanları bu ruh halini ustaca kullandı. Yokluğumuzdan istifade ederek, onlara bizlerin Rusya'nın ajanı olduğumuzu ve işçi sınıfının çıkarlarına aykırı siyasî amaçlara sahip olduğumuzu inandırmışlar. Ayrıca kimi korkutma araçları da kullanmışlar. Öyle ki bizimle işbirliği içinde bulunan tüm partisiz işçiler, bu projeyi bizimle birlikte yürütmeyi reddettiler. Şurası da bir gerçek ki mahkeme ve kovuşturmaya yer olmadığı kararı, etki gücümüzü yeniden kazanmamıza olanak verdi. Ancak bu arada hükümet tarafından kurulmuş olan İstanbul Amele Birliği işçiler arasında hüküm süren kargaşadan yararlandı. Faaliyet alanını genişletti ve Türkiye Umum Amele Birliği adını aldı. Ancak bize sadık kalan mürettipler, tütüncüler, demiryolcular, denizciler vb. sendikalarını, saflarına kazanamadılar. Ancak ısrarlarımıza rağmen dostLarımız ikinci bir Umum Amele Birliği'nin kurulma fırsatına karşı çıktılar. Dolayısıyla eski sempatizan teşkilâtlarla bağımızı korumakla birlikte, şu an için, sendikalarda legal faaliyetten geri duruyoruz. Faaliyetimizin ağırlık merkezini nüvelere kaydırdık. İşçi dernekLerinde destek noktalarımızı artırmaya özen gösteriyoruz. Hükümetin işçi birliğinde bile, idare heyeti tarafından açığa çıkartılıp polise teslim edilen güçlü bir hücremiz vardı. Bu çalışmayı elden bırakmayı düşünmüyoruz.

Geçtiğimiz ilkbahar boyunca, meslekî teşkilâtların zayıflığına rağmen, bir dizi kısmî grev tanık olduk, İzmir'de, Aydın demiryolu grevi (ingiliz şirketi) ve incir ve üzüm kurutma işçilerinin grevleri oldu. Demiryolu grevi çok iyi yönetildi. Zafere ulaşması beklenebilirdi. Bununla ilgili olarak Kasaba demiryolu işçileri (Fransız şirketi) de dayanışma amacıyla grev ilân ettiler. Maalesef, son dakikada, Şirket müdürü hükümet müdahalesine başvurdu. Hükümet de, askere alma tehdidiyle, işçileri işbaşı yapmak zorunda bıraktı, işçilere bir dizi vaatte bulunulduysa da, bunlar kesinlikle yerine getirilmedi. Bu tipik bir olay: Türk hükümeti, Türk işçilerini ezmek üzere ingiliz kapitalistlerle el ele veriyor. Bu vesileyle tüm işçilere şunu gösterdik ki, hükümetler, en demokratları bile, işçilerin taleplerini boğmak için kapitalistlerle, yabancı kapitalistler olsa bile, her zaman anlaşırlar, incir kurutucularının grevi tam zafere ulaştı. Bu hareketin şöyle bir özelliği vardı ki, söz konusu olan ağırlıkla kadın işçilerdi ve kadın işçilerin kaderlerini iyileştirmek üzere erkek yoldaşları da çalışmalarını askıya aldılar.

İzmir'de çok az sayıda yoldaşımız var. Dolayısıyla bu grevler üzerindeki etkimiz de son derece sınırlı oldu. Bunları özellikle yayınlarımızla destekledik. Zonguldak'ta madencilerin grevi ise bizim bir sempatizanımız tarafından yönetildi, işçiler kimi avantajlar sağladılar.

En önemli grevler İstanbul'dakiler, özellikle de mürettipler ve Şark Demiryolları grevleri oldu. Mürettipler grevi, kelimenin saf anlamıyla partimizin eseridir. Bu grevi perdenin arkasından biz yönettik. *Haber* gazetesinin belli başlı makalelerini biz kaleme aldık. Mürettipler, örnek bir şekilde, sonuna kadar direndiler. Bizim teşviklerimizle, tüm işçi dernekleri onlara maddî yardımda bulundu. Ancak sonunda gazeteciler bizim etkimizin kokusunu aldı ve var güçleriyle bu grevde bolşevizmin parmağını açığa çıkarmaya koyuldular. Bu ifşaat, işçi temsilcilerini bir ölçüde korkuya kaptırdı ve çoğunluğun, sonuna kadar gitme kararlılığına rağmen, patronlarla bir uzlaşmaya varılmakta acele edildi ve grev bir yarım zaferle sonuçlandı.

Demiryolcu dostlarımız daha kararlı ve daha usta çıktılar. Şu anda gazetemiz yayımlanıyor. Gazetemizi onların emrine amade kıldık. Temsilci yoldaşlar, müzakereleri, basın kampanyası kadar güçlü bir biçimde yürüttüler. Ve grev büyük bir başarıyla sonuçlandı; bu da onların teşkilâtlarının gelişmesine büyük ölçüde yardımcı oldu. Ne var ki, şirket, işbaşı yapıldıktan sonra, ikiyüzlüce yorumlarla, sözleşmeye bağlanmış yükümlülüklerini yerine getirmekten geri durmaya çalışıyor ve gülünç gerekçelerle, grevin belli başlı yürütücülerini işten çıkartıyor. Eğer bir gazetemiz olsaydı, şirketin bu caniyane tutumlarını kamuoyuna ifşa ederdik.

Tramvay ve seyri sefain işletmelerinde de birkaç geçici grev hevesi oldu. Bu hareketler Amele Birliği tarafından kışkırtılıp yönetildi. Ancak sonu tartışmalarla noktalandı ve ilgililere herhangi bir yarar sağlamadı.

Şimdi de partimizin hâlihazırdaki durumu üzerinde birkaç söz edelim. Önceki tevkifatların sarsıntılarını şimdiden tümüyle atlattık. Mahkemenin sonucu, görünürde legal partimizin ortadan kalkması oldu. Parti kesinlikle dağılmadı; ama üyelerinin çoğu ayrıldı ve yeni üyeler kazanmak mümkün olmadı.

Zaten bu teşkilâttan çok önemli bir şey de beklemiyorduk. Nitekim bu nedenle onu yaşatmak için de ısrarcı olmadık. Legal faaliyetimizi, yeni kurduğumuz gazetemizin ve dergimizin yayınına taşıdık. Bize öyle geliyor ki, gazetemiz, yayınlanabildiği sürece, hem işçiler, hem de siyasî çevreler üzerinde çok yararlı bir etki yaptı. Enternasyonal ile gazetemizin öncelikle popüler bir işçi gazetesi olması gerektiği konusunda mutabıkız. Ancak bu amaca işçi sorunlarına ve işçi sınıfının eğitimine çok sayıda sütunumuzu ayırarak ulaşabileceğimizi düşünüyoruz. Bunun için, gazetenin münhasıran işçilere yönelik olması kesinlikle zorunlu değil. Böylesi bir gazetenin en küçük bir yaşama şansı yoktur, zira okumasını bilen işçi sayısı son derece sınırlıdır. Bu nedenle devrim sorunlarıyla ilgili kamuoyuyla da ilgilenmeye mecburuz. Dolayısıyla gazetede tüm genel siyaset sorunlarını işlememiz ve herhangi bir gazete kadar okura haber vermemiz gerekiyor. Bu gerekleri yerine ancak bir günlük gazete getirebilir. İşte bakış açımızda ısrar etmemizin nedenleri bunlardır. Zaten savaş öncesi *Pravda* örneği, iyi seçilmiş bir örnek değil, zira bu daha çok militanlara yönelikti ve içeriği her zaman işçilerin entelektüel düzeyinin oldukça üzerindeydi.

Partimize geri dönecek olursak, çabalarımızın en büyük bölümünü gizli teşkilâtlarımızın emdiğini söylememiz gerekir. Gizli teşkilâtlarımızda büyük başarı sağladık. Ders ve konferanslarla, üyelerimizin entelektüel düzeyini yükseltmeye çalışıyoruz. Böylece geleceğin devrimci hareketini ustaca yönetmeyi bilecek bir genç militanlar grubu oluşuyor.

Üye bileşimi bakımından partimizde aydın gençlik ağır basıyor. Atölye ve fabrikalardan çok, üniversite ve lise çevrelerinde zemin bulduk. Ancak mühendis mektebinden yeni mezun olan bir dizi genç, işçilerle birlikte çalışıyor ve onlar arasında geniş bir propaganda yürütüyorlar. Onların faaliyeti sayesinde yakın bir gelecekte proleter üyelerimizin sayısını ikiye katlayacağımızı umuyoruz. Nüvelerimizde ülkede ele alınan tüm iktisadî ve siyasî meseleleri tartıştırıyoruz ve uygun talimatlarla yoldaşlarımızı Marksist analiz yapmaya alıştırıyoruz. Bizi özel olarak ilgilendiren, nüfus mübadelesi, savaşın yol açtığı yıkımların tazmini gibi meseleler ve iktidardaki burjuvazinin ruhban karşıtı reformları. İktisadî meselelerin kapitalizm ve devlet tekeli yönündeki çözümünü va'zediyoruz.

Anadolu'nun belli başlı merkezlerinde nüvelerimiz var. İzmir'de, Kayseri'de, Adana'da, Mersin'de, Eskişehir'de, İzmit'te ve Ankara'da. Bildiğiniz üzere Ankara Komünist

Partisi [Halk iştirakiyun Fırkası] kesin olarak dağıldı. Salih burada ve bizimle birlikte çalışıyor. Bu partiden başka bazı yoldaşlar da bize katıldı. Hilmi, Nâzım, Nizami vb. kimileri ise devrim davasına ihanet ettiler Bugün Türkiye'de sadece bir komünist partisi var ve onun da merkezî İstanbul'da bulunuyor. Bu komite, geçen yıl, Enternasyonal temsilcisinin buradan ayrılmasından sonra, tarafımızdan kuruldu. Bu yoldaşın buradan ayrılırken bize verdiği yetkiyi kullanıyoruz ve tüm yoldaşlarımız bu yeni merkez komitesinin disiplinine uyuyorlar. Merkez Komitesi'ne, biri Rum iki işçi, bir gençlik temsilcisi ve İKG'nin Siyasî Bürosunu oluşturan üç militan girdi[21]. Dağılmış olan eski Bİİ'nın [Beynelmilel işçiler İttihadı] belli başlı üyeleri de bize katıldı. Kısacası kendine komünist diyen herkes bizim teşkilâtımızda yer alıyor.

Yalnızca disiplinsizlik nedeniyle ihraç edilmiş az sayıda genci bundan istisna tutmak gerekiyor.

Enternasyonal ile ilişkilerimizin düzenliliği için, İstanbul'da bir irtibat bürosu oluşturmak zorunludur. Konu sandığınız kadar basit bir şey değil. Bir aydın sempatizanın adresini verdiğimizde her şey hallolmuş olmuyor. Odessa'dan gelecek gemilerle ilişkimizi sağlayacak olan düzenek, bir adres belirlemekten ibaret değil. Bu gemilerden eşyaları almak ve kimi zaman da vermek ihtiyacı duyuyoruz. Geçici olarak bu boşluğu rastlantısal araçlarla doldurduk. Ancak Enternasyonal'in bu meseleyi bizim önerilerimiz doğrultusunda çözüme kavuşturması gerektiği kanısındayız. Önceki bir mektubumuzda, bu konuda uzun ayrıntı vermiştik.

Bize, oradaki yoldaşlarımızın yazdığı veya tercüme ettiği kitapların elyazmalarını ivedi olarak göndermenizi istiyoruz. Hatırlatmak isteriz ki, gazeteye yönelik krediden henüz bir haber alamadık. Merkez Komitemiz Leman [Şevket Süreyya Aydemir'in eşi] yoldaşı buraya çağırmaya karar verdi ve bu kararımızı size ilettik. Sizden onun gecikmeksizin İstanbul'a dönmesi talimatını vermenizi rica ediyoruz.

Önceki mektupla size bir zarf içinde üç parti üyesi kartı göndermiştik. Yoldaşlarımız hâlâ bu kartların ellerine geçmediğini bize yazdılar. Lütfen bunların alındığını bildiriniz.

Komünist selâmlar,

0. Masdar[22]

Dr. Şefik Hüsnü'nün OMS bağlantı noktasıyla ilgili olarak gönderdiği not, Mirniy'den bağımsız olarak Odesa ile doğrudan ilişkisine de tanıklık ediyor. Not-ta sözü edilen Sabri, Aydemir'in yıl başında gönderilmesini istediği Baku TKF teşkilâtından eski savaş esiri Mehmet Sabri olabilir.

21. Dr. Şefik Hüsnü'nün saydığı Merkez Komitesi üyeleri, büyük olasılıkla, şu kişilerden oluşuyor: 2 işçi: Niko Asimopulos [1940'ta kaleme aldığı özgeçmişte kendi beyanı, RGASPI, f. 495, op. 266, dosya 60, s. 63] ve Vanlı Kâzım [Kip] veya Salih [Hacıoğlu]; gençlik temsilcisi: Halim [Hasan Âli Ediz]; İKG'nin Siyasî Bürosunu oluşturan 3 kişi: Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl [Antel] ve Baytar Ali Cevdet.

22. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25 Klasör No: 32_36, Belge No: 687-691 ve 692-696, [Fransızca, 2 nüsha daktilo karşılaştırmalı].

Odessa'da Razin yoldaşa,

Yoldaş,

Size bu birkaç satırı, bu mektubu getiren Sabri yoldaş konusunu ele almak üzere yazıyorum. Kısaca durum şu: Burada, Rus limanları ile istanbul arasında sefer yapan gemilerle partimizin bağlantısını sağlayan bir yoldaş vardı. Matbuatı teslim alan ve buradan gizlice gidecek olanları gemiye teslim eden oydu. Bu yoldaş bu günlerde görevle buradan ayrılıyor. Onun yerine geçecek başka kimsemiz olmadığından bu çok önemli hizmetin kesintiye uğraması tehlikesi var. Bu görevi yerine getirmek üzere Sabri'yi çağırmaya karar verdik. Dolayısıyla size onu elli Türk Lirası maaşla İstanbul'da istihdam etmenizi öneriyoruz; kentimizde sizin "noktanızın" bir acentesi olarak çalışabilir. Kendisinden talep edeceğimiz hizmetleri yerine getirirken, Varna ve genel olarak Balkanlar ile de bağlantınızı sağlar, Şu nokta üzerinde duruyoruz ki, burada sizin ücretli acenteniz olmalı, aksi takdirde hayatını kazanamaz. Rusya'da daha fazla kalmayarak bir sonraki gemiyle İstanbul'a dönsün. Komünist selâmlar,

20/111/1924 O. Masdar[23]

KEYK'in Türkiye sorununu görüşen komisyonu aşağıdaki değerlendirmeyi yapıyor. Önce egemen güçler arasındaki şiddetlenen çelişkiye, karşı devrim güçlerinin toplulaşmasma dikkat çeken analiz, Mustafa Kemal hükümetinin attığı adımların sadece Türkiye için değil, tüm Doğu açısından önemine işaret ettikten sonra TKP'ye taktik hedefler çiziyor ve işçiler ile köylülerin, küçük burjuvazinin partisi olarak nitelenen Halk Partisi ile tek cephesi sloganını öne koyuyor. İşçi gazetesi konusunda Doğu Seksiyonu'nun, özellikle Brike üzerinden dile getirdiği görüşler, sendikal haretketteki tehlikeler vurgulandıktan sonra doğru bir hat izlendiği takdirde TKP'nin siyasî yaşamda önemli bir aktör haline gelebileceği yargısına ulaşılıyor.

TÜRKİYE

Son aylarda Türkiye'de toplum güçleri arasındaki dengelerde değişiklikler oldu.

Karşı devrim güçleri olağanüstü ölçüde kuvvetlendi. Karşı devrim ülkede feodal ve toprak ağası unsurları, en başta büyük limanlarda (istanbul, izmir) yoğunlaşan büyük ticarî, sınaî ve malî sermaye, eski sultan düzeninin memur ve bürokrat kadroları ve mollalar gibi son derece etkili içtimaî gruplara dayanıyor.

Bu tabakalar muazzam bir iktisadî etkiye sahip ve onlar ağırlıkla öncelikli tekel durumlarını geri getirmeye yöneliyor. Saltanatın kaldırılmasıyla gerici tabakalar halife etrafında hızla gruplaşmaya başladılar. Muhalefetin (gericiliğin) gazetelerinde halifenin Ankara'dan bağımsız olması, kendisine siyasî işlevler verilmesi gerektiğine vb. dair açık ya-

23. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1,* CD No: 25 Klasör No: 32_36, Belge No: 697 [Fransızca].

zılar çıkmaya başladı. Emperyalistler, özellikle ingiltere, geri dönüşün bu ideolojik hazırlık çabalarını aktif bir şekilde destekliyor.

2. Bu dönemde bizzat Mustafa Kemal Paşanın önderi bulunduğu Halk Partisi (hükümet partisi) içinde hızla ayrışmalar oldu. Muhalefet Türk parlamentosuna (Meclis) bir tek aday sokamasa da, son aylarda birkaç kez hükümetin önerilerini engelledi. Halk Partisinde her gün biraz daha eski gericiliğe yanaşan bir sağ kanat açıkça oluşmaya başladı. Açıkça muhalefete sempati duyan sağcı unsurlar bile partinin merkez komitesine girdi.

Cumhurbaşkanının Meclisi dağıtma yetkisi konusunda parlamentoda yürütülen savaş hükümet partisi içindeki bölünme ve gruplaşmaların açık bir göstergesidir.

Bu koşullarda halifenin karşı devrimin teşkilât merkezi olarak kalması hükümet için son derece büyük tehlike oluşturuyor. Toplumda özellikle halifeye karşı sempatinin arttığının hükümet tarafından fark edildiği son hafta içinde bu durum daha iyi anlaşılmış oldu.

Ne pahasına olursa olsun, halifeliğin ortadan kaldırılması ertelenmez görev oldu.

Aynı zamanda dinî kurum topraklarına el konulması, diyanet bakanlığının kaldırılması ve kimi başka önlemler ilân edildi.

Bu önlemlerin yalnız Türkiye için değil, bütün Müslüman Doğu için nesnel olarak taşıdığı devrimci önemi küçümsememek gerekiyor.

Ancak aynı zamanda açık ki, halifeliğin kaldırılmasıyla Türkiye'de geriye dönüşün zemini değil, yalnız teşkilât merkezi yok edildi.

İşi yarıda bırakan çekingen hükümet gericiliğin temel kadrosuyla, yani ülkedeki feodal-toprak ağası unsurlarla savaşı göze alamıyor.

TKP MK'ne verdiği talimatlarda KEYK Doğu Seksiyonu tam da karşı devrime son darbeyi indirmek üzere kapsamlı bir kampanyaya girişme gereğine işaret ediyor. Bu kampanya şu sloganlarla yürütülecek: Feodalizme karşı savaş, feodal toprak ağası ve büyük çiftlik sahiplerinin toprağına ve araçlarına el konulması, köylülere dağıtılması, köylülerle işçilerin küçük burjuva partisi (Halk Partisi) ile tek cephesi.

3. Son aylarda Türkiye işçi hareketinde önemli bir yükseliş oldu. Grev dalgası 30.000 işçiyi sardı ki, bu Türkiye için görülmemiş bir olay. Grevlerin çoğu başarılı bitti ve bu husus işçilerin sendikaların birliğine yönelmesine hız kazandırdı. O zaman Türkiye Komünist Partisi yazın aldığı darbenin yaralarını henüz saramamıştı, bu yüzden hareket üzerinde yeterince etkili olamadı.

Bunun tersine, hükümet işçilerin birliğe yönelişi karşısında ileriye dönük tavırla, bunu engellemeye kalkışmadı, yalnızca sendikaların yönetimlerine kendi güvenilir ajanlarının getirilmesi içir çalıştı.

Bu "polisli sendikacılık" bu gün Türkiye işçi hareketi önündeki en büyük tehlikedir.

Yürütme Komitesi'nin Türkiye sorununu görüşen Komisyonu Türkiye Komünist Partisi'nin dikkatini bu tehlike üzerine çekti ve ona hükümet sendikalarını içeriden ele geçirmek için önlem almasını önerdi. Komisyon ayrıca, partinin işçilerden kopuşuna, dolayısıyla proletarya arasında çalışmaları etkinleştirme gereğine dikkat çekti.

Bu özellikle parti basınının işçi sınıfı için bazen anlaşılmaz olan akademik üslubunda kendini gösteriyordu.

Komisyon komünist partisinin çalışmalarında ağırlık noktasının sendikalara ve teşkilâtlı olmayan işçi ve köylü yığınlarına doğru değiştirmek gerektiğini belirtti. Partinin en iyi kadrolarının buraya yöneltilmesini önerdi. Parti basınının da bu yeni görevlere kendini uydurmak durumunda olduğuna işaret etti.

Ülkede gözlenen genel hızlı ayrışım koşullarında TKP temel taktik görevlerini başarıyla çözmesi durumunda Türkiye'nin siyasî yaşamında oldukça önemli bir etmen olacak,

31/III-24[24]

Dr. Şefik Hüsnü, 15 Nisan'da biri Komünist Enternasyonal'e, diğeri onun İstanbul'daki temsilcisi Mirniy'e mektup yazıyor. Özellikle yayın faaliyetlerinden hareketle kendilerine yöneltilen "oportünizm ve legal Marksizm" suçlamalarını, yazılarının çevirmenlerinin hatasına bağlayan Dr. Şefik Hüsnü, faaliyetleri bakımından kendi fikirlerini geliştirmeye devam etmekle birlikte, KEYK direktiflerine uymayı bir disiplin görevi saydıklarını vurguluyor. KUTV'da öğrenimini tamamlayanların, başta Nâzım Hikmet olmak üzere ülkeye gönderilmelerini talep eden Dr. Şefik Hüsnü, Komintern V. Dünya Kongresi'ne katılım konusunda bir temsilci gönderilmesiyle ilgili olarak belirsiz bir ifade kullanıyor. Her ne kadar mektubun sonunda Mirniy'e gerekli kaynağın ulaştığı haberini aldıklarını belirtiyorsa da Dr. Şefik Hüsnü, Mirniy'e gönderdiği mektupta böyle bir işe başlamak için ilk ağızda 2.000 liraya ihtiyaç olduğunu, Aydemir ile kendilerine ilettiği 100 dolarla hareket etmelerinin sonsuza kadar teşkilâta zarar vereceğini vurguluyor.

Komünist Enternasyonale

15.IV.1924

Yoldaşlar,

Son mektubunuzda, tasarladığımız girişimi gerçekleştirmek için gerekeni kesintisiz olarak bize göndermeyi vaad etmiştiniz. Maalesef, bugüne kadar, kendinizi bu vaadinizi tutma zorunda hissetmediniz. Bu beklenmedik gelişme, tüm planlarımızı alt-üst etti.

işi 1 Mayıs'tan önce başlatmayı umuyorduk. Seçilen bu tarihin önemini ayrıca açıklamaya gerek yok. Diğer birçok vesile gibi, tüm iyi niyetimize rağmen bunu da kaçırdık. Bu konuyla ilgili her söz söylendi. Bunları tekrarlamak istemiyoruz. Son olarak, yerel koşulların Marksist tahliline dayalı olarak faaliyetimizin yönlendirici fikirlerini geliştirmekle birlikte, Komünist Enternasyonale, Yürütme Komitesi'nin yönergelerine disiplin anlayışımızla kesinlikle tâbi olacağımız yönündeki irademizi belirtmek isteriz.

Bu hal ve şartı hatırlatıyoruz; zira M... [Mirniy] yoldaştan öğrendiğimize göre, sizin tarafınızdan çok ciddi bir biçimde eleştirilmişiz. Henüz doğrudan herhangi bir bildirim almadığımızdan, bu eleştirilerin tam mahiyetini bilmiyoruz. M...'nin beyanlarından anlayabildiğimiz kadarıyla, oportünizmle ve bir tür legal Marksizm yapmakla suçlanıyoruz. Bu beklenmedik suçlama, hiç kuşku yok, makalelerimizin tercümanının beceriksizliğinden veya kötü niyetinden kaynaklanıyor. Zira bizim kanımıza göre, yayınlarımız her zaman saf komünist ruhun damgasını taşır. Sadece bunları milliyetçilere yedirebilmek ve şimşeklerini üzerimize çekmemek için, fikirlerimizi ortaya koyarken kimi dolambaçlar ve özel bir üs-

24. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 52-54 [Rusça].

lup kullanma alışkanlığına sahibiz. Aksi takdirde, hukukî ve polisiye bir takım sorunlar her adımda karşımıza çıkar. Öyle sanıyoruz ki yazarlarımızın makalelerinden birtakım bölümleri tercüme etmekle görevli kişi, formel ayrıntıları sadakatle yeniden üretirken bunların ruhunu ve ağırlık merkezlerini göz ardı etmiş olmalı. Eleştirilerinizi ve yeni yönergelerinizi içeren belgeler elimize ulaşır ulaşmaz, bu meseleleri ve özel olarak emekçi yığınlara nüfuzumuzu izah ederiz.

Bugün size Doğu Üniversitesi'ndeki Türk öğrenciler konusundan söz etmek istiyoruz. Bu yıl içinde oraya on dolayında genç gönderdik. Aldığımız bilgilere göre, daha önceden orada bulunanlar arasında, eğitimleri kapasitelerinin sınırına ulaşmış epeyce öğrenci varmış. Böylesi öğrencilerin orada kalmaya devam etmeleri tamamen yararsız ve hatta zararlıdır. Merkez Komitemiz, bu durumda olanları buraya çağırmaya karar verdi. Böylece okuldaki kadrolara aşırı yüklenmeyi bertaraf etmiş oluruz. Bize kalırsa, bu yoldaşlar kendilerinin savaş esiri olduklarını söyleyerek yetkili makamlara başvurabilir ve bu sıfatla legal yoldan yurtlarına dönebilirler. Özellikle, burada çok ihtiyaç duyduğumuz Nâzım Hikmetin acilen dönmesinde ısrarlıyız. Sonra tercihan şu sırayla diğerlerini göndermek gerekiyor: Şevki, Şadi kardeşler ve Fahri, Fevziye, Sabri, Edhem Niyazi, Mustafa Osman, Yusuf Ahmed, Hasan Sadri[25]. Legal yolun kullanılamadığı halde, bunları konspiratif olarak göndermenin yolunu bulmak gerekiyor.

Haziran ayındaki dünya kongresine gelince, belli başlı militanlarımız burada halen çok yoğunsalar da, bir temsilci göndermeye çalışacağız. Merkez Komitemiz henüz bu konuda bir karar almadı. Kongrede temsil olunmayı başaramasak bile, Türkiye'nin durumu ve bizim faaliyetimiz hakkında ayrıntılı bir rapor kaleme almayı önümüze koyuyoruz. Size en kısa zamanda göndermeye çalışacağımız bu rapor, Yakındoğu meselesi etrafında süregidecek tartışmalara temel olarak hizmet edebilir.

Son dakikada, bu mektubun başında söz ettiğimiz işlerle ilgili olumlu yönergelerin M... yoldaşın elinde olduğunu öğrendik. Henüz bu yönergelerin içeriğini bilmiyoruz. Hangi kaynağa dayanacağımızı öğrenir öğrenmez, hiç bekletmeksizin işe koyulacağız. Partimiz, Yürütme Komitesi'nin faaliyetimize ilişkin görüşünü sabırsızlıkla beklemektedir.

Komünist selâmlar

15/IV/1924 0. Masdar[26]

25. RGASPI f. 532, op. 2, d. 164, sayfa: 18 [Rusça] yer alan belgede *KUTV Türk grubundan yoldaşların listesi* başlığı altında Türkiye'ye gönderilenler değişik biçimlerde tasnif edilmiştir. *II. Partinin emrinde çalışmak göreviyle gönderilenler:* 1. Mahmut Şevket, 2. Ahmet Yusuf, 3. Mustafa Osman, 4. Kadir Hasan, 5. Raşit Fahri, 6. Şevki Süleyman, 7. Hayat Voynova, 8. Ahmet İbrahim, 9. İsa Abdullah, 10. Hamdi Şamilov, 11. Mehmet Yelkenci, 12. Memed Mecit, 13. Ahmet Ziya. V. *Hususi liste:* V. 1. Nâzım Hikmet, 2. Vâlâ Nurettin, 3. Smorodkina Nuriye. *VI. Halen Türkiye'ye gönderilmiş olanlar:* VI.1. Aydemir Şevket, 2. Mehmet Sabri, 3. Şadan Raşid, 4. Aydemir Leman.

26. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I,* CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 698 [Fransızca]

15 Nisan 1924

M... [Mirniy]oldaşa

Değerli Yoldaş,

Yürütme Komitesi'nin birkaç ay önce önerdiğimiz bütçeyi, küçük birkaç değişiklikle onayladığını büyük bir memnuniyetle öğrendik. Ayrıca bu bütçenin tutarını bize ödeme emrini de almış olduğunuzu öğrendik. Tam zamanında oldu. Zira böylece işimizi 1 Mayıs'tan önce başlatma olanağına sahip olacağız; bu da muazzam bir üstünlük sağlıyor.

Ancak dün akşam Ay...[demir/Şevket Süreyya] yoldaş sizden komik 100 doları getirince alabildiğine şaşırdık. Bildiğiniz gibi, -geçici bir gösteriş değil de kalıcı bir işletme olacaksa- bir işe başlamak için bir dizi olağanüstü harcama yapmak ve belli büyüklükte taahhütlerde bulunmak gerekir. Nitekim olayı duvar afişleriyle ve gazetelere ilânlarla duyurmamız, gerekli malzemeyi tedarik etmemiz, vasıflı bir elemanla sözleşme imzalamamız ve imtiyaz ücretlerini ödememiz gerekir. Bizim tasarladığımız gibi bir işe sadece koyulabilmek için 2000 Türk lirası gerekir. Elbette bu rakam daha sonra öngörülen tutara tamamlanmalıdır.

Bu asgari miktara sahip olmadan, namımıza ve teşkilâtımızın geleceğine sonsuza kadar zarar verebilecek böylesi bir maceracı girişimin sorumluluğunu alamayız.

Bu sorunun halli son derece ivedidir. İki - üç gün içinde çözüme kavuşturulmalıdır. Aksi takdirde bu elverişli fırsat da kaçırılmış olacaktır.

Yanıtınızı bekliyoruz, selâmlar

0. Masdar[27]

Dr. Şefik Hüsnü, Nisan ayı sonlarında Mirniy'e Komünist Enternasyonal temsilcisi sıfatıyla yazarak, MK'nm aylık 200 TL yardım istediğini ve bununla ilgili KEYK prosedürü dışında kendi inisiyatifini kullanmasını istiyor.

Yoldaş,

Bugün size KE temsilcisi sıfatınızla yazıyorum. Merkez Komitemiz, son oturumunda, sizden bize ayda iki yüz Türk Lirası yardımda bulunmanızı talep etmeye karar verdi.

Bu talep, malî kaynak yetersizliği nedeniyle partinin faaliyet programını uygulayamamasından kaynaklanmıştır. Bu yardımla, diğer şeylerin yanı sıra, gizi toplantılarımızı yaptığımız kimi lokallerin ve matbuatı sakladığımız depoların kirasını, parti adına çalıştırdığımız ihtiyaç duyan bir dizi yoldaşımızın ücretlerini ödeyeceğiz. Bunlardan kimileri teşkilât çalışmamızın ana damarlarıdır.

Bu sorun ivedi bir çözüm gerektiriyor. Yürütme Kurulu'na talebimizi iletmek için gerekli uzun prosedüre başvurmadan bunu kendi girişiminizle çözmenizi istiyoruz. Yürütme Kurulu'na bilgi verme sorumluluğunu siz üstlenin.

27. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge no: 699 [Fransızca]

Olumlu cevabınızı ve Nisan ayı ödemesini sabırsızlıkla bekliyoruz.

Kızıl selâmlar

27/IV/1924 0. Masdar[28]

Dr. Şefik Hüsnü Komünist Enternasyonal'e gönderdiği aşağıdaki mektupta, kendilerine yönelik teşkilâtlanma ve yığınlar içinde çalışmayla ilgili eleştirilere yönelik yaptıkları düzenlemeleri, gazete konusundaki ihtiyaçları sıraladıktan sonra yine malî ihtiyaçlarına ve Nâzım Hikmet'in ülkeye geri dönmesine ilişkin talepleri sıralıyor. Komintern V. Dünya Kongresi'ne İstanbul'dan delege göndermenin ise, 1 Mayıs 1923 ile ilgili mahkemenin yeniden başlaması nedeniyle belirsizliğini hâlâ koruduğuna işaret ediyor.

Yoldaşlar,

Son toplantısında MK, Türkiye'yi ve partiyi ilgilendiren tüm sorunları kucaklayacak, ayrıntılı bir rapor kaleme almak üzere bir komisyon oluşturdu. Bu komisyonun çalışmaları henüz tamamlanmadı. Ve Enternasyonalin önümüzdeki kongresine sunulmaya yönelik bu rapor on günden önce gönderilemez. Yarın yola çıkacak kuryeden yararlanmak için, son mektubunuzda tartışılan sorunlara cevaplarımızı birkaç kısa not halinde özetlemeyi önümüze koyduk:

1) MK'mız bir olağanüstü toplantısında genel olarak atölyeler, fabrikalar ve kurumlar hücrelerine dayalı olarak teşkilâtımızı yeniden kurmayı kararlaştırdı. Daha şimdiden bu temel üzerinde çalışıyoruz.

2) Komünist hücrelerimizin dışında, iktisadî istemler için bir dizi işçi hücresi oluşturduk. Meslek teşkilâtlarına işte bu tarafsız hücrelerle nüfuz etmeliyiz. Aynı zamanda, bu araçla sendika militanları yetiştiriyoruz.

3) Daha önceden kurulmuş bir teşkilâtlanma komisyonu, özel olarak hücrelerin çalışmasının eşgüdümlü kılınmasıyla uğraşacaktır.

4) Basın çalışması da özel bir komisyona verildi. Bu komisyon, MK tarafından hazırlanıp kabul edilmiş, sınırları iyi belirlenmiş bir planı uygulamakla yükümlüdür.

5) Bize sağladığınız maddî yardım tamamen yetersiz olduğundan, ne yazık ki gazete projesini gerçekleştirme olanağı bulamadık. Araştırmalarımız ve yerel koşullara ilişkin bilgilerimize göre, bu girişime yararlı bir biçimde atılmak için en az dört bin liraya gerek var. Zira Matbuat idaresi'ne teminat olarak beş yüz lira yatırmak gerekiyor. Öte yandan bir baskı makinesinin kurulması en azından bin beş yüz lira gerektiriyor. Gerisi, yerleşme giderlerine ve birkaç ay boyunca ortaya çıkacak açığı gidermeye yarayacaktır. Bu güzel 1 Mayıs fırsatını da bize Yürütme Komitesi'nin tereddütlerinin kaybettirmiş olduğunu saptamak çok üzücü.

6) Gazetenin gerektirdiği tutarları elimize alıncaya kadar, kaynaklarımızı dergimizi şimdiye kadarkinden daha iyi bir biçimde ve daha düzenli olarak yayımlamak için kullanmaya karar verdik. Bu kaynaklar zaten son derece kısıtlı. Yürütme Komitesi'nin dergimizi de destekleyeceğini umuyoruz.

28. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25, Klasör: 32_36, Belge No: 721 [Fransızca]

7) "Devlet ve ihtilal" çevirisini aldık, biz de "Komünizmin Alfabesi'ni çevirmeyi tamamladık. Ancak bu iki kitabın yayınlanması, en az üç yüz lira gerektiriyor. Bu tutara sahip olur olmaz, bunları bastırabilecek durumda olacağız.

8) N. [Nâzım] Hikmet yoldaşın ivedi olarak geri dönmesinde ısrar ediyoruz.

9) Davamız yeniden sorgu aşamasında. Bizi önümüzdeki kongrede temsil edebilecek belli başlı yoldaşlar bu davaya dâhil ve oraya gelecek durumda değiller. Bununla birlikte son dakikada bir temsilci delege göndermek için elimizden geleni yapacağız.

Selâmlar

5/V/1924 (İMZA) 0. Masdar[29]

Mirniy'in, Brike'nin yukarıda verdiğimiz 20 Şubat tarihli talimat mektubuna ilişkin Mayıs başında gönderdiği iki ayrı raporda kendisinin önemli tespitlerine yer veriyor. Her şeyden önce Doğu Seksiyonu'nun TKP'nin genel siyasî hattına ve taktiğine ilişkin, Dr. Şefik Hüsnü'nün de haklı bulduğunu belirttiği eleştirilerini ele alan Mirniy, Şevket Süreyya'nın bu "sapma'ların düzeltilmesinde, özellikle teşkilâtın toparlanmasında etkili bir rol oynadığına işaret edip Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl ve Şevket Süreyya'dan oluşan yeni teşkilât bürosunun çalışma programının esas olarak Şevket Süreyya ve arkadaşları tarafından hayata geçirilebileceğini belirtiyor. Partinin yayın ve teşkilât yapısında daha "işçici" bir konuma geçmesi yönünde *Aydınlık* da içinde olmak üzere önemli düzenlemeler yapıldığına işaret edilen bu raporda merkezden gönderilecek kadroların belirleyiciliğine işaret ediliyor. İşçi sendikalanndaki gelişmeleri ve Amele Birliği'ni değerlendirdikten sonra Mirniy'in işçi sendikalarına dayak legal bir işçi partisi kurulması önerisini gündeme getirmesi yepyeni bir yaklaşım oluşturuyor.

Brike yoldaşa

Değerli dost!

Son mektubunda TKP içindeki "sapmalara" işaret ediyorsun. Oysa ben bunun yanı sıra merkezde Türk sorununun nasıl ele alındığı ve nasıl halledilmek istendiğine dair ayrıntılı bilgi vermeni bekliyordum. Gerçi TKP'ye gelen son mektuptan ve tezlerden biraz bilgi edindik, ama bu senin TKP hakkındaki "kayıtlarından" sonraydı ve maalesef orada Türk sorunuyla ilgili çok az somut bilgi vardı. TKP'nin siyasî ve taktik davranış çizgisi belirlenirken sizlerin Doğu sorunu ve özel olarak Türk sorunuyla ilgili konumunuz hakkında maVümatw\vza 0ŒveWsvc\\u\ Mavdvr. Wo=,Wf^r\vc\ TKP'daVl sa^rcvaVaca \fovza0\ d\Wa\\vcc\vzden kaçmadı. Aydemir yoldaş parti çizgisinin "düzeltilmesine" önemli destek verdi. Bu,

Şahsi bir sohbette Doktor ilkesel konularda burjuva radikalizmine doğru kayma eğilimleri ve taktik ve teşkilât konularında aydınların yığınlardan korkusu konuların-

29. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 722-723.

da Moskova'nın itirazlarının doğru olduğunu kabul etti. Askerî tıp akademisindeki, harp okullarındaki vb. hücrelerin onur saydığı "aydınlatıcı" faaliyetlere "tapmayı", Aydınlıkçılar yığınlar arasında çalışmanın henüz mümkün olmadığı iddiasıyla izah ediyor, kendilerine özgü tutumlarını yinelemekten öte gitmiyorlar. Söze gelince yerli yoldaşlar Komintern'in önerilerini iki eliyle imzalıyor. İşe gelince ise durumda pek değişme olmuyor.

Aydemirin işlere aktif müdahalesi teşkilâtın çehresini değiştirdi. Kimi tepkiler olsa da Teşkilât Bürosu'na alındı. Büroda Doktor [Şefik Hüsnü], Orhan [Sadrettin Celâl] ve Aydemir [Şevket Süreyya] var. Örneğin, faaliyetleri yığınlar arasına taşımak, işçi dernekleri kurmak, sendikalarda çalışmak, kendini "legal Marksizm'e" kaptırmaktan, aydın hücrelerine yönelişten vazgeçmek gibi, partide var olan sorunlar, TKP Teşkilât Bürosu'nda partinin çalışmalarını değiştirmeye yönelik en önemli sorunlar olarak kabul edildi. Ancak, bu girişimleri pratikte gerçekleştirmek çok daha zor. Gizli muhalefet, daha doğrusu ne Doktor'un ne de Orhan'ın hiç de yabancısı olmadığı aydın pasifliği, yığınlardan korku, tam da burada etkisini göstermeye başladı. Bazen doğru olmayan birçok nesnel sebep yüzünden onlar yığın çalışmalarına bizzat katılmayı reddediyordu.

Yığın çalışmalarını yürütmek, Teşkilât Bürosu'nun kararını pratikte yaşama geçirmek, en başta Aydemir'e ve onun yoldaşlarına kaldı. Bu grup yavaş yavaş halkın içine girdi, işçiler bu yöneticilerini tanıyor, onlara alışıyor ve eğer zamanla legal çalışmaları genişletme, aydınların propaganda şekillerini aşma olayları yinelenip devam ederse, sancısız bir ameliyat yapılabilir, ama bunun için yerli... taşradan yalıtılıncaya kadar beklemek gerekiyor.

Teröre ve Türk polisinin baskılarına rağmen yığınlar arasında çalışmanın mümkün olduğuna tepedekileri ikna edinceye, parti canlanıncaya, daha iyi çalışmaya başlayıncaya kadar Aydemir'in işçiler arasında ısrarlı pratik çalışmalar yürütmesi gerekti. En önemli siyasî olaylar, örneğin, hilafetin kaldırılması, bir dizi siyasî skandal, örneğin, hükümetin İsmet Paşa kabinesine muhalefet yüzünden TBMM'yi dağıtma tehditLeri, cumhurbaşkanının yetkilerinin belirlenmesiyle ilgili olaylar ve nihayet Ermeni din adamlarının geri getirilmesiyle ilgili gelişmeler vb. işçi yığınlarının politikaya ilgisini hayli artırdı.

Bu konularda parti ilkesel konumdan şaşmıyor ve teşkilât yükselen siyasî duyarlılığı parti programının ve sınıfsal sloganların ajitasyonu ve propagandası için kullanıyor.

Eğer partinin eski teşkilât yapısında değişikliğe gidilmeseydi, partinin yeni raylara oturtulması mümkün olmazdı. Teşkilât Bürosu'nun kurulması, ardından ajitasyon ve yayın heyetinin belirlenmesi, işçi derneklerinin oluşturulması parti direktiflerinin uygulanmasına ve görev bölümüne bir düzenlilik getirdi.

Parti çizgisinin düzeltilmesi ve teşkilât sorununun halledilmesi dolayısıyla edebiyat ve literatür sorunu da düzenleniyor. *Aydınlık'ın* çehresinin değiştirilmesi ve işçi gazetesi çıkarılması önerileri kabul edildi. İşçi gazetesi yakın bir zamanda çıkacak, düzenli çıkmasını sağlamak için 1.500-2.000 liralık ek bir destek gerekiyor. Aydın takımı ve oportünistlerin bu kalesinde artık oldukça önemli kimi değişiklikler olduğunu *Aydınlık'ın* bu postaya ekli sayısında göreceksin. Bir sonraki sayı daha "işçici" olmayı vaat ediyor. Yerli kadroları merkezden gönderilecek parti işçileriyle güçlendirmek gerekiyor. Biz şimdi partide dönüşüm anına geçişin eşiğindeyiz. Bu dönüşüm çok esaslı ve kesin olmalı. Partideki "işçiye yönelişi" merkezden iyi yoldaşlarla pekiştirmek mümkün, ilk zamanlar Doktor'un ve Orhan'ın güdümünde olacaklarsa bile, zamanla onlar işçi yığınlarıyla temas yollarını kendileri bulacak. Doktor ve diğerleri giderek yığın çalışmalarının tadını alacak ki, bu daha şimdiden kısmen de olsa, görülüyor.

Sendikalardaki çalışmalar şimdi özel bir önem kazanıyor, İstanbul koşullarında sendikalar buradaki siyasî savaşlarda oldukça önemli bir etmen oldu. Gerçi, sendikalar tek başına ortaya atılmadı, kendi bağımsız bildirileriyle ileri atılmadı, kendi taleplerini yükseltmedi, ama ... güçler için büyük bir avantaj oldu. İngilizler, zamanında, işçileri kendi dikkat alanına aldı ve onları Kemalistlere karşı kendinden yana çekmeyi defalarca denedi. Kemalistler ise, millî çıkarlar yönünde ittifak güçlerine, öte yandan muhalefete karşı ve İstanbul'da TBMM seçimleri için onları kullandı, İstanbul muhalefeti de, aynı şekilde hükümete karşı kendinden yana çekip yararlanmak için Amele Birliği'yle flört ediyordu. Ama işçi teşkilâtlarına gösterilen ve bazen yaltaklığı andıran bütün bu ilgi, ayni şekilde sonuçlanıyordu: Mağribi işini gördü; mağribi gidebilir. Birliğin başında hükümetin atadığı bir genel kurmay subayı bulunmasına rağmen, bugün 7.000 işçiyi birleştiren sendikalar, resmen dağıtılmış sayılıyor, işçi yığınları değişik siyasî grupların vaatlerine olan inancını kaybetti ve bugün onlar arasında yürütülecek siyasî çalışmalar iyi sonuçlar verebilir.

Komünist partisinin işçi yığınlarıyla ilişkileri, onların işçi sendikalarına karşı tutumunu etkiledi bile. Aydınlık Grubu, daha doğrusu, kendilerini işçiler arasında tanımladıkları gibi, "Aydınlıkçı yoldaşlar" sendika toplantılarında söylenenlere dikkatle kulak veriyor. İstanbul'da işçi sınıfı yeni bir söz, yeni yollar arıyor. Komünist partisi bunu dikkate almak, oLuşan siyasî durumdan yararlanmak ve çalışmalarını etkinleştirmek zorundadır. Eğer yapılan elverişli değişiklikler pekiştirilirse, sanırım, komünist partisi bu görevi onurlu bir şekilde yerine getirecektir.

Binlerce işçinin sokağa atılmasına yol açan iktisadî bunalımın derinleşmesiyle, Ankara ile İstanbul arasındaki çelişkileri yine kopma noktasına getirebilecek ve Halk Partisi'nde bölünmeye neden olabilecek siyasî savaşın sertleşmesiyle, İstanbul işçilerinin devrimcileştirilmesi bağlamında işçilerin birleşmesini tarihî zorunluluk ilân ederek oluşturulacak işçi partisi, komünist partisinin sol kanadını oluşturacağı legal bir işçi partisinin ilk kadrosu olabilir. Ben bu sorunu MK'nin gündeme getirdim ve eğer mümkünse, MK'de bu yönde yapılacak tartışmalara katılmaya hazırım. İşçi birliğinin temelinden yükselecek legal bir işçi partisi oluşturma sorununa nasıl baktığını gelecek mektubunda bana bildir. 1 Mayıs günü bize bir işçi heyetinin gelmesi, işçi birliğindeki tipik ruh halini göstermesi bakımından ilginç bir olaydır. Bu ziyaret fikri komünistlere aitti ve heyette parti üyeleri de bulunuyordu.

Genel olarak parti son zamanlarda hayli güçlendi. Aktif kadrolarını artırdı, yeri raylara oturdu, işçiler arasında sistematik çalışma yürütüyor. Sanırım, Komintern kongresine kadar daha yenilenmiş durumda olacak.

Parti çalışmalarını İç Anadolu'ya da taşıma sorunu önemle ortada duruyor, İstanbul, İzmir ve Zonguldak gibi üç sanayi bölgesinde güçlenerek Anadolu'nun önde gelen şehirlerinde bürolar açmak gerekecek. En başta Ankara'da bu yönde artık kimi denemeler yapılıyor ve bir süre sonra Ankara'da teşkilâtımız olacak. Merkez, elbette ki, İstanbul'da kalmalı. Bununla biz eskinin kalıntılarının taşınmasını önleyecek; diğer teşkilâtların İstanbul merkezine bağlılığı parti çalışmalarının devamı için koşullardan biri olacak.

Partiyi güçlendirmek ve bütünlüğünü korumak için Rollan [Ginzberg] grubunu dağıtmak gerekecek. O önemli bir değer değiL zaten. Onun gitmesiyle bu grubun bağlantıları koptu ve tamamen çöktü. Ama onunla her ilişki parti çalışmalarındaki düzeni sarsıyor. Merkez var, TeşkiLât Bürosu var ve onların görevi teşkilât bütünlüğünü korumak, içerde hiçbir başka teşkilâtlanmaya yer vermemek.

Parti kasası bomboş. Teşkilât işleri vb. masraflar için yüz lira bulmam gerekti. Bana göre, parti harcamaları (ev, posta, yolluk vb.) için ayda en az iki yüz lira destek sağlanmalı. TKP'nin bütçesi şöyle olmalı: Basın-yayın faaliyetleri için aynı zamanda 2000 Türk lirası ve parti faaliyetleri için ayda 200 Türk Lirası.

Ben artık ... çalışmalarından biraz kurtulup kendimi bizim işlere daha çok verebileceğim. Bağlantı için postanın yanı sıra gemilerden de yararlanacağım. Bir sonraki mektupta köylü sorununa değinmeye ve kimi siyasî olayları değerlendirmeye çalışacağım.

Komünist selâmlarıyla.
S. Mirniy/imza/

İstanbul
5/V-1924
No.48.

Aydemir eşinin İstanbul'a gitmek üzere çıkış işlemleri için desteğinizi rica ediyor[30].

. . .

Bu ikinci rapor Mirniy'in Türkiye'de işçi sınıfının durumuyla ve teşkilâtlanmasıyla ilgili tespit ve tezlerini içeriyor.

Brike yoldaşa *Mirniy'den*
6/V-[el yazısı]

I. Türkiye'de işçi sınıfı genel olarak dağınıktır ve teşkilâtlı değildir. Onun teşkilâtlı olmaması, kapitalistler karşısındaki zayıf kalmasının sebebidir, iş yasasının çıkarılmış olmaması ise, onun sınıfsal bütünleşmesini, sınıf olarak bilinçlenmesini engelliyor.

II. işçi sınıfının teşkilâtlanmış olmaması ve sınıf bilincinden yoksun olması, onu sömürüye maruz bırakmıştır. Fabrikalarda, atölyelerde, maden ocaklarında, limanlarda, elektrik santrallerinde ve sular idaresinde, özellikle ulaşımda çalışan on binlerce işçi, birer kör ve cansız "üretim aracı" durumundadır. Türkiye'de işçi sınıfının hiçbir "içtimaî önemi" yoktur. İşçi sınıfının en basit çıkarlarını savunacak ne iş yasası, ne bir teşkilât, ne de bir parti var. Çalışma yeteneğini yitirenler artık işe yaramaz aletmiş gibi hemen sokağa atılmakta, yerine her gün biraz daha büyüyen işsizler ordusunun mensupları almaktadır. Ekonomide durumun kötüleşmesi, iç sermayenin seferber edilmesi, hayat pahalılığının artması işçi sınıfının yaşam düzeyini çekilmez ölçüde düşürmektedir. Eski aile dağılmakta, köydeki yapay aşırı nüfus artışı, şehirleri ucuz işgücüyle doldurmakta ve bütün bunlar işçi sınıfının iktisadî durumunu olumsuz yönde etkilemektedir.

III. Şimdiye kadar Türk proletaryası arasında çalışan birlik ve partiler işçi sınıfının durumunu pek iyileştiremedi. işçi sınıfının durumunu iyileştirme girişimlerinin boşa çıkması işçi sınıfı arasında hayal kırıklığı ve kendi meslekî ve siyasî teşkilâtlarına güvensizlik yarattı. Başarısızlığın sebepleri şunlardır:

a) işçi sınıfının teşkilât deneyimden yoksun olması,

b) işçi hareketinde hazırlıklı yönetici kadronun bulunmaması, işçi sınıfının işverenler ve kapitalistler karşısında haklardan yoksun tutulması,

30. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 335-350, [Rusça].

c) Yığınsal işçi teşkilâtlarının bulunmaması.

IV. işte bu koşullarda bilinçli işçiler İstanbul'da İşçi Derneği denen teşkilâtı kurmuştur.

Bu dernekler amaç olarak şunları belirlemiştir: En bilinçli işçileri derneklere çekmek, onları proletarya hareketiyle tanıştırmak, teorik bilgilerini artırmak, tek sözle geleceğin yığınsal işçi hareketi için gerekli maddî ve manevî zemini hazırlamak. Bu derneklerin programları şöyle özetlenebilir: işçi sınıfının kapitalist düzen içinde gerçekleştirilebilecek talepleri uğrunda mücadele etmek.

V. işçi dernekleri işçi sınıfının kapitalizme karşı savaşta içgüdüsüyle, bilinç dışında yükselttiği talepleri formüle etmeyi; işçi sınıfına yalnız sınıfsal temele dayanan ve işçi çıkarlarını savunan bir teşkilâtta birleşirse istemlerini kabul ettirebileceğini anlatmayı; ona kapitalizme ve hükümete karşı savaş yöntemlerini öğretmeyi önüne amaç olarak koymaktadır.

Şöyle ki, işçi dernekleri Türk proletaryasını "kendinde sınıf" durumundan çıkarıp teşkilâtlı ve bilinçli bir güç, "kendisi için" sınıf haline getirmek durumundadır.

VI. Cumhuriyetçiler ile gericiler arasındaki savaşta işçi sınıfı cumhuriyet düzenini getirmekten yana olanları desteklemelidir, çünkü Cumhuriyet düzeni işçi sınıfının siyasî savaşında yalnız bir aşama olmakla birlikte, mutlakıyetçi ve anayasasız devlete oranla daha ilericidir ve sınıf savaşı yürütmek, proletaryayı teşkilâtlamak için daha elverişlidir,

VII. Derneklerin başında mümkün olduğunca değişik üretim alanlarında çalışan kişilerden oluşan merkez dernek bulunuyor. Merkez dernek üyelerinin sayısı sınırlı tutulmak zorunda, çünkü bu sayının fazla şişirilmesi normal faaliyetini engelleyebilir. Merkez dernek büyüdüğünde teşkilât işleri, yazı işleri vb. komisyonlara ayrılmaktadır. Bu durumda merkezin toplantılarına yalnız komisyon yöneticileri katılmaktadır[31].

31. TOSTAV *Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 351-352, [Rusça].

II. KOMİNTERN V. DÜNYA KONGRESİ'NE İSTANBUL'DAN GÖNDERİLEN RAPORLAR

Dr. Şefik Hüsnü, Nisan ayında gönderdiği kapsamlı raporunda Komintern V. Dünya Kongresi için bir dizi belge hazırladıklarını belirtmişti. Bunlardan birincisi Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî durumu, ikincisi Partinin Reorganizasyonu ve Faaliyeti, üçüncüsü ise TKP Tarafından Tespit Edilmiş Geçici Asgari Program üzerine. Birinci raporda, Dr. Şefik Hüsnü, başlangıçta Türkiye ekonomisinin Batı kapitalizmi koşullarındaki gelişimini ele alıyor ve ülkenin yarı-sömürgeleşmiş bir tarım (köylü) ülkesi olduğu tespitini yapıyor. Aslında bu tahlilin temel amacının doğru bir taktiksel programa ulaşmak olduğunu belirten Dr. Şefik Hüsnü, üçüncü raporunda da bu asgari programın çerçevesini ortaya koyacaktır. Dr. Şefik Hüsnü'nün Komintern V. Dünya Kongresi için hazırladığı bu iktisadî, içtimaî ve siyasî tahlillerinde, herhangi bir biçimde Marx'ın, Engels'in, özellikle Lenin'in eserlerine atıfta bulunmaması dikkate değer bir özelliktir. Sermaye birikimi ve ihracı ile ilgili iktisadî süreçleri tahlil ederken, emperyalizm yerine Batı kapitalizmi kavramına başvurması da ilginçtir.

Türkiye'nin İktisadî ve içtimaî Durumu

Türk toplumunun gelişme tarihi, birçok bakımdan ilginç bir fizyonomiye sahip. Bu toplum, sağlam bir iktisadî temel üzerinde kökleşmeden önce, daha şimdiden genişleme döneminde bulunan Batı kapitalizminin rekabetiyle karşı karşıya bulunuyor. Yarım yüzyıldır, yabancı sermaye ülkeyi tıpkı bir sömürge gibi sömürmektedir. Dahası hemen hemen hiçbir direnç göstermeksizin Türkiye emperyalist devletlerin iktisadî köleliği altına düşmektedir, işte bu koşullarda ülkemizde sıra dışı ve garip iktisadî ilişkiler bütünü oluşmuştur.

Yabancı sermaye, iç pazarın gelişmesine engel olmaktadır. Ülkede bugün gördüğümüz hilkat garibesi, köksüz ve hemen hemen kısır kapitalizmin doğuşunun ana nedeni işte bu olguda yatmaktadır. Tarihî ve iktisadî bakımdan iç pazarın özü, işbölümüdür. Dış malların işgalinden önce bu işbölümü gelişiyordu. Bir dizi bağımsız sanayi kolu ülkede kendini göstermeye başlamıştı. Hatta doğu pazarları ile batı limanları arasında, uluslararası bir mübadele oluşmuştu bile. Yüzyılın ikinci yarısında Batıdaki iktisadî ve teknik devrimin ülkemize gönderilmesine imkân verdiği ucuz mal dalgaları, kelimenin tam anlamıyla bu bağımsız üretim dallarını dumura uğrattı. Bu da, Türkiye'yi geri adım atmak, yani benzer üretimlerin kaynaşması sistemine geri dönmek zorunda bıraktı. Türkiye'nin yarı-sömürgeleşmiş bir tarım (köylü) ülkesi halinde kalmasını da bu durum açıklamaktadır. Ülkede yabancı malların dağıtımı rolüne, yani ticarî fonksiyona gelince, bunu elinde tutan, siyasî yetenekleri sayesinde, Müslüman olmayan azınlıklardır. Buradan da, milliyetler arasındaki iktisadî ve dolayısıyla içtimaî farklılaşma kaynaklanmaktadır.

Avrupa'nın iktisadî dengesi daha istikrarlı ve daha uzun süreli olsaydı, bir diğer deyişle dünya savaşı ve ona öngelen olaylar olağanüstü koşullar yaratmasaydı, Türkiye'de Türk kapitalizmi mevcut bir sorun olmazdı. Ancak emperyalist kapitalizmin çözümsüz iç çelişkileri, kaçınılmaz olarak dünya savaşında patladı ve bu savaş da, ilk ağızda, dünya ekonomisinin birliğini un ufak etti. Bu denge bozulmasının ilk etkisi, sömürgelerde ve bunun sonucunda da Türkiye'de iç iktisadî ilişkilerin dönüşüme uğraması oldu.

Bu alt-üstlük, Türkiye'ye şu biçimde yansıdı: Evvelâ, ana hedef, aracıların, yani millî azınlıkların ortadan kaldırılması ve iktisadî ayrıcalıklara, yani kapitülasyonlara son verilmesi oldu. Bu birinci evre, arkasından, mevcut sermayeyi Türkleştirmek amacıyla, millî sanayide ve gümrük sisteminde korumacılığı getirdi. Millî ve iktisadî bağımsızlığın önkoşullarını oluşturan bu önlemler, daha önceden de alınmıştı. Bugün artık zemin önemli ölçüde temizlenmiş ve önümüzde yükselen sahnenin çerçevesi alabildiğine çizilmiştir. Hemen hemen millî azınlık kalmamıştır. Hâlâ rastlanan kimi millî azınlık kalıntıları, iktisadî alanda son derece zayıflamıştır. Artık kapitülasyon yoktur ve eşitlik temelinde imzalanmış siyasî antlaşmalar, Türkiye'ye güçlü bir ordunun herhangi bir ihlâlde savunmaya hazır olduğu sınırlar ve en elverişli gümrükleri sağlamaktadır. Öte yandan bir takım köklü içtimî reformlar, son zamanlarda, feodalitenin ve teokratik monarşinin tüm kalıntılarını süpürüp atmıştır. Kısacası, Türk kapitalizmi, olağan gelişme yoluna girmiştir. Burada Türkiye'nin evrimindeki en hassas noktaya dokunmuş oluyoruz, işte ancak Türk kapitalizminin bu gelişim sorununu uygun bir biçimde inceleyip aydınlatarak, önümüzdeki yıllar için geçerli gerçekçi bir taktik programla partimizi donatmayı başarabiliriz.

Millî burjuvazimizin gelişim sorununu içtimaî ve iktisadî bakımlardan inceleyelim ve bundan Türk proletaryasının ve TKP'nin ödev ve yükümlülüklerini çıkartalım. Genel olarak sömürge ve yarı-sömürge ülkeler burjuvazileri, içtimaî ve iktisadî evrimleri sırasında, az-çok uzun bir ilerici geçiş döneminden geçerler. Bu dönemde burjuvazi feodalizmle ve yabancı boyunduruğuyla mücadele eder; burjuva demokrasisi ve cumhuriyet rejimi ve bu rejimin gerektirdiği kimi biçimsel özgürlükler gibi bundan kaynaklanan kimi reformlar talep eder. Ancak bu dönemin sonunda, feodalizme karşı mücadele kesinlikle proletaryaya karşı mücadeleye dönüyor, emperyalizme ve yabancı sermayeye karşı mücadele ise onunla uzlaşmaya varıyor. Türkiye işte tam da bu dönemden öylesine büyük bir hızla ve öylesine keskin bir biçimde geçiyor ki, yerel burjuvazi ve onun hükümeti, henüz çok genç ve maddî olarak yeterince olgun değilse de, içtimaî rolleri bakımından evrimlerinin önemli bir bölümünü tamamladılar. Büyük kentlerin banker ve ticaret burjuvazisinin gerici tutumunun doğurduğu kimi endişeler istisna olmak üzere, Türkiye'nin kaderine hâkim olan sınıfın, daha şimdiden feodalizme ve klerikalizme karşı mücadele görevini tamamladığı kabul edilebilir. Bizim burjuvazi, savaş güçlerini proletaryaya karşı yönlendirme ve bu kez gerçek bir sınıf mücadelesi verme ihtiyacını hissetmekte gecikmeyecektir. Daha şimdiden, herhangi bir özel kanıt göstermeye gerek olmaksızın herkes görmeye başladı ki, demokratik hükümet ile, iki yıl önce büyük bir debdebe ve gösterişle ilân edilmiş olan ünLü "iktisadî pakt" arasındaki kardeşlik, bütün bu parlak formüller, burjuvazinin ayrıcalıklarını saklamaya hizmet etmenin ötesinde bir anlam taşımıyor; proletarya ise hakları için mücadelesinde her gün biraz daha dağınık ve yasalarla engellenmiş hale geliyor.

Biraz da Türk kapitalizminin düzeyini ve iktisadî olanaklarını inceleyelim. Her şeyden önce şu noktaya işaret edelim ki, yerel sermaye tam ve bilinçli bir seferberlik halindedir. Yasalar ve yönetmeliklerle, uygun bir gümrük politikası ve vergi sistemiyle, Millet Meclisi ve belediyeler, iyi tanımlanmış ve bilinçli bir biçimde seçilmiş bir yönde bu seferberliği yönetip ilerletiyor, işte bu önermeyi destekleyen birkaç olgu. Yetkili makamların yıldırmalarıyla, ithalat ve ihracat ve yabancı şirket mümessillikleri, millî azım Mdamtünden adım adım Türklerin eline geçiyor. Kaçakların mallarının "tasfiye K;—s.cnar" n_

malları Türklere geçiriyor. Her gün gazetelerde yabancı bir kapitalistin yanı başında bir Türk kapitalistinin bulunduğu yeni bir karma şirketin kuruluşunu duyuruyor. Böylece iki kapitalizm arasındaki ilişkiler normalleşmeye başlıyor ve yavaş yavaş her kapitalist mücadelenin kaçınılmaz olarak vardığı yere, yani yabancı sermayeyle bir uzlaşmaya doğru yol alıyoruz. Henüz Türkiye'ye istikraz, banka ve sınaî ve tarımsal kurum biçimlerinde büyük sermaye ithalini görmediğimiz bir hakikat. Ancak bu gecikme, sadece Avrupa'nın orasında veya burasında henüz hüküm süren iktisadî dağınıklık halinden kaynaklanıyor. Bununla birlikte, daha küçük bir ölçekte, özellikle ticarî işletme biçiminde, yabancı sermaye girişi gündelik olarak görülüyor.

Yine de gerçeği eksiksiz yansıtmak bakımından şunu da eklememiz gerekir ki, tüm bu tezahürler bir tasfiye ve ayarlama düzeyini aşmıyor. Sermaye, henüz birikim ve maddî gelişme yönünde en küçük bir adım bile atamadı. Tartışmasız bir biçimde, ülkede bugün mevcut değerler toplamı, dün varolan değerler toplamından çok daha düşük. Bu azalma sadece sabit sermayede değil, aynı zamanda hammadde stoklarında ve işgücünde de görülebilir. Millî zenginliklerde savaşın ve devrimlerin neden olduğu bu yıkım, bugünkü iktisadî ve içtimaî biçimlerin dünkülerden daha geri olduğunu kabul ettirmek için bir neden gibi görülmemelidir. Dolayısıyla tüm bu mülahazalardan şu sonucu çıkartmalıyız ki, Türk kapitalizmi önünde açılan dönem, sermaye birikimi dönemidir. Bir diğer deyişle, örneğin monarşinin ihyası/restorasyonu ve bundan kaynaklanacak bir iç savaş veya uluslararası kimi karışıklıklar gibi olağanüstü bir takım olaylar olmadıkça, Türk kapitalizminin gelişimi olağan bir yol izleyecektir. Şu noktaya da işaret etmek gerekir ki, bu dönemin başından itibaren, millî burjuvazinin zayıflığı ve şanssızlığı sonuçlarını vermeye başlayacak ve Türk proletaryası ivedi olarak tarihî görevini yerine getirmeye itilecektir.

Eksiksiz bir kapitalizm, ülke içinde geniş bir işbölümü gerektirir. Bunun için, birbirleri için pazar rolü oynayacak çeşitli sanayi dallarının eşzamanlı gelişimi ve tarımın iyileştirilmesi ve yerel olarak ihtisaslaşması, zorunludur. Ne yazık ki, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, ucuz yabancı malların pazarı istilası ve yabancı sermayenin sahip olduğu ayrıcalıklar, bugüne kadar bu işbölümünün gelişimini engelledi. Bugün de, Türkiye, aynı tür iktisat ve üretimin hüküm sürdüğü, kötü organize olmuş ve yıkım halinde ilkel bir tarım ülkesidir. Dış pazarlarına gelince, Türkiye'nin durumu daha da içler acısıdır, Türk kapitalisti, tarihî pazar fethi rolünü yerine getirmek için çok geç kalmış durumdadır. Evvelâ ülke yeterli mamul mal üretimine sahip değildir. Sonra, ihraç edebileceği hammaddeler, Türkiye'nin komşusu bölgelerde bol miktarda bulunmaktadır.

Sermaye birikiminin birincil koşulu, pazar oluşturabilecek çevre ülkelerin varlığı ve bunların tek başına sömürülmesi olduğundan, Türkiye böylesi ayrıcalıklı bir durumdan uzak bulunmaktadır. Bu nedenledir ki Türkiye'de halen kapitalizm ticarî acente biçimini korumaktadır. Bu durum bir süre daha devam edecektir. Türkiye, sermaye biriktirmeyle ilgili tarihî gereklilik karşısında, kaçınılmaz olarak özellikle iç pazarın sömürülmesi yoluyla buna ulaşmaya çalışmaya mahkûmdur. Bu hedef ancak, burjuvazinin hükümetinin, işçi ve köylüyü, kendi sefaletleri pahasına burjuvaziyi zenginleştirmeye diktatörlük yollarıyla zorlamasıyla gerçekleştirilebilir. Bu özellik, Türk kapitalizmine, diğer yerlerdekinden çok daha sert, çok daha barbar ve çok daha vahşi bir karakter kazandıracaktır. Bugünden itibaren bu senaryonun ilk sahneleri görülebiliyor.

Bu durum ve koşullar, köylüyü sömürünün en uç noktasına götürüyor. Aslında büyük ölçüde topraksızlaştırılmış durumda, yarın daha da topraksız hale gelecek. Açıktır ki, kendi çıkarları doğrultusunda burjuvazi modern araç-gereci üretime sokarak tarımın koşullarını iyileştirmeye mecbur kalacaktır. Ama böylece burjuvazi ve hükümeti, sadece iç pazarın gelişmesine yardımcı olacak ve mübadele yasaları uyarınca, bu kesinlikle köylülerin yararına olmayacaktır. Bu nedenle sömürüsü daha da derinleşecektir. Köylü, üretiminden kendisine kalan payın gitgide küçüldüğünü görecektir. Bu tespit, demokratların şefinin "memleketin efendisi köylüdür" lafının köylünün ağzına bir parmak bal çalmaktan başka bir şey olmadığını ve objektif koşullar nedeniyle, kapitalist sistemde, bu önermenin bir ham hayalden ibaret olduğunu çok güzel göstermektedir. Köylü sınıfı konusundaki taktiğimizi ve şiarlarımızı işte bu malzemeden yararlanarak oluşturacağız, işçi sınıfına gelince, onun Türkiye'deki geleceği daha da korkunçtur. Burjuvazi işçi sınıfına herhangi bir şey borçlu olduğunu düşünmüyor. Bu nedenle işçi sınıfının akıbeti ile gitgide daha da az ilgilenecektir. Bu doğrultuda burjuvazinin harcadığı tüm çaba, proletaryanın teşkilâtlanma girişimlerini baltalamaktan ibarettir. Tüm aklını, işçi sınıfını gitgide üretim sürecinde dilediği gibi kullanabildiği, bilinçsiz bir kitle durumuna düşürmeye ayırmaktadır. Uluslararası bunalım, korumacı politikadan kaynaklanan hayat pahalılığı, işsizlik ve teşkilâtsızlık, bir süre daha, bu sınıfın ortalama yaşam koşullarını düşürüp daha da kötü leşti recek ve orta sınıfın kapalı aile yaşamının dağılmasına yol açacaktır.

Kısacası, gelişimi daha şimdiden incelenmeye değer bir Türk kapitalizmi sorunu vardır. Ancak bu gelişim, dış olaylar ve objektif koşullar bakımından son derece gecikmiştir. Ve Türk kapitalizmi daha şimdiden körelmeye ve (üstü çizili 1 sözcük) mahkûmdur. Türkiye'de kapitalizmin gelişimini sağlayabilecek tek güç işçiler ve köylüler sınıfının gücüdür ve bu kapitalizmin biçimi, kaçınılmaz olarak, devlet kapitalizminden ve proletarya diktatörlüğünden başka bir şey olamaz. Aynı objektif koşulların sonucu olarak, burjuvazi, çocukluk döneminden çıkmadan önce içtimaî görevlerinin hemen hemen tümünü yerine getirdiğinden artık proletaryaya karşı mücadele ve yabancı sermayeyle uzlaşma evresine gelmiştir. Bu korkunç tutumu içinde, ilerici ve devrimci rolünü hemen hemen tamamlamış olan burjuvazi TKP bakımından sadece proletarya önünde eleştirilmeyi ve maskesinin alaşağı edilmesini hak ediyor.

TKP, taktik çıkarsamalarında, bu temelden hareket edecektir, Türkiye açısından uygarlığın ve kapitalizmin gelişmesini teşvik edecek tek geniş karşılıklı iktisadî mübadele alanı, Sovyetler Rusyası'nda bulunmaktadır. Ne var ki, bu karşılıklı ilişkiler, tüm çaplarıyla ve herhangi bir kısıtlama olmaksızın ancak Türk proletaryası tarafından gerçekleştirilebilir.

Ancak bu hakikate rağmen, TKP'nin ve Türk proletaryasının zayıflığı ve gençliği nedeniyle, Sovyetler Rusyası'nın Türkiye'deki burjuva cumhuriyetiyle ittifak yapmak zorunda kalmasını gayet iyi anlıyoruz ve bu ittifakı destekleyeceğiz. Hatta şuna da inanıyoruz ki iki devlet arasındaki ilişkiler sıkı olduğu ölçüde, cumhuriyetimizin burjuva hükümeti, belli sınırlar içerisinde TKP'nin propagandasına karşı da daha hoşgörülü olacaktır.

Türkiye'nin içtimaî tabakalaşması hâlihazırda çarpıcı bir görünüm aldı. Kalabalık işsizler yedek ordusu oluşum halinde. Kırsal kesimde, orta köylülük yıkıma uğrarken büyük işletmeler oluşuyor ve yetersiz bir toprağa sahip, üretim araçlarından yoksun küçük köylülük ölçüsüz biçimde büyüyor. Aydınlar, iktisadî ve kültürel bakımdan tam bir kaos içinde

yaşıyor. Bu içtimaî tabakanın en ileri ve en yetenekli unsurları, hükümet partisine katılıyor. Gerisi işsiz gayrı memnunların saflarını kabartıyor. Hükümeti destekleyen aydınlar, bugün burjuvaziye kılavuzluk ederken, yarın onun basit ücretlileri haline gelecek. Bu içtimaî ayrışma içinde TKP, kendisine yaraşır unsurları idealimize kazanıyor, onları teşkilâtlandırıyor ve Karadeniz'in bu yakasında ve Boğazlarda proletarya cephesinin sarsılmaz ve sadık savunucusu haline geliyor.

19/V/1924
0. Masdar

5. Dünya Kongresi'ne[32]

Komintern V. Dünya Kongresi için hazırlanmış ve TKP'nin reorganizasyonu ve faaliyetine ilişkin raporda Dr. Şefik Hüsnü öncelikle Türkiye'de komünist hareketin tarihî gelişimi üzerinde duruyor. Mustafa Suphi önderliğinde Baku'de kurulan partinin Türkiye'de herhangi bir etki gücüne ulaşamadığına ve mevcut teşkilâta pek az militan devrettiğine işaret eden Dr. Şefik Hüsnü aynı dönemde Almanya'da kurulan Sosyalist İşçi ve Köylü Partisi 'nin ise bugünkü teşkilâtın omurgasını oluşturduğunu belirtiyor. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın bir dönem parlayan bir yıldız olduğunu vurgulayan Dr. Şefik Hüsnü, Komintern'in Ankara'daki murahhası Golman'ın ve yandaşı Salih'in [Hacıoğlul akılsızlığı nedeniyle sönümlendiğini, bu partiden de pek az militanın komünizm mücadelesine devam ettiği sonucuna varıyor. Komintern IV. Kongresi ertesinde oluşturulan Teşkilât Bürosu'nun çalışmaları sonucunda BİİT'den Türkiye'de kalmış üyelerin de katılımıyla TKP'nin reorganizasyonun tamamlandığını söyleyen Dr. Şefik Hüsnü, yeni dönemde bir yandan parti hücrelerinin faaliyeti yürütülürken, diğer yandan özellikle sendikal çalışmaya militan yetiştirmek üzere işçi hücreleri kurulduğunu, bu ikili yapının izleyen dönemde verimli sonuçlar vereceğini ileri sürüyor. 1923 yılı boyunca KEYK ile süregiden gündelik gazete için kaynak sağlanması tartışmasını dünya kongresinin gündemine taşıyarak eleştirilerini yineleyen Dr. Şefik Hüsnü malî destek ihtiyaçlarını kuruşlandırarak raporuna son veriyor.

Partinin Reorganizasyonu ve Faaliyeti

1923 yılı başına kadar, komünist partisi, sözcüğün saf anlamıyla Türkiye'de yoktu. Bugün TKP'nin çevresinde oluştuğu çekirdek, Komünist Enternasyonalin 4. Kongresi'nde, çok mütevazı bir biçimde, İstanbul Komünist Grubu olarak temsil olmuştu. İKG'yi oluşturan militanlar, bir programı ve iyi tanımlanmış bir siyasî taktiği olan, oldukça deneyimli bir aygıtla donanmış ve görevinin bilincinde gerçek bir parti yaratmış olma müktesebatına

32. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 748-757 [Fransızca daktilo ve el yazısı].

sahiptiler. Bu yoldaşlar ülkenin dört bir yanına dağılmış devrimci unsurların tümünü kendi teşkilâtlarının çevresinde toplamış olmaktan, haklı olarak, gurur duyabilirler.

Hâlihazırda sağlam bir biçimde kurulmuş bir öncü partiyi ülkeye kazandırmış olarak, geçilmiş olan yola, geriye dönük bir göz atmak yararsız olmayacaktır. Geçmişin tecrübesini ve hatalarını bilmek, geleceğin ödevlerini ve imkânlarını kavramak ve ayrıca bizzat partinin bileşimi ve gerçek değeri hakkında bir fikir sahibi olmak için zorunludur.

Türkiye'de komünist hareketin tarihi 1918 yılına kadar uzanır. Adeta eşzamanlı olarak, o sıralarda, Türkiye dışında iki devrimci Türk partisi kurulmuştu. İlki Rusya'da Mustafa Suphi tarafından; diğeri Almanya'da, Alman devrimine katılmış aydın gençler ve metal işçileri tarafından. Bin kişiyi bulan bu işçiler, giderleri hükümete ait olmak üzere, Alman fabrikalarında bir gelişme stajı yapıyorlardı. Suphi'nin yöneticiliğindeki partinin oynadığı rol ve trajik akıbeti, üzerinde durmamızı gerektirmeyecek kadar fazla biliniyor. Yine de şu hususa işaret etmek gerekir ki, ülke dışında kurulmuş olduğundan, halk kitleleriyle temas kuracak hiçbir araca sahip değildi ve bu yönde herhangi bir adım atamadan vakitsiz olarak sönüp gitti, Bu partinin kalıntıları çoğunlukla Kafkaslarda kalmış durumda. TKP saflarında, bu kökenden pek az sayıda militana rastlanmaktadır.

Berlin'de kurulmuş olan Sosyalist işçi ve Köylü Partisi'nin akıbeti ise bambaşka *oldu. Kuruluşundan kısa* süre sonra, parti, sosyalist ilkeleri savunan tüm Türklerin çevresinde toplandıkları bir odak haline geldi. Ancak bir süre sonra, üyelerinin büyük çoğunluğu anavatanlarına geri dönmek durumunda kaldılar. Aralarından en bilinçlileri ve en kararlıları, İstanbul'da bulunan az sayıdaki Marksistle birleşti ve Türkiye'nin başkentinde aynı adlı bir parti kurdular. Bu parti, sendikal teşkilâtlanma faaliyetine paralel olarak, çarpıcı bir matbuat faaliyeti yürüttü. *Kurtuluş* dergisi çevresinde, Türkiye'de ilk kez, Marksist bir literatürün temellerini attık. Üyelerinin girişkenliği ve adanmışlığı sayesinde, İşçi ve Köylü Partisi, kısa sürede emekçi kitleler üzerinde çok güçlü bir etki yaratmayı başardı.

Bu partinin varlığının ayrıntıları üzerinde durmayacağız. Şu kadarını söylememiz yeterlidir ki Komünist Enternasyonal'in II. Kongresi'nden birkaç ay önce III. Enternasyonalin gizli bir komitesini oluşturanlar işte bu partinin belli başlı yöneticileridir ve bu komite III. Enternasyonale üye olmuştur. Birçok üyeyle zenginleşen bu komite, daha sonra İstanbul Komünist Grubu adını aldı ve bu da, geçtiğimiz yıl, dağılmış veya ayrışmış diğer teşkilâtların en iyi unsurlarıyla birleşerek TKP'yi doğurdu.

Hâlihazırdaki partimizin durumunu ele almaya geçmeden önce şimdi sıra bu diğer oluşumlar hakkında birkaç söz söylemeye geldi. Halk kitlelerini yanıltmak ve güvenlerini kazanmak için milliyetçiler tarafından kurulmuş değişik komünist veya sosyalist partilerden söz etmeyeceğiz. Bütün bu oluşumlar, en küçük bir rol oynayamadan, olayların akışı tarafından, hak ettikleri üzere, süpürülüp gittiler. Anadolu'da çeşitli devrimci teşkilâtlanma girişimleri, sonunda, Halk İştirakiyun Fırkası'na vardı. Bu fırka, bir dönem siyaset sahnesinde geçici bir yıldız olarak parladı. En küçük bir tedbiri düşünmeyen gerçek bir kuş beyinli olan Golman adlı biri tarafından affedilmez şaşkınlıklara sürüklenmemiş olsaydı, teorik ve öğretisel temel eksikliğine ve kitlelerle herhangi bir bağı olmamasına rağmen, yine de bu fırka Kemalist politika üzerinde belli bir etki yaratabilirdi. Ancak bu adamın ve yandaşı Salih'in ittirmesiyle, kurtarıcı Büyük Taarruz anında yapılan kimi akılsızca ve tamamen can sıkıcı girişimler, bu fırkayı kamuoyunun gözünden sonsuza dek düşürdü. O günden itibaren, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın tarihî rolü son buldu. Fırkanın en etkili üyeleri de bunun farkına vardı. Devrim idealine samimi olarak bağlı olanlar, TKP'ye üye olmakta tereddüt göstermediler.

Bize birkaç iyi militan bırakan bir diğer teşkilât da İstanbul'daki Beynelmilel işçiler İttihadı'dır. Bu teşkilât kesinlikle bir siyasî parti olmayıp devrimci sendikal bir teşkilâttı. Orada işçilere sınıf bilinci veriliyor ve onları işçi sınıfının siyasî partilerine yaklaştırma amacı güdülüyordu. Son yıllarda, Maksimos ve Karaveris yoldaşlarımızın çabaları sayesinde, Bİİ içinde güçlü bir komünist nüve oluşturabildik. işte bu nüvenin baskısıyladır ki Bİİ, Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne üyelik başvurusunda bulundu. Bu sendikanın zayıf yanı, üyelerini sadece Rumlardan almasıydı. Milliyetçi hükümet, İstanbul'a yerleşir yerleşmez, Bİİ'yi kapatma kararı verdi. Onu, gizli Yunan propaganda teşkilâtı olarak değerlendirdi. Maruz kaldığı takibat ve tedirginlikler sonucunda Rum yoldaşlarımızın büyük bölümü ülkeyi terk etti. Kalabilen ve komünist propagandanın etkisinde olanlar, hâlihazırda TKP saflarındadır.

Bunların dışında da kendine komünist diyen ancak herhangi bir ehemmiyet taşımayan bir takım küçük gruplar vardı. Bunların içinde her türlü unsura rastlanıyordu. Aralarında düşmana sığınmış kaçaklara ve provokatörlere sıkça rastlanıyordu. Nitekim bu nedenle, bu çevrelerden gelenlere ancak bir deneme döneminden sonra şahsen partiye üyelik başvurusu yapma hakkı tanıdık. Bugün için, bildiğimiz kadarıyla bu türden bağımsız hiçbir grup kalmamıştır.

Daha şimdiden toparlanmanın tamamlandığı kabul edilebilir. Reorganizasyon çalışmamızı neredeyse tamamladık. Bu yöndeki ilk çaba, IV. Kongre sonunda bizzat Enternasyonal tarafından oluşturulmuş olan teşkilât bürosuydu. Bu Büro, KEYK'in özel bir murahhasının [Şarki/Gafurov kastediliyor] da katılımıyla, sadece 4 ay çalışabildi. Bu kısa sürede, komünist teşkilâtların birleşmesi için elverişli bir hava yarattı. Ancak tam sağlam temeller üzerinde bir parti kurma anında, 1 Mayıs 1923 provokasyonu komitenin varlığına son verdi. Komünist Enternasyonal murahhası kaçmayı başardı ve büronun belli başlı üyeleri, hareketin diğer önderleriyle birlikte tutuklandı ve milliyetçi burjuvazinin zindanlarına atıldı.

Uzun ve zorlu bir sınavdan sonra, mahkeme yoldaşlarımızın birçoğunun özgürlüğü yönünde karar verdi. Ancak böylece, iradeleri çelikleşmiş bu militanların faaliyetiyle, partimizi yeniden ayakları üzerine dikebildik. Fırtınanın şiddetine dayanacak cesareti gösteremeyen birkaç dostumuzu kaybettiğimiz doğrudur. Ancak, bu durum birçok sempatizanın da savaşkanlığını teşvik etti ve kaybettiklerimizin yerine daha iyilerini kazandık. Acılı bir deneyden çıkartılmış zorlu derslerden yararlanarak belli başlı önderlerimiz TKP'ye Türkiye'nin nesnel koşullarının gerekleriyle uyumlu bir teşkilât ve bir program kazandırdılar. Parti, artık görevini yerine getirebilecek düzeyde kabul edilebilir.

Ülkenin coğrafî ve siyasî durumu ve iç ve dış tüm nesnel koşullar TKP'nin görevini son derece zorlaştırmaktadır. Bu parti, başlangıçta kaçınılmaz olarak küçük ama bilinçli ve girişken bir grup olacaktır; en küçük bir sekter anlayışa sahip olmamalıdır; bu, sınıfların siyasî koşullarına uygun olarak, her türlü propaganda biçimini uygulayabilen eğitimli bir dizi militana sahip bilinçli bir azınlığın teşkilâtı olacaktır. Yavaş yavaş ve adım adım bir gelişme imkânından yoksun olan TKP, başka partilerin elde etmek için çeyrek yüzyıl harcadıkları sonuçlara nispeten kısa bir sürede ulaşmak zorundadır. Özellikle militan kadrosu, entelektüel yetişme ve devrimci kararlılık bakımından herhangi bir gelişmiş partininkiyle aynı düzeyde olmalıdır. Diğer taraftan, partimiz, tıpkı büyük bir parti gibi, sonucu belirleyici bir girişimin arifesinde, içinde faaliyet gösterdiği durumun imkânlarını tam olarak ölçmek, milliyetçi devrim ve burjuva partileri karşısındaki taktiğini çok keskin bir biçimde saptamak zorundadır. Tek sözle, millî burjuvazi ile hesaplamaya hazır olmalıyız.

Bu mülahazaların dışında, partimiz açısından uluslararası karışıklıkların doğurabileceği sorunları da göz önünde bulundurmak ve bununla ilgili tedbirleri almamız yerinde olacaktır, iktisadî ve fikrî bir kaos yaşayan ülkemizde, komünizmin verimli ilkelerinin damgasını taşıyan bir fikir ve siyaset akımı yaratmak ve böylece uluslararası olayların baskısıyla ani bir devrimci eyleme elverişli bir zemin hazırlamak, beklenmedik bir çıkış gerektirecektir... işte partimizin zorlu, ancak kaçınılamaz tarihî görevleri bunlardır. Tüm bu ödevlerin bilincinde ve davranış tarzını tespit etmiş olarak, TKP Merkez Komitesi, hemen bugünden bir seferberlik faaliyeti yürütmeye kararlıdır. Dahası bu amacın gerçekleştirilmesinde, parti, her şeyden önce Türk proletaryasının desteğine dayalı öz güçlerine bel bağlamaktadır. Ancak şuna kanidir ki, Komünist Enternasyonalin şahsında, bir bütün olarak uluslararası proletarya kendisine maddî ve manevî yardımda bulunacaktır.

Şimdi de kısaca partimizin teşkilâtının üzerine oturduğu temelden kısaca söz etmek istiyoruz. Yukarıdan beri okunagelen mülahazalar, partimize, kısa sürede nispeten çok sayıda değerli militan kazandırabilecek bir yapı vermeye götürdü, ilk zamanlar, parti il ve ilçelerdeki yerel şubelerden ve sendikal nüvelerden oluşuyordu. Bu biçimde, daha çok bir propaganda çevresiydi. Faaliyeti iyi eşgüdüme sahip değildi.

Birkaç ay önce Merkez Komitesi, şube sekreterlerinin görüşünü aldıktan sonra, teşkilât temeli olarak, fabrika, atölye ve her türlü kurum hücrelerini benimsemeyi kabul etti. Her yoldaş, oturduğu yer dikkate alınmaksızın, çalıştığı yerdeki (üretim veya eğitim kurumu, idare, şirket vb.) komünist hücreye katılmak durumundaydı. Tek olması durumunda, parti onu, belli bir zaman dilimi içerisinde, bir aday hücresi kurmakla görevlendiriyor. Teşkilâtçı kabiliyetlerini kanıtlamış yoldaşlardan oluşan bir teşkilâtlanma komisyonu, hücrelerin çalışmalarını yönetip eşgüdümlü kılıyor. Her hücrenin bu komisyondan gerekli talimatları alan ve ona raporlarını veren bir sekreteri var. Hücrelerde, propaganda ve matbuat dağıtımının yanı sıra, özellikle karşılıklı bir eğitimle uğraşılıyor. Teşkilâtlanma komisyonu, her hafta, hücre sekreterlerinin katılması mecburî olan Marksist konferanslar verdiriyor, izleyen günlerde, bu konferanslar, sekreterler tarafından hücrelerde tekrarlanıyor. Ayrıca hücrelerin haftalık zorunlu toplantılarında, her üye üstlendiği işle ilgili bir rapor sunmak durumundadır. Taşra illerinde, aynı ilkelere göre faaliyet gösterecek il komiteleri olacak ve talimatlarını doğrudan doğruya Merkez Komitesi'nden alacaklar. Hâlihazırda izmir, Adana, Eskişehir, Ankara, Edirne ve Kayseri'de az sayıda komünist hücreyle böylesi il komitelerimiz var.

Partinin kurucu unsuru olan bu hücrelerin dışında, emekçi yığınların içine nüfuz edişimizi hızlandırmak ve sendika militanı eksikliğimizi gidermek üzere, Merkez Komitemiz komünist olmayan işçi hücreleri kurma kararı da aldı. Bundan kastımız şudur: Parti her üyesinden, çalıştığı veya ilişki kurabildiği fabrikada belli sayıda işçiyle dostluk kurmasını istiyor. Bir işçi hücresinin yöneticisi, arkadaşlarına -hiçbir biçimde komünizm söz konusu olmadan- çalışma koşullarıyla ilgili her şeyi birlikte incelemeyi önerecek. Onları, işçi sınıfının ivedi taleplerini formüle etmeye, bunları kabul ettirmek için mücadele etmeye ve en zor harekete geçecekleri bu mücadelelere çekmeye alıştıracak. Daha sonraki bir dönemde, işçi hücreleri üyeleri, iş sorunlarını değişik yanlarıyla inceleme ve bu sorunlarla ilgili raporlar verme alıştırmaları yapacak. Kimi konferanslara katılmaları sağlanacak. Tek sözle, işçi hücreleri, sınıf mücadelesi fikriyle harekete geçen, iyi sendika militanları oluşturmaya yöneliktir. Daha şimdiden böylesi birkaç hücre İstanbul'da faaliyet göstermekte ve gelecek için bize büyük ümit vermektedir. Elbette işçi hücreleri komünist propagandayı

dışlamıyor. Tam tersine bu militanlardan birçoğu, tabi oldukları etkilerle, fark ettirmeden partiye kabul edilmelerini talep etmeye sürüklenmektedirler.

İşte TKP'nin yeni teşkilâtının bizim önümüzde açtığı iki paralel yol bunlardır ve bu yolda emin adımlarla ilerliyoruz. Bir yandan komünist hücrelerimizle Marksist eğitim ve propaganda çalışması, diğer yandan işçi hücrelerimiz tarafından sınıf mücadelesine teşvik ve sendikal kadro devşirme çalışması.

Bunlar, TKP'nin üzerine düşen tüm görevleri yerine getirmesine yeterli midir? Elbette hayır! Burada Yürütme Komitesi'nin taleplerimiz konusundaki kararsızlığını dünya kongresinin gündemine getirmek isteriz. Nitekim Türkiye'de bir komünist partisinin kaçınılmaz olarak içinde bulunması gereken koşulları inceleyecek herhangi bir kişi, kolayca görecektir ki, basın içinde bir yer almadan ve oldukça geniş bir matbuat faaliyeti yürütmeden, halk kitlelerine ulaşmak için en küçük bir umut yoktur. Parti, kamuoyunu yönlendiren diğer gazetelerle kıyas edilebilir, komünist eğilimli bir günlük haber gazetesi yayınlatmak zorundadır. Bu gazetede, işçi sorunu büyük bir yer tutacak ve tüm olaylar, günü gününe, devrimci bakış açısıyla eleştirilecektir. Bir yıldan kısa sürede, böylesi bir gazete, kesinlikle, sosyalist devrim lehine büyük bir fikir akımı yaratacak, idealimizin tüm taraftarlarını çevresinde toplayacaktır. Bu da onların TKP tarafından üye yapılmasına inanılmaz derecede yardımcı olacaktır.

Geçen yıl boyunca birçok raporumuzda bu sorunu tüm ayrıntılarıyla birlikte Yürütme Komitesi'ne sergiledik. Kimi zaman durumu anladığı ve projelerimize onay verdiği izlenimi doğurdu. Ancak hemen akabinde görüşünü gözden geçirdi. Öyle ki boş tartışmalarla elverişli fırsatları kaçırdık. Yürütme Komitesi'nin son sözü, haftalık bir işçi gazetesinin yayınlanması yönünde oldu. Birçok deneyimle kanıtlanmıştır ki böylesi bir gazete İstanbul için yaşayabilir değildir. Türkiye gibi işçi sınıfının büyük çoğunluğuyla okuma-yazma bilmediği ve her türlü sendikal teşkilâttan yoksun olduğu bir ülkede, bunun en küçük bir yararı da olmayacaktır. Oysa ki elimizin altında bir günlük gazete olsaydı, bu bize haftada bir gün herhangi bir ek masraf olmaksızın işçilerimiz için bir ek çıkarma imkânı verirdi. Böylesi bir ek de, gazetenin ilânları ve diğer araçları sayesinde geniş ölçüde dağıtılırdı. Bir günlük gazete yayınlayabilmek için, on bin Türk liralık bir fona sahip olmamız yeterlidir. Ayrıca broşürlerimizi yayınlamak ve teşkilât giderlerimizi karşılamak üzere ayda üç - dört yüz liralık bir krediye sahip olsaydık, TKP'nin faaliyeti azamî sonucu verirdi.

19/V/1924
TKP Sekreteri
0. Masdar

5. Dünya Kongresi'ne[33]

33. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 724-729 (Fransızca)

Dr. Şefik Hüsnü, Komintern V. Dünya kongresi'ne son olarak TKP'nin asgari programatik taleplerini içeren belgesini gönderiyor. Bu belgede talepler siyasî ve iktisadî kısımların yanı sıra emeğin korunmasına dönük özel bir bölüm de içeriyor. En dikkat çeken husus asgari programda iktidar meselesinin gündeme herhangi bir biçimde getirilmemiş olması. Bu da aşağıda göreceğimiz gibi Aydınlık çevresine dönük "legal Marksizm", oportünizm eleştirilerinin derinleştirilerek Manuilski tarafmdan kongre kürsüsünden dile getirilmesine yol açıyor.

TKP Tarafından Tespit Edilmiş Geçici Asgari Program

Burjuva cumhuriyeti çerçevesinde TKP'nin ajitasyonunu yürüteceği ivedi taleplerin belli başlıları şunlardır:

Siyasî Kısım

1. Büyük Millet Meclis hem yasama erkine, hem de yürütme erkine sahip olmalıdır.

2. Büyük Millet Meclisi iki yılda bir genel oyla belirlenmelidir.

3. Tüm seçimler için (belediye, il meclisi, jüri vb.), nispî temsile dayalı genel oy sistemi kurulmalıdır.

4. Halk girişimi (referandum) hakkı.

5. Kadınların, erkeklerle eşit haklarla, kamu görevlerine kabulü.

6. Tam basın, toplantı ve teşkilâtlanma özgürlüğü; her kategoriden işçilere ve devlet memurlarına sendika, meslek birliği, siyasî parti kurma ve uluslararası teşkilâtlara üye olma hakkının kesin olarak tanınması.

7. Din ile devletin kesin olarak ayrılması: Dinî vakıflara ait tüm mal varlıklarının millîleştirilmesi.

8. Kentlerde ve kırda monarşinin ve feodalizmin son kalıntılarına karşı keskin mücadele.

9. Kadınların ve evlatlıkların medeni aşağılanmalarını düzenleyen ve onaylayan her türlü yasanın ilgası.

10. Sürekli ordunun yerine millî milis sisteminin geçirilmesi. Halkın genel silîhlandırılması. Askerlik hizmetinin kısaltılması. Bu süre kısmen, askere alınanların içtimaî ve siyasî eğitimine ayrılacaktır.

11. Kamu borçlarının ivedi olarak tasfiyesi

12. SSCB ile iktisadî ve siyasî ittifak

13. Emperyalizme karşı Doğu'nun ezilen halklarının tek cephesinin kurulması.

14. Tek emek okulu sisteminin kabulü. 17 yaşına kadar her iki cinsiyetten çocuklar için ücretsiz eğitim zorunluluğu

15. Eğitimin tam laikleşmesi

16. İhtiyaç duyan çocukların devlet tarafından bakımı.

İktisadî Kısım

16a.Tüm vergilerin, özellikle hayatı pahalılaştıran, kent ve kır emekçileri ve genel olarak toplumun yoksul tabakaları için bir yük teşkil eden dolaylı vergilerin ilgası. Bunun yerine yıllık geliri 300 lirayı aşanlar üzerinde tek, genel ve müterakkî bir verginin konması

17. Hem mirasın büyüklüğüne, hem de hısımlık derecesine bağlı olarak veraset üzerinde müterakkî vergi.

18. Tütün rejisinin ve her türlü özel inhisarın ilgası. Demiryollarının, bankaların, madenlerin, taşımacılığın vb. millîleştirilmesi.

19. Hangi büyüklükte olursa olsun tüm sınaî işletmeler ve dış ticaret üzerinde devlet tekeli kurulması.

20. Kamu hizmetlerinin ve birincil ihtiyaç maddelerinin (ekmek fırınlarının, un fabrikalarının, et imalâthanelerinin, eczanelerin, su-elektrik, ucuz konut) belediyeleştirilmesi.

21. Sahipleri tarafından işlenmeyen tüm toprakların tazminatsız kamulaştırılması ve devlet tarafından işletilmesi; yoksul köylülere bedelsiz toprak dağıtımı.

22. işçi dernekleriyle işbirliği içinde, işçilerin işe yerleştirilmesi konusunda bir kamu hizmetinin devlet tarafından organizasyonu.

23. işçi sağlığını ve halk sağlığını koruyan yasaların hazırlanması.

Emeğin korunması

24. İşgününün sekiz saatle sınırlandırılması. Ücretli hafta sonu tatili.

25. Bayram günlerinde ve 1 Mayıs'ta ücretlerin ödenmesi, işsizlerin giderleri devlete ait olmak üzere bakımı.

26. Yıllık on beş günlük ücretli izin.

27. On dört yaşından küçük çocukların çalıştırılmasının yasaklanması. Yeni yetişenler için yarım günlük çalışma sistemi, üretici çalışma ile eğitimin bağdaştırılması.

28. Gebe kadınlara doğumdan altı hafta önce ve sonra izin.

29. Kadınlar ve çocuklar için gece çalışmasının yasaklanması.

30. Her yerleşimde, belediye ve işçi dernekleri temsilcilerinden oluşan komisyonlar tarafından asgari ücret oranı tespiti.

31. Hayat pahalılığı ölçüsünde emekli maaşlarının artırılması.

32. Atölyelerin, imalâthanelerin, fabrikaların, madenlerin, şantiyelerin, ticarî şirketlerin çalışma ve sağlık koşulları bakımından denetlenmesi. Bu denetim sık sık devletin müfettişleri ve işçi temsilcileri tarafından yapılacaktır.

33. Devlet, tüm patronları her fabrikada, fabrika komiteleri kurmaya zorlamalıdır; bu komiteler yasalar tarafından belirlenmiş çalışma koşullarını denetleyecek ve çalışma sorunlarıyla ilgili her sorunda müdahale hakkına sahip olacaktır.

34. Her kategoriden işçi için hastalık, kaza ve işsizliğe karşı bir sosyal sigorta sisteminin devlet tarafından kurulması

35. Patronlara sınaî, ticarî ve zirai işletmelerde, ücretlerden herhangi bir kesinti yapmadan emeklilik fonu kurma zorunluluğu getirilmesi.

36. Sigorta sisteminin kontrolüne ve işleyişine işçilerin katılımı

37. işçilere ve tüm ihtiyaç duyanlara tıp ve ecza yardımı

38. Belediyeler ve millî çapta geniş ölçekli hastaneler, kimsesiz çocuklar yurdu, dinlenme evleri, sanatoryumlar, doğumhaneler kurulması.

Aslına uygundur
0. Masdar

5. Dünya Kongresi'ne[34]

Dr. Şefik Hüsnü bu raporları göndermesinin ardından, kongreye bizzat katılması yönündeki çağrıyı KEYK Prezidyumu'na gönderdiği aşağıdaki gerekçelerle reddediyor.

KEYK Prezidyumuna 15.VI.1924

Yoldaşlar,

Komintern'in V. Kongresi'nde TKP'yi benim temsil etmemi istediğinizi belirten telgrafınızı yeni aldım. Ne yazık ki iyice düşündükten ve MK'deki yoldaşlarımla görüştükten sonra şu anda İstanbul'dan ayrılmamın uygun olmayacağı kararına vardım. Bu olumsuz kararı, partimizin faaliyetinin çıkarları doğrultusunda aldım. En değerli arzularımdan birini, yani proletarya devriminin beşiğini ziyaret edip onun parlak önderlerini tanıma arzumu gerçekleştirmem için bana verilen fırsattan yararlanmaktan geri durmam, çok ciddi nedenlerin halen beni burada tuttuğunu büyük ölçüde kanıtlamaktadır. Yetersiz bilgilerin ve aradaki mesafenin büyüklüğünün tutumuma kötü niyet atfedilmesini bertaraf etmek üzere, bu gerekçelerimi ortaya koyduğum mektubu yazma ihtiyacı duydum. Aşağıda bu kararımı belirleyen belli başlı nedenleri sunuyorum.

1. Şu anda, kamu makamlarıyla çözüme kavuşturmak durumunda olduğum bir dizi iş nedeniyle, benim buradan ayrılmam fark edilmemezlik edemezdi.

2. Açık bir biçimde devrimci propaganda yaptığım için, Komintern Kongresi'ne katılmak üzere Moskova'ya gitmiş olduğum kesinlikle öğrenilirdi.

3. Pasaportsuz, gizlice yola çıkacağım için, dönüşümde polis tarafından rahatsız edileceğim kuşkusuzdur.

4. Kesinlikle bizim üzerimizde herhangi bir etki yaratmayan tutuklamadan söz etmiyorum, ama İstanbul sınırları dışına sürülmem söz konusu olabilir.

5. Oysa ki daha oldukça uzun bir süre benim çalışmalarım parti için gereklidir.

6. Yerleşik hekimlik sıfatımla, para fedakârlığı gerektiren işler (büro kiralama, kitap basımı, gazete yayını vb.) yapabilecek durumda olan teşkilâtımızın tek üyesiyim. Başka bir yoldaş, propagandamızın niteliği dolayısıyla, hemen Bolşeviklerden para almakla suçlanacaktır.

34. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 774-777 [Fransızca].

7. Benim gibi birisi sorumluluğunu üstlenmediği takdirde mevcut koşullarda bir günlük gazetenin kurulması olanaklı değildir.

8. Umuyorum ki kongreden sonra faaliyet alanımızı genişletmek için gerekli araçlara sahip olacak ve hem gazete, hem de sık sık propaganda ve öğreti kitapları yayınlayabileceğiz. Kongreye katıldığım takdirde, ülkeye dönebildiğim takdirde bu gezimi Enternasyonal'in ücretli memuru olduğum ve Türkiye'de Rusların işini gördüğüm şeklinde kesinlikle sömürecekLerdir.

9. Böylesi suçlamalardan biz korkmayız, ancak bu, yayınlarımızın askıya alınmasına ve gereksiz yere çalışmalarımızın dağınıklığına yol açacak takibatlarla sonuçlanabilir.

10. Bu açıdan bana saldırılmasına herhangi bir fırsat vermediğim takdirde, burjuvaziye karşı kampanya yürütmek ve proletaryanın teşkilâtlanması görevini yerine getirmek için daha çok güce sahip olabilirim.

11. Tüm bu gerekçeler Moskova'ya hiç gelmemek için ileri sürdüğüm özürler değil. Tam tersine yaz sonlarına doğru Berlin'e yasal yollarla gidip, oradan, Alman yoldaşların yardımıyla Rusya'ya geçmek ve bizleri en çok meşgul eden konularda sizinle fikir alış-verişinde bulunmak ve TKP'nin faaliyetleri hakkında size rapor sunmak niyetindeyim.

Kongre ertesi bu gezi tasarım hakkında ve bu türden bir yolculuğu gerekli veya hatta yararlı bulup bulmadığınız hakkında görüşünüzü şiddetle merak ediyorum.

Çok sıcak komünist selâmlarımla,

15/VI/1924 0. Masdar"

35. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD* No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 638a - 639 [Fransızca]

III. KOMİNTERN V. KONGRESİNDE TKP DELEGASYONU

Komintern V. Kongresi'nde TKP'nin tam oy hakkı sahibi delegeleri Faruk, yani Vanlı Kâzım Kip ve Halim, yani Hasan Âli Ediz'dir; istişari oy sahibi olarak Şefik Hüsnü Ahmet Cevat Emre'nin adını veriyor. Ancak Mirniy'in aşağıdaki heyet üyelerini 4 kişi olarak sayması, şahsi dosyalardaki bilgilerden Aziz'in, yani Hüsamettin Özdoğu'nun kendisinin istişari oy hakkı ile gönderildiğine ilişkin beyanı bakımından önem taşıyor. Ancak aşağıda göreceğimiz üzere kongre mazbata komisyonu, Dr. Şefik Hüsnü'nün verdiği yetki belgelerini esas alarak 2 tam oy haklı [Faruk ve Halimi ve 1 istişari oy haklı fAhmet Cevat] üyeyi kabul ediyor. Şimdi bu konudaki belgeleri veriyoruz.

Değerli dost.

TKP MK'nden henüz gelen raporu ekte gönderiyorum. Kusura bakma, çok kısa yazıyorum. Beş dakika sonra posta gidiyor.

Komünist selâmlarımla. /S. Mirniy/.

İstanbul, 29/V-1924.

No. 54.

TKP heyeti üyeleri: Fahri [Faruk olmalı], Hasan Ali ve Moskova'da bulunan Ahmet Cevat ve ismail. İlgili belgeler dün gönderildi[36].

YETKİ BELGESİ

TKP, son konferansında, MK üyesi HALİM'i [Hasan Ali Ediz] Komintern'in V. Kongresi'nde Türk delegasyonu üyesi olarak tayin etmiştir[37]. Bu yetki belgesinin hamili kongredeki tüm görüşmelere tam oy hakki sahibi olarak katılmaya yetkili kılınmıştır; ayrıca TKP ile ilgili her türlü meseleyi Yürütme Komitesi'nin yetkili kişileriyle halletmekle de görevlendirilmiştir.

Komintern ve RKP şubelerinin, ihtiyaç duyduğunda, kendisine yardım ve destek sağlaması rica olunur.

36. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 353 [Rusça]. İsmail'in bu kongreye katıldığına dair herhangi bir bilgiye erişemedik; ancak Hüsamettin Özdoğu [Aziz] şahsi dosyasındaki uzun el yazılı özgeçmişinde şöyle diyor: "İstanbul'a geldiğimde merkez komitesi beni 1924 yılındaki Komintern ve Profintern kongrelerine katılmak üzere Moskova'ya gönderdi. Komintern'in V-ci Kongresine ben istişari, Profintern kongresine ise katî rey hakkıyla katıldım. Kongreler bittikten sonra KUTV'da okumak üzere Moskova'da bırakıldım." RGASPI 495 op. 266, dosya 3, Belge no: 13-30 [Rusça]. Öte yandan RGASPI f. 495, op. 1, d. 347, s. 144'te "TÜRKİYE: Tam oy hakkı: 1. Faruk - Asri, 2. Halim; İstişari oy hakkı: Ahmed Cevad" deniyor.

37. "1924 yılı başında Fahri yoldaş gittikten sonra KGB Sekreteri seçildim ve Fahri yoldaşın üyesi bulunduğu TKP MK'ndeki yerini aldım. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandım ve Askerî Tıp Akademisinden atıldım. İki ay hapiste kaldıktan sonra Haziran 1924'te Komintern V-ci Kongresine ve Komünist Gençlik Enternasyonali IV-cü Kongresine delege seçildim." Halim Hasan Âli [RGASPI 495 op. 266, dosya 214 Belge no: A14 (Rusça)].

TKP Sekreteri
0. Masdar (MÜHÜR) (İMZA) 27/V/1924[38]

YETKİ BELGESİ

F. Asri [Vanli Kâzım Kip] yoldaş, kendisi de parti delegesi olan Halim'le mutabık kalarak Komintern'in ve Profintern'in gelecek kongrelerinde TKP'yi temsil etmekle görevlendirilmiştir; TKP'nin hayatı ve faaliyetiyle ile ilgili her türlü meseleyi halletmek üzere kongrelerin komisyonlarıyla ve Yürütme Komitesi'yle ilişkiye geçme yetkisine sahiptir.

TKP Genel Sekreteri
0. Masdar (MÜHÜR) (İMZA) 13/VI/1924[39]

YETKİ BELGESİ

TKP Cevat [Ahmet Cevat Emre] yoldaşı diğer delegelerin yanı sıra istişarî oyla Komintern çalışmalarına katılmakla görevlendirir.

TKP Genel Sekreteri
0. Masdar (MÜHÜR) (İMZA) 8/VI/1924[40]

Bu arada Moskova'da KUTV'da bulunan Türk öğrencilerinin Komintern V. Kongresi'ni izleyebilmeleri için Halim Yetki Denetleme Komisyonu'na başvuruyor.

581-11 Yetki Denetleme Komisyonu'na,

TKP Delegasyonu bu yıl KUTV'dan mezun olacak olan Türk öğrencilerine Komintern'in V. Kongresine katılmaları için misafir davetiyesi verilmesini rica eder. Bu yoldaşlar parti çalışması için Türkiye'ye gideceklerdir ve delegasyon, bu yoldaşların Kongreye katılmalarının kendileri için çok yararlı olacağı inancındadır.

Öğrencilerin isimleri:
1) Nâzım [Hikmet]
2) Vâlâ [Nurettin]
3) [İsmail HüsrevTökin] Tekin

38. RGASPI f. 492 op. 1 d. 365, s. 313 arka [Fransızca].
39. RGASPI f. 492 op. 1, d. 365, s. 313 [Fransızca].
40. RGASPI f. 492 op. 1, d. 365, s. 313 [Fransızca]

4) Fahri
5) [Hüseyin] Sait
6) [Abid] Aümov

Türk delegasyonu adına Halim[41]

Roland'ın Komintern V. Kongresi ile ilgili delegelik başvurusu ise son derece ilginç itirazlar içeriyor. Her şeyden önce, 1. Ciltte verdiğimiz IV. Kongre'den sonra kurulan Teşkilât Bürosu'yla ilgili eleştirilerindeki yaklaşımı koruyarak TKP içinde iki teşkilâtlı grubun olduğunu, tıpkı o eleştirideki gibi Aydınlık olarak adlandırdığı İKG'yi partinin sağ, kendisinin ise sol kanadı temsil ettiğini ileri sürerken, TKP içinde teşkilâtlı bir muhalefetin bulunduğunu vurguluyor. Roland'ın sözünü ettiği bu sol muhalefet 1925 Kongresi'nden sonra aşağıda vereceğimiz, aslı KEYK Başkanı Zinovyev'e, kopyaları ise RKP Genel Sekreteri Stalin'e, Buharin'e ve Doğu Seksiyonu Başkanı Petrov'a gönderilmiş uzun raporda daha açık biçimde kendini ifade edecektir.

DOĞU ŞUBESİ BAŞKANINA
Petrov yoldaş

1919'dan beri Türkiye işçi hareketinde komünist olarak faaliyet gösteriyorum.

Beynelmilel işçiler İttihadı'nın (Profintern'in seksiyonu) genel sekreterliğini ve bu teşkilâtın komünist grubunun sekreterliğini, daha sonra (Hınçak sosyal-demokrat partisinin Ermeni fraksiyonuyla birleşmiş) istanbul Türk Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi üyeliğini yaptım.

1921'de bu teşkilâtlar tarafından Profintern ve Komintern'e delege tayin edildim.

1922'de, Profintern II. Kongresi'nde tam oy hakkıyla ve Komintern IV. Kongresi'nde delege oldum.

IV. Kongre'den sonra BİI komünist fraksiyonunun MK üyesi, BİI Komünist Gençlik MK üyesi ve işçi-köylü komünist grubunun sekreteri oldum.

Şubat 1924'te, tevkif edildim ve özel bir kararnameyle Türkiye'den sınır dışı edildim,

Türkiye devrimci işçi hareketinin ve TKP muhalefetinin temsilcisi olarak, bu sıfatla, V. Kongre'ye davet edilmiş Türk Komünist Partisi'nin sağ kanadının (Aydınlık) delegeleriyle aynı hakka sahip olacak biçimde, teşkilâtlı gruplardan oluşan muhalefeti temsil etmek üzere Komintern V. Kongresi'nde yetki belgesi talep ediyorum.

Komünist Selâmlar,
Moskova 7 Haziran 1924
Roland[42]

41. CD No: 26, Klasör No: 33-36, Belge No: 127 [Rusça]
42. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, RGASPI, f. 492, op. 1, d. 365, s. 312 [Fransızca].

IV. KOMİNTERN V. KONGRESİ (17 Haziran - 8 Temmuz 1924)

Önce Kongre için hazırlanmış kitapta, TKP ile ilgili verilen bilgiyi aktaralım; bu bilginin kitapta yer alan biçimini sol sütunda, redakte edilmemiş belge biçimini sağ sütunda sunuyoruz.

KEYK Raporu
Türkiye Komünist Partisi
[Haziran-Temmuz]1924

Türkiye Komünist Partisi, ilk olarak IV. Kongre'den sonra, Türkiye'deki tüm bağımsız komünist grupların bir araya getirilmesiyle kuruldu. Komünist Partisi, işçi kitleleriyle önemli bağlar kurabildi ve bu sayede İzmir İktisat Kongresi'ne temsilci yollayabildi. Kongre'de komünistler fiilen tüm işçi gruplarını yönettiler ve işçi yasaları hakkında oldukça kapsamlı bir programın kabul edilmesini sağladılar.

İstanbul'da yoldaşlarımızın yönetimi altında tüm Türkiye'yi kapsayacak bir sendika konfederasyonu kurulmak istendiğinde, hükümet, Parti'nin Merkez Komitesi'ni ve birçok etkin üyesini (on yedi kişi) tutuklattı. Duruşma büyük bir gösteriye sahne oldu ve yoldaşların hepsinin beraat etmeleriyle sonuçlandı.

Bu başarısızlıktan sonra hükümet, idari baskılara girişerek birkaç ay içinde Parti'nin faaliyetini tümüyle felce uğrattı.

1923 sonbaharından itibaren bütün Türkiye'yi 25 bir işçinin katıldığı bir grev dalgası sardı. Bu, gerek kapsadığı alan, gerekse örgütlenme bakımından Türkiye'de eşi görülmemiş bir grev dalgasıydı.

Grevlerin çoğu işçilerin zaferiyle sonuçlandı ve işçi kitlelerinin büyük çoğunluğunun birleşmesine yol açtı. Genç işçi hareketini ele geçirmeye çalışan hükümet, kendi ajanları aracılığıyla "millî" sendika federasyonları kurulmasını var gücüyle destekledi. Aynı zamanda da komünistlere karşı amansız bir baskı kampanyası başlattı. Güçsüz olan Komünist Partisi bu kampanyaya karşı duramadı ve sonuç olarak en etkin komünistler sendikalardan çıkarıldı. 1923 Sonbaharında 25

Bu tutanakla aynı içerikte olmak üzere Komintern belgeleri arasında aşağıdaki Rusça belge yer almaktadır.

Türkiye Komünist Partisi ancak IV. Kongreden sonra, Türkiye'de daha önce varolan bütün bağımsız komünist grupların birleşmesi sayesinde kuruldu, işçi yığınlarıyla önemli bağlantılar kazanan komünist partisi İzmir iktisat Kongresine kendi delegasyonunu göndermeyi başardı. Kongrede bütün işçi fraksiyonunu fiilen komünistler yönetti, iş yasaları için oldukça kapsamlı propaganda gerçekleştirdi.

İstanbul'da tüm ülke çapında sendika birliğinin sağlanması için geniş çapta çalışmalar yapıldı, üstelik kuruluş heyetine bizim yoldaşlar, yani Şefik Hüsnü, Kâzım ve diğerleri katıldı. Ama, 1 Mayıs'ın arifesinde hükümet partiye ağır bir darbe indirdi: Parti MK ve en aktiflerinden birçok yoldaş (17 kişi) tutuklandı. Tutuklamaları davalar izledi. Dava boyunca İstanbul işçileri ve radikal aydınların komünistlere karşı belirli bir sempatisi gözlendi. Mahkeme büyük bir siyasî gösteriye dönüştü ve komünistler devlete ihanetle suçlanmış olsalar da, tamamen aklandı.

Bu başarısızlığından sonra hükümet idari baskılara yöneldi ve birkaç ay boyunca komünist partisinin teşkilâtlı faaliyetlerini tamamen olanaksız kıldı.

1923 sonbaharından itibaren bütün Türkiye'ye 25.000 işçiyi kapsayan bir grev dalgası yayılıyor. Kapsamı ve teşkilâtlılığı bakımından bu grevler son derece sıra dışıdır. Ağır darbe alan komünist partisinin bu grevlere katılımı genel olarak zayıftı; komünistlerin çalışmaları en büyük etkisini İstanbul mürettiplerinin 8 gün süren ve bütün İstanbul gazetelerini bu süre için durduran grevinde gösterdi.

bin işçinin üye olduğu Türkiye Genel Sendika Konfederasyonu kuruldu.

Sendikaların bugünkü durumu Türkiye işçi hareketi için en büyük tehlikedir.

Komünistlerle bağlarını hâlâ sürdüren bazı güçlü sendikaların Türkiye Genel Sendika Federasyonuna katılmadıklarını belirtmek gerekir. Bunlardan bazıları Demiryolu İşçileri Sendikası, Matbaacılar Sendikası, vb.'dir.

1924 Mart'ında KEYK, Türkiye meselesiyle ilgili olarak, bir komisyona Türkiye Komünist Partisi için gerekli bir dizi talimat hazırlama görevi verdi.

Komisyon, Komünist Partisi'nin sendikalar içinde yeteri kadar faaliyet göstermediğini ve işçi kitlelerinden kopma tehlikesiyle karşı karşıya bulunduğunu belirtti. Aynı zamanda, milliyetler meselesi ile köylü meselesinde de açık bir tavır alınması gerektiği üzerinde durdu.

Komisyon, tüm Parti çalışmasının bu yönde yeniden düzenlenmesi gerektiğini, aynı şeyin Parti'nin yayın organı için de geçerli olduğunu açıkladı.

Parti içindeki bölünmeden sonra Türkiye Komünist Partisi sayı bakımından güç kaybetti, ama öte yandan da ilk kez İzmir, Zonguldak, vb. gibi bir dizi sanayi merkeziyle bağlar kuruldu,

'Aydınlık" bugüne kadar olduğu gibi bugünden sonra da Parti'nin merkezî yayın organı olmaya devam edecektir (1000 adet basılmaktadır). Bir süre öncesine kadar Parti, "Vazife" adlı haftalık bir dergi (1500 adet basılmaktadır) çıkarıyordu. Bundan sonra ise "Vazife" yerine, en kısa zamanda işçiler için bir kitle gazetesi çıkaracaktır.

Komünist Enternasyonal V. Dünya Kongresi tutanağı, Almanca[43]

Grevlerin çoğu işçilerin başarısıyla sonuçlandı. Bunun sonucunda işçilerin birleşme eğilimi hızla arttı. Genç işçi hareketini ele geçirmek için hükümet bir yandan komünistlere karşı acımasız kampanya yürütürken, öte yandan kendi ajanları vasıtasıyla "millî" sendikalar kurulmasına hızla destek veriyordu. Zayıf düşen komünist partisi bu kampanyaya gereği ölçüde karşı koyamadı ve sonuçta en aktif komünistler sendika saflarından ihraç edildi. 1923 sonbaharında 45 bin işçi üyelik Türkiye Umum Amele Birliği kuruldu.

Bu polisli kuruluş bugün Türkiye işçi hareketi için en büyük tehlikedir.

Şunu belirtmek gerekir ki, komünistlerin bağlantılarını korumuş olduğu demiryolu işçileri cemiyeti, mürettipler cemiyeti ve kimi diğer güçlü sendikalar Türkiye Umum Amelebirliğine girmedi.

1924 Mart'ında KEYK Türkiye sorunuyla ilgili olarak bir komisyon oluşturdu ve bu komisyon Türkiye Komünist Partisi için birçok direktif hazırladı. Sendikalarda aktif komünist sayısının yetersiz ve partinin işçi yığınlarından hayli kopmuş olduğuna dikkat çekti.

Komisyon ayrıca, Partinin bu yöndeki çalışmalarını bütünüyle gözden geçirmesi ve parti basınının bu göreve hizmet etmesi gerektiğine işaret etti.

Aldığı darbe sonucunda TKP'nin üye sayısında düşüş oldu; ama aynı zamanda İzmir, Zonguldak ve diğer sanayi merkezlerinde ilk kez işçi yığınlarıyla bağlantılar kazandı.

Partinin başlıca basın organı şimdiye kadarki gibi Aydınlık dergisi (1000 adet baskı) Son zamana kadar parti haftalık Vazife gazetesini çıkarıyordu (1500 adet baskı). Vazife'nin yerine parti yakında yığınsal işçi gazetesi çıkaracak[44].

43. Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi, çev.: Fatma Bursalı, Aydınlık Yayınları, Mart 1979, s. 116-118.

44. TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 245-246 [Rusça].

TSA-I (1908-1925) kitabında V. Kongre'de Aydınlık'a yönelik eleştiriler aşağıdaki biçimde yer alıyordu:

Aydınlık 'm Soldan Eleştirilmesi

17 Haziran - 8 Temmuz 1924 tarihleri arasında Moskova'da toplanan Komintern'in Beşinci Kongresi'nde, *Aydınlık* bir hayli eleştirilmiştir. Ukranya delegesi [ve 1921'den itibaren KEYK üyesi! D. Z. Manuilski, açıkça İstanbul'daki Komünist Partisi'nin organı olarak nitelediği *Aydınlık'm*. proletarya ve burjuvazi arasında sınıfsal işbirliği yapılmasını savunuşuna karşı çıkmış; özellikle, İstanbul komünistlerinin, yabancıların iktisadî nüfuzlarına karşı bir silâh olarak millî kapitalizmin gelişmesini tutmalarına çatmıştır. Komintern önderlerinin görüşlerini dile getirdiği anlaşılan Manuilski'ye göre, *Aydınlık'm* yanlışı "İkinci Enternasyonal'in sosyal-patriyotik ideolojisi"nden kaynaklanmaktadır. Buna karşılık, komünistlerin emperyalizme ve halifelik gibi feodalite kalıntılarına karşı koymak için, yalnız "devrimci milliyetçilik"le işbirliği yaptığını öne süren Türk delegesi [Faruk Asri-Vanlı Kâzım], birkaç Türk komünistinin "burjuva demokrasisi çerçevesi içinde devlet ve belediye sosyalizmi"ni desteklemiş olduklarını kabul etmekle birlikte, Komintern'e bu sapmanın düzeltildiğini temin etmiştir[45].

45. 49 ülkede 510 delegenin katıldığı bu kongrede, geçen kere 300 kişi olarak gösterilen TKF'nin üye sayısının iki katına yükseldiği, 350 de aday üyesi olduğu belirtilmektedir. (Birçok ülkelerin K.P.'leri için, yasa-dışı teşkilât olduğu gerekçesiyle sayı verilmediği halde, TKP için öyle yapılmamıştır.) Buna göre, Türk kesimi Komintern'in en küçük partilerinden biridir. Daha önceki kongrelerde millî kesimlerin oy hakları, partilerin büyüklüğüne pek bakılmadan eşitlikçi bir tutumla saptanmışken, bu kere daha gerçekçi davranılarak oylar yeniden bölüştürülmüş, TKF'ye de -III. Kongrede 10 oy hakkı tanınmışken- şimdi 2 kesin ve 1 danışma oyu hakkı verilmiştir. Bkz. İngilizce tutanak özetinde, s. 268-70: Yetki Komisyonu Raporu. iDördüncü Kongre'de üye sayısı 300 olarak gösterilen THİF idi: TİÇSF'nin üye sayısı belirtilmemişti. Dördüncü Kongre'den sonra Türkiye'de bir Komünist Partisinin kurulduğu, dağıtıldığı, yeniden kurulduğu, yeniden dağıtıldığı, bu Kongre'de açıklanmıştır: Degras *Communist International* II, s. 94 not.]

Dr. Şefik Hüsnü bu Kongrede Kontrol Komisyonu'na seçilmiştir. (Türk üyenin adı, toplantı tutanaklarında *Mejid* olarak geçmekle birlikte, *Desiat let Kominterna* bunun *Shafik* olduğunu belirtmiştir; bak. Degras, *age* II, Ek. s. 573.) Şefik Hüsnü -Polisi şaşırtmak için olacak- 'Harb-i Umumînin Doğurduğu İçtimaî Hareketler' başlıklı makalesinin altına, bu yazıyı 28 Haziran 1924'te Maçka'daki evinde yazdığı kaydını düşmüştür: *Aydınlık*, Sayı 23, (Temmuz 1924), s. 594-596.

Lenin öldükten sonra toplanan bu ilk Komintern Kongresi'nde, o zamanlar Stalin'le birlik olan Zinovyev, delegeleri Troçki'ye karşı işlemeye başlamıştı. Öte yandan, Üçüncü Kongre'den sonra izlenen tek cephe taktiğinin 'aşağıdan gelen' bir hareket olarak düşünülmesi gerektiği ısrarla belirtilmiştir. Örneğin, Alman Komünist Partisi'nin Sosyal Demokrat Parti'yle görüşmeler yaparak yukarıdan bir cephe kurmaları makbul sayılmamıştı. Tek cephenin amacı, komünistlerin önderliğinde partili-partisiz bütün işçilerin birleşmeleriydi. (Bak. Nollau, *Enternasyonal*, s. 49. Ayrıca I. Cildimizin Ek-I Komintern 1919-1923) Kongre'de Anadolu burjuva hükümetine ödünler vererek ona yanaşıyor gibi görülen *Aydınlık*'ın karşı takınılan tavır da, bu 'aşağıdan' tek cephe anlayışıyla tutarlıdır.

Manuilski 'nin Eleştirileri

Komintern'in Beşinci Kongresinin İngilizce tutanak özetlerine göre, 30 Haziran 1924 tarihli 25'nci [Fransızca analitik tutanak metinlerine göre 20'incil Oturumda, Millî ve Sömürge sorunları üstüne bir konuşma yapan Manuilski, İkinci Kongre'de bu konuda tezler kabul edildiği halde, böyle sorunların hâlâ gündemde bulunmasını iki [dört] türden yanlışlar yapılmış olmasıyla açıklamış ve ikinci türlü [dördüncü türden] yanlışlara *Aydınlık'ın* tutumunu örnek göstermiştir[46]. Konuşmasının sonunda da, Manuilski, "Gerçekte, proletarya ile burjuvazinin sınıfsal işbirliği yapmalarını savunan Aydınlık'çı yoldaşlarımızın yanlışları yeni değildir," demiştir. "Eski Avusturya İmparatorluğunun Ukraynalı Sosyal Demokratlarının ve Avrupa'nın Polonyalı Sosyalistlerinin tutumunu hatırlayan herkes, Türk yoldaşlarımızın yanlışının köklerinin İkinci Enternasyonal'in bütün sosyal-patriyotik ideolojisinde olduğunu anlayacaktır."[47]

Manuilski'nin Türkiye'yle ilgili öteki sözleri, eksiksiz Rusça tutanaklardan naklen [İngilizce özet metin sol sütunda, Fransızca metinde sağ sütunda]şöyle verilmiştir:

46. "Şimdi de 4 türden hataya geçelim: *Aydınlık'takı* Türk yoldaşlarımızın hatasına; bunlar gerçekte proletarya ile burjuvazi arasında işbirliğinden yana. Bu konumun, kendinde, yeni bir şey yok. Ukrayna sosyal-demokratlarının ve eski Avusturya'daki Polonyalı sosyalistlerin tutumunu hatırlayanlar, bu konumun köklerinin II. Enternasyonal'in sosyal-patriyot ideolojisinde olduğunu göreceklerdir." *V Congrès de l'Internationale Communiste (II Juin-8 Juillet 1924), Compte Rendu Analytique*, Paris 1924, s. 217. Diğer 3 tür hatayı Manuilski aynı kitabın 215 ve 216. sayfalarında şöyle sıralıyor: Yugoslav yoldaşların kimilerinin Yugoslavya'da millî meselenin bir burjuva icadı olduğu yolundaki görüşleri, bir diğer deyişle Sırpların, Hırvatların ve Slovenlerin üç milliyet mi, tek milliyet mi olduğu meselesinin sadece teorik önem taşıyıp Partinin politikası üzerinde herhangi bir etkisi olamayacağı yolundaki görüşleri *birinci tür hatayı* oluşturuyor. Meselenin dil farklılıklarından ibaret olduğu ve anayasa değişikliği ile çözümlenebileceğini ileri süren Yugoslav komünistleri, Makedonya sorununun Avrupa proletaryasının burjuvaziye karşı zafer kazanmasıyla çözülebileceğini savunmaktadırlar. Yunan komünistleri de Makedonya sorununda aynı tür hataya düşmektedir. *İkinci tür hata*, sosyal-emperyalist kalıntılarda süregitmektedir; Avusturya okulu, Cunow, Leptcha, vb. sosyal-emperyalist okulu, Hollandalı Van Kol'ün ünlü sosyal-sömürgeci anlayışı [Fransız ve İngiliz komünist partilerinin sömürgelerdeki mücadelelere destek vermedeki eksikliğini de Manuilski bu tür hataya bağlıyor.1. *Üçüncü tür hata*, Rosa Luxembourg'un millî hiççiliği/nihilizmi olarak adlandırılabilecek teorisidir: Emperyalizm koşullarında, her millî hareket, emperyalist devletler tarafından istismar edilmeye mahkûmdur, dolayısıyla proletarya partileri programlarından halkların kendi kaderlerini özgürce belirlemesi ilkesini tamamen çıkartmalıdırlar. Bu teori, iktidarın alınmasının uzak gelecekteki bir hayal olduğu dönemde, işçi hareketinde çocukluğun bir ifadesidir.

47. *Fifth Congress of the Communist International: Abridged Report of Meetings* held in Moscow-June 17th to July 8th 1924 (London), s. 188-89 ve 193.

İkinci Kongrede genç Komünist kesimlerin, iktidar yolunda yürüyen burjuvazinin önderliği altındaki millî kurtuluş hareketleri karşısında alacakları tutumu belirledik. Fakat o zamandan beri, Doğu ülkelerinde yeni bir durumla karşılaştık: iktidarı ele geçirmiş olan millî burjuvazilere karşı ne yapacağız? ... Türkiye'de Kemal Paşanın yabancı ordulara karşı verdiği bir dizi devrimci savaştan sonra, genç Türk burjuvazisi aşağıdan yükselen devrimci bir dalganın üstüne iktidara geldi. .. [Mısır'da İngilizler "yukarıdan aşağı reformla" aynı şeyi gerçekleştirdiler: Zağlul paşa.]

Bununla birlikte, durumun apaçıklığına rağmen, Türk yoldaşlarımız ciddi taktik hatalan işlemişlerdir. Örneğin, TKF'nin yayın organı olan *Aydınlık*'ta, Komünist Partisini yabancı kapitalizme karşı millî kapitalizmin gelişmesini desteklemeye çağıran bazı makaleler çıktı. Bu noktada, Türk yoldaşlarımız arasında, bir zamanlar Rusya'da Bay Struve'nin savunduğu (işçi sınıfı Rusya'da kapitalizmin gelişmesini desteklemeli, diyen) "Yasal Marxizm" görüşünde açık anlatımını bulan bir eğilim görüyoruz.[48] Onun gibi, Türk yoldaşlarımızdan bazdan da, önceleri, ülkelerindeki üretici güçlerin gelişmesinin çıkarlarını, kapitaHzmin gelişmesinin çıkarlarıyla karıştırmak yönsemesinde göründüler. Türk yoldaşlarımız yanlışlarına işaret edildikten sonra, bunu düzeltmiş olmakla birlikte, yine de biz, Komünist Enternasyonal'in öteki genç kesimlerinde buna benzer eğilimlerin başgöstermesini önlemek için genel bir yönerge çıkarmalıyız. ...[49]

Manuilski bu sorunu konuşmasının "Millî mesele niçin V. Kongre'nin gündemine giriyor?" başlıklı bölümünde ele almış ve "2. Yakın-Doğu" alt başlığıyla şunları söylemiştir:

"II. Kongre'de, genç komünist partilerinin *iktidara doğru yükselen* burjuvazinin millî kurtuluş hareketine karşı tutumunu tespit etmiştik. Ancak o zamandan buyana 2 Doğu ülkesinde durum değişti: Şimdi *halen iktidara gelmiş* burjuvaziye karşı tutumumuzu belirlememiz gerekiyor. Türkiye'de Kemal Paşa'nın yabancı ordulara karşı yürüttüğü birçok devrimci ve kurtarıcı savaştan sonra, genç burjuvazi bir halk hareketiyle iktidara taşındı. Mısır'da, her şey ingiliz hükümetinin bir "yukarıdan reform"uyla kararlaştırıldı: Zağlul Paşa'nın sürgünden dönmesi ve iktidarın yeniden onun ellerine verilmesi. Bunlar iki farklı süreçtir, ancak içtimaî ve siyasî sonuçları aynıdır. Her iki durmda da yerel burjuvazi zafere ulaşmıştır. Bununla birlikte, bu oldukça aşikâr durumda, Türk yoldaşlarımız ağır taktik hatalar yaptılar. Nitekim yayın organları *Aydınlık*'ta yabancı sermayeye karşı yerel sermayenin desteklenmesini tavsiye ettiler. Burada işçi sınıfını Rus kapitalizmini desteklemeye davet eden Struve'nin legal Marksizmi sırasında Rusya'da mevcut olan durumun bir benzerini görüyoruz. Rus Struveciler gibi, Türk yoldaşlar da üretici güçlerin gelişmesi ile sermayenin gelişmesini birbirine karıştırıyorlar. Her halükârda genç partileri benzer hatalardan koruyacak bir takım direktifler hazırlamalıyız."[50]

48. Yasal Marxizm, geçen yüzyılın sonlarında (P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovski, S. N. Bulgakov, N. A. Berdyaev gibi) bir grup Rus iktisatçısı ve felsefecisinin tuttuğu bir siyasal kuramdır. Bu okulun temsilcileri, proletarya devriminin zorunlu olduğunu yadsıyor ve onun yerine, sosyalizme doğru barışçı bir evrim ilkesini ileri sürüyorlardı. Struve, Rusya için "geriliğimizi ve kapitalizmden birçok şeyler öğrenmemiz gerektiğini kabul etmeliyiz" diyordu.

49. Etdin ve North, *Soviet Russia and the East*, s. 327.

50. *Vè Congrès de l'Internationale Communiste (17 Juin-8 Juillet 1924), Compte Rendu Analytique*, Paris 1924, s. 213.

TKP delegesi Faruk Asri [Vanlı Kâzım Kip], Manuilski'nin eleştirilerinin ardından 22. Oturumda yaptığı konuşmada millî meseleyle ilgili TKP'nin yaklaşımını dile getiriyor. TSA-1 (1908-1925) kitabında yer alan Almanca Tutanak kitabındaki çeviriyi sol sütunda, metnin TÜSTAV Komintern Arşivi'nde bulunan belge halinin çevirisini sağ sütunda veriyoruz; iki metin arasındaki farklar arasında, basılı tutanaktaki özeleştirel tutumun ilk hazırlanan Faruk imzalı belgede yer almaması en dikkat çekici nokta. Aynı oturumda Manuilski'nin eleştirilerine her dört tür hatada adı geçen partilerin delegeleri de sırayla söz alarak değerlendirme ve cevaplarını veriyor: Sellier (Fransa), Rossi (İtalya), Mann (İngiltere), Larkin (İrlanda), Nguyan Aî-Quac (Ho Şi Minh, Fransa), Maksimos (Yunanistan), Treint (Fransa), Vasilyev (Batı Ukrayna), Georgescu (Romanya), Pepper (Amerika), Chinwha (Çin), Amter (Amerika) ve son olarak Faruk (Türkiye). Fransızca analitik tutanak kitabında Faruk'un konuşmasına kısaca yer verilmiştir. TKP'ye yönelik Manuilski'nin özetle dile getirdiği bu eleştiri, EKLER bölümünde verdiğimiz "Komünist Partilerinin Yakındoğu Çalışmaları Hakkında Tezler" başlıklı belgede çok daha ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Komintern'in Beşinci Kongresinde 1 Temmuz 1924 Tarihli 22'nci oturumda Türkiye Delegesi Faruk'un [Faruk Asrı - Vanlı Kâzım] Yaptığı Konuşma:

Yoldaşlar, Türkiye'nin millî sorununun dört yanı vardır: 1. Siyasal ve iktisadî alanda proletarya ile devrimci milliyetçiler arasındaki ilişkiler. 2. Millî kurtuluş için emperyalizmle savaşmada olduğu gibi, ortaçağ kurumlarına karşı savaşmada da proletarya ile devrimci milliyetçiler arasındaki ilişkiler. 3. Proletaryanın azınlıklarla ilgisi. 4. Proletaryanın emperyalist milliyetçilerle ilgisi.

Yoldaş Manuilski, sorunun yalnız ilk yanına değindi ve partinin merkez organında [*Aydınlık*'ta] siyasal ve iktisadî alanda milliyetçilerle işbirliği yapma eğilimini temsil ediyoruz diye bizi eleştirdi.

Ancak, yoldaş Manuilski'nin TKF'yle ilgili düşünceleri doğru değildir. Böyle bir işbirliği eğilimi olmamıştır. Parti yalnızca, devrimini bitirmiş burjuvazinin verdiği savaşın ancak ikinci aşamasında, burjuvaziye karşı izlenmesi gereken yol konusunda bir an için duraksamıştı.

Millî Mesele

Yoldaşlar,

Millî mesele Türkiye'de dört biçimde kendini gösteriyor: 1/ Olumlu ve yapıcı, yani siyasî ve iktisadî alanda proletarya ile devrimci milliyetçilik arasındaki ilişkiler; 2/ Olumsuz ve yıkıcı alanda, yani gerek millî kurtuluş için emperyalizme karşı mücadelede, gerekse ortaçağ müesseselerine karşı mücadelede proletarya ile devrimci milliyetçilik arasındaki ilişkiler; 3/ Proletarya ile azınlıklar arasındaki ilişkiler; 4/ Proletarya ile emperyalist milliyetçilik arasındaki ilişkiler.

Manuilski yoldaş, meselenin sadece birinci yanına ve esas itibariyle Parti organında siyasî ve iktisadî alanda milliyetçilikle işbirliğine doğru bir eğilim ortaya konduğu yönünde bizi tenkit etmek üzere değindi.

Yoldaş bu eğilimin doğuşu ve tasfiyesi teşebbüsü hakkında kısa bir açıklama yapmama izin verin. Yoldaşlar, emperyalizme ve gericiliğe karşı mücadele (saltanatın, halifeliğin, feodal imtiyazların ve her türlü ortaçağ müessesesinin ortadan kaldırılması), antlaşmaların

Yoldaşlar, izninizle, bu eğilimin ortaya çıkışını ve ortadan kalkmasını kısaca açıklamak istiyorum. Emperyalizme ve gericiliğe karşı savaş (saltanatın, hilâfetin, feodal ayrıcalıkların ve bütün ortaçağ kurumlarının ortadan kaldırılması), anlaşmaların imzalanması veya saltanatın ilgası ve hilâfetin kaldırıldığının ilân edilmesiyle sona ermedi.

Lozan'dan beri Türkiye'deki durum budur ve benzer koşullarda olan başka bir dizi ülkelerde -söz gelişi, emperyalist kapitülasyonların boyunduruğundan biçimsel olarak kurtuluşundan sonra Çin'de- tekrarlanabilir. Millî devriminin ilk aşamasını tam amlamış olan Türkiye'deki uzlaşmaz milliyetçiler, bir yandan onun eylemdeki en son aşamasını gerçekleştirmek, yani kapitülasyonsuz bir rejim kurmak, bir yandan da gericiliği diriltme çabalarını engellemek için, emperyalizme karşı savaşmağa devam ettiler. Düyun-u Ümumiye'yi silmek, malî denetime son vermek, cemaat okullarını ve medreseleri kaldırmak, emperyalist kapitalizmin her türlü karışmasını -örneğin, adalet işlerine karışmasını- engellemek, Osmanlı hanedanını ve hilâfeti yeniden başa getirme çabalarına karşı savaşmak; bütün bunlar, uzlaşmaz milliyetçilerle ortaklaşa yürütülen olumsuz, yani yıkmağa yönelik bir savaşla çözülebilecek sorunlardır. İnanıyorum ki, proletaryanın bu savaşa katılması, kayıtsız şartsız zorunludur; çünkü bu yalnızca millî bir görev değildir, aynı zamanda proleter ideolojinin bir gereğidir de. Bu sorular edimsel olarak proletarya ile burjuva arasındaki sınıf kavgası açık bir biçim kazanacaktır. Lenin de bu sorunun bu açıdan ele alınması gerektiği konusunda Marxistlerin dikkatini çekmişti. Olumsuz sürece paralel bir de olumlu süreç vardır. Bu süreçte milliyetçi burjuvazi kendine yeni bir başkent, yeni bir ordu, yeni bir jandarma örgütü kurmuş, yeni bir yönetim aygıtı yaratmış, ağır vergilerle ezilen öteki sınıflar ve çalışan imzalanmasıyla veya saltanatın ve halifeliğin kaldırıldığının ilanıyla hemen son bulmuyor.

Gerçekten de bu, Lozan'dan buyana Türkiye'de görülen ve benzer şartlarda buunan bir dizi diğer ülkede, örneğin emperyafet kapitülasyonların boyunduruğundan şekİset olarak kurtuluşundan sonra Çin'de tekrarlanabilecek olan bir durumdur. Milliyetçi devrim» ilk safhalarını tamamlamış olan Türkiye'nin uzlaşmaz milliyetçileri emperyalizme karşı mücadeleye girişmişlerdir, bir yandan pratik safha olan son safhayı, emperyalist kapitalistlerin yaşamak içinde önünde eğilecekleri kapitülasyonsuz bir rejim yaratma safhasını tamamlamak için, diğer yandan restorasyon teşebbüsünü engellemek için gericiliğe karşı. Kamu borçlarını, malî kontrolü, medrese gibi tarikat okullarını ortadan kaldırmak, meselâ adalete (mahkemelere) her türlü emperyalist kapitalist müdahaleyi önlemek, saltanatı ve halifeliği ihya etme teşebbüslerine karşı mücadele etmek, vb.,, bunlar, uzlaşmaz milliyetçilerle birlikte olumsuz, yani yıkıcı alanda mücadele ederek çözüme kavuşturulabilecek bir dizi millî meseledir, inanıyorum ki proletaryanın bu mücadeleye katılması mutlaka gereklidir zira görev sadece milliyetçi değil, ama aynı zamanda proletarya ideolojisine de uygundur. Ancak bu meselelerin pratik bir çözüme kavuşturulmasıyladır ki burjuvaziyle sınıf mücadelesi nihayet daha açık biçimini alacaktır. Lenin, daha 1913'te, Marksistlere meseleyi bu açıdan ele almak gerektiğini öğretiyordu. Ama olumsuz sürece paralel olarak olumlu süreç de vardı; bu süreçle milliyetçi burjuvazi kendisine yeni bir başkent, yeni bir ordu, yeni bir jandarma kuruyor, yeni bir hükümet cihazı oluşuyordu ve diğer sınıflar üzerindeki egemenliğini pekiştirdiği ölçüde ağır vergilerle emekçi kitleleri eziyor, demokrasiyi sınırlıyor, halkın hükümete, meclise, mahkemelere vb. serbestçe ve doğrudan katılımına izin vermiyor, işçilere toplanma, grev, toplu sözleşme vb. haklarını

kitleler üzerinde egemenliğini yavaş yavaş güçlendirmiş demokrasiyi diriltmiş ve halkın yönetime, adalet işlerine vb. özgür olarak ve doğrudan doğruya katılmasına olanak bırakmamıştır. İşçilere birleşme ve grev hakkı, toplu sözleşme hakkı verilmemiştir. Burjuvazi, toprağı az ya da büsbütün topraksız köylüler (yarı köle olan "maraba'lar) için hiçbir girişimde bulunmamıştır; yeni devlet tekelleri, doğrudan ve dolaylı yeni vergiler getirmiştir. Burjuvazinin bu ezici egemenliğine karşı savaşmamak, proleteryanın ve çalışan kitlelerin çıkarlarına ihanet etmek anlamına gelirdi; partide de hiç kimse, millî burjuvaziyi emekçileri ezmede serbest bırakmak gerektiği fikrinde değildi. Fakat toplumsal güçlerin ilişkileri, sınıf çatışmasını eylem alanında son derece karmaşıklaştırıyordu; çünkü emperyalist kapitalizmle her türlü uzlaşmaya hazır olan fırsatçı ve gerici bir muhalefet, çok çabuk ve güçlü bir şekilde ortaya çıkmıştı. Yarım düzine büyük günlük gazeteyi emrinde bulunduran bir muhalefet, uzlaşmaz milliyetçilere karşı etkili bir kampanya yürütüyordu; onları yabancı sermayeye güven vermemek ve Türkiye'nin Müslüman ülkelerde sahip olduğu itibarı bozmuş olmakla suçluyordu. Savaşın yükünden ve yasaklardan yıpranan çalışan kitleler muhalefetin oyunlarına kolayca yenildiler; ordunun yönetiminde bile anlaşmazlıklar çıktı: bu koşullarda gericiliğin tehlikesi çok şiddetlidir. Yoldaş Manuilski'nin sözünü ettiği eğilim, böylesine karmaşık koşullarda ortaya çıkmıştı. Bu eğilimin etkisinde kalan yoldaşları, en çok, milliyetçilerce düzenlenen devlet ekonomisi yanıltmıştı. Nitekim bunlar, aslında dıştan borç almadan işleri yürütmek zorunda olduklarından, tekellerden devlet için gelir kaynakları yarattılar, devletin kapitalist işletmeleri için para yardımı sağladılar, gemiler satın aldılar, demiryolları, dokuma ve şeker fabrikaları kurdular, belediyelere haltanımıyor, küçük ve topraksız köylüler (yarı serf konumundaki Türk marabaları) için hiçbir şey yapmıyor, yeni devlet tekelleri, yeni vergiler ve resimler yaratıyordu. Bu ezici egemenliğe karşı mücadele etmemek, proletaryanın ve emekçi yığınların çıkarlarına ihanet etmek olurdu. Partide hiç kimse millî burjuvaziyi emekçileri ezme konusunda başına buyruk bırakma niyetinde değildir. Sadece içtimaî kuvvetlerin karşılıklı bağlımlılığı, yabancı emperyalist kapitalizmle her türlü uzlaşmaya gitmeye hazır, çok hızlı ve oldukça güçlü biçimde oluşmuş oportünist ve gerici bir muhalefet nedeniyle, sınıf mücadelesi pratiğini son derece karmaşık bir hale getiriyor. Bu muhalefet günlük yarım düzine büyük gazeteyle uzlaşmaz milliyetçiliğe karşı, onu yabancı sermayeye güven vermemekle ve Türkiye'nin Müslüman ülkelerde sahip olduğu krediyi kaybetmekle suçlayarak çetin bir kampanya yürütüyor. Savaş vergileri ve yasaklayıcı kanunlarla ezilen emekçi kitleler, muhalefetin manevralarıyla kolayca etkilenebiliyor. Ordunun komuta kademesinde bile görüş ayrılığı ve bölünme var ve bu koşullarda gericilik tehlikesi her zaman mevcut. Manuilski yoldaşın sözünü ettiği eğilimi belirleyen işte bu son derece karmaşık önkoşullardır. Bu eğilimdeki yoldaşları en fazla hataya sürükleyen şey, milliyetçilerin mecburen benimsedikleri devletçiliktir. Gerçekten de milliyetçiler işlerini dış borç almadan görmeye çabaLıyorlar. Tekellerle devlet gelirleri oluşturuyor ve kaynakları devlet tarafından yürütülen kapitalist işletmelere tahsis ediyorlar. Gemiler satın alıyor, demiryolları, şeker fabrikaları inşa ediyorlar. Belediyeler adına haller, fırınlar, un fabrikaları, vb. kuruyorlar. Ama başka yoldaşlara göre milliyetçilerin iktisadî ve siyasî programı, son derece açıktır, sadece Anadolu'nun orta burjuvazisinin çıkarlarına uygun bir programdır ve tümüyle mecbur kaldıkları devletçilikleri, yabancı sermaye kapitülasyonlar olmaksızın yeni rejimi beslemeye başLar başlamaz veya -

ler, fırınlar, değirmenler vb. kurdurdular. Buna karşılık, başka yoldaşlar için, milliyetçilerin iktisadî ve siyasal programı apaçıktı. Bu programın yalnızca Anadolu'nun orta burjuvazisinin çıkarlarına hizmet ettiğini ve yabancı sermaye kapitülasyonsuz yeni rejime kendini uydurur uydurmaz, zorlama devlet ekonomisinin kayıtsız şartsız ortadan kalkacağını; ya da yabancı sermayenin bağdaştığı olan fırsatçı ve muhalif burjuvazi uzlaşmaz milliyetçilere karşı zafer kazanırsa, yeni bir kapitülasyon sistemi kurulacağını görüyorlardı. Bu konuda bir görüşme yapıldı ve şu saptamalara varıldı:

1. Millî devrim sınırlarına ulaşmamıştır, ama bu sınırlar görülebilir ve en köktenci burjuvazi bile bu sınırları aşamaz. Bunu ancak proletarya yapabilir ve emperyalist boyunduruktan ulusa kurtuluşun ve devrimin tamamlanması için savaşmak ve feodal yapının ve ortaçağ kurumlarının bütün kalıntılarını kesinlikle ortadan kaldırmak gerekir. Proletarya bunu ulusçu açıdan yapmamalıdır; uzlaşmaz milliyetçiler koşullara boyun eğse ve yabancı sermaye ve iç gericilikle uzlaşsa bile, yapmamalıdır; salt proletarya açısından yapmalıdır.

2. Proletarya devrimci miliyetçilikle yalnız yıkma konusunda işbirliği yapabilir. Nitekim burjuvazi bir kurma işine girişince, bunu yalnız kendi çıkarları için yapar; bu yüzden sınıf kavgası zorunludur.

3. Komünist Partisinin görevi, proletaryayı ve çalışan kitleleri örgütlemek ve burjuvazi hangi demokratik biçimi alırsa alsın, ona karşı savaşta yol göstermektir.

Sorunumuzu Program Komisyonuna sunduk; Millî Komisyondan bu sorun üzerindeki fikrini açıkça dile getirmesini istiyoruz. Çünkü bu sorun, yalnız TKF için önemli değildir; aynı zamanda birçok başka ülkeler için ve bütün Enternasyonal için önemlidir.

Şimdi Türkiye'deki millî sorunun ikinci uzLaşmaz milliyetçiliğe karşı nihayet zafere ulaşan müttefiki oportünist ve gerici burjuvazi sayesinde yeni bir kapitülasyonlar sistemi yarattığında yok olmaya mahkumdur. Bu konuda yapılan tartışmalardan sonra aşağıdaki hususlar tespit edildi: 1/ Milliyetçi devrim henüz sınırlarına ulaşmadı fakat bu sınırlar görünürdür ve en uzlaşmaz burjuvazi bile bu sınırların ötesine geçemez. Sadece proletarya bu sınırları aşabilir ve emperyalist boyunduruktan millî kurtuluşun tamamlanması ve feodalitenin kalıntılarını ve ortaçağ müesseselerini kesin olarak ortadan kaldırarak devrimin eksiksiz hale getirilmesi için mücadele etmelidir. Proletarya bu mücadeleyi milliyetçi bir amaca ulaşmak için değil, tümüyle proleter bir görev olarak uzlaşmaz milliyetçiler koşullara boyun eğip yabancı sermaye ve iç gericilikle uzlaşmaya gittiklerinde bile yürütmelidir; 2/ Proletarya devrimci milliyetçilikle sadece olumsuz alanda işbirliği yapmalıdır; burjuvazi kendi çıkarları için kuruculuğa başladığında sınıf mücadelesi mutlaka gereklidir; 3/ Komünist partisinin misyonu proletaryayı ve ekmekçi kitleleri demokratik biçimi ne olursa olsun burjuvaziye karşı mücadele için teşkilâtlandırmak ve eğitmektir. Program komisyonuna durumumuzu sunduk; millî mesele komisyonundan da sadece Türk komünist partisi için değil ama bir dizi başka ülke bakımından büyük bir öneme sahip, tüm Enternasyonal için önem taşıyan bu sorunu açık bir biçimde çözüme kavuşturmasını diliyoruz.

Şimdi Türkiye'de enternasyonalin [millî meselenin] ikinci biçimine geçelim.

Yukarıda söylenenlerden açıktır ki, proletarya, emperyalizme ve gericiliğe karşı mücadeleye katılmalıdır. Bu dönemde, milliyetçiler Suriye'nin kuzeyinde Fransız emperyalizmine karşı bir gerilla teşkilâtlandırıldı ve Haliç Konferansı'nın kesintiye uğramasından sonra Yukarı Mezopotamya'da (Musul) bir silâhlı ayaklanma hazırlanıyor. Bu mücadele-

yanını ele alalım.

Buraya kadar söylediklerimden ortaya çıkıyor ki, proletarya, emperyalizm ve gericiliğe karşı savaşa katılmalıdır. Bugün milliyetçiler, Fransız emperyalizmine karşı bir gerilla savaşını başlatmıştır, öte yandan Irak'ta milliyetçilik, İngilizlere karşı gelişmektedir. İngilizlerin büyük düşmanı olan, Iraklı ünlü aşiret reisi Acun [Uceymi], Türk milliyetçileriyle birliktedir. Afrika'da Sünusî'nin hareketi, Anadolu'daki milliyetçilerle sıkı bağlar içindedir. TKF, emperyalizme karşı yönelen bu hareketlere büyük önem vermektedir. Bunlar, Avrupa emperyalizmine ciddi güçlükler hazırlayabilecek askerö cephelerdir. Yalnız Türklerin silâhlarını değil, Kürt aşiret reislerinin İngilizlere karşı başkaldırmalarını da hesaba katmalıyız. Bu başkaldırmalar geçenlerde, İngiltere'yi tekrar tekrar bombaladıktan sonra Süleymaniye'yi ve Revandis'i terketmek zorunda brakmıştır. Hesaba katılması gereken biri de, Fas'ta İspanyol emperyalizmine karşı savaşan ve İspanyolları ganimetlerini terkedip gitmek zorunda bırakmış olan Abdülkerim'dir. TKF, dünya proletaryası ve Komünist Enternasyonal bu hareketleri ciddi olarak desteklerse, Lloyd George'un ve Poincaré'nin Anadolu'da yediği tokatı, MacDonald, Herriot ve Mussolini'nin de yiyeceği görüşündedir. Yakındoğu'nun öteki sömürge ve yarısömürge ülkelerden farkı, emperyalizme karşı silâhla savaşmasıdır. Baştan sona kadar ondokuzuncu yüzyılın belli başlı özelliği, Yunanistan'daki "Etniki Eteria"dan tutun Türkiye'deki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yürüttüğü savaşa kadar gelen bir dizi millî savaşlardır. Millî devrim sürecini, uluslararası önemi olan savaşmalar izliyor. Abdülkerim'in Fransız emperyalizmine karşı ve Şamil'in Çar'a karşı savaşı, aynı sürecin parçalarıdır. Sünusî [Senusi], Acemî [Uceymi], Mahmut, Rıza Han, de milliyetçiler, Şeyh Mahmud ve Simko gibi Kürt reisleriyle ittifak kurmuşa benziyor. Öte yandan Irak'ta milliyetçilik ingilizlere karşı gelişmektedir. Irak'ın ünlü şefi Uceymi de, ingilizlerin büyük düşmanıdır ve Türkiye milliyetçileriyle birliktedir. Afrika'daki Senusi hareketinin Anadolu milliyetçileriyle çok güçlü bağları vardır. Türk komünist partisi, emperyalizme karşı bu harekete büyük önem vermektedir. Bunlar Avrupa emperyalizme ciddi darbeler indirebilecek askerî cephelerdir. Sadece Türklerin silâhlı başarılarını değil, son zamanlarda birçok kez bombaladıktan sonra Süleymaniye ve Revandiz'i elden çıkarmak zorunda kalan ingiltere'ye karşı Kürt ayaklanmasının başarılarını da göz önünde bulundurmalıyız. Ayrıca, avlarını ellerinden bırakmak zorunda bıraktığı ispanyol emperyalizmine karşı Fas'ta mücadele yürüten Abdülkerim'i de dikkate almak gerekiyor. Türk komünist partisi, dünya proletaryası ve Komünist Enternasyonal bu hareketi ciddi biçimde desteklediği takdirde Küçük Asya'da Lloyd George ve Poincare'nin başına gelenlerin Macdonald, Herriot ve Mussolini'nin de başına gelebileceğini düşünüyor. Yakındoğu, emperyalizme karşı silâhlı mücadelesinde diğer sömürge ve yarı-sömürge ülkelerden farklılık gösteriyor. XIX. yüzyılın bütünü Yunanistan'da Etniki Eterya'dan Türkiye'de Müdafaa-i Hukuk'a kadar bir dizi milliyetçi mücadeleyle doludur. Milliyetçi devrimci süreç, bitmek tükenmek bilmez silâhlı mücadelelerin damgasını taşıyor. Abdülkadir'in Fransız emperyalizmine, Şamil'in Çar'a karşı mücadeleleri aynı sürecin parçalarını oluşturuyor. Senusi, Uceymi, Mahmud, Rıza Han, Mustafa Kemal, Simko ve daha başkaları ister burjuvazinin, ister feodalitenin temsilcileri olsunlar, dünya proletaryasıyla ortak düşman olan kapitalist emperyalizme karşı ezilen Yakındoğu'nun bayraklarıdır. Mümkün olan bütün araçlarla bu hareketleri ve emperyalizme karşı açılmış bu cepheleri desteklemeliyiz. Büyük Lenin'in va-

Mustafa Kemal, Simko ve birçok başkaları -ister burjuvazinin, ister feodal sistemin temsilcileri olsunlar- ezilen Yakındoğu'nun dünya kapitalizmine karşı, aynı zamanda dünya proletaryasının da düşmanı olan bu kapitalizme karşı verdiği savaşın bayraktarlarıdır.

Bu hareketleri ve emperyalizme karşı kurulmuş cepheleri olabilecek her yoldan desteklemeliyiz. Böylece, başka bir vasiyete karşılık [Büyük Petro'nun vasiyetini kastediyor olmalı/M.T] dünya proletaryasına, Doğu'yu, köleleştirmek ve sömürgeleştirmek için fethetmesini değil, ortak düşmanları olan emperyalizme karşı savaşlarında destekleyerek gönlünü fethetmesini salık vermiş olan büyük Lenin'in vasiyetini yerine getireceğiz.

Şimdi azınlıklar sorununa geçelim.

En önemli millî azınlığı Kürtler meydana getiriyor. Kürt sorunu, son 50 yılda üç ya da dört kere feodal düzenle ilgili ve yan bir sorun olarak ortaya çıktı. Kürtlerin millî sorunu şimdiye dek tam kapsamıyla hiç ortaya konmamıştır. Yürürlükteki yasalar, bütün Müslüman nüfusa aynı anayasal hakları tanıyorlar. Bu yüzden aydın Kürtlerle şehirli Kürtlerin hiçbir millî ve ayrılmacı iddiası yoktur. Türk burjuvazisi, ayrılmacılıkları sonucu rakip ve barışılmaz düşmanlar olarak gördüğü Yunanlılara ve Ermenilere karşı tamamen farklı davranıyor. Milliyetçiler, Hıristiyan azınlık için yerleşme bölgeleri saptamak ve İstanbul dışındaki şehirlerde sayılarını yüzde 10'a sınırlandırmak niyetindedirler. TKF, milliyetçilerin Hıristiyan ve Türk olmayan azınlıkları ezmesine karşı savaş açmıştır ve bu savaşa devam edecektir. Fakat Şeyhülislâmlığın olduğu gibi, patrikliğin de kaldırılması, proletaryanın bir görevidir.

Şimdi, Türkiye'deki millî sorunun dördüncü yanına geçelim. Burada bir ırk öğesi, Pan-Türkizm hareketi söz konusudur. Bu hareket dünya savaşı sırasında, özellikle siyetini ancak böyle yerine getirebiliriz; onun diğerlerinden farklı vasiyetine göre, dünya proletaryasının ödevi, Doğu'nun topraklarını köleleştirmek ve sömürgeleştirmek için fethetmek değil, Doğu'nun yüreğini, onu ortak düşman emperyalizme karşı mücadelede destekleyerek kazanmaktır.

Şimdi de azınlıklar meselesine geçelim. Türkiye nüfusuna ait en yeni rakamlar şöyle:

Türkler	10.000.000	% 80
Kürt, Çerkez ve Lazlar	1.800.000	% 14,4
Rumlar	250.000	% 2
Ermeniler	350.000	% 2,8
Yahudiler ve diğer	100.000	% 0,8
	12.500.000	% 100

En büyük azınlık, Kürtlerdir; Kürt meselesi, geçtiğimiz elli yılda üç veya dört kez feodal ve kısmî biçimlerde kendini gösterdi. Hiçbir zaman bir Kürt millî meselesi ne ortaya çıktı, ne de gelişti. Mevcut kanunlar Müslüman halka aynı anayasal hakları veriyor. Kürt aydınları ve burjuva unsurları, milliyetçi ve ayrılıkçı hiçbir talep ortaya koymuyorlar. Türk burjuvazisi, ayrılıkçılıkları nedeniyle uzlaşılamaz rakip ve düşman gördükleri Rumlara ve Ermenilere tamamen farklı davranıyor. Milliyetçiler Hıristiyan azınlıklar için ikamet bölgeleri tespit etmeyi ve İstanbul dışında kentlerdeki oranlarını % 10 ile sınırlandırmayı düşünüyor. Türk komünist partisi, Hıristiyan ve Türk-olmayan azınlıklara karşı her türlü millî baskıya karşı mücadele ediyor ve edecektir ancak Şeyhülislamlık gibi ataerkil kurumların tasfiyesi proleter bir görevdir.

Türkiye'de millî meselenin dördüncü biçimine geçelim; bu pantürkizmin ırksal biçimidir. Bu biçim dünya savaşı sırasında özellikle 1917-1918'de, Türk ordusu Kafkasları işgal ettiğinde alabildiğine gelişti. 1921'de Mustafa Kemal'in pantürkizmi ve panislamizmi bir macera politikası olarak vasıflandırdığı doğrudur. 1923'ten beri yeniden gelişen (pantürkist ku-

1917/18'de Türk Ordusu Kafkasya'yı işgal altında tuttuğu sıralarda çok gelişti. Yine de, Mustafa Kemal 1921'de, Pan-Türkizmle Pan-İslamizmin bir macera siyaseti olduğunu söylemişti. Öte yandan şu da doğrudur ki, 1923'ten beri yeni bir gelişmeye giren Türk Ocakları (Pan-Türkist klüpler), kendilerine Türk diyorlar ve 1923'ten beri yan resmî yayın organlarıyla birlikte, Sovyetler Birliği'ndeki Turan halklarına büyük, metodik denebilecek bir ilgi gösteriyorlar. Bu ilgiyi sürekli olarak antibolşevist bir kampanya izliyor. Resûlzade ve Zeki Velidî gibi, bu halkların burjuva temsilcileri, emperyalizmle ve Turan halklarını ezmekle suçladıkları Bolşeviklere karşı kızgın bir kampanya yürütüyorlar. Çalışan kitleler ise, İstanbul'daki işçilerden tutun, Anadolu'nun en uzak köşesindeki ihtiyar köylü kadına kadar, "Bolşevikler dostlarımızdır" diyorlar. Aydınlar ise tamamen zehirlenmiştir. Bu, sorunun en zor ve Türk-Bolşevik ilişkileri için karar verici bir noktasıdır. Komünist Enternasyonal bu akıma canlı bir ilgi göstermelidir. Partimiz, bu görevi tek başına başaramayacak kadar genç ve zayıftır. Yasa-dışıyız; ve bize çok pahahya mal olan yanlışlar yapılmıştır. İlk olarak, bizim yasal bir parti olarak çalışabileceğimizi olanaklı gören Mustafa Suphi şehit düştü. Bu sanısı, onun ve öteki 14 yoldaşın hayatına mal oldu; bundan sonra da (1922 Ocak ve Şubatında) iki kurban daha verdik. Yine, Ankara'daki merkezî komitenin oniki yıl hapse mahkûm edilerek yıkılmasının nedeni de, bu yasa-dışılıktı. 1922'de, Ankara'da, Doğu Bölümünün yönetiminde, partimizi yasal hale getirmek konusunda yeni bir girişimde bulunuldu. İstanbul'da bir 1 Mayıs 1923 çağrısı, tutuklamalara ve daha bitmemiş bir davaya yol açtı. TKF böyle koşullarda çalışmak zorundadır; parti olanaklar elverdiği ölçüde kendini geliştirdi ve güçlendirdi. Ama yine de hep çok küçük bir lüpLer olan) Türk Ocağı'nın tümüyle kültürel bir vasfa sahip olduklarını ilân ettikleri doğrudur. Ancak yarı-resmî olanlar da dahil olmak üzere Türk basını, 1923'ten beri, Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Turan haklarıyla çokça, hatta metodik bir biçimde ilgileniyor. Bu ilgi her zaman Bolşevikliğe karşı kampanyayla birlikte yürüyor. Resûlzade ve Zeki Velidi gibi bu halkların burjuva temsilcileri, Turan halkını ezen emperyalistler olarak suçladıkları Bolşeviklere karşı korkunç bir kampanya yürütüyorlar, istanbul işçisinden Anadolu'nun en geri kalmış ücra bir köşesindeki yaşlı köylüye kadar emekçi kitleler "Bolşevikler bizim dostumuzdur" diyorlar. Ancak aydınlar tamamıyla düşman. İşte meselenin en zor noktası burası: Türkler ile Bolşevikler arası ilişkilerin ayrım çizgisi. Komünist Enternasyonal bu akımla canlı biçimde ilgilenmelidir. Partimiz bu sorunla tek başına baş etmek için fazlasıyla genç ve güçsüz, illegal durumdayız. Çok zorlu tecrübeler bizi illegalitede kalmaya mecbur etti. Bize büyük kurbanlara mal olan büyük hatalar yapıldı, ilki müteveffa Mustafa Suphi yoldaşın hatasıdır; legal bir parti olarak açıkça çalışmanın mümkün olabileceğine inandı. Bunu hayatıyla ve on dört diğer yoldaşımızın hayatlarıyla ödedi. Ardından iki kurban daha verdik (Ocak-Şubat 1922). On yıllarca hapis cezasına mahkûmiyetle birlikte aynı tarihlerde Ankara partisinin merkez komitesi de legalitesini kaybetti. 1922'de yeni bir legalite girişimi Ankara partisi tarafından yapıldı ve bizim partimiz o sıralar Doğu Sekreterliği'nin yönetiminde bulunuyordu. istanbuL'da 1 Mayıs 1923 vesilesiyle yayınlanan bir beyanname bir takım tevkifatlara ve henüz sonuçlanmamış bir davaya yol açtı. Türk komünist partisi benzer perspektiflerle olabildiğince büyüyüp güçlenerek yoluna devam edebildi. Ancak hâlâ küçük bir illegal parti. Üstüne düşen görevleri gerektiği gibi yerine getiremiyorsa, bu güçsüz olmasındandır,

Marksist ve Leninist bir literatüre, daha

yasa-dışı partidir. Önündeki görevleri iyi yerine getiremiyorsa, bu, güç eksikliğinin bir sonucudur.

Marxist-Leninist bir yazına (literatüre) ve geniş bir yasal basma ihtiyacımız vardır.

Doğu Emekçilerinin Komünist Üniversitesi (KUTV) bize büyük hizmetlerde bulunmuştur. Ama, ondan daha büyük hizmetler bekliyoruz. Marxist yazın'm Türkçede yayımlanması sorununa ve dil sorunlarına büyük bir dikkatle eğilmek zorunludur. Umuyoruz ki, Komünist Enternasyonal'in kardeşçe desteğiyle, kısa zamanda bir kitle partisi olacağız ve işçilerle köylülerin tümüne, aydınların da bir bölümüne, yan-proleterlere dayanacağız.

Yaşasın Komünist Enternasyonal!

Yaşasm Dünya Devrimi![51]

geniş bir Legal basına ihtiyacımız var.

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi (KUTV) bize büyük hizmetler sağladı. Daha da büyük hizmetler bekliyoruz. Türkçe Marksist literatüre ve dil meselesine çok daha fazla dikkat göstermek gerekiyor. Komünist Enternasyonal'in kardeşçe desteği sayesinde, genel olarak işçilere ve köylülere ve özel olarak yarı-proleter bir kısım aydınlara dayanarak yakın gelecekte bir kitle partisi haline geleceğimizi umuyoruz.

Yaşasın Komünist Enternasyonal!

Yaşasın Dünya Devrimi!

Faruk [Vanlı Kâzım][52]

51. Protokoll - Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale, cilt II, s. 708-12. [Bu metni bizim için Almancadan Türkçeye çeviren Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye teşekkür borçluyuz.]

52. Redakte edilmemiş metin: TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 71-78 ve 79-87 ve 94 olmak üzere 2 nüsha, biri Farouk [Vanlı Kâzım] imzalı. [Fransızca]

V. KOMİNTERN V. KONGRESİ SONRASINDA TKP İLE DOĞU SEKSİYONU ARASINDAKİ TARTIŞMA

Komintern V. Kongresi sonrasındaki tartışmalara geçmeden, Kongre sürecindeki 3 belgeyi değerlendirmek istiyoruz. Bunlardan ilki Vâlâ Nurettin'in Doğu Seksiyonundan Brike'ye KUTV eğitimini tamamlayarak Türkiye'ye dönmekte olan, aralarında Nâzım Hikmet'in de bulunduğu 4 öğrencinin parasal sorunlarıyla ilgili.

Bx.I585/e
31/XII 24

Vâlâ Nureddin

28/VI 1924'te, Türk Komünist Partisi Merkez Komitesi kararıyla, KUTV'daki öğrenimlerini bitiren komünist öğrencilerden bir grup, Komintern tarafından Türkiye'de gizli çalışmalara gönderildi. Bu yoldaşlara, kişi başına 50 ila 110 ruble ve Odesa'dan "istanbul'a kadar "Gubkom" [Gubernskiy Komitet = Vilâyet Komitesi] hesabına yolculuğu onlara sağlayacak "çok gizli (orjinalde Rusça)" mühürlü zarf içinde bir mektup verilmişti.

Bu yoldaşlardan 1) Nâzım Hikmet, 2) Raşit Fahri, 3) Mustafa Osman, 4) ismail ibrahim, bugün bir mektup aldık; bu mektuptan onlara karşı gösterilen pek az ilgiye tanıklık eden birkaç bölümün tercümesini sunuyorum.

"... Moskova'dan Kiev'e, Kiev'den Odessa'ya kadar yolculuk boyunca çok tutumlu, çok kanaatkar olduk; zira bize tren bileti almakla görevli Komintern memuru bileti ekspresten almadı ve böylece anormal ölçüde uzayan seyahat süresi, zavallı bütçemizi yedi bitirdi... Odessa'da, Komintern'in mektubunun gönderildiği yoldaş bize memurlarından birini takdim etti; sanıyorduk ki bu memur bütün işleri ayarlayacaktı... Ancak o; kendisinden uyumak için bir yer ve yiyecek bir şeyler rica ettiğimizde, bize şaşırtıcı şu açıklamayı yaptı: "Çok gizli (orjinalde Rusça)" mektuba göre, grubumuzun tüm ihtiyaçları Moskova tarafından karşılanmalıydı ve Odessa Gubkom bize sadece teknik yardımda bulunabilirdi. Ayrıca on beş gün içinde bir geminin İstanbul'a hareket edeceği, bir diğerinin ise iki gün içinde Yunanistan'a yola çıkacağı bilgisini verdi, ikinci gemi, istanbul'da sadece Yunanistan dönüşü duracağından, bizim için onbeş gün sonra kalkacak gemiye binmenin daha elverişli olacağını; zira Yunanistan gemisi bizi diğer gemiden daha çabuk götürecek olsa da, gemide yaşamak için yapacağımız harcamaların, 15 gün boyunca Odessa'da ödeyeceklerimizden çok daha yüksek olacağını belirtti memur... Biletlerin satın alınması konusunu sormaya cesaret bile edemedik, zira Musin yoldaş tarafından kaleme alınmış ünlü mektuba göre, Gubkom, elbette bizleri bilet ücretlerini cebimizden ödemek zorunda sayacaktı... Son tahlilde, Gubkom, bizimle hesabı kesmek için, Komintern'e telgraf göndermeye karar verdi, istanbul'daki harcamalarımıza ayrılmış parayı bozdurduk ve ufak ufak yiyoruz... Biz hepimiz askerdik, Rusya'da savaş komünizmi dönemi boyunca yaşadık, fakat böylesine koyu bir sefalet içinde hiç yaşamadık. Geceleri, cami helası gibi kokan bir odada yerde yatıyoruz; sözde bu odanın parasını da biz ödüyoruz. Kendi tecrübemizle, YakınDoğu Seksiyonunun teknik işleri ne hızla bize sağladığını gayet iyi biliyoruz; bu hız V. Kongre tarafından daha

da zorlandığından, üzerimizdeki Rus gömleğini değiştirmemize olanak verecek bir ceket almaya yetecek para bile cebimizde olmadan istanbul'a varmaktan umudu kesmememiz gerekiyor. Bu durumda, üzerimizdeki giysilerle, polisin bizi keşfetmek için fazla uğraşması gerekmeyecek... Oysa ki Musin yoldaşa birçok kez sormuştuk; o da bizi "çok gizli (orjinalde Rusça)" mektupla teskin etmişti..."

Yoldaş Briket--.

Size bir rapor parçasının kopyasını gönderiyorum. Dört yoldaşımızın istanbul'da ceplerinde beş parasız gemiden inmemeleri için elden gelen herşeyi ivedi olarak yapmanızı rica ediyorum.

Komünist selâmlar,

Vâlâ Nureddin

Odessa

Roza Lüksemburgskaya utitsa

Gost. Vladivostoka Kom. 16[53]

Adresleri bu. Elbette mektubu veya parayı Gubkom aracısına göndermek daha mantıklı olacaktır ve hemen bu akşam telgraf çekilmelidir.

7/VII1924 V.N.[54]

V. Kongre sürecinde Dr. Şefik Hüsnü'nün kaleme aldığı kısa raporda, son dönemde İstanbul proletaryasının eylemliliğine işaretle, gazete sorununun aciliyetini bir kez daha vurguluyor. Bu arada Kongre dolayısıyla Sovyetler Birliği'nde bulunan Vanlı Kâzım'ın Yalta'da dinlenmesi talebini iletiyor.

KEYK Prezidyumuna

Yoldaşlar,

Son zamanlarda, 5. Dünya Kongresi vesilesiyle size birçok rapor gönderdik. Delegelerimizin yanında da bol miktarda malzeme vardı. Bu nedenle bugün daha önce söylediklerimize ekleyecek fazla bir şeyimiz yok. Sadece dikkatinizi şu noktaya çekmek istiyoruz ki, haftalardır istanbul proletaryası esas itibariyle TKP militanları tarafından yönlendirilen büyük bir hareketlilik içinde. Şu günlerde tramvay işçileri ile jandarmalar arasında kanlı çatışmalar oluyor.

Bu, günlük gazetemizi gecikmeksizin yayınlamamızın aciliyetini gösteriyor. İşçi sınıfının yatkınlığını korumak ve oluşmakta olan hareketi etkili biçimde yönetmek için zorunludur. Bu nedenle size birçok kez iletmiş olduğumuz taleplere uygun olarak bu sorunu hemen çözüme kavuşturmanızı ısrarla rica ediyoruz.

Bir nokta daha: Delegelerimizden biri, milliyetçilerin kaba davranışlarına çokça maruz kalmış ve hasta olan F. Asri yoldaşın birkaç ay dinlenmeye ve hava değişimine ihtiyacı var. Merkez Komitemiz, bu yoldaşın Yalta'da iki ay nekahet dönemi geçirmesine izin

53. Rusça

54. *TÜSTAVKomintern Arşivi Döküm 1, CD* No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No:780-782 [Fransızca].

verilmesini talep ediyor.
Komünist selâmlarımızla,

12/VII/1924 0. Masdar[55]

Bu tarihsel dönemde yer alan belgelerden biri de, adına daha Türkiye Halk İştirakiyun Partisi kitabı çalışmamızda Rozenberg'in raporunda rastladığımız ve Temmuz 1924 itibariyle SSCB İzmir Başkonsolosu olduğu anlaşılan Plyat'a ait. Rapordaki üslup, Mirniy ile de temasta olan başkonsolosluğun yanı sıra Plyat'm Komintern görevlisi ve Doğu Seksiyonu'yla ilgili olduğunu da ortaya koyuyor. Bu rapordan bir süre önce Moskova'dan döndükten sonra İstanbul'da yakalanarak Ankara'ya gönderilmiş Nizamettin Nazif'in serbest kalmasının ardından faaliyetine İzmir'de devam ettiğini, bağımsız bir grup oluşturduğunu ve İstanbul'daki merkez ile bir bağlantısının bulunmadığı görülüyor. Nizamettin Nazif'in yeteneklerine yüksek değer biçiliyor ve desteklenmesi gerektiğine işaret ediliyor. İlginç olan husus, Ağustos başlarında Nizamettin Nazif'in 15 günlük bir işçi gazetesi çıkartma girişiminden söz edilerek bunun için de destek istenmesi; sözü edilen gazetenin yayınlanıp yayınlanmadığını bilemiyoruz.

Sayın Brike yoldaş,

Sizinle bağlantıyı çoktan kaybettim. Boy gösterdiğim Adana sizler için pek ilgi konusu değil, anlaşılan. Nitekim artık çoktan unutulan mektuplarıma cevap almadım[56], sizin ve benim için İzmir vilâyeti daha ilginç. Orada oldukça büyük sayıdaki meslek teşkilâtlarında bir araya gelmiş hayli proleter var; Hamalların, demiryolu işçilerinin, tramvay işçilerinin, fabrika ve atölye işçilerinin, köylü ve ırgatların cemiyetleri var. Nizamettin Nazif grubu da burada, izmir'de çalışıyor. Grupta 25 kişi var. Nizamettin enerjik, yetenekli, gelişmiş ve zeki biri. 0 bana Troçki'nin gençliğini anımsatıyor. Anladığım kadarıyla *Aydınlık* grubuyla aralarında görüş ayrılığı varmış ve bu yüzden şimdiye kadar bu grupla ilişkiye geçmemiş. Ben Mirniy yoldaşla konuştum ve biz onun *Aydınlık* grubuyla ilişkisini kurmak ve ona bağlamak gerektiği görüşüne vardık, çünkü eski sürtüşmeler yaşanıp geçmiş ve Nizamettin şimdi Komintern ile bağlantıya geçmeyi çok istiyor. Bu mektupla birlikte Nizamettin'in Size ulaştırmamı rica ettiği bir materyal gönderiyorum, sizin görüşünüzü bilmiyorum, ama izmir'deki koşullar burada oldukça iyi bir çalışma yürütmeye elveriyor. TKP merkez grubunun İzmir'e ilgi göstermesi, Nizamettin'i kontrolüne alması gerekiyor. 0 güçlü biri, yanda bırakılmamalı. Kendisi çok dikkatli davranıyor ve iyi faaliyet yürütebiliyor. Talimata, bağlantıya ve yönetime ihtiyacı var. Onu şu bakımdan da desteklemek gerekiyor ki, sizin de bildiğiniz Doktor Sadrettin'in şahsında, hükümetteki Halk Partisi izmir'de aktif faaliyet gösteriyor ve işçi yığınlarını cemiyet ve birliklerde bir araya getirerek kazanmaya

55. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25 Klasör: 32_36 Belge no: 640 [Fransızca]
56. Bu mektuplarla ilgili bkz. *THİF (1920-1923)* s. 467-468, Rozenberg'in raporu.

çalışıyor. Hükümet partisi olarak Halk Partisi gerekli her imkâna sahip; biz de Nizamettine ve grubuna destek vermeliyiz. Kaldı ki, o parti disiplini ve parti yönetimine olan ihtiyacın farkında. Yakında, 15 gün sonra o işçi gazetesi çıkarmaya başlıyor ve bizden destek rica ediyor. Gazetenin geniş çapta dağıtılabileceğinden emin. Size bunları bildirirken, Sizden gerekli talimatı vermenizi ve görüşünüzü bildirmenizi, düzenli olarak burada çok büyük ihtiyaç duyulan Türkçe ve Fransızca literatür ile yine burada ihtiyaç duyulan Komintern Kongre bültenini göndermenizi rica ediyorum. Sizden acele cevap bekliyorum.

Yoldaşça selâmlarımı sunarım
SSCB izmir Başkonsolosu Plyat /imza/

Nizamettin, ekte gönderdiğim materyali Safarov yoldaşa göstermenizi rica etti.

18 Temmuz 1924, izmir[57] Selâmlar Plyat /imza/

TSA-I (1908-1925) kitabında Manuilski'nin eleştirileriyle ilgili olarak *Aydınlık*'ta gösterilen tepkiler şöyle yer almaktadır. Dr. Şefik Hüsnü Türkiye'de kapitalizmin gelişmesinde tekelciliğin rolü üzerine makalesinde iktisadî unsur ile siyasî unsur arasındaki karşılıklı ilişkiyi ele alarak, mevcut durumda hükümetin tutumunu desteklemelerinin nedenlerini ayrıntılı bir analizle ortaya koymaya çalışmaktadır. Yine bu konuyla ilgili Nâzım Hikmet'in Moskova'dan yolladığı yazı ise, KUTV anlayışıyla kaleme alınmış, işçi sınıfının kapitalist toplum içinde karşı karşıya bulunduğu çelişkilere işaretle, işçi sorununun kapitalizm koşullarında çözümsüzlüğünün altını çizmektedir.

Kominten V. Dünya Kongresi'nde Manuilski tarafından *Aydınlık*'a yönelik eleştirileri üzerine, Dr. Şefik Hüsnü'nün, Türk burjuva devletinin iktisat politikasıyla ilgili olarak, 28 Ağustos 1924'te yazdığı bir makale kendisine de yöneltilen eleştirilere karşı bir çeşit savunma niteliğini taşımaktadır[58]. 1924 yazında, "Tütün Rejisinin ilgası kararı, inhisar bahsi etrafındaki münakaşaları alevlendirmiş"tir. Şefik Hüsnü'ye göre, tütün tekeli üstüne söylenenler, başlıca iki grup çevresinde toplanmaktadır: "Tütün ticaretinin

57. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 354-355 [Rusça].

58. 'Devlet İnhisanna Niçin Taraftarız?' *Aydınlık*, Sayı 25 (Eylül 1924), s. 642-644.
Komintern'in Kızıl Sendikalar (Profintern) ve Köylüler Enternasyonali gibi bir yan-kuruluşu da, *Komünist Kadınlar Enternasyonali* idi. Bu örgütün, Moskova'da Komintern Beşinci Kongresinin hemen ardından, 11-19 Temmuz 1924'te toplanan kongresine Türkiye'den de Fevziye (?) adlı bir hanım katılmıştır. Klara Zetkin'in başkanlığındaki Prezidyuma ve Sosyal Eğitim Komisyonu'na da seçilen Fevziye, Türkiye'deki proleter kadın hareketi hakkında bir konuşma yapmıştır. Bak. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, s. 24 ve 130-31. Ankara'da yapılan ilk 8 Mart toplantısına değinmeyen ve TKP üyeleri arasında on kadın olduğunu söyleyen Fevziye'nin İstanbul grubundan geldiği düşünülebilir.

gelişmesi için tekelin kaldırılması gerekir" ve "devletin fazla gelir elde etmesi için tütün tekelinin olması lâzımdır". Oysa bu soruna daha genel olarak bakmak gerekir: Tekelcilik konusu, iktisadî kalkınma ve iktisadî bağımsızlık terimleriyle ele alınmalıdır. Tekele karşı duranların görüşü şöyle özetlenebilir: "Eğer Türkiye devleti kıskanç davranır, iktisadî sahada sıkı bir inhisarcılık siyaseti takip ederse memleketi maddî refaha ve ümrana mazhar kılmaktan ibaret olan esas hedefimize, serbest rekabetle mümkün olduğundan daha pek çok güç ve geç erişeceğiz". Yazar, bu fikrin doğru olabileceğini kabul etmektedir. Serbest rekabet sistemi, devlet tekelciliğinden daha hızlı bir kalkınma sağlayabilir. Ancak, bir de bağımsızlık sorunu vardır. Bağımsızlığımızı koruyarak daha yavaş ilerlemek de mümkündür. Zaten bu seçme yapılmıştır bile, yoksa biz siyasî istiklâl için diye doğuştuk? "Eğer istilâcı devletler Anadolu'yu benimsemeye muvaffak olsaydılar, netice ne olacaktı? İngiliz'ler, Fransız'lar, İtalyan'lar mükemmel vesaitle hisselerine düşen topraklan, madenleri işletecekler, Mısır'da, Hindistan'da görüldüğü gibi az zamanda bu yerleri birer mamureye çevireceklerdi. Fakat buna mukabil Türk milletinin çalışkan kütleleri esir vaziyete düşecek, ecnebilerle ortaklık aktedecek olan birtakım yerli beyler ve paşalar tarafından başkaldıramayacak bir tarzda ezilecek ve soyulacaktı".

Bu yüzden, Türkiye'nin emperyalist kapitalist devletlerin egemenliği altına düşmemesi endişesine, iktisat politikası kararlarının almışında büyük ağırlık vermek gerekir. Hükümet, devlet tekelciliğini kilit iş sahalarının milletin ortak malı kılınması şeklinde anlamayacaktır. Şefik Hüsnü, bu iki anlayış arasında bir mesafe bulunduğuna işaret etmektedir; yine de Türk solcularının tekelcilikten yana çıkmaları ve "cumhuriyet hükümetine bu mesafeyi kat ettirmek için var kuvvet"leriyle çalışmaları doğru olur.

Dr. Şefik Hüsnü'nün yazılarında gözlemlenen, Marxist terimlerle orijinal düşünme çabası ve Türk toplumunun sorunlarına taktik bir canlılıkla yaklaşma eğilimlerine karşılık; Moskova'dan dönmek üzere olan Nâzım Hikmet, *Aydınlık* sayfalarmda çıkan, oradan gönderdiği bir yazıda memleket meselelerini daha düz ve yalın çizgiler içinde yorumlamaya çalışmıştır. Örneğin, bu genç yazara göre, Türkiye'de bir amele sınıfı ve kendisini dört cephede belli eden bir amele meselesi vardır. Bir kere, "dahilî sermaye, haricî sermaye ile rekabet etmek ve terakümünü yapmak için, ameleyi kabil olduğu kadar çok ve kabil olduğu kadar insafsız bir surete istismar etmek" istemektedir. "Amele meselesinin ikinci veçhesi Türkiye'deki ecnebi şirketleriyle Türk amelesi arasındaki tezattır". Ecnebi şirketler bu sınıfı, müstemleke amelesi gibi sömürmek emelindedir. Üçüncü veçhe, Türkiye'ye girmek isteyen ecnebi sermayenin simsarlarıyle Türkiye amelesi arasındaki tezattır". Bunlara göre, Türkiye'ye yabancı sermayesinin gelip "memleketi mamur bir hale sokmamasına en büyük sebep bizde de amelelerin arsızca harekete başlamalarıdır". "Dördüncü taraf, hükümet ile amele arasındaki

anlaşmazlıktır. Hükümet amelenin teşkilât yapmasından ve ileride teşkilâtlı ve kuvvetli siyasî bir fırkaya mâlik olarak ortaya çıkmasından korkuyor". Nâzım Hikmet, ameleye bu meselelerde aldanmamalarını öğütlemektedir. Hususi teşebbüsün, sonunda kendilerinin de çıkarı olduğunu öne sürerek işçilerden "memleketin ve vatanın iktisadiyatını yükseltmek için fedakârlık" yapmalarını istemeleri haksızdır. Çünkü, zaten Türk işçilerinin kazancı Batıdaki akranlarına oranlanamayacak kadar düşük olduğu gibi, günün birinde onlar kadar pay alacak duruma gelseler bile, bunların da "tiyatroya gittikleri ve bira içtikleri halde, istihsal alâtmdan mahrum, iktisaden esir ve her zaman işsiz kalmaya mahkûm biçareler" oldukları ortadadır. Kalkınmanın bütün yükünü Türk emekçilerinin çekmesi doğru olmaz, zira öte yanda "sermayedarın milleti, dini, imanı ne olursa olsun, onun yegâne gayesi vatan matan değil cebini doldurmaktır". Türk amelesi, yabancı sermaye tarafından sömürülmeye de razı olmamalıdır; zaten onun İstiklâl Muharebesi'ne katılması sırf bundan kurtulmak için değil miydi? Simsar görüş de hatalıdır. Örneğin, bir "Chester projesinin Türkiye'yi imardan vazgeçmesine Türkiye'deki ameleden korkması sebebiyet vermemiştir". Hükümetin Türk işçi sınıfı hareketinin siyasî boyutlara erişmesinden korkması ise, "şimdilik lüzumunda fazla"dır. Bugün "ameleyi anarşi halinde bırakarak âtıl bir vaziyete sokabilmeyi düşünmek, biraz fazla evhamlı olmak ve çocukça hareket etmek demektir". Yazar, sonuç olarak, Türkiye'deki amele meselesinin "halli, sınıflı sermayedar cemiyetinin çerçevesi dâhilinde kabil değildir" yargısını öne sürmektedir[59].

Dr. Şefik Hüsnü, Komintern V. Dünya Kongresi ertesindeki yeni çalışma döneminde, TKP ile KEYK, ama daha da çok Doğu Seksiyonu arasındaki ilişkilerin radikal bir biçimde yeniden düzenlenmesi sorununu, daha Balkan Komünist Federasyonu döneminden şahsen tanıdığı ve KEYK üyesi Kolarov'a iletiyor. Öncelikle TKP'nin kuruluşundan itibaren KEYK ile doğrudan ilişkiye sahip olmamasından yakınan Dr. Şefik Hüsnü, kendilerinin bağlı bulunduğu Yakındoğu Bürosu'nun yöneticilerinin görevlerini yerine getirecek düzeyin çok altında, yetersiz oldukları yargısını hemen mektubunun başında belirterek konuya giriyor ve "bu organın başında Briquet/Brike kadar yeteneksiz bir takım memurlar tutulmaya devam ettiği takdirde, Enternasyonal'in bizim Doğu ülkelerinde yararlı bir çalışmasını beklemek beyhude olacaktır" dedikten sonra "Faaliyetimizin, Enternasyonal'in yardımına mutlaka ihtiyaç duyma noktasına vardığı bugünkü dönemde, bu zavallı Yakındoğu Bürosu'nun

59. 'Türkiye'de Amele ve Meselesi,' *Aydınlık*, Sayı 25, s. 661-663.
Nâzım Hikmet, bu düz görüşlülüğünü, felsefe konusundaki bir başka yazısında da ortaya koymuştur. Bak. 'Diyalektik Materyalizme Küçük Bir Methal,' *Aydınlık*, Sayı 24 (Teşrinievvel 1924), s. 681-682.

gecikilmesizin yeniden teşkilâtlanmasına girişilmesini ısrarla talep ediyoruz" şeklinde kendince meseleye son noktayı koyuyor. Bu arada o güne kadar Türkiye'ye gönderilmiş KEYK takviyecilerini "ülkenin içtimaî şartlarını bir bütün olarak görüp kucaklayacak ve bundan parti politikası açısından uygun direktifleri çıkartacak bilgi ve kavrayışa sahip" olmayan "onuncu sınıf yoldaşlar" olarak niteliyor.

Dr. Şefik Hüsnü, yukarıdaki nedenlerle o güne kadarki çalışmalarında "makûl ve yararlı direktif" alamadıklarını, her şeyi kendi başlarına yaptıklarını belirtiyor. Ayrıca "Son olarak, elimize 'TKP'nin çalışması üzerine tezler' başlığını taşıyan bir belge geçti. Bu, henüz yeterince eğitim almamış bir Marksist öğrencinin komik kompozisyonuna benziyordu. Bunu iletmemiz gerektiğini düşündüğümüz yoldaşlar buna gülmekten kendilerini alamadılar" diyerek bu durumun süregittiğinin çok ağır ifadelerle altını da çiziyor.

Dr. Şefik Hüsnü, raporunda Komintern ile bağlantı sorununun profesyonel elemanlar aracılığıyla kalıcı çözüme kavuşturulmasını önerirken, günlük gazete meselesinin yakıcılığına bir kez daha dikkat çekiyor.

Aslında bu değerlendirmeler, gerek Kolarov, gerekse KEYK noktasından bakıldığında TKP'nin Yakındoğu Bürosu'nun talimatlarına, yani disipline uymayıp, başına buyruk hareket ettiği ve yöneticiler hakkında kendisini aşan yargılar taşıdığı şeklinde anlaşılacaktır. Nitekim Yakındoğu Bürosu'nun kendisine iletilen bu "şahsî" başvuruya ve Faruk'un [Vanlı Kâzım] aynı değerlendirmeleri/nitelemeleri ve aynı talepleri içeren KEYK'e başvurusuna verdiği yanıtlarda bu anlayış kendini gösterecektir.

Kolarov yoldaşa (Şahsî)

Değerli Yoldaş,

Bana ayıracak birkaç dakikanız olabilir mi. Bu Enternasyonal'in Yakındoğu'daki etkisi açısından son derece yararlı olacaktır. TKP MK'daki yoldaşlarım, benden sizinle şahsî ilişkilerimi kullanarak, uzun zamandan beri acısını çektiğimiz bir dertten kurtulmamız için yardımınızı rica etmemi istediler. Gerçekten de söz konusu olanın ne olduğunu öğrendiğinizde, siz de göreceksiniz ki, sizin sahip olduğunuz büyük otorite olmaksızın, bu dertten kendi araçlarımızla, kendi başımıza kurtulmamız mümkün değil. Bulgar partimizin ve Balkan Federasyonumuzun önderi olarak ve uzun tecrübeniz sayesinde, ülkelerimizdeki durumu herkesten daha iyi biliyorsunuz. Ve size derdimizi aktardığımda, inanıyorum ki, hemen bizim bakış açımızın yanında yer alacak ve tüm otoritenizle bizi desteklemekte tereddüt etmeyeceksiniz.

Birkaç kelimeyle sorunu ortaya koyalım: TKP, kuruluşundan beri, Yürütme Kurulu ile ilişkilerinin eksikliğinin acısını çekiyor. Bunu gidermek için harcadığı tüm çabalar, şimdiye kadar herhangi bir sonuç vermedi. Suç, tamamen Yürütme Kurulu'nun Yakındoğu Bürosu'na ait. Bir dizi olgu, Komintern'in bu organının yöneticilerinin görevlerini yerine getirecek düzeyin çok altında olduklarını fazlasıyla gösteriyor, ihmallerinin sonucunda, Partimiz Enternasyonal tarafından ne maddî, ne de manevî olarak desteklendi.

TKP, teşkilâtlanma ve propaganda alanlarında bugüne dek gerçekleştirebildiği

her şeyi, sadece ve sadece kendi militanlarının fedakârlığına ve ustalığına borçludur. Yakındoğu Bürosu'nun sürekli yetersizliği nedeniyle, neredeyse hiç makûl ve yararlı direktif alamadık. Bu koşullarda işin içinden hep kendi gücümüze dayanarak çıktık. Ancak bu sonsuza dek böyle süremez. Türkiye'de komünist hareketin aldığı boyut, bize Enternasyonal'in desteğinin önemini şimdiye kadar hissetmediğimiz kadar çok hissettiriyor. Yukarıda belirtilen organın başında Briquet/Brike kadar yeteneksiz birtakım memurlar tutulmaya devam ettiği takdirde, Enternasyonal'in bizim Doğu ülkelerinde yararlı bir çalışmasını beklemek beyhude olacaktır. Bunun için metoda, ilme ve içtimaî ve siyasî duruma ilişkin gerçekçi bir bakışa sahip olması gerekir. Oysa ki atıfta bulunduğumuz yoldaşlar, bu vasıflara sahip olmaktan oldukça uzaklar. Faaliyetimizin, Enternasyonal'in yardımına mutlaka ihtiyaç duyma noktasına vardığı bugünkü dönemde, bu zavallı Yakındoğu Bürosu'nun gecikilmesizin yeniden teşkilâtlanmasına girişilmesini ısrarla talep ediyoruz.

Ancak bu sorunla ilgili önerimizi söylemeden önce, izahatımızı destekleyecek bir dizi olguyu anmam gerekiyor.

1. KEYK'tenn kısa veya uzun fasılalarla bize ulaşan yegâne belge, ülkedeki durumla ilgili hep aynı soru kâğıdı oluyor. Yakındoğu Bürosuna göndermiş olduğumuz bir dizi raporda Türkiye ile ilgili sorunlar değişik açılardan ve ayrıntılı bir biçimde incelenmiş olduğundan, bu soru kâğıtlarının tekrar tekrar gönderilmesi, raporlarımızın özenli bir biçimde okunmamış olduğu yargımızı doğruluyor.

2. istanbul'da içtimî devrim açısından öylesine mühim bir takım meseleler ortalığı hareketlendiriyor ki, Enternasyonal burada birinci sınıf bir yoldaşla temsil edilmelidir. Ancak Yakındoğu Bürosu'ndaki sorumlu yoldaşların ihmali ve uyuşukluğu şu sonucu verdi ki, bugüne kadar partimiz nezdindeki KEYK takviyecileri, bütün iyi niyetlerine rağmen, mevcut durumun gereklerine cevap verecek düzeyde olmayan, onuncu sınıf yoldaşlardır. Bu yoldaşlar, ülkenin içtimaî şartlarını bir bütün olarak görüp kucaklayacak ve bundan parti politikası açısından uygun direktifleri çıkartacak bilgi ve kavrayışa sahip değillerdir. Bu acınası durumun sorumluluğu tümüyle Yakındoğu Bürosu'na aittir.

3. istanbul'da bir günlük işçi gazetesi kurulması sorunu, Enternasyonal ile yaklaşık üç yıldır tartışılmaktadır. Kimi zaman, projemizin gerçekleştirilmesinde destekleneceğimiz yönünde resmî teminatlar aldık. Ancak Yakındoğu Bürosu'nun tereddüdü, kararsızlığı ve ayak sürümeleri yüzünden, bugün bile bu sorun askıdadır. Bu nedenledir ki, devrimci Marksizmin sesini kamuoyuna duyurabilecek harika fırsatları kaçırdık.

4. Son olarak, elimize "TKP'nin çalışması üzerine tezler" başlığını taşıyan bir belge geçti. Bu, henüz yeterince eğitim almamış bir Marksist öğrencinin komik kompozisyonuna benziyordu. Bunu iletmemiz gerektiğini düşündüğümüz yoldaşlar buna gülmekten kendilerini alamadılar. Neyse ki bu bir taslaktan ibaretti. Böylesi olgular, Komintern'in Doğu ülkelerindeki otoritesini güçlendiremez.

5. Birçok kez istanbul ile Yakındoğu'nun belli başlı noktaları arasında bağlantı sorununu çözüme kavuşturmakla uğraştık. Ne yazık ki bu hayatî mesele, bugün bile tatminkâr bir çözüme kavuşturulmuş olmaktan uzaktır. Bu ihmal edilen meseleyi ciddî ve kalıcı bir biçimde çözüme kavuşturma zamanı gelmiştir.

SSCB'nin büyükelçilik ve konsolosluk görevlileri, genel olarak, Türkiye hakkında çok kötü bilgilendirilmiş durumdalar. Bunun nedeni, bilgi aldıkları belgeleri burjuva çevrelerinden edinmeleridir; TKP'nin varlığından bile haberdar değiller. Oysa ki Yakındoğu Bürosu'nun görevlerinden biri de, parti ile, hataya düşmemeleri için bu görevliler arasın-

daki bağı düzenlemek olmalıdır.

Olayları daha fazla uzatmak istemiyorum. Bu örneklerin Yakındoğu Bürosu'nun faaliyeti hakkında size yaklaşık bir fikir vermeye yeterli olduğunu düşünüyorum.

Bu sergileme sonucunda, bize nasıl etkili biçimde yardımcı olabileceğinizi şahsen görmüşsünüzdür. Söz konusu olan, her şeyden önce KEYK Yakındoğu Bürosu'nu baştan aşağı yeniden teşkilâtlandırmaktır. Bu Seksiyonda hatalı tutum alanların tümü görevlerinden uzaklaştırılmalıdır. Yakındoğu işlerinin yönetimi, biri TKP tarafından tayin edilecek bir Türk yoldaştan oluşan üç kişilik bir kurula teslim edilmelidir. Bir Rus yoldaş ve Balkan Federasyonu'nun bir temsilcisi onunla işbirliği içinde çalışmalıdır. Böylesi bir kurul, Yakındoğu'da komünist faaliyeti uygun biçimde yönetmek ve eşgüdümlü kılmak için gerekli her türlü beceriye sahip olacaktır, ikinci olarak, sürünen günlük gazete sorununu elverişli bir çözüme kavuşturmak üzere müdahalenizle bize yararlı olabilirsiniz. Sizden Yakındoğu Bürosu'nda bulunan bu konudaki dosyayı incelemenizi istirham ediyoruz; bu sorunla ilgili her türlü bilgi dosyada var. İstanbul'da komünist eğilimli bir günlük gazeteyi ivedi olarak kurma ihtiyacı var. işçi sorunu her gün daha aktif hale geliyor ve işçi sınıfı üzerindeki etkimiz gitgide artıyor. Coşku ateşini körüklemek için günlük gazete yayını zorunludur.

Şahsen ilgilenmenize değer bir üçüncü nokta da, bağlantı sorunudur. Bu konuda da ayrıntılı projeler göndermiştik. Kesinlikle en az iki maaşlı yoldaş bu hizmete ayrılmalıdır. V. Kongre delegelerimiz bu sorunla ilgili somut direktiflere sahipler. Umarım onlarla görüşmeye vaktiniz olur ve onlara KEYK prezidyumu nezdinde atacakları adımlarda yol gösterirsiniz.

Size başvurumun olumlu karşılanacağından emin olarak, peşinen teşekkür eder en sıcak komünist selâmlarımı yollarım.

12/VII/1924 0 Masdar[60]

Dr. Şefik Hüsnü ile eşzamanlı olarak Faruk [Vanlı Kâzım] da KEYK başvuruda bulunarak, Doğu Seksiyonu ile ilgili aynı değerlendirmeleri dile getiriyor. Bu başvuru metninin aynısı, aşağıda verdiğimiz Doğu Seksiyonu'nun cevabı bilinmeden Komünist Enternasyonal V. KongresiTürkiye delegasyonu adına Halim [Hasan Âli Ediz] ve Farent [Farouk, Vanlı Kâzım] imzalarıyla 19/9-24 tarihinde KEYK'e yeniden gönderiliyor ve Girdi No.609/22.9.24 numara ve tarihiyle kayda alınıyor.[61]

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne

Türkiye'de işçi hareketinin gelişmesi ve sınıf mücadelesinin sertleşmesi, Türk Komünist Partisi'nin omuzlarına çok daha ciddi yükler bindiriyor. Hâlihazırda, Parti hayatî bir meseleyle yüz yüze bulunuyor; yapılacak en ufak bir hata hata bize zarar verebilir. Bizi bugün KEYK'e başvurmaya yönelten, pek ender bir takım inisiyatiflerde bulunan ve bize gerçek

60. CD No: 25 Klasör No: 32_36, Belge No: 654 - 655 [Fransızca]
61. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 61_62 [Almanca].

duruma kesinlikle uygun düşmeyen biçimde çalışmaya zorlayan Doğu Seksiyonunun tutumudur. Umuyoruz ki Komintern'in dikkatini aşağıda belirteceğimiz noktalara çekebiliriz.

Komünist Enternasyonal Doğu Seksiyonu'nun Türk Bölümü, gelişmelerden haberdar olmayan yeteneksiz yoldaşlar tarafından yönetiliyor. Bu seksiyon, her kritik uğrakta, müdahalesiyle bize yardımcı güce sahip olmadığından yetersizliğini göstermiştir. Partimiz, genç bir parti olmasına rağmen, kendi kendini, kendi girişimiyle ve taktiğiyle idare etmek zorunda kalmıştır.

Türkiye'ye gönderilmiş hiçbir Komintern takviyecisi, Türk ortamında yönünü bulabilecek yeteneğe ve yeterli zekâya sahip değildi. Bu takviyecilerin Türk partisini sürüklediği hatalardan bu anlaşılmaktadır. Bu takviyeciler, bize yardımcı olmak bir yana, faaliyetimizin önüne her zaman bir takım engeller çıkardılar. Doğu Seksiyonu Türk Bürosu, pek ender gönderdiği talimatlarda bile, her zaman durum hakkındaki cehaletini göstermiş ve bize, gerçeklikle hiçbir alâkası bulunmayan bir sürü soyut görüş yazmıştır. Partinin izlemesi gereken hat konusunda son olarak gönderdiği tezleri, yoldaşlarca alaya alındı.

MK'mızın gönderdiği ilmî raporları okuma zahmetine bile katlanmamış Doğu Seksiyonu'ndan hep aynı soruları alıyoruz. Bütün bu şartlar bizi KEYK'ten aşağıdaki taleplerde bulunmaya mecbur etti.

1. Bugünkü Doğu Seksiyonu'nun Yakındoğu Bürosu'nun iyileştirilmesi; TKP'nin göndereceği bir temsilcinin, bir Rus ve Bulgar yoldaşın yer alması.

2. Komintern ile ilişkimiz kötü durumda. Taleplerimize rağmen bağlantılar hâlâ oluşturulmadı. Komintern'e gönderdiğimiz raporlar orada burada aylarca sürükleniyor, Dolayısıyla sağlam bir bağlantı kurmamız gerek.

3. Türkiye'deki işçi hareketi gelişiyor; eski teşkilâtlara gelince, onlar gerileme sürecinde. Sınıf mücadelesi o kadar keskin ki barikat savaşlarına tanık oluyoruz. Bütün bunlara rağmen, bu hareketleri yönetecek bir gazeteden yoksunuz. Dolayısıyla bir günlük gazete kurulması zorunlu. Bu günlük gazete kurulma zorunluluğu, Balkan Federasyonu tarafından da destekleniyor ve kararlarında buna atıfta bulunuluyor. Maalesef, tüm bu kararlara rağmen, böylesi bir gazete kurma sorunu hâlâ çözüme kavuşmamış durumda.

Tramvay işçilerinin grevleri ve barikat savaşları bize böylesi bir yayın organının önemini gösteriyor. Burjuva basınının tüm saldırılarına aylık ve siyasî olmayan dergimizle cevap vermek zorunda kalıyoruz. Sınıf kavgası boyunca, birçok işçi, gazetemiz *Aydınlık'a* başvurdu ve bizden direktif isteyerek bir günlük gazete çıkarmamızı rica etti.

Bütün bu durumlar bizi aşağıdaki talepler için KEYK'e başvurmak zorunda bıraktı:

1) Yakındoğu Bürosu'nun yeniden teşkilâtlandırılması

2) TKP ile Komintern arasında daha düzenli, doğrudan bir bağlantının kurulması ve işimizi baltalayan bütün bu yararsız bürokrasiye son verilmesi

3) Günlük gazete sorununun çözüme kavuşturulması

Komintern V. Kongresi Türk Delegasyonu
Faruk[62]

62. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 34_36, Belge No: 668-670 [Fransızca].

Dr. Şefik Hüsnü ile Vanlı Kâzım'ın KEYK'e yönelik başvurularına cevap, Doğu Seksiyonu'ndan geliyor ve ilk ağızda konu Komintern ile TKP arasındaki ilişkiler ve karşılıklı anlayış meselesi olarak ortaya konuyor ve Yakındoğu Bürosu'nun siyasî tahlil ve hattıyla ilgili hatalılık iddiasının TKP heyeti tarafından Komintern'in V. Dünya Kongresi'nin gündemine taşınmış olması gereğine işaret ediyor. Doğu Seksiyonu, Kongre'deki heyetin bu değerlendirme ve nitelemelerden hiçbirini dile getirmediği gibi, Aydınlık'taki oportünist yaklaşımlara dönük eleştirilere verdiği yanıtta hataların Komintern'in müdahalesi sayesinde kısa sürede giderilebildiğine vurgu yaptığını belirtiyor. Doğu Seksiyonu, Masdar'ın [Dr. Şefik Hüsnü] V. Dünya Kongresi'ne katılması için 2 kez telgraf gönderildiğini hatırlattıktan sonra "Yakındoğu Bürosu'nun direktif ve talimatlarının yetersiz olduğu ve gerçeğe uygun olmadığı" iddiasının ayrıntılı bir biçimde, kanıt ve gerekçeye dayalı olarak ortaya konacağı bir cevabın beklendiğinin birkaç kez altını çiziyor.

Değerli yoldaşlar,

Sizin Ko.larov yoldaş adına gönderdiğiniz son mektup ve Kazimov [Vanlı Kâzım] yoldaşın KEYK'e raporu bizi şaşkına çevirdi. Ortaya koyduğunuz soruları sonuna kadar cevaplamak gerektiği çok açıktır. Aksi halde ileride Komintern ile TKP arasında karşılıklı anlayışı sağlamak düşünülemez bile.

Mektuptaki en ciddî ve önemli husus, Yakındoğu Bürosu'nun direktif ve talimatlarının yetersiz olduğu ve gerçeğe uygun olmadığına işaret etmenizdir. Yani Siz Komintern'in Yakındoğu Seksiyonu vasıtasıyla izlediği siyasî çizginin yanlış olduğunu ve gözden geçirmek gerektiğini iddia ediyorsunuz. Böyle bir iddia, eğer ciddiyse, çok ilkesel ve büyük siyasî önem taşımakta olduğundan, Komintern'in V. Kongresi'nde tartışılmalıydı. Ancak V. Kongre'deki heyetiniz, bir kez olsun Komintern'in Türkiye'deki siyasî çizgisinin yanlış olduğuna dair tek söz etmedi.

Türk heyeti, Kongre'nin Doğu komisyonuna ve nihayet, komisyonun YakınDoğu Seksiyonuna aktif bir şekilde katıldı ve alınan kararların temel tezlerini tamamıyla desteklediğini devamlı belirtti. Dahası, V. Kongre'ye sunduğunuz kendi raporlarınızda bile biz, Doğu Seksiyonu'nun mektuplarınızda sözünü ettiğiniz hatalarına yönelik tek işaret göremedik.

O kadar ki, siyasî kaygılarınızı gündeme getirmeniz gereken V. Kongre, sizden o zamana kadar Türkiye'de izlenen çizginin tamamen doğru olduğunu belirten sözler işitti.

Kongre'den sonra aldığımız ve heyetiniz tarafından Kongre'de kabul edilip onaylanan bütün siyasî çizgiyi ciddi kanıt ve gerekçe olmadan ortadan kaldıran mektubunuz, bu yüzden bizlerde tuhaf bir izlenim bıraktı.

Sizden bir an önce Komintern'de şimdiye kadar görülmemiş bu tuhaf taktik hakkında yeterli açıklama getiren bir mektup almayı çok isteriz.

Şimdi de Parti hayatınızdaki zor ve kritik anlarda Komintern'in zamanında (maddî ve manevî) yardım yapmadığı konusunda birkaç söz. Bu konuda da tek kanıt gösterilmemesi, tek olaya işaret edilmemesi ve en önemlisi kendi delegelerinizin V. Kongre'deki açıklamalarıyla tam çelişki içinde olmanız, bizleri dehşete düşürdü.

V. Kongre'nin genel oturumunda olduğu gibi, Doğu Komisyonu'nda da heyetiniz TKP'nin *Aydınlık* dergisinin birkaç sayısında gözlenen oportünist sapmanın, her şeyden

önce Komintern'in zamanında müdahalesi sayesinde düzeltebildiğini defalarca beyan etti. Bu sapmayı, TKP'nin siyasî tarihindeki en tehlikeli husus olarak gördük ve görüyoruz. Bu konuda Komintern bir mektupla hatalarınıza zamanında işaret etti ve krizden çıkış yolunu gösterdi. Heyetinizin raporundan anlaşıldığı üzere, bu müdahale tam zamanında olmuş ve MK'de yapılan ciddi tartışmalar sonucunda, Komintern'in mektuplarındaki ana tezler onaylanmış ve bu da *Aydınlık'ın* daha sonraki sayılarında hayata geçmiş.

TKP'nin geniş işçi yığınlarından kopması ve tecrit olması gibi son derece önemli başka bir konuda da, Komintern'in Doğu Seksiyonu birçok mektubunda tehlikelere işaret etti ve bu tehlikelerin üstesinden gelinmesini istedi. Bu konuda da heyetiniz, Kongre'de Komintern Doğu Seksiyonu'nun zamanında ve yararlı müdahalede bulunduğunu kabul etti. Ve nihayet, sendikalardaki çalışmalar, grev hareketinden yararlanma vb. konularda da Doğu Seksiyonu aktivitenizin düşük olmasını haklı olarak ve zamanında eleştirdi ve bu önemli çalışmalara hız ve etkinlik kazandırılmasını istedi. Bütün bu konuların hiç birinde, Komintern'in izlediği çizgiye karşı, bir kez olsun ciddi bir siyasî itirazda bulunmadınız; böylece bu çizgiyi kabul etmiş ve onaylamış oldunuz.

işin ilginç yanı şu ki, parti içinde varolan ya da olası siyasî görüş ayrılıkları ve itirazlar hakkında TKP'den defalarca bilgi isteyen bizzat Komintern'di. Heyetinizin raporuna göre, Partideki sağ sapmaya karşı darbede işe yarayan Halifelikle ilgili mektupta, Doğu Seksiyonu bir yandan Merkez Komitesi'ndeki-tartışmalar hakkında, diğer yandan mektubumuzda ifade edilen çizgiyle ilgili görüş ayrılıkları hakkında ve nihayet bu çizgiye karşı itirazlar hakkında ayrıntılı bilgi istedi.

Verdiğiniz yanıtta bizimle herhangi bir görüş ayrılığından söz etmediniz, dahası, yaptığımız eleştirinin ve vardığımız sonuçların tamamen doğru olduğunu vurguladınız. *Aydınlık'ın* ondan sonraki sayısında da aynı sözler söylendi, bu sayının birçok yazısında bizim gönderdiğimiz mektupta yer alan tezler aynen aktarıldı. Demek ki, o zaman, Doğu Seksiyonu'nun siyasî hataları ve yönetiminin yetersizliği diye bir sorun yoktu.

Bizim direktiflerimizi onaylamanıza rağmen, Doğu Seksiyonu TKP içindeki durumu yine de çok ciddi bulmaya devam etti ve Moskova'daki V. Kongre'ye en ağırlıklı heyetin gönderilmesini istedi. Türk sorununu etraflıca görüşmek üzere Masdar'ın [Dr. Şefik Hüsnü] gelmesi için iki telgraf çekildi. Masdar yoldaş Kongre'ye gelmedi. Onun MK adına V. Kongre'ye gönderdiği rapor, bir bütün olarak, bizim siyasî çizgimizle çelişmiyordu. Kongre'deki heyetiniz, Türkiye'yle ilgili direktif ve kararlarımızı onayladı. Bütün bunlardan sonra, aniden kısa bir mektup gönderip, hiçbir kanıt ve gerekçe göstermeden Doğu Seksiyonu'nun o zamana kadar Türkiye'de izlediği bütün siyasî çizginin üzerine sünger çekiyor, bu siyasî çizgiyi gerçekdışı, hayalci ve yetersiz ilân ediyorsunuz. Bütün bu olaylar ortadayken, varılan bu sonuç bizim için anlaşılır gibi değil ve son derece esrarlıdır.

Gelelim alabildiğine olumsuz gördüğünüz tezlerle (daha doğrusu tezler taslağıyla) ilgili birkaç söze. Bu tezlerin istihzanıza meydan vermesini neye borçlu olduğunu bilmiyoruz. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki, bu tezlerdeki temel fikirler, zamanında, Doğu Seksiyonu ve KEYK Sekreteri Kuusinen yoldaş tarafından onaylanmıştı.

V. Kongre sırasında bu tezlerin ana fikirleri, Yakındoğu kararlarına temel oluşturdu ve Kongre'nin Doğu Komisyonu tarafından onaylandı. Ve nihayet, Kongre'nin Sömürgeler ve Doğu sorunuyla ilgili olarak Brike yoldaşın kaleme aldığı genel kararının temelinde

de aynı fikirler vardı[63]. Bütün bunlar karşısında, istihzanız bizim için anlaşılmaz bir sır olarak kalıyor.

Şimdi de teşkilât işlerindeki teknik sorunlara gelelim. Moskova ile Türkiye arasındaki bağlantıların anormal olup, tatmin edici olmadığı konusunda sizinle tamamen hemfikiriz. Emanet bağlantıdan hayır olmaz. Mektuplarımızın ender ve son derece gecikmeli ulaşmasının başlıca sebebi budur. Bağlantıyı iyileştirmek için şimdiye kadar aldığımız bütün önlemler, seyrek yapılan gemi seferleri gibi aşılmaz bir sebep yüzünden yetersiz kalmıştır. Şimdi delegelerinizle bağlantıyı iyileştirmeye yönelik birçok önlem belirledik, ama bu defa da sonuçlardan pek emin değiliz.

Bağlantıların kötü oluşunu, şunun ya da bunun beceriksizliğine veya yetersizliğine bağlamak, bu sorunun çözümünün bağlı olduğu gerçek zorlukları hiç bilmemek anlamına gelir. Birkaç sözle günlük gazetenin çıkmasını sağlama konusuna da değinelim. Günlük gazete sorunu heyetiniz tarafından Yakındoğu Şubesi, Doğu Seksiyonu ve nihayet, (KEYK Prezidyumu üyesi ve Zinovyev yoldaşın yardımcısı) Manuilski yoldaş olmak üzere, birkaç merci önünde gündeme getirildi.

Her mercide, heyetinize şu söylendi: Türkiye'de gazete çıkarmanız kesinlikle gereklidir, ama bu gazete günlük değil, haftalık olmalıdır. Heyetinize günlük gazete aleyhine yeterli gerekçeler (yığınlarla bağların olmaması, dağıtımın düzensizliği, büyük malî masraflar vb.) anlatıldı; Rusya tecrübesinden, ingiltere ve İtalya tecrübelerinden örneklere işaret edildi vb. Tek sözle, gazete sorunu şöyle çözüme bağlanmıştır: Zaman içinde günlük gazete haline gelebilecek haftalık bir gazeteyi hemen çıkarmaya başlamak.

Bu sorun Komintern'de oybirliğiyle böyle kararlaştırılmıştır ve yakın bir zamanda yeni bir karar söz konusu değildir. Şöyle ki, Komintern Yakındoğu Şubesi KEYK'in bu konudaki genel teşkilâtlanma görüşlerini doğru uyguluyor.

Haftalık gazete çıkarılması için gerekli para ayrılıp M. [Mirniy?]yoldaşa verildi. Yakındoğu Şubesi'nin defalarca vurguladığını biz bir kez daha belirtiyoruz: Gazete işçi gazetesi olmalı, canlı olmalı, en başta Türkiye gerçeğine ayrılmış olmalı. İşçi muhabirler yetiştirmek, fabrikalarda gazete abone kampanyası yürütmek, bağış sağlamak vb. gerek.

Böylece gazete yığınsal günlük basın organı olmanın yolunu kendi açacaktır.

Heyetinizle teşkilât işleriyle ilgili başka sorunlar da görüşülüp bir dizi önlem belirlendi.

Son olarak Komintern'in "tatmin edici" olmayan takviyecilerine gelelim. Anlaşılan, burada yalnız Baku işçilerinin en iyi aktiflerinden kıdemli Bolşevik Şarki yoldaş söz konusu olabilir. Ondan edindiğimiz bilgiler İstanbul'daki karmaşık durumu anlamamız ve geleceğe yönelik hattımızı çizmemiz açısından çok yardımcı oldu.

Eğer onunla aranızda herhangi bir görüş ayrılığı olmuşsa, bunu da Moskova'ya bildirmeliydiniz. Bunu yapmadığınız için, bizler onun çalışmalarının tarafınızca tamamen onaylandığını düşünüyordum. Onun yaptığı çalışmalara yönelik eleştirileriniz, mektubunuzun, özellikle politikayla ilgili bölümünün üzerimizde bıraktığı tuhaf izlenimi daha da derinleştiriyor.

Biz Yakındoğu Şubesi'nin siyasî çizgisinin siyasî açıdan tutarsız ve hayali olduğu yolunda mektubunuzda ifade ettiğiniz eleştiriye sebep olan olguların ve ayrıntılı gerekçe-

63. Komintern V. Dünya Kongresi'nde çerçevesi oluşturulan bu tezler, analizleriyle birlikte EK-1 bölümünde yer almaktadır.

Lerin gösterileceği bir yanıt iletmenizde ısrar ediyoruz.

Eğer siyasî görüşlerinize açıklık getirecek uygun bir temsilci göndermeyi gerekli görürseniz, bu yoldaşın burada almak zorunda kalacağı kararların tamamen sorumlusu olacağı kaydıyla, KEYK Doğu Seksiyonu'nun buna bir itirazı olmayacaktır. Kongreden hemen sonra Türkiye'ye Komünist Enternasyonal'in bir temsilcisini göndermek niyetindeydi. Şimdi Sizden beklenmedik ve tuhaf bir mektup almış bulunuyoruz. Komünist Enternasyonale son mektupları göndermenize sebep olan gerekçeleri tamamen aydınlatıncaya kadar bu yolculuk ertelenecektir.

Acilen ayrıntılı cevabınızı bekliyoruz.

13 Ağustos 1924. Komünist selâmlarımızı sunarız[64]

Bu cevabın ardından yukarıda belirttiğimiz Halim ve Faruk'un KEYK'e başvurusunun yenilenmiş olması üzerine Doğu Seksiyonu Başkanı imzasıyla çok daha kısa bir cevapla yetiniliyor. Ne yukarıdaki mektupta, ne aşağıdaki mektupta sorulan sorulara, Dr. Şefik Hüsnü tarafından cevap veriliyor ve Doğu Seksiyonuyla bu konudaki yazışmalar son buluyor. Halim [Hasan Âli] ve Faruk [Vanlı Kâzım] ise, aşağıda göreceğimiz gibi, Eylül ve Ekim ayları boyunca Doğu Seksiyonuna Türkiye'nin coğrafi durumundan, iktisadına ve işçi hareketinden 1923 yılı grev hareketine kadar çok geniş kapsamlı ve istatistikî veriler içeren raporlar sunuyor.

23 Eylül 1924, Moskova.

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ MK'NE

Değerli yoldaşlar,

5-inci Kongre'ye katılan Türk heyeti Ağustos ayının ilk günlerinde KEYK Prezidyumuna bir mektup gönderip Yakındoğu Şubemizi aşağıdaki iki konuda sert bir dille eleştirmiştir:

a) Yanlış ya da yeterince olgun olmayan yönetim;

b) Türkiye partisiyle Yakındoğu Şubesi arasında bağlantıların yetersizliğinde ifadesini bulan girişim yetmezliği.

KEYK Doğu Seksiyonu Size bunu bildirirken, aynı zamanda Türk heyetinin beklenmeyen başvurusunun, Kongre'ye kadar Türkiye partisinin MK'sından aldığımız mektuplarla ve heyetin Kongre sırasında komisyonlarda dile getirdiği görüşlerle TABAN TABANA ZIT olması bakımından, buna özlü bir cevap vermeyi mümkün görmediğini de belirtir.

Bu konuda bu yılın Mart ayında gönderdiğimiz talimat mektuplarımıza verdiğiniz cevapları anımsatmak yeterlidir.

Heyetin başvurusunun bir suretini işbu mektuba ek olarak gönderirken, dikkat-

64. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 130-135 [Rusça].

terinizi heyetin beyanında kullandığı dil ve "Talimatlarınız alayla karşılanıyor" gibi ifadeler üzerine çekmeden edemeyiz.

Kanımıza göre, bu tür iddiaların boş birer iddia olarak kalmaması isteniyorsa, bunların doğruluğu, siyasî gerekçeler temelinde, olaylarla kanıtlandıktan sonra ileri sürülmelidir.

Bu arada, heyetinizin mektubundaki ifadelerde, sizin açıklamalarınızı anlamamızı sağlayacak ne bir olgu, ne bir olaya işaret edilmektedir. Bu yüzden heyetinizin KEYK'e başvurusunu gerekçelendirecek ve açıklayacak yeterli malzeme ve belgenin tarafımıza iletilmesini gerekli görmekteyiz.

Başvurudaki ikinci eleştiri konusuna gelince, biz bağlantının gerçekten de tatmin edici olmadığı görüşündeyiz. Ama sizinle iyi düzenlenmiş bir bağlantı gerçekleştirmenin yolu önündeki akıl almaz zorlukların herhalde siz de farkındasınız. Her ne olursa olsun, bizim kesinlikle sizlerle sıkı bağlar kurmaktan yana olduğumuzu ve bunu başarmak için elden geleni yaptığımızı anlamak durumundasınız.

Bize gönderdiğiniz bütün mektupların içeriği ile heyetinizin V. Kongre sırasında ve sonrasında yaptığı beyanlar arasında ortaya çıkan kesinlikle anlaşılmaz çelişkiler sebebiyle Partinizin sorumlu ve saygın bir temsilcisinin mutlaka Moskova'ya gelmesini gerekli bulmaktayız.

Bu yoldaşın devamlı Yakındoğu Şubesi'nde çalışması, bundan sonra şimdikine benzer anlaşmazlıkların ortaya çıkmasını önlemede yardımcı olacaktır.

Aynı zamanda sizlerden heyetinizin başvurusuyla ilgili yeterli bir açıklama beklediğimizi ve ardından Türkiye'de çalışacak bir KEYK temsilcisini İstanbul'a göndereceğimizi bildiririz.

KEYK Doğu Seksiyonu'nda çalışmak üzere gönderilecek Türkiye Komünist Partisi MK temsilcisi hakkında bizi hemen bilgilendirmenizi rica ederiz.

Komünist selâmlarımı sunarım.
KEYK Doğu Seksiyonu Başkanı[65]

65. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 33, Klasör No: I_6, Belge No: 139-140 [Rusça].

VI. TKP DELEGELERİNİN KOMİNTERN DOĞU SEKSİYONUNA SUNDUĞU BİLGİLENDİRME RAPORLARI

Yukarıda sözünü ettiğimiz Doğu Seksiyonu ile TKP arasındaki tartışmaların ardından Eylül-Ekim 1924'te TKP'nin Komintern V. Dünya Kongresi delegeleri, Halim ile Faruk KEYK Doğu Seksiyonu'na Türkiye'deki iktisadî ve siyasî durum, işçi ve grev hareketi üzerine geniş istatistikî bilgiler içeren aşağıdaki kapsamlı raporları sunuyorlar.

TÜRKİYE

Toprakları

	Trablus harbinden önce Ocak 1911	1. Cihan harbinden önce 1914
	Kilometre kare	
Avrupa Türkiyesi	169.317	27.206
Asya Türkiyesi	1.766.800	1.766.800
Afrika Türkiyesi	1.051.000	-
Toplam	2.987.117	1.794.006

Harpten sonra

		Toplam kopan	Eklenen	Nihaî Yüzölçümü
Avrupa Türkiyesi	27.206	150.729	-	27.206
Asya Türkiyesi	712,762	1.708.950	23.573	736.335
Afrika Türkiyesi	-	1.051.000	-	-
Musul (?)	-	-	91.000	91.000
Toplam	9.468	2.270.779	114.573	852.041

Nüfus

	Nüfus	Yüzölçümü
Avrupa Türkiyesi	1.891.000	27.206 km2
Anadolu	10.565.000	505.089
Erzurum pLatosu (Ermenistan ve Kürdistan)	2.470.000	207.174
Musul	230.000	91.000
İlhak edilen 3 sancak (Kars, Ardahan, Artvin)	571.560	23.572
Toplam	15.727.560	854.041

Nüfusun genel toplamından harpteki büyük kayıpları, zorunlu tehcir ve katliamlar, hastalıklar sebebiyle nüfus azalmasını, vb. düşmek gerekir. Ayrıca Rumeli'den Anadolu'ya yarım milyon muhaciri de hesaba katmak gerekir. Bu hesaplamalardan sonra hâlihazırdaki Türkiye nüfusu 13.250.000'dir.

Şu andaki Türkiye nüfusunun etnografik bileşimi ise şöyledir:

Yaklaşık olarak	Türk	11.000.000
	Kürt	1.500.000
	Laz	150.000
	Çerkez	100.000

Ermeni	200.000
Rum	300.000
Toplam	13.250.000

İstanbul dâhil, bölgesel ve idari merkezlerin nüfusu 3.200.000 kişidir; bu da toplam nüfusun %20'sini oluşturur; gerisi, yani nüfusun %80'i köylerde oturur.

Tarım nüfusunun sosyal bileşimi ve
Toprağın nüfusun değişik tabakaları arasındaki dağılımı

Beyler	%1	Toprağın % 39.03'ine sahip
Zengin köylüler	%4	Toprağın % 26.2'sine sahip
Orta köylüler	%62	Toprağın % 32.8'ine sahip
Yoksul köylüler	%25	Toprağın % 2.0'sine sahip
Gündelikçiler	%8	-

Sanayileşme ve Taşımacılık

No	Sahibinin unvanı	Demiryolu adı	Yolun genişliği (metre)	Her yolun uzunluğu (km)	Yolun toplam uzunluğu (km)
1	Anadolu Demiryolları Şirketi	a/Haydarpaşa-İzmit b/izmit-Ankara n/Fskişehir-Konya	1,44	91 485 444	I.n?n
2	İzmir Kasaba Şirketi	a/İzmir-Kasaba-Alaşehir b/ Alaşehir-Afyonkarahisar c/ Manisa-Soma-Bandırma (?)	1,44	188 252 96	516
3	İzmir-Aydın Şirketi	a/ İzmir-Aydın-Dinar b/ Bağlantılar	1.44	376 138	515
4	Bursa-Mudanya Demiryolu	Bursa-Mudanya	1	41	41
5	Mersin-Adana Şirketi	Mersin-Adana	1,44	67	67
				Toplam	2.159
6	Bandırma-Soma				350
7	Konya-Adana-Nusaybin				950
8	İstanbul				350
					3.800

Türkiye'nin Deniz Ticareti

		Gemi sayısı	Tonaj
1	Seyr-i Sefain (devlet şirketi)	35	37.494
2	Şirketi Hayriye (Türk şirketi)	27	4.215
3	Haliç şirketi (italyan şirketi)	16	1.290
4	Diğer şirketler ve özel sahipli şirketler	48	30.242
5	Römorkörler	123	1.200
6	Motorlu tekneler	190	3.500
7	Diğer	17	4.300
		456	82.241

Son zamanlarda hükümet şirketi ve diğer şirketler yaklaşık tonajı 10.000 ton olan on dolayında gemi satın aldılar.

Yabancı sermaye iştiraki

Eski Osmanlı imparatorluğundaki demiryolu ağına yabancı sermaye iştiraki aşağıdaki gibidir

	Fransa	Almanya	İngiltere
Demiryolu ağı uzunluğu	2.077 km	2.565 km	610 km
Yatırılmış sermaye tutarı	550.288.000 sterlin	466.078.000 sterlin	114.693.675 sterlin

Liman yapımına yabancı sermaye iştiraki:

Fransa 58.992.000 sterlin
Almanya 16.000.000 sterlin
İngiltere 10.000.000 sterlin

Türkiye'deki ilk sanayi istatistiği tecrübesi verilerine göre, sınaî teşebbüs miktarı, İstanbul'da 36, İzmir'de 15 ve bütün ülkede 117'dir. Ana sanayi dalı, özellikle ipek ve yün işlenmesine dayanan tekstil sanayiidir. Belli başlı sanayi merkezleri İstanbul, İzmir, Bursa, Isma (?), Uşak, Bandırma. 1915'te bütün sanayinin %55'i İstanbul ve çevresinde, %22'si İzmir'de ve %23'ü de yukarıda sayılan şehirlerde toplanmıştı. Bursa tekstil sanayinin ana merkezî iken, İstanbul ve çevresi de gıda maddeleri imalatı, maden sanayi, pamuklu sanayinin merkeziydi; kimya sanayi ise İzmir'de toplanmıştı.

Aşağıdaki tabloda 1915'te sanayi dalları itibariyle sanayi işletmeleri ve Türk sanayinin belli başlı dallarının karşılaştırmalı büyüklüğü veriliyor:

Sanayi dalı	Birincil imalat sayısı	Birincil ve ikincil imalatçı sayısı	Toplam sınaî teşeb. Birincil imalat	Sayısına oranı Birincil ve ikincil imalat
1 Gıda maddeleri imalatı	75	78	28,6	27,7
2 Maden sanayi	17	21	6,4	7,5
3 Deri	13	13	4,9	4,6
4 Ağaç işleri	24	24	9	8,5
5 Tekstil sanayi	73	78	27,5	27,7
6 Pamuklu sanayi	51	55	19,4	19,5
7 Kimya sanayi	11	13	4,1	4,3
Toplam	264	282	99,9	99,9

Yukarıda anılan teşebbüslerde çalışan işçi sayısı 1905'te 14.000 seviyesindeydi; tekstil sanayi % 48'i, yani hemen hemen yarısını, gıda maddeleri imalatı % 27,8'ini, pamuk ve deri sanayi ise gerisini, yani % 24,2'sini istihdam ediyordu.

Sanayin şu andaki durumunu 1915'teki durumuyla karşılaştıracak olursak, karşılaştırılamayacak kadar daha kötü durumda olduğu ve bunun nedeninin savaş ve işgal olduğu görülür, İstanbul'daki imalat-ı harbiyeye gelince, o tamamen öldü, zira tarım aleti imalatına uyarlanan imalat-ı harbiye fabrikaları, yabancı sermaye karşısında tutunamamış ve ortadan kaybolmuştur.

Anadolu'da, tersine, bir imalat-ı harbiye kurulmaya çalışılmaktadır; Ankara, Konya, Sivas ve Erzurum'da birçok fabrika açıldı.

Madencilik sanayi

Taş kömürü istihracı Ereğli - Zonguldak bölgesinde yapılmaktadır; burada 12 büyük ve 128 küçük ocakta 15.000 dolayında işçi çalışıyor. Yıllık istihraç miktarı 700.000 tondur.

Neft. Doğu Anadolu'da neft madenlerinin bulunduğu vilâyet 280 mil uzunluğunda bir alanı kaplıyor. Bu kesinlikle işletilmiyor. Musul havzası dışında aşağıdaki vilâyetlerde daha şimdiden açılmış neft kaynakları var.

1. Doğu Anadolu: Haç (?), Pogla (?), Ergani, Başbara (?), Katranlı, Piflit, Hasankale
2. Kuzey Anadolu: Samsun, Giresun, Sinop, Boyabat
3. Batı Anadolu: Denizli, Sarayköy, Baydan, Kasaba, Soma, Urat, Nazilli, Manisa, Alaşehir, Menteşe
4. Güney Anadolu: Fiks (?), Kaşle (?)
5. Doğu Trakya: Keşan, Mürefte, Tekirdağ, Şarköy

Fransa'nın madencilik sanayine yatırdığı sermaye 42.200.000 Frank, İngiltere'ninki 6.250.000 Sterlindir: Almanya ve italya'nın yatırımları ise önemli değildir.

Harp sırasında bu sermayeler, Alman sermayesi dışında, Türk hükümeti tarafından kamulaştırıldı.

Yabancı sermayenin sanayi işletmelerindeki iştiraki şöyledir:

	Sermaye	Yüzdesi
Fransa	962.893.000 Frank	% 53,55
İngiltere	230.458.571 Frank	% 13,68
Almanya	552.623.000 Frank	% 32,77

Yerli Sermaye

Halen Küçük Asya'da (Anadolu) mevcut ve yabancı sermayenin para yatırmış olduğu ticaret-sanayi şirketleri

Sıra No	Şirket unvanı	Teşebbüs türü	TL olarak (hisseli) kuruluş sermayesi
1 Konya	Türk Ticaret AŞ	Ticaret-Sanayi	100.000
2 Konya	İnşaat şirketi	Ticaret ve tekstil sanayi	200.000
3 Konya	Elektrik şirketi	Elektrik ve sanayi	500.000
4 Konya	Ticaret şirketi	Ticaret-Sanayi	50.000
5 Konya	Tarım şirketi	Ticaret ve tarım	100.000
6 Konya	Millî mensucat sanayi	Ticaret ve mensucat	100.000
7 Konya	Şeydi şirketi	Ticaret	300.000
8 Konya	Tefeyuz	Sanayi	100.000
9 Konya	Ağırlıklar şirketi	-	70.000
10 Konya	Bakkaliye şirketi	Ticaret	70.000
11 Konya	Türk Ticaret Bankası	Banka	500.000
12 Konya	İktisadî Ticaret Bankası	Banka	150.000
13 Akşehir	İktisadî Halı Şirketi	-	100.000
14 Akşehir	İktisat Bankası	Banka	200.000
15 Beyşehir	Millî Ticaret ve Sanayi şirketi	Ticaret ve sanayi	100.000

16 Karaman	Ticaret ve Sanayi şirketi	Ticaret ve sanayi	100.000
17 Karaman	"Millî Banka"	Banka	40.000
18 Ankara	Millî Mensucat	Sanayi	50.000
19 Ankara	Kilitçilik - Marangozluk	Sanayi	15.000
20 Adapazarı	Zelem Ticaret	Banka	150.000
21 Adapazarı	Yardımlaşma	Banka	100.000
22 Eskişehir	Millî Ticaret ve Sanayi	Ticaret ve sanayi	50.000
23 Eskişehir	Ziraat Bankası	Banka	100.000
24 Ermenek	"Emek Birliği" Şirketi	Ticaret ve ormancılık	30.000
25 Kastamonu	Millî ticaret	Ticaret ve sanayi	15.000
26 Samsun	Ticaret	Ticaret	60.000

Sıra no	Satılmış hisseler, işletme sermayesi (TL, kâğıt para)	Geçen yılki temettü	Ciro	Hisse değeri (TL)	Hisse miktarı
1	51.715	-	62.530	5	20.000
2	108.510	-	122.787	10	20.000
3	88.611	%5	144.137	10	50.000
4	-	-	-	10	5.000
5	-	-	-	5	20.000
6	69.426	%5	-	5	20.000
7	26.591	-	-	1	30.000
6	45.000	%8	62.442	10	10.000
9	39.640	%7	46.018	10	4.000
10	33.570	-	-	10	7.000
11	54.675	%9	119.364	10	50.000
12	-	-	274.712	2	60.000
13	-	%10	-	5	20.000
14	110.000	% 12,6	248.676	10	20.000
15	48.885	% 12,5	143.963	5	20.000
16	12.110	-	25.972	-	-
17	32.637	%11	-	5	8.000
18	89.390	%5	63.987	5	10.000
19	1.785	-	17.340	50	300
20	-	-	-	5	30.000
21	57.350	%9	129.915	10	10.000
22	42.254	%21	102.037	5	10.000
23	100.000	-	237.628	1	100.000
24	28.080	%16	37.976	10	3.000
25	13.243	-	21.551	2	3.000
26	51.870				

İthalat ve ihracat

Harpten önce

Yıl	İthalat (altın TL)	İhracat (altın TL)	Toplam
1909-1910	31.412.231	18.439.071	49.871.302
1910-1911	42.551.980	22.079.710	64.635.690

1911-1912	45.009.130	24.719.130	69.748.260
1912-1913	43.551.035	23.921.326	67.472.365
1913-1914	40.809.680	24.431.120	62.245.800
1916-1917	22.180.000	34.058.000	56.166.000
1919	30.789.000	31.569.000	62.258.000
1920	169.580.000	26.500.000	196.080.000
1921	121.500.000	17.200.000	138.700.000

Harpten sonra (1922)

	İthalat (altın TL)	İhracat (altın TL)	Toplam
Anadolu	83.127.800	14.490.304	47.480.304
İstanbul	124.724.764	33.270.624	158.213.406
İzmir	30.689.100	31.589.700	62.287.800
	188.559.264	79.480.619	268.089.910

1913-1914'te değişik devletlerle dış ticaret

Devlet	İthalat (altın TL) -	İhracat (altın TL)
İngiltere	3.128.000	4.660.000
Avusturya	6.146.000	2.231.000
Fransa	3.591.000	2.289.000
Almanya	4.686.000	1.287.000
Rusya	3.676.000	831.000
Romanya	1.937.000	626.000
İtalya	2.699.000	627.000
Macaristan	207.000	651.000
Amerika	1.081.000	1.278.000
Danimarka	622.000	388.000
Mısır	1.431.000	1.942.000

Devlet Maliyesi ve Borçları

YIL	Gelirler	Giderler	
1914-1915	31.900.000	34.000.000	Harpten önce
1915-1916	26.800.000	35.600.000	Harp sırasında
1916-1917	25.600.000	39.700.000	Harp sırasında
1917-1918	23.500.000	35.300.000	Harp sırasında
1918-1919	33.965.000	51.760.000	Harp sırasında

Büyük Millet Meclisi tarafından yönetilen Türkiye'nin millî kurtuluş hareketinin doğuşundan buyana bütçesi şöyledir:

1920 50.000.000
1921 86.500.000
1923 125.000.000 (yeniden işgal edilen ülkeler dâhil)
1924 130.000.000

Borçlar

ilk borçlardan iflasa kadar

Yıl	Borç miktarı (Frank)	ihraç fiyatı	Gerçek borç miktarı
1854	75.000.000	%80	60.000.000
1855	125.000.000	% 100	125.000.000
1858	125.000.000	%76	95.000.000
1860	50.000.000	%62	31.831.562
1862	200.000.000	%68	136.000.000
1863	200.000.000	%88	142.000.000
1865	909.091.000	%50	454.545.500
1869	555.555.550	%61	388.885.500
1870	792.000.000	%32	254.430.000
1871	142.500.000	%73	104.025.000
1872	278.155.000	% 98,5	273.972.275
1873	694.444.000	% 59,5	413.194.477
1874	1.000.000.000	%43	435.000.000
Toplam	15.297.677.000		3.012.884.714

iflas anında Türkiye'nin toplam borçları 4.560.841.250 Frank

Amortismandan (tasfiyeden) sonra kalan borçlar: 2.660.930.850 Frank

Açıklama: Amortisman ile kastedilen 1870-1874 arası istikraz sırasında meydana gelen adaletsizliklerin silinmesidir.

İflas ve bir kısım borçların tasfiyesinden sonra, Türkiye'ye borç vermiş olan devletler Duyun-u Umumiye adlı bir özel idare kurdular; bu idare, borçların ödenmesi için, dolaylı vergilerin önemli bir bölümünün ve doğrudan vergilerin % 23'ünün toplanmasını üstlendi, bir diğer deyişle bu idare bütün devlet gelirlerinin üçte birini topladı. Dolaylı vergilerin ve dolaysız vergilerin toplanması Osmanlı borçları idaresine devredildi. Bu vergiler şunlardır:

1. Damga resmi
2. Alkollü içki vergisi
3. Balıkçılık vergisi
4. Tütün tekeli
5. Tuz tekeli
6. İpek üzerinde alınan vergilerin bir bölümü
7. Av vergileri
8. Birçok vilâyette afyon vb. vergileri
9. Birçok vilâyette küçükbaş sürüleri vergisi
10. Daha önemsiz bir dizi vergi.

Ayrıca Doğu Rumeli ve Kıbrıs adasından ve ayrıca mısır'dan alınan vergiler de Duyun-u Umumiye'ye gidiyordu. Berlin antlaşmasına uygun olarak Türkiye'nin borçlarının bir bölümü Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ arasında paylaştırılmış, ancak bu ülkeler tarafından ödenmemiştir.

1908 Jön Türk Devrimi sırasında Devlet Borçları

	Tutar (TL)	Faiz (TL)
1908'e kadarki borçlar	55.055.445	2.787.013
Yeni ikrazlar	74.592.884	2.147.970
Mısır vergileri teminat gösterilen ikrazlar	17.573.054	759.000
Toplam	145.671.373	5.693.983

1914 Harbine kadarki Borçlar

Ülke	Miktar (Frank)
Fransa	3.285.273.377
İngiltere	813.314.136
Almanya	1.443.186.506
Toplam	5.541.772.019 veya 143.000.000 altın TL

	Altın TL
Harp öncesi borçlar	143.000.000
Kâğıt emisyonu	159.000.000
İç ikrazlar	18.000.000 (kâaıt para)
Alman ve Avusturya avansları	56.000.000 (kâğıt para)
Harp el koymaları	55.000.000 (kâğıt para)
Toplam	431.000.000 (kâğıt para)

Lozan'a göre borçlar aşağıdaki biçimde paylaştırıldı: % 60'ı Türkiye'ye kaldı, % 40'ı Türkiye'den ayrılan ülkeler tarafından kabul edildi.

Küçük Asya'da Tarım Sorunu

Ekilen arazi alanı ile ülke yüzölçümü oranı

Vilâyet	Ekili arazi (km2)	Toplam yüzölçümü (km2)	Yüzde
Konya	6.230	102.000	% 14,72
Aydın	6.000	55.900	% 10,95
Ankara	5.700	70.900	% 13,26
Bursa	5.000	50.800	% 15,75
Adana	4.600	39.000	%10.86
Sivas	4.200	62.100	% 9,86
Trabzon ve Canik	3.600	32.400	% 8,51
Kastamonu	2.400	30.000	% 5,69
Karesi	2.000	15.000	% 7,32
Bolu	900	20.700	% 2,28
İzmit	800	8.100	% 1,65
Biga	600	6.600	% 14,2
Ege adaları	500	6.900	% 1,21

Çeşitli Vilâyetlerde Ekili Alanın Oranı

Karesi	%13
Adana	%11
Trabzon ve Canik	%11
Aydın	%10
İzmit	%9
Biga	%9
Ankara	%8
Bursa	%7
Ege adaları	%7
Konya	%6
Sivas	%6
Kastamonu	%5
Bolu	%4

Tarım Ürünlerinin Oranı

Tahıllar	% 83,16
Sebzecilik	% 8,37
Sınaî ürünler	%7
Bezelye ve patates	% 3,03

Sebze ve Patates Oranı

Patates	% 34
Bezelye	% 17,5
Bakla	% 31
Fasulye	% 13,5
Mercimek	%4

Sınaî Ürün Oranı

Yağlı tohumlar	% 63,3
Pamuk	% 24,56
Tütün	% 6,73
Haşhaş	% 5,27
Yün	% 1,68
Afyon	% 0,007

Tahıl Oranı

Buğday	% 42,6
Arpa	%36,19
Mısır	
Yulaf	% 6,5
Bulgur	% 4,57
Karışık buğday	% 0,86
Pirinç	% 0,5

Toprak Mülkiyeti Dağılım Tablosu (Aile bazında)

Vilâyet	Tarımla uğraşan aile sayısı	10 dönümden az	10-50 dönüm arası	50 dönümden çok	Her ailenin işlediği ortalama alan
Bursa	123.893	9615	%58	%27	25
Ege adaları	4.600	%75	%25	-	2
Aydın	127.764	%28	%38	%34	30
Adana	38.569	9619	%35	%46	50
Konya	43.711	%22	%52	%28	37
Sivas	82.367	%28	%50	%22	37
Ankara	92.419	9613	% 57	%30	45
Kastamonu	100.250	%32	%54	9614	15
Trabzon ve Canik	166.317	%42	%42	%14	16
İzmit	19.100	-	%67	% 33	30
Kasaba	8.200	%35	%43	%22	59
Biga	21.370	95 21	%49	%30	22
Bolu	30.808	9619	%66	%15	22
	904.589	%27	%49	%24	30

Anadolu'da ve Mezopotamya'da Toprak Mülkiyeti Dağılımı

Kategoriler	Aile sayısı	Toprak alanı	Nüfus yüzdesi	Toplam işlenen toprak alanı
Beyler	10.000	30.000.000	%1	% 39,5
Ağalar	40.000	20.000.000	95 4	% 26,2
Orta köylüler	620.000	24.800.000	%62	% 32,8
Fakir köylüler	250.000	2.500.000	%25	%2
Topraksız ücretliler	80.000		%8	-

Açıklama: Görüldüğü gibi, bu istatistiğe göre, 50.000 aile, tek başlarına, ekilmiş toprakların % 65,5'ine sahipler.
Nüfusun geri kalanı, yani 950.000 aile ekili toprakların sadece % 34,5'una sahipler. İşLenmemiş topraklar hemen hemen tamamen ilk iki kategoriye (beylere ve ağa-Lara) aittir.

Küçük Asya'da (Anadolu'da) Orman Varlığı

Vilâyet	Alan km2	Ekili araziye oranı
Kastamonu	13.250	% 26,13
Bursa	10.000	% 19,68
Aydın	9.300	% 16,63
Kasaba	5.000	% 33,33
Trabzon	5.000	% 15,16
Konya	4.900	% 4,8
Adana	4.250	% 10,65
Sivas	3.000	% 4,83
İzmit	2.350	%29
Ankara	2.200	% 3,70
Biga	1.700	% 25,75
Ege Adaları	500	% 7,24

Açıklama: Ormanlar Anadolu'nun toplam yüzölçümünün % 14,67'sini kaplamaktadır. Ağaçlar 2.500.000 hektar alanı, fundalıklar ise 3.000 hektar alanı işgal ediyor. Her yıl 150.000 metre küp odun kesiliyor, bunun iktisadî karşılığı 6 milyon lira. Devletin bundan sağladığı gelir 600.000 liradır.

Doğu Anadolu'da Tarım Meselesi

Ekili araziler	10.700 km2
Toplam yüzölçümü	185.500 km2
Erzurum	3.500 km2
Diyarbekir	3.000 km2
Bitlis	2.500 km2
Mameretül Aziz	1.500 km2
Van	700 km2

Açıklama: Ekili alan Doğu Mezopotamya ve Erzurum platosunun yüzölçümünün % 5,76'sını temsil etmektedir.

Doğu Mezopotamya ve Erzurum Platosunda Tahıl Üretimi

(kile olarak: 1 kile yaklaşık 33 kg)

Vilâyet	Buğday	Arpa	Yerel buğday	Darı	Mısır	Pirinç
Erzurum	10.000.000	5.240.000	1.430.000	600.000	92.000	3.800
Bitlis	fi.500.000	2.280.000	450.000	1.500.000	14.000	4.000
Diyarbekir	7.700.000	2.270.000	2.500	1.000.000	B.000	862.000
Mamuretül A7i7	3.150.000	1.500.000	110.000	250.000	575.000	800.000
Van	1.35n.nnn	?nn.nnn	33n.nnn	UR.nnn	4H.000	34.400

Tarım Ürünleri Dağılımı

Tahıllar	%89
Sebzecilik	% 6,40
Sınaî bitkiler	% 2,7
Baklagiller	% 1,9

Tahıllar	
Buğday	%60
Arpa	%24
Darı	% 7,3
Yerel buğday	% 4,85
Pirinç	% 2,3
Mısır	% 1,37

Baklaaiiler	
Mercimek	%43
Bezelye	%28
Patates	%17
Fasulye	%9
Bakla	%3

Plantasyonlar	
Pamuk ve pamuk tohumu	% 43
Haşhaş	% 28
Tütün	%22,1
Yün	% 5
Yağlı tohumlar	% 0,1
Haşhaş	% 0,3

İŞÇİ HAREKETİ

İşçi Miktarı

Taşımacılık	
Anadolu Demiryolları	5.500
Şark Demiryolları	2.000
Aydın Demiryolları ve bağlantıları	1.200
Şirket-i Hayriye	350
Haliç Şirketi	150
Seyr-i Sefain şirketi	1.100
İstanbul Liman tahmil tahliye işçileri	5.500
Diğer limanların (İzmir, Samsun, Trabzon, inebolu, Mersin vb.) Tahmil tahliye işçileri	4.500
Tramvaycılar: İstanbul ve İzmir	1.200
Elektrik, gaz, tünel	600
Toplam	22.100
Madenler	
Zonguldak havzası	15,000
Balya Kara Aydın	8.000
Ergani, Küre, Bulgar Dasgiek (?)	6.000
Taş Ocakları	4.000
Toplam	33.000

Genel Toplam

1. Büyük Sanayi (1923)	İşçi Sayısı
Taşımacılık	22.100
Madenler	33.000
Diğer (tekstil, gıda, deri, vb.)	47.000
Toplam	102.000
2. Zanaatçılık (1921)	
İşgal edilmemiş vilâyetler	76.915
İşgal edilmiş vilâyetler	80.000
Toplam	156.916
3. Kamu hizmetleri	
ilkokul öğretmenleri	15.000
4. Ticaret müstahdemleri	30.000
Tarım proleterleri	340.000
Türkiye'de toplam proletarya	644.016

Birinci Millet Meclisi'nin içtimaî bileşimi
(1920-1923)

Tüccar	100
Molla	60 (ruhani)
Toprak sahipleri	50
Aydın, subay, memur	32
Yarı-proleter	3
Toplam	245

İkinci Millet Meclisi'nin içtimaî Bileşimi

	Asker	49	%17
Devlet Memuru			
	Sivil	93	%33
	Toplam	142	%50
Serbest meslek		50	%T7
Ruhaniler		18	%6
Taşra burjuvazisi		76	%27
	Toplam	286	% 100

TÜRKİYE'DEKİ GREV HAREKETİ
(1923)

	Grevci sayısı	Grevde geçen gün
1. Bomonti Bira işçileri grevi (istanbul) 10/VIII-17/VIII	300	8
2. Mürettipler grevi, istanbul 7/IX-15/IX	180	8
3. Şark Demiryolları grevi I8/XI-25/XI	1.400	8
4. Aydın Demiryolları ve bağlantıları grevi (Kasım ayında)	1.600	10
5. Zonguldak işçilerinin kısmî grevi (Ekim-Kasım)	10.000	3
6. Zonguldak genel grevi 26/VII-6/V1I	12.000	12
7. istinye tersane işçilerinin grevi (Aralık)	600	3
8. İzmir kuru meyve işçilerinin grevi (Ekim)	5.000	7
9, Mensucat grevi (Ekim)	800	3
10. Tarım işçilerinin grevi (Aralık	130	2
	32.100	

ŞARK DEMİRYOLLARI GREVİ

Sonuç:
1) işgal sırasında milliyetçi harekete karşı gösteriler yapmış olan işçilerin işten çıkartılması

-Şirket hükümetin bu konudaki talimatlarını kabul ediyor.
2) Şirket, ücretlerin düşürülmesi nedeniyle işçilere ödenmesi gereken tutarları ödemeyi kabul ediyor.
3) İşçiler % 30'luk bir zam talep ediyorlardı, şirket sadece ücretleri 1 Ocak 1924'te artırmayı kabul etti.
4) İş saatleri sabah 7'den akşam 6'ya kadar öğlende 1 saatlik bir ara ile tespit edildi.
5) Asgari ücretler günlük 83 kuruş ile 90 kuruş arasında artırıldı. Kötü hava şartları nedeniyle işsiz kalan işçilerin ücretleri ödenecek.
6) Ücretli haftalık izin.
7) Tatil günü çalışmasına iki kat ücret.
8) Fabrikalarda ücretsiz sağlık hizmeti zorunlu olacak.
9) Tabii afet sigortası geçmişte olduğu gibi.
10) 3 ile 10 gün hasta olanlara tam ücret ve 10 ile 25 gün hasta olanlara ücretlerinin % 50'si verilecek.
11) Sakatlık ve ölüm sigortası. Şirket yeni iş Kanununa kadar tramvay şirketinin benimsediği sistemi kabul ediyor.
12) işten çıkartılmış işçileri geri alacak.
13) Şirket ihtilaflı konularda hükümetin tahkimini kabul ediyor.
14) Bir emeklilik sandığı 2 ay içinde düzenlenecek.
15) Grevcilere herhangi bir ceza verilmeyecek

Diğer grevlerde elde edilen düzenlemeler [belge kesiliyor]

GREVLERİN SONUÇLARININ DERSLERİ
işçi grevleri - Bomonti Bira Fabrikası

işçiler ile Şirket arasındaki anlaşma aşağıdaki hükümlerle yapıldı:

a/ 8 saatlik işgünü. Fazla mesaî ücret oranında ödenecek,

b/ Ücretli haftalık izin. Tatil günlerindeki mesaî olağan ücretten % 30 zamlı olacak,

c/ Bir ücret tutarında yıllık ikramiye

d/ Hastalıkta, ilk üç gün tam ücret, 4 ile 10. günler arasında ücretin % 30'u. 11 ile 30 günler arası tam ücret. Tıbbi harcamalar Şirket hesabına.

e/ Şirket, kontrolü çalışma müfettişliğinde olacak bir yardımlaşma sandığını ivedi olarak kuracaktır.

f/ Boş mevkilere vasıflı işçi alınacaktır.

i/ Şirket ölen işçilerin ailelerine 40 lira ödeyecektir.

Jl Şirket grev nedeniyle kimseyi işten çıkartmayacaktır. Mevsim gereklerine göre üretimde azaltma yapabilir.

k/ Yüksek mevsimde üretim düşüşü nedeniyle işten çıkartılmış işçileri yeniden istihdam etmek zorundadır.

1/ Grevde geçen günlerin ücreti ödenecektir[66].

66. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 3_6, Belge no: 178-202 ve CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 8-9 [Fransızca].

Halim ile Faruk'un sundukları 2. Rapor esas itibariyle proletarya, onun teşkilâtlanmasına ve mücadelesine ilişkindir.

PROLETARYA

a/ İstanbul ve demiryolları işçileri

Bunlar sınıf bilinçlerini kanıtlamış en ileri unsurlardır. 1908'den beri etnik bileşimleri ciddi değişikliklere uğradı; Balkan Harbi'nden sonra Bulgarlar ve Ermeni veya Rum sosyalist ve mücadeleci unsurlar elendi; emperyalist harp sırasında genel olarak gayrı-Müslimlerin elenmesi süregitti, ancak Mütareke'den sonra Rumlar ve diğer gayrı-Müslimler ağırlıklı durumlarına yeniden kavuştularsa da istanbul'un Türkler tarafından yeniden alınmasından sonra bunlar atıldı.

İstanbul ve demiryolu işçileri sınıfsal köken itibariyle çoğunlukla küçük burjuvaziye mensuptur. Memur, küçük tüccar ve zanaatçı çocuklarıdır; bu işçiler büyük oranda eğitimlidir ve aralarında lise mezunları da vardır.

b/ Almanya'dan gelmiş genç işçiler

İttihat ve Terakki yakın gelecekte ülkenin sanayileşmesi programıyla hareket ederek, dünya.harbi sırasında Almanya, Avusturya ve Macaristan'a bütün sanayi dallarında yetiştirilmek üzere 1.500 genç göndermişti.

Genç işçiler Almanya ve Macaristan devrimlerini yaşadıktan sonra ülkeye döndüler; birçoğu bu devrimlere katılmıştı.

Türkiye'yi parçalanır ve dağılır halde buldular. Şartlar kolayca iş bulmalarına bile izin vermiyordu; ancak bunların işçi yığınları arasındaki etkisi kendini göstermekte gecikmedi. Ancak şimdiye kadar, pek azı teşkilâtçı ve önder olarak kendini göstermiştir; propaganda ve ajitasyon alanlarında ise çok başarılıdırlar. Onlar sayesinde birçok maceracı daha şimdiden işçi teşkilâtlarından bertaraf edilmiştir.

c/ İstanbul liman işçileri

Hamallar, tahmil-tahliye işçileri, sandalcılar, ortaçağ teşkilâtları loncalarından ve kâhyalarından beri, bağımsızlıklarını korudular. Bunlar kesinlikle köylü unsurlar; çoğu Kürt /hamallar/ ve Laz'dır /sandalcılar-mavnacılar/ ve köyleriyle bağlarını koparmadan 2 yılda bir yenilenirler. Bu köylüleri eski başşehre gelip hamal veya sandalcı olmalarını icbar eden, nakit parayla ödenmesi gereken vergilerdir. Teşkilâtları sayesinde çok yüksek ücret tarifeleri tespit etmişlerdir ve Abdülhamit'ten buyana hükümetler onların taleplerine boyun eğmek durumunda kalmıştır. İttihat ve Terakki bunları kendi koruması altına alma ve onlara kendi arasından bir takım kâhyalar getirme çabasına girdi. Daha sonra, milliyetçiler istanbul'a geldiklerinde, kendi kâhyalarını başa geçirmek istediler; bu da Kürt milliyetçiliğinin de belli bir rol oynadığı ikiye bölünmeye yol açtı. Son olarak, 4.000 dolayındaki hamal yığını, korkunç sırıklarıyla, yük taşıdıkları büyük sopalarla birbirlerine girdiler ve 900'ü yaralandı. Öte yandan, sandalcıların bölünmesinden de, Mustafa Kemal'e karşı bir darbe ve suikast davası çıktı; bu dava Ankara'dan gönderilen İstiklâl Mahkemesi tarafından görüldü ve bir ittihatçı kâhyanın 1 yıl hapse mahkûm olmasıyla sonuçlandı.

d/ Zonguldak ve Balya Kara Aydın madencileri

Çoğunluk itibariyle bunlar 3 ila 6 ayda bir yenilenen çevre köylüleridir; madenlerdeki maddî şartlar öylesine katlanılamazdır ki hiç kimse hasta düşmeden daha uzun sure çalışamaz; kimi madenciler malûl kaldı.

Madenciler doğrudan patronlar tarafından değil, çavuş adı verilen bir takım kooperatif müteşebbisleri tarafından işe alınıyor ve patron sözleşmeyi bu çavuşla yapıyor. Böylece işçiler çavuşun emrinde oluyor ve iki kat sömürülüyor. 1923'te Zonguldak işçileri Almanya'dan gelmiş birkaç işçinin etkisiyle canlılıklarını gösterdiler.

1908 DEVRİMİ'NDEN SONRA İŞÇİ HAREKETİ

a/ Kendiliğinden başlangıç

Türkiye'deki ilk işçi teşkilâtları, 1908'de, Jön Türk Devrimi'nin hemen ertesinde ortaya çıktı. Bu hareket Bulgar, Ermeni, Yahudi, vb. sosyalist unsurlar tarafından hazırlanmış ve ittihat Terakki tarafından acımasızca kovuşturmaya uğratılmıştır. Sendikalarını ilk kuranlar ve ilk grevleri yapanlar demiryolu ve tramvay işçileri olmuştur. Bu hareket, 1909'da, bugüne kadar yürürlüğünü sürdüren Tatil-i Eşgal Kanunu'na vesile olmuştur. Bu Kanuna göre işçiler ancak hükümet komiserinin, işçilerin taleplerinin tatmin edilmeye değer olduğuna karar verdiği ve tarafları uzlaştırmayı başaramadığı takdirde greve başvurabilirler. Gerekli gördüğü sürelerin toplamı 2 ayı geçer, işçi teşkilâtları oluşturmak için özel bir kanun yoktur, işçi teşkilâtları kurmak için böyle bir amaç gütmeyen Dernekler Kanunu'ndan yararlanılmış, bu nedenle işçi teşkilâtları daha sonra Dernek adını almışlardır.

Dernekler Kanunu, her derneğin taşrada ve diğer şehirlerde şubeleri olmasına izin veriyor, ancak aidatları ve bağışları sınırlıyordu. Aynı türden derneklerin federasyonlaşmasına izin vermediği gibi emekçilerin ittifakına da kanunî imkân bulunmuyordu. Sadece Dernek kelimesiyle, rahmetli E. Nejat yoldaş'ın usta çabaları sayesinde, Birlik kelimesi basında ve kamuoyunda, burjuvaziyi ve onun temsilcisi aydınları ürkütmeden anılma hakkını kazandı.

b/ ittihat ve Terakki'nin patronluğu

Umumî Harp sırasında ittihat ve Terakki bir yandan sözünü ettiğimiz bir takım anonim şirketler ve bankalar kurarak kendi millî burjuvazisini oluştururken, diğer yandan küçük burjuvazi ve liman işçilerini de teşkilâtlandırıyordu. Bu Komite, tekstil müteşebbislerini, fırıncıları, saraçları, vb... kooperatifler halinde bir araya getiriyordu. Onları askerlik hizmetinden muaf tutuyor ve hükümet siparişleri veriyor, kredi açıyor, gayrimenkul tahsis ediyor ve onlar için Almanya'dan makine sipariş ediyordu.

Aynı zamanda millî adını taşıyan bir takım tüketim kooperatifleri açıyordu; bunlar yine kendileri tarafından kurulmuş büyük tekel şirketlerinin malları için sürüm dükkânları olarak hizmet veriyordu. Bu hareket, bizzat işçiler ve halk tarafından kendiliğinden kurulmuş her türlü işçi teşkilâtına ve kooperatifine son verdi ve artık sadece ittihatçı kliğin himayesi altındaki teşkilâtlar mevcudiyetlerini sürdürebildi.

c/ İngiliz-Fransız etkisi

Bütün bu yapı ateşkes ile birlikte yıkıldı, işçiler başka siyasî etkiler hissetmeye başladılar. Bir takım maceracılar ortaya çıkarak bir işçi gücü oluşturup bunu kimi zaman ingilizlere, kimi zaman Fransızlara satmaya çalıştılar. Bu tipler arasında en enerjik olanı Fransız-Belçika sermayesine karşı ingilizlere yaslanan müteveffa Hilmi, 1921'de 7.000 işçiyi bir araya getirmiş, başarıyla biten tramvay grevini yönetmişti; ancak 1922'de Fransızlar istanbul'da galebe çaldı ve Türk memurların yardımıyla Amele Siyanet Cemiyeti'ni kurdular; bu Cemiyet sadece Müslüman işçileri üye yapıyordu; Şubat 1922 grevini kıran işçiler Hilmi'yi uzaklaştırıp kısmen önder olarak Şakir Rasim'i tanıyordu.

Şakir Rasim, 1922'de istanbul işçilerini Amsterdam'da temsil etti.

işçilerin Şubat 1922 grevinde yenilgiye uğramasından sonra, bir dağınıklık dönemi yaşandı ve Şakir Rasim'in yanı sıra iki deklase siyasetçi, Ethem Ruhi ve Mehmet Bey de işçi önderleri olarak zuhur ettiler. Hüseyin Hilmi'den tamamen kurtuldular, bir Arnavut işçi onu öldürdü. Ünlü Amele Siyanet Cemiyeti de ortadan kayboldu, işçiler bu teşkilâtın hatalı ve hain karakterini teşhis etti. işçi gösterileri sırasında kurban kesmek gibi dinî törenleri yücelterek ve sadece Müslümanları üye yaparak işçiler arasında bu teşkilât şoven bir etkinin kendini göstermesinin yolunu açmıştı.

Bll - Beynelmilel işçiler ittihadı

Bu teşkilât grubunda, çoğu gayri-Müslimlerden oluşan kendilerini III. Enternasyonale adamış bir dizi değerli komünist yoldaş vardı; çabaları, hemen hemen tümü Rum, Ermeni, vb... 500-600 işçiyi bir araya getirebilmişti. 1 Mayıs 1922'de bu grup, Ayd/n/zk'taki komünist yoldaşlar grubuyla birleşerek bir ajitasyon faaliyeti geliştirebilmişti.

Hareket ve Milliyetçi Devrim

a/ Büyük Millet Meclisi hükümetinin topraklarında

Orada, en büyük işçi grupları, askerî bakımdan işgal edilmiş demiryollarındaki işçiler, imalat-ı harbiye işçileri ve Zonguldak madencileriydi. Kanunî olarak hükümet teşebbüslerindeki işçiler, sendika kurma hakkına sahip değildi; ancak Hükümet bunların yardımlaşma sandıkları kurmalarına ve bu sandıklar etrafında teşkilâtlanmalarına engel olmak istemedi. Öte yandan, hükümet bu işçilere nispeten yüksek bir ücret, günde azami 3 ltgs (?) ödüyordu. Açıktır ki milliyetçi ve iç savaşlar sırasında ne demiryollarında, ne imalat-ı harbiye fabrikalarında grev patlak verdi.

Zonguldak madencileri ve genel olarak madenciler için, bir küçük burjuva sosyalizminin hüküm sürdüğü ve resmi temsilcileri iktisat Bakanı Mahmut Esat ve iki genel müdürü Mehmet Vehbi [Spartakist] ve Nizamettin Âli [Spartakist] olan İktisat Bakanlığı MecLis'ten havza emekçilerini koruyan bir yasa geçirttiler: Madencilere, madene iniş ve çıkış süreleri de dâhil 8 saatlik işgünü, vb... tanındı.

Çeşitli tazminatlar ve sigortalar, sağlıklı konutlar, hastane, ücretsiz hekim muayenesi, ucuz fiyatlı eczane, işçi çocukları için okul, vb... içeren bir başka kanun taslağı daha hazırlanıyor. Onlara, karma komisyonlarla yönetilecek yardımlaşma sandığı kurma hakkı tanınacak; ancak serbest teşkilâtlanma, toplu sözleşme vb... haklar verilmeyecek.

b/ izmir iktisat Konferansı

Ülkenin iktisadî programını tespit etmek üzere 1923 başlarında yapılan bu konferansta, işçi sınıfı da temsil edilmiş, ancak temsilciler hükümet tarafından tayin edilmiştir. Sadece İstanbul *Aydınlık* grubunun girişimiyle, eski başşehir işçileri bu konferansa biri Dr. Şefik Hüsnü yoldaş olmak üzere 3 delege göndermişlerdir.

Bu Konferansta işçiler emeği koruyan bir takım kanunLar, 8 saatlik işgünü, teşkilâtlanma ve toplu pazarlık hakkı talep etmişlerdir. Hükümet kanunlar konusunda söz vermiş, ancak iktisat Bakanı sendikaların ve sendika federasyonlarının kurulmasına izin vermemiştir.

İzmir'den döner dönmez işçi temsilcileri iki kampa bölünerek işçi teşkilâtları hakkında bir yönetmelik hazırlamaya koyulmuşlardır. Şefik Hüsnü yoldaşın temsil ettiği *Aydınlık* grubu, mürettiplerin ve diğer birkaç teşkilâtın temsilcileriyle aktif olarak çalışmıştır. Rasim Şakir ve Mehmet Bey, ılımlı olarak kabul ediLen işçileri kendi taraflarına çekmek için ateşli bir ajitasyon yürütmüştür.

1 Mayıs 1923'te Hükümet komünistlerin işçilere ve gençliğe yayınladığı bir bildiri-

den yararlanarak komünistlerin en enerjiklerini vatana ihanet suçlamasıyla tevkif etmiştir. Bu olay, yoldaşlarımızın aylarca proletaryayı yeniden teşkilâtlandırma eyleminden uzak bırakmıştır. Komünistler Bolşevik Rusya'nın ajanları olarak hapishaneye konmuştur. Rasim Şakir ve Mehmet Bey, harekette galebe çalmış ve birbiri ardınca dernekler açılmıştır. Temmuz 1923'ten başlayarak aylarca sürecek grevler patlak verdi; bunları en önemli aşamaları itibariyle gözden geçireceğiz.

Kanuna rağmen, İstanbul dernekleri Birlik halinde bir araya geldiler ve hükümet bunları serbest bıraktı.

c/ İşçi teşkilâtları konferansı ve Türkiye Amele Birliği

26 Kasım 1923'te İstanbul'da, 250 işçi delege İstanbul Birlik Kongresi'nde bir araya geldi. Bu Kongreye, davet üzerine, Zonguldak ve Balya Kara Aydın işçilerinin delegeleri de katıldı; bu da Kongre'nin çok önemli bir karar almasını beraberinde getirdi; Kongre, Türkiye Amele Birliği Kongresi'ne dönüştü. Bu Türkiye'nin Genel Emek Konfederasyonu'dur (CGT). Yeni teşkilâta 32 dernek içinde toplanmış 19.000 İstanbul işçisi, dernekler halinde teşkilâtlanmamış 15.000 Zonguldak işçisi ve 10.000 Balya Kara Aydın işçisi dâhildir.

Birlik genel sekreter olarak Rasim Şakir'i seçmiştir ve Mehmet Bey, belki de hükümete karşı bir mücadele içinde bulunmak istemediğinden, istifa etmiştir. Rasim, Birlik'i meşrulaştırmak amacıyla var gücünü harcamak için bir dakika bile kaybetmemiştir. Dernekleri bütün vatanperver törenlere katmış, devlet adamlarına tebrik telgrafları göndermiş, milletvekillerinin, millî kahramanların şerefine ziyafetler düzenlemiş, onlar arasından fahrî başkanlar aramış, komünizmi takbih ve komünistleri ihraç etmiş, Birük'in yönetmediği grevleri kötülemiştir, vb...

13 Kasım 1923'te İstanbul milletvekilleri Hüseyin Rauf Bey ve Refet Paşa, İstanbul kumandanı Şükrü Naili Paşa, Kâzım Karabekir Paşa şerefine bir ziyafet verilmiş ve basının temsilcileri davet edilmiştir. Şakir Rasim yaptığı konuşmada Meclis'in Birlik'in kanunî konumunu tanıyacağı, hükümetin yabancı şirketlerin hizmetindeki gayri-Müslimlerin Türklerle değiştirilmesine devam etmesinde ısrarcılığını sürdüreceği umudunu dile getirmiştir; sonra sınıf mücadelesini takbih etmiş ve Birlik'in şiddetli mücadeleyi engellemek için işçiler arasında "içtimaî ve medenî polislik" ödevini yerine getireceği sözü vermiş ve dinleyicileri Birlik tanınmadığı takdirde, derneklerin kolayca komünistlerin etkisine girebileceği tehdidini savurmuştur. Hüseyin Rauf Bey işçilerden, işçinin alabildiğine ihtiyaç duyduğu sermayeye güven vermeye, kapitalistlerle anlaşmaya ve her zaman tehditkâr değil, zenginlik yaratan bir güç olmaya çalışmalarını istemiştir, işçilere hiçbir şey vaat etmemiş, onları Allah'ın inayetine havale etmiştir!

Bu ziyafetten birkaç gün sonra Birlik komünizm propagandası yaptıkları suçlamasıyla saflarından komünist Mustafa Hakkı (tramvay işçisi), Mehmet Halit, İsmail Hakkı, diğer İsmail Hakkı (elektrikçi), Yusuf Cemal, Arap Salih yoldaşları ihraç etmiştir. Bu vesileyle Şakir Rasim basına şu açıklamayı yapmıştır: "Birlik iktisadî amaçlardan başka bir amaç gütmez ve kesinlikle millî bir teşkilâttır. Birlik Bolşeviklikten, komünizmden ve hatta sosyalizmden tamamen uzaktır; bu aşırı ideolojilere düşmandır ve bunlara karşı mücadele etmeyi ödev bilir."

d/ Birlik ile Hükümet ve Muhalefet arasındaki ilişki

Şakir Rasim, bir delegasyonun başında, Ankara'ya gidip Birlik'in hükümete ve Meclis'e hürmetlerini sunmuştur, İstanbul'a geri dönerken, 23 Kasım 1923'te teşkilâtların Kongresini olağanüstü toplantıya çağırmış ve, raporuna göre, Halk Partisi'nin İstanbul'daki tam yetkilisi Dr, Refik İsmail Bey, Birlik başkan yardımcılığına seçilmiştir. Fahri Başkanlık, Birlik'in kanunî tanınmasından sonra, ileride bizzat Mustafa Kemal'e verilmek üzere boş

bırakılmıştır. Birlik, böylece Halk Partisi'nin, yani hükümet partisinin patronajı altına girmiştir.

Bu patronluğa rağmen, kısa süre sonra, 10 Aralık 1923'te, İstanbul polisi Birlik idare Heyeti'ni kanuna göre bu haliyle artık mevcudiyetini sürdüremeyeceği konusunda uyardı. Refik İsmail, basına yaptığı açıklamada, hükümetin Birlik'in mevcudiyetine izin vermediği durumda, Birlik'in kendini dağıtacağını ve kanuna uygun biçimde, bütün dernekleri şubeler olarak bir "Türkiye İşçiler Derneği" halinde yeniden teşkilâtlanacağını belirtti.

Birlik bizzat M. Kemal'i de hiçbir zaman göz ardı etmemiştir; nitekim Gazi'den aldığı aşağıdaki telgrafı Nisan 1924 tarihli raporunda yayınlamıştır[67]:

"Ankara Numara 614
Umum Amele Birliği Riyasetine

Millî servet ve refahın temin ve istihsaline hasr-ı vücut eyleyen işçi arkadaşlarımızın vücuda getirdikleri Birliği büyük bir hiss-i takdirle selâmlarım. Bu münasebetle hakkımda izhar olunan hissiyat-ı uhuvvetkâraneden dolayı cümleye beyan-ı teşekkürat eyler ve önümüzdeki iktisadî hayat mücadelesinde Birliğin pek büyük bir âmil-i muvaffakiyet olmasını temenni ederim efendim.

2 Kânunusâni sene 1339
TBMM Reisi
Başkumandan
Gazi Mustafa Kemal"

Ankara, bir zaman düşündükten sonra, Birlik'e mevcudiyetini sürdürme izni ve ona, yakın zamanda Meclise işçilere teşkilâtlanma hakkı verecek bir iş Kanunu tasarısı sunma sözü verdi.

Söz verilen kanun tasarısı Meclis'e sunulmadan zaman geçtiğinden, Birlik 20 Ocak 1924'te bir olağanüstü kongre yaparak, Birlik'in ve işçi teşkilâtlarının kanunî durumunu ele aldı. Bu Kongre, havzadaki madencileri teşkilâtlamak üzere Zonguldak'ta görevli bulunan genel sekreter Şakir Rasim'in yokluğunda yapıldı.

Tartışmalar çok şiddetli oldu. Konuşmacılardan biri ayrıca şöyle dedi: "Bizdeki işçi hareketi çok sağlamdır ve artık durdurulamaz; ancak ne yazık ki kanunî konumumuz son derece hassas. Günün birinde polis gelip bize artık teşkilâtımızın kanunî olarak mevcut olmadığını söyleyebilir; boşuna beklediğimiz bir kanun vaat ediliyor; oysa bizler Türk oğlu Türk işçileriz; milletin bir unsuruyuz; ne bolşeviğiz, ne komünist, ne de anarşist; bizler bizatihî Cumhuriyetin temeliyiz, hakkımızı istiyoruz!"

Birlik doğrudan Gaziye başvurdu ve ondan aşağıdaki telgrafı aldı:

"İzmir-Göztepe
2.2.924 (1334) Adet: 6-89

Dersaadet'te Türkiye Amele Birliği Riyaseti'ne

"Cevap, iktisat Vekâleti'nce tanzim kılınan ve amele mesalihinin inzibatî, sıhhî, terbiyevî ve sırf hukukî olan aksam-ı esasiyesine müteallik Mesaî Kanunu lâyihası Heyet-i Vekilece tasvip ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne arz edilmiştir. Sendikalar ve grevlere müteallik hususatın da ikinci bir kanun lâyihası ile tespit ve teklifi vekâleti müşarüleyhaca müstacelen tetkik ve takip edilmektedir.

Reis-i Cumhur
Gazi Mustafa Kemal"

67. Raporun bütünü için Bkz. Mete Tuncay, 1923 *Amele Birliği*, Sosyal Tarih Yayınları, Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul, Mayıs 2009.

Basın, özellikle muhaüf basın, işçilerin bildirisine son derece mültefit davrandı.

Hüseyin Cahit, bu vesileyle, *Tanin'de* şöyle yazdı:"... Biz, her daim şu kanaatteyiz ki, Türkiye'de ciddi bir sosyalizm cereyanı olmayacaktır. İşçilerimizin vatanperverliği, bu hareketin milletlerarası biçimler almasına engel olur; özellikle Bolşevik bir tehdit kesinlikle bizde temelsizdir. Ancak bugün mevcut olmayanın yarın da olmayacağını iddia etmek körlük olur. Bizim için insanî hislerin emrettiği tedbirleri almak için olayların baskısını beklemek bir hata olur..."

Birlik, Türkiye işçilerini kendi etrafında bir araya getirmiş olmaktan uzaktır. Demiryolcuların hepsi (10 ila 12 bin işçi) Birlik'e girmiyor; her hattın kendi ayrı teşkilâtı var. Madenciler, İstanbul teşkilâtlarının birinci kongresine-delegelerini göndererek ona katıldılar ancak bu işçi yığınları, amaçları birkaç kuruş kazanıp köylerine geri dönmek olan iflas etmiş köylülerden oluşmaktadır. Zaten çavuşların oluşturduğu kooperatifler dışında hemen hemen hiçbir teşkilâtlanma geleneğine de sahip değiller, İstanbul'da, mürettipler gibi son derece ileri bir takım teşkilâtlar da Birlik'e girmiyor, hatta ona muhalefet ediyor. Öyle görünüyor ki, liman işçileri de ikiye bölünmüş durumda ve hükümetin teşkilâtladığı bölüm Birlik'e katılmıyor.

Birlik 1 Mayıs 1924'te *Çelik Kol* adlı organın 1. sayısını yayınladı, ancak aynı ayın ortalarında polise başvurarak teşkilâtın dağıldığını beyan ederek resmi mühürlerini teslim etti. Nitekim Nisan 1924 tarihli raporunda 7.000 üyesi olduğunu açıklıyordu; oysa Kasım 1923'te 19.000 üyeye sahipti.

Dolayısıyla İstanbul işçileri, Birlik'i sabote etti; diğer yandan Zonguldak madencileri de bu federasyonu sabote ettiler ve onları teşkilâtlandırmaya gitmiş olan Rasim Şakir oradan eli boş döndü, işçiler neden sabotaj yaptı? Birçok nedeni var: Birlik'in konumu, hükümet ve muhalefetle ilişkileri, dağıtıcı bir özellik taşıyordu. Hükümet, Birlik'in muhalefetin etkisi altına girdiğini görünce, ona teşkilâtlanma, toplu sözleşme ve grev hakkı tanıma konusunda kararsız kaldı; muhalefet Halk Partisi'nin dağınık halde bulunmasından yararlanarak, işçileri Birlik'ten çevirmek ve teşkilâtsız hale düşürmek için ajitasyon yürüttü. Bu federasyonunun dağılmasından sonra, kandırılmış ve hayal kırıklığına uğramış İstanbul işçileri yeniden birleşmeye ve sınıfsal çıkarları için daha kararlı bir biçimde mücadele etmeye çalıştılar.

Elbette Türkiye'de emperyalizme karşı mücadele daha uzun zaman, onlarca yıl, Avrupa ve Amerika proletarya devrimlerinin nihaî zaferine kadar devam edecektir; o zamana kadar Türk proletaryası, bilinçli bir sınıf olarak, bu mücadelenin başında bulunmalı ve yabancı sermayenin uşağı ve simsarı oportünist burjuvaziye var gücüyle muhalefet etmelidir. Ancak bu demek değildir ki Türk proletaryası, genç burjuvazinin devrimciliğine saygıdan dolayı her zaman pasif bir biçimde onun emrinde olacaktır, Sınıf çıkarlarının çelişkisi her gün keskin biçimde kendini hissettiriyor ve kendiliğinden bir biçimde Türk proletaryası daha şimdiden gerek oportünist kesimine, gerekse iktidardaki milliyetçi uzlaşmaz kesimine olsun iç burjuvazinin teşkilâtlılığına ve birlikteliğine karşı bir araya gelip teşkilâtlanmanın yollarını aramaya başladı.

1923 Grevleri

1923 yazında, bu yılın başlarına kadar devam eden bir dizi grev başladı. Bu grevlerin birçoğu Birlik'in ve mürettiplerin teşkilâtının dışında, onlara rağmen meydana geldi, işçilerin talepleri iktisadî; bunlar içinde sınıfsal çıkarların üzerinde gezinen milliyetçilik de fark ediliyor; nitekim grevcilerin gayri-Müslim işçilerin işten atılması ve yerlerine Müslümanların alınması talepleri de görülüyor; bu noktada, küçük-burjuva demokratlardan daha ısrarcılar.

Türkive'de Grev Hareketi
(1923)

	Grevci sayısı	Grevde aecen aün
1. Romnnti bira işçilerinin grevi (IstanbuıH 1 D/7 - 17/7	3nn	8
2. istanbul müretfipler grevi 7/9 -18/9	i.m	8
3. Sark Simendiferleri grevi 18/11 - 25/11	ı.n.n	8
4. Aydın ve bağlantıları demiryolcuları grevi (Kasıml	ı.nnn	m
5. 7nnguldak madencilerinin kısmî grevi (Ekim-Kasım)	m.nnn	3
fi. 7nnğulrlak'ta genel grev 2fi/7 - fi/R	ı?.nnn	1?
7. İstinye tersane grevi (Aralık)	finn	3
R. izmir kuru meyve İşçileri grevi (Ekim)	R.nnn	7
9. Mensucat grevi (Fkim)	ann	3
İD. Tarım işçileri grevi (Aralık)	130	2
	32.100	

Türkiye'deki işçi miktarı

Taşımacılık

Anadolu demiryolları	5.500
Şark demiryolları	?nnn
Aydın ve bağlantıları riemirynLları	1.200
Şirket-i Hayriye	350
Halin şirketi	150
Seyri Sefain şirketi	1.100
İstanbul limanı tahmil-tahliye işçileri ve hamallar	5.500
Diğer (İzmir, Samsun, Trabzon, İnebolu, Mersin, vb.) limanı tahmil-tahliye işçileri ve hamallar	4.500
Tramvayolar: İstanbul ve İzmir	1.200
Elektrik, gaz, tünel	fino
	22.100

Madenler

Zonguldak havzası	ı.snnn
Ralya Kara Aydın	8nnn
Ergani Küre, Bulgar Dazgik (?)	R.nnn
Taş ocakları	4nnn
	33.000

Kamu hizmetleri	i.R.nnn
Meyve ve tütün	?nnnn
Değirmenler, fırınlar, şekerlemeciler	i i.nnn
Tahakhane ve diğer deri işleri	3nnn
Devlet fahrikaları	R.nnn
Mensucat fahrikaları	R.nnn

Zanaatkarlar
Anadolu'nun işgal edilmemiş vilâyetlerinde

Rai	Teşehhüs sayısı	Müteşehhis dâhil işçi sayısı
Metalürji	3979	8.091
Gıda	1.973	4.493
Dokuma	90.054	35 31 fi
Ahşap	9 0R7	fi.007
Deri	5 348	17.9R4
Diğer	1.041	4.415
	33.055	76.916

Toplam olarak

1. Büyük sanayi (1923)	İşçi sayısı
Taşımacılık	22.100
Madenler	33.000
Diğer (mensucat, gıda, deri, vh.)	47.nnn
	102.100
2. Zanaatkarlar (1921)	
işgal edilmemiş vilâyetler	76.916
işgal edilmiş vilâyetler	Ro.nno
	15R.91R
3. Kamu hizmetleri ve öğretmenler	15.000
4. Ticaret müstahdemleri	30.000
5. Tarım proletaryası	340.000
Türkive proletaryasının TOPLAMI	644.016[68]

68. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 55-70 [Fransızca].

VII. PROFİNTERN III. KONGRESİ, PROFBÜRO VE VİLAYET FAALİYET RAPORLARI

TSA-I (1908-1925) kitabının Belgeler bölümünde Profintern'in 8-21 Temmuz 1924 tarihleri arasında Moskova'da toplanan III. Kongresi'nin tutanaklarından İsmail ve Roland yoldaşların konuşmaları aktarılıyor. TÜSTAV Komintern Arşivi'nde ise Türk Delegasyonu tarafından imzalı "Türkiye'de İşçi Teşkilâtları" başlıklı rapor, içeriğinden anlaşıldığı kadarıyla Profintern III. Kongresi için hazırlanmıştır; zira içinde işçi hareketindeki gelişmeler II. Kongre'den III. Kongre'ye kadarki döneme atıfla ele alınıyor. Öncelikle delegasyonun raporunu ve İsmail ile Roland'ın konuşmalarını, ayrıca Roland'ın sunduğu Yakındoğu sorunuyla ilgili Tezler ve Kararlar Taslağı'nı verdikten sonra, aynı kongrede Türkiye'yi temsil etmek üzere gönderilen Hüsamettin Özdoğu'nun Türkiye'deki işçi hareketinin teşkilâtlanmasına ilişkin geniş raporunu sunacağız.

TÜRKİYE'DE İŞÇİ TEŞKİLÂTLARI

Türk delegasyonu tarafından

Türkiye'deki işçi teşkilâtları iki ana şekle sahiptir: Birincisi ortaçağa özgü ve küçük burjuva karaktetini korur; bu, sınaîleşmemiş ve modernleşmemiş işkollarında hâkimdir. Bu derneklerden [loncalardan] bazıları büyük sermayeye karşı mücadele etmek üzere birleşme görevini öne koyarlar, ancak aralarında herhangi bir dayanışma imkânı bulunmayan sınaî kollarına mensup olduklarından, bunlardan ne herhangi bir ciddi işçi hareketi, ne de herhangi bir devrimci sınıf mücadelesi beklenebilir. Bu teşkilâtlar her zaman hükümetin etkisi ve denetimi altında olmuştur.

Teşkilâtlar		İşçi Sayısı		
	İstanbul	İzmir	Adana	Samsun 7nngıldak yb
Berberler loncası	2.3nn	ı.?nn	8nn	
Mavnacılar loncası	4.1 nn	5nn	8nn	ı.onn
Arabacılar loncası	ı.nnn	?.ı sn	snn	75n
Ayakkabıcılar loncası	?.snn	ı.?oo	znn	onn
Şoförler loncası	5.nnn	4sn	100	son
Hamallar loncası	B.nnn	ı.4nn		4.nnn

Teşkilâtların ikinci şekli, proleter sınıf temeli ve sanayiye dayalı olarak kurulmuştur. Bunlar birçok kez iktisadî taleplere dayalı kısmî grevlere giriştilerse de hiçbir zaman geneL grev yapmadılar. Bu teşkilâtlar da sermayeye karşı birleşerek bir konfederasyon kurmayı başaramadılar. Burjuva hükümetler şimdiye kadar böylesi bir emek konfederasyonun kurulmasına izin vermedi.

Bu teşkilâtların belli başlıları şunlardır:

Sendika	Teşkilâtlı işçi sayısı	Sendikanın bulunduğu vilâyet
Şark Şimendiferderi Sendikası	1.900	stanbul
Ayrılın Şimenıliferniieri Sendikası	1.700	7imir
bmir-Kasaba Şimendifercileri Sendikası	ı.snn	7imir
Anadnlu-Bağdat Şimendifercileri Sendikası	5.500	İstanbul
Madenciler		

7nnguldak	ın nnn	7nnguldak
Balya	a nnn	Kara Aydın
Deniz taşımacılığı		
Seyrii Spfain istiileri Sendikası	? ann	İstanhıil
Haliç	finn	İstanhıil
Şirketi Hayriye	-| ?nn	İstanhıil
Tramvay		
Tramvay İşçileri Sendikası	a nnn	İstanhıil
Tramvay İşçileri Sendikası	finn	7mir
istinye Tersane işçileri Sendikası	ı ?nn	İstanhıil
Kazancılar Sendikası	a nnn	İstanhıil
İnşaat İşçileri Sendikası	ı? nnn	İstanhıil
İmalat-ı Harbiye işçileri Sendikası	9 1 nn	Ankara
Müretliplei Sendikası	r i nn	İstanbul
Mı'iretliplei Sendikası	75	İzmir
Tütün Reiisi İşçileri Sendikası	ı ann	İstanbul
Tütün Reiisi işçileri Sendikası	ı. 7nn	bmlr
Tütün Reiisi İşçileri Sendikası	9 5nn	Samsun
Havaqazı İşçileri Sendikası	6nn	İstanhıil
Elektrik İşçileri Sendikası	6nn	İstanbul
Tuğla İşçileri Sendikası	ı nnn	İstanhıil
Marangozlar Sendikası	9RD	İstanhıil
Marangn7iar Sendikası	ı 2nn	Adana
Dekm/il İşçileri Sendikası	5nn	Ankara
Kuru Meyve İşçileri Sendikası	a nnn	7mir
Fırın İşçileri Sendikası	a finn	
Değişik sendikalar	?finn	—

Hükümetin işçi siyaseti

Milliyetçi ve liberal hükümetler, işçilerin haklarını ve taleplerini hiçbir zaman tanımadılar, işçilerin yasal ve serbest olarak sendika kurma hakları yok. Hükümetler her zaman işçileri teşkilâtlamak, onları kendi kontrolleri altında tutmak ve kendi amaçlarına hizmet ettirmek için büyük çaba harcamışlardır. Hükümetin teşkilâtları olarak, ittihatçıların kurduğu "Sanayiciler Derneği", Mütareke sırasında liberal Antant'ın kurdurduğu "Sosyalist işçi Partisi", milliyetçilerin ve Halk partisi'nin organize ettiği Birlik sayılabilir.

Hükümetler işçileri her zaman kritik uğraklarda, özellikLe işçiler kendi kendilerine teşkilât kurma çabasına giriştikleri zamanlarda teşkilâtlamışlardır; sonra da bunları kolayca dağıtmış ve işçi hareketinin bütünü felce uğratmışlardır, işçileri dağınık bırakmak için, hükümetler her türlü manevraya başvurmakta, özellikle işçi kitleleri ile önderleri arasında bir takım çatışmalar kaştırtmak, böylece de bir taşla iki kuş vurmaktadırlar: Bir yandan önderleri itibarsızlaştırırken, diğer yandan işçileri teşkilâtsız bırakmaktadırlar.

Hükümetin etkisi dışında kurulmuş her teşkilât, hükümetin düşmanlığını çekmiş ve sonunda dağıtılmıştır. Nitekim Anadolu şimendifercileri tarafından 1922'de kurulmuş olan "yardımlaşma kasası", Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne üye olması bahane edilerek hükümet tarafından yok edilmiştir; aynı şekilde 1920'de istanbul'da kurulmuş ve Profintern'e üye olmuş olan Beynelmilel işçiler ittihadı (Bİİ) hükümet tarafından kapatılmıştır.

Hükümetin bir diğer siyaseti kitlelerin milliyetçiliğinden faydalanmak ve işçileri olabildiğince fanatik hale getirmektir. Bu amaçladır ki milliyetçi "Türk Ocağı" kulüpleri gençler arasında faaliyet gösteriyor ve işçi önderlerini etkilemeye çalışıyor. Hükümet, "Türk Ocağf'nın yardımlarına başvurarak birçok kez kendisine tabi olmayan işçi teşkilâtlarını etkisi altına almayı başardı. Meselâ halen hükümet Aydın şimendiferciler sendikasına karşı hayırhah bir tavır takınıyor ve hatta maddî yardımda bulunuyor; zira bu teşkilât son olarak

8 gün süren bir grev ilân ederek, hükümetin menfaatlerini savunmak için enerjisini seferber etti; İzmir "Türk Ocağı", sendikayı fethedip sonradan dağıtmak için hükümetle elele faaliyet yürütüyor.

TKP'nin işçi siyaseti

Hükümetin baskıları nedeniyle, TKP illegal çalışmak mecburiyeti içinde bulunuyor. Ancak yine de işçileri kendi etkisi altına almak için elinden geleni yapıyor. Parti, illegal olarak şu iki hattı izliyor:

1. Küçük burjuvaların olduğu teşkilâtlarda bunları dışlamak;

2. Hükümetin etkisi altında kurutlumş teşkilâtları kazanmak ve komiteleri işçilerin ellerine teslim etmek. Bu bir işçi teşkilâtını kurtarmak olacağından çok önemlidir.

Teşkilâtları sınıf mücadelesini kavramış işçilerin ellerine vermeye çalışıyoruz.

TKP çalışmalarında başarıya ulaşmaya başlıyor. Meselâ, hükümet tarafından kurulmuş Ankara'daki imalat-ı Harbiye Senkisı MK'sı, son zamanlarda işçilerin eline geçti. Bu teşkilâtlarda işçilerin etkisi günden güne artıyor. Aynı şekilde, dekovil işçileri teşkilâtı, hükümetin etkisinden kurtuldu. Şark Şimendiferleri Sendikası MK'sı hâlihazırda işçilerden müteşekkil. Bu üç teşkilâtın üçü de Parti'nin etkisi altında. Sendikalara ekilmiş komünist çekirdekler, işçilerin uluslararası haklarını talep etmeleri için mümkün her türlü ajitasyon ve propagandayı yürütüyor. TKP, pantürkçü ve panturancı hareketlere karşı bir mücadele cephesi kurdu: Bunlar Marksist eğitim dersleridir. Bu derslere katılanların çoğu sempetizan üniversite öğrencileri ve işçilerdir. Ancak bu tür propagandının etki tabanı, hükümetinkiyle karşılaştırıldığında aLabildiğine sınırlıdır. Partinin aylık dergisi daha çok aydın tabaka için anlaşılabilirdir, işçiler için bir günlük gazeteye büyük bir ihtiyaç duyuyoruz. Bu gazetenin muhabirleri işçiler olacaktır, Sadece nüveler ve tek tek şahıslar tarafından yapılan bir propaganda ancak küçük bir mikyasta etkili olabilir ve hükümetin vasıtaları karşısında sıfıra inmeye mahkûmdur.

II. Kongre ile III. Kongre arası dönemde işçi hareketleri

iki Kongre arasında, Türk işçileri birçok grev yaptılar. Ayrıca izmir'de işçi delegelerinin de katıldığı bir iktisat Kongresi toplandı. Ancak bu Kongre, bir iktisat kongresinden çok bir hükümet propagandasıydı; zira işçi grubunun başkanı sözümona anarşist Aka Gündüz, Kongre başkanı ise Kâzım Karabekir Paşa'ydı! Bu kongre tüccarı, zanaatkarı, köylü ve işçileri kucaklıyordu, ancak bunların yerine getirdiği en önemli görev, her içtimaî sınıfın gücü hakkında demokrat "Halk" Partisi'ne bilgi ve böylece onun programını hazırlamasına imkân vermekti. Öte yandan bu kongre, seçim pnopagandasının çekirdeği oldu. Alınan kararlar hayata geçirilmedi ve böylece işçiler bakımından zararlı oldu, şöyle ki:

1.- Kongrenin toplanmasından önce teşkilâtlanacak olan Genel işçi Konfederasyonu, hükümetin sistemli engellemesiyle sonuçta dağıldı;

2.- Kongreye katılan işçi liderlerinin çoğu hükümetin ajanları oldu (Şakir Rasim ve şürekası)

Bu baylar, hükümetin yardımıyla İstanbul'a döndüklerinde müstakil bir işçi derneği kurdular; zira hükümet işçi konfederasyonunun kendisinden yana oy kullanmayacağını anlamıştı. Bu sebeple, hükümete yakın bir işçi teşkilâtı kurmak üzere Şakir Rasim'i satın aldı. Şakir Rasim'in derneğinin şube sayısı 32'yi buldu. Şakir Rasim derneğinin 15.000 üyeye sahip olduğunu açıkladı. Bu sayı aslında hakikate denk düşmüyordu; hükümete yapılmış bir blöftü.

Türkiye'deki grevler, umumiyetle, iktisadî talepler içindir. Aydın grevi, eski işçi haklarının ortadan kaldırılması sebebiyle patlak verdi. Şirkette çalışan bütün işçiler greve katıldı. Grev 9 gün sürdü. Hükümet greve bir dizi engel çıkardı. Ta baştan kasasının olan-bitene el koydu. Bir ingiliz şirketi olan şimendifer şirketi, grevi hükümete şikâyet etti. Öte yandan, bu işçi hareketinin birleştirdiği kuru incir ve üzüm tüccarı, hükümetin greve müdahalesini talep etti. Burjuva basını işe karıştı.Bütün bu sebeplerle ne yazık ki grev işçilerin aleyhine sona erdi, zira işçiler menfaatlerini kamuoyunda savunacak bir organa sahip değildi. Faaliyetleri kendi kitleleriyle sınırlı kaldı,

istanbul gazeteleri patronlarının lokavtı, işçi organı tarafından duyuruldu. Öte yandan patronlar ortak organlarına sahipti. TKP MK, işçi organının makalelerini yönetiyordu. Bu süreçte hükümet kimi komünistleri tutuklamak istedi, ancak mürettipler organı kamuoyunu harekete geçirdi ve yoldaşlarımız tutuklanmadı.

Grev kazanıldı ve emekçi kitleler üzerinde iyi bir etki bıraktı. Şark Şimendifercileri grevi bunu [mürettipler grevi] izledi. Greve 1.200 kişi katıldı. Bunu da hükümet engellerle karşıladı, zira tren seferlerini durdurma tehlikesi taşıyordu. Grev önderleri, komünist olma iddiasıyla tutuklandı. Hükümet şirkette el ele verdi ve grevcilerin yerine hükümet görevlileri işe alındı. Bu olay, kitleler arasında güçlü hareketlere yol açtı. Bazı işçiler makineleri raydan çıkartmak istedi.

7 gün süren bu grev işçiler için kısmen iyi şartlarla sonuçlandı, izleyen (Zonguldak, izmir kuru incir ve üzüm işçileri, tütün işçileri) grevleri işçilere pek az şey getirdi ve umumiyetle işçiler aleyhine sonuçlandı.

Başka hareket olmadı. Geçtiğimiz 1 Mayısta işçilerin gösteri ve propaganda yapacağını hisseden hükümet, işçi bayramını engelledi ve TKP MK'yı hükümet darbesine kalkışma iddiasıyla tutukladı. Bu yoldaşlarımız muhakemeden sonra 4-5 ayın sonunda serbest bırakıldı. Ancak istanbul'da her türlü hareketi engelleyen hükümet işçilerin Ankara'da 1 Mayıs kutlamalarına engel olamadı. Türkiye'de merkezî bir işçi hareketi kurulduğunda, hareketi bölücü tüm eğilimler bertaraf edilecektir. Dolayısıyla TKP'nin amacı, böyle bir teşkilât kurmak ve onu kendi etkisi altına almaktır.

Türkiye'deki işçilerin içtimaî halleri

Türkiye'deki işçiler, umumiyetle, millî ve dinî hislere sahiptir; ancak zamanla ve üretim araçlarının gelişmesiyle bu hisler günden güne zayıflıyor. Türkiye'deki işçilerin içinde bulunduğu şartlar: En bilinçlileri ve en yaşlılar hariç Türk işçisi, çoğunlukla, zorunlu ihtiyaçlarını temin etmekten başka bir şey düşünmez; Türkiye işçileri arasında bu dinî hislere ve fanatik peşin hükümlere karşı mücadele etmek zor değildir. Özellikle halifeliğin kaldırıp halifenin sınırdışı edilmesi din karşıtı propaganda için elverişli bir zemin hazırladı. Türkiye'deki yabancı sermaye, Türk proletaryasını başına buyruk biçimde sömürüyor. Fabrika işçileri, günde 9-10 saat çalışıyor, işçi ücretleri son derece düşük; 15 yaş altı çocuklar, çok ağır işlerde çalıştırılıyor. Hükümet bu konulara bütünüyle bigâne kalıyor; işçi teşkilâtlarının müdahalesine izin vermiyor, Türkiye'de işçi çocukları cahil kalmaya mahkûm, zira ailelerinin onları okutmaya imkânı yok. Propagandasını işçilerin iktisadî haklarına dayandıran TKP, onların kalbini kazanmaya çalışıyor. Öte yandan işçiler arasında teşkilâtlanma eğilimleri günden güne artıyor, işçi haklarını müdafaa edecek bir "Mesaî Kanunu" çıkartmaya söz vermiş olan hükümet, sözünü tutmadı. Türkiye işçileri bir takım teşkilâtlar kurmaya başladı ve bu teşkilâtlar gitgide gelişiyor. Kızıl sendikalar Enternasyonali illegal bürosu, sendikalarda bir takım gruplar oluşturuyor.

Türkiye'de proletaryanın komünizm kavrayışı

işçi esas itibariyle komünizm taraftarıdır; zira üretim araçlarıyla bağlıdır; ancak dinî hislerini muhafaza edenler çok fanatiktir. Ayrıca Almanya'da ve Bulgaristan'da son zamanlarda meydana gelmiş olan olaylar, proletarya diktatörlüğü kurmayı hedefleyen işçilerin umudunu kırdı. Türkiye'de, Rus proleter devriminin ve proletarya diktatörlüğü şartlarındaki içtimaî ve iktisadî gelişmenin propagandası gerekiyor, istanbul'daki komünist yayınlar kâfi gelmiyor.

İstanbul işçi bürosunun faaliyeti

Komünist Enternasyonalcin IV. ve Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin II. Kongreleri ertesinde, illegal olarak kurulmuş olan işçilerin merkez bürosu, İstanbul'da bir "Amele Birliği" kurmak istedi. Otuz farklı işçi derneği delegelerine bir davet yaptı. Hazırlık komitesi, TKP ve İşçiler Bürosu'nun etkisi altında hareket ediyordu. Bunların kararları, umumiyetle kabul görüyordu. Günden güne büyüyen bu güçleri dağıtmak amacıyla hükümet, "Hazırlık komitesi" üyesi Şakir Rasim'den faydalanmayı düşündü. Hazırlık komitesinin bir toplantısında, Şakir Rasim ve önceden kendisinden yana kazandığı yoldaşları, hep bir ağızdan, komünistlerin amacının kendi propagandalarını yapmak ve bu propagandanın da milliyetçilik ve din düşmanı olduğunu ilân ettiler: Toplantı salonunda arbede yaşandı. Hükümet müdahale etti ve toplantıyı dağıttı. Ardından hükümet, Şakir Rasim aracılığıyla, emirlerine amade olacak bir "Amele Birliği" kurdu. Ancak bu Birlik'in akıbeti de iyi olmadı. Hükümet tarafından dağıtıldı. Legal faaliyet yürütme imkânı bulamayan işçilerin Merkez Bürosu, illegal çalışmaya devam ediyor ve şu sıralarda fabrikalardaki illegal komiteleriyle yeni bir "işçi Birliği" kuruyor.

Yeni bir Amele Birliği kurmak için İşçilerin Merkez Bürosu aşağıdaki prensipleri kabul etmelidir:

1.- Hakikî bir "Amele Birliği" kurmak için bir genel greve ihtiyaç var;

2.- Bu grevi sağlamak için illegal teşkilâtların hepsi propaganda yapmalıdır;

3. Grev, işçiler Merkez Bürosu ve TKP Merkez Komitesi kararıyla başlatılmalıdır ve bunlar da önce illegal teşkilâtların verdiği raporları incelemelidir;

4.- Grev sırasında bir veya iki gazete işçilerin menfaatlerini savunmalıdır;

5.- TKP, greyle ilgili olarak illegal faaliyetlerini sürdürmelidir.

6.- Profintern'e bağlı işçi teşkilâtlarının hepsi, yayınlarıyla bu genel greve yardımcı olmalıdır. Bu genel grevden sonra, Türk işçisi yeni bir aşamaya yükselecek ve uluslararası işçi hareketlerine dâhil olma gücüne ve hakkına sahip olacaktır.

illegal çalışan ve dağınık ve parçalanmış haldeki Türk işçisini yönetecek olan işçiler Merkez Bürosuna büyük bir önem vermek, işti Profintern'in önündeki uluslararası görev budur.[69]

Tutanaklara geçtiği haliyle Türk delegasyonunun 2 temsilcisi, Yoldaş İsmail ve Yoldaş Roland, Türkiye'de işçi sınıfının durumu ve mücadelesi hakkında iki

69. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 242-252 [Fransızca].

farklı anlayışı kongre gündemine taşımıştır. Yoldaş İsmail *Aydınlık* çevresinin görüşlerini dile getirirken, BİT'den Yoldaş Roland, dipnotta aslını verdiğimiz alıntıda görüleceği gibi bir ölçüde çarpıtarak *Aydınlık* yaklaşımını eleştirmektedir. İşçi sınıfının varlığı-yokluğu sorunu üzerinden aslında TKP'nin izleyeceği siyasî taktik tartışılmaktadır.

Yoldaş İsmail (Türkiye)

Bazı yoldaşların görüşünce, Yakın Doğuda, Dünya Savaşı sırasında, bir yandan bir sanayi proletaryası, diğer yandan da emperyalistlerden ülkenin ekonomik kurtuluşuna zemin hazırlayan bir ulusal sanayi gelişmiştir. Bu tamamen yanlıştır. Tam aksine, Türkiye'de savaş esnasında ulusal birikim artmadı, hatta belki azaldı. Elimizde istatistiklerinin bulunmamasına rağmen, bu azalma ispat edilebilir; ayrıca biliyoruz ki, savaşın sonucu çöküştür. Bu genel bir kuraldır.

Türkiye'de savaş sayesinde bir zenginleşme biçimi görünüyordu, fakat bu sanayi burjuvazisi değildi ve bizim yoldaşların yanılgısı, bu kıyım sayesinde zengin olmuş grupları sanayi sermayesi diye tanımlamayı ve yoksullaşmış orta kesimdekileri üretici sanayi proletaryası olarak bulmayı arzu etmelerinden ileri gelmektedir.

Mondros Mütarekesi'nden sonra, Türk burjuvazisi sınırlarını İtilâf devletlerine açmakta kuşkuya düştü. Fakat Türk burjuvazisi tehlikeyi hemen hissetti, sınırların açılması sayesinde Türk Pazarı dolaysız olarak Avrupalı mallarla temasa geçti, Ermeni ve Yunanlı tüccarlar ile ticarî mümessillikler daha önce oynadıkları rolleri yeniden oynamaya başladılar. Diğer yandan emperyalist ordular Anadolu'nun bir kısmını işgal ettiler ve küçük mülk sahiplerinin de içinde yer aldığı ulusal birikime zarar verdiler. İtilâf kuvvetlerinin ilerleyişi işçilere de zarar verdi, çünkü savaş koşullarına uyum sağlamış işletmeler iş göremez duruma gelmişlerdi, barış üretimine geri döndüler ve bu, zaten yabancı mallarla rekabet demekti. Bundan ötürü işsizlik tehdit edici bir boyut kazandı.

İşgalden kurtulduktan sonra Türkiye'de aşağıdaki durum gözlemlenmektedir: Bir yanda bir burjuvazi ki, Kemalist hükümet tarafından da desteklenmektedir, diğer yanda Anadolu ile İstanbul arasında düzenli olarak yürüttükleri ticarî ilişkilerin kesilmesiyle kayba uğramış olmakla birlikte, (yine de) savaş sayesinde zenginleşmiş burjuvazi (özellikle İstanbul'da).

Emperyalizme ve feodal sistemin artıklarına karşı Kemalizmin savaşı henüz tamamlanmamıştır. Bu nedenle biz, onları daha önce olduğu gibi desteklemeye mecburuz ve bu zaten bizim sınıf çıkarlarımıza uygundur. Bununla birlikte, Kemalistler emperyalistlerle birlikte hemen uzlaşmaya gireceklerdir. Biz zamanında, onların ikiyüzlülüklerini çalışan kitleler önünde ortaya çıkarmalıyız. Bu nedenle, işçileri doğrudan harekete teşvik edecek ve örgütleyecek güce sahip olmalıyız. Bu amaçla, basınımızla savaş vermeye ve özellikle bir günlük gazete çıkarmaya mecburuz.

"Yakın Doğuda ulusal hareket kesinlikle desteklenmemen" görüşünü paylaşan yoldaşların yanında, tam aksi görüşü savunan bazı yoldaşlar da görmekteyiz. Görüşüme göre, komünist parti ve Kızıl Sendikalar Enternasyonali yerel şubeleri daima diyalektik ilkeler uyannca davranacaktır. Yani her somut durumda, tek olguları ve şartları analiz edecek ve sonra harekete geçecektir.

Yoldaş Roland (Türkiye)

Yoldaşlar! Eğer tartışma sürecinde tamamen beklenmedik bir yeni dikkate değer soru gündeme gelmeseydi, Yakın doğunun durumuna temas etmek niyetinde değildim. Bizim delegasyonumuzun bir üyesi olan Yoldaş İsmail, delegasyonumuzun geri kalan üyeleriyle aynı fikirde görünmemekte ve Türkiye'de proletaryanın bulunmadığı gibi beklenmedik bir buluş yapmış lulunmaktadır. Bunun yanı sıra, ayrıca Türkiye'de burjuvazinin de olmadığını ve dış ticaret tekelinin Yunan ve Ermeni burjuvazisinin tekelinde bulunduğunu keşfetti. Sonuçta, Kemalist rejim karşısında, bizim hangi tavrı almamız gerektiğini bilmediğimizi ekledi.

Size, Komünist Enternasyonal'in V. Kongresi'nde anlayışı eleştirilen Komünist Parti'nin yayın organı *Aydınlık'ta.* yayınlanmış bir makaleden bir alıntı okuyacağım. Bu aktarılan metinde, şimdi Y. İsmail tarafından dile getirilen görüşlerle tamamen aynı olan düşünceleri bulacaksınız.

"Bizde şu anda proletarya değil, tam tersine işsiz sayısı artmaktadır. Nitelikli olmayan proletarya sayısı, daha doğru olarak lümpen proletarya olarak ifade edilebilir, artmaktadır. Kısa bir süre önce yapılan İktisat Kongresi'nde de görüldüğü üzere, bizde gerçek ticaret ve sanayi yoktur. Bundan dolayı, bizde bir kitle hareketi için gereken sosyal temel bulunmamaktadır. Bu nedenle, bu görevler disiplin yanlısı Cumhuriyetçi Partiye düşmektedir. Her hareket, hatta acımasız iktidar hareketleri dahi, Cumhuriyeti savunmak gerekliyse, âdil ve ilericidir..."[70]

70. *Aydınlık* dergisinin Şubat 1924 tarihli 20 sayısından yapılan bu alıntının aslı şöyledir: "Bize gelince; bizde imparatorluk zamanlarında memleketimizin hakikaten fena idare edilmesi; lüzumsuz muharebeler; kapitülasyonlar memleketimizi yarı bir müstemleke halinde bırakmış ve iktisaden inkişâfımıza mâni olmuştur. Bütün bunların, bilhassa harb-i umumî ve Yunan harplerinin tahribatı neticesinde şimdi memleketimizdeki iktisadî seyir, menfî bir seyirdir. Yani memleketimiz şimdi (sermaye terakümü) devri yaşamıyor. Memleket umumî bir fakirleşme ve sefilleşme halindedir. Biz de henüz proletarya değil, işsizler, ihtisassızlar, hülâsa (lümpen proletarya) artıyor. Nasıl ki iktisadî inkişâf dediğimiz hallerde de hakikî sanayi ve ticaret değil, ihtikâr (spekülasyon) icra-yı hüküm etmektedir. Binaenaleyh bizde ne sosyal demokrasi, ne de diğer şekil kitlevî hareketler için lâzım olan içtimaî zemin henüz tabiatıyla teşekkül etmiş değildir. Memleketin zengin, sermayedar, ileri bir hâle gelmesi şimdi günün tarihî vazifesidir ve bu vazife ise disiplinli ve müteşekkil bir cumhuriyet partisine düşer. Cumhuriyetin idame ve muhafazası için yapılacak her hareket, hatta ne kadar şiddetli bile olsa, doğru, terakki-perverâne, ileri bir harekettir.

Şu halde mevzumuza avdet ederek diyeceğiz ki; sosyal demokrasi, burjuva meşrutiyetçiliği veya

Burada her şey açıktır. Bizde işçi kitlelerinin mevcudiyetini inkâr eden devrimciler vardır ve buna rağmen, Türkiye'de işçi sayısı bugün, en azından 600.000 kişiye ulaşmaktadır. Bu kitlelere gerekli yolu çizmek yerine, önemsiz çabalar ile zaman kazanmak ve mümkün olduğunca büyük sermayenin kaybını azaltmak için, burjuvazinin nasıl hareket etmesi gerektiği sorunu ile meşgul olunmaktadır.

Burada Y. İsmail tarafından dile getirilen görüşlerin, Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin Türk üyelerince ve Türk komünistlerince asla paylaşılmadığını açıklamak zorundayım,

Kongreye bir Türk proletaryasının mevcut olduğunu göstermek için birkaç istatistik! veriyi aktarmak üzere bana izin veriniz:

Zonguldak maden işçileri	15.000 kişi
Balya Kara-Aydm	8.000 kişi
Ergani-Kani-Bolgar-Daskik	6.000 kişi
Taşçılar	4.000 kişi
Ulaştırma işçileri	22.000 kişi
Maden işçileri	33.000 kişi
Diğer sanayi dalları	47.000 kişi
Kamu memuru ve öğretmen	15.000 kişi
Ticaret memuru	30.000 kişi
Tarım işçisi	300.000 kişi

Bu, Türkiye'de işçi kitlelerinin varlığının delilidir. Bu kitle, dört yıl boyunca ulusal bağımsızlık için savaşmıştır. Bu bağımsızlığın kazancı aynı zamanda yerli burjuvazinin gelişiminin temelini oluşturmaktadır. Ve bu [Türk burjuvazisi] hâlihazırda, Türkiye'de işçilerin ve köylülerin sömürülmesi vasıtasıyla kârlarını sağlamlaştıran bir devleti yaratmaya çalışmaktadır.

Bu kongreye, Türk burjuvazisinin mümkün olan bütün şekillerde, işçi hareketinin gelişmesini, herhangi bir misillemeye fırsat tanımayacak şekilde engellemeye çalıştığını gösterme fırsatı buldum.

Biz, Türkiye'de işçilerin günde 12-14 saat çalıştıklarını ve kendilerinin hemen hemen insanî varlıklarının güvencelenmesini mümkün kılmayan bir ücret aldıklarını tespit etmek zorundayız. Son bir buçuk yılda, saf sınıf talepleriyle hareket eden otuz üç binin üzerinde işçi greve katıldık. İşçilerin kavgası, Türk kapitalistlerine olduğu kadar, yabancı kapitalistlere de yöneliktir. İşçi sınıfına karşı misilleme politikalarında bu iki güç dayanışma halindedir.

cumhuriyetçiliği şeklinde amele sınıfının reform ve hükümette iştirak hareketleri demek ise, Leninizm de doğrudan doğruya kapitalizmin inhilâli safhasında amele sınıfının müstakil cumhuriyetçiliği veya proleter diktatorası demektir, (s. 522-523) [Eski Türkçe] [Çevrimyazı için Şeyda Oğuz'a teşekkür ediyoruz.].

Türk burjuvazisi, henüz kendi kendine gelişecek beceriye sahip değildir ve dışarıda başarıyla rekabet edebilmek için, yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekmek ve bu sermaye yardımıyla işçileri ve köylüleri sömürmek zorundadır. Bu ilişkiler arasında da, işçi sınıfı, Doğuda, şimdiye kadar asgari bir ekonomik refaha ulaşmayı dahi başaramadı; ne günde sekiz saat çalışma hakkı kazandı, ne de işçi koruma kanununu yürürlüğe soktu.

Fakat Doğunun işçi sınıfı, şimdi sermayeye karşı saldırma dönemine girmiştir ve bu proletarya saldırısı, yeni ufuklar açmaktadır. Köylü devrimiyle birlik oluşturacak ve mükemmeleşecektir. Bu savaş sürecinde biz, Türkiye'de işçi örgütlenmesini sağlamlaştırmak ve biçimlendirmeyi, onların savaş araçlarını artırmayı ve burjuvaziye karşı savaş örgütlenmelerini yaratmayı başaracağız.[71]

Taslak
YAKINDOĞU SORUNUYLA İLGİLİ TEZLER VE KARARLAR
(ROLAND) - Türkiye

1. Savaş, yeni bir içtimaî unsur olan sanayi proletaryasının ortaya çıkmasında belirleyici rol oynayarak, Yakındoğu ülkelerinin ekonomilerini etkiledi. Savaş sebebiyle Yakındoğu ülkeleriyle iktisadî ilişkilere ara verilmesi, bu bölgelerin nüfusunu kendi gereksinimlerini kendi gücüyle karşılamak durumunda bırakarak, millî sanayii yaratma ihtiyacını doğurdu ve bunun sonucunda emperyalist devletlerin iktisadî himayesinden adım adım süregiden kurtuluş süreci başladı.

2. Savaşın bitiminden sonra Batı kapitalizmi işgal ordularının ardına gizlenerek Yakındoğu'ya doğru yeniden atağa kalktı. Kendi mallarının sürümünü ve bu ülkelerde ucuza aldığı hammadeleri dışarıya çıkarmayı teminat altına almak için en önemli limanları ve haberleşme araçlarını ele geçirdi. Yabancı sermayenin Yakındoğu piyasasını birden kendi ucuz mallarına boğması, yerli üretim karşısında ciddi bir rekabet oluşturup, Yakındoğu ülkelerindeki genç sanayiin gelişmesini durdurarak, derin bir bunalıma girmesine yolaçtı. Bu bunalım her şeyden önce işçileri ve yoksul köylüleri etkiledi, ama bunalımın sonuçları nüfusun orta tabakalarını da, genç sanayii de, üretimdeki krizden çıkarları doğrudan zarar gören ticaret burjuvazisini de etkisi altına aldı.

3. Yabancı sermayenin Yakındoğu ülkelerine dalması ve bunun yolaçtığı bunalım, yerli burjuvaziyi kendi çıkarlarını savunmak üzere birleşmeye zorladı.
Yerli burjuvazinin organik zayıflığı emperyalizme karşı açık mücadeleye geçmesini önledi. Bu yüzden o, işçi ve köylü halka çağrıda bulundu ve örneğin, Sevr anlaşmasının, Türkiye'nin 500 milyon lira tazminat ödemesini öngören maddesinden yararlanarak, son derece şoven bir millî hareketin oluşmasını sağladı.

71. *Protokoll über den Dritten Kongress der Roten Gewerkschafts-Internationale* (Berlin: Verlag der RGI [1924]), s. 299-301. Bu tutanaklarda, Kongre'nin "Türk İşçi Örgütlerinin Kovuşturulmasına Karşı Protesto"su da yayımlanmıştır, (s. 417)

Köylü ve işçileri mücadeleye çekmek amacıyla burjuvazi hiç bir zaman yaşama geçirilmeyeceğini çok iyi bildiği halde, onlara birçok vaatte ve sözlü tavizlerde bulundu, işçi ve köylüler arasındaki bu ajitasyonu sayesinde burjuvazi yığınları emperyalizme karşı harekete geçirdi ve silâhlı mücadeleyi (Türkiye) organize edip, yönetimini kendi eline aldı.
Aynı şekilde burjuvazi bu mücadeleye millî kurtuluş savaşı niteliği kazandırmak amacıyla, dünyada oluşan siyasî ve iktisadî ortamdan (Rusya'daki devrim ve dünya kapitalizminin iktisadî krizi) yararlanmasını da bildi. (Türkiye'de silâhlı mücadele, Kemalizm; Suriye'de, Filistin'de, Mısır'da vb. askerî işgal sırasında millî bağımsızlık hareketi).

4. Kısmî bir siyasî bağımsızlık sağlanır sağlanmaz yerli burjuvazi aşağıdaki sıralandığı şekilde değerlendirebileceğimiz değişik iç gelişme aşamalarından geçiş sürecine girdi;

1/ Yerli burjuvazi sermaye biriktirme ve millî zenginlikleri tamamen tekeline alma aşamasına giriyor; ancak emperyalizme karşı mücadele, biriken zenginliğin büyük bölümünü yutuyor (Türkiye).

2/ Yerli burjuvazi ülkenin iktisadî gelişmesini kendi gücüyle sağlayacak durumda değil ve emperyalist kapitalizme taviz vermek ya da onunla uzlaşmak (Türkiye - Franklin Bouillon anlaşması, Lozan anlaşması vb., Mısır - Zağlulcular-ingiliz anlaşması vb.) zorunda kalıyor.

3/ Ancak, bu taviz ve uzlaşmalar, yerli burjuvazinin tamamıyla uzaklaştığı işçi sınıfının ve yoksul köylülerin zararına oluyor, buna rağmen bu burjuvazi işçi sınıfı ve yoksul köylüler arasında emperyalizme karşı millî cephe hayalini canlı tutmaya devam ediyor.

5. Mücadele başladığında aldıkları boş vaatlerdeki gibi, çıkarlarının korunacağı ve istemlerinin ülkeyi yöneten çevreler tarafından dikkate alınacağı umuduyla işçiler ve köylüler millî kurtuluş savaşına etkin bir şekilde katıldı; ama burjuvazi yarı-feodal rejimin kusurlarından kurtulamadı. Savaşın ya da bir iç devrimin ağır malî yükünü kaldıracak durumda olmadığı anlaşıldı. Bu yüzden çekilmek ve kazanmış olduğu konumları millî anti-emperyalist bloğun dağılmasından sonra ortaya çıkan gerici bloğa terketmek durumunda kaldı. Bu ülkelerin emekçilerini daha da sömürebilmek için burjuvazinin yeni koşullar temelinde emperyalizmle uzlaşmaktan başka çıkar yolu yoktu.

Ve bugün biz burjuvazi ile emperyalizmin işçi sınıfına karşı yönelik tek cephesinin gerçekleşmesine tanık oluyoruz ve işçi sınıfının mücadele içinde eylemlerini yerli ve millî burjuvaziye karşı yönelttiğini görüyoruz. Sonuç olarak, sınıf savaşı dönemine giriyoruz.

işçi ve köylü yığınları içindeki galeyan, yerli burjuvazinin dikkatinden kaçmıyor. Yerli burjuvazi güçlenmekte olan proleter devrim hareketini zora başvurarak önlemeye çalışıyor. Bu amaçla o her araca başvuruyor, sendikaların militan kadrolarını tutukluyor, onları mahkemeye veriyor vb.
Daha sonra proletarya hareketine dönüşen milliyetçi hareketin bu gelişme sürecinin, yabancıların egemenliği altında bulunan bütün Yakındoğu ülkelerinde (Suriye, Filistin, Mezopotamya vb.) aynı olacağını söyleyebiliriz.
Yakındoğu'nun genç proletaryası artık beyaz burjuvazi ile diğer ırklardan burjuvazi arasında ayırım yapmıyor. Yakındoğu'da burjuvazinin millî devrimci rolü sona erdi (Türkiye, Mısır vb.). Emperyalizmle savaş artık millî sınırların dışına çıkıyor. Mücadele artık, hangi ırktan olursa olsun, bütün sömürücülere karşı olmalıdır. Dolayısıyla işçi sınıfı iktidar için savaşta, Batı'daki işçilerle sıkı birlik içinde, kendi bağımsız amacını gütmelidir.

6. Burjuvazinin Yakındoğu'da yarattığı baskı ve kovuşturma rejimi ortamında Pro-

fintern seksiyonları illegal çalışıyor olsalar da, biribirlerini gözden yitirmemeli; bütün legal çalışma yöntemlerinden yararlanmalı, dağınız yığınları teşkilâtlamalı vb. ve aynı zamanda varolan tüm işçi teşkilâtlarında hücreler oluşturmalı, işçi teşkilâtlarını birleştirmek, onları işkolları temelinde yenibaştan düzenlemek, illegal eylem komiteleri vasıtasıyla Profintern saflarına çekmek gibi belirli sonuçlara ulaşmak amacıyla yönetmelidir.

Bunun için her şeyden önce iş yasaları, toplantı hakkı, sendikalaşma hakkı, basın özgürlüğü gibi içtimaî yasaların çıkarılması uğrunda savaşmak gerekir. Bu ise ancak genel grev vb. genel çıkışlarla yapılabilir. Bu yüzden, illegal çalışmalar işçi sınıfının çıkarlarını yansıtan somut sloganlar etrafında yürütülmelidir.

Bunun yanı sıra, burjuvazinin işçi sınıfı içinde körüklediği milliyetçi şoven akımlara karşı, ırkçı önyargılara karşı aktif bir şekilde mücadele edilmelidir.

Değişik dolaplar çevirip işçi sınıfı arasında etki kazanmaya çalışan Türkiye'de Kemalistlerin /Halk Partisi/, Mısır'da Zağlulcuların, Filistin'de Siyonistlerin vb. işçi sınıfının düşmanı olarak içyüzleri acımasızca açığa vurulmalıdır.

Bundan başka, burjuva basınının işçiler arasındaki her tür etkisine karşı savaşı da, yoğun ajitasyon sayesinde etkinleştirmek gerekir.

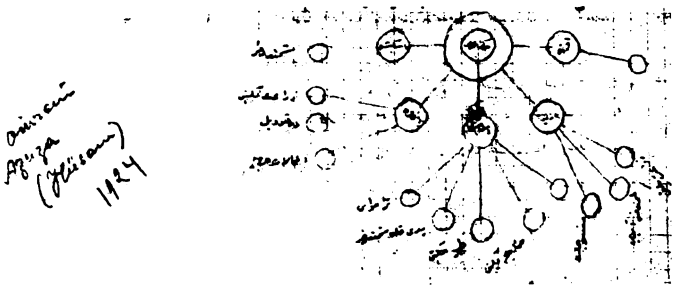
Ayrıca, burjuvazinin çıkarlarına hizmet eden, işçi hareketini baltalamak, gerçek devrimci niteliğinden saptırmak için elden geleni ardına koymayan Amsterdam Enternasyonali ajanlarının içyüzünü kararlılıkla açığa vurmak gerekir.

Profintern'in ingiltere ve Fransa'daki seksiyonları, ingiliz ve Fransız emperyalizminin ezgisi altında bulunan ülkelerdeki genç işçi hareketine her bakımdan yardım etmelidir. Bu amaçla Profintern Yakındoğu'daki seksiyonlarıyla sıkı ilişki içinde olmalıdır. Aynı şekilde, Yakındoğu'nun değişik ülkelerinde bulunan ayrı ayrı seksiyonlar arasında da düzenli iletişim sağlanmalıdır. Yakındoğu için Türkçe ve Arapça literatür yayınlanmalıdır.

Millî burjuvaziye, emperyalizme karşı verilecek destek, Yakındoğu proletaryasının çıkarları doğrultusunda şartlara bağlanmalıdır. Bu amaçla, millî burjuvaziyle görüşmelere gidilebilir[72].

Sayfalardan birinin kenarında el ile Rusça Aziz'in raporu ve parantez içinde Hüsam ve 1924 tarihi yazılı bulunan aşağıdaki genel rapor, Hüsamettin Özdoğu'nun yukarıda belirttiğimiz belgedeki özgeçmişinden çıkartılabileceği üzere Profintern Kongresi delegesi olarak hazırladığı belge olmalıdır. Çok kısa bir özetini ad dizininde verdiğimiz özgeçmişinde Hüsamettin, Moskova'ya İstanbul tarafından gönderilmeden önce Ankara, Adapazarı ve İzmir'de de faaliyet yürütmüş olduğundan söz etmektedir. Bu raporunda Türkiye'de komünist hareketin doğuşu hakkında genel bir giriş yapıldıktan ve teşkilât şeması verildikten sonra, değişik kentlerdeki işçilerin ve teşkilâtlarının durumu hakkında ayrıntılı bilgi yer almaktadır. Bu genel raporun ardından yer alan ve O Masdar'ın [Dr. Şefik Hüsnü] aslına uygun olduğunu Fransızca belgelerde onayladığı İstanbul, Ankara-Eskişehir ve İzmir raporları da bu şehirlerdeki teşkilât durumunu ve işçiler arasındaki faaliyeti değerlendirmektedir.

72. RGASPI f. 492, op. 1, d. 220, Sayfa 72-76 [Fransızca].

Türkiye komünizm teşkilâtı üç şekilde meydan çıkmıştır. 1920 illegal bir vaziyette çalışmaya başlayan Ankara teşkilâtı ve yine o tarihte istanbul'da harekete geçen [UIT/BİI] teşkilâtı ve bunlardan da ayrı olarak İstanbul'da İUegaL çalışmaya başlayan *Aydınlık* etrafındaki teşkilât. Bu teşkilâtlar tamamıyla birbirinden ayrı olarak icra-yı faaliyet ediyor ve Kominternya'nın Şark Şubesiyle hepsi müstakilen merbut bulunuyordu. Ankara'daki teşkilât henüz teşkilât-ı dahiliyesini tanzim etmeden hükümete karşı almış olduğu muarız cephe karşısında kuvvetinin adem-i kifâyesi neticesi dağıldı ve heyet-i merkeziyesiyle beraber bir çok arkadaşlar habse atıldı.

istanbul'daki [UIT/BİI] teşkilâtının da ekseriyetini Rumlar teşkil ettiği için hükümet partisinin millî muvaffakiyeti karşısında hizmet etmek imkânını bulamadılar esasen milliyet hislerinin tesiri altında hareket eden halk kitlesi arasında nasyonalizm tesiri altında bulunduğu [UIT/BİI] den bir şey bekLemek doğru olamazdı. Bunu bize zaman isbat etti. Çünkü hükümet partisi o zaman galeyan-ı millîden derhal istifade ederek bu teşkilâtı da sevindirdi. Ve bazı uzuvlarına hudud harici yapmak teşebbüsünde bulundu.

Nihayet üçüncüsü yine istanbul'da çalışan Aydınlık etrafındaki komünistler kalmıştı ki bunlar illegal çalışmayı diğer legal partilerin uğradığı akıbet ve enkaza duçar etmemek için idame ettirmeye başlamışlardır.

Enternasyonalin Dördüncü Kongresi'nden sonra verilen karar üzerine Türkiye'deki (Ankara) ve [UIT/BİI] teşkilâtlarının iltihakkar istanbul merkezî komünist partisinin etrafında toplanılmaya başlanıldı. Fakat maatteessüf memleketin birçok yerlerine kol salan bu üç teşkilâtın şube ve hücreleriyle rabıta henüz tamamıyla temin edilememiştir. Bugün istanbul'da teşekkül eden merkezî komite diğer şehirlerdeki arkadaşlarla muhaberenin teminine imkâ[n] bulamıyor. Son zamanlarda illegal bir vaziyette muhaberenin temini ile teşkilâtın tevsii için fırka aşağıdaki faaliyet projesini taht-ı karar almıştır.

1- Amelenin fazla olduğu muhitlerde hücre teşkilâtları yapmak.

Bunlardan bir kısmı teşekkül etmiştir. [Ankara, Eskişehir, izmir, Edirne] bunlarıfn] kâfi miktara iblağıyla [Adana, Zonguldak, Kara Aydın Balya, Samsun, Kayserijde de yeni hücreler teşkil etmek. Buralarda teşkilâtın idaresi için bilhassa iyi yetişmiş arkadaşların muhtelif şehirlere gönderilmesi lâzımdır. Türk arkadaşlardan maksadımızı yukarıda izah etmiştik. Zira henüz millî cereyanların kuvvetli olduğu bu memleketlerde propaganda ve saire kendi cinsleri tarafından yapılırsa daha müessir olur. Fırka azasından amele arka-

daşların bu işlerde istihdamı daha muvafık olacağından bunların staj görebilmeleri için münasib yerlere muvakkat bir zaman için celbi lâzımdır.

2- Bütün amele teşkilâtlarını illegal bir vaziyette ele geçirmek.

Zira daima hükümet mevkiine geçen liberal ve nasyonalist partiler her zaman amele kitlelerini de kendi mevkilerini temin için muvakkat bir zaman arkadaşlarından koşturmaya muvaffak olmuşlardır. Kendi adamları vasıtasıyla yapmış oldukları amele cemiyet ve derneklerini işleri bittikten sonra tanıtıyor ve bu hareketleriyle amele beynindeki cemiyetlenme fikirlerini baltalamış oluyorlardı. Meselâ [Osmanlı Sanatkarân Cemiyeti, Sosyalist Partisi, istanbul AmeLe Birliği] hepsi oldukça müşkül bir vaziyete geldikten sonra söndürülmüştür. Şüphesiz bunlar hiç bir zaman amele menafiini müdafaa ettiklerinden veyahut sınıf şuurunu duyduklarından dolayı değil, ancak burjuvaziye gördükleri hizmetin hitama ermesinden naşi dağıttırılmıştır. Bunun için böyle müşkül bir vaziyete geçen herhangi bir amele cemiyeti kurtarmış fırkanın umdeleri dâhilinde olduğundan bu gibi cemiyetleri illegal bir vaziyette ele geçirmek mecburiyetindedir. Bu da kısmen temin edilmiştir. Meselâ Ankara'daki imalat-ı Harbiye işçilerinin Cemiyeti, Dekovil işçileri Cemiyeti, Şark Şimendifer işçileri Cemiyeti, bundan başka henüz takaddüs edilemeyen amele cemiyetlerinden tramvay, elektrik, seyr-i sefain, reji. Yeni yapılan amele birliği cemiyetleri arasında da çalışılmaktadır.

3- İllegal bir vaziyette muhtelif mıntıkalarda açılan ilmi Marksizm kurslarının teksiri.

Bu kurslar partiye iyi arkadaşlar hazırlayabilmek için açılmıştır. Bunların ekseriyetini henüz fırka azası olmayan istanbul'daki alî mektepler talebesi teşkil etmekle beraber kısmen amele vardır. Bu kursların tevsii için amele arkadaşLara pek çok ihtiyaç vardır. Zira neşriyat vasıtasıyla yapılamayan propagandanın bir taraftan bu suretle de temini kabildir.

4- Kız mektepleri ve kadınlar arasında hücreler teşkili.

Türkiye kadınların serbestîsi herhangi bir cihetle henüz temin edilmiş bir vaziyette olmadığından erkek ve kadın teşkilâtlarının bir arada teşekkülü için birçok müşkülâta tesadüf edilmektedir. Bunu nazar-ı dikkate alan fırka beş kişiden mürekkeb olan Türkiye komünist kadınlar bürosu vasıtasıyla kız mektepleri ve kadınlar arasında kurslar açmaya başlamıştır. Fakat bu henüz daha mahdud sahadadır.

5- Nüvelerle merkez arasında vasıta ve muhaberenin temini.

Bunun için maalesef hiç bir teşkilât yoktur. [UIT/Bİİ] ve [Ankara] teşkilâtlarının seferden sonra Anadolu'nun muhtelif mahallerinden dağılan merkezî komite azaları muhaberenin inkıtaından dolayı, ferdi ve muattal bir vaziyette kalmışlardır. Daima hükümet vesaitiyle muhaberenin teminine mecbur olan parti, bazen muhabere ve propagandanın inkıtaı tesirinde kalıyor. Binaen parti bu meselenin halli için şu şekilli düşünüyor. Parti tarafından satın alınıp Anadolu dâhilinde ticarî bir mahiyette işletilecek üç otomobil ve sahilde sefer yapacak bir kayık. Şüphesiz parti, ameleyi temsil ettiği için, otomobillere şoför ve kayıkçı bulmak için müşkülat çekmeyecektir. Bunlar temin edildikten sonra şimendifer işçileri arasındaki komünist nüvesiyle de kısmen çalışmak muhaberenin temini için kâfi gelecektir. Fırkanın tevsiine yardım edecek olan muhabereyi biz teşkilâtımızın can damarı olarak telâkki ediyoruz. Bu temin edilmedikten sonra, ne hakkıyla bir propaganda ve ne de hizmet etmek gayr-ı kabildir.

6- Parti propaganda teşkilâtına yevmi bir işçi gazetesine ve Komintern'in Şark Şubesinde partiyi bilen bir mümessile ihtiyaç vardır,

Memlekette pek az olan propaganda ve neşriyat Rus komünist partisinin

yardımıyla temin ve Türkiye'deki parti ile Kominterna'nın sıkı bir rabıtasını yapacak olan mümessil, Türk partisinde ve memlekette staj görmüş olunması lâzımdır.

7-Balkanlardaki komünizm harekâtıyla her zaman alâkadar olmak için Balkan Federasyonu'nda daimi bir mümessile ihtiyaç vardır.

8- Partinin teşkilât-ı umumiyesi hücrelerledir. Bir hücredeki arkadaş diğerini tanımaz ve merkezle muhabereyi yalnız hücre rehberleri temin eder.

[Şema var]
Merkez-i umumi
- Adana
- izmir
  - — mensucat
  - — şimendifer Aydın
  - — ziraat mektebi
- istanbul
  - — tramvay
  - — Yedikule şimendifer
  - — tıp mektebi
  - — sanayi mektebi
- Ankara
  - — ziraat mektebi
  - — dekovil
  - — imalat-ı harbiye
- Eskişehir
  - — şimendifer

Ankara
Ankara'da işçiler zirdeki veçhile takdim edilir.

1- imalat-ı Harbiye
2- Dekovil
3- Mürettibler
4- Anadolu şimendiferleri
5- inşaatçılar
6- Perakende demirciler, marangozlar

1- imalat-ı Harbiye: Doğrudan doğruya askerî fabrikalar idaresinde olan bu işçiler esliha fabrikasında yedi yüz [700], marangoz fabrikasında yüz [100], mühimmat fabrikasında yüz [100] mevcuda mâliktir. Bunların [hasta kasası] namıyla veteavün cemiyetleri vardır. Mezkûr cemiyet hasta olub da idare tarafından tedavi ettirilmeyen işçilere yardım eder. Vazifesi yalnız ameleye maddî muavenetten ibaret olduğu nizamname-i esasisinde tesbit edilen bu cemiyet, hiç bir zaman amelenin gördüğü haksızlıkları ve herhangi bir amele metalibini istemek hakkından mahrumdur. Bu noksanlığı nazar-ı itibara alan imalat-ı harbiye işçileri içtimaî ve iktisadî hukuklarının da sıyaneti ve müdafaası için son aylar zarfında hazırladıkları [İşçiler Derneği] nizamnamesini hükümete vermişlerdir. Henüz daha tasdik edilmeyen nizamnamenin hükümetçe tasdikinden sonra, yeni bir teşkilât

vücud bulmuş olacaktır. Hasta kasası heyet-i idaresinde ismail, Refik, Mahmud arkadaşlar olduğu gibi, yeni teşekkül edecek cemiyet heyet-i idaresini yine arkadaşlarımızın teşkil edeceği kuvvetle ümid edilir. Hasta kasası cemiyetine amele aidatının yüzde birini verir. Hâl-i hazırda cemiyet kasasında bin beş yüz liradan fazla nakit mevcud vardır.

imalat-ı harbiyede komünist nüvesinin faaliyeti: İmalat-ı harbiye amelesi iki kısımdır. Birisi idare taraftarı, diğeri idareye muhalif taraf, idare taraftarı olanlary, bazı ustabaşılar ve onların yardakçılarıdır ki bunların mevcudu yirmi beş kişiyi tecavüz etmez. Bazı amele hareketlerinde ustabaşılar mevkilerindeki nüfuzlardan istifade ederek, o hareketi idare lehine hal ettirmeye çalışırlarsa da zavallılar her zaman inkisar-ı hayale uğrar ve efendilerini memnun edemezler. Diğer taraf, idare tarafından çok haksızlıklara uğramış amele ile gençlerden müteşekkildir. Komünist nüvesi tabiidir ki kendisine en yakın olan bu parti ile hareket eder, komünist parti amelenin umumi hareketlerinde daima arka safta hareket eder. Amele hasta kasası heyet-i idaresi intihablarında, nümayiş ve tezahüratta, cemiyet teşekkülünde daima muvaffak olan nüve, günden güne imalat-ı harbiye amelesi arasında mevkiini terhin etmektedir. Bilhassa imalat-ı harbiye usta mektebinde neşet eden gençleri kazanmak için pek çok çalışılmaktadır. Nüve son aylarda bir de sandık vücuda getirmiştir. Hafi olan bu sandığı komünistler ve taraftarları aidatlarının yüzde birini verirler. Yedi sekiz ay evvel idare zabitanı tarafından vücuda getirilen kooperatif nizamnamesi pek çok tashihe muhtaçtır. Hasta kasasını emmek ve bitirmek için icad edilen bu kooperatife amele de birer ve ikişer hisse ile dâhildir. Fakat her zaman da olduğu gibi zabitanın idaresi altında olan bu teşkilât çürümeye mahkûmdur. Komünist nüvesinin buna karşı vaziyeti, ya kooperatifi tamamıyla öldürmek yahut umumi bir hareketle nizamnamesinde yapılacak tadilât ve bu suretle heyet-i idaresini amelenin eline vermek ve yeni teşekkül edecek [işçiler derneğine] kooperatifi mal etmek birinciden ziyade ikinci usûlü kabule mütemayil olan nüve, cemiyetin tasdikinden sonra bu kararını mevki-i fiile koyacaktır.

Nüvenin faaliyetini fazlalaştırması için bervech-i zir şerait lâzımdır.

1- Nüvede ilmî sahada çalışacak, konferans ve kurslar tertib edecek bir arkadaşa ihtiyaç vardır.

2- Nüvenin seçeceği lâ-akâl beş arkadaşın Şark Darülfünunlarına i'zamı lâzımdır. [Bu arkadaşlar usta mektebinden neşet eden gençler arasından olursa daha muvafıktır.]

3- [boş]

2- Dekovil işçileri: Ankara-Sivas hattının inşası hakkında verilen karar üzerine, her gün büyüyen bu liva müessesenin Ankara atelyesinde yüz [100] ve yollarda [500] olmak üzere altı yüze yakın bir mevcuda mâliktir. Bunların yeni teşekkül ettirdikleri [dekovil işçileri] cemiyeti namıyla bir teşkilâtları vardır. Cemiyet heyet-i idaresinde iyi arkadaşlar vardır. Fakat müptedi olmaları dolayısıyla cemiyetin kasasında henüz bir şey yoktu, imalat-ı harbiye merkez nüvesi ....yi hareket edebildiği takdirde dekovil işçilerini de idare eder.

3- Mürettibler: Ankara'da Yenigün, Hâkimiyet-i Milîye, Meclis matbaası namıyla üç matbaa vardır. Buradaki mürettiblerin ve müstahdemlerin yekûnu altmışı geçmez. Bunların vaktiyle bir cemiyetleri var ise de hâl-i hazırda mensuh add edilebilecek derecede tefessüh etmiştir. Bunlar hükümet ve Halk Fırkası'nın teessürü altındadırlar. Mamafih imalat-ı harbiye merkez nüvesi bunları da elde etmeye çalışabilir.

4- Anadolu şimendifercileri: Bunlar amele ve memuruyla beraber yüz kişiyi tecavüz ederler. Bunlar Eskişehir'deki cemiyetlerine merbutturlar. Fakat son aylar zarfında memurin tarafından idare edilen bu cemiyet de ölmeye yüz tuttuğu için amelenin nefretini

ve birer birer cemiyetten ayrılmalarına sebebiyet vermiştir. Burada da bir komünist nüvesine ihtiyaç vardır. Demiryolu olmak dolayısıyla burada yapılacak bir nüve pek çok hizmet görebilir. Şimendiferde saat-i mesaî dokuz saattir.

5- *inşaatçılar ve perakende işçileri:* Hâl-i hazırda başlayan bina inşaatı dolayısıyla günden güne mevcudu artan inşaatçılarla, oranın yerli esnafı meyanında gösterilen demirci, marangoz, bakırcı ve kunduracılar altı yüz kişi kadar tahmin edilir. Bunlar ekseriyetle cahil oldukları için amele hareketlerinde âmil olamazlar. Mamafih yine kendilerinden intihab edilecek bir komünist nüvesi bunları faaliyete getirebilir. Bu hususu Ankara merkez nüvesi programına idhal etmek lâzımdır. Bilhassa inşaatçıları resmi bir teşkilât altında toplamak lâzımdır.

[izmir]
izmir'deki işçiler bervech-i zirdir.

1- Aydın demiryolu
2- izmir - kasaba demiryolu
3- Reji
4- incir ve üzümcüler
5- iplik, kumaş ve ipek fabrikaları
6- Mürettibler
7- iskele hammalları.
8- Arabacılar, otomobilciler
9- Perukârlar
10- Tramvaycılar
11- Değirmenciler

1- *Aydın demiryolu işçileri:* ingiliz kumpanyası

Bunların mevcudu, atelye, yol amelesi ve müstahdemînler beraber bin üç yüz kadardır. Bunların bir cemiyetleri var ise de, Türk Ocağı'nın tesiri altına girmek ihtimalleri vardır. Cemiyetlerinde memurin de dâhildir. Yapacakları amele hareketlerinde memurinin zaafiyeti daima engel olur. Burada da bir komünist nüvesine ihtiyaç vardır. Bundan dört ay evvel teşebbüs edilen bu teşkilât arkadaşların dağılmasıyla sönmüştür. Hâl-i hazırda orada faal bir komünist nüvesi çok lâzımdır.

2- izmir - Kasaba demiryolu işçileri: Fransız kumpanyası

Buradaki işçilerin mevcudu, fabrika, yol ve müstahdeminle beraber bin beş yüz vardır. Burada da bir nüveye ihtiyaç vardır. Hâl-i hazırda cemiyetlerinin heyet-i idaresinde olan Faik 'kasy (?) arkadaş komünizme yakın hareket etmek isteyenlerdendir. Bu cemiyet henüz daha ne Türk ocağı ve ne de Halk Fırkası tarafından avlanmamıştır. Merkez-i umuminin biraz fedakârlığı bu meseleleri hal eder. Zira bu her iki kumpanyada bize yakın arkadaşlar bulunmak ihtimali vardır.

3- Reji: Kadın işçileriyle büyük bir ekseriyet ihraz eden bu müessese ameleyi pek az yevmiye ile çalıştırmakta hiç bir zaman güçlük çekmez. Zira karşısında âciz ve zavallı kadınlardan müteşekkil bir işçi yığını vardır. Burada yapılacak nüveye üç kadın arkadaş kifayet eder.

4- *incir ve üzümcüler:* Senenin altı ayında ancak işleyen bu müesseselerde çalışan işçiler [baladur] namıyla patron kırıntılarının tahakkümündedirler. incir ve üzüm ihzarı için işçi lâzım olduğu vakit bu [baladurlar] amele toplarlar. Amele almak ve çıkarmak bun-

ların elindedir. Ve her amele kazancının on kuruşunu akşam kapıdan çıkarken bu baladura vermeye mecburdur. Bu suretle kırk elli lirayı her gün oturdukları yerde alan bu insanlar patronla amele arasında komisyonculuk yaparlar. Buranın işçilerinin ekseriyeti de kadın ve çocuktan ibarettir. Bunların cemiyetleri falan bir şeyleri yoktur. Buradaki işçi mevcudu daima tehalüf eder. iş olmayınca derhal işçiyi kapı dışarı atan bu tüccarlar, iş zamanında aç ve yoksul kitleyi toplamakta güçlük çekmezler.

5- iplik, kumaş ve ipek fabrikaları: izmir'de mevcudiyetleri nazara çarpan bu işçilerin de ekseriyeti kadındır. Avrupa sermayedarları tarafından idare edilen bu işçiler, işçiliğin bütün hak ve hukukundan mahrum, adeta bir hayvan derekesinde çalıştırırlar.

6- Mürettibler: izmir'de, Ahenk, Türk Sesi, Sada-yı Hak, Şark gazete ve matbaaları mevcuddur. Buradaki mürettiblerin evvelâ bir cemiyetleri vücud bulmuş ve Emek gazetesi namıyla bir gazeteleri neşriyata başlamıştı. Bunların solculardan ziyade sağ teşkilâtlara mütemayil olmaları nihayet gazetelerinle beraber kendilerinin de tefessühüne meydan vermiştir, izmir'de faaliyete gelecek olan komünist nüvesi, bunları elde etmeyi birinci derece kabul etmeli. Ahenk gazetesinin başmuharriri ve sahibi Mehmed Şevki bey, yazıları ve harekâtıyla sol tarafı iltizam etmektedir. Bu adamın şahsı tedkik edildikten sonra elde edilirse İzmir'de pek büyük resmî amele hareketleri ve teşkilâtları yayılır.

7- iskele hamalları, arabacılar otomobilciler, perukârlar: iskele hamallarının sa'y ve sükûn namında bir cemiyetleri var ise de, bu amele cemiyetinden başka her şeye benzer. Arabacılar ve perukârların da hakeza aynı sistemde cemiyetleri vardır. Bunlar eski loncalara pek yakındırlar. Hele perukârların kendi aralarında [tröstlerin] ufak bir numunesinden başka bir şey değildir. Yekûnu bin beş yüze karib olan arabacılar, otomobilciler, iskele hamalları ve perukârlar, ekseriyeti cahil işçilerden müteşekkil olduğu için hükümetin herhangi bir müessesesine alet edilirler.

8- Tramvaycılar: izmir dahilindeki umum tramvaycılar beş yüz kadar; bunların da vaktiyle bir cemiyetleri varmış lâkin son senelerde idaresizlikleri yüzünden dağılmıştır.

izmir'de merkezi bir komünist nüvesine şiddetle ihtiyaç vardır. Orada nüvenin yapacağı ilk iş her cins ameleden ve her fabrikadan birer ikişer kişi alıp hafî bir birlik ve propaganda şebekesi tesisi. Bu iş oradaki arkadaşlardan Subhi ve Hurşid arkadaşlara havale edilmelidir. Orada bulunan diğer arkadaşlardan ibrahim ve Muhtar arkadaşların da bu hususta yardımı beklenebilir. Hatta gelecek seneye bir faaliyet ibraz edebilmek için işe şimdiden başlamak ve Hurşid arkadaşa işi gayet ciddi bildirmek lâzımdır. Aksi takdirde Türk Ocağı ve Halk Fırkası izmir amelesini avlamak ve teşkilâtlarını dağıtmak üzeredir.[73]

* * *

Hüsamettin Özdoğu'nun ayrıca İmalat-ı Harbiye Fabrikası ile ilgili ayrıntılı bir raporu da vardır. Fabrikadaki üretimin organizasyonundan kadın ve çocuk işçilerin durumuna, mevcut işçi teşkilatlarındaki gelişmelere kadar bilgi verildikten sonra komünist teşkilâtın gelişimi ve hâlihazırdaki durumu aktarılmaktadır.

73. CD No: 25, Klasör No:32_36, Belge No: 794-809 [Eski Türkçe].

İmalat-ı Harbiye Fabrikası Hakkında Kimi Ayrıntılar

Aziz / Türkiye

Bir imalat-ı harbiye fabrikası, ulusal hareketin arifesinde, istanbul'da kurulmuştu ve, bu hareket sırasında, diğer birçok silâh fabrikası gibi, Ankara'ya taşındı. Bu hükümet işletmesi, silâh üretmiyor; orada eski tip tezgâhlarda (genel olarak 1885 - 1895 tipi) top ve tüfekler tamir ediliyor, iki yıl önce yanan bu işletme yeniden inşa edildi. Hâlihazırda fabrikanın birçok bölümü var, şöyle ki; 1) top, 2) tüfek, 3) marangozluk, 4) demircilik, 5) çeşitli parçalar, 6) askerî donanım eşyaları bölümleri.

Fabrika idaresi ve yönetmelikleri

Fabrika tümüyle askerî bir disiplin altında ve ihtisas sahibi subaylar tarafından idare ediliyor. Kimi zaman ustabaşı olarak teknik bilgi sahibi olduklarını iddia eden ve müdür, idareci konumlarını işgal eden bu subayların yeteneksizliği yüzünden, bu işletme hiçbir zaman modern bir biçime kavuşamadı. Bu subaylar, yönetmelikleri keyiflerine göre düzenliyor. Fabrikamızdaki subayların rütbeleri şöyle: Bir general, sekiz albay, diğer subayların sayısı (binbaşılar dâhil) 500'ü aşkındır.

Fabrikanın işçileri

Fabrikanın tüm bölümlerinde, çoğu imalat-ı harbiye meslek okulu mezunu, 1300'ü aşkın işçi vardı. Dünya savaşı sırasında fabrikalarda kadın emeği de istismar edilirken, hâlihazırda işletmede kadın işçi yoktur. Ancak 10 yaşını geçmiş çırak çocuklar günde 8 saat istismar edilmektedir. Askerî donanım eşyaları bölümünde (Keskin), bu çıraklar işçilerin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Daha sonraları ülkenin işçi kitlelerini oluşturacak olan bu çocuklar, istisnasız olarak, işçi ve yoksul köylü çocuklarıdır ve halk eğitimi olmadığı için, ailelerinin yoksulluğu yüzünden işgüçlerini satmaktadırlar. Fabrikada aldıkları, bir nebze pratik eğitim, pek basit kalmakta ve çağımızın gereksinimlerine cevap vermemektedir, Tüm bölümlerde bulunan böylesi çırakların sayısı 350'yi aşmaktadır.

Ücret

işçi ücreti 10 ile 360 kuruş (1 kuruş = 1 köpek) arasındadır. Sadece 2 veya 3 kişi azami ücret almaktadır. Ortalama ücret 150 kuruştur; oysa bir işçi ailesinin günlük en az yaşam ihtiyacı Ankara'da 250 kuruşa denk düşmektedir. Müdürler ve ustabaşılar, işçilerin ücretlerini keyfî olarak tespit etmektedirler. Hasta olan işçi, ücret alamamaktadır. Aynı şekilde, bayram günlerinde ve hafta tatillerinde işçiler ücret almamaktadır. Ücret iki ayda bir verilmektedir.

İşçilerin teşkilâtları

Bu fabrikada, dört yıl kadar önce idareciler tarafından kurulmuş ve amacı hasta işçilere yardım olan bir "Hasta işçilere Yardım Sandığı" dışında resmi bir teşkilâtımız yok. Bu kasa, mücadeleler sonunda, son zamanlarda işçilerin eline geçti. Sandık, bir kütüphane kurdu, yönetmeliğini değiştirdi; yeni idarecileri, işçilere bir sınıf bilinci verecek tarzda hareket etmeye başladılar. Bunun üzerine müessese müdüriyeti, tehlikenin farkına vararak, işçi sandığının karşısına yeni bir teşkilât kurdu: Bu bir kooperatif; bu kooperatif idaresinin başında münhasıran subaylar bulunuyor; yönetmeliği, işçilerin idaresinde yer alamayacakları bir biçimde düzenlenmiş. Fabrika müdüriyeti, bu kooperatife destek veriyor, böyle-

ce de işçiler kimi yararlar sağlıyor; bu gelişme, idareye, "Hasta işçilere Yardım Sandığı"nın girişimi konusunda ajitasyon yapma olanağı veriyor. Ancak sandığı yöneten işçi yoldaşlar, hiçbir biçimde cesaretlerini kırmıyorlar ve teşkilâtlarını müdüriyetin görevlilerinin yandaşlarından ve propagandacılarından temizliyorlar. Öte yandan, işçileri kooperatife üye olmaya yöneltiyorlar; böylece kooperatifte işçilerin çoğunluğu sağlamasını ve onu da ele geçirmesini amaçlıyorlar. Kooperatifçiler Sandığımızın teşkilâtlı gücünü kırarak onu yıkmak istiyorlar; bize gelince, biz kooperatifi ele geçirmeye çalışıyoruz.

Bu yasal teşkilâtların dışında, fabrikamızda (gizli teşkilâtlanma şeması özel olarak çizilmiş) gizli bir komünist çekirdek var. Bu çekirdek, üç yıl önce, (Ankara) Türk Komünist Partisi [THİF] tarafından kuruldu ve yıkılıncaya kadar da doğrudan doğruya ona bağlıydı; ancak hâlihazırda istanbul'daki Merkezî Komünist Partisi'ne bağlıdır. Bu çekirdek, legal teşkilâtları Parti'nin insiyatifine göre hareket ettirmeye çalışıyor. Çekirdek üyelerinin çoğu gençler. Merkez Komitesi'nin insiyatifine göre hareket eden çekirdek, her zaman aşağıdaki noktaları göz önünde bulunduruyor:

a- Fabrikadaki işçiler üç kategoriye ayrılıyor:

1) Tarafsızlar: çoğu yaşlı işçiler, genellikle hareketlere katılmıyorlar ve idareyle mutabık değiller.

2) Ustabaşılar: bunların sayısı 15'i geçmiyor. Mevkilerinden çıkar sağlıyorlar, işçileri müdüriyetin çıkarlarına uygun olarak yönlendirmek istiyorlar.

3) Aktif işçiler: çoğu genç işçiler, sendikal hareketlere katılmak istiyorlar. Bunlar müdüriyetten hiçbir zaman memnun olmuyorlar. Bu son grup, konumlarından memnun olmayan yaşlı işçilerden de güç alıyor. Çekirdek, bu yaşlı işçileri kimi adaletsizliklere yönelik şikâyetlerle donatarak ustabaşıların itibarını sarsmaya yöneltiyor.

b- Komünist çekirdeğin adaylarına oy kazanmak için, işçilerin legal teşkilâtlarının seçimlerinden önce propaganda.

c- Fabrika işçilerine, Parti'den gelen illegal yayınlardan edinilen, burjuva ve hükümet basınında yer almayan yerel ve uluslararası sendika hareketi haberlerini iletme.

d - Hükümetin işçi derneklerinin teşkilâtlı gücünü zayıflatma ve onları yıkma amacına sahip teşkilâtları ve manevraları konusunda işçileri bilinçlendirmek.

e- Komünist yayınları dağıtmak ve açıklamak. 3 yıl önce bu denli iyi karşılanmayan komünistler, hali hazırda fabrika işçileri arasında alabildiğine popüler hale geldi. Ankara'da (1921'de) tutuklanan çok sayıda komünistlerle birlikte, 4 işçi de tutuklanmış, 70 işçi de takibata uğramıştı. Bir yanda 10 ay tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmış bu işçiler ve diğer yanda Hükümetin gerçekleşmeyen vaatleri, işçiler arasında komünist hareketin gelişmesine hizmet etti. En büyük zorluğumuz, Merkez ile ilişkilerimizin hükümetin postasıyla kurulması ve yayınların yetersizliğidir. Bu iki zorluk aşılır aşılmaz, çekirdeğimizin aktif üyi kesinlikle artacaktır. Sandık MK'sının çoğunluğu hâlihazırda komünist yoldaşlarımızdan oluşmaktadır (MK'da 5 kişimiz var). Kooperatifi de ele geçirmeyi ve böylece her ikisini kendi etkisi altında birleştirmeyi arzulayan çekirdeğin, kendi yayınını kurabilmek için TKP MK'nın yardımına çok ihtiyacı var. Çekirdek üyeleri bir başka illegal yardımlaşma teşkilâtı daha kurdular; bu teşkilâtın amacı Hükümet tarafından tutuklanmış veya işten çıkartılmış yoldaşlarına yardım etmektir. Bu teşkilâtı komünistler ve sempatizanlar, gelirlerinin % l'ini vererek desteklemektedirler. Bu, MOPR'un bir seksiyonu biçiminde yeniden düzenlenebilir.

Şimdi de Profbüronun çalışmalarıyla ilgili olarak Dr. Şefik Hüsnü'nün genel değerlendirme raporunu, ardından da Profbüro adına İstanbul, İzmir ve Ankara-Eskişehir sekreterlerinin raporlarını sunuyoruz. Bu raporlarda teşkilâtlar kadar ilgi çeken, yönetimde bulunan insanlar hakkında da bilgi verilmesidir. Öte yandan teşkilât işlerinde profesyonel çalışacak kadroya ve, *Aydınlık'ın* önemi belirtilse de, bir işçi gazetesine ihtiyaca vurgu yapılıyor. Raporlardaki en çarpıcı yan ise, partinin işçiler arasında üye sayısının ve teşkilâtının çok zayıf olmasıdır.

4/XI.24

Kızıl Sendikalar Enternasyonali Prezidyumu'na
TKP'nin Raporu

Yoldaşlar,

4 ay kadar önce, Partimizin MK'sı, Türkiye sendikal hareketiyle daha yakından ilgilenmek üzere bir profbüro kurulmasına karar verdi, işçi ler arasında komünist propagandadan elde edilen iyi sonuçlar ve sendikalar içindeki nüvelerin yaygınlaşması, bu girişimi zorunlu kıldı. Kızıl Sendikalar Enternasyonali, önceki yıllarda gönderdiğimiz raporlardan, TKP'nin sendikal faaliyetine 1920'de bir işçi teşkilâtını bizzat kurarak başladığını bilir. Bu teşkilât, o dönemde, az-çok reformist ve burjuva partilerinin ve İngiliz-Fransız işgal makamlarının etkisi altındaki diğer derneklerle başarıyla mücadele etti. "Türkiye işçi Derneği", sendika birliğimiz, Türkiye'nin bütün işkollarından işçileri kucaklamak durumundaydı, Kısa zamanda, gerçekten de, işçi sınıfının en bilinçli alanlarında çok sayıda çevreyi bir araya getirmeyi başardı. Mürettiplerinki gibi uzun süredir varlıklarını sürdüren teşkilâtları bile kendi yörüngesine çekti.

Rum yoldaşlarımız da BİI içinde aynı anlayışla hareket ettiler. Ekim 1922'de milliyetçilerin iktidarı istanbul'da kurulduğunda, sendikal alandaki komünist etki doruğundaydı.

Milliyetçi hükümetin kuruluşundan kısa süre sonra, sudan bahanelerle, işçi Derneği, BİI ve şubeleri, polis kararnameleriyle birbiri ardına kapatıldı. Birkaç ay sonra, 1 Mayıs 1923 gösterilerinin ardında, belli başlı önderler de içinde olmak üzere komünist militanlar, vatana ihanet suçlamasıyla, kitlesel olarak tutuklandı. Bu ağır darbe saflarımızda büyük bir kargaşaya yol açtı. Neyse ki, yönetici çevreleri propagandamıza cevap verir görünen işçi teşkilâtları içinde nüveler olurturmayı ihmal etmemiştik. Bu nüveler sayesindedir ki sendikaL faaliyetimizin sürdürülebilirliği meselesi bertaraf edildi.

Geçtiğimiz yıl ülkeyi bir grev dalgası sarıp sendikal harekete yeni bir atılım kazandırdığında, TKP, sonuç alıcılığı tecrübeyle ispatlanmış olan nüveler kurma siyasetini sürdürdü. Böylece doğrudan milliyetçilerin etkisi altında ve hatta başkanlığını Halk Partisi'nin resmi temsilcilerinin yaptığı bir takım sendikalar çok sayıdra komünist unsur içeriyordu. Bunlar, pek fark ettirmeden, genel toplantı oylamalarına oldukça güçlü bir devrimci itki kazandırmanın yolunu buluyorlardı, idarecilerinin beceriksizlikleri ve kötü niyetleri sonucunda Türkiye Umum Amele Birliği dağılırken, teşkilâtları ne pahasına olursa olsun kurtarmak isteyen sendika militanları, idareleri komünist militanlara emanet etmekten daha iyi bir yol bulamadılar. Bu da hükümete bizzat kendi görevlileri tarafından kurulmuş bu teşkilâtı ortadan kaldırmak için iyi bir bahane oluşturdu.

Parkitimizin MK'sına doğrudan bağlı probüro kuruluncaya kadar, sendikalardaki komünist nüveler, teşkilât büromuz tarafından yönetiliyordu. Bu durum, bundan 6 öncesine kadarki şartların ihtiyaçlarını karşılayabilirdi. Ancak komünist militanlar işçi hareketinde baskın bir rol oynamaya başladıklarından ve önlerinde hükümet organlarından başka ciddi hiçbir rakip kalmadığından beri, bu düzenleme artık yeni şartların gereklerine, denk düşmüyordu. Sendikal faaliyetimize, daha fazla birliktelik ve uyumlu bir idare kazandırmamız gerekiyordu. Profbüro bu gerekten doğdu. 2 MK üyesinden ve değişik işkollarından bir dizi sendika militanından oluşmaktadır; taşra da Küçük Asya'da ve Trakya'da işçi hareketine karışmış bir takım yoldaşlar tarafından bu organda temsil edilmektedir. Bu yoldaşlar, İstanbul'daki merkez bürosuyla devamlı ilişki içinde bulunuyor.

4 aydır faaliyette bulunan profbüro halen öylesine önem kazandı ki, işçi teşkilâtlanması alanında, tartışmasız her türlü inisyatif ona ait. Gerçekten de şartların da yardımıyla militanlarımız, reformist önderlerin hatalarının ve eksikliklerinin yarattığı memnuniyetsizliği gayet güzel kullanmayı bildiler. Nitekim reformist önderler, "Umum Amele Birliği"nin günden güne çökmekte olduğunu gördüklerinde bu teşkilâta ölümcül darbeyi indirmekte tereddüt etmediler. Artık ona hizmet etmeye gerek görmüyorlardı ve yükselme hırsları anında milliyetçi saflara üye olmalarını gerektiriyordu. Dostlarımız daha dün emekçiler sınıfının çıkar gözetmez rehberleri olduklarını iddia eden bu riyakârların namussuzluklarını emekçi kitleler önünde ortaya dökmek için bu fırsattan yararlandılar. Bu taktik -yetkili makamların kötü niyetiyle bir süre mücadele ettikten sonra- ölüp gitmiş teşkilâtın yerine Kızıl Sendikalar Enternasyonali ilkelerine dayalı yeni bir "Birlik" kurma imkânı verdi. Aynı yollarla komünistler, tramvay ve demiryolları işçileri sendikaları da içinde olmak üzere birçok bağımsız sendikada ağırlık kazandı.

Bu raporumuza, burada ve taşrada belli başlı işçi merkezlerinde çalışan profbüro üyelerinin bir dizi raporunu ekliyoruz. Bu belgeler okunduğunda, eylemimizin daha şimdiden sonuç belirleyici bir evreye girdiğini ve o tereddüt ve emekleme zamanlarından hızla uzaklaşmakta olduğumuzu göreceksiniz. Bugün Türk sendikacılığı, kurtuluş yolunda büyük adımlarla ilerliyor ve bu hareketi komünist ideale doğru götürmek için militanlarımızın tükenmek bilmez enerjisi ve Kızıl sendikalar Enternasyonali'nin manevî ve maddî desteği ziyadesiyle yeterli olacaktır.

Bu fikir manzumesi içinde, ekteki raporlar değerli işaretler veriyor. Gazete ve ücretli militanlar konularında sendikacı yoldaşlarımızla bütünüyle hemfikiriz. Teşkilâtlı işçi sınıfının, meslekî menfaatlerini savunmak için kesinlikle bir organı olmalıdır. Bu, ancak, Paris'teki *"la Vie Ouvrière"* türünde tüm emekçilere seslenen haftalık bir gazete olabilir. Bu tür bir gazete, başından itibaren 500 ila 800 nüsha satılabilir; bu da açığı ayda yaklaşık 200 lira azaltacaktır. Sekiz ay üzerinden hesapladığımızda ve bu dönemde profbüronun üç ila dört broşür yayınlacağını kabul edersek, 2.000 liralık, yani 1.000 doların biraz üzerinde bir sübvansiyon bu arzuyu yerine getirmeye yetecektir. Parti, böylece bu can sıkıcı boşluğu doldurabilecektir. Şu hakikati hiçbir zaman unutmamalıyız ki, Türkiye işçi sınıfının teşkilâtLanma yolundaki büyük geç kalmışlığı, büyük ölçüde, sendika literatüründen ve kullanabileceği bir gazeteden yoksun olmasından kaynaklanmıştır. Bu kabul edilemez duruma son vermek Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ne bağlıdır.

Teşkilâtlanma çalışmamızın ayağına takılan diğer taş, münhasıran partinin hizmetine ayırabileceğimiz ücretli militanları çalıştırma imkânından yoksun olmamızdır. Özellikle sendikal alanda, bir dizi yetkili teşkilâtçının sistemli çalışmasına dayanmamak,

büyük bir zafiyet sebebidir. Buraya kadar, partimizin çarkını işletebilmek için yoldaşlarımızın adanmışlıkları ve disiplinliliği ile yetinmemiz gerekiyordu. Tecrübe gösterdi ki bu dikkate değer bir takım sonuçlar verebilir. Ancak propaganda ve teşkilâtlanma için, bir takım düzensizliklere ve umut kırıcı yavaşlıklara mahkûm olunuyor. Kimi evrelerin üzerinden atlamanın gerektiği bir zamanda, bunun bir seçim yöntemi olduğunda mutabık olunacaktır. Zatan uzun zaman önce, büyük ustamız Vladimir ilyiç, devrimci eylemde profesyonel devrimcilere başvurmanın gerekliliği üzerinde ısrarla durmuştu. Kaplumbağa adımlarıyla yürümek istemiyorsak, bu, Türkiye için ya şimdi ya hiçbir zaman durumudur. Sadece her yerleşimde bir ücretli temsilciye sahip olma yetmez, ayrıca parti merkez organlarını doğru bir biçimde bilgilendirmek üzere ülkeyi bir uçtan bir uca dolaşıp çalışma şartlarını inceleyecek her türlü maddî kaygıdan kurtulmuş bir takım yoldaşlara da sahip olmamız gerekiyor. Buraya kadar, bu yönde kimi çabalar harcadığımız doğrudur. Yeterli imkân bulunmaması nedeniyle, çoğu zaman bu teşebbüsler faydalı bir faaliyetten çok gösteri havasını alıyordu. Dolayısıyla Kızıl Sendikalar Enternasyonali Yürütme Kurulu yardımımıza koşarsa, profbüromuz kısa zamanda Türkiye işçi hareketini komünist devrim yönünde toparlayı başarabilir. Bu amaçla, TKP, sizden, kendisine gazete sübvansiyonu dışında en az yarım düzine profesyonel teşkilâtçı çalıştırabilmesine imkân verecek miktarın sağlanmasını talep ediyor. Bu hizmetin ayda 60 liradan altı aylık bir süre için 2160 lirayla sağlanabileceğini hesaplıyoruz. Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin Türk sendikal teşkilâtlarına bu maddî destek meseleleri hakkında, son kongrelerdeki delegemiz Halim sizinle yaptığı görüşmede önemli bir sübvansiyonun teminatını almış. Geçtiğimiz günlerde, bize ödenen ilk 200 dolarlık tutarla, bize bu vaadinizde *samimi* olduğunuzu gösterdiniz. Bundan sonraki gönderilerinizde size sunduğumuz rakamları dikkate alırsanız profbüromuz size minnettar kalacaktır.

Kısa zaman önce aldığımız Heller yoldaşın tezleri için de teşekkür ediyoruz. Elimize geçer geçmez tercümesini yapıp profbürodaki yoldaşlarımıza ilettik. Sendikal mesele ile ilgili ilk kez elimize böylesine öğretici bir belge geçti, işçi teşkilatlarıyla çok sıcak biçimde uğraştığımız tam da bu anda böylesine olgun bir biçimde düşünülmüş bir takım direktifler bizim açımızdan paha biçilmezdir. Yazar, Türkiye'nin nesnel koşullarını şaşırtıcı sid biçimde değerlendirmeyi başarmış. Bu keskin görüş, kendisine son derece faydalı bir takım önerilerde bulunma imkânı vermiş. Biz de ülkedeki durumla ilgili yaptığımız gözlemler sonunda pratik çalışmamıza rehberlik eden benzer çıkarsamalar yapmıştık. Bu kıymetli belge ayrıca hareketimizin yönlendirilmesinde bize yararlı bir esin verecek bir dizi özgün düşünce de içeriyor. Ayrıca bu tezler hücrelerimizin toplantılarında titiz biçimde yorumlanacaktır.

Bir aydır Moskova'da bulunan ve Doğu Üniversitesi'nde eğitim gören profbüro üyemiz Mâlik (S...) yoldaşımız[74], partimizi Kızıl Sendikalar Enternasyonali Doğu Seksiyşonu'nda temsil etmekle görevlendirilmiştir. Daha geniş bilgi için kendisine baş-

74. Dr. Şefik Hüsnü'nün burada belirttiği ve Mirniy'in aşağıdaki raporunda Doğu Seksiyonu'na da ilettiği Profintern'e TKP'nin temsilci olarak Malik'i tayin etmesidir. Malik adının yanında Dr. Şefik Hüsnü (S...) notunu düşüyor; Malik de aşağıda vereceğimiz Fransızca kaleme aldığı raporlarının altına Malik imzasının yanına (C/S) koyuyor. Malik, KUTV'a gönderilmiş ancak kısa süre sonra Türkiye'ye geri dönmüş ve Selim adını kullanmış, Sadi, yani Kerim Sadi olabilir. KUTV başlığı altında vereceğimiz belgede, KUTV'a 1924 Mayıs sonunda gönderilen Selim'in 22 yaşında olduğu belirtilmektedir; Kerim Sadi'nin doğum tarihi 1902'dir.

vurulabilir. Uygun zamanda, kendisine Türkiye'deki işçi hareketinden haberdar olmasına yarayacak bir takım belgeler göndereceğiz.

Olumlu olacağını umduğumuz cevabınızı bekliyor, kızıl selâmlarımızı gönderiyoruz

4/XI/924

TKP Genel Sekreteri
(Türkiye Teşkilât Bürosu Mührü) 0. Masdar[75]

TKP MK'ya 1/XI,24

Üyesi bulunduğum Prof-Büro'nun talimatı üzerine, aşağıdaki raporda, İstanbul'daki işçi teşkilâtlarının hâlihazırdaki durumu hakkında sahip olduğum bilgileri sunuyorum.

"Umum Amele Birliği"nin feshini, sendika türündeki hemen hemen tüm işçi derneklerinde büyük bir dağılma izledi. Eskiden kurulmuş ve kimi geri geleneklere tâbi lonca türü teşkilâtlar bitkisel, uykudaki mevcudiyetlerini devam ettiriyor.

İşçi hareketinde, deyim yerindeyse, geçici bir duraklama, bir tür felç yaşandı. Bu dönemde, partimizdeki tüm yoldaşlar çabalarımızı yoğunlaştırdık. Nispeten çok kısa bir zamanda, uykuya dalmış bilinçleri uyandırmayı başardık. Bu ajitasyonun pratik sonucu, belli başlı işçi merkezlerinde gün yüzü gören dayanışma gösterileri oldu. Emekçi sınıfın iyi değerlendirmeleri, yeni teşkilâtlara doğru çok açık bir atılımda ete kemiğe bürünüyordu. Her yerden yoldaşlarını güçlü meslekî teşkilâtlarda birleştirmeye kesin kararlı bir takım bilinmeyen teşkilâtçıların ortaya çıktığı görülüyordu. Artık söz konusu olan o zamana kadar açgözlüler gibi üzerine atladıkları eşyalar için işçi sınıfını bir basamak olarak kullanmış bir takım iş bitirici siyasetçiler veya maceracılar değildi. Bütün bu yeni önderler, çoğunlukla bizden değillerse en azından bizimle dostluk içinde olanların arasından çıkıyordu.

Böylece geçtiğimiz üç-dört ay içinde hemen hemen bütün teşkilâtlanma teşebbüslerinde komünist militanlar ya başrolü oynadılar ya da için için yanan ateşi alevlendirdiler.

Bir dizi olayı sıralayalım:

1) "Umum Amele Birliği"nin yıkılışı bir dizi kalıntı bıraktı. Bunlar arasında, Halk Partisi'nin güvenine sahip "Abdi" adlı biri, Birlik'i yeniden kurmanın başına geçti. Hemen etrafını çevirdik. Tarafımızdan öylesine teşvik edildi ki, sonunda hükümete sendikal bir birliğin özelliklerine sahip bir cemiyetin tüzüğünü sunmaya karar verdi. Etrafında kendini adamış yandaşları olduğu duygusunu taşıyordu. Oysa bunlar sadece komünist militanlardan oluşuyordu. Abdi, iki ay boyunca bir dizi zorluğa karşı büyük bir enerjiyle mücadele etti. Sonunda "Amele Teali" cemiyetini açma konusunda resmi izni alabildik. Milliyetçi parti onu kendi elinde tuttuğunu sanıyordu. Oysa gerçekte bu Birlik neredeyse tamamen bizim militanlarımız tarafından yönetiliyordu. Birlik birçok şube açtı, istinye tersane işçileri, Boğaz Seyr-ü Sefain işçileri, liman tahmil tahliye işçileri vb. şubeleri.

Şu itirazda bulunulabilir ki böyle davranmak bilimsel değildir, önce bir takım sendikalar veya meslekî dernekler kurmak daha iyi olurdu ve belli sayıda sendikanın geliş-

75. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 216-221 [Fransızca].

meşinden sonradır ki bir "Birlik" içinde bunların işbirliği ve ortak eylemi desteklenmeliydi. Bunun tersi yöndeki tutumumuzu kaçınılmaz kılan yerel objektif şartlardır.

Nitekim bir cemiyet kurmak için kanunî izin almak öylesine zordur ve öylesine bıktırıcı işlemler gerektirir ki, birlik adına bütün bu formaliteleri bir defaya mahsus yapmak ve adeta otomatik olarak art arda şubeler açmakta muazzam bir fayda vardır.

2) Ancak tramvay işçilerinin çoğunluğu, özerk bir teşkilât halinde teşkilâtlanmayı tercih edilebilir buldu. Onlar da bir zaman sonra "Birlik"e katıldı. Burada da Abdi türü bir vatman, Osman yoldaş, bu hareketin başına geçti. Osman sempatizanlarımızdan biri olup direktiflerimize gönüllü uyuyor. Onun çevresinde de bizim en iyi militanlarımız var. Girişkenlik ruhuna ek olarak bu militanlardan aldığı ivme, ona kısa zamanda gerekli formaliteleri tamamlama imkânı verdi. Şimdiden bir ayı aşkın zamandır tramvay emekçileri cemiyeti faaliyettedir. Beşiktaş ve Aksaray şubeleri geçtiğimiz haftalarda kuruldu. Emekçilerin yaklaşık % 40'ı daha şimdiden üye oldular, "ittihat ve Terakki"nin sürdürücüleri tarafından kurulmuş "Tesanüt" adlı hasım bir teşkilâtın üyesi tam 17 kontrolör ve kondüktör var. ilgililerin yaklaşık olarak yarısı henüz ataletlerini muhafaza ediyor ve bu teşkilâtların dışında duruyor.

3) Geriye mevcut cemiyetlerdeki eylemlerimizden söz etmek kalıyor:

a/Tütün reji işçileri sendikası, rejinin eski hizmetkârlarının elinde eski bir teşkilâttır. *Bunlar etkili bir eyleme girişme yeteneğinden yoksundur. Bu teşkilâtın etrafında 1200 işçi* toplanmıştır. Yoldaşlarımızdan ikisi sürekli bunların arasında çalışmaktadır. Birkaç aydır oldukça güçlü bir memnuniyetsizlik hareketi bu teşkilâtı delmeye başlıyor. Bir sonraki genel kurulda az-çok devrimci bir takım unsurların idare heyetine girme ihtimali var.

b/ En çok başarıyı Şark şimendifercileri arasında kazanıyoruz. 4 üyelik bir hücre Yedikule onarım atölyesinde gerçek bir yükseliş gösteriyor. Bu yoldaşlardan biri cemiyetlerinin idare heyetinde yer alıyor. Bu cemiyet 1923'e kadar yönetimle iç içe bir takım memurların elindeydi. Geçtiğimiz yıl, Üzeyir adlı, bir ölçüde ittihatçı politikaya bulaşmış bir ustabaşı, komünistlerin propagandasıyla desteklenen güçlü bir kampanyadan sonra, cemiyet yönetimini patronların etkisinden sökûp almayı başardı. Cemiyetin işçilerin eline geçmesinin hemen ardından hareketin yeni önderleri geçtiğimiz sonbaharda yarı yarıya bir zaferle sonuçlanan ünlü grevi başlattılar. Son olarak, şirket, yoldaşlarımız tarafından yayımlanan gazetedeki bir makaleyi gerekçe göstererek, şimendifercilerin iki önemli önderini kapıya koydu; bu da 24 saatlik bir protesto grevine yol açtı. Ne yazık ki hiçbir eylem işten atılmış iki emekçinin işe iadesini sağlayamadı. Bu büyük bir kaynaşmaya yol açtı. Hücre üyelerimiz bu durum ve şartlardan yararlanmak ve etkilerini genişletmek için ellerinden geleni yapacaktır.

c/ Mürettipler cemiyeti hâlâ içine kapalı durumda. Başkanı bir sempatizan. Ancak çok yaşlı ve her türlü girişkenlikten yoksun. Yoldaşlarını uykudan uyandırmak için büyük çaba harcayan bir genç yoldaşa sahibiz. Onun yürüttüğü aşılayan henüz elle tutulur bir takım sonuçlar vermedi. Bu cemiyetin bütün Türkçe mürettipleri (400 üye) bir araya getirme ayrıcalığı var. Bunlar arasında dayanışma duygusu çok yüksek. Sınıf bilinçlerinin düzeyini yükseltmek ve mücadeleciliklerini artırmak için çok çaba harcamamız gerekiyor.

d/ Son zamanlarda hamalların, sandalcıların ve arabacılar loncalarıyla ilgilenmeye başladık. Yoldaşlarımızdan ikisi, işçileri ile patronların yan yana buLunduğu bu ortaçağ teşkilâtlarına sızmakla görevlendirildi. Söz konusu olan, komünizm açısından bakir bir alan.

Ana hatları itibariyle son üç aylık dönemdeki faaliyetimizin sonuçları bunlardır. MK'nın dikkatini şu iki noktaya var gücümüzle çekiyoruz: Bir yandan etkimiz büyüdükçe

gücümüzün ve imkânlarımızın yetersizliği gözlerimizin önünde daha net ortaya çıkıyor. Fabrikalarında veya bürolarında yorucu bir günü tamamlamış yoldaşları teşkilât çalışmalarında kullanmaya dayanan bugünkü yöntemle büyük gecikmelere uğruyoruz ve değerli fırsatları kaybediyoruz.

Belirti bir ödeme karşılığı kendilerini bütünüyle sendikal çalışmalara verebilecek teşkilâtçı kadro kazanmaya başlamak gerekiyor. Öte yandan, tecrübemiz gösteriyor ki, işçilerin sınıf bilincini hızla uyandırmak için şahsî propaganda yeterli olmuyor. Hiç olmazsa haftalık bir gazete vasıtasıyla propagandamızı iki katına çıkarmak ve etkinleştirmek gerekiyor, istanbul işçileri arasında derginin yokluğu çok hissediliyor. Bizler işçiler arasında Aydınlık *dergimizi dağıtmak için büyük çaba harcıyoruz ve bunda hayli başarılı sayılırız. Ama, bütün bunlara rağmen,* Aydınlık *sadece iyi bir Marksist bir dergidir ve bir işçi gazetesinin yerini alamaz.*

Sizden bunu Kızıl Sendika Enternasyonali'ne bildirmenizi rica ediyoruz.

Komünist selâmlarımı sunuyorum.

TKP istanbul Bürosu Sekreteri"[76]

TKP MK'ya

İzmir Türkiye'nin İstanbul'dan sonraki en büyük işçi merkezidir, İzmir'de işçi sayısı 40.000'i bulmakta; ancak bu yığın son zamanlara kadar hareketsiz ve şekilsiz kalmaktaydı, ilk denemeler 22'de yapıldı ve *Aydınlık'ın* ortaya çıkıp İzmir işçileri arasında dağıtılmaya başladığı dönemde oldu. Kayıkçılar birliği ve liman hamalları birliği, onların geri kalmışlığı yüzünden, işçi sınıfının kurtuluşu açısından faydadan çok zarar vermektedir. 23 İzmir İktisat Kongresi, İzmir işçilerinin bilincini uyandırır gibi oldu. *Aydınlık'ı* okumanın etkisiyle bizim işçiler teşkilâtlanma kampanyası başlatmaya karar vermiş, İstanbullu işçi delegelerden etkilenerek ve özellikle partinin İzmir'deki temsilcisi olan bizim yoldaşın tesiri altında sendikal çalışmalar yürütmek için yüreklenmişler. Bu arada bizim çalışmalarımızın etkisiyle Aydın ve Kasaba demiryolu işçileri ve tütün işçilerinin meslekî birlik tipindeki eski işçi birliklerinde yeni düzenlemeler yapıldı. Tramvay işçilerine gelince; sendikal birleşme bakımından onlar pek çaba harcamadı. Askerî mermi fabrikasında İstanbul'daki parti sendikalarında Marksist terbiye gören ve parti üyesi bulunan kimi işçiler vardı. Onlar 5 kişilik bir hücre oluşturdu ve demiryolu işçileriyle meyve kurutma işçileri arasında ajitasyon yürütmeye başladı. 10 kişilik bir sempatizan grubu kurmayı başardılar. Büyük gürültüye sebep olan son grev onlar tarafından düzenlendi. Bilindiği gibi, meyve kurutma işçileri başarı kazandı. Demiryolu işçilerine gelince, onlar hükümetin hakemliğini kabul etmek zorunda kaldı ki; bu da üstü örtülü yenilgi anlamına geliyor.

O zamandan beri teşkilât işlerinde pek ilerleme olmuyor. Ama sınıf bilinci yükselmiş durumda. Şimdi iki hücremiz var. Biri İzmir ve Kasaba demiryolu işçileri arasından 5 kişilik bir hücre, diğeri de makinist atölyelerinde çalışan işçiler arasından.

Merkez Komitesine şunu soruyoruz: Bizim teşkilât işlerimize ivme ve güç katacak yoldaşın gönderilmesi için neler yapıldı. Bu yoldaş maaşlı olmalı ve kendisini tamamıyla bu işe verebilmeli.

76. *TÜSTAV/Komintern Arşivi Döküm 1,* CD No: 21. Klasör No: 27_36, Belge No: 44_45 [Fransızca]. *İtalik* bölüm belgenin Rusça çevirisinden eklenmiştir [Rusça Belge No: 48-51].

Biz burada 150 adet kadar *Aydınlık* dağıtıyoruz. Ama bize göre haftalık bir gazete işçi yığınlarını daha iyi etkileyecek ve daha çok okur bulacak.

Bu raporu Kızıl Sendikalar Enternasyonaline bildirmenizi rica ederiz.

. TKP İzmir Sendika Bürosu Sekreteri
L.H.

Aslına uygun örnek
9 Kasım 1924 0. Masdar[77]

* * *

TKP MK'ya

Ankara'da aslında silâh fabrikalarında ve inşaatlarda çalışan 600 işçi var ve bu sayı günden güne artıyor, ayrıca demiryollarında birkaç memur var. Ama şehrin önemi arttıkça, işçi sayısı da artmaya devam ediyor. Ankara'da yeni fabrikalar, değirmenler, elektrik istasyonları vb. kuruluyor.

Silâh fabrikalarında işçiler, hasta ve malûller için yardımlaşma sandığı ve kooperatif kurdu. Bu iki teşkilâtın komitelerinde belirli bir rol oynayan komünistler var. Bizim yoldaşların girişimiyle sendika kuruluyor. Bu girişim diğer teşkilâtları tamamlayacak. Halk iştirakiyun Fırkası dağılmadan önce devrimci aktivite onun MK'sının dolaysız denetimi altındaydı. Bu teşkilâtın kapanmasıyla ortada kalan yoldaşlar, TKP seksiyonları halbinde teşkilâtlandı. Kısa bir süre sonra en önde gelen üyeler ülkeye dağıldı. Bundan üç ay önce Sendika Bürosu bana, Ankara'daki parti üyelerini, fabrikalarda üretim kollarında hücreler şeklinde teşkilâtlama görevi verdi. Şu an elimizde 7 üye ile 9 sempatizan var. Bunlar üç hücreye dağılmış durumda. Hücrelerin ikisi silâh fabrikalarında ve biri demiryolu işçileri arasında. Sayıca az olmamıza rağmen etkimizde bulunan 500 işçi var. *Aydınlık*'ı 70 adet satıyoruz. Günlük ya da haftalık gazetenin en azından 200 okuru olacak.

Eskişehir demiryolundaki yoldaşlarımızla sıkı bağlantı içindeyiz. 1500 üyeyi birleştiren Bağdat demiryolu merkez komitesi tam da burada, Eskişehir'de bulunuyor. Bu teşkilâtta 6 kişilik hücresiyle partimiz büyük bir etkiye sahip. Küçük aylık *Demiryolu* dergisi yazarları arasında bir yoldaşımız var. Bizim yerli yoldaşlar edebiyat işlerinde deneyimsiz. Parti Eskişehir'e en az iki saygın ve sorumlu yoldaş göndermeli. Biri teşkilâtlanma işleri için, diğeri de edebiyat işleri için. İstanbul'da basılacak bir işçi dergisi Eskişehir'de çok başarılı olabilir. Voz/fe'nin burada çok sayıda sadık okuru vardı. Bizim yoldaşlar burada 50 adet *Aydınlık* satıyor.

Devrimci selâmlar,
TKP Sendika Bürosu Ankara ve Eskişehir Sekreteri
A.N.

3 Kasım 1924
Aslına uygun örnek
0. Masdar[78]

77. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27-36, Belge No: 46 [Fransızca].
78. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27-36, Belge No: 47 [Fransızca].

Aynı sürece ilişkin Eskişehir vilâyeti faaliyet raporu da esas itibariyle teşkilâttaki gelişmeler ve demiryolcular arasındaki çalışmalara dönüktür. Benzeri vilâyet çalışma raporları, o dönem muhtemelen merkezî faaliyetin içine dâhil edilerek Doğu Seksiyonu'na gönderildiği için ayrı raporlar halinde arşivde bulunmamaktadır.

Eskişehir vilâyeti faaliyet raporudur [2,5 aylık]

iktisadî:

Eskişehir hakikaten bir ziraat memleketidir. Mahsulâtı hububata münhasır gibidir. Mamafih hububat istihsalatı oldukça mühim bir rol oynamaktadır. Fakat bu son günlerde piyasa durgun olduğundan mahsulât gayet ucuz fiyatlarla satın alınmaktadır. Köylü ise mahsulünü satmak mecburiyetinde bulunduğu bir zamanda olduğundan emtiasını elinden ucuz fiyatlarla çıkarmaktadır. Bizce bu piyasa durgunluğu şehir tüccarlarının bir spekülasyonudur. Çünkü hariçte hububat para etmektedir. Köylü ise malını mahallinde elinden çıkartmaya mecbur olduğundan bu spekülasyona kurban olmaktadır. Memlekette sair alış veriş oldukça iyidir. Mahalli burjuvazi kuvvetlidir. Ve zahire, borsasına tamamıyla hâkimdir.

"Umumiyetle Halk"

1 - Yüksek tabaka burjuvazi: 1- Memleketin iktisadî ve siyasî hayatına hâkim vaziyettedir.

2 - Feodal burjuvazi. 2 - Yüksek tabaka burjuvaziye temessül etmeye çalışmaktadır.

3 - Küçük burjuvazi. 3 - Memleketin ekserisini bu sınıf teşkil etmektedir ki bunlara köylü ve ufak esnaf dâhildir.

4 - Amele 4 - Amele sınıfı ise memleketin tamamıyla proletarize olmuş bir halde değildir. Mevcud şimendifer işçileri kısmen aristokrat ve kısmen de aile cihetinden oldukça mal ve mülke sahip küçük burjuvazidir.

Mamafih her yerde olduğu gibi bu memlekette de sınaî teşebbüsatın inkişâfı, yani kapitalizmin inkişâfı başlangıcını görüyoruz. Evvelâ şimendifer imal etmeye mahsus büyük bir şimendifer fabrikası, saniyen, şehri tenvir edecek elektrik fabrikasının ve salisen şehir haricinde büyük tayyare fabrikasının ve müteaddid değirmenlerin hal-i inşada oldukları görülmektedir. Bütün bu inşaat köyden şehre köylü sınıfının fakir tabakasını celb etmektedir. Bu suretle proletarize seyri vukua gelmektedir. Bu inşaata ilaveten yeniden yapılmakta olan yollarda ve sairelerde köylerden amele gelmektedir. Mamafih yukarıda da söylediğim gibi bu amele köyle olan rabıtasını muhafaza etmektedir. Amele miktarı yedi-sekiz bin miktarındadır. Bunlardan 1000 kadarı şimendifer atölyesinde ve bin kadarı da taş ocaklarında ve inşaatta çalışmaktadırlar. Proletarize olmak itibarıyla en iyisi şimendifer amelesidir.

Köylü: Memleketin en mühim kısmını köylü unsur teşkil etmektedir. Mamafih buradaki köylü diğer memleketlerdeki köylüye nisbeten daha şuurludur. Çünkü burada makinecilik ileri gitmiştir..Zer'iyat [Ziraat] makinelerle traktörlerde] yapılmaktadır. Kara saban kullanılmamaktadır. Varlığın şuuru tevlid ettiğine nazaran bu memleketin köylü sınıfının şuurunu oldukça ileri bir şuur add icab eder. Köylere tahsilata giden arkadaşların mahallinde yaptıkları tedkikat bize bu fikrin doğruluğunu isbat etmiştir. Çünkü köylerde sınıfî

tezadlar müthiş bir surette göze batmaktadır. Bir tarafta oldukça kapitalize edilmiş büyük bir çiftlik ve ağası, diğer tarafta az toprağa mâlik fakir köylü. Köylünün en ziyade müşteki olduğu şey vergilerdir. Köye en aşağı yedi sekiz tahsildar gelmektedir. Meselâ, emlak vergi tahsildarı, Ziraat Bankası tahsildarı, tayyare ianesi tahsildarı. . . Köylerde şayan-ı dikkat unsurlardan birisi de askerlik etmiş, oldukça gözü açılmış münevverimsi unsurlardır. Bunlar köyünden ayrıldıktan sonra maddeten iflasa uğramış ve şimdi ötede beride köy ağaları nezdinde istismar edilen unsurlardır. Mamafih umumiyetle halk kitleleri sermayenin teraküm devrinde her yerde olduğu gibi fevkalade ezilmektedir.

İçtimai Müessesât

Burjuvazi sınıfının her yerde olduğu gibi burada teşkilâtı, Halk Fırkası, Türk Ocağı ve bunların himayelerindeki dört futbol kulübü, üç dans salonudur. Bilhassa futbol kulüplerini maddeten himaye etmektedir. Ve futbolcular için mükemmel bir saha yaptırmıştır.

Ameleye aid içtimaî müessesât: İsmi mevcud cismi olmayan bir şimendiferciler cemiyeti, sonra mahalli esnafların lonca teşkilâtlarıdır ki bunlar da, bıçakçılar, terziler, sobacılar, demirciler, esnaf cemiyetleri ve sairedir.

Bütün bu yukarıda saydıklarımızı nazar-ı itibara alan TKP'nin Eskişehir merkezî, faaliyeti üç noktada teksif etmek istedi: 1 - Amele cemiyetleri tesisi, mevcudları ihya. 2 - Bu suretle meydana çıkacak aktiflerden faal fırka arkadaşları seçmek. 3 - Köylü arasında teşkilât vücuda getirmek.

Bunları yapmak için acaba ne yaptı? Bütün bunları yapmak için evvelâ bir vilâyet merkezî vücuda getirmek lâzımdı. Bu merkezî teşkil edecek arkadaşlar, evvelâ (ferdî takviye) yapıldıktan sonra ikisinin gayet iyi ve şuurlu olduğuna kanaat hâsıl edildi. Diğer üçüncüsü de bu iki arkadaşın fikriyle vilâyet merkezine intihab edildi. Ve mesaî şu suretle taksim edildi. Bir katib-i mesul, bir meslekî birlikte çalışacak, transport, ve bir de teşkilâtçı yani dört arkadaş bunlardan teşkilâtçı olan en yeni bir arkadaştı. . . Diğerleri evvelce de fırkada bulunmuş yani fırkanın eski azaları idi.

Şimdi yapılan içtimaları şöylece bir hülasa edelim.

1 - "Teşekkül içtimai" ve "Şimendifercilerin cemiyet meselesi" konuşuldu. Biraz *Aydınlık* külliyatından mütalaa edildi.

2 - *Aydınlık* külliyatından biraz mütalaa, cemiyeti canlandırmak için lâzım gelen mesaî için tarz-ı hareket ve amelelerle kumpanyanın yaptığı konturat meselesi görüşüldü. Konturatonun aleyhinde bulunmasına karar verildi. Ve buna da fabrika dâhilinde muvaffakiyet hâsıl olmuştur.

3-Stabilizatsiya [Rusça, istikrarlılaştırmaj hakkında birdaklad, ve cemiyetin reisi davet edilerek onun tarz-ı hareketi hakkında kendisiyle münakaşa edildi. Ve bir yeni heyet-i idare intihab edilerek faaliyete geçilmesine karar verildi. Bunların tatbikini bu cemiyet reisi üzerine aldı. Çünkü depoda eskiden beri fırka azası imiş. Kendisine cemiyetin ne suretle çalışması lâzım geldiğini mübeyyin bir de uzun rapor yaptık. Bu raporda cemiyet muhtelif şubelerde faaliyet icra edecek idi, bir bina tutacak, kütüphanesi, hastahanesi, misafirhanesi, bir de mecmuası [ki bu mecmua tahminen on beş yirmi nüsha kadar intişar etmişti] bulunacaktı. Biz de bu mecmuayı Türkiye mikyasında bir profesyonel hareket gazetesi olarak intişar ettirecektik.

4 - Geçen haftadan herkesin üzerine aldığı dakladlar yapıldı (yani komünizm elifbası muhtelif aksamı muhtelif arkadaşlara tevzi' edildi. Herkes bu suretle hem malûmat

elde ediyor ve hem de söz söylemeye alışıyordu.). Bu sırada ferdi takviye yapılarak yetiştirilen iki arkadaşın, bir arkadaşın kâtipliği altında bir hücre yapılması kararlaştırıldı ve bu suretle yeniden üç arkadaş kazanılmış oluyordu.

5 - Cemiyetin reisi olduğunu söylediğim arkadaş fevkalade ihmal ve teseyyüb yaparak bizim cemiyet dâhilinde faaliyette bulunmamıza mani olmaya başladı. Ve biz de kendisiyle olan alâkamızın kat'ına karar verdik ki bu suretle eski azalardan biri ihraç edilmiş oldu. Ve içtimada dört köye bera-yı vazife giden bir arkadaşımızın köylü arasında tedkikat yapması kararlaştırıldı. Ve yine bu içtimada da tezyid-i malûmat için dakladlar yapıldı.

6 - Burada artık cemiyetten haber gelmediği ve Amele Teali Cemiyet'in şubesinin burada açılması lâzım geldiği kararlaştırıldı. Çünkü sabık cemiyet ancak yirmi otuz azası var idi. Bunun kitlevî bir teşkilât olmaması dolayısıyla yıkılmasında bir beis görülmedi. Mamafih bu cemiyeti tamamıyla imhaya karar verilmedi. Ancak hariçte bir teali cemiyeti açmak ve cemiyet de canlanırsa onu da sinesine almak. Yine bermutat dersler yapıldı.

7 - Yine dersler yapıldı. Oraca artık materyalin kalmadığını dolayısıyla materyal şevki hususunda merkeze müracaat edilmesine karar verildi.

Şimdi oradaki kadroyu şöyle tesbit etmek lâzım gelir.

Eskiden mevcud		Yeniden alınanlar
Kâtib-i mesul 1	Abdülkadir	1 Hüsnü
		2 Salâh
Meslekî harekât		2 ibrahim
3	Ömer	3 Nasuhi
4	Ben	

ihraç edilenler veyahut terk edenler: Ömer, Salâh

Mütebaki

1- Abdülkadir, 2- ibrahim, 3- Hüsnü, 4- Nasuhi

Kısa ilaveler:

1 - Memleketin gayet ufak olması nazar-ı itibara alınarak oraya gönderilecek arkadaşın buradan şimendifere girerek gitmesi ve oradaki arkadaşlara legal olarak temas etmemesi lâzımdır.

2 - Umum şimendifercilerin yekûnu 6.000 kişidir.

3 - Memleket dâhilinde profesyonel harekâta daha ziyade ehemmiyet vermek lâzımdır. Çünkü ancak meslekî harekât sayesinde biz faal elemanları görüp kadromuz dâhiline alabileceğiz.

4 - Binaenaleyh profesyonel harekâtı idare eden bir gazetenin tesisi bence zarurîdir[79].

Şimdi de TKP'nin Profintern'e temsilci olarak tayin ettiği Mâlik'in 1925 Ocak başında Türkiye'deki işçi sınıfının ve teşkilâtlarının durumu ile ilgili Kızıl

79. *TÜSTAVKomintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27-36, Belge No: 62-67 [Eski Türkçe]

Sendikalar Enternasyonali'ne sunduğu ilk sayfası eksik raporu, ardından da genel ilkeler ile ilgili sunduğu raporu ele alalım. Mâlik'in Amele Teali Cemiyeti değerlendirmeleriyle, 1925 Akaretler Kongresi'ne sunulacak değerlendirmeler bire bir örtüşmektedir.

Türkiye'de işçi Hareketi üzerine Rapor

Türkiye sanayi gelişmesinin arifesinde. Sanayinin değişik kolları birkaç şehrin çevresinde aşağıdaki gibi toplanmış durumda:

İstanbul

İşçi sayısı	
1) Haliç Tersane-i Hümâyûn, Boğaz'da Fransız Şirketine ait Istinye Tersanesi ve diğer gemi yapım ve nnarım şirketleri	3.000
2fFeshane'mensucat fabrikası (işçilerin çoğu kadın)	1.000
3) Rum ve Ermeni duvarcı ustaları kooperatifi	3.000
4) Elektrik fabrikası (Silâhtarağa)	600
5) Su fabrikası (Terkos)	60
B') Bu kurumun zenci işçileri	1 000
6) İki bira fabrikası	600
7) 13 un fabrikası	2.000
8) Linyit kömürü için Kâğıthane'ye dekovil	200
Taşımacılık ile ilgili dallar özel olarak belirtilmiştir	

İzmir

İşçi sayısı	
1) Uçak fabrikası (150'si dışında hepsi asker)	1.200
2) Askerî sanayi (top fabrikası)	300
3) Kuru meyve (üzüm, incir, tütün)	20.000
4) iplik fabrikası (münhasıran kadın ve çocuk)	500
5) Halkapınar mensucat fabrikası (münhasıran kadın ve çocuk)	600
6) Kutu fabrikası (6 fabrika)	600
7) Pamuk fabrikası (3 fabrika)	1.200
8) Kimyasal boya imalatında kullanılan palamut fabrikası (münhasıran kadın ve çocuk)	1.000
9) Bira fabrikası	200
10) Halı fabrikası (münhasıran kadın ve çocuk)	600
11) Meyan kökü fabrikası	800
12) Demiryolu montaj fabrikası	500
Denizcilik, taşımacılık ve liman işçileri özel olarak belirtilmiştir	

Eskişehir

	İşçi sayısı
1) Demiryolu montaj fabrikası (bu işçiler iki aylık bir gazete yayınlıyor)	500

Ankara

	İşçi sayısı
1) imalat-ı Harbiye fabrikası	1.000

2) Dekovil montaj fabirkası	500
3) Teşkilâtlı duvarcı ustaları	300

Bursa

	işçi sayısı
1) ipekçilik (münhasıran kadın ve çocuklar)	?

Edirne

	işçi sayısı
1) Demiryolu atölyesi	250
2) Birlik etrafında teşkilâtlı işçiler	300

Adana

	işçi sayısı
Yeni elektrik fabrikası	?
Pamuk fabrikaları	4.000

Kastamonu

	İşçi sayısı
1) Yeni kurulan kenevir fabrikası	?
2) Yeni kurulan deri fabrikası	

Samsun

	İşçi sayısı
1) Reji Tütün Fabrikası	1.000
2) Amerikan şirketine ait 2 tütün fabrikası	3.000

Adapazarı

	işçi sayısı
1) Araba ve tarım makineleri fabrikası	700
	50.310

Maden sanayi
işçi sayısı

1) Ereğli-Zonguldak havzasında taş kömürü çıkarımı: 12 büyük ve 128 küçük maden. Yıllık istihraç 700 hin tnn	15.000
2) Balya Karaydın gümüşlü kurşun madenleri (Şirket sermayesi son zamanlarda 30 milynn franktan 40 milynn franka yükseltildi)	8.000
3) Ergani (bakır madeni), Küre, Bulgar, vb.	6.000
4) Taş ocakları	4.000
	33.000

Taşımacılık
İşçi sayısı

1) Anadolu demiryolları	5.500
2) Şark Demiryolları	2.000
3) Aydın demiryolları ve bağlantıları	1.200

4) Sirket-i Hayriye	300
5) Haliç Şirketi	150
6) Seyr-i Sefain	1.100
7) istanbul tahmil tahliye işçileri	5.500
8) Diğer limanların (İzmir, Samsun, Trabzon, İnebolu, Mersin vb.) tahmil tahliye işçileri	4.500
9) İstanbul - İzmir taşımacılığı	1.200
10) Elektrik, qaz, tünel	600

Taşımacılığı incelerken kabotaj hakkının son zamanlarda Türklerin eline geçtiğini ve 200 km.'likyeni bir demiryolu hattının tamamlandığını göz önünde bulundurmak gerekir.

TOPLAM OLARAK
işçi sayısı
Tam anlamıyla sanayi 50.000
Madenler 33.000
Taşımacılık 22.100
105.100

işgünü süresi ve Asgari ve Azami Ücret

Az-cok tipik birkaç şehir	İşgünü	Süresi	Ücret	
	Asqari	Azami	Asqari	Azami
istanbul	8	13		
Erkek			80	250
Kadın			40	110
Çncılık			M	90
İzmir	9%	13%		
Erkek			115	500
Kadın			80	160
Çocuk			30	150
Ankara	8	10		
Erkek			100	450
Çocuk			-an	120
Zonguldak	10	14		
Erkek			60	200
Kadın				
Çocuk			15	60

Grev Hareketi
(1924)

	Grevci sayısı	Grevde geçen süre
1) Tramvay işçileri grevi I/I 1924	400	6 saat
2) ikinci tramvay işçileri grevi 1/M	500	Igün
3) Halkapınar-izmir hattı demiryolcuları grevi (Fransız demiryolu şirketi)	70	3 gün

4) Mensucat fabrikası işçileri grevi	?	?
5) Şark Demiryolu işçileri grevi	600	?
6) ikinci Şark Demiryolu işçileri grevi	600	?

Bu Grevlerin Sonuçları

1/ Başarılı olmayan iktisadî grevler

2/ Barikat savaşına varan çatışmalar. 3 yaralı. 19 işçinin işten atılması. Başarısız grev.

3/ Yarı başarılı grev. Ücretlerde % 15 artış. Tamamen iktisadî diğer talepler Şirket tarafından reddedildi.

4/ Başarılı grev:

5/ Yarı başarılı grev:

6/ Yarı başarılı grev:

Diğer talepler ve işçi hareketleri

a/ Gaz fabrikası işçileri, özellikle ücretlerinin artırılması, işgününün kısaltılması ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi yönünde iktisadî taleplerde bulundular. 1/XI/1924

b/ Amele Teali'nin teşkilâtlandırdığı Haliç Ayvansaray'daki 300 un fabrikası işçisi aynı taleplerde bulundular. /XI/1924.

c/ Türkiye son zamanlarda geniş bir üniversite öğrencisi hareketine sahne oldu. Üniversite öğrencileri istanbul Tramvay Şirketine karşı grev ve gösteri yaparak seyahat ücretlerinin yarıya indirilmesini talep ettiler; hatta Tramvay idaresi binasını işgal ettiler. Şirket, bu yılın ikinci grevi sırasında işten atılmış 19 işçiyi kendisine karşı yönelen öğrenci hareketinin başlatıcıları olarak suçladı. 19 işçi bu açıklamayı yalanladı.

Mesleki Hareket

Antant işgali Altında

istanbul'un Antant kuvvetlerince işgali dönemi boyunca ve ittihat ve Terakki'nin dağılması üzerine Türkiye'de çok sayıda parti, bu arada Sosyalist Parti (1919) de kuruldu.

Bu parti 20.000 işçiyi kucaklıyordu ve Türkiye'de ilk kez 1 Mayıs'ı düzenledi. Sosyalist Parti, söylemeye bile gerek yok, Antant'ın, adlı adınca ingilizlerin elinde bir silâhtan başta bir şey değildi. Sonuçta, faaliyet yokluğu nedeniyle, üyeleri arasında popülaritesini kaybetti ve Sosyalist Parti dağıldı.

Devamcısı, Müstakil Sosyalist Parti'ydi ve aynı şartlarda teşkilâtlandığından, aynı akıbete uğradı.

Hükümetin "Birlik"i

1921'de Birlik, yerli burjuvazi tarafından kuruldu. 32 şubesi vardı ve toplam 15.000 işçiyi kucaklıyordu. Seçimlerden sonra, mevcudiyeti hükümetin amaçları bakımından anlamsız, tersine tehlikeli hale gelen "Birlik" kurucuları tarafından dağıtıldı (1924'ün ilk yarısının sonlarına doğru).

Birlik'in en büyük faaliyeti Max Donald'ı istanbul'a davet etmek ve onun seyahat ve şerefine verilen yemek giderlerini karşılamak üzere üyelerinden 25'er kuruş toplamasıdır.

Amele Teali Cemiyeti, kızıl teşkilâtımız

Bu da 12/VIII 1924'te kuruldu. Bu açılışın ertesi günü çeşitli şehirden, yani istanbul, izmir, Eskişehir, Edirne'den işçiler istanbul'da toplanarak illegal "Profbüro"nun açılışını yaptılar.

Bu Profbüronun şu fabrikalarda nüveleri vardır: izmir demiryolu ve uçak fabrikaları, Ankara imalat-ı Harbiye fabrikası, yine Ankara'da dekovil fabrikası; istanbul'da Haliç ve istinye tersaneleri ve Feshane fabrikası.

Profbüro Türkiye Komünist Partisi'nin yönetimi altında çalışıyor. TKP, bir Profbüro temsilcisini Kızıl profintern'e gönderdi.

Amele Teali, Profbüro'nun legal halidir. Daha şimdiden kendi etrafında işçi yığınlarını bir araya getirmeyi bildi. 15 şubesi var; buralarda bizim nüvelerimiz faaliyet yürütüyor.

Daha şimdiden Teali'nin günden güne büyüdüğünü görüyoruz. Kimi işçi hareketlerine, özellikle Ayvansaray'daki değirmen fabrikaları işçilerinin hareketine rehberlik etti. Merkezî idaresi tamamen komünist yoldaşlardan oluşuyor. Sadece sekreteri, ilk zamanlar kasten seçilmiş bir Kemalist'ti. Ancak bu kişi istifa etmek zorunda kaldı.

Dolayısıyla Teali bir kızıl işçi teşkilâtıdır; etkisi her geçen gün büyüyor.

6/11925

Kızıl Profintern'deki

TKP temsilcisi Mâlik (S)[80]

Profbüronun ve Amele Teali Cemiyeti'nin (ATC)
teşkilâtlanma ilkesi ve faaliyeti hakkında rapor

Hükümet, son Meclis seçimlerinden önce işçi kitleleri arasında bir zemine sahip olmak üzere ünlü "Birlik"i kurdu; ancak rolü sona erdiğinden, kurucusu tarafından dağıtıldı. "Birlik" çevresinde çok sayıda işçiyi, 15.000 işçiyi toparlamıştı. Söylemeye bile gerek yok, önderler oportünistlerdi.

"Birlikten sonra bir meslekî dağınıklık dönemi yaşandı, ardından Türkiye Komünist Partisi'nin girişimiyle Amele Teali Cemiyeti kuruldu. Bunun MK'sı münhasıran komünistlerden oluşuyordu. ATC hücreleri, değişik fabrikalarda bulunan komünist hürelerin çevresinde oluşuyor.

ATC'nin teşkilâtlanma sistemi öyledir ki, MK, Türkiye'nin değişik şehirlerinde ve istanbul'un farklı semtlerinde bulunan ve etraflarında o semtin fabrikalarını birleştiren genel toplantısında seçilmelidir. Ancak hâlihazırdaki MK, teşkilâtın yeni kurulduğu göz önünde bulundurularak, Komünist Partisi MK tarafından tayin edilmiştir.

ATC MK, şubelerine bağlı fabrika işçilerinin gerek iktisadî hayatını, gerekse grev hareketini düzenliyor, işçi sınıfının çeşitli taleplerini gerçekleştirmek için hükümetle iletişim kuruyor.

Profbüro, ATC'nin illegal biçimidir. Profbüro tarafından temsil edilen çeşitli fab-

80. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge no: 3-7 ve 10-13 [Fransızca], aynı belge ilk sayfası eksik, ancak bu kez sonunda tarih ve imzalı olarak CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 269-277.

rikaların adları önceki raporumda anılmıştı. ATC ve Profbüro, TKP'nin manevî desteği ve maddî yardımıyla çalışıyor.

Teşkilâtlanmasının başında ATC, yasal bir zemine çıkabilmek için, başkanlığına Halk Partili-Kemalist birini, ismail'i seçti. ATC'nin muhalif Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ile hiçbir alakası yoktur.

Propaganda imkânımız, fabrika hücrelerimizle sınırlı. Bir "Resimli işçi Gazetesi" yayınlama girişimi var. Profbüro, aynı şekilde Türkiye'de bugünlerde hüküm süren biçimsel özgürlükten faydalanarak birkaç broşür ve propaganda kitapçığı yayınlamak istiyor; ancak maddî imkân yokluğu bu girişimi engelliyor.

Meslekî bir organ yayınlanması konusunda Profintern'in son kongresinde hazırlanmış karar suretinin yaşama geçirilmesi ricamızı tekrar etme gereği duyuyoruz. Haâlihazırdaki tek propaganda aracımız, iki ayda bir yayınlanan "Aydınlık Fevkalade Amele Nüshası" ve Parti MK'nın yayınladığı birkaç broşürdür.

Profbüro'nun Profintern Temsilcisi
Mâlik (S)[9]

TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 38, Klasör No: Findbuch 7, Belge No: 214-215 [Fransızca].

VIII. TKP'NİN 1924 SON ÇEYREĞİNDEKİ FAALİYETLERİ

Eylül ayından itibaren, yukarıda sözünü ettiğimiz Doğu Seksiyonu ile tartışmanın ötesinde, yürütülen faaliyetler yine çoğu zaman Mirniy üzerinden raporlanmıştır. Ağustos sonunda kaleme alınıp Eylül başında ulaşan aşağıdaki raporda, KUTV'daki öğrenimini tamamlayıp dönenler hakkında bilgi verildikten sonra, halen Moskova'da bulunan V. Dünya Kongresi delegesi Halim [Hasan Alil ile KUTV'da bulunan Vâlâ, Tekin ve Fevziye'nin ülkeye ivedi olarak gönderilmesi, propaganda için film ve yayınlar için klişe talep edilmekte ve nihayet Doğu Seksiyonu 'nda çalıştığı öğrenilen Roland ile ilgili şikâyet yinelenmektedir.

Girdi No. 788
8/9-24.

Sayın Petrov yoldaş.

TKP MK'ne para verilmesine dair şifreli telgrafı aldım.

Bir sonraki postayla bundan sonraki TKP çalışmasıyla ilgili bütün materyallerin gönderilmesini rica ediyorum. Sizin talimatlarınıza, özellikle basım ve literatür çalışmalarıyla ilgili talimatlarınıza ihtiyacım var.

TKP'nin ekteki mektubunda yoldaşlar Roland yoldaşın Komintern Doğu Seksiyonu'ndan çıkarılmasını istiyor. Ben zamanında konuyu Brike yoldaşa yazmıştım. Onun faaliyetleri sık sık şikâyetlere yol açıyordu. Parti çevrelerinde pek sevilmez ve saygın biri değildir.

Komünist selâmlarımla. S. Mirniy /imza/.

istanbul, 23/VIII
No. 80[82]

KEYK Prezidyumuna

Yoldaşlar,

Doğu Üniversitesi'ni bitirmiş dört yeni yoldaş istanbul'a geldi[83]. Parti, Bolşevik devriminin canlı kaynağından su içmiş bu militanlardan yararlanabilir olmaktan büyük mutluluk duyuyor. Onları daha şimdiden teşkilâtımızın değişik şubelerinde görevlendirdik. Yakın bir gelecekte onlara bağladığımız umudu boşa çıkarmayacaklarından eminiz. Halen aynı durumdaki yoldaşların Moskova'da kalmalarında ne bir fayda, ne de bir mecburiyet olduğunu düşünüyoruz. Şimdiyle kadar bizi en çok kaygılandıran şey, onların durumlarını hukukîleştirmek meselesiydi. Bugün bu düzeydeki meseleler tamamen ortadan kalktı. Hükümet bir kararname yayınladı; buna göre ülkeyi herhangi bir sebeple pasaportsuz olarak terk etmiş her Türk, herhangi bir cezaya uğramaksızın ülkeye dönebilecek. Bu gibi

82. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 356 [Rusça].
83. Yukarıda Vâlâ'nın 7.VII tarihli mektubunda da sözü edilen bu 4 kişi şunlardır: 1) Nâzım Hikmet, 2) Raşit Fahri, 3) Mustafa Osman, 4) İsmail İbrahim.

kişilere bu haktan yararlanabilmek için bir yıllık, yani 1925 Temmuz sonuna kadar süre tanındı. Bu çerçevede Cevat yoldaş bile memlekete dönebilir. Şurası muhakkak ki, sürgün edilmiş bir kişi olarak, yeniden sınır dışı edilmesi konusunda küçük bir risk var. Ancak başlangıçta gizlenerek ve pek kendini fark ettirmeyerek burada kalmasının mümkün olduğuna inanıyoruz. Cevat'ın dışında MK'mız özellikle Vâlâ [Nurettin], [ismail Hüsrev Tökin] Tekin ve Fevziye yoldaşların dönmesini istiyor. Bu üç yoldaşın orada bulunması için hiçbir sebep yok; oysa burada son derece faydalı olacaklar. KEYK'ten, bu mektup eline geçer geçmez bu yoldaşlara vakit kaybetmeksizin geri dönme emri vermesini açıkça talep ediyoruz, Onları Eylül ayının ilk haftasında istanbul'a bekliyoruz.

MK'mız, son toplantılarından birinde, devrimle ilgili bir dizi filmin İstanbul'da gösterilmesi konusunu ele aldı ve bunların gösterilmesinin sadece propaganda değeri olmayıp partiye önemli gelir de getireceği değerlendirmesini yaptı; bu çerçevede Moskova'daki sinema idaresinden bunları talep etmeye karar verdi. Bu filmlerin, şehrimizin belli başlı sinema salonlarında önemli başarı sağlayacağını düşünüyoruz. Dolayısıyla oradaki yoldaşlarımızdan herhangi birine bu filmlerden bazılarını edinip bize gönderme yetkisi vermenizi rica ediyoruz.

Klişe yaptırılması burada çok pahalıya mal oluyor. Dergimize daha çok albeni kazandırmak için onu desen ve gravürlerle bezemeye ihtiyaç duyduğumuzdan, mali imkânlarımızın ötesinde bir takım masraflar yapmamız gerekiyor. Bu sebepledir ki Moskova'daki resimli yayınlardan bize daha önce kullanmış olup artık kullanmadıkları bir dizi klişeyi hediye etmelerini istemek aklımıza geldi. Bu klişeleri tedarik etme konusuyla ilgili olarak Alimof yoldaşı görevlendiriyoruz. Ekte bu konuyla ilgili mazbatayı gönderiyoruz.

V. Kongre sonuçları konusunda henüz kesin bilgilere sahip değiliz. Kararlar elimize geçer geçmez ve delegelerimiz geri döner dönmez, partimizin halihazırdaki durumu ve yüz yüze bulunduğumuz konjonktür ile ilgili daha ayrıntılı bir rapor göndereceğiz. Bu çerçevede delegemiz Halim'e vakit kaybetmeksizin geri dönmesini bildirmenizi rica ediyoruz.

Bu arada öğrendiğimize göre, provokasyon ve maceracılık gerekçesiyle TKP'den ihraç edilmiş ve Türkiye'deki herhangi bir işçi teşkilâtı ile ilişkisi bulunmayan Roland adlı kişi, hâlihazırda KEYK Doğu Seksiyonu'nda çalıştırılacakmış. Bu haber, Rum ve Yahudiler de içinde olmak üzere, tüm yoldaşlarımızda derin bir rahatsızlığa yol açtı. Dahası bu maceracı, korkaklığı veya tedbirsizliği yüzünden Partimizin en iyi militanlarının tutuklanmasına sebep olmuştur. TKP MK bu zararlı kişinin Komintern organlarından ve Doğu Üniversitesi'nden uzaklaştırılmasını talep ediyor.

0. Masdar (MÜHÜR)[84]

MAZBATA

TKP, Alimof yoldaşa, Türk partisi adına belli sayıda sinema filmi ve baskı klişesi almak üzere yetkili makamlar nezdinde gerekli girişimlerde bulunma görevini verir.

84. *TÜSTAVKomintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge no: 641-642 (Fransızca).

İlgili makamların kendisine yardım ve destek vermesini ve kendisine güven duymasını rica ederiz.

TKP Genel Sekreteri
0. Masdar
18 Ağustos 1924[85]

Fransızca ve el yazısıyla kaleme alınmış aşağıdaki metin, büyük ihtimalle Krestintern'in 1. kuruluş yıldönümü vesilesiyle çıkartılmış bildirinin Moskova'da bulunan Vanlı Kâzım tarafından yapılmış çevirisidir. TKP'nin merkezî ve taşra raporlarında, bildirinin altındaki İşçi-Köylü Birliği teşkilâtının varlığı ve faaliyeti hakkında herhangi bir bilgi yoktur.

Dünya Köylüleri ve işçileri

Köylü kardeşler zor bir durumdayız zira her geçen sene bir öncekinden daha kötü; babalarımız, geçmişte, hayatlarından memnundular; bizler ise, halen büyük bir terörün içinde yaşıyoruz. Öte yandan köylülere ait toprağa gelince, üretmesi gerektiği gibi üretmiyor zira bakımı yapılamıyor; hükümet ise topraktan korkunç vergi alıyor ve toprak pek az üretebiliyor ve hükümet gerektiğinden çok yüksek vergiler aldığından, geriye köylüye asgari gerekli miktar kalıyor. Oysa ki zenginler tüm üretime el koyuyor. Bu böyle devam etmez. Umumiyetle hükümet her zaman zenginlere yardımcı oluyor ve hiçbir zaman yoksullara yardım etmiyor. Öte yandan işçilerin birleşme gücü var ve birlikleri sayesinde her biri 30 kuruş gündelik almayı ve günde 8 saat çalışmayı başardılar. Bu bildiriyi dikkatle okuyup birleşin. Bir kez birleştiğinizde hükümetten tüm taleplerinizi elde edeceksiniz. Hükümetten vergilerin düşürülmesini, eski borçlarınızın iptal edilmesini talep edin; tarım kredisi talep edin; zengin Yahudilere ve zengin Almanlara ait işlenmeyen toprakların size verilmesini ve yoksul köylüler arasında bu toprakların paylaştırılmasını talep edin; köylerde yol ve su, özel bir hekim, giderleri devlete ait olmak üzere çocuklarınız için okul açılmasını talep edin. Birliksiz köylü güçsüzdür.

İşçi-Köylü Birliği
1 Ekim 1924[86]

Mirniy, Ekim başında kaleme aldığı etraflı raporunda, *Aydınlık* dergisinin hattındaki düzelmeye, içeriğinin "işçileşmesi"ne işaret ettikten sonra, özellikle işçi hareketi içindeki çalışmada sağlanan başarılara, bu arada bu alanda Aydemir'in

85. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge no: 325 [Fransızca]
86. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 27-28 [Fransızca]

Doktor'a rağmen yaptıklarının olumlu sonuçlarına vurgu yapıyor. Mirniy, Moskova'yı tanımayan TKP yöneticilerinin Komintern disiplini, kontrolü ve talimatları hakkındaki tutumlarının Doğu Seksiyonu tarafından daha iyi anlaşılabilmesi ve "bizde öyle olmaz" kaçamak noktalarının giderilmesi için kimi ipuçları veriyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün "yeniden eğitilme" ihtiyacını, yerine konacak kadro olmamasıyla açıklamanın yanı sıra KUTV'dan gönderilecek kadroların seçiminde işçi ağırlığının öneminin altını çiziyor. Mirniy, bu arada genel politik doğrultu ve özellikle Trakya'da teşkilâtlanma ile ilgili yeni yönelimlere değinirken, Balkan komünist Federasyonu bakımından sorunun ele alınması gereğini gündeme getiriyor. TKP MK'nın da sürekli şakâyet ettiği bağlantı ağı meselesini irdelerken ise, Mirniy temkinli davranıyor ve eski anlayışla bunun halledilemeyeceğine özellikle dikkat vekiyor.

Girdi No. 865/c - 14/X-24.

Gönderildi: No.939/c - 31/X. Gizli.

Pek Sayın Petrov yoldaş.

Önceki postayla[87] size TKP'nin son yayınlarını yolladım. Konsolosluktaki günlük çalışmaların ve kayıt işlerinin yoğun olması, ne yazık ki, en ilginç yazıların çevirisini yapmamı engelledi. *Aydınlık*'ın son sayılarındaki "yeni doğrultu" oldukça ilginç. Dergi kuşkusuz düzeliyor. Gerçi, redaksiyon tarafından oldukça isteksiz karşılanan ve derginin "işçileştirilmesine" yönelik ilk denemeden sonra, onlar da derginin daha anlaşılır hale getirilmesinin onu yığınlara yakınlaştırdığına ve tirajın artmasına yol açtığına ikna oldular. Türkiye koşullarında 1500'lük bir tiraj oldukça yüksek sayılır. Onlar, tabir yerindeyse, bir "işçi" *Aydınlık*'ı çıkarma lüksünü bile elde ettiler.

Ancak, burada başka bir endişe beliriyor. Tiraj peşinde koşmak, derginin "işçileştirme" adı altında bulvar yayıncılığına saptırılmasına yol açabilir. Kanımca, merkez bu organda en küçük sapmayı bile dikkatle izlemeli ve hemen gerekli talimatı vermeli.

Kongreye giden yoldaşların uzun süre burada olmaması partinin günlük çalışmalarını etkiliyor, İstanbul'da çalışma koşulları parti için şimdi çok elverişli. Teşkilât netleşti, ayakları üzerine bastı, parti hattı tutarlı, partinin sendika çalışmaları büyük başarılar kaydetti. Parti, pratik parti işçileriyle, öncelikle sendikacı parti işçileriyle doyurulmalı. Sanıyorum, delegelerin yanı sıra öncelikle işçi olmak şartıyla birkaç KUTV öğrencisi de gönderilmeli.

Parti son zamanlarda sendikal çalışmalar alanında önemli başarılar kaydetti, iktidar tarafından dağıtılan işçi sendikası yeniden kuruldu. Bu defa Şakir Rasim Bey gibi değişik serüvenci adamlardan kurtarılabildi. Sendika yönetimine bizim yoldaşlar girdi, komitede çalışan neredeyse bütün yoldaşlarla görüşmem gerekti. Bunların çoğu sağlıklı sınıf duygusuna sahip işçi.

Partinin bir sonraki vurucu görevi, İstanbul sendikasını millî duruma getirmek, Bütün taşra teşkilâtlarını, en başta İzmir, Zonguldak ve Ankara sendikalarını birleştirmek lâzım, İzmir'deki siyasî durum İstanbul'dakine benziyor. Bu iki şehirde büyümekte olan en

87. Mirniy 23/IX tarihli kısa notuna atıfta bulunuyor: *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 357 [Rusça].

başta ittihatçı burjuva muhalefeti komünist partisinin çalışmaları için elverişli ortam yaratıyor. Buralarda işçiler ne yerli burjuvazinin temsilcisi ittihatçıların, ne de her yanı gizli İttihatçılarla dolu Halk Fırkası'nın zayıf teşkilâtının peşinden yürüyecek. Halk Fırkası'nın kendisinde de her şey sakin sayılmaz, ittihatçıların güçlü olduğu bölgelerde Halk Fırkası fiilen Jön Türkçü legal teşkilâtlar durumunda ya da ideoloji ve teşkilât bakımlarından büyük ölçüde onların etkisi altında bulunuyor.

Sanırım, Zonguldak bölgesinde Halk Fırkası'ndan bazı çevrelere güvenilebilir. Ustaca çalışılırsa, Halk Fırkası'ndan işçi unsurlar kazanılıp güçlü bir komünist teşkilâtı oluşturulabilir. Bana kalırsa, Meclise mebus sokmayı umabileceğimiz tek yer Zonguldak'tır. Ankara'ya gelince, yoldaşların görüşüne göre, orada silâh fabrikalarındaki işçiler arasında büyük bir çalışma yürütülebilir. Bizim temsilciliğimizin orada olması, bu çaLışmaları kısmen zorlaştırıyor.

Türkiye'ye göndermek üzere bir sonraki yoldaşlar grubu seçiminde biraz yukarıda sıraladığımız yerlerdeki çalışma koşullarına uygun olmalarına dikkat ediniz.

işçi cemiyetleri kurma işi başarılı oldu. Doktor baştan "Aydemir yoldaşın bu fikrine" olumlu yaklaşmamıştı, ama cemiyetlerin mükemmel sonuçlar verdiğini pratikte görünce ikna oldu. Muhtemelen,"... mezarlıkta ... ortaya çıkarılan ... gizli Marksizm okuluna" dair ilginç olayı, bizim Rostov telgrafımızdan herhalde biliyorsunuz. Din okulu binaları, kabristanlar vb. işçi cemiyetlerinin sıradan "kamuflaj renkleri" arasında yer alıyor.

Sıradaki "yeni uygulamalardan" biri olarak, ben olsam, merkez adına MK'nın, komitelerin vb. toplantılarında Türk siyasî yaşamının en önemli sorunlarının düzenli olarak görüşülmesini önerirdim. "Güncel" denen tüm can alıcı sorunların MK toplantılarında ele alınması ve ardından bunların komitelerde, cemiyetlerde, hücrelerde vb. görüşülmesi için ilgili direktifin verilmesi konusunda Doktoru ikna ettim. Basit gerçekler onlara bazen yeniden keşfedilmiş Amerikalar gibi geliyor.

Benim ısrarım üzerine ve Doktorun dediğine göre, Musul sorunu, zamanında MK toplantısında görüşmeye alınmıştı. Hükümetin muhalefetle (en başta Rauf Bey) ile anlaşması olasılığı hakkında Partinin tutumu konusunun da hemen görüşülmesi gerekiyordu. Ama maalesef, MK'nın dağılması bu son derece önemli konuda Partinin tutum belirlemesine olanak vermedi. Merkez, Partinin siyasî ve içtimaî yaşamın bütün önemli sorunları hakkında görüşünü almanın mutlak gereksinim olduğuna talimatla işaret etmelidir.

Türkiye'nin Avrupa kısmında parti çalışmalarının etkinleştirilmesi kararlaştırıldı. Türkiye'nin Avrupa kısmında, Trakya'da tarım alanındaki ilişkiler, Bulgaristan'daki tarım ilişkilerine benziyor. Trakya'da ilk aktif teşkilâtlanma denemeleri iyi sonuçlar verdi. Bana göre, partinin köylüler arasında aktif çalışması en başta Trakya'da mümkün. Dahası, Balkanlar açısından, Türkiye'nin Trakya topraklarında cephe gerisini temin etme bakımından da gerekli. Bu çalışmalar ancak Balkan Federasyonu'yla bağlantılar yeniden sağlanırsa verimli sonuçlar verecektir. TKP Balkanlar Komünist Federasyonu üyesi olmakla birlikte, onun çalışmalarından tamamen habersiz. MK'dan yoldaşlar bu konuda tam bir cehalet sergiliyor.

Kolarov yoldaşa gönderdiğim mektupta Edirne'de bir koordinasyon noktası oluşturmanın gereğine ve nesnel imkânına işaret etmiştim. Eğer bu imkânı kaçırırsak, hem Bulgaristan'ı ve Balkanları izleme noktası edinme, hem de Trakya köylüsü arasında aktif çalışma fırsatını yitireceğiz ya da Trakya kökenli yeni bir köylü partisinin bizim ebeliğimiz dışında doğumuna tanık olacağız.

Bundan başka denetim ve bağlantılar sorununa değinmek isterim. Merkez Komitesi'nden yoldaşlar, özellikle henüz Moskova'da bulunmamış olanlar, merkezin denetim yapma ve talimat verme gereğini bir türlü hazmedemiyor. Komintern disiplini buralara çok zor yerleşiyor. Gerçi, merkezden gelen yoldaşlar bize bu konuda yardımcı oluyor, ama çoğu kez disiplin, söz ve vaatlere takılıp kalıyor. Kimi yoldaşlar hâlâ radikal burjuva sapmalarını tamamıyla gidereememiş ve onların burjuva Türk toplumuyla bağları bazı sorunlarla ilgili fiilî uygulamalarda hissediliyor. Pratik ve kaba işler karşısında korkaklık kendini gösteriyor. Kimi pratik ve ilkesel talimatlara bazen "bizde, Türkiye'de pek öyle değil" yanıtı veriliyor. Şu "pek öyle değil" deyimi, çok cazip ve kaçamaklı bir gerekçe. Moskova'da bulunmuş yoldaşlar, bu "pek öyle değil"in, oportünist unsurlar tarafından partinin izlediği çizginin netliğine karşı başarıyla kullanılabileceğini telkin etmelidir. Doktor ve diğerleri pratik işlerin içine elden geldiğince daha fazla çekilmelidir.

Yoldaşlarla ben oldukça iyi ilişkiler kurdum. Doktorla görüşmelerimiz gizlilik nedeniyle giderek daha nadir oluyor, ama onun geliştiği, bize gitgide daha çok yaklaştığı, her yeni karşılaşmada hissediliyor. Maalesef, iyi edebiyatçı ve teorici güçlerden yoksun olmamız, bizleri ona karşı ihtiyatlı olmak ve onun "yeniden eğitimi" için büyük bir titizlikle çalışmak zorunda bırakıyor.

Odesa ile İstanbul arasındaki seferlerin durdurulması sonucunda bağlantılar yalnız diplomatik posta sayesinde canlı tutuluyor. Bu, oldukça ağır işleyen bir yöntem. Muhtemelen size de bildirdikleri üzere, yoldaşlar kahvehaneler, gizli evler, tekneler vb. içeren büyük bir bağlantılar ağı oluşturulmasında ısrar ediyor. Bu planın tamamı geçmişteki kaçak artizanlıktan artakalmadır ve kesin başarısızlığa mahkûmdur. Ben bu tür tasarılara tamamen karşıyım. Bu plan yenilgi ve skandalden başka bir sonuç vermez.

Denetimden kaçma isteğinin kısmen bunda saklı olduğu anlaşılıyor. Komintern'in mektubunda işaret edilen Zahariadis yoldaşı çağırdım ve konuyu onunla görüştüm. Ama, o bile ne onun kendisinin ne de başka birinin bu çalışmayı organize edemeyeceği görüşüne yatkın görünüyor.

Komünist selâmlarımla. S. Mimiy /imza/.

İstanbul, 2/X-24.

N.B. Mektubu elle yazıyorum. Çünkü, daktiloda yazacak olsaydım, postanın hareket saatine yetişmezdi. Katsena ve Raviç yoldaşlar selâmlarını getirdi. Teşekkürler.

S. M. /imza/[88]

Türkiye'ye ne zaman döndüğünü bilemediğimiz Hüseyin Sait'in, Doğu Seksiyonu'na doğrudan rapor vermesinden anlaşıldığı kadarıyla, kendisi KUTV'daki öğrenimini tamamladıktan sonra özel bir görevle İstanbul'a gönderilmiş. Ekim ve Kasım ayında gönderdiği 2 rapor, TKP'nin çalışmalarının ve *Aydınlık'ın* doğru yolda olduğuna vurgu yapıyor. Birkaç ay içinde TKP konferansının/kongresinin topla-

88. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 361-365 [daktilo], 366-374 [el yazısı] [Rusça]..

nacağını belirten Hüseyin Sait, Dr. Şefik Hüsnü'nün kendisinin de ilerdeki bir raporda teyit edeceği üzere yıl bitmeden Moskova'yı ziyaret edeceğinin altını çiziyor. Bilindiği gibi, Dr. Şefik Hüsnü ancak Mayıs 1925'te yurtdışına çıkacak ve Ağustos-Eylül 1925'te Moskova'ya Berlin üzerinden ulaşacaktır. Hüseyin Sait partinin malî kaynaklarındaki yetersizliğe işaret ettikten sonra, haftalık işçi gazetesi muhtemelen 1925 başında yaymlanacak olan Orak-Çekiç üzerinde duruyor. Aşağıda vereceğimiz Mirniy'in raporlarında Hüseyin Sait'in çalışmaları, önerileri son derece olumsuz bir biçimde değerlendiriliyor ve kendisinin İstanbul'dan uzaklaştırılması talimatının verilmesi isteniyor.

Brike, Kitaygorodski ve Voytinski yoldaşlara,

Sayın yoldaşlar,

Türkiye Komünist Partisi'nin çalışmalarıyla tanıştıktan sonra diyebilirim ki, izlenen bugünkü çizgi doğrudur. Günümüzde ülkedeki nesnel durum son derece ağır. Partinin katlanmak zorunda kaldığı durum ise, gazete için belirlenen miktarın dışında maddî kaynakları olmadığı için, iki kat daha ağır. Bahis konusu ettiğimiz diğer paraların gönderilmesi için hemen telgrafla ısrar etmek gerekiyor. Söz konusu olan, geri kalan dört bin lira. Parti birkaç ay içinde konferans düzenlemeyi düşünüyor ki, bunun için de belirli miktarda para gerekecek. Bu konuda size parti kendi yazacaktır her halde. Dikkatinizi şunun üzerine çekmek istiyorum ki, bugün işçi sınıfı diğer partilerden büyük bir hayal kırıklığı içinde bulunuyor ve parti çalışmalarımızı geliştirmek için merkezin desteğine tam da şimdi ihtiyacımız var.

Yoldaşlar gazetenin şimdilik haftalık olmasına razı. Onlar merkezdeki görüşü, yani gazetenin giderek daha da işçi gazetesi olmasını benimsiyor. Genelde buradaki yoldaşlar gazetenin böyle olması gerektiğini düşünüyor.

Aydınlık her geçen ay daha da iyileşiyor. Bu haftalık gazete işçi sınıfının düşmanlarına işaret ediyor. MK'nın teşkilât çalışmaları iyi başlatıldı ve ilerlemeye devam ediyor. Sizden gelen her yeni yoldaş, kuşkusuz ki, partiyi güçlendirecek. Çin, Rusya, Yakındoğu ve uluslararası durum hakkında sıkça yazı göndermenize ihtiyaç olduğunu belirtmem gerekiyor. Ben Voytinski yoldaşın ve sizin gazetemize bu alanda yardımcı olacağınıza dair sözlerinizi hatırlıyorum ve umarım, bunu yapacak ve sözünüzden dönmeyeceksiniz.

Her halde anlaşmazlığımızı anımsıyorsunuz. Eğer gerçekten anımsıyorsanız, biliniz ki, bunun artık hiç önemi yok. Hepsi geride kaldı ve artık her şey sakin. Şimdi de mevcut bağlantılar hakkında birkaç söz: Varolan bu bağlantılar bir işe yaramaz ve partinin kendisi de şikâyetçi. M. yoldaşın soğuk tavrı mutlaka geçer. Bu konuda net çizgi belirlenmeli ve işin bu tarafının eleştiriler karşısında dayanacak yanı yok.

Ayrılmadan önce Golman yoldaş bu işler için bir yoldaş göndereceğini söylemişti. Bu yoldaş henüz yok ve ne zaman geleceği bilinmiyor. Bir an önce gelmesini dilerdik. Golman yoldaşa şunun bildirilmesi gerekiyor: Gemiyle hareket eden yoldaşların tasdiknamelerinin ilgili makamca verilmiş olması gerekiyor. Şimdiki uygulama çok tehlikeli. Siz Golmana söyleyiniz, o kendisi (işin ne olduğunu) anlar.

Bir ay sonra ya da daha erken oraya istediğiniz adam, yani par. sekr. gelecek.

Ben ... A. Smorodkina ile gönderilebilir. Bana kalırsa, hazır olan yoldaşlar ve belirlenenler hemen gönderilmeli. ... yoldaşa rapor gönderildi ve bir ay sonra ben de yaza-

cağım. Bir süre sonra bakır madenlerindeki parti işçilerine yerinde talimat vermek üzere oraya gideceğim. Ben bu mektupta size işlerin gidişatını ve bu işlerin yeni teşkilât sistemiyle nasıl uyum sağladığını yazmak, ülkedeki genel durumu anlatmak niyetinde değilim. Bu mektupla amacım sizin uzun mektubunuzdaki soruları yanıtlamaktı. Bundan sonra da yazacağım ve hatta özel ilişkilerimiz esasında sizi ilgilendiren soruları yanıtlamaya devam edeceğim. Ama, siz de yazın.

Komünist selâmlarımı sunarım.

II/X-24. Gazi (S) [Hüseyin Sait].

Çalışmakta olan M. Yoldaş bağlantı işlerine hiç vakit ayırmıyor ve dikkat etmiyor. Bunun kanıtları var. Parti de aynı kanıda.

Kitaygorodski yoldaştan Çin ve genel olarak Uzakdoğu ile ilgili yazılar yazmasını ayrıca rica ediyorum[89].

Voytinski ve Brike'ye mektup. Mektubun sonundaki notuma dikkat ediniz. [Rusça el yazısı]

Voytinski ve Brike yoldaşlara!

Sayın yoldaşlar.

Önceki mektubumda partinin durumu hakkında kısaca bilgi verdiğimden şimdi tekrarlayacak değilim. Yalnız, bugünkü koşullarda yığınlar arasında başarılı teşkilât çalışması yürütebilmesi için partide birkaç profesyonel komünistin bulunması gerektiğini belirtmeliyim. Bunu parti de çok istiyor, ama bugünkü maddî şartlarda parti profesyonel komünistler çalıştırabilecek durumda değil. O zaman sözünü ettiğimiz paranın hemen partinin emrine gönderilmesi gerekiyor.

Parti konferansı bir buçuk ay sonra toplanacak ve partinin maddî durumu kötü olduğundan bunun için de para gerekecek. Endişeli olmalısınız ve diğer yoldaşlar ile daha önce yazdığım mektupta belirtilen materyalleri göndermelisiniz. Lütfen, karımı da hemen gönderiniz. Bu, önce parti için gerekli, sonra benim gizliliğim için de yararlı olacak. Üçüncü olarak da, bana yardım edecek ve burada ölü noktada bulunan kadın faaliyetleri alanında çalışacak.

Yeni gelen yoldaşlarla henüz görüşememiş olsam da, bir yoldaştan bir şey öğrendim. Onlarla görüşünce daha ayrıntılı bileceğim. Duyduğuma göre, birileri karımın buraya gelmesine izin vermiyormuş. Bu tutuma çok şaşırdım. Çünkü, Kominternin dışında hiçbir kurum bu konuda söz sahibi olamaz. Bu yüzden ümit ediyorum ki, onu hemen göndereceksiniz. Nitekim, bana söz vermiştiniz. Siz sorunu biliyorsunuz ve ben sizin sözünüze güveniyorum. Hatta her hangi bir zorluk çıkması durumunda derhal yardımcı olacağınızdan eminim. Ben artık yerleştim ve onun gelmesi benim için yararlı olacak. Türkiye'de aile ortamında çalışmak çok daha elverişli. Bunu dikkate almak gerekir.

Daha önce hakkında konuştuğumuz yoldaş henüz gelmedi. Buradaki ise bir işe yaramıyor.

89. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 376-378 [Rusça].

Burada, iktisadî taleplerle birkaç şehirde grevler patlak verdi. Büyük bir yeni grev daha bekleniyor. Her ihtimale karşı MOPRün partinin emrine biraz para göndermesi çok iyi olur. A.fhmet] C.fevat] yoldaşı bekliyoruz. O niçin hâlâ gelmedi? Onun buraya gönderilmesi gerekiyor. Gazete her halde şu günlerde çıkacak. Daha sık yazı ve materyal gönderin. Onlar durumu güçlendiriyor.

Fazla yazacak bir şey yok. Tekrar ediyorum. Dediklerimin hemen gönderilmesi gerekiyor. Komünist selâmlarımı sunarım.

26/XI-24. sizin: S... /Gazi/ [Hüseyin Sait].

Eğer bir şeyler yazarsan
Memnun olurum.
S.

[Fransızca bölüm]
27 Kasım 1924
Yoldaş,

Parti ayrıca Nuriye Smorodkina [Hüseyin Sait'in eşi] yoldaşın ivedi olarak İstanbul'a hareket etmesi için gerekli emri vermenizi de rica eder. Kendisi için burada çok geniş bir faaliyet alanı vardır. Bir ay geçmeden kendisi partiye başvurmalıdır. Komünist selâmlar,

0. Masdar[90]

Bu arada Moskova'da bulunan Faruk [Vanlı Kâzım], bu yönde yapılmış önceki başvurulara da atıfta bulunarak TKP'nin günlük gazete yayınlama talebini yeniden gündeme taşıyor. Bu başvuruda sözü edilen "yasal olarak bir komünist partisi kurma" fikri, aşağıda Mirniy'in bir raporunda da yer almaktadır; anlaşıldığı kadarıyla o sıralar TKP içinde yasal bir komünist partisi kurulması meselesi tartışılmakta. Öte yandan görüldüğü kadarıyla Komintern V. Dünya Kongresi'ndeki tartışmaların ardından da TKP temsilcisi, Kemalist hükümetin devrimci karakteri ve devrimci ilerleyişi vurgusunu koruyor. Bir diğer dikkat çekici nokta da, Faruk'un üslûbunda görülen "Marksist-Leninist" vurgu ve Komintern söyleminin ifadeleridir; bu da Mirniy'in Moskova'ya gitmemiş parti yöneticileriyle ilgili değerlendirmesinin anlam ve önemini daha açık gösteriyor.

24/10/1924

Türkiye Komünist Partisi
Neden bir Günlük Gazete Yayınlama Gerekliliği üzerinde Israr Ediyor

90. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 358-360 [Rusça].

Türkiye KP, aşağıdaki altı noktaya dayanarak, bir günlük gazete yayınlama gerekliliği üzerinde ısrar ediyor:

1) Burjuva cumhuriyetinin basına mecburen tanıdığı özgürlükten azamî ölçüde yararlanmak.

2) Proletaryayı, düşmanlarına karşı kendi aracı olarak kullanmaya çalışan burjuva parti ve gruplarının etkisinden kopartarak Komintern'in bayrağı altında birleştirmek.

3) Proletaryayı günlük propagandayla siyasî bakımdan eğitmek ve onu devrimci davaya kökten kazanmak.

4) Yasal olarak bir komünist partisi kurmak üzere değişik burjuva grup ve partileri arasında mevcut bölünmelerden ve görüş ayrılıklarından yararlanmak.

5) Burjuva günlük gazetelerinin sahip olduğu haklardan, en uzak şehir ve köylere yasal olarak girerek proleter ve köylü teşkilâtlanmasını tamamlamak üzere yararlanmak.

6) Burjuva sözde liderlerinin proletaryayı yönlendirmek için sistemli bir çaba gösterdikleri iktisadî oportünizme kapılmasını önleyerek proletaryanın devrimciliğini içtimaî devrime yöneltmek.

Parti, bir takım yazılarıyla, bir günlük gazetenin kurulmasına ilişkin bakış açısını Komintern'e birçok kez iletti ve V. Kongre delegeleri de son bir kez bu sorunun önemini açıkladı; nihayet MK doğrudan doğruya Prezidyum'dan bakış açısını kabul etmesini rica etti ve partinin delegelerine bu mektubun içeriğine uygun bir takım yeni talimatlar verdi. Dolayısıyla, sorunun Türkiye'deki devrimci hareket ile ilgili önemi göz önünde bulundurulduğunda, sizlere yukarıda özetle belirtilen altı noktayı geliştirme anlamında aşağıdaki açıklamaları bir kez daha sunmayı mutlak bir gereklilik olarak görüyorum.

1) Parti, burjuvazinin bir bölümünün, özellikle hâlihazırda iktidardaki bölümünün devrimci karakterini ve devrimci ilerleyişten kaçınılmaz olarak kaynaklanan basın özgürlüğünü dikkate alarak, maddî kaynak eksikliği nedeniyle son derece sınırlı olan mevcut basın faaliyetini kesinlikle yetersiz buluyor. Burjuvazinin Padişahlığı ve Halifeliği kaldırarak devrimini tamamlamaya doğru ilerlediği şu dönemde, proletarya organik olarak siyasî bir güç kazanabilir, ancak böylesi bir amaca ulaşmak için, küçük bir aylık dergi ve bir haftalık gazete yayını kesinlikle yetersiz araçlardır. Zamanı böylesi tecrübelerle geçirmek ve devrimci dönemin geçmesini beklemek, telâfi edilemeyecek bir hata olacaktır.

2) Türkiye proletaryası şimdiye kadar ya hükümet görevlerinin ya da burjuva muhalefetinin elinde kör bir oyuncak idi; hâlihazırda ya hükümet, ya muhalefet ve hatta ya da en kara gericilik, tüm güçleriyle proletaryayı aldatmaya ve onu kendisi için bir sınıf olarak devrimci bir ideal uğrunda serbestçe teşkilâtlanması yolundan saptırmaya uğraşıyorlar. Parti, bugünkü son derece sınırlı araçlarıyla bile, kendisinin içinde nüveler oluşturduğu en büyük işçi teşkilatlarıyla sıcak bir bağ kurmayı başardı; ancak geniş proleter kitleler üzerinde etkili olabilmek için, onları burjuvazinin pençesinden kurtarabilmek için, çok yoğun bir gündelik basın faaliyeti yürütmek mutlaka gerekiyor. *Vazife* tecrübesi bize gösterdi ki, proletarya partimizin propagandasına ancak ileri proletaryanın gündelik basınıyla kazanılabilir; haftalık değil günlük gazete gerekir ve proletaryanın en geri unsurlarını ancak proletaryanın en ileri ve en bilinçli kesimiyle kazanacağız; aksi takdirde, proletaryayı, çoğunluğu gerici 10 dolayında burjuva gazetesinin yıkıcı etkisine terk etmek durumunda kalacak ve haftada bir yayınlanan 4 sayfalık bir gazeteyle proletaryayı teşkilâtlandırıp Komintern bayrağı altında birleştirmek boş umudunu beslemeye devam edeceğiz.

3) Türkiye proletaryasının, hatta en ileri ve en bilinçli kesiminin siyasî eğitimi, hâlâ

burjuva eğitimidir. Elbette Türk işçisi düşmanını patronda görmeye başladı; ancak devrimci hükümet, millî ülkü, burjuvazisiyle dayanışma, bütün bunlar işçi psikolojisi üzerinde öylesine güçlü bir etki yaratıyor ki, bununla haftalık bir gazeteyle mücadele etmek mümkün değildir. Böylesi zayıf darbelerle böylesi bir sınıf yıkılıp yerine proletarya ideolojisinin binası kurulamaz. Komiuntern'in bir seksiyonu olarak ödevinin bilincindeki parti, ana amacına, yani proletaryayı siyasî bakımdan ve Marksist-Leninist ideoloji çerçevesinde eğitme amacına adım adım ulaşmak için, bir günlük gazete yayınını zorunlu ve asgari gerek olarak değerlendiriyor. Her türden ve dereceden kapitalistler ve emperyalistler, yalanlarını gündelik olarak yayıyor ve zehirlerini proletaryanın beynine akıtıyor; böylesi bir kapitalist ve emperyalist faaliyet karşısında haftalık bir gazeteye ve onlarca kilometreyi yürüyerek giden yürekli yoldaşların yürüttüğü sözlü propagandaya kadar geri çekilindiğini görmek son derece ıstırap vericidir, içinde buLunduğumuz dönem böylesine devrimci ve siyasî çalışmaya böylesine elverişli olmasaydı, beklenebilir ve mevcut son derece sınırlı araçlarla yetinilebilirdi. Ancak içinde bulunduğumuz uğrak, siyasî çalışmanın genişletilmesini gerektiriyor.

4) Milliyetçi devrimci hareket, bütün içtimaî tabakaların ve bütün siyasî nüanslann dâhil olduğu ünlü Müdafaa-i Hukuk tarafından yapılmıştı; milliyetçi zaferden ve Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından beri, Müdafaa-i Hukuk içinde birleşmiş burjuva tabakaları arasında bölünme ve anlaşmazlık patlak verdi ve her ne kadar bu teşkilât Gazi tarafından demokratik bir partiye, Halk Partisi'ne dönüştürüldüyse de, içtimaî tabakalar ve sınıflar arasındaki uzlaşmaz antagonizma daha şimdiden bütün şiddeti ve keskinliğiyle kendini hissettiriyor. Meclis'in açılmasından sonra Türkiye'de yeni partilerin kurulmasının eli kulağında. Bize öyle geliyor ki, işçi teşkilâtlarımızı yasallaştırmak ve illegal cihazını korumakla birlikte, legaliteden yararlanan bir siyasî parti kurmak için en elverişli zamandayız; ancak böylesi bir amaç ancak gündelik basın eylemiyle ulaşılabilir olabilir.

5) Günlük gazete özellikle, bütün şehirlerde, işletmelerde, köylerde ve taşrada bir muhabirler ağı kurmamıza imkân verecektir. Haftalık bir gazeteyle, bütün halk kitlelerinin ilgisini çekmek ve köylüleri kazanmak mümkün değildir. Ancak bir günlük gazeteyledir ki parti böylesi büyük bir davayı, yani köylülerin davasını kucaklayabilir ve bunu proletarya davasıyla birleştirebilir. Haftalık gazete gerekli bir muhabir ağı ve kentlerle ve kırsal kesimle bağ kurmaya yetmez; ne var ki günlük gazete, adım adım ve faaliyetini yoğunlaştırarak, bu amaca ulaşabilir,

6) Proletarya, en azından onun ileri ve bilinçli kesimi basınımıza ilgi duyuyor ve bizden sürekli olarak bir günlük gazete kurmamızı istiyor. Eminiz ki gazetemiz proleter kitlelerin desteğinden büyük ölçüde yararlanacaktır. Günlük *Haber* [aslında Türkçe] gazetesi tecrübesi (?), bize istanbul ve bütün Türkiye proletaryasının hakikî bir proleter organı desteklemeye nasıl da hazır olduğuna tanıklık ediyor. Ancak halk kitlelerinin siyasî buluşma noktalarını ülkemizde pek az bilinen ve itibar edilen sosyalizme doğru yönlendirmeye devam etmek gerekiyor. *Aydınlık'm* her hafta yayınladığı işçi eki, siyasî konuları işlemek ve halk kitlelerini kucaklamak için haftalık bir gazetenin nasıl yetersiz olduğunu göstermektedir.

Türkiye KP, ülkenin siyasî ve devrimci durumunun tamamen elverişli olduğuna ve sosyalist ve uluslararası bir siyasî eylemi başlatmak için en geniş güçlerin harekete geçiriLmesini gerektirdiğine inanıyor; bu zamanın geçip gitmesine izin verilirse, kısa zaman sonra burjuvazinin tüm kolları, teşkilâtsız ve, zaten güçleri son derece yüksek olan ve kendi içinde dayanışmayla ve yabancı sermayeyle işbirliğiyle kat be kat artacak olan bir düşman karşısında savunmasız proletaryayı ezmek üzere anlaşacaktır. Dolayısıyla Parti-

nin bir günlük gazete kurma zorunluluğu üzerinde ısrar etmesine yol açan ivedi ve temel nedenleri sergilediğime inanıyor ve Komintern'in bu gerekçeleri değerlendirerek Partinin görüşünü kabul edeceğini umuyorum.

TKP Delegesi
Faruk Asri [Vanlı Kâzım Kip]
24/X/24"

Dr. Şefik Hüsnü'nün aşağıdaki raporundan Halim'in [Hasan Âli] Türkiye'ye dönmüş olduğunu ve kendisinin yıl sonundan önce Moskova'ya gitme niyetinde olduğunu öğreniyoruz. Raporda sözü edilen ekler ne yazık ki arşiv belgeleri arasında yer almıyor. İzni alınmaya çalışılan haftalık işçi gazetesi, Ocak 1925'te yayınlanmaya başlayacak olan *Orak-Çekiç*, parti konferansı ise 15 Şubat'ta toplanacak olan Akaretler Kongresi'dir. -

14.XI.24

KEYK'e

TKP MK, bu yılki sübvansiyonunun geriye kalanının ivedi olarak gönderilmesini rica etmek üzere Komintern'e acil bir çağrı yapmaya karar vermiştir. Parti, son zamanlarda, gerek merkezde, gerekse taşrada teşkilâtının temellerini genişlettiği ve faaliyetlerini yoğunlaştırdığı için, elinde olanı tüketmiş durumda. Bugün çalışmamızın olağan akışını sağlamak için borç almak veya öğrenci gönderme fonlarını kullanmak durumuna düştük.

Delege Halim yoldaşımız [Hasan Ali Ediz], bize yeni kredi göndermeden önce bugüne kadar bize yapılmış yardımların kullanımını gösteren hesap dökümünün Komintern tarafından istendiğini belirttiği için, bu raporun ekinde size defterlerimizin bir örneğini gönderiyoruz. Dökümünü çıkardığımız rakamların başlangıcı 1 Mayıs 1923'e, Şarki yoldaşın Moskova'ya hareket ettiği ve komünistlerin kitlesel olarak tutuklu bulunduğu tarihe kadar uzanıyor. 15 Nisan 1924'e kadar faaliyetlerimizi, bu kriz sırasında sahip olduklarımızla sürdürdük. Göreceğiniz gibi, son zamanlarda aldığımız kredilere rağmen, mevcut bütçemiz bugün itibariyle yaklaşık 300 lira açık veriyor.

Oldukça ciddi bir neden olan bu yoksunluğun dışında, iki belirleyici önemdeki konu para ihtiyacımızı tamamen yakıcı kılıyor. Her şeyden önce haftalık işçi gazetesi konusu var. Gazete izni alınma noktasında. Resmi işlemleri tamamladıktan hemen sonra gazeteyi yayınlayamazsak bu affedilebilir bir şey olmaz, ikinci olarak parti konferansı konusunu ele almamız gerekiyor. MK, propagandamızla etkilediğimiz taşra şehirlerine, bunları planlanan konferansa katılmaya hazırlamak üzere bir takım özel görevliler gönderme kararı aldı, Bu seyahatler önemli harcamalar gerektiriyor. Ayrıca İstanbul'a gelecek delegelerin yol ve konaklama giderlerinin ödenmesini de öngörmek lâzım. Bu nedenlerle bize en az bin liralık bir ek kredi açmanızı diliyoruz.

Burada elbette ebedi günlük gazete projemizden söz bile etmiyoruz. Bu konuda, parti M.[imiy] yoldaşın katılımıyla yeniden uzun görüşmeler yaptı. Gecikmeksizin bir gün-

91. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 26, Klasör 33_36, Belge No: 14-18 [Fransızca].

Lük siyasî gazete yayınlamanın kendini dayattığı ve bu girişimin başarıya ulaşması açısından son derece elverişli bir uğrakta bulunduğumuz oybirliğiyle kararlaştırıldı. M. yoldaş bu kararı size iletmek ve gerekli kredileri talep etmekle görevlendirildi.

Bu arada bağlantı konusu üzerinde de durmamız gerekiyor. Hâlihazırda bir parti teşkilâtının bu denli önemli bu organı, kaynak yokluğu nedeniyle, deyim yerindeyse bizde yok. Son zamanlarda istanbul'a sefer yapmış gemilerde bulunan pek az sayıdaki matbuat ve yoldaşlarımızın giysileri bugüne kadar tahliye edilemedi, Bu feci duruma artık son verme zamanı geldi. Mutlaka geniş ve sağlam bir bağlantı yapısı kurmaya koyulmamız gerekiyor. Bize göre, bunu sağlamakla parti görevlendirilmelidir. Üç veya dört yoldaş bu çalışmaya girmelidir. Bağlantı hizmetinin emrinde bir ev, liman rıhtımlarında bir kahvelokanta, bir otomobil ve bir tekne olması gerekiyor. Kuruluş sermayeleri dışında, tam bir bağlantı hizmetinin aylık giderleri, hesaplamalarımıza göre, 400 doları geçmeyecektir. Bu arada hemen bugünden ve ivedi olarak bir insan ve bir evin giderlerinin karşılanması gerekiyor. Aksi takdirde dünyadan kopma tehlikesi içindeyiz.

Telgrafla cevabınızı bekler, komünist selâmlarımızı göndeririz.

TKP Genel Sekreteri
0. Masdar (İMZA)

Not: Birkaç gün içinde size Türkiye'deki mevcut siyasî durum hakkında uzun bir rapor göndereceğiz. Aralık ayında genel sekreterimiz Rusya'ya bir yolculuk yapacaktır[92].

Mirniy'in Doğu Seksiyonu'na yıl biterken gönderdiği aşağıdaki 2 kısa, 1 uzun 3 raporun ilkinde Dr. Şefik Hüsnü'nün bağlantı meselesinin çözüm yolu olarak önerdiği gerek yöntemi, gerekse bütçeyi olumsuz olarak değerlendiriyor ve bunların Hüseyin Sait'in fikri olduğu görüşünü belirtiyor. Dahası Hüseyin Sait'in çalışma tarzının sakıncalarına işaretle, onun İstanbul'dan taşraya gönderilmesinin gerektiğini vurguluyor.

Brike'ye mektup (17/XI-24). S. Mirniy'den [El yazısı]

Girdi No. 1248/c

I/XII-24.

Brike yoldaş!

Ekte gönderdiğin mektup henüz elime geçti. Ankara'ya birkaç günlüğüne gidiyorum ve bu yüzden orada fazla kalamayacağım. Kahvehane, otomobil, motor bize darbe getirir. Ayda bir defa gelen gemiden birkaç düzine kitap almak için 400 dolar korkunç büyük para. Ben onlarla bu konuda görüşemedim. Aksi halde bu gibi öneriler yapmamaya mutlaka ikna ederdim. Bunlar Hüseyin Sait'in eski uygulamalarının tekrarı: Şüpheli kaçakçılarla bağlantılar; gizli görüşmeler için tutulan evler, motorlar, bütün bunları bütün istihbarat biliyor.

92. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 656-657 [Fransızca].

Sanırım, bu öneriler Hüseyin Sait yoldaştan çıkıyor. Yoldaşların ondan memnun olmadığı ve teşkilâtı temsil gerekçesiyle Moskova'ya geri gönderileceği tahminlerinde bulundukları dikkatimi çekmişti. Benim görüşüm şu ki, o taşraya gönderilmeli. Her ne olursa olsun, onun şehirde kalması zararlı. Onun geldiği şüpheli kaynaklar tarafından iki gün sonra bildirildi. Teşkilâta yardımda bulunman ve Sait'in kesinlikle her itin tanıdığı istanbul'da değil, taşrada çalışmak için belirlendiğine işaret etmenizi rica ederim.

Ben komünist partisinin bağlantıyla ilgili bu plandan vazgeçmesini öneriyorum. Bu iş için iki kişi ile bir kayıkçı yeterli olacak. Üstelik bütün bu iş onların ayda yalnız birkaç gününü alacak, yani geliş anı ve kalkış anı olarak. Gemilerle bağlantı için 200 lira tamamıyla yeterli. Heyeti gelip kimsenin almadığı literatür deposuna çevirmek, takdir edersiniz ki, pek de uygun bir şey değil.

17/XI Komünist selâmlarımı sunarım. S. Mirniy[93]

Brike'ye mektup (El yazısı 30.12.24 Girdi tarihli).

Değerli Brike yoldaş.

Sizden Doktorun gidişine hız verilmesi için telgraf aldım. Ama ne yazık ki, onun gidişi konferansa rastlıyor. Doktor muhtemelen iki-üç ay SSCB'nde kalacak. Korkarım, aksi halde partinin kongresini iki-üç ay ertelemek gerekecek.

Kongre demişken, biz onu istanbul civarında toplamayı düşünüyoruz. Eğer kongreyi istanbul'da yapmak uygun olmazsa, yoldaşlar gemiye bindirilip Odesa'ya gönderilir ve kongre orada yapılır. Gazete aboneliğine senin otel Lüks adresini verdim. Bildiğin gerekçeler yüzünden Komintern Doğu Seksiyonu adresini veremezdim. Kırım'dan talep edilen kitaplar önceki ve bu postada gönderildi.

Ağır postada.

Aydınlık'ın 25. sayısı. Komünist selâmlarımı sunarım. S. Mirniy[94]

İmzasız olmakla birlikte Mirniy'e ait olduğunu düşündüğümüz bu uzun raporda, kendisinin konumunu tanımladığı giriş bölümünden, Türkiye siyaseti ile ilgili bilgilerin esas itibariyle Ankara'daki Siyasî Temsilcilik, yani sonradan büyükelçilik adını alacak kurum ve konsolosluklar eliyle gönderildiğini, Komintern takviyecisi olarak kendisinin görevinin ise daha çok TKP ile ilişkiler ve onun iç siyaseti konusunda olduğunu öğreniyoruz. Bununla birlikte Mirniy'in Türkiye'deki siyasî yaşam ve muhalefet ile ilgili kişiler bazında bile derinlemesine enformasyona sahip olarak analiz yaptığını görüyoruz. İstanbul muhalefeti ile Doğu vilâyetlerindeki muhalefet arasındaki farka, toprak rejimiyle ilgili adımlar ile Doğu vilâyetleri muhalefeti arasındaki ilişkiye işareti dikkate değer. Nitekim Şeyh Sait İsyanı ertesinde

93. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 385-386 [Rusça].
94. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 387 [Rusça].

Kemalist hükümetin aşar vergisini kaldırarak Kürt köylülerine "havuç politikası" uygulamaya çalışması da bu yaklaşımın mantıksal bir uzantısı olsa gerektir. Mübadelenin yarattığı "mülksüzleştirme"nin hangi sınıflar lehine çözüme kavuşturulacağı meselesinin o dönemin en sıcak konularından biri olduğunu vurgulayan Mirniy, mübadiller ile komünist partisinin çalışması arasındaki bağa dikkat çekiyor. Nitekim 1920'li ve 1930'lu yıllar boyunca TKP'nin işçi kesiminin en büyük bölümünü mübadil tütün işçileri oluşturacaktır. Yine Mirniy'in raporundan TKP kongresinin en geç Mart 1925'te toplanacağı, bu kongreye Yunanistan ve Bulgaristan KP ve Balkan Komünist Federasyonu temsilcilerinin gelmesinin öngörüldüğü, ortak meselelerin çözümünde partiler arasında mutabakat sağlanmasının hedeflendiği ifade ediliyor. Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki, Mirniy'e göre Türkiye, komşuları olarak militaristler yerine, "Bolşevik köylüleri" yeğlemektedir.

Değerli dost,

Son mektubunda siyasî raporlar göndermemde ısrar ediyorsun. Türkiye'deki siyasî yaşamın panoramasını çizmenin lüzumsuz olduğunu daha önceki mektuplarımda defalarca belirttim. Ülkedeki siyasî yaşam hakkında bu niteLikteki bilgiler, Siyasî Temsilciliğin, Patyomkin yoldaşın ya da taşradaki konsoloslukların raporları sayesinde elinizde bulunuyor. Sanırım, önceki mektuplarımın birinde belirtmiştim ki, ben siyasî konulardaki görüşlerimi size ancak Siyasî Temsilciliğin ya da Patyomkin yoldaşın şu ya da bu konudaki değerlendirmesiyle çelişmesi durumunda ayrıntılı bir şekilde bildireceğim. Eğer çok ısrar ediyorsanız, ben size Kafkaslarötesi basınında çıkan yazılarımı ve kimi notlarımı düzenli olarak gönderebilirim. Bu yazı ve notlardan benim güncel siyasî konulardaki görüşüm hakkında kanı sahibi olabilirsiniz. Yine de şunu tekrar edeyim ki, kapsamlı enformasyon raporları hazırlamak kavaf işi olacaktır. Çünkü siz bunları teşkilâttan, Siyasî Temsilcilikten, Temsilcilik heyetinden vb. edinmiş olmaktasınız. Size yalnız benim komünist partisiyle dolaysız ilişkilerimle ve onunla çalışmalarımla ilgili alandaki gelişmeler hakkında bilgi vermenin benim görevim olduğu görüşündeyim.

Bu mektupta, güncel siyasî gelişmelerden muhalefet sorununa değinmek istiyorum. Bu konuda benim görüşüm genel kabul gören kanaatten farklıdır. Dışişleri Bakanlığı görevi-le, örneğin izmir ve hatta İstanbul gibi merkezlerde çalışan yoldaşlar, bana kalırsa, muhalefetin gücünü yanlış değerlendiriyor. İstanbuL'daki muhalefet grupları hakkında ekteki nottan sen de bir kanıya varabilirsin. Yerli muhalefet grupları tıpa tıp birbirine benzemez. Kâzım Karabekir Paşa ile Rauf Bey, ismail Canpolat ve Hüseyin Cahit Bey'le aynı kefeye konamaz. Rauf Bey ve ismail Canpolat ya da Hüseyin Cahit Bey Batıcı, Türkiye'nin yabancı sermayeye tamamen açılmasından yana birer Batı taraftarıyken, Kâzım Karabekir Paşa aslında bir Kemalist'tir ve onun hükümete karşı savaşı Kemal Paşa'ya karşı değil, ismet'e karşı savaştır. Sanırım, burada muharip paşalar arasında iktidarla ilgili eski şahsî rekabet etkili oluyor. Örneğin, Hüseyin Cahit ve Cavit beylerin ya da Kara Kemal'in İstanbul grupları gibi siyasî bakımdan teşkilâtlı bulunan muhalefetin, siyasî taleplerini gerekçelendirmek için muharip paşaların şahsî saygınlığından yararlanmaya çalışıyor olduğu açıktır, ittihatçılar Türkiye'nin siyasî yaşam sahnesine açıkça çıkmaya cesaret edemiyor. Perde gibi arkasına gizlenip faaliyet gösterebilecekleri paravana ihtiyacı vardır. Oluşmakta olan [Terakkiperver] Cumhuriyet Fırkası'nın siyasî programına bakacak olursak, bu programda

halk yığınlarını çekebilecek tek somut hiçbir şeyin olmadığı görülecektir. Tam tersine, bu program ayrı ayrı siyasî grupların siyasî uzlaşmacılığının açık izlerini taşıyor. Çünkü bütün maddeleri soyut ve yalnız sözüm ona demokratik yönetim biçimini irdeliyor. Yeni partinin programında yalnız ülkenin demokratikleşmeye devam etmesi gereğinden, tek dereceli seçim yapılmasından, cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılmasından, Halk Partisi'nde ve Millet Meclisi'nde tartışma serbestliğinden vb. bahsediliyor, ama somut iktisadî girişimlerin sözü bile edilmiyor. Cumhuriyetçi Parti denen partiye giren değişik grupların siyasî ve iktisadî talepleri birbirleriyle öylesine çelişiyor ki, onları ancak soyut bir demokratik reformlar talebi birleştiriyor. Onları bir arada tutan tek halka, iktidara gelmeye yönelik ortak azimleridir.

Doğu vilâyetlerinden mebusların muhalefeti tamamen farklı bir meseledir. Onları istanbul muhalefetiyle bir görmek yanlıştır. Muhalif grupların elverişli bir gelişme kaydetmesi ve aralarına yeni mebusların katılması durumunda bile doğu vilâyetlerinden muhalif mebusların, başında istanbul mebuslarının bulunacağı ve Hüseyin Cahit Bey ya da Kara Kemal gibi klasik Jön Türklerin yönlendiriciliğini yapacağı bu partiye geçeceklerine ben pek inanmıyorum. Doğu vilâyetlerinin mebusları, yarı-feodal unsurların ve zengin köy ağalarının temsilcisidir. Onların ismet Paşa hükümetine karşı muhalefeti, kuşkusuz ki, Mustafa Kemal Paşa'nın son zamanlarda oldukça radikal bir görünüm alan köylü politikasının bir sonucudur. Oysa doğulu mebusların muhalefeti, ismet Paşa hükümetini, yarı-feodal bey ve ağalara karşı destek bulmak için, köylünün ihtiyaçlarını karşılamada daha da ileriye itecektir.

Muhalefet gruplarının böylesine karmakarışık olduğu bir durumda bütün farklılıklara rağmen tek teşkilâtta birleşmelerini beklemek pek gerçekçi olmaz. Mecliste yapılan ismet Paşa hükümetine güven oylaması, örneğin, açık hilâfet taraftarı Zeki Bey ile din politikasının açık düşmanı ismail Canpolat Bey gibi, aralarında hiçbir siyasî bağlantı bulunmayan değişik muhalif mebusların yalnızca mihaniki birleşmelerinin söz konusu olduğunu gösterdi. Doğu vilâyetlerinin mebusları, Diyarbakır mebusu Fevzi Bey etrafında toplanıyor. Fevzi Bey gibi gericileri destekleyen doğu vilâyetleri, aralarında yalnız siyasî bağ değil, kan bağı da bulunan on-yirmi mebus tarafından temsil ediliyor. Bu yarı-feodal prensçikler halk arasında çok büyük itibara sahiptir ve onların bu itibarı şu ya da bu devlet işinde olmalarının değil, Doğu Anadolu'daki büyük iktisadî etkilerine dayalı içtimaî durumlarının bir sonucudur. Her bürokratik devlette olduğu gibi, Türkiye'de de kişinin siyasî etki gücü, devlet işlerinde aldığı şu ya da bu mevki ile bağlantılıdır. Hükümetin ordu içinde ve sivil idare makamlarında sürdürdüğü tasfiye hareketi, şüphesiz ki, yüksek komuta ve idare makamlarında bulunan muhaliflerin ayaklarının altından zemini kaydırmaya yöneliktir. Sevilen ya da adı çok duyulan bir paşa veya valinin görevlerinden alınması, onun tekrar siyasî mevcudiyetinin ortadan kalkmasına yeterlidir. Bundan daha bir buçuk yıl önce Refet Paşa Türkiye'nin neredeyse en popüler ismiydi, ancak valilikten alınır alınmaz unutulanlar arasına karıştı ve hükümetin, onun muhalifliğinden korkacak bir sebebi kalmadı. Aynı şey, hükümetin el altından uyguladığı baskının da etkisiyle ordudaki görevlerinden ayrılmak zorunda kalan diğer mebusların başına da geliyor.

Böyle değişik çapta farklılıklar gösteren muhalefet karşısında Mustafa Kemal Paşa bir kısmıyla ayrıca anlaşıp diğerlerini bastırmak suretiyle muhalefeti dağıtmayı denedi. Onun Diyarbakır mebusu ve eski millî iktisat bakanı Fevzi Bey ile flörtleri, muhtemelen onun bizzat kabineye alınmasıyla sonuçlanacak. Muhalif gruplardan önde gelenlerin şahsî ihtiras-

larını gerçekleştirme yöntemi Mustafa Kemal Paşa tarafından genellikle uygulanıyor ve çoğu durumda olumlu sonuç veriyor. Fevzi Bey'i taraftarlarından uzaklaştırınca, hükümet doğu vilâyetlerinden diğer muhalif mebusların daha kolay üstesinden gelecek.

Bütün veriler hükümetin doğu vilâyetlerinde köylünün toprak ihtiyacını karşılayarak doğudaki muhalefetle savaşta kendine içtimaî zemin hazırlamaya çalışacağına işaret ediyor. Mustafa Kemal Paşa'nın doğu vilâyetlerine yaptığı geziler halk yığınlarının nabzını yoklamayı hedefliyordu. Hükümetin köylü politikasındaki radikalleşme, belki de onun bu gezilerinin bir sonucudur.

Böylece görülüyor ki, her değişik muhalefet grubunun iktisadî dayanağı ve içtimaî temeli farklıdır ve çoğu kez birbiriyle çelişir (Bak: Ekteki notlar ve yazılar). Kaldı ki, muhalifler arasında halkın Kemal kadar saydığı bir şahsiyet yoktur. Muhalefetin Rauf Bey, Refet Paşa, Kâzım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa ve diğer önde gelenleri ikinci derecede otorite sahibidir. Belki Rauf Bey ve Hüseyin Cahit Bey gibi büyük şahsiyetler Cumhurbaşkanlığı makamına heveslenebilir. Bu iki şahsiyet siyasî faaliyetlerinde partilerini aşmaya çaba gösteriyor, politikadaki kaba işleri daha az meşhur mebuslara yaptırıyor ve durumda elverişli bir değişiklik olursa ellerinin serbest olması için kendileri kenarda duruyor.

Muhalif paşalara, örneğin Kâzım Karabekir Paşa ya da Ali Fuat Paşa'ya gelince, onların muhalifliği yalnızca bizzat iktidarın zirvelerinde bulunan KemalistLeşme içindekilerle, yani İsmet Paşa, Kâzım Paşa, Fevzi Paşa, Recep Bey ve diğerleriyle rekabetten ibarettir.

Ankara'ya karşı en sert muhalefete, İstanbul muhalefetine gelince, anlaşıldığı üzere hükümet onların işini baskı yöntemleriyle bitirecektir. Geçen yılki İstiklâl Mahkemesi tecrübesinin gösterdiği gibi ara sıra İstanbul'a yapılan baskınlar elverişli sonuçlar veriyor. Yerli muhalefet üst tabakalardan oluşuyor, İstanbul halkı yerli ittihatçı ve halifecilerle yeni hesaplaşma karşısında oldukça soğukkanlı davranacak.

Hükümetin köylü politikası onu güçlendirdi. Yeni bir seçim olursa hükümet kazanacak, Taşrada hükümet politikasına karşı memnuniyetsizliğin arttığı yolunda yerli muhalif basında çıkan haberler pek tutarlı sayılmaz. Halk Kemalistler ile yeni Cumhuriyetçi Parti etrafında teşkilâtlanmakta olan muhalefet arasında bir seçim yapma durumunda kalırsa, kuşkusuz ki, Kemalistler üstün gelecek.

Muhalefet kendi içinde gericilik politikasının, köylü düşmanı politikanın, demokrasi düşmanı politikanın tohumlarını taşıyor. Muhalefetin demokratik talepleri aslında onun kısır gerici politikasının üstünü örtme çabasından başka bir değildir.

Kemalist hükümet günümüz Türkiye'sinde varolan içtimaî siyasî burjuva grupların ve onların partilerinin kurabileceği bütün hükümetlerin en radikal olanıdır. Kemalistler bize diğer partilerden daha yakındır. SSCB'ye dostluk duygularından dem vurup bizimle flört yapan kimi muhalefet Liderlerine rağmen, bizim Kemalistlere yönelmemiz en güvenli tavır olur.

Güncel siyasî yaşamın diğer önemli bir sorunu, mübadilleri yerleştirme sorunudur. Muhalefet kendi içtimaî tabanını güçlendirmek ve genişletmek için mübadillerin memnuniyetsizliğinden faydalanmaya çalışıyor (Bak: Ekteki ilgili yazı). Yazıda işaret edilen sebeplerin yanı sıra, muhalefet bu mübadillerle bir bakıma etnik ve coğrafî köken bakımından da bağlantılı. En başta ittihatçılar olmak üzere, neredeyse bütün İstanbul muhalefeti Makedonya ve Trakya kökenlidir ve şimdiye kadar çoğunun orada büyük çiftlikleri vardı. Anlaşıldığı üzere hükümet, kovulan Rum ve Ermenilerin topraklarını mübadil olarak gelenlere dağıtmaya yatkın görünmüyor. Kimi malûmatlara göre, hükümet bu topraklardan devlet fonu oluşturmak ve mübadillerin kullanımına sunmak niyetinde. Eğer hükümet bu adımı atma

cesaretini gösterirse, tarım programının radikal niteliğini bir kez daha kanıtlamış olacak. Ancak mübadiller, kovulan Rum nüfusun bütün mülk ve topraklarının tamamen kendilerinin mülkiyetine geçirilmesini istiyor. Muhalefet hükümetin mübadilleri topraklandırma konusundaki kararsızlığını demagoji malzemesi olarak kullanıyor ve onları, mübadelede gönderilen nüfusun tüm mülklerinin hemen kendilerine devredilmesini istemek için kışkırtıyor, Doğu vilâyetlerindeki muhalefet ile İstanbul muhalefeti arasında bu konuda galiba ortak bir nokta var. Doğulu yarı-feodaller hükümetin ... denen bu ... devletleştirilmesine karar vermesi durumunda, köylülerin hâlâ yarı-feodal koşullarda yaşadığı doğu vilâyetlerinde de aynı yolu izlemesinden korkuyor. Hükümetin mübadilleri yerleştirme konusunda gösterdiği kararsızlığı, oldukça radikal bir hükümet olan İsmet Paşa hükümetinin bile ... devletleştirmekten öte gitmeyeceğini gösteriyor.

Müslüman mübadiller komünist çalışmalar için elverişli bir zemin oluşturuyor. Çoğu zaten Yunan teşkilatındaki komünizm okulundan geçmiş. Birçok değerlendirmeye göre, oldukça devrimci ruh haline sahipler. Mübadillerin büyük bölümü komünist partisinin faaliyetlerinin özellikle iyi hissedildiği merkezlere, Trakya'ya, İstanbul ve İzmir bölgelerine yerleştirilmiş bulunuyor. Edirne bölgesine yerleştirilen Müslüman mübadiller parti çalışmaları için en uygun unsuru oluşturuyor. Trakya'nın Avrupa kesiminde köylüler genelde devrimci ruh taşıyor, Burada kısmen de olsa Bulgar Komünist Partisi'nin ve Çiftçi Birliği'nin etkisi görülüyor.

Komünist partisi mübadiller arasında, özellikle Trakya'ya yerleşen mübadiller arasında çalışma yürütmeye büyük özen göstermelidir. Bulgar Komünist Partisi'ne ve ayaklanmacılara cephe gerisi sağlanmalıdır"[95]. Trakya köylüleri ve Trakya göçmenleri arasındaki çalışmalar konusunda Bulgar Komünist Partisi'yle mutabakat temelinde ortak bir çizgi temin edilmelidir. Bu bakımdan kimi şeyler yapıldı. Türkiye Komünist Partisi MK ile Bulgaristan Komünist Partisi MK temsilcileri görüş alış verişinde bulundu. Bulgaristan Komünist Partisi'nin köylü programı yerli yoldaşlara gönderilmelidir.

MK en geç 1925 yılı Mart ayına kadar kongrenin toplanmasını kararlaştırdı. Bu kongreye Yunanistan Komünist Partisi, Bulgaristan Komünist Partisi ve Balkanlar Komünist Federasyonu temsilcilerinin davet edilmesine karar verildi. Yunanistan Komünist Partisi ile görüşülüp anlaşılacak en önemli konu nüfus mübadelesi ve Batı Trakya sorunudur. Her iki konu da Yunanistan kamuoyu kadar, Türk kamuoyunu da yakından ilgilendiriyor. Bu iki konuda iki partinin görüşleri uyumlu olmalıdır.

BKP ile TKP, Doğu Trakya konusunda görüş birliği sağlamalıdır. Aynı şekilde Bulgaristan'ın her hangi bir çıkışı durumunda köylüler arasında ve TKP muhalefeti arasında ortak çalışma için görüş birliğine varılmalıdır. Türkiye'yi serüvenci bir girişimden alıkoyma ve Türk kamuoyunda Bulgar devrimcilerine karşı sempati uyandırmak, kuşkusuz ki, Türkiye Komünist Partisi'ne düşüyor.

Avrupa basın organlarının Bulgaristan'daki Bolşevik çalışmaları ve Makedonya teşkilâtlarının Bolşevikleştirilmesini "açığa çıkardığı" bir sırada, Türk basını Tsankov hükümetinden çok devrimcilere sempati gösterdi. Kimi gazeteler Türkiye açısından komşu devlet olarak, militarist Tsankovcu Bulgaristan'ın mı, intikam hayalleri güden burjuva Yunanistan cumhuriyetinin mi, silâhlanmış Romanya'nın mı, yoksa Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya Sovyet cumhuriyetlerini içine alan bir "tarımsal Bolşevik" federasyonunun

95. 1923'te BKP öncülüğündeki başarısız anti-faşist ayaklanmaya atıfta bulunuluyor.

mu daha yararlı olacağı sorusunu bile gündeme getirdi. Burjuva basını ikinci şıkın tercih edilir olduğu görüşündeydi. Kafkaslarötesi Sovyet Federasyonu örneği, Türkiye'nin Balkan devletlerinin askerî hükümetlerine oranla Bolşevik komşularıyla daha uyumlu yaşayabileceğini gösterdi.

Bir yandan Türkiye ile Yunanistan arasında, öte yandan Türkiye ile Bulgaristan arasında süregelen birçok ihtilaflı mesele Türk kamuoyunu endişelendiriyor. Bulgaristan ile Türkiye arasındaki ihtilaflı meseleler halledilmedi (Bak: Suritsa yoldaşın raporu). Bizim Rostov'dan verdiğimiz Bulgaristan ve Romanya'daki durumla ilgili haberleri, yerli basın memnuniyetle alıp yansıtıyor.

Yoldaşlar günlük gazete çıkarılması için ısrar ediyor. Genel kanaate göre, günlük bir gazetenin çıkarılması komünist partisinin çalışmalarına büyük bir güç kazandıracak. Bu, yığınların gelişen siyasî savaşa büyük ilgi duyduğu günümüzde özellikle önemlidir. Yoldaşlar gazetenin tirajının ilk zamanlarda bin beş yüz-iki bin adet olacağını belirtiyor. 6 aylık sıkıntı dört bin ile beş bin dolar arasında olacak. Bu konuda bütün MK aynı görüşte. Merkez Komitesi toplantısında görüşülen sorunlar arasında şu ya da bu ölçüde ilginç sayılabilecek diğer sorunlardan biri, işçi hücrelerine aydınlardan takviyeciler sağlamaktır. Hücre toplantıları öncesindeki üç gün içinde MK bütün hücreler için ortak bir konu hazırlıyor. Takviyeci yoldaşların önceden tezlerle tanışmış olması gerekiyor. Komitenin gündeme getirdiği sorunların yanı sıra hücre başka sorunları görüşmeye sunma hakkına sahiptir.

MK'nin Doğu Seksiyonu temsilciliğine geçici olarak Faruk [Vanlı Kâzım] yoldaş atandı. Profintern temsilciliğine ise Mâlik yoldaş.

Komünist selâmlarımla[96]

Doğu Seksiyonu'na geçici olarak TKP temsilcisi tayin edilen Faruk, 1924 yılı biterken, partisinin Komintern'den asgari taleplerini dile getiriyor. Kısa ve özlü bu talepler, yine günlük gazete ihtiyacıyla başlıyor ve ajitasyon-propaganda ve teşkilâtlanma meseleleriyle devam ediyor. En ilginç talep herhalde KUTV'da 100 öğrencilik yer talebi; zira böyle bir kontenjan olması durumunda nasıl doldurulacağı meçhul.

Gizli

TKP'nin Komintern'den Asgari Talepleri

1. Parti, bir günlük gazetesi olmadığı takdirde, propagandasını ancak pek yavaş yürütebileceği kanaatindedir. Parti, günlük siyasî meselelerde proletaryanın çıkarlarını savunma imkânlarından kesinlikle yoksundur.

Hâlihazırda MK kararlarını nüvelere göndermekle ve sözlü propaganda ile yetiniyoruz. *Vazife*, haftalık olsa da, bir dereceye kadar, gerekli ajitasyon ve propaganda hizmetini verdi. Ancak bu gazete yaşayamadı, zira haftalık yayınlanması buna uygun değildi.

96. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 388-394 [Rusça].

Vazife elbette saf komünist bir organ değildi; bizim de yayınlamak istediğimiz organ, resmen komünist bir organ olmayacak, ama proletaryanın çıkarlarını savunup legalitenin izin verdiği ölçülerde Komintern'in siyasetine uygun bir siyaset yürütecektir. Dolayısıyla, özellikle işçi hareketinin son derece canlı olduğu ve proletaryanın sınıf mücadelesine dayalı yeni bir teşkilâtlanmayı hedeflediği bu dönemde günlük bir gazete yayınlama gereğini şiddetle hissediyoruz.

Son zamanlara kadar, Makedonya'da ve Bulgaristan'da bile, Türk nüfusun azlığına rağmen, işçi organları yayımlanıyordu. Büyük gereklilik göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de bir günlük organın yayınlanmasının sağlanmasını rica ediyoruz; ayrıca Bulgaristan'a, Makedonya'ya ve Yunanistan'a bu ülkelerde Türkçe konuşan işçiler için gerekli miktar da gönderilecektir.

2. Marksist ve Leninist Literatür Türkçe dilinde yok denecek kadar az; en gerekli Türkçe Marksist ve Leninist eserlerin yayınlanması için gerekli imkânların bize sağlanmasını diliyoruz.

3. Türkiye'deki komünist hareket, adım adım gelişiyor; teşkilât ve propaganda çalışmaları için, yaşamlarını kazanmak için çalışmak zorunda olmayan, bu görevleri üstlenmiş birkaç deneyimli militana ihtiyaç var. En az altı yoldaş, teşkilât, yayın ve ajitasyon işleriyle sürekli uğraşmalıdır.

4. Teşkilâtımız ve gizli matbuat ayda 500 liralık bir masraf gerektiriyor.

5. Parti, son zamanlarda taşrada kollar teşkilâtlandırmayı başardı; halen izmir, Ankara, Eskişehir, Adana ve Edirne'de bu tür teşkilâtlarımız var; ancak bu çalışmaları sürdürebilmek için bu bölgelerde sorumlu yoldaşlara, her bölgede en azından 1 sorumlu yoldaşa sahip olmamız gerekiyor.

6. Komintern ile bağlantımız da gerektiği gibi ve tehlikesiz biçimde çalışmıyor; Sadece TKP'nin emrinde olacak ve kesinlikle güvenilir bir bağlantıyı sağlamak gerekiyor.

7. Büyük literatür ihtiyacımız göz önünde bulundurarak sizden Rusya'da Türkçe basılmış tüm eserlerin Partiye gönderilmesinin sağlanmasını rica ediyoruz.

8. Aynı ricayı diğer dillerdeki (Fransızca, Almanca ve eğitimlerini Rusya'da yapmış yoldaşlara sahip olduğumuzdan özellikle Rusça) literatür için de yapıyoruz.

9. Bizim görüşümüze göre, personeli arasında Türkiye'yi iyi tanıyan yoldaşların da bulunması gereken Komintern Doğu Seksiyonu'nda partiyi temsilen Türkiye'den bir yoldaş bulunmalıdır,

10. Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ndeki (KUTV) Türk öğrenciler, işçi olarak vasıf kazanmak amacıyla birkaç ay süreyle çalışmak üzere doğrudan fabrikalara gönderilmelidir; Üniversite birçok bakımdan eksiklik taşıyor ve bir takım yeniden düzenlemeler yapılmasını gerektiriyor. Türk öğrencilerin sayısının da 100'e yükseltilmesini diliyoruz.

11. Türkiye, bir doğu ülkesinden çok bir Balkan ülkesidir ve uluslar-arası siyasette önemli bir rol oynamaktadır; Doğu'daki devrimci hareketlerin başında yer aldığından, özellikle Türkiye'nin bu konumunu göz önünde bulundurarak; Komintern'nin yukarıda ortaya koyduğumuz talepLerimizi karşılamayı uygun bulacağını umuyoruz. Bütün bunlara, Türkiye'de içtimaî önemi çok büyük olan gençlik için de iki aylık bir dergi gereğini ilave ediyoruz[97].

97. *TÜSTAVKomintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 671-673 [Fransızca]

Faruk Asri'nin (Vanlı Kâzım) bu yazısının yayınlanmak üzere mi yoksa bilgilendirmek üzere mi yazıldığını bilmiyoruz.

Faruk'un yazısı
E.M.

Türkiye Proletaryasının Burjuvaziyle Savaşı

işçi ve köylülerin yardımıyla emperyalistleri ve onların uşağı sultanı ve halifeyi Türkiye'den kovan genç Türk burjuvazisi "halkın" cumhuriyetini ve "demokrasiyi" ilân ederek kendi bağımsız burjuva devletini pekiştirdi. Ama giriştiği "hareketlerle" o sınıf bayrağını sapasağlam elinde tutanlara "halkçı" yüzünü görme olanağı veriyor. "Halk iktidarının" varolduğu kısa süre içinde sınıf çıkarlarını korumak için defalarca grev uygulayan Türk işçilerinin az kanı dökülmedi. Her greve Türk polisi müdahale etti, silâhsız grevci işçileri dövdü, üzerlerine ateş etti.

1924 yılının Haziran ayında İstanbul postalarında çalışan 300 kişi son derece düşük olan maaşlarına zam istemiyle grev yaptı. Grevciler işten atılıp yerlerine polisler getirilerek şehirde postayı onlar dağıttı. *Tanin* gazetesi büyük övgü yazılarıyla İstanbul polisinin kahramanlığına hayranlığını dile getirdi. Aralık ayı başında birkaç yüz değirmen işçisi ağır sömürüyü protesto ederek ücretlerine zam istemiyle grev yaptı. Bu grev postacılar grevinden daha güçlüydü; bu grev sebebiyle de 4 işçinin işine son verildi, işten atılanların işe geri alınması istemiyle işçiler bir toplantı düzenledi. Toplantı silâhlı polislerce dağıtıldı ve bu toplantıda grevi düzenleyenlerden 5 kişi tutuklandı. Grev devam ediyordu. Sokakta boş gezen grev kırıcıları arasından işçi toplayan polis değirmeni çalıştırmaya girişti, ama toplanan işçilerin un üretiminden haberi olmadığı için, değirmeni çalıştırmaktan vazgeçti, İstanbul belediye başkanı Emin Bey bir mülakat vererek grevci işçileri her zaman başkalarıyla değiştirilebileceğini ileri sürerek, bundan şehrin bir zarar görmeyeceğini söyledi. Türk burjuvazisi Emin Bey gibi uşaklarından memnun olabilir.

1921'den itibaren Türk burjuvazisi Türkiye işçi sınıfına karşı ağır saldırı yürütüyor. Saldırılarına Trabzon açıklarında 15 Türk komünistini katlederek başlayan burjuvazi, Türkiye Komünist Partisi'ne darbeler indiriyor, İstanbul'da Beynelmilel [yırtık], bununla ilgili olarak 25 kişiyi tutukluyor, tramvay işçilerinin Temmuz 192[yırtık] grevini polis ve silâhlı jandarmanın yardımıyla bastırıyor. Bunun sonucunda 15 kişi yaralanıyor, 30 kişi ise tutuk lanıyor. Belediye yönetimi yaralıları hastaneye kaldırmıyor.

"Halk" hükümeti işçilere kendi resmî sendika merkezlerini kurma hakkını vermedi, vermiyor. Onun bütün bu "hareketleri" II. Enternasyonal önderlerinin propaganda ettiği sınıflar arasında uyum ve işbirliği teorisine karşı en iyi ajitasyonu teşkil ediyor.

Türkiye'de giderek yükselen grev dalgası polis ve jandarma tarafından acımasızca bastırılıyor. Türk halkını burjuvazi yalnız "Halk Partisi" adıyla kandırıyor. Rusya Ekim Devrimi'nden sonra daha bilinçlenen ve aktifleşen Türk proletaryası devrimci hareketinde dünya proletaryasıyla birleşerek (ülkedeki grev hareketinin güçlenmesinden de anlaşılacağı gibi) kapitalizme karşı başarılı sona kadar azimle savaşmakta kararlıdır.

29/XII-24 FARUK-ASRİ[98]

98. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 200-201 [Rusça].

1924 yılı sonunda Dr. Şefik Hüsnü'nün sendikal çalışmaların finansmanı için aşağıdaki önerisi İstanbul'da çalışan partili Sovyet yurttaşlarının maaşlarından bir kesenek yapılması yönünde; bu önerinin kabul gördüğüne ilişkin daha sonra herhangi bir belgeye rastlamadık. Bunun ardından verdiğimiz Profintern'den düzenli sübvansiyon talebi ise, sendikal çalışmalar için gerekli ihtiyaçları ortaya koyuyor.

M...[irniy] yoldaşa

Değerli yoldaş,
Ülkemizdeki sendikal teşkilâtların güçsüzlüğünü ve yoksulluğunu herkesten daha iyi biliyorsunuz. Hâlihazırda işçiler arasında büyük bir hareketlilik var. Bir araya gelmek için büyük bir ihtiyaç duyuyorlar. Ancak idari engelLerden çok, kaynak eksiklikleri bu arzunun gerçekleşmesine imkân vermiyor. Bütün İstanbul'da tek bir işçi kulübünün bulunmaması acıklı bir durumdur. Devrimci işçi dernekleri, şehrin belli başlı merkezlerinde emekçiler için iki veya üç çevre oluşturma girişiminde bulunmak istiyorlar. Bu alanda daha yapılacak birçok şey var ancak parasal kaynak eksikliği nedeniyle yapılamıyor,
İstanbul'daki parti üyesi Sovyet çalışanlarının ücretlerinden yüzde birkaçlık bir kesenekle bunun kolayca çözüme kavuşturulabileceğini düşünüyoruz. Sizden bu konuyla ciddi biçimde ilgilenmenizi ve bu kesintilerin aylık olarak bize ödenmesi için Kızıl Sendikalar Enternasyonali'nin üst makamlarının onayını almanızı rica ediyoruz. Bu düzenli yardım sayesinde inanıyoruz ki kısa zamanda işçi teşkilâtlanması büyük bir yaygınlık kazanacaktır. Olumlu cevabınızı bekler, kızıl selâmlarımızı göndeririz.

29/XII/1924 0. Masdar (İMZA)"

Aralık 1924

PROFİNTERN'den Düzenli Sübvansiyon Talebinin Nedenleri

Yaklaşık 6 aydır, Türkiye işçi hareketi yeni bir atılım içinde. Bu ilk ağızda iktisadî koşulların baskısına bağlıysa da, yine de komünist militanların yorulmak bilmez faaliyetinin ve KP'nin desteğinin bunda büyük bir rol oynadığını unutmamak gerekir. Ne yazık ki TKP'nin sendikal komisyonu Profintern'den hemen hemen hiçbir destek almadığından, bu hareketlere çok etkili biçimde yardımcı olma ve mümkün olan yararların hepsini sağlama durumunda değil.

Değişik sanayi dallarındaki emekçilerin talepler dalgası hâlâ devam ediyor, işçi sınıfı içinde teşkilâtlanma yönünde büyük bir hamle görülüyor. Şurada burada her gün patlak veren bu iktisadî mücadelelerden birtakım teşkilât biçimlerine ulaşmak için yararlanmamak affedilmez bir ihmal olur. Spor ağırlıklı işçi kulüpleri şu anki harekette büyük

bir dalga oluşturuyor, işçiler arasındaki teşkilâtlanma faaliyetimizi üç yöne yöneltmeliyiz:

1. Mahalli gruplara böylesi kulüpler kurmada yardımcı olmak.
2. Hiçbir teşkilât olmayan yerlerde yardımlaşma sandıklı işçi dernekleri kurmak.
3. Sendikal federasyon Tealiyi düzenli olarak kurulmuş sendikaları aktifleştirmesinde ve meslekî millî federasyonların teşkilâtlanmasını başlatmada güçlü biçimde desteklemek.

Bu görevlerin üstesinden gelebilmek için, birinci olarak Teali'ye düzenli maddî yardım vermemiz gerekiyor. Sonra ücretli en az iki sendikal teşkilâtçıya sahip olmamız ve bunların mahalli teşkilâtlara tavsiyede bulunmak ve hatalarını yerinde düzeltmek üzere seyahat etmelerini sağlamamız gerekiyor. Üçüncü olarak, teşkilâtların faaliyetini teşvik etmek ve emekçi yığınların bilincini uyandırmak için haftalık veya on beş günlük bir işçi gazetesi kurmamız gerekiyor. Bu konuda Profintern'den talep ettiğimiz sübvansiyon ile ilgili bir bütçe hazırladık. Sonuçları, partimizin sendikal çalışmaya hâlihazırda sağladığı yardımı hesaba katarak çıkarttık. Profintern'den talebimiz yıllık İKİ BİN doları biraz aşıyor. Bu meblağı iki taksitte almak istiyoruz: birini hemen, diğerini dört ay sonra.

BÜTÇE	Yılda
Ayda 25 dolar olmak üzere Teali'ye düzenli yardım	300 dolar
istanbuL'da ve taşrada yeni işçi klüpleri ve dernekleri açmak (kitap	
Gazete, mobilya vb., kira)	480
Gezici iki sendikal teşkilâtçının ücretleri	600
işçi gazetesi kurmak ve açığını kapatmak için	500
Teftiş seyahatleri masrafları	250
	2.130 dolar[100]

1924 yılı boyunca Komintern Doğu Seksiyonu'nun TKP'ye yaptığı sübvansiyona ilişkin hesap dökümü yılın hemen başında isteniyor. Oysa yukarıda gördüğümüz gibi Halim'in [Hasan Âli] Moskova'dan dönüşü ertesinde, yeni kredi için talep edilmesi üzerine, Dr. Şefik Hüsnü 1923 I Mayıs'ında Şarki'nin Moskova'ya dönüşünden itibaren yapılmış harcamaları gösteren defter kayıtlarıyla birlikte hesap dökümünü Kasım 1924 ortalarında göndermişti. Aralık 1924'te buna ek olarak Profintern'den sendika çalışmaları için gerekli yıllık sübvansiyon talebi, bütçe örneğiyle birlikte sunulmuştu. Anlaşıldığı kadarıyla aşağıdaki mektup seksiyona bağlı tüm partilere standart olarak gönderilmiş.

100. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 810 [Fransızca]

Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne

Yoldaşlar,

1924 yılı boyunca bizden almış olduğunuz para ve bunu nasıl harcadığınıza ilişkin ayrıntılı bir rapor gönderin.

Bu rapor bize 1925 bütçe yılı için bir eğilim noktası olarak gerekiyor.

Komünist selâmlarla,

KEYK Doğu Seksiyonu Şefi
10 Ocak 1925[101]

101. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 399 [Fransızca]

IX. 1925 te AYDINLIK, ORAK-ÇEKİÇ ve İLK AYLARDAKİ İŞÇİ HAREKETİ

Aydınlık'm Kasım 1924 sayısı, yine Sovyet devriminin yedinci yıldönümü dolayısıyla, Rus tecrübesi ve Marxist teoriyle ilgili övücü ve öğretici yazılara ağırlık vermektedir. Aynı tutum, *Aydınlık'm* kalan sayılarında da devam edecektir[102]. Yeni yılın ilk *Aydınlık'mda.* yayımlanan Troçki'ye karşı bir yazı da, çevrenin bu sıralar, solcu kamptaki gelişmeleri ne kadar yakından izlediğinin bir başka kanıtıdır[103]. Öte yandan, Dr. Şefik Hüsnü yeni makaleleriyle, Türk siyasî hayatındaki çekişmelerin sınıf tabanları üstüne yaptığı çözümlemeleri geliştirmekte ve bu kere, köylü sınıfı açısından, küçük burjuvazinin sermayedar burjuvazi olmaya yönelişini anlatmaktadır[104]. Ona göre, "hükümet başında olmanın verdiği kuvvet ve selâhiyetle -zaten tabiî hedefi daima daha yüksek derecelere erişmek olan- küçük ve orta sermayedarlardan bir kısmı cüretkârane işlere atılır; süratle büyük malî kudret ihraz ederler. Artık onların menfaati, iktisadiyatın kuyut ve şuruttan azade ve serbest olmasındadır.

Bu gibiler mühim bir rol oynayabilmek için, mutlak bir tarzda ecnebi sermayesiyle teşrik-i mesaî etmek mecburiyetinde bulunurlar. Bu vaziyette bulunan yerli sermayedarın ihtiyaçları, temennileri ecnebi sermayedarınkilerle birleşir. Hükümet kendi taraftarlarının tazyikine maruz kalır. İnhisarcılıktan vazgeçmekte, emperyalist devletlerle, milletin zararına olarak uzlaşmakta muztar kalır. Bugünden büyük şehirlerimizdeki zengin burjuvazi bu vaziyette ve bu temayüldedir. Bundan nâşi tesis ettikleri Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na mensup rical, köylü ve işçi sınıflarını tehdit eden, serbest iktisadiyata taraftar, devletçiliğe muhalif bir program etrafında mücadeleye atılmaktan çekinmiyor. Halk Fırkası da bu iniş üzerindedir. Coşkun Halkçılardan bir çoğunun bugünkü haline bakılırsa, içtikleri inkılâp şarabına iyi menba suyu karışmış olduğuna hükmetmekte tereddüt edilmez. Bu küçük burjuva fırkasına mensup nüfuzlu âzânm sermayeleri

102. Tercüman, '7 Teşrinisani İnkılâbı Rus Halkına Ne Verdi?' Sayı 27, s. 693-696; Sadrettin Celâl, 'Rus İnkılâbı ve Anarşistler,' s. 698-702; Dr. Şefik Hüsnü, 'Teşrinisani İhtilâli ve Türkiye,' I'Türk Padişahlığını yıkan ve memleketimizi kurtaran hareketi, bilvasıta Teşrinisani ihtilâl-i kebiri doğurmuştur'] s. 705-708; Şevket Süreyya, 'Marxizm ve Danvinizm,' Sayı 28, s. 726-727; Sadrettin Celâl, 'Marxizm Karşısında Burjuva İlmi,' s. 728-733; Şevket Süreyya, 'Diyalektik Nedir?" s. 743-744, Sayı 29, s. 783-185, Sayı 30, s. 815-818, gibi.

Bu arada, baş tarafları daha önce yayımlanmış olan, Buharin ve Preobrajenski'nin 'Alfabe"lerinin birinci kitabı, tamamlanarak basılmıştır: (Türkçeye Çeviren: Ali Cevdet) Komünizm Elifbası, Aydınlık Külliyatı, No. 13.

103. Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri 'Treint' yoldaştan iktibas, 'Troçki'nin Görüşlerini Tenkit,' Sayı 29 (1 Kânunusani 1925), s. 785-789. Oysa, Troçki Sovyetler Birliği'nde gözden düşmeden önce, Vazife'de de, Aydınlık'ta da revaçtaydı; bak. Sayı 19 (Teşrinisani 1924), s. 708-709.

104. 'Türk Köylüsünün Kurtuluşu', Aydınlık, Sayı 29 (1 Kânunusânı 1925), s. 775-777.

arttığı nisbette, inkılâpçılığı azalacak; himayeciliğe nihayet vermek, ecnebi sermayesiyle uzlaşmak, eski iktisadî usullere ricat etmek için gayet mükemmel vesileler bulunacak, bugün biribirlerine yumruk sallayan iki burjuva fırkası biribirinin kucağına atılacaktır". Bu gibi bir durumda, ancak şahıslar üstünde kavga olabilir.

Şefik Hüsnü, Türk köylü sınıfının son on beş yıldır geçen bu toplumsal olayların dışında kaldığına inanmaktadır. Yine de, "Türk köylüsü, inkılâbın kazandırdığı hakları" savunmalıdır. Bunun için, teşkilâtlanmak ve yerleşme durumu dağınık olduğundan, şehirli işçilerin önderliğine girmelidir. Köylüler, işçilerle "elele omuz omuza vererek" sıkı bir tarzda birleşmezlerse, hazır yiyici tufeyliler sınıfı daha uzun zaman onların sırtında keyif sürecektir. Bunun önlenmesi için, halkçı devrim köylülerin lehine olarak gelişmeli ve bu sınıf da, *Aydınlık'ın* öne sürdüğü, "Büyük arazi ve çiftliklerin müsadere ve istimlâki ve toprağı olmayan veya az gelen yoksul köylülere bilâbedel taksimi" şiarını program dileklerinin başına almalıdır. Dr. Şefik Hüsnü, *Aydınlık'ın* sondan bir önceki sayısında, geliştirmekte olduğu, Türk toplumunun çözümlenmesi konusunu bir adım daha ileriye götürmektedir[105]. Bu kere yazar, memleketimizde müstakbel sermaye terakkümünün nasıl olacağı ve içtimaî sınıfları nasıl etkileyeceği üstünde durmuştur. Başlıca iki çeşit sermayedarlık vardır: malî sermayedarlık ve sınaî sermayedarlık. Yazarın, eskiden beri ayırmaya çalıştığı büyük şehirler (özellikle, İstanbul-İzmir) sermayedar burjuvaları ile Anadolu'nun henüz sermayedar olamamış küçük burjuvalarından: birinci grup bir malî sermayedarlığa dayanmaktadır, ikinci grup ise bir sınaî sermayedarlık doğurmak üzeredir. Siyasî sonuçları bakımından, malî sermayedarlık müsaadeci bir zihniyeti, smaî sermayedarlık ise himayeci bir tutumu temsil eder. Anadolu küçük burjuvazisinin, sınaî sermayedarlığa yönelmeleri sonucunda, hasis bir himayecilik ve vatanperverlik gibi özellikler taşıdığı, "Halk Fırkası ricalinde şimdiden müşahede" edilmektedir. Ancak, "sanayi sermayedarlarının kendi vasıtalarıyle istediklerini yapabilmelerine imkân görmüyoruz". Bu gidiş, dış kaynaklara uzanmak zorunluluğunu doğuracak ve ecnebi sermayeye yanaşılacaktır. Böyle olunca da, Türkiye'deki hasım durumlarda bulunan iki sermaye tipinin uzlaşacağı tabiîdir. Bunun zararını, çalışan halk kitleleri çekecektir.

105. 'Türkiye'de İktisadî Mesele - I,' Sayı 30 (Şubat 1925), s. 811-813. Bu, bir bakıma Aydınlık'ın son sayısı da sayılabilir. Şubat'ın 18'inde 31 diye numaralanmış bir 'Fevkalâde Gençlik Nüshası' yayımlanmıştır, Ama bu sayıda çevrenin asları değil, Nâzım Hikmet, Kerim Sadi [Nevzat Cerrahlar], M. Halis (?) Burhan Asaf [Belge], Tuğrul Vecdi, Memduh Necdet gibi gençlerin yazıları vardır. Ancak, aynı sayıda, Mustafa Suphi'nin Baku'daki Yeni Dünya'da yayımlanmış bir makalesine de yer verildiği göze çarpmaktadır: 'Yaşta ve Başta Gençlik,' s. 824 (bak. Mustafa Suphi ve Yoldaşları, s. 35-36; 15 Ekim 1920).

Aydınlık Fevkalâde Gençlik Nüshası'nın tümünün çevrimyazısı, Atila Türk tarafından üç uzun giriş yazısıyla birlikte, kitap halinde yayımlanmıştır (Ankara: Odak Yay., 1976). Bundan sonra, *Aydınlık* artık çıkmamıştır.

Orak Çekiç

Gördüğümüz gibi, *Aydınlık* genellikle aydınlara seslenen bir dergi olmuştur. Bu dergiyi çıkaran çevre, 1919'dan beri Türkiye İşçi Derneği'nin aracüığıyla işçi sınıfını sol harekete çekebilmek için çalışmış ve özellikle 1922-1923 yıllarında işçi birlikleri kurulması yolunda çaba göstermiş olmakla birlikte, bu kitleye seslenen bir organ yayımlayamamıştır. *Aydınlık*'ta, zaman zaman işçi haberlerinin ve bu sınıfın sorunlarıyla ilgili yazıların çıkması, hatta bazan bütün bir sayının "amele hareketlerine tahsis" edilmesi (No. 13/10 Şubat 1923), bu ihtiyacı karşılayamamıştır. Bu sebeple -belki Komintern Beşinci Kongresi'nde çevreye yöneltilen eleştirilerin de etkisiyle- *Aydınlık* 1924 yaz aylarında, düzensiz aralarla yalnız işçiler için resim, haber, mektup, tenkit ve yorumlar içeren ufak "Fevkalâde Amele Nüshaları" yayımlamayı denemiştir[106]. Daha sonra bu yönde bir adım ileri gidilerek, 21 Ocak 1925'ten itibaren *Orak Çekiç* adı altında ayrı bir "Haftalık Siyasî Amele ve Köylü Gazetesi" çıkarılmaya başlamıştır[107].

Bu gazetenin tarzı hakkında bir fikir vermek için, birinci sayısının içindekileri şöyle anlatabiliriz: İlk sayfada giriş yazısı, "İşçilerin Siyasî Teşkilâtı" konusunda bir yorum (son zamanlarda ortaya atılan ve basında lehte yankılar uyandıran "Amele Fırkası" kurulacağı haberiyle ilgili olarak, bunun hâkim sınıf üyelerinin bir oyunu olduğu belirtilmekte ve işçilere böyle şeylere kanmayarak kendi sendika çalışmalarına bakmaları öğütlenmektedir; gerçekten bir parti gerekliyse, eski "İşçi ve Çiftçi" fırkası canlandırılmalıdır) ve iri bir manda altında ezilen bir buzağıyı gösteren aynı konuda bir karikatür ("Halk Fırkası'nın 'mandası' yani himayesi altında Amele Fırkası'nın hali"); bir de "Destan" (Terakkiperver Cumhuriyet ve Halkçı Cumhuriyet fırkaları ile amele ve köylü sınıfları). İkinci sayfa, "Cihanda Amele Hayatı" ve "Türkiye'de Amele hayatı" sütunlarına ayrılmıştır. Üçüncü sayfada bir "Köylü Köşesi" vardır. Sonra "Ali ile Veli" sütunu, günlük meseleler üstüne bir konuşma *{Açıkgöz* gazetesi irticaî sayılarak kapatılmış; suçlama doğru olsa bile böyle şeyler yapılmamalı, zaten hükümetin hem davacı, hem kadı olması yanlıştır) ve "İzmir Şimendifercileri Arkadaşlarımıza" hitaben bir açıklama. Dördüncü sayfada ise, "Dokumacılar", "Kadın İşçilerimiz", "Küçük Hikâye" ve "İçtimâlarda Küfür Etmeyin", gibi yazılar yer almaktadır. *Orak*

106. Aydınlık'ın olağanüstü işçi sayıları sekiz tanedir.
Katkı Yayınlarınca, bunların altısının (4 ve 7 eksik) tıpkıbasımları, yeni harflere de çevrilerek yapılmıştır:

1- Tarihsiz	5-17 Teşrinisani (Kasım)
2-15 Ağustos 340 (1924)	6-13 Kânunuevvel (Aralık)
3- 25 Eylül	7- ?
4- ?	8- Kânunusâni 341 (Ocak 1925)

(Der.) Ali Ergin Güran, *Aydınlık Fevkalade Amele Nüshaları.*

107. 'Başlarken' (ilk yazı), 'emekçi sınıfının gören gözü, işiten kulağı, bağıran ağzı' olan Orak Çekiç'in 'Aydınlık'ın koynundan doğduğunu açıkça belirtmektedir.

Çekicin bu düzen kalıbı, ufak-tefek değişikliklerle öteki sayılarında da devam etmiştir[108].

Bu gazetenin başyazıları, *(Aydınlık'ta.* Dr. Şefik Hüsnü'nün yaptığı yorumlara uygun bir tutumla) günlük işçi olaylarını ele almıştır. Örneğin, üçüncü sayıdaki "Hükümetin Amele Siyaseti" (5 Şubat 1925, s. 1) adlı yazı, burjuvalaşma süreci içinde bulunan Halk Fırkası Hükümeti'nin izlediği işçi politikasının bir diplomatlık, daha doğrusu bozgunculuktan ibaret olduğunu söyledikten sonra, şöyle devam etmektedir: "Hükümetin ve hükümet partisinin etrafını alan Anadolu burjuvazisi, İstiklâl mücadelesinin galeyana getirdiği milliyetperverlik hislerini, nakte tahvil emek ve bu vasıta ile büyük sermayedar mevkiine yükselmek gayesi arkasından koşuyorlar." Bunun için de Halk Fırkası, köylü ve işçi kütlelerini istismar hakkını "taht-ı inhisara" almak istemektedir. Buna karşı, köylü ve işçi sınıflarının bilinçlenerek ve örgütlenerek kendilerini savunmaları gerekmektedir. Gazete, dördüncü sayısında da (12 Şubat 1925, s. 2) bu düşünüşe uygun bir slogan ilân etmiştir: "Burjuva partilerine ve burjuva politikacılarına yardakçılık eden ve onlardan medet uman her amele kendi sınıfına ihanet etmiş sayılır."

Orak Çekicin beşinci sayısının (18 Şubat 1925) başyazısı, "Amelenin Nümayiş Yapmak Hakkı" üstünedir. Burada, daha çok İstanbul basınının işçi hareketlerine karşı takındığı olumsuz tavır sözkonusu edilmektedir: "Elân bugün matbuatımızda Abdülhamit devrinden miras kalan korku ve riya zihniyetinin hâkim olduğunu görmek yürek sızlatıcı bir müşahededir. İktidar makamı etrafında burjuvalarımızın birbirlerinin canına kıyması, parlamento usûlünün tabiî icabatı gibi telâkki ediliyor da, amele sınıfı, kendi mukadderatına, hayatına taallûk eden bir mesele üzerine efkâr-ı umumiyenin nazar-ı dikkatini celbetmek için toplanmak, istediklerini gür sesiyle ilân etmek arzusunu izhar ederse, büyük bir cüret, tahammül edilmez bir küstahlık irtikâp etmiş addolunuyor".

Anlaşıldığına göre, BMM'ye getirilen "Mesaî Kanunu" tasarısına karşı birtakım işçi gösterileri düzenlemek istenmiştir. "Halkçı bir idare altında nümayiş yapmak memnu mudur?!! Böyle bir teşebbüse mâni olmak, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'na karşı gelmektedir". Gazetenin fikrine göre, bu gibi hallerde hükümet darbeye mâni olmak için önlemler almakla yetinmelidir.

Orak Çekiç'in 26 Şubat 1925 tarihli 6'ncı sayısı, üç önemli konuyu ele almıştır. Bu sayının manşeti Kürt isyanıyla ilgilidir: "İrticaın başında Şeyh Sait değil, derebeylik duruyor; irticaa karşı mücadelesinde halk Hükümetledir". İlk sayfadaki "Kahrolsun İrtica" başlıklı yazı da, aynı so-

108. *Orak Çekiç'in* yazıları genellikle imzasızdır. Ancak, bazı makaleler 'Orak Çekiç' diye anonim olarak, bazıları da 'Kızıl Diplomat', 'Elif... gibi takma adlarla yazılmıştır. Yalnız bir röportaj 'Edirne İşçiler Yurdunu Ziyaret,' (Sayı 2-29 Ocak 1925, s. 3) 'Süreyya' [Şevket Süreyya Aydemir] diye imzalanmıştır.

runu işlemektedir[109]: "Ankara Büyük Meclisi'nde müfrit sol burjuvazinin tırnaklan, kafasına kurun-u vustayı dolamış yobazların gırtlağına yapıştı."

Yine baş köşede önemli bir yerde, "İstanbul'dan Bir Amele Mebus" çıkartılmasını isteyen bir makale verilmiştir. Bu yazı, tek dereceli seçimi ve nisbî temsil sistemini savunmaktadır. Üçüncü önemli konu, işçi sınıfı içindeki birleşme girişimleridir. Gazetede ilân edildiğine göre: "1 Şubat cuma günü Amele Teali Cemiyeti'nde 14 amele cemiyetine mensup 150 murahhas toplandı. 20 Şubat cuma günü, bu toplanma 30 amele zümresine mensup 150 kişilik bir kongreye inkılâp eyledi"[110].

109. Merhum Kerim Sadi, Mete Tuncay'a yolladığı 16 Ağustos 1966 tarihli mektupta, imzasız çıkmış olan bu yazının (ve 'Gazi' başlıklı bir başka yazının) kendisi tarafından yazıldığını açıklamıştı.

110. Yeni Mesaî Kanunu tasarısını konuşmak için bu kongreye katılan, *Orak Çekiç'in* hesabınca 'otuz binden fazla amelenin murahhasları' şu işçi gruplarını temsil etmektedir:

1.	Anadolu-Bağdat Şimendifercileri	12.000
2.	Şark Şimendifercileri	1.250
3.	Tramvay işçileri	1.500
4.	Şirket-i Hayriye Memurin ve Müstahdemleri	1.000
5.	Şirket-i Hayriye Amele Cemiyeti	
6.	Cibali Tütüncüleri	1.500
7.	Tahmil ve Tahliye	2.300
8.	Tersane	800
9.	Tophane	200
10.	Zeytinburnu	900
11.	Baruthane	500
12.	Feshane (kadın hariç)	750
13.	Ayastefanos Tayyare	50
14.	Dolmabahçe Gazhane	200
15.	Beykoz Gazhane	250
16.	Beykoz Debbağhane	600
17.	Kınalı Debbağhane	500
18.	Ayvansaray Değirmen	200
19.	Balat Değirmen	300
20.	Hasköy Değirmen	200
21.	Gemici ve Ateşçiler	100
22.	Mürettibîn Cemiyeti	450
23.	İstinye Havuz	300
24.	Sandalcılar	100
25.	Silâhtar Elektrik	300

Bunlardan başka daha on zümreye mensup işçi delegeleri, kadın işçi temsilcileri, esnaf cemiyetlerinden (perukâr, fırıncı, kunduracı, vb.) bazı kimseler ve 'müstakil şahsiyetler' de kongreye gelmişlerdir.

Kitaigorodsky, Türkiye işçi sınıfının bu dönemdeki durumu için şu sayısal bilgileri veriyor ('The Labour Movement in Turkey'):

Türkiye'de yaklaşık 200.000 şehirli işçi vardır:
Demiryolcular: 8.200 (5.000'i sendikalarda örgütlü)
Madenciler: 25.000 (8.000'i örgütlü)
Fabrika işçileri: 40.000 (12.000'i örgütlü)
İnşaat işçileri: 12.000 (4.000'i örgütlü)
Tramvaycılar: 3.000 (1.500'ü örgütlü)
Denizciler: 5.000 (2.000'i örgütlü)
Rıhtım işçileri: 7.000 (hepsi örgütlü) lonca tipi

Orak Çekicin 5 Mart 1925'te çıkan 7'nci ve son sayısı, Şeyh Sait isyanına şiddetle cephe almaktadır: [manşeti "Yobazların Sarıkları Yobaz Zümresine Kefen Olmalı! Yobazlarıyle, Ağalarıyle, Şeyhleriyle, Halifeleriyle, Sultanlarıyle Birlikte Kahrolsun Derebeylik! İrtica ve Derebeyliğe Karşı Mücadele İçin: Köylüler (Köy Meclisleri), Ameleler (Sendikalar) Etrafında Teşkilâtlanmalıdırlar". "İngiliz'lerin Oynattığı İrtica Kuklası" adlı başyazıda da, "ekalliyet milletlerinin sergerdelerini" ayaklandırmanın, eski bir İngiliz ve Rus oyunu olduğu hatırlatılmaktadır. Buna göre, Türkiye siyasî istiklâlini kazandıktan sora, iktisadî ve içtimaî inkılâp yoluna girmiştir ve "iki seneden beri bu istikamette büyük adımlarla ilerlemekteyiz". Ancak, ayaklanmanın bastırılması ve elebaşılarının cezalandırılmasından sonra, mutlaka Doğuda toprak meselesi çözümlenmelidir; çünkü "arazi ve meralar parçalanmadıkça, Şark vilâyetlerimizde intizamın iadesine imkân yoktur". *Orak Çekiç*, bu arada Fethi bey kabinesinin düşmesini de memnunlukla karşılamaktadır. Zira bu kabine inkılâpta bir tevakkufu temsil etmekteydi; halbuki yapılması gereken, "Genç isyanını âdi bir şekavet gibi tenkil etmek" değil, derebeylik düzenini tasfiye etmektir. Gazetenin "Ali ile Veli" sütununda da, "Şeyh Sait Ne Biçim Eşkiyadır" başlığı altında aynı fikir ele alınmıştır. Genç'teki ayaklanmanın gerisinde Kürdistan derebeyleri vardır; Cumhuriyet hükümeti derebeyliği tasfiye edecektir. Öyleyse, "Arkadaş, kara kuvvet bizim de, burjuvazinin de düşmanıdır. Biz herşeyden evvel bu düşmanı yenmeliyiz; burjuvazi ile de ayrıca kozumuzu paylaşırız"[111].

Şoför ve Arabacılar: 10.000 (5.000'i örgütlü)
Tütün işçileri: 25.000 (7.000'i örgütlü)
Mevsimlik işçiler: 15.000 (tümü örgütsüz)
Matbaacılar: 1.500 (1.000'i örgütlü)
Fenerciler: 20.000 (10.000'i örgütlü)
Ayrıca, yalnız İstanbul'da sayıları onbinlere varan tezgâhtarlar, (20.000 kadar da) Devlet ve Belediye müstahdemleri vardır (s. 86).
Hamallar arasında Kürtler çoktur. 1923'te Kemalistler İstanbul'a girince, örgütlerine karışmak istediler. Polisler ile hamallar çatıştı; kâhyaları tutuklandı, (s. 87)

111. Dr. Şefik Hüsnü, 1925 kürt ayaklanmasıyla ilgili TKP'nin bu politikasını, Temmuz-Ağustos 1930 tarihli *İnkılâp* Yoiu'nun ilk (çift) sayısında, İkinci Kürt İsyanı başlıklı yazıda şöyle değerlendiriyor: "...Filhakika Kürt isyanının tetkike muhtaç iki cephesi vardır: 1. Heyecanla ona iştirak ve uğrunda canını feda eden köylülük ve yoksul halk; 2. Harekâtı teşkilâtlandıran tabaka ve hariçten körükleyenler... Gerek geçen defa [1925 Şeyh Sait ayaklanmasını kastediyor] gerek bu defa isyana köylülüğün ve halkın kütle halinde iştirakleri kimsenin inkâr edemiyeceği bir hakikattir... Siyasî mahiyetine gelince, Kürt isyanı, başına geçup ona istikamet verenlerin şiarları, niyetleri ve intisapları itibarda, imperyalizme alet olan, halkın ve inkılâbın menafiine mugayir, koyu mürteci geri bir harekettir. Fakat içtimaî sebepleri, muharrik kuvvetleri göz önüne getirildiği takdirde o büsbütün başka mana ifade eder. Halkın niçin ayaklandığını araştırmak bu mana da kendiliğinden meydana çıkar. Onun dertleri ve duyguları malum. O neticesi millî ekalliyetleri diledikleri gibi yaşamak haklarından mahrum etmek, iktisadî ve malî tedbirlerile yoksul kütleleri mahvü perişan etmek olan, ancak zenginleşen tabakaların menafine uygun, "halk aleyhtarı" müstebit bir siyaset sistemine nihayet vermekten gayri sefalet ve iztiraptan yakayı sıyırmanın çaresini göremiyor. Bu bakıma göre isyan mazlum köylülüğün bir kurtuluş mücadelesidir. Bu

AYDINLIK FEVKALÂDE AMELE NÜSHALARI'NDAN

(Katkı Yayınlarında çıkan A.E. Güran derlemesinin sayfa numaraları gösterilmiştir.) -Dipnotlarında da konuyla ilgili günlük basından haberler aktarılıyor-

SAYI1: (t.y.) 1 Temmuz Salı günü saat beş buçukta Tramvay Şirketinin Beşiktaş Deposuna mensup amele, arkadaşlarından birinin duçar olduğu haksızlığa karşı protesto ve hükümetin nazar-ı dikkatini celp makamında, muvakkaten işlerini durdurmuşlar ve bu yüzden fecî bir vak'a meydana gelmiştir, (s. 17)

"Tramvay Kumpanyası, Hükümeti iğfal ederek amelesini süngüden geçirtti." (s. 7) ...posta müvezzileri terk-i eşgâl ettiler. Greve sebep müvezzilerin aldığı paranın azlığıdır, (s. 11)[112]

mücadelede mürtecilerin peşinden gitmekle köylülük feci bir surette yanılıyor. Bizzat kendi maksatlarına karşı hareket etmiş oluyor. Fakat onu mazur görmek lazımdır. Bu güne kadar hangi samimi inkılâpçı fırka çıktı, ona hakikati anlattı da o dinlemedi? Bu sahada Türkiye kommunist fırkası da vazifesini yapmak fırsatını henüz elegeçirmiş değildir... Hulasa irticaın rolu nekadar büyük olursa olsun, Kürt isyanının asıl chemmiyeti bütün bir ülke ehalisinin hakim sınıfların hükümetine karşı elbirliğile müsellah hücum veya müdafaa vaz'iyetine gecmis olmasındadır..." *(Türkiye'de Sol Akımlar-II (1925-1936),* s. ??)

112. 3 Temmuz 1924 tarihli *Vatan*'da çıkan "Tramvay Amelesinin Evvelki Günkü Grevi" başlıklı haber, bu bilgileri doğruluyor: kondüktör Mehmet Şefik Efendinin bir yolcuya bilet kesmediği için bir kontrol memurunun ihbarıyla işten çıkarılması üzerine, Beşiktaş-Karaköy, Ortaköy-Aksaray ve Eminönü-Bebek tramvayları saat 17.20-21.30 arası işlememiş. Merkez kumandanı Atıf Bey müdahele etmiş, Ayrıca posta müvezzileri de grev yapmışlar.

2 Temmuz 1924 tarihli *Vakit*'te de, hem "Karaköy-Bebek Tramvaylarında Tatil-i Eşgal" haberi verilmekte, hem de "Postahanede İntizam Avdet Ediyor" başlığı allında, "müvezziler üç gündür işlerini terk etmiş durumdalar: maaşlarının tezyidi, çalışma saatlerinin tenzili, elbise bedellerinin iadesi" dileğindeler denilmektedir; Hükümet, murahhaslarını tevkif etmiş, işlerini bırakan iki yüz kadar müvezziyi bir daha istihdam etmeyecekmiş. Ertesi gün ise, 'Tramvayların Tatil-i Eşgali" havadisi sürdürülmekledir: Vali ve merkez kumandanı kanunsuz grev diye, polis, jandarma ve itfaiye kuvvetleriyle Beşiktaş deposuna saldırmış ve 28 ameleyi tevkif etmişler. Dipçik ve süngüyle birçokları yaralanmış.

Dört saatlik tramvay grevi hakında en geniş ayrıntılı bilgi, *Beri*'de çıkmıştır (3 Temmuz 1924):

"Tramvaycılar niçin grev yaptılar?

Grev ehemiyetsiz bir hadiseden çıkmış, hükümet grevcileri dağıtmış ve amele yaralanmıştır.

[resim: Evvelki gün grev ilân eden Tramvaycılardan 15 kişilik bir grup]

Tramvay grevi hakkında polis raporu ve yaptığımız tahkikatı mecz ederek âlideki malûmatı elde ettik:

Bundan üç beş gün evvel Beşiktaş-Karaköy hattına işleyen 1278 numaralı arabaya binen kontrolör Ohannes, arabacıyı durdurarak aşağıya iner ve biraz evvel inerek ilerlemekle olan bir yolcuyu yolundan çevirerek bilet ister. Yolcu para verdiği halde bilet almadığını söyler. Ohannes tramvaya gelir ve biletçiyi azarlar. Halbuki oradaki müşteriler, biletçinin bilet kestiğini, fakat müşterinin kabul etmediğini söylerler.

Biletçi, Galata'daki tahkikat kalemine çağrılır, isticvap edilir. Biletçi, fazla serzenişte bulunur. Buna hiddetlenen tahkikat memurları Beşiktaş deposuna telefon ederek biletçi Şefik'in işten çıkarılmasını söylerler. Deponun yanındaki sokakta, Şirket ve Emanet komiserlerinin huzuruyla içtima ederek amele murahhasları intihap etmekle meşgul olan arkadaşların yanına gider ve meseleyi anlatır. Orada bulunan biletçiler henüz iki aylık bir arkadaşlarının böyle bir muameleye duçar olmasına tahammül edemeyerek müttehiden hareket etmeğe karar verirler.

Amele gittikçe büyük bir kitle halinde itiraz etmeğe başlarlar. Nihayet bu esnada gelen tramvay biletçileri de inerek mahall-i hadiseye geldikleri için vatmanlar tramvayları bilmecburiye

SAYI 2: (15 Ağustos 1924)

Beşiktaş'ta "Tramvay İşçileri Tesanüt Cemiyeti" namı ile bir amele cemiyetinin açılmakta olduğunu işitmiş ve bir amele gazetesi olmak itibariyle, biz de ona muvaffakiyet temenni etmiştik. ... resm-i küşada Cemiyetin Reisi İsmail Münir bey ile beraber, bankerler, komisyoncular, Kumpanya adamları, hülâsa ameleden başka herkes iştirak buyurmuş, (s. 27)

Kendi hataları yüzünden dağılan Amele Birliği yerine kaim olacak "Amele Teali Cemiyeti"nin bütün şeraitinin tam olmasına rağmen henüz ilmühaberi verilmemiştir. Tramvayçı amelelerin hemen hemen kâffesinin reylerini temsil ettiği söylenen 'Tramvay İşçileri Cemiyeti" keza henüz ilmühaberini alamamıştır, (s. 29)

SAYI 3: (25 Eylül 1924)

Uzun zamandan beri teşekkülü için teşebbüs edildiği haber alınan "Amele Teali Cemiyeti" nihayet 12 Ağustos Cuma günü resm-i küşadını icra etmiştir. ... Cemiyetin yorulmaz ve müteşebbis müessisi Abdi arkadaşın sözleri de dahil olduğu halde söylenilen nutuklar bize yeis ve hayret vermiştir. "Cemiyet siyasî değil imiş!" bu olabilir. Fakat şunu bilmek lâzımdır ki, "siyasetle uğraşmayın!" sözleri, siyasetle uğraşanlar tarafından halkın ekseriyeti içine atılan propaganda sözleridir. Her sınıf hareketi siyasî bir harekettir, (s. 47)[113]

işletemeyerek onlara iştirak ederler. Mesele büyür, nihayet 300-500 kişiyi bulan kalabalık protesto makamında, kovulan arkadaşlan işe alınıncaya kadar çalışmamağa ve arabaları bağlamağa karar verirler.

Hükümet müdahele eder, tramvayları işlettirmek ister, amele de tehdit makamında tramvay yollarının üstüne yatarlar. Bunun üzerine, Merkez kumandanı Dolmabahçe karakolundan bir müfreze asker getiriyor. Müfreze kumandanı yere yatan tramvaycılara kanun namına üç kere dağılmalarını emrediyor. Kalkmadıklarını görünce, askere grevcileri kaldırmalarını söylüyor.

Askerlerin kat'i emri karşısında, grevciler yine mukavemet etmek islerler. O esnada Vedii beyin kumandasında itfaiye motoru yetişerek hortumlarını grevcilere çeviriyor, onları ıslatmak suretiyle dağıtıyor ve hadise hitam buluyor.

Tramvay kumpanyası saat yedi buçuktan itibaren dışardan tedarik ettikleri vatman ve memurlarla arabaları işletmeğe başlamıştır.

Bu hadise esnasmda Avni, Haşim ve Kâzım namında üç tramvayçı cerihadar olmuştur."

113. Kitaigorodsky ise, Amele Teali Cemiyeti'nin Komünist-olmayan tek yöneticisinin başkan seçilen Dr. Refik İsmail olduğunu söylemektedir: "The Turkish Labour Movement," s. 94.

Prof. Dr. Zafer Toprak, ATC'yi oluşturan sendikal kuruluşlar arasında, Tramvaycıların yanısıra, Mürettibîn, İstanbul Umum Deniz ve Maden Kömürü Tahmil ve Tahliye Amelesi, Cibali Tütün Fab. Amele İttihadı, Şark Şimendiferleri Müstahdemin Teavün, Anadolu-Bağdat Şimendifercileri ve Haliç Şirketi Amele Cemiyetlerini sayıyor ("Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine Sendikal Gelişmeler," *Toplum ve Bilim,* sayı 40, Kış 1988, s. 146).

Meslek dergisinde çıkan, "Amele Hareketleri: Tramvay Amelesi - Kısa Bir Tarihçe" başlıklı bir yazıda da şöyle denmektedir: "Son zamanlarda amele olmayan zevat tarafmdan ATC namıyla bir cemiyet teşkil edilmiş ve ilk yüz kişilik kuvvetini Tramvaycılardan almıştır. Ancak Tramvay amelesi de bilumum mesleklere mensup amelelerin, amele olmayan eşhasın elinde oyuncak olmaktan ise başlı başına cemiyetler teşkil etmek hususundaki gayretleri yüzünden ATC hiçbir mevcudiyet gösterememiştir." Sayı 19 (21 Nisan 1925), s. 11.

ATC'ye girmeden önce, Tramvay işçilerinin örgütlenmeleri hiç de parlak değildi. 1924 güzünün

SAYI 5: (17 Teşrinisani 1924) Şark Demiryolları Grevi (s. 55)[114]

3 Teşrinisani Pazartesi günü bütün Adana demircileri grev ilân ettiler. ... bir gün sonra da bütün kozacılar da greve başladılar, (s. 59)

SAYI 6: (13 Kânunuevvel 1924)

Ayvansaray grevi ... mühim bir tarafı da, memleketimizde günden güne kafa tutmaya başlayan ecnebi sermayesinin bir parçası olan Yunan Sermayesine [Yunan teb'alı Kozmeto ve oğlu Kimon] karşı yapılması ve bu yüzden hükümetin Türkiyeli beş altı ameleyi tevkif etmesidir, (s. 79)[115]

başında, Beşiktaş'ta patlak veren âni bir grev, Tatil-i Eşgal usûl ve nizamına aykırı olduğu için hükümetçe bastırılmış; kumpanya da olayın müsebbibi diye 19 vatman ve kondüktörü işten çıkarmıştır. /Ameleler, İsmail Fethi ve /Arif Hurşit efendileri murahhas sıfatıyla Ankara'daki Nafia Vekâletine göndermişler. Fakat delegeler harçlıkları olmadığı için yayan gitmişler; ancak "eshab-ı hayrın delaletiyle" yer yer trene binmişler. Anadolu Şimendiferi Umum Müdürü Behiç Bey onlara paso vermiş, dönüşte şimendiferle gelmişler. *(Vakit,* 28 Eylül 1924)

Tramvay işçileri 3 Ekimde kendi Amele Cemiyetlerini açmışlardır. Şişli'deki merkez-i umumîde merasime başlanırken kurban kesilmiş, sonra da istiklâl ve Enternasyonal marşları çalınmıştır. (Vakit, 4 Teşrinievvel 1924)

ATC tramvay ve demiryolculardan başka (kuruluşuna, Şark Şimendiferleri murahhası Aziz de katılmıştı!), havagazcıları ve şehir hatlan çalışanlarını da örgütlemeye çalışmıştır. 3 Ekim günü saat 6'da açılan ATC Dolmabahçe Şubesi töreninde "kâtib-i umumî Abdi Arkadaş söz alarak bu şubeyi kuşat şerefinin Dolmabahçe Gaz Şirketi amelesine râci olduğunu beyan etmiş ve bu müessesede çalışan amelenin duçar olduğu mağduriyeti anlatmıştır." */Vakit,* 4 Teşrinievvel 1924) ATC'nin (Ethem Ruhi'nin başkanlığındaki kendi adlarını taşıyan Cemiyetle rekabet halinde Şirket-i Hayriye işçilerini örgütleme çabalarına bir örnek, şu gazete haberidir:

'Türkiye ATC Kürkçüler Kapısı şubesi dün saat üçte açılmıştır. Tealî Cemiyet kâtib-i umumîsi Abdi arkadaş evvelâ söz alarak hazmına teşekkür ettikten sonra Kürkçüler Kapısı mensubîninin ekseriyetini Şirket-i Hayriye amelesi teşkil etmekte olduğu cihetle küşadı şerefinin kendilerine râci olduğundan bahisle uzun bir nutuk irat etmiştir. Abdi arkadaşın bu nutkuna şube reisi Cevat Arkadaş uzun bir cevap vermiş ve dünkü gazetelerde intişar eden bazı Şirket-i Hayriye amelesi tarafından yazılmış tekzibi nefretle yad ettikten sonra Şirket-i Hayriye amelesinin günde 16 saat çalışmasına mukabil 15 liradan bilitibar 50 liraya kadar maaş aldığını söylemiş ve Şirket-i Hayriye amelesinin yüzde 98'inin Cemiyete müzahir olduğunu beyan elmiştir. İçtimaa saat dört buçukta nihayet verilmiştir." *(Vakit,* 27 Eylül 1924)

114. "Şark Şimendiferlerinde grev teşebbüsü zail olmuş addedilebilir -...Kumpanyaca azledilen amele murahhası Aziz ve Osman efendilerin azil sebeplerini bir kısım amele doğru bulmuştur. ... İstifa eden ameleyi Kumpanya evvelki akşam saat altıya kadar işbaşı yapmaya çağırdı. Nafia Komiseri Muhtar bey nasihat etti: hükümet % 4 sandığının ilgası aleyhindedir, Amelenin çalışmadığı birkaç güne ait yevmiyenin verilip verilmeyeceği..." [resim: Kumpanya ile amele arasındaki ihtilâfta hakem olacak Baro Reisi Lülfi Fikri Bey] *(İleri,* 31 Teşrinievvel 1924). İki hafta sonra bir başka haber: "Şark Şimendiferlerinde Tatil-i Eşgal Tehlikesi" [resim: Aziz ve Osman arkadaşlarla müdür nezdinde teşebbüsatta bulunanlardan bir grup] *(Vakit,* 13 Teşrinisani 1924). Oniki gün sonra ise: "Dün Kumpanya murahhaslarıyla amele hususi bir içtimâ akdetmişler ve müzakerat neticesinde amele metalibatını kabulde esas itibarıyla ittifak etmişlerdir." *(Vakit,* 25 Teşrinisani 1924)

115. Vakit gazetesinden, konuyla ilgili birkaç haber:

"Ayvansaray'da Kozmeti'nin değirmeninden çıkarılan amele.." (26 Teşrinisani) "ATC dün Ayvansaray değirmeninde çıkan ihtilâfı tetkik etti." Değirmenin sahiplerine "Hançer" imzalı bir tehdit mektubu gönderildiği bahanesiyle, metalibat listesi reddedilmiş. 24 saat aralıksız mesâi yaptıklarını söyleyen işçiler yemek tatili, 8 saatlik işgünü, günde 1 kilo ekmek, ayda 10 kilo un, bir kat da elbise istiyorlar. (29 Teşrinisani) "Değirmende Grev." Kâtip polise ihbar yapmış.

SAYI 8: Kânunusânî (1925)

Tramvay İşçileri Cemiyeti Kongresi... 550 ameleyi temsil eden 23 murahhasın iştirakiyle ve TİÇ Reisi [ve aynı zamanda İstanbul Halk Fırkası mutemedil Sûdi beyin ufacık bir nutku ile açılabildi, (s. 107)[116] [Ankara'da] On ay gibi uzun bir intizardan sonra müsadesi istihsal edilen îmalât-ı Harbiye işçileri Cemiyetinin nihayet bu hafta resm-i küşadı icra edildi. ... reis Fehmi efendi... (s. 121)

Mürettipler Kongresi ... heyet-i idare intihap edildi, (isimler) (s. 131)

AMELE TEALİ CEMİYETİ

1924 yılının ikinci yarısında, özellikle İstanbul'da işçi sınıfı içinde çok hızlı bir örgütlenme göze çarpmaktadır. *Aydınlık* çevresi, kurulan işçi örgütleri arasındaençok Amele Teali Cemiyeti'ne yakın görünüyor. Ağustos ayında kuruluşu resmen onaylandıktan sonra, ATC çeşitli iş kollarını kapsayan birçok şubeler açmıştır. Örneğin: 26 Eylülde "Kürkçüler Kapısı" (Şirket-i Hayriye), 3 Ekimde "Dolmabahçe" (Gaz Şirketi). Bkz. *Vakit,* 27 Eylül ve 4 Teşrinievvel 1924. Hatta ATC'nin bir "Mesâi Fırkası" kurmaya da kalkıştığı öne sürülmüş, ancak bu söylenti yalanlanmıştır. *Vakit,* 13 Kânunuevvel 1924. Ayrıca: "TATC amele mefkuresine hizmet etmek emeliyle *Emekçi* isminde bir gazete neşrine teşebbüs etmiştir. Amelenin tenevvür ve tekâmülü için de sahne teşkili düşünülmüş, bir *Amele Sahnesi* teşkil edilmek üzere sanatkâr cem'ine ve piyes ihzarına başlanmıştır." *Cumhuriyet,* 20 Kânunusânî 1925. Bunlardan başka, TBMM'de hazırlanan Mesâi Kanunu projesi hakkında encümene mütalâa bildirmek üzere, ATC bütün işçi kuruluşlarını toplantıya çağırmış (Bkz. yukarıda'Teni Mesâi Kanunu" diye başlayan102 nolu dipnot), 20 Şubatta hazırlanan gerekçeli bir karşı tasarı Meclise sunulmuştur. TATC Beykoz şubesi reisi makinist Hüseyin Hami Efendinin bu konuyla ilgili olarak Ankara'ya gönderilmesi bile düşünülmüş ise de, Meclis'in kapanacağı öğrenildiği için bundan vazgeçilmiştir. *Cumhuriyet,* 10 Nisan 1925.

İŞÇİLER HÜKÜMETİ DESTEKLİYOR

Türkiye Amele Teali Cemiyeti tarafından Reisicumhur Hazretleriyle

ATC murahhası Recep Efendi grev teşvikçiliği yapıyor diye, muhtelif merkezlerden gelen polisler tarafından tevkif edilerek hadisenin önü alınmış.

Fakat "Halk Fırkası, İstanbul'da ecnebi imtiyazlı şirketlerin ameleyi fevkalâde ihmal ettiğini nazar-ı dikkate alarak, dün hükümet tarafından mezkûr şirketler üzerinde komiserlik vazifesini ifa eden zevat nezdinde teşebbüste bulunmuştur." (16 Kânunuevvel)

116. Kuruluşu için 105 numaralı dipnotun 5. paragrafına ve TSA-I (1908-1925) kitabının Bir Sendika Girişiminin Belgeleri, İletişim Yayınları, İstanbul 2009, s. 250 bakınız. Ayrıca: Evvelki gece yapılan 'Tramvay Amelesi Cemiyetinin Kongresi-Nizamnamenin bazı maddeleri tâdil edildikten sonra kumpanyaya verilecek metalip listesinin esaslan ihzar edildi. (Yeni intihap edilen heyet-i idare âzalarının isimleri.)" (Vakit, 27 Kânunuevvel 1924)

Başvekâlet-i Gelileye keşide kılınan telgraf namelere bervech-i âti cevaplar vürut etmiştir:

İstanbul: TATC Kâtib-i Umumîliğine,

Şeyh Said'in derdesti münasebetiyle izhar buyurulan hissiyat-ı vatanperverâneden mütevellit teşekkürlerinin zât-ı âlilerine tebliğine Reisicumhur Hazretleri bendenizi memur buyurmuşlardır, Efendim.

Riyaset-i Cumhur Başkâtibi: Mehmet Tevfik [Bıyıklıoğlu]

İstanbul: TATC Kâtib-i Umumîliğine,

İzhar buyurulan hissiyat ve tebrikata teşekür eder ve cumhuriyet idaremizin feyyaz ve müsmir mesâilerinin daima muvaffakiyetle tecellisini niyaz eylerim, Efendim.

Başvekil: İsmet

1925 yılının başından itibaren, 1 Mayıs'a kadar geçen süre içinde günlük basına yansıyan işçi haberlerini şöylece özetleyebiliriz: *(Cumhuriyet)*

22 Ocak: Tramvaylara yapıştırılan ve ameleye tevzi edilen liste (?) polis tarafından toplattırıldı. Vali Süleyman Sami Beyin açıklaması.

29 Ocak: Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası bazı esnaf cemiyetlerini Halk Fırkası'ndan aldık diye propaganda yapıyormuş. Buna karşılık, Hamallar ve Kayıkçı-Sandalcı Esnafı cemiyetlerinin CHF'na merbut (bağlı) oldukları yolundaki mektupları.

7 Şubat: ATC'nin TBMM'de hazırlanan Mesaî Kanunu projesi hakkında encümene topluca mütalâa bildirmek üzere, bir hafta sonra bütün esnaf ve amele cemiyetleri mümessillerini toplantıya çağırması.

14 Şubat: Liman amelesi 12 maddelik metalipleri kabul edilmezse grev ilân edecek.

15 Şubat: Tramvay amelesinin 14 maddelik yeni bir metalip listesiyle kumpanyaya müracaat ettiği, anlaşamazlarsa tatil-i eşgale gidecekleri.

21 Şubat: Dün amele murahhasları içtima' ederek Mesaî Kanununu tetkik etmişlerdir. ATC'nin önayak olmasıyla 19 kişilik encümenin hazırladığı rapor, Divanyolu'ndaki Cumhuriyet lokantasında görüşülmüş, komünistlerin de iştirak ettikleri şiddetli münakaşalar yapılmıştır.

18 Mart: Dolmabahçe havagazı amelesi asgari yüzde on zam istiyor.

19 Mart: Müzakeratta inkıta. Yeni bir grev başlıyor.

20 Mart: Havagazı amelesi grev ilân etti. (Grup resmi)

23 Mart: Tramvay amelesinin metalibi görüşülüyor. Dolmabahçe havagazı grevi devam etmekte ise de, Rus uzmanlar ve bazı zorunlu işçiler çalıştırüiyor. Tahmil ve Tahliye (yükleme ve boşaltma) amelesinin madencilerden metalibi.

10 Nisan: Tramvay Kumpanyasının son cevabı: Amele metalibini

red. ATC'nin düzenlediği 20 Şubat 341 tarihli toplantıda alman kararlara tevfikan Encümenin hazırladığı esbab-ı mucibeli (gerekçeli) Mesaî Kanunu lâyihası TBMM'ye gönderilmiştir.

12 Nisan: Tramvay grevi mi? Tramvay Şirketi, amelenin cidden muhik lhaklı] bütün metali-batmı reddetmiştir.

18 Nisan: Şirket-i Hayriye'de de amele ile (zam yapmayan) şirket arasındaki ihtilâf had bir safhaya girmiştir.

19 Nisan: Dün akşam umumî bir içtima' yapan tramvay amelesi, CHF istanbul mutemedi Sudi bey aracılığıyla resmi makamlar nezdinde teşebbüse geçmiştir.

X. TKP 1925 AKARETLER KONGRESİ

Kongre hazırlıklanyla ilgili Komintern Doğu Seksiyonu bir dizi talepte bulunuyor. Kongre delegeleri, kongreye sunulacak tezler, ülkedeki siyasî gelişmeler karşısında partinin tutumu gibi konularda bilgi talep edilirken, bir yandan da Halk Fırkası içindeki gelişmelerle ilgili olarak, en önemlisi de Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın teşhiri ve reformlar yaptığı takdirde TKP'nin Kemalist Halk Fırkası'nm proletarya adına destekleyeceğinin açıklanması adeta bir talimat biçiminde veriliyor.

TKP Merkez Komitesi'ne

Yoldaşlar,

Her şeyden önce bizi ilgilendiren, özellikle, Parti'nin gelecek kongresi için ön çalışmaların nasıl yürüdüğüdür: Farklı meselelerle ilgili bir takım tezler şimdiden hazırlandı mı; belli başlı hususlarla ilgili kimi raporlar şimdiden hazırlandı mı; Kongre delegeleri olarak kimler belirlendi, vb. Ön malzemelerin hepsinin kopyalarını edinmek çok arzu edilirdir.

Diğer mesele, Partinin Kemalist "Halk" partisinin bölünmesi ve farklı muhalefet partilerinin oluşması karşısında ne tavır aldığıdır. Yabancı sermayeyle bağlı liman (istanbul-izmir) burjuvazisinin çıkarlarını yansıtan yeni Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın maskesini alaşağı eden bir açıklama yaptınız mı? Bu açıklamada Türk Komünist Partisi'nin, şehir ve kır emekçi yığınları biricik fethedebilecek şey olan geniş bir iktisadî ve içtimaî reformlar çağı açarak sözde değil gerçekte halkçı bir hale geldiği takdirde Kemalist "Halk" Fırkası'nı proletarya adına desteklemeye hazır olduğunu vurguladınız mı?

Sonra, aldığımız bilgilere göre, muhalefetin içinde bir köylü partisi halinde ete kemiğe bürünme eğiliminde olan bir sol kanat (Mahmut Esat vb.) oluşuyor. Bize öyle geliyor ki, köylülerin yaygın tabakalarında büyük bir harekete işaret eden bir takım nüve halinde süreçler meydana geliyor. Kır ile bağlantıda komünist partisinin kendisinin inisiyatif alması daha akılcı değil mi? Parti kırsal kesime nüfuz etmek için bu anlamda ne yaptı? Geniş köylü tabakalarıyla yakın ilişki içinde olan işçiler aracılığıyla (örneğin Zonguldak madencileri, vb.) köylülerle bağlanmanın daha uygun olacağını düşünmüyor musunuz? Bize öyle geliyor ki bu işçiler Partinin ideolojik etkisini kırsal kesime en iyi götürecek kişiler haline gelebilir.

Bütün bu meseleler üzerinde sizden eksiksiz bir cevap bekliyoruz. KEYK ile Türk Partisi arasındaki bağlantı tamamen çözüme ulaştırılmak üzere "OMS"a aktarıldı.

Komünist selâmlar[117],

KEYK Doğu Seksiyonu, THİF'in Ağustos 1922'deki Kongresi'nden sonra, 1925'teki TKP Kongresi'ni II. Kongre olarak kabul ediyor. Alınan kararda Kongre'ye 2 temsilci gönderilme ve 3 kişilik bir komisyon tarafından hazırlanacak bir sirküler, mesaj gönderilmesi kararlaştırılıyor.

117. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 432-433 [Fransızca].

KEYK Doğu Seksiyonunun Türkiye konusunda 31 Ocak 1925 tarihli toplantısı

PROTOKOL

Katılanlar: Petrov, Kolarov, Brike, Kitaygorodski, Kats, Frid. Yoldaşlar
Başkan: Petrov yoldaş

Ele alınan rapor ve konular	Alınan kararlar
1. Brike yoldaşın Türkiye'deki durum hakkında raporu	Türkiye'ye 2 temsilcinin gönderilmesine
2. TKP II. Kongresi için sirküler gönderme konusu	Sirkülerin son redaksiyonunu yapma görevinin 3 yoldaştan oluşan komisyona verilmesine[118]

31 Ocak toplantısında alınan karar uyarınca 2 temsilcinin gönderilip gönderilmediğini bilemiyoruz, ancak diğer karar uyarınca gönderilen sirküler, muhtemelen Komintern delegesinin TKP Kongresi'ni selâmlama mesajı başlığıyla 6 Şubat tarihini taşıyor. Her ne kadar mesajda Kongre'nin 6 Şubat'ta toplandığı belirtiliyorsa da, Seydahmedov'un Dr. Şefik Hüsnü'nün bilgilerinden hareketle hazırladığı kitapçıkta bu tarih 15 Şubat olarak yer alıyor.

Değerli yoldaşlar

Türkiye Komünist Partisi'nin Kongresini Komünist Enternasyonal adına selâmlıyorum. Türkiye proletaryasının en değerli temsilci öncülerinin Komünist partisinin faaliyetlerinin sonuçlarını değerlendirmek üzere ilk kez bir araya geldiği 6 Şubat, Türkiye işçi hareketinin yaşamında tarihî bir olay günüdür.

Türkiye Komünist Partisi geride bıraktığı yola gururla bakabilir. Küçük bir grup iken, yabancı işgalinin zulmüne, hükümetin acımasız terörüne ve satılmış burjuva basınının tertiplerine rağmen, son birkaç yılda merkezde olduğu gibi, taşrada da çok sayıda teşkilâta sahip güçlü bir komünist partisine dönüşmüştür.

Türkiye proletaryasının teşkilâtlanması ve sınıf bilincinin gelişmesi için yiğitçe yürüttüğünüz çalışmaları Komintern azalmayan bir dikkat ve derim bir ilgiyle izlemektedir. Sizlerin son yıllarda elde ettiğiniz başarılar, gelecekteki semereli faaliyetlerinizin teminatıdır.

Değerli yoldaşlar!

Komintern partinin geniş işçi yığınlarını Türk sendika hareketine çekmek ve bizzat Türkiye proletaryasına daha çok yakınlaşmak için yürüttüğü çalışmaları selâmlamaktadır. Komintern TKP'nin daha da "bolşevikleşmesinin", onun işçi sınıfı üzerindeki etkisini artırmasını ve işçi hareketinde yöneticiliği kazanması sağlayacağını umar.

118. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 171-175 [Rusça].

Partiyi "bolşevikleştirmek"! TKP'nin kararlılıkla izlemesi gereken yol işte budur!

Komintern partinin dikkatini köylüler arasında çalışma konusuna çekmektedir. Irgatları ve yoksul köylüleri teşkilâtlamak için parti elden geleni yapmalıdır. Türkiye bir köylü ülkesidir. Türkiye emekçi yığınlarının iç ve yabancı burjuva sömürüsüne karşı kurtuluş hareketine ırgatları ve yoksul köylüleri kazanmak, komünist partisinin birincil siyasî ye teşkilât görevidir.

Partinin propaganda ve teşkilâtlanma çalışmaları proletaryanın, ırgat ve yoksul köylülerin sınıf bilincini yükseltmeye yönelik olmalıdır. Sözlü ajitasyon işçi yığınlarının tabanına yönelik olmalıdır. Basım işleri, kitap ve broşürler, dergi, gazete, ve bildiriler vb. işçi yığınları için anlaşılır olmalı, işçi sınıfının en ivedi gereksinim ve çıkarlarına değinmelidir. TKP'nin yazılı propaganda çalışmaları işçi yığınlarına yakınlaştırmak! TKP'nin ajitasyon ve propaganda alanındaki öncelikli görevi budur. TKP yavaş yavaş geniş bir proletarya teşkilâtına dönüşmektedir. TKP'nin faaliyetlerinin genişletmek için, onun genil alana çıkması gerekmektedir, Parti legalleşmelidir. Türkiye işçi sınıfının çoğunluğunu birleştiren işçi-köylü partisi çalışmalarını illegal teşkilâtlanmayla birleştirmelidir.

" Gelişmekte olan sınıf çelişkileri parti çalışmaları için, işçi sınıfının bağımsız siyasî partide teşkilâtlanması için, proletaryanın öncüsünün ve onun TKP'nin yönetiminde bulunan işçi sendikalarının kurulması için geniş olanaklar yaratmaktadır. Bugün iki burjuva partisi arasında süregiden savaş ortamında TKP işçi sınıfının çıkarlarına uygun bağımsız bir siyasî çizgi izlemelidir. Birinin ihanetini ve gericiliğini, diğerinin caniyane kararsızlığını ve oportünizmini açığa vurarak TKP işçi sınıfına bağımsız siyasî savaşın yolunu göstermelidir.

Değerli yoldaşlar, yolunuz açık olsun. Türkiye ve dünya proletaryasının çıkarları için, Türkiye ve dünya proletarya devriminin çıkarları için birlikte çalışmak uğrunda, ileri.

06.02.1925.

Komünist Enternasyonal Delegesi[119].

119. *TÖSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 119-120 [Rusça].

TSA-I (1908-1925)'te 1925 TKP Kongresi bir çerçeve içinde şöyle verilmiştir:

[ÜÇÜNCÜ KONGRE]

TKP İstanbul 1925 Kongresi

İbrahim Topçuoğlu, [Sarı] Mustafa Börklüce'den dinlediklerine dayanarak, *Neden 2 Sosyalist Parti* - 1946, cilt I, s. 96-104'te "TKP 2.Kongresi"ni anlatmaktadır. Buna göre. Dr. Şefik Hüsnü'nün Beşiktaş'taki evinde 1 Ocak 1925 günü sabahın erken saatlerinden gece yarısından sonraya kadar, dört gruptan 21 delegenin katılmasıyla ikinci kongre toplanmıştır.

TKP Birinci Kongresinden:

1. Ali Rıza [Keskin]
2. Dr. Şefik Hüsnü [Değmer] (listeden)
3. Sadrettin Celâl [Antel]
4. Mustafa [Börklüce]
5. Salih Hacıoğlu

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesinden:

6. Nâzım Hikmet [Ran]
7. Hüsamettin [Özdoğu]
8. Şevket Süreyya [Aydemir]
9. (Laz) İsmail [Marat/Bilen]
10. (Vanlı) Kâzım [Kip]
11. Hamdi [Alev] Şamilov

İşçi Kesiminden:

12. Dr. İhsan [Özger]
13. Faik Usta (topçu)
14. Abdülkerim [Soyka]
15. Elektrikçi Nuri
16. Seyfettin Osman

Aydınlık'tan:

17. Vedat Nedim [Tör]
18. Hasan Âli [Ediz]
19. Ali Cevdet
20. M. Vehbi [Sandal]
21. H. Hikmet [Kıvılcımlı]

Kongreye Vanlı Kâzım başkanlık etmiş. Sadrettin Celâl, Kâzım ve Ali Rıza, Şefik Hüsnü'yü sert sözlerle eleştirmişler. Yine de, Merkez Komitesi (bu) 21 kişi olarak kabul edildikten sonra, MK sekreterliğine oybirliğiyle Şefik Hüsnü getirilmiş ve onun önerisiyle 7 kişilik bir İcra Komitesi seçilmiş: Sekreter (1) Vedat Nedim, Neşriyat (2) Sadrettin Celâl ve (3) Şevket Süreyya, Teşkilât (4) Nuri ve (5) A. Cevdet, Gençlik (6) H. Hikmet, Maliye (7) Hamdi. Ayrıca, iç örgütlerin denetimiyle (1) Mustafa ve (2) Ali Rıza, Dış Büro ve ilişki işleriyle de (1) İsmail, (2) Hüsamettin ve (3) Hasan Âli görevlendirilmişler. Seçimlerden başka, bundan böyle TKP Kongresinin iki yılda, Merkez Komitesinin üç ayda, İcra Komitesinin ise ayda bir toplanması kararlaştırılmış ve Komintern'le ilişkileri yoluna koymak için Şefik Hüsnü'ye yetki verilmiş. Topçuoğlu'nun kitabı üstüne ayrıntılı bir inceleme yayımlayan Rasih Nuri İleri, bu toplantıya İkinci Kongre yerine "Akaretler'deki Toparlanış Kongresi" demeyi yeğlemekte ve bunun, Komintern temsilcisinin de hazır bulunduğu resmî bir kongre olduğunu ileri sürmektedir *(TKP Gerçeği ve Bilimsellik,* s. 47-48). Topçuoğlu'nun verdiği ad listesini de -ayrımlara itiraz ederek- düzelten İleri, Salih Hacıoğlu'nun o sıralarda hapiste olduğunu sandığını, Dr. Hikmet Kıvılcımlı ile Hasan Âli Ediz'in gençlik delegesi

olarak geldiklerini (Kıvılcımlı'nın *Aydınlık* grubundan olmadığını, bu dergide hiçbir yazısının çıkmadığını), Ankara delegesi Emin Sekün'ün kasden adının anılmadığını, ayrıca Pan Ergatikon gibi azınlık örgütlerinden delegelerin de hazır bulunduğunu belirtmektedir.

Bizim de (herhangi bir belgeye dayanmadan) işittiklerimize göre, 1925 Şubatının ilk haftasında toplanan bu Kongre'ye Komintern'den gözlemci olarak Kitaigorodsky katılmıştır. Delegeler arasında, Anadolu'dan Halk İştirakiyun Gençlik Temsilcisi Tornacı Emin usta da vardır. [Emin Sektin (1905-1975) için bak. *Aydınlık*, Sayı 65 (Temmuz 1976), s. 23-30.] Ancak Salih Hacıoğlu 9 Ağustos 1923'te salıverilmiştir; yeniden hapse girdiği hakkında da bir bildiğimiz yoktur. Bu bakımdan, o da katılmış olabilir. Ayrıca, Hikmet Kıvılcımlı'nın *Aydınlık'ta.* imzalı bir yazısı olmasa da, en azından, derginin son (Gençlik) sayısını onun çıkardığı söylenmektedir. Bak. (Haz. Atilâ Türk,) *Aydınlık Fevkalâde Gençlik Nüshası* (Ankara: Odak Yay., 1976). Bu Kongre, TKP'nin 1920 Baku, 1922 Ankara Kongre Terinden sonra, Üçüncü Kongresi olmak gerekir.

1925 Kongresi'nin tutanağının elimizde olmaması, RGASPI'de bulunan Seydahmedov'un esas itibariyle Dr. Şefik Hüsnü'nün belge ve bilgilerine dayanarak hazırlandığını belirttiği *TKP Tarihi* kitapçığının aşağıda verdiğimiz Akaretler Kongresi ilgili bölümünde yer alan gündemin izlenip izlenmediğini bilemiyoruz. Ayrıca bu gündemde belirtilen konularla ilgili raporlar elimizde bulunmamasına rağmen, konuları ve arşivdeki tarihleri itibariyle bu kongre için hazırlanmış olduğunu düşündüğümüz bir dizi başka belgeyi sırasıyla vereceğiz.

Kongrenin gündeminde şunlar vardı:
1. Köylü sorunu. Konuşmacı - Hacıoğlu Salih.
2. İşçi sınıfının durumu ve işçiler arasında yürütülen çalışmalar.
Konuşmacı - Şevket Süreyya.
3. Gençlik içinde çalışma. Konuşmacı - Alimov [Halim olmalrjyoldaş.
4. Parti Tüzüğü.
5. Parti yönetim organlarının seçimi.

Kongre belgelerini ele almadan önce, Akaretler Kongresi'ne kadar ki süreci ve bu kongreyi Dr. Şefik Hüsnü'nün Mayıs 1926'da toplanan Viyana Konferansı'nın başlangıcında nasıl anlattığına bir bakalım.

Reis Ferdi: Birinci celseyi 10:10 geçe açıyor. Ve ruznamenin birinci maddesi olarak bilâhare karar verilen Türkiye'nin siyasî vaziyeti ve partinin nokta-i nazarı hakkındaki teze geçiyor... Fakat buna bir mukaddime olmak üzere de Türkiye Komünist Partisi'nin teşekkülüne müncer olan vukuatı ve 1 - İstanbul Komünist Grubu'nun bu hususta ki ileri rolünü anlatıyor... Bu gruptan gayrı memlekette mevcud olan diğer komünist teşekkülleri mevzubahis ederken 2 - Ankara(da) Komünist Enternasyonali'nin bir şubesi olan Halk iş-

tirakiyyun Fırkası vardı ki bu fırka Komünist Enternasyonalinin Dördüncü Kongresi zamanında tam bir inhilâl arefesindeydi... Bu inhilâl gerek fırka uzuvlarının, gerekse onu idare eden genç bir Rus komünistinin[120] vaziyeti iyi görememesinden neşet ediyor.. Hükümetin kuvvetli bir darbesi de bu inhilâli tesri etti., inhilalinden evvel bu fırka muhtelif yerlerde şubeler yapmıştı.. Fakat bunlar da iyi bir merkezin idaresinde olmadıklarından kâfi derecede faal değillerdi. 3 - Üçüncü bir teşekkül de istanbul'da ecnebi işgalinden sonra mühim bir faaliyet göstermeye muvaffak olan, gayri müslim amele üzerinde bir teşkilât rehberi rolünü oynayabilen Beynelmilel işçiLer ittihadı (UİT) namındaki cemiyettir. Bu teşkilât bilahare Türk unsurlarını da araya almış ve meselâ Kâzım arkadaş gibi çalışkan ve disiplinli arkadaşlarımızı partiye hediye etmiştir...

4 - Yine istanbul'da bulunan Ermeni sosyal-demokratlarının sol cenahından müteşekkil bir grup vardı ki bu grup da Komünist Enternasyonali'yle hâl-i temasta idi. Komünist Enternasyonali Dördüncü Kongresi Türkiye'de bir komünist hareketi bu dört gruptan birer mümessil almak ve kendisinden de bir mümessil tayin etmek suretiyle tevhid etti... istanbul grubu namına Ferdi yoldaş, Ankara namına Salih yoldaş iştirak etmiştiler.. İstanbul Komünist Grubu bu merkezî heyete *(Aydınlık)* mecmuasıyla girdi. *Aydınlık,* bu büronun resmî bir organı mahiyetini ihraz etti. Bu 1923 senesi kışına tesadüf ediyordu. Bu büro faaliyetini teşmil ediyor ve *Aydınlık* gazetesinin dağıldığı yerler ufak bir şube haline gelmeye başladılar. Bilâhare 1923 senesinde izmir'de akd edilen iktisat Kongresi'ne de istanbul ameleleri namına bir iki kişi iştirak etmekle beraber, parti namına da, büronun kararıyla Ferdi yoldaş iştirak etti. Bu iktisat Kongresi'nde amele sınıfı namına kabul edilen layiha da Türkiye Komünist Partisi'nin teklif ettiği layihadır. Bu inkişâf hareketi 1923 senesi Mayısı'na kadar devam etti. 1922 senesi yapılan büyük 1 Mayıs'tan cesaret alarak 1923 senesinde de tekrar beyanname neşri kararlaştırıldı. Fakat birinci beyannamenin basıldığı matbaadaki bir sızıntı ile ele geçti. Fakat bu, arkadaşların cesaretini kırmadı., ve ikinci defa olarak 4 bini Parti namına, 4 bini de gençlik namına olmak üzere 8 bin miktarında basıldı. Bu beyannamelerin gerek tab', gerekse dağılmasında gençlik arkadaşlarının şahsen büyük fedakârlıkları oldu.. Ve dört bir tarafa dağıldı. Hatta bu beyanname *"Vakit"* gazetesinde basıldı. Ve zayıf bir arkadaşın tevkifi yüzünden müteselsil bir zincirleme usulüyle bir çok arkadaş tevkif edildiler. Bu tevkifat partinin faaliyetini durdurmadı. Bilakis, yine gençlerden müteşekkil (Neşati, Şevki, Mehmet Fazıl) bir komite yapıldı. Ve bu komite faaliyeti idare etti. Tekrar *Aydınlık* neşrine devam edildi. DağıLan vilâyet şubeleri toplatıldı. Tekrar Komintern ile temas edildi. Ve Ferdi, Sadri, Cevdet, Halim arkadaşlarla gençlerden bazılarının alınmasıyla yeni bir merkez yapıldı. Bilâhare de Moskova'dan gelen Şevket arkadaş Anadolu'ya gitmiş olan Cevdet arkadaşın[121] yerine vekil olarak alındı... Bu böyle devam etti, Ve 1925 senesi malûm hadisat vukua geldi...[122]

120. Dr. Şefik Hüsnü Komintern takviyecisi Golman'dan söz ediyor; ayrıntılar için bkz. THİF (1920-1923) çalışmamız.

121. Dr. Şefik Hüsnü [Baytar Ali] Cevdet'in Anadolu'ya gittiğini belirtiyor; ancak bildiğimiz gibi aslında Cevdet Almanya'ya gitmiştir ve 18 Kasım 1925'te kurulan "Verein Türkischer Studenten in Berlin e.V./Berlin Türk Öğrenci Birliği"nin kurucu başkanıdır.

122. *Türkiye Komünist Partisi 1926 Viyana Konferansı,* Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Ocak 2004, s. 46-48.

1925 Kongresi'ne sunulduğunu düşündüğümüz en kapsamlı belge, kuşkusuz TKP Program Taslağı başlıklı metindir. Bu ana metinden önce Dr. Şefik Hüsnü önce yarım bıraktığı TKP için Program Meselesi başlıklı bir çalışmaya başlıyor. Bunun ardından Devrimlerin Tarihçesi başlıklı kaleme aldığı notlarda aşağıda vereceğimiz Program Taslağı'nın planını çıkartıyor. Muhtemelen daha sonraki program çalışmaları çerçevesinde kimi eklemeleri de taşıyan bu metinde Meşrutiyet'ten itibaren ülkenin siyasî, içtimaî ve iktisadî gelişimi etraflı biçimde irdeleniyor. Şefik Hüsnü'nün kaleme aldığını düşündüğümüz bu metin, Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat ile açılan süreçte mevcut sınıfların karşılıklı yer alımının nasıl değişikliğe uğradığını ve yeni devrimci güçlerin ortaya çıkmasını, iktidar değişikliklerini sağlayan zemini duru bir mantıkla sergiliyor. Her ne kadar belgenin başlığı TKP Program Taslağı ise de, bu analizden sonra TKP'nin taktiği ile sona eriyor. Sırasıyla bu belgeleri sunuyoruz.

TKP için program meselesi

1/ Programımızı sağlam bir temele oturtmak için her şeyden önce Türkiye'nin *sosyal kompozisyonu* meselesini aydınlatmamız gerekiyor.

2/ Bu da bizi Türkiye tarihine bir göz atmaya götürüyor.

3/ Osman, peşindeki savaşçılarla Küçük Asya'yı fethedip burada imparatorluğunu kurduğunda, ülkeyi tam bir anarşi içinde buldu. Birbirlerine rakip çok sayıda feodal bey bitmek tükenmek bilmez kabile savaşlarında kendi hâkimiyetlerine tabi insanları kıyıma uğratıyorlardı.

4/ Osman hanedanı bu yerel tiranlıkları ortadan kaldırma siyaseti izliyor ve aralarından bağlılık yemini sunanları da saraya bağlıyordu.

5/ Böylece feodalite kesinlikle ortadan kaldırılmıyordu. Sadece imparatorluğun birleştirilip merkezileştirilmesi hedefleniyordu. Zira öldürülen veya topraklarından uzaklaştırılan beylerin yerine bir takım valiler ve feodalitenin tüm gereklerini ellerinin altında tutan, şahsî yargılarına bırakılmış köylülerin yaşam ve ölümüne karar verme hakkına sahip bir tür komutanlar geçiriliyordu.

6/ Hanedan bir yandan sürekli bir tür genelkurmay olan saraydaki yüksek görevliler arasından seçilen bu vilâyet yöneticilerine, diğer yandan ruhanilere dayanıyordu,

7/ Ancak bu temel yeterince sağlam değildi, özenle yetiştirilmiş meslekten bir orduyla bu temeli güçlendirmek gerekiyordu. Zaten istila döneminin ortasında kaçınılmaz olarak böyle bir ordu düşünülmeliydi. Sultan Orhan tarafından keşfedilen Yeniçeri sistemi bu boşluğu doldurmuyordu.

8/ Öte yandan ruhanileri güçlendirmek için özen gösteriliyordu. Bunun için Sultan ve vezirleri imtiyazlı ve zengin sınıf üyelerinin tümüne dini vakıflar kurma örneğini veriyorlardı. Bu, cami ve medreseler yaptırmaktan ve kiradaki belli gayrimenkullerin gelirlerinin bu kurumların bakımına tahsis edilmesinden ibaretti. Bu gayrimenkuller veya tarım alanları Evkaf olarak adlandırılıyor ve Müslüman hocaların ellerinde dönen özel bir idare tarafından yönetiliyordu. Bu, henüz millî topraklara dahil edilmemiş muazzam bir servettir.

9/ [belge burada kesiliyor][123]

123. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 99-100

(Devrimlerin Tarihçesi)

Meşrutiyet devrimi:

Sultan Mahmut Adlî, yeniçerileri dağıttı, düzenli ordu ve askerî okul kurdu.

Sultan Mecit. Tanzimat'ı ilân etti

Sonuç: Monarşi pekişti ve merkezileşti

Sultan Aziz, sınır tanımaz bir mutlakiyetçilik kurdu.

Burjuva devrimleri:

Düzenin yeniden kurulması sayesinde, taşradaki büyük mülk sahipleri, servetlerini ve nüfuzlarını ikiye katladı. Hanedan onlara dayanıyor. Köylüler ve orta sınıflar, [1 sözcük okunamadı] gibi baskı ve sömürü altındadır. Ancak burjuvazinin orta tabakaları şimdi yeni okulları bitirmiş, memnuniyetsizlik mırıltıları yükselten güçlü bir aydın bölüğüne sahiptir.

Mithat Paşa ve çalışma arkadaşları bu mırıldanmalara cevap verdi. Mithat Abdülhamit ile komplo kurdu ve Murat'ı tahttan indirdikten sonra 1876'da Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu ilân ettirdi.

Hamit Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu ayaklar altına aldı

33 yıllık benzeri görülmedik bir despotizm

Jön Türklerin mayalanması:

Çoğu, devlet okullarını bitirmiş orta sınıf menşeili.

Bu burjuva devrimcileri ile Hamit arasında alttan alta mücadele

Nihayet Selanik'te 1908 Jön Türk devrimi ve Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun nihaî ilânı.

Türk hurjuvR7lsi iktidarı alıyor

Eski rejimin imtiyazlıları: birkaçı idam edildi, küçük bir grubu göç etti, büyük çoğunluğu "ittihat ve Terakki" partisine girdi ve servetinin tepesinde oturdu.

Hiçbir müsadere olmadı.

Yöneticilerin tecrübesizliği ve yerli ve yabancı kapitalistlerin entrikacılığı, orta sınıfların menfaatlerinin yeniden kurban edilmesini getirdi.

Genç Türkiye çiçeği kapitalizmle [1 sözcük okunamadı].

Sömürü ve uzlaşma siyaseti.

Parti önderleri ile orta sınıf temsilcileri arasında uzlaşmaz çelişkiler.

imparatorluğun dağılmasından duyulan korku her iki tarafta da ağır basıyor. Mücadele alttan alta yürüyor.

Saltanatçı ve dinci parti karşısında tek cephe özenle korunuyor.

Dünya Savaşı'nın sonlarına doğruburjuvazinin iki kanadı arasındaki gerginlik tepe noktasına ulaştı. M. Kemal'in bir önceli, Enver ve Talat'ı devirmeye kalkıştı: başarısızlığa uğradı. Yakup Cemil idam edildi ve dava kapandı.

Mütareke ve izmir'in işgaline kadar hiçbir şey yok.

O dönemde devrimci ittihatçıların olayların yüzeyine çıktığını görüyoruz.

Yunan ordusunun işgaline karşı ayaklanan Küçük Asya köylüleri ve orta sınıfları, bayrakları Kemal olan bu grubun yönetimini kabul ettiler.

Milliyetçi hareket:

Yeni teşkilât, milliyetçi veya millî müdafaa adını aldı.

Bütün milletin desteğini alan Kemalistler bağımsızlık mücadelesine paralel olarak, bir kırsal burjuva devrimi gerçekleştirmeyi de yürüttüler. Saltanata karşı mücadele onların şahsında en kararlı mücahitlerini buldu.

Etkisi altında bulunan orta burjuvazi ve köylü kitleleri, bu görevin yerine getirilmesinde onu destekliyor.

Şimdiye kadar Kemalistler ile ona taban oluşturan içtimaî tabakalar arasında tam bir uyum var. Ona belli bir direniş gösteren sadece büyük şehirlerdeki büyük burjuvazidir.

Din adamları takımı, uygun anda intikamını almayı umarak boyun eğiyor.

Ancak devrimci çalışmanın büyük bölümü tamamlanır tamamlanmaz Kemalistler, müttefiklerinin ivedi çıkarlarını tatmin etmek bir yana, bu çıkarlara taban tabana zıt bir iktisadî siyaset uygulamaya koyuldular.

Türkiye'de bugünün efendileri, özellikle sınaî sahadaki dostlarının şahsî teşebbüsünü teşvik ederek memleketin iktisadî ayağa kalkışını sağlamanın başına geçtiler.

Özellikle millî üretimin iç piyasayı karşılayabileceği ve böylece yabancı sermayenin baskısını bertaraf etmeyi sağlayabilecek tarzda memleketin sanayileşmesi hedefleniyor.

Bu, küçük ticaretin gelişmesine aykırı her türlü kısıtlamayı ve korumacı tedbiri beraberinde getiriyor.[124]

TKP Program Taslağı

Hazırlamayı öne koyduğumuz program, Türkiye'nin içtimaî yapısını ve burada karşı karşıya bulunan güçleri ortaya koymalıdır. Bu ön çalışma olmaksızın, Türk işçilerinin ve köylülerinin tarihî rolünü ve devrimci mücadelelerinin perspektiflerini nesnel olarak tasvir etmenin yolu yoktur. Dolayısıyla her şeyden önce ülkenin içtimaî kompozisyonu meselesini aydınlığa kavuşturmamız gerekiyor. Devrimci hareketlerin Marksist bir tahlili bu görevimizi kolaylaştıracaktır.

Meşrutiyet Devrimi

Adlî Mahmut'un[125] saltanatına kadar Türk halkı, gözle görülür bir farkı olmayan, asalak kastlar tarafından ayrım gözetmeksizin ezilen ve sömürülen yekpare bir sürüydü. Bu amorf kitle içinde, imtiyazlıların kullanım ve yararlanması için tükenmez bir yedek oluşturan emekçi köylüler dışında belli sayıda zenginleşmiş seçkinler ve varlıklı tüccar vardı. Ancak bu kesimlerin kaderi de tüm köle halkın kaderine sıkı sıkıya bağlıydı, zira servetleri ve mevcudiyetleri her türden tiranların keyfine kalmıştı ve nüfusun geri kalan bölümüyle aynı aşağılayıcı muameleye tabiydiler.

Egemen kastlar, ruhban sınıfı, yeniçeriler ve saltanat ailesinin sivil çevresi (Sarayın yüksek yöneticileri, bürokrasi ve uşak takımı), imparatorluğun gerileme döneminde, sultanlar otoritelerini tamamıyla kaybetmişlerdi. Gitgide çürüme sürecine giren yeniçeriler öylesine azgın ve saldırgan hale gelmişlerdi ki ülkede düzensizlik ve anarşi tohumları ekerek, entrikacı ruhban sınıfının suç ortaklığıyla, bir başkaldırı odağı oluşturuyorlardı. Sultanların tahttan indirilmesi ve devlet adamlarıyla birlikte öldürülmesi sıradan uygulamalar haline gelmişti. Eziyet altındaki halk ile sıkıntı içindeki saray, bu çekilmez duruma bir son verme özleminde anlaşıyorlardı.

124. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 102-105 [Fransızca].

125. II. Mahmut, hem lâkabı olduğu, hem de şiirlerinde Adlî mahlasını kullandığı için Dr. Şefik Hüsnü onu bu adla anıyor.

Öte yandan teşebbüsleri de bu anarşiden zarar gören kapitalist devletler, Sultandan düzenin yeniden sağlanmasını istiyorlardı. Sonunda Mahmut, bir kısım akıllı ve enerjik vezirlerin yardımıyla ve halkın desteğiyle yeniçeriliğe son verdi ve üyelerini sistemli bir biçimde ezdi. Askere alma yoluyla düzenli bir ordu ve bir askerî okul oluşturuldu. Hanedan, otoritesine yeniden kavuştu. Merkezî hükümet ülkeyi yönetme ve düzeni kurma imkânına kavuştu.

Sultan Abdülmecit, bu devrimci eseri, reformu adalet ve eğitim alanlarına da genişleterek tamamladı; bu da ruhban sınıfına indirilmiş doğrudan bir darbe oldu. O zamana kadar adalet, kadılar, Müslüman hocalar tarafından şer'i kanunlara göre dağıtılıyordu; eğitim kurumuna gelince, sadece Müslüman okulları, medreseler vardı... Mecit, Fransa'nın ceza kanununu ve ticaret kanununu, ilgili usüllerle birlikte, Türkiye'nin ihtiyaçlarına uygun hale getirtti ve sivil mahkemeler ve orta ve yüksek öğretim kurumları kurdu. Bu ortaçağ Türkiyesinin devasa bir modernizasyonuydu. Tanzimat adıyla bilinen bu reformların tümü, meşrutî iktidarı pekiştirirken, Türkiye'ye bir Avrupa devleti görünümü veriyordu. Tartışmasız bir şekilde bu, geçmişte varolan feodal anarşiye oranla büyük bir ilerleme oluşturuyordu. Nitekim tarihte ilk kez, imparatorluk saltanatının egemenliği, doğrudan halk üzerinde uygulanabiliyordu. İktidarsızlaştırılmış ruhban sınıfı, imtiyazlarından kimilerini kurtarabilmek için, kendini tamamen sarayın hizmetine veriyordu. Zaten göreceğimiz gibi, Türk toplumunun her devrimci dönemecinde, aynı manevraya başvurulacaktır.

Ancak tam da o sırada, taşrada içtimaî tabakalar arasındaki farklılaşmanın hızlı bir tempo kazandığını fark ediyoruz. En müreffeh köylüler ve kasabalılar önem kazanmaya başladı. Düzenin istikrar bulması ve üretken çalışmayı ve ticarî işlemleri rahatsız eden engellerin ortadan kalkması, bir iktisadî refah dönemi açtı. Bu büyük toprak sahiplerinin ve tüccarların lüks anlayışı ve egemenlik güdüsü kendilerine tamamen başına buyruk bir alan buluyordu. Kendilerine biraz nefes alma imkânı vereceği kanısıyla reformları alkışlamış olan emekçi halk, bir seraba kurban olduğunu fark edecekti. Sarıklı ve palalı "sipahilerin yerini kendi köylerinin beyleri ve ağaları aldı. Bu yeni tür sömürünün boyunduruğu altında, bu ham hayalden kendini kurtarması kolay değildi. (Bu görüşler sadece Küçük Asya'nın orta platosuna ve Batı Türkiye'ye uygulanabilir. Doğu vilâyetlerinin göçebe topluluklarına gelince, günümüze kadar, her türlü reform girişimine boyun eğmemişlerdir ve bugün de ortaçağ görünümlerini koruyorlar.) Mülk sahibi ve tüccar burjuvazi, o andan itibaren hesaba katılması gereken bir güç olarak kendini gösterdi, ilk kez siyasî sahnede yer aldı. Bu işaret edilmesi gereken birinci derecede önemli bir tarihî olaydır, O dönemin padişahları, bu unsurlara hiçbir imtiyaz tanımaksızın, onlarla iyi bir anlaşma içinde yaşamaya mecbur kaldılar. Bu nokta göz önünde tutularak, mutlakıyetçilik tepe noktasına kaprisli sultan Abdülaziz döneminde ulaşmıştır.

Burjuva devrimi

Meşrutiyetin bu pekişme döneminin bir diğer ayırt edici olgusu, en elverişsiz koşullardaki burjuva çevrelerinde idealizmle dopdolu bir aydın gençliğin ortaya çıkışıdır. Parasız yatılı yeni devlet okulları, aksi takdirde çocuklarına eğitim aldıramayacak olan orta sınıfların büyük ihtiyacına cevap veriyordu. Yüksek görevliler ve büyük mülk sahipleri yavrularını kamu eğitimi kurumlarına göndermeye tenezzül etmiyorlardı. Kamu eğitim kurumları ve özellikle askerî tıp akademisine, harbiyeye ve mektebi mülkiyeye neredeyse münhasıran çok mütevazı koşullardaki ailelerin çocukları gidiyordu. Hepsi de ezilen küçük burjuvaziyle

akraba oLan bürokrasi ve ordu kadrolarının bu menşeini iyi akılda tutmak gerekir, izleyen süreçte patlak veren burjuva devrimlerinde birinci rollerin hekimler, subaylar ve küçük devlet memurları tarafından oynanmasının mükemmel açıklaması işte burada yatıyor.

İki etken daha rol oynamıştır: Yeni okur-yazar kuşağı, Türk dilini herkesin ulaşabileceği bir tarzda sadeleştirmeye ve yabancı kelimelerden temizlemeye girişti. Bu çaba, dolaylı bir biçimde devrimci bir edebiyatın doğuşunu getirdi; şöyle ki bu edebiyat mazlumların acılarını yansıtmaya başladı. Bu etkenlerden ikincisi, ülkeye 1860'tan itibaren yabancı sermayenin, buharlı makine biçiminde girişidir. Yabancılar her zaman Türkiye'de ticaret yapmışlardır. Ancak güvenlik teminatı onlara sağlandıktan itibaren daha büyük sermayeleri riske etmek ve daha uzun vadeli teşebbüslere girişmek imkânına sahip oldular. Bu iktisadî gelişme, burjuvazinin entelektüel düzeyinin yükselişiyle birlikte, burjuvazi içinde belli bir rahatsızlık yarattı. Keyfîliği nüfusun en ilen tabakalarının sabrını tüketen despotik hükümete karşı belli belirsiz bir memnuniyetsizlik homurtusu yükseldi. Bu homurtular, ünlü devlet adamı Mithat Paşa'da yankısını buldu. Mithat Paşa, buradan burjuvazinin devlet idaresinde daha aktif bir yer alma arzu ve gereğinin belirtisini çıkarttı. Padişahın ve ajanlarının iktidarı kötüye kullanmalarına bir son vererek ülkeyi bir anayasa ile donatmayı üstlendi.

Veliaht Abdülhamit'ten, kendisinin Fransa'nın 3. Cumhuriyet Anayasası'ndan esinlenerek kaleme aldığı teşkilât-ı esasiye kanununu ilân etme sözünü alması üzerine, Mithat bu tutkulu gencin tahta çıkmasına yardımcı oldu. Aziz'in gizemli ölümünden sonra, ustalıkla yürütülen bir entrikayla Sultan V. Murat'ın saf dışı bırakılmasıyla, Hamit 1876'da tahta çıkartıldı. Vaadini nasıl tuttuğunu, teşkilât-ı esasiye kanununu ilân ettiğini, seçim emri verdiğini, ayan üyelerini tayin ettiğini ve sonuçta ise her şeyi nasıl dağıtıp, Mithat Paşa da aralarında olmak üzere enerjileriyle ve samimiyetleriyle öne çıkmış herkesten nasıl kurtulduğunu hatırlamanın bir faydası yok.

Bu ilk anayasal rejim tecrübesi, burjuvazinin henüz iktidarda yer almaya hazır ve orada tutunmak için yeterince güçlü bir iradeye sahip olmadığını gösterdi. Mebusan Meclisi görüşmeleri oldukça kopuk ve tutarsızdı. Herhangi bir yönelim çizilemiyordu; iyi belirlenmiş hiçbir anlayış gün yüzüne çıkmıyordu. Abdülhamit'in ajanlarının her türlü önerisi en küçük bir ayrıma uğramaksızın olumlu karşılanıyordu. Ancak bu kısa tecrübenin oLumlu bir yanı vardı. Burjuvazinin siyasî yeteneksizliğini ve dağınıklığını göstermiş olsa da, bu sınıfın bilincini sarsmaya ve dikkatini zayıf noktalarına çekmeye hizmet etti. Kurtuluş tohumu yüreğinde köklendi. Ayrıca iktisadî zorunluluklar tarafından da teşvik edildiğinden, hiçbir güç onu geri döndüremezdi.

Jön Türk hareketi

Hamit, anayasayı hançerledikten sonra, Türk halkına, 33 yıl boyunca, en iğrencinden bir despotik rejimi dayatma yolunu buldu. Burjuvazinin tam gaz mayalandığı, şehirlerin ve köylerin emekçi kitlelerinin tüm felâketlerin, istanbul'un kötü yönetiminden kaynaklandığına ikna olduğu, tüm millî ekalliyetlerin belli bir muhtariyete kavuşmak için anayasal bir rejime özlem duyduğu düşünüldüğünde, bu garip bir meydan okumaydı. Oysa bu paradoksun açıklaması oldukça basitti: Hamit, millî büyük burjuvazi ile yabancı sermayenin zımnî ittifakını sağladığından iktidarını muhafaza edebiliyordu. Avrupa'nın en demokratik ülkeleri bile, tıpkı Rusların çarıyla yaptıkları gibi, bu kanlı despotla dostluk ilişkileri kurmakta hiçbir beis görmüyordu.

Ancak her şey despotun istediği gibi gitmiyordu. Vahşi baskılar genç aydınların devrimci alevini söndürememişti. Kendiliğinden değişik yerlerde aynı anda bir takım gizli cemiyetler kuruluyordu. Kimin tarafından ortaya atıldığı bilinmeyen bir takım şiarlar, tedirgin edici haberler mahalleden mahalleye, şehirden şehre yayılıyordu. Burjuva ortamları sürekli bir mayalanma halindeydi. İşçiler, özellikle en vasıflıları bu ajitasyona kapılıyordu. Nihayet bir tarih öğretmeni [Mizancı] Murat Bey, bu halk hareketinin başına geçti ve ideolojisini elden ele dolaşan bir gizli gazetede formüle etti. İşte bu gazetenin etrafında toplananlar Jön Türkler olarak adlandırılır oldu. Daha sonraları Ahmet Rıza, Murat'ın yerine geçti ve hareketi *Meşveret* gazetesini yayımladığı Paris'ten yönetti.

Burjuvazinin iktidarı atması
1908 Devrimi

Bu hareket, çeşitli dışa vurma biçimleriyle, çeyrek asırdan uzun sürdü. Hayranlık uyandırıcı bir inat ve ısrarla ve maruz bırakıldığı teröre rağmen, anayasa yönündeki propaganda [1 sözcük okunamadı]. Bu propaganda Hamit döneminin ayırt edici özelliklerinden biri haline geldi. Başarısızlığa uğrayan birçok komplodan sonra, askerlerin de katılımıyla Selanik başkaldırısı başarıyla sonuçlandı: 13 Temmuz 1908. Başkaldırıyı ezmek üzere gönderdiği birliklerin de Jön Türklerin tarafına geçmesinden umutsuzluğa kapılan Hamit, 1876 Teşkilât-ı Esasiye Kanununu yeniden uygulamaya koymaya muvafakat etti. Tanık olduğumuz, bol miktarda aydının da içinde bulunduğu orta burjuvazinin iktidarı alışıdır. Ülkede bir sevinç patlaması, genel bir kardeşlik oluştu. Zenginler ve yoksullar, işçiler, köylüler ve her inançtan din adamları bu duygusal gösterilerde yer alıyordu. Ölçüsüz bir ham hülya, muhayyileleri ateşliyordu. Zavallılar, artık hiçbir içtimaî ayrım olmayacağına, herkesin özgür ve kanun karşısında eşit olacağına samimi olarak inanıyorlardı. Küçük burjuva göz boyamacılığı bütün içtimaî tabakaları içine alıyordu.

Seçimler yapılınca, ittihat ve Terakki Partisi iktidarını fiilen uygulamak durumuna geldiğinde zor bir durumla karşılaştı. Son derece karmaşık bir kompozisyona sahipti. Bütün millet bu partide temsil ediliyordu: Hocalar, aşiret şefleri, büyük müteşebbisler, zengin tüccarlar. Eski rejimin imtiyazlılarından birkaçı infaz edilmiş, az sayıda imtiyazlı göç etmek zorunda kalmış, ancak büyük çoğunluğu partiye girmeyi yine de başarmıştı. Sadece askerî ve sivil aydınlar, orta sınıfların çıkarlarını temsil edip savunuyordu. Ancak bu unsurların siyasî tecrübesizliği ve önderlerinin abartılı tutkusu, baştan itibaren kapitalist burjuvazinin bakış açısının galebe çalmasını getirdi. Yeni yöneticiler küçük köylülerin, zanaatçıların ve tüccarların özlemlerini çabucak unuttu ve kozmopolit büyük finans sermayesiyle esastan uzlaştılar. Bu siyasetin sonucu olarak, ittihatçılar, iktidarı ellerinde tuttukları on yıl boyunca, 1908-1918 arasında, grev hakkına karşı, sendikalara karşı, vb. kanunlar aracılığıyla, işçi sınıfının teşkilâtlanma ve kapitalist sömürüye karşı kendini savunma çabalarına karşı kararlı bir direniş gösterdi. Büyük toprak sahiplerininacımasızca sömürüsüne tabi yoksul köylülerin şikâyetlerini de duymazdan geldi.

Bu siyaset, ittihat Terakki Partisi'nin içinde bile, küçük burjuvazinin memnuniyetsizliğini yansıtan güçlü bir muhalefet yarattı. Hürriyet ve İtilâf Partisi olarak ayrı bir parti halinde bir araya gelen dinci ve monarşist muhalefetten söz etmiyoruz. Hükümet partisinin en sadık ve en samimi üyelerinin büyük bölümü, yöneticilerin siyasetine karşı çıkıyordu. Ezilen sınıflar için daha fazla demokrasi ve daha fazla özen isteniyordu. Ancak imparatorluğu tehdit eden parçalanma tehlikesi karşısında, iki fraksiyon açıkça birbirleri-

ne saldırmaktan geri duruyorlardı. Ortak düşmanların varlığında, hayranlık uyandırıcı bir dayanışma anlayışı gösteriyorlardı, iktidarı ellerinde tuttukları on yıl boyunca ve özellikle savaş sırasında, ittihatçılar iktisadî siyasetleri aracılığıyla Türk büyük burjuvazisine büyük bir güç kazandırmayı başardılar. Hemen hemen münhasıran Rum, Ermeni ve Yahudi kapitalistlerin elinde bulunan büyük işler, kısmen Enver ve Talat'ın dostlarının eline veya kontrolüne geçti.

Milliyetçi Devrim

Orta burjuvazi ve orta köylülük, dünya savaşı boyunca, o zamanın özel koşullarından yararlanarak kendi imkânlarıyla bir nebze kalkındılar. Ancak kendilerini, Alman-Türk kapitalistleri kampından yana açıkça tutum almış ittihatçı hükümet tarafından kurban edilmiş olarak görüyorlardı. Bu çevrelerde daha o zamanlar sabırsızlığın işaretleri yakalanabilir. Buna karşılık, partinin muhalif unsurları seslerini yükseltiyordu. Rus devriminden sonra Antant devletleriyle ayrı barış istiyorlardı. Ateşkesin ertesi günü, resmi ittihatçılığın iflası herkesin gözleri önünde ortaya çıktığında, geniş kitlelerin çıkarlarını her zaman savunmuş ve bu yönde reformları ileri sürmüş olan İttihat Terakki fraksiyonunun sahneye çıkması için artık çok geçti. Zira ülke askerî olarak işgal edilmişti, ingiltere tarafından desteklenen ve Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin yardımıyla monarşi, saygınlığını yeniden kazanmak için son bir çaba harcıyordu. Orta sınıfların ülkeye kendi siyasetlerini kabul ettirme zayıf iradesi gün yüzü görmeden sönmek durumunda kalmışa benziyordu. Kemal, Refet, Rauf gibi bu siyasetin temsilcileri kararsız kaldılar. En iyimserlere kadar herkes sonsuz bir umutsuzluk içine düşmüştü.

işte bu uğrakta halk kitleleri, emperyalizmin emrettiği Yunan işgaline karşı koymak üzere kendiliğinden bir biçimde ayaklandı. Kemal ve çevresi hareketin yönetimini almaya çağrıldı. Sonlarına doğru bir iç savaşa dönüşen bağımsızlık mücadelesi boyunca, genç Anadolu burjuvazisi adanmışlığının ve yönetme yeteneğinin ölçüsünü gösterdi. Gücünün bilinci, Kemalist önderlerin de etkisiyle, hain Sultanın çevresinde kümelenmiş asalak sınıfların vesayetinden tamamıyla kurtulmasını belirledi. Böylece milliyetçi burjuvazi, tüm iktidarı kendisinin parlak biçimde temsil edildiği ve çoğunluğa sahip olduğu Büyük Millet Meclisi'nin hukukî şahsında merkezileştirmekle yetinmedi. Emperyalizme karşı zaferin verdiği cesaretle, saltanatın yıkıldığını ilân etti ve daha sonra halifeliği ortadan kaldırmaya kadar işi vardırdı. Hanedan ailesi ülkeden sürüldü, cumhuriyet biçimi kabul edildi ve hocalar devlet kurumlarından uzaklaştırıldı.

Kemalistler ve hasımları

Önemi kimsenin gözünden kaçmayan bu büyük siyasî devrim, sanıldığının tersine, nispeten az dirençle karşılaştı. Bunu getiren akıntı öylesine karşı konulmaz, bunun sorumluluğunu üstlenenlerin saygınlığı öylesine büyüktü ki, hiç kimse bu dönüşümün esasına karşı herhangi bir itiraz ortaya koyma cesareti bulamadı. Gayrı memnunlar, biçim ve uygunluk itirazları ileri sürmekle yetiniyorlardı. Hiçbir yerde bu direniş, pasif bir onaylamamanın sınırlarını aşmıyordu. Bu demek değildir ki her şey her yerde mükemmel gidiyordu, Tam tersine, durum şiddetli bir patlamadan veya enerjik bir eylemden çok daha kötüydü. Gayrı memnunlar, kamuoyunu işliyor, zemini hazırlıyor ve düzenli bir taarruzu organize ediyorlardı. Tehlikeyi olağanüstü derecede artıran, düşmanın Kemal'in bizatihi teşkilâtında bulunması ve daha inanılmaz olan, yönetici rolde bulunmasıydı. Zira milliyetçi teşkilât,

Halk Fırkası, rasyonel bir sınıf partisi yapısına sahip olmaktan uzaktı. Yükselen burjuvazinin her siyasî teşkilâtı gibi, ittihatçıların teşkilâtı gibi, her türlü çıkarın buluşma yeriydi.

Şiar sınıfların işbirliği, demokratik tedbirlerle çeşitli içtimaî tabakaları ayıran engellerin ortadan kaldırılmasıdır. Feodallerden yoksul köylülere kadar, hocalardan uluslararası finansın müttefiklerine kadar toplumdaki en uzlaşmaz çelişkili unsurlar, Kemal'in işbirlikçileri arasında yer alıyordu. Kimileri Halk Fırkası'na, doğrultusunu küçümseyerek yanlışlıkla üye olmuştu. Diğerleri partiye gönül eğilimiyle veya şahsî yakınlıkla girmişti. Ancak yerleri bu partide olmayanların çoğu, özel olarak Kemalistleri devrimci hedeflerinden saptırmak ve bakış açılarının zaferini dolaylı olarak sağlamak için hesap yaparak partiye gelmişlerdi. Durum geliştikçe ve Kemalizm [her şeye] rağmen devrimci programını gerçekleştirdikçe, milliyetçi burjuvaziye yabancı bu unsurların çoğunluğunun kendi öz faaliyetlerini yürütmek üzere partiden ayrıldıklarını görüyoruz. Bu yeniden sınıflandırmaya rağmen, hükümet partisinin içinde hâlâ onun eylem özgürlüğünü fark edilir derecede engelleyen bu arzu edilmeyen unsurlardan epeyce var. Türkiye'nin hâlihazırdaki durumunu net görebilmek için, toplumun değişik sınıflarına göre Kemalistlerin konumunu incelemek uygun olacaktır, işçilere, köylülere ve aydın gençliğe başlı başına bölümler ayıracağımız için, burada bir yanda yöneticilerimiz ile diğer yanda büyük finans burjuvazisi, hoca takımı, feodal mülk sahipleri, ordunun eski kadroları ve millî ekalliyetler arasında cereyan eden mücadeleleri sergilemekle yetineceğiz.

Büyük finans burjuvazisi. Dünya savaşındaki bozgunun yenilgiye uğrattığı bu sınıf, -bağımsızlık mücadelesinin dönüm noktaları boyunca ne Sultanla ne de ingiltere'yle siyasî olarak uzlaşma bilgeliğine sahipti, ihtiyatlı bir beklenti içinde durmayı bildi. Hatta milliyetçi harekete şu veya bu biçimde katılmış siyaset adamlarından belli bir bölümünün bu sınıfla ilişkisi vardı. Bu hareketin önemini küçümseyenler kategorisinde yer alıyorlardı. Rauf, Refet, Kâzım Karabekir, Ali Fuat, bu destanın en büyük simaları, bunlar arasındaydı. Acil hedeflere bir kez ulaşıldığında, kendilerini Kemal'in devrimci görüşlerinden ayıran uçurumu fark ettiler. Kemal'i bu dönüşümü denemekten caydırma yönündeki tüm çabaları boşuna oldu. Milliyetçi burjuvaziyle, kendisinin odağında olduğu bir teşebbüste onu yolun ortasında bırakamayacak kadar çok bağlıydılar. Özgürlüklerini temsil etmeye elverişli bir fırsatı beklerken boyun eğmek zorundaydılar. Niyetleri, seferber ettikleri Küçük Asya'nın halk kitlelerinin çabasından ve fedakârlığından, sınıflarının çıkarına yarar sağlamaktı. Ancak kadere bakın ki, çabalarından yarar sağlayan halk kitlelerinin kendisi oldu. Büyük burjuvazinin ana bölümü, iktidardan kesin olarak uzaklaştırıldığını görerek, büyük şehirlerde çok yürekten bir anti-Kemalist kampanya yürüttü. Tüm İstanbul basını onlara bağlıydı. Taarruz, dolaylı bir tarzda yapılıyordu. Kötü olan devrimci eser değildi. Ancak böylesi bir alt-üsttük yabancı sermayeyi ürkütüyordu. Sürekli bir kargaşa duygusu içinde yaşanıyordu. Herhangi bir işe girişmek mümkün değildi. Zaten hükümetin iktisadî siyaseti serbest girişimi ziyadesiyle rahatsız ediyordu. Dolayısıyla ortamı istikrara kavuşturmak, aslında hiçbir aciliyeti olmayan içtimaî reformları daha ileriye ertelemek ve nihayet özel girişime tam bir özgürlük vermek gerekiyordu, işte böylesi telkinlerle, uluslararası finansın müttefikleri ve ajanları milliyetçi hükümeti eleştirip gözden düşürmeye çalışıyorlardı. Burjuvazinin bu sağ kanadı, yaygın biçimde ileri sürüldüğü gibi aslında monarşist değildi. Hareketlilik son bulduğu, karışıklık tehditleri ortadan kalktığı ve uzun vadeli olarak ortam istikrar bulduğu takdirde, cumhuriyet rejimine veya herhangi bir rejime ayak uydurabilirdi. Onun için her şeyden önemli olan sermayenin serbest dolaşımına ve ticarî işlemlere elverişli bir takım

koşutlar bulmaktır. Halifenin Türkiye'ye geri dönmesini kabul ediyorsa, bu, kırsal çevrelerde sakinleştirici bir etkiye sahip olacağını ve kendilerine Müslüman halk üzerinde belli bir üstünlük sağlayarak kapitalist teşebbüsler için elverişli olacağını sanmasındandır.

Bu eğilimleri gösteren parlamenter grubu nihayet geçtiğimiz sonbaharda Halk Fırkası'na karşı eylem özgürlüğünü ele almaya karar verdi. Ve peşlerinden en geniş kesimi sürüklemek için, basınlarının etrafında büyük gürültü koparttığı büyük bir gensoru vesilesiyle bölünmeyi kışkırttılar. Dünün dostları arasında acımasız bir düello başladı; her iki hasım da bundan zayıflayarak çıktı. Kapitalist burjuvazi, bu durum ve koşuldan yararlanarak Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası adı altında bir siyasî parti kurmak için yararlandı. Bu bölünme çok keskin bir siyasete hayat verdi. Bütün gayrı memnunlar ve özellikle gericiler yeni partiye sel gibi aktı. Bu parti üye alırken yeterli basireti gösteremedi. Çok sayıda karanlık ve kötü niyetli unsur parti saflarına sızdı.

Bu hareket, hükümette ciddi endişeler doğurmamazlık etmedi. Mustafa Kemal hareket serbestliğini ve kendine güvenini kaybetti. Sağa bir darbe indirme gerekliliğini hissetti. Bu fırsatı ancak Kürt ayaklanması sırasında yakaladı ve ılımlı siyasetçi dostu Fethi'ye izin vererek, bir diktatörlük rejimiyle siyasî hasımlarından kurtulma görevini öne koydu. Üyelerinden kimilerinin ayaklanmayla ilgili olduğu gerekçesiyle hükümet Terakkiperver fırkanın kapatılması emrini verdi. Böylece burjuvazinin iki kanadı arasında çılgın bir savaş başladı. Bu mücadelede finans burjuvazisine kimi üstünlük sağlayan etkenler şunlardı: 1) Yabancı sermayeyle güçlü bağları, 2) ittihat ve Terakki'nin gizli teşkilâtında gerektiğinde bulabileceği destek, 3) başında bulunan milliyetçi komutanların büyük saygınlığı, 4) büyük şehirlerin aydınlarının ve küçük burjuvalarının çoğunun sempatisi, 5) nihayet monarşistlerden ve gericilerden muhtemelen alacakları yardım. Yine de inanıyoruz ki Kemalistler kötü bir taktikle kredilerini yitirip zayıflasalar, Küçük Asya'nın geniş emekçi kitleleri var güçleriyle milliyetçi devrimin kazanımlarına dokunulmasına karşı koyacaklardır.

Feodal mülk sahipleri, ilginç ve paradoksal olan şey, aşiret reislerinin ve büyük toprak sahiplerinin önemli bir bölümü bağımsızlık mücadelesine etkili bir yardımda bulundular ve anti-monarşik devrime onay verdiler. Hâlihazırda da hükümet partisi, taraftarları arasında bu kategoriden elliyi aşkın mebusa sahip. Bu, açıklanmaya değer bir olay. Bu bölgelere erişim zor, sakinleri çoğunlukla göçebe. Beyler ve şeyhler, üzerinde kurulu yüzlerce köy ve mezranın kendilerine haraç ödediği büyük toprakların mutlak efendileri. Yabancının eli kulağındaki işgali karşısında sadece yurtseverlik duygular uyanmakla kalmadı ama aynı zamanda bu zorbalar egemenliklerini yitirmekten de kaygı duymak zorundaydılar, Oysa milliyetçilere bağlanarak, karşılığında imtiyazlarının korunmasını elde etmeyi umabilirlerdi. Son tahlilde, onların tavırlarını belirleyen değişkenler, maddî çıkar kaygısıydı. Nitekim şimdiye kadarki genel işbirlikleri sayesinde, hükümet, bu bölgelerde en küçük reformcu eyleme teşebbüs etme cesareti gösteremedi. Bu tarafta oyunun değişmesine hükümetin karar verebilmesi için Kürtlerin ayaklanması gibi ciddi bir olayın patlak vermesi gerekti. Ayrıca henüz meseleye kararlı biçimde de el konmamıştır. Bir dizi savsaklama vardır. Hükümetin duruma mutlak olarak hâkim olmasına rağmen, bu üstünlükten sadece son olayların sanıklarını örnek bir biçimde cezalandırmak için yararlanıyor. Kamuoyunun gözlerini parlatan radikal reformlara gelince, şu an hiçbiri masanın üzerinde değil. Tek bir toprak parçası dağıtılmış değil. Tam tersine tevkif edilenlerin, kayıpların ve idama mahkûm edilenlerin mallarının yağmasını önlemek için bir kanun taslağı hazırlandı. Bu mallar geçici olarak devLet tarafından idare edilecek ve belli bir zaman sonra murislerin

kanunî varislerine aktarılacak. Bu, Kemalistlerin mantığının ne olduğunu gösteren ayırt edici bir belgedir. Elbette yetkililerin bu tutumu ile Halk Fırkasında büyük toprak sahiplerinin güçlü mevcudiyeti arasında bir nedensellik ilişkisi vardır.

Ancak milliyetçi burjuvazi ile feodal unsurların boşanmaları meselesi, her iki taraf bakımından da şimdiden gündemdedir. Olayları hızlandırmaktan onları alıkoyan şey, bu kötü durumdan mümkün en az zararla çıkmaktı. İlgililerden her biri tasarılarıyla ilgili en elverişli anı seçmek istiyordu. Kemalistler, feodal grubun en güçlü lideri Feyzi beyin kâhya ve hizmetkârlarına mahkemeleriyle darbe indirerek ateşi başlattı. Bu şahsın adı, kuşkusuz bizzat hâkimler tarafından telkin edilerek, Diyarbakır davasında birçok kez anıldı. Burada onun itibarını kendi sertlerinin gözünde düşürmek için usta bir manevra vardı ve bu aynı zamanda bir uyarıydı.

Bu grup şimdiye kadar kapitalist burjuvaziyle her türlü ilişkiden kaçınmışa benziyor. Açıkça ülkenin iktisadî şartlarını her türlü platonik devrimden çok daha emin ve çok da hızlı biçimde dönüşüme uğratabilecek finans sermayesinin nüfuz etmesinden endişe ediyordu. Ancak yakın bir gelecekte feodallerin büyük şehirlerin burjuvazisiyle ittifaka girmekten geri durmayacağını varsaymak yerinde olacaktır; yarı-sömürge durumundaki diğer ülkelerin tarihi tecrübesi bu varsayımımızı doğrulamaktadır. Ve Kemalistler toprakla rına ve sürülerine el koyarak onları her türlü eylem imkânından yoksun etmek için yeterince erken karar veremiyor; bu açıdan onları her zaman büyük bir tehlike beklemektedir. Muhafazakâr burjuvazi, iktidar için mücadelelerinde onda değerli bir destek bulacaktır. Kemalizmin yeni yönelimini analiz ederken daha ileride muhafazakâr burjuvazinin orta sınıfların çıkarlarına ihanet etme noktasında nasıl, karşılıklı birtakım tavizlerle, bu unsurlarla ittifakını da yenileyebileceğini göreceğiz.

Din adamları, ittihatçılar zamanından beri Müslüman din adamları ikiye ayrılmıştı. Sarayla bağları olan ve peşlerinde çok sayıda müridi bulunan az-çok önemli hocalar Hürriyet ve itilâf Fırkası'na dâhil oluyordu. Bu teşkilâtta, Kemalist hükümete karşı gözü pek bir mücadele yürütüyorlardı. Anayasal rejime karşı 31 Mart 1909 hükümet darbesinin fikir babası onlardı. Hatırlanacağı üzere bu teşebbüs geçici bir başarı sağladı ve Jön Türklerin eserini yerle bir etmeyi başaramadı. Çoğu taşradan gelmiş mütevazı şartlardaki hocalar, buna karşılık, var güçleriyle ittihat ve Terakki'yi destekliyorlardı. Bunlar arasında, islam ilahiyatının derinlemesine bilgisine sahip ve yeni rejimin dinin emirlerine tamamıyla uygun olduğunu göstermeye çalışan bir takım insanlar vardı. Bu manevî destek, ittihatçılar arzularını gideriyordu. Zira o dönemin genç siyasetçileri, hâlâ dinin Türkiye'nin halk kitlelerinde bir takım derin köklere sahip olduğu yolunda kimi önyargılı ve hatalı fikirlere bağlı kalıyorlardı, içtimaî hareketlerde imanın rolünü abarttıklarından, hocaların Kurandan alınmış bir takım gerekçelerle yurttaşın Anayasaya bağını kuvvetlendirmelerinden rahatsızlık duymuyorlardı. Hatta bu tür edebiyata büyük bir tanıtım da yapıyorlardı. Özcesi bu ilk kuşak Jön Türklerin siyasetinde henüz anti-klerikalizmin en küçük bir izine bile rastlamıyoruz.

Milliyetçiler, bu bakımdan, seleflerinden çok farklılık gösteriyor. Yönetimlerinin başlangıcından itibaren, dinî kurumlara ve hocalara karşı gizlenmemiş bir husumet gösteriyorlar. Kemalizmin devrimci ideolojisinin hâkim unsuru, anti-klerikalizmdir. Gerçek şu ki, Anadolu burjuvazisinin önderleri Türk köylüsünü ve sarıklı adamı ittihatçılardan karşılaştırılamayacak kadar daha iyi tanıyorlar. Şunu biliyorlar ki, sarıklı açıkça çıkarcı bir yaratıktır ve yüzyıllarca siyasete pek fazla karışmış ve halkın aleyhine zenginleşmek için onun cehaletinden sürekli yararlanmış, tarihî eğitim ve imanı yayma rolünü tamamen göz ardı

etmiştir. Her zaman her köyde bir imam bulunmuştur; onun görevi dinî ibadetleri yönetmek ve köylülerin çocuklarına dinî eğitim vermekti. Ancak bu efendiler, ağalar arasında komplolar kurmayı, ağalara yoksul insanları kandırmaya yardımcı olmayı ve çoğu zaman önde gelen mülk sahipleri haline gelmeyi tercih etmişlerdir. Bu nedenle köylü sadece okuma-yazma bilmez kalmıyor, ama aynı zamanda dininin en temel konularını bile bilmiyordu. Genel olarak Küçük Asya köylüsü sözde Müslüman'dı. Allah ve Muhammed'den neden ve kimden bahsettiğini bilmeksizin sadece alışkanlıkla söz ediliyordu.

Ayrıca milliyetçi devrime kadar, din adamları her türlü içtimaî ve siyasî faaliyete katılıyordu. Devletin hemen hemen bütün çarklarında temsil ediliyor ve düzgün işleyişini bozuyordu. Kemal, haklı olarak, tüm modernleşme çabalarının başarısızlığını ve ülkedeki üretim güçlerinin gerilemesini bunların zararlı ve kısırlaştırıcı etkilerine bağlıyordu. Bütün ülkeye yayılmış (yaklaşık 15.000 öğrenci) hiçbir devlet denetimine tabi olmayan yüzlerce hazırlık veya yüksek dinî okul vardı ve aile hukukuyLa ilgili her türlü iş (evlenme, boşanma, miras, vb.) dini mahkemelere bağLıydı, dinî vakıfLar -muazzam bir servet- bunların idaresine, yani yağmasına tabiydi, nihayet din adamlarının bir temsilcisi, bakan sıfatıyla, dinî teşkilâtları yönetiyor ve hükümet üyeliği yapıyordu.

Az sayıda hoca, bağımsızlık mücadelesinde yer aldı. Hatta saltanatın kaldırılmasına onay bile verdiler. Şuna da işaret etmeliyiz ki, Kemalistler, bu konuyu talep etmek bir yana, bununla kesinlikle ilgilenmediklerini açıkça hissettirdiler. Ekim 1923'te cumhuriyet yönetiminin kabulü, din adamlarına için bir meydan okumaydı. Din adamları daha da ileri gidilmemesi konusunda kendilerini ikna etmek istiyorlardı. Ancak hemen hemen bir yıl sonra, Nisan 1924'te halifeliğin kendisi kaldırılınca ve milliyetçiler her türlü dinî gelenekle bağlarını koparınca, din adamları dünyasında genel bir çöküntü oldu. Darbe öylesine ani ve sert olup onları öylesine sersemletti ki, anında tutum alıp var güçleriyle bu durumu protesto edemediler. Beklentilerinin tersine, halk, bu devrim karşısında hiçbir memnuniyetsizlik göstermedi. Ancak bu onların cesaretini kırmadı. Geçtiğimiz yıl boyunca, bağımsız bir teşkilât kurmayı göze almaksızın, büyük bir ajitasyon faaliyeti yürüttüler. Denebilir ki Kürtlerin ayaklanması hemen hemen münhasıran onların eseridir. Nitekim Kemalistler, bu durum ve şartlarda, özellikle anti-klerikalizmlerinin kendilerini yönlendirmesine izin veriyor ve her türlü karışıklığın temel ve süreğen sebebi olan feodalizmi kökten tasfiye etmek yerine bütün baskıyı şeyhlerin ve hocaların üzerinde yoğunlaştırıyor. Sayısız idamın dışında, 400'ü aşkın tekke kapatıldı. Din adamları bu darbenin altından kalkamaz.

Gelecekte meydana çıkacak siyasî mücadelelerde bunların yeri neresi olacak. Bize göre, bu içtimî grup, kendi adına bir ağırlık oluşturacak ne güce, ne de saygınlığa sahip olacak. Ancak yaklaşık yüz bini bulan sayıları göz önünde tutulduğunda, her zaman dikkate değer bir güç oluşturacaklar ve muhalefet partileri her zaman onların davasını kabul etmeye çalışacaktır. Böylece, din adamları, iktidar için mücadele eden bütün siyasî oluşumlar tarafından kullanılabilir bir paralı askerler ordusu haline gelme tehlikesini taşıyor. Kemalistlerin onLarı ezerek ve itibarsızlaştırarak büyük bir bilgelik gösteriyor.

Ordu ve gaziler. Kazandıkları zaferin ertesinde ordunun reorganizasyonu meselesi milliyetçilerin önünde tüm yakıcılığıyla duruyordu. Ordu, gerçekten de, gerek kadroları, gerekse erat bakımından tatminkâr bir bileşime sahip olmaktan uzaktı. Ordu, istenmeyen unsurlarla doluydu. Mücadelenin gerekleri, orduya, disiplini düşük, düzensiz birlikler de katmıştı. Ordu içinde her siyasî eğilimin savunucusu bulunuyordu. Kendileri de çoğunlukla asker kökenli olan Kemalistler, ordunun devrimci olaylarda her zaman ağırlıklı bir rol oy-

nadığı bir ülkede, bu durumun bütün vahametini kavrayacak durumdaydılar. Nitekim barış yapılır yapılmaz, tüm dikkatlerini ve uyanıklıklarını askerî kadroları temizleyip reorganize etmeye verdiler. Çok sayıda ihtiyat subayının ve astsubayının görevine son verildi. Ordunun aktif kadrolarını oluşturanların birçoğu emekliye sevk edildi veya hazır kuvvetlere ayrıldı. Ayrıca orduda tutulanların hepsi bir takım ikramiyeler ve terfiler alıyordu; aylıklar tekten çifte çıkartıldı. Hâlihazırda subayların maddî şartları, sivil memurlarınkine oranla son derece tatminkâr. Komutanlığı, hepsi de Cumhuriyet hükümetinden albaylık veya generallik rütbesi almış birtakım üst düzey subaylar işgal ediyor. Bu şartlarda, Kemal'in, genç ordusunun sadakatine güvenebileceğine inanmamız için her şey var.

Ancak madalyanın bir de öteki yüzü var. Son on yıldaki savaşlar yeni bir tür insan yarattı: Eski ihtiyat subayları. Bu, köklerinden ve sınıfından kopartılmış bir tip. Dünün ve evveli günün bir yığın genç insanı, işlerini, eğitimlerini ve ilişkilerini terk etmek zorunda kalmıştı. Askerlik sanatını öğreniyor ve bundan kaynaklanan mantığı ediniyorlardı. Savaş son bulduğunda hemen hemen tazminatsız sokağa atıldılar. Henüz enerjik haldeki bu adamlar, bir zamanlar sürdürdüklere hayata yeniden ayak uyduramazdı. Zaten o zamandan bu yana her şey alt-üst olmuştu. Sıkıntı içindeki bu yurttaşlar, kaderlerini iyileştirmek amacıyla bir cemiyet kurdular. Böylece hükümet üzerinde, lehlerine bir şeyler yaptırmak üzere bir baskı yapmayı umuyorlardı. Kemalistler bu teşebbüse iyi gözle bakmadılar. Hükümetin sağladığı destek tamamen yetersizdi. Bu bir memnuniyetsizlik havası yaratıyordu. Her ne kadar bugün bu mesele keskinliğini kaybettiyse de, bu çevrelerde hükümete iyi gözle bakılmıyor.

Siyasî nedenlerle emekliye sevk edilmiş bir yığın subay var. Türkiye'de emekli maaşları, mütevazı bir ailenin geçimini sağlamak için yetersiz olduğundan aralarından birçoğu imalatta ve ticarette çalışmak zorunda kalıyor, İstanbul işçileri arasında % 6-8'i bu kökenden geliyor. OnLara, ticarî teşebbüslerde ve özellikle de kooperatiflerde daha büyük sıklıkla rastlanıyor. Ancak bu bayların hayatını dolduran bu meşgaleleri değil. Tutkuları, siyaset. Kendilerini şahsî hınçların kurbanı olarak gördüklerinden, elbette muhalefet, ama en kötü cinsinden, entrika ve komplodan ibaret bir muhalefet yürütüyorlardı. Terakkiperver fırkanın üyeleri büyük ölçüde bu unsurlardan oluşuyordu.

Aktif ordu sıralarında bile büyük bir saygınlığa sahip ve burjuvazinin başında bulunan yüksek subaylara, genelkurmayın albay ve generallerine, bu ihtiyatlara ve emeklilere yakından bakarsak, hükümetin orduyu elinde bulundurmasına karşılık muhalefetin de yüksek değere sahip bir askerî kadroyu emrine amade tuttuğunu görürüz. Ne yazık ki Kemalizm, bu kategoriden hasımları üzerinde hiçbir etki aracına sahip değil. Hepsini memnun etmesi mümkün değil. Bunlara bir blok halinde darbe indirerek cesaretlerini kırması da mümkün değil. Bir yandan suçüstü yakalananları emsal olacak tarzda cezalandırmak, öte yandan en az entrikaya başvuranların desteğini sağlamak zorunda. Burjuvazinin iki kanadının siyasî mücadelesinde, bu deklase unsurlar, ilk darbe birliklerini oluşturmak durumundalar.

Aydınlar. Bağımsızlık mücadelesinin içinde cereyan ettiği durum ve şartlar, aydınların hemen hemen tamamını bu mücadelenin dışında kalmak zorunda bıraktı. Millî hareketin sahnesi, Anadolu'nun tam ortasında bulunuyordu. Oysa Türkiye'de aydın ve eğitimli insanlar İstanbul'da toplanmış ve birikmiştir. O sıralarda bu şehir tek başına, bağımsız varlık hakkını savunmak için ayağa kalkmış bir halkın bu harikulade çabasına düşman bir durumdaydı. Herkes, şüphesiz kalbinde bu hareketi onaylıyordu. Ancak gidip ona katılmak için konumunu, ailesini bırakmak, Halifenin polisini atlatmak gerekiyordu. Bunun gerek-

tirdiği irade gücü ve fedakârlık anlayışı, aydınların imkânları içinde değildi. Kemalistlerin ısrarlı çağrılarına aralarından çok sayıda cevap verildi. Birbirilerine gitgide soğukluk duymalarına, bir yanlış anlama filizi yol açtı.

Ankara hükümeti eğitimli insan bakımından öylesine zayıftı ki çoğu zaman idaredeki en yüksek görevler, basit sekreterlere veya deneyimsiz ilkokul öğretmenlerine emanet ediliyordu. En azından ortaokul bitirmiş herkesten yararlanmak isteniyordu. Böylece bir yarı-aydın grubu eski başkentte yerleşik tanınmış aydın temsilcilerine karşı tavır aldı. Son zamanlara kadar üniversite, okumuşlar dünyası ve bunun basını milliyetçi yöneticilere karşı aşağılayıcı bir tavrı korudu; milliyetçiler de onlara kuşkuyla baktı. Saltanatın bakanlıklarını dolduran ve 1922'deki idarî tasfiyenin bir günden bir güne sokağa attığı küçük - büyük çok sayıda devlet memuru da tam olarak aynı durumdadır. Küçük bir bölümün, %25 - 30'un, Küçük Asya'da görev aldığı doğrudur. Ancak çoğunluk yerinde durmakta ve muhalefetin sıralarını kabartmaktadır.

Son zamanlarda her iki taraftan bir yakınlaşma çabasını fark ediyoruz. Söz konusu olan, daha çok, kelimenin saf anlamıyla aydınlardan gelen çaba. Kemalistler, özellikle onların desteğini sağlamaya ihtiyaç duyuyorlar. Şu andaki eğitim bakanı, eski edebiyat fakültesi profesörü, ünlü bir istanbullu olan Hamdullah Suphi, bu işle görevlendirilmiş gibi gözüküyor. Şahsî etkisi sayesinde, okul ve üniversite çevrelerinde cumhuriyet rejimi lehine ses getirici sempati gösterileri yapılıyor. Nitekim, Türkiye'nin en güçlülerinden biri olan istanbul ilkokul öğretmenleri cemiyeti, Ankara ilkokul öğretmenleri federasyonuyla birleşmek üzere infisahına karar verdi. Yıllardır bu sonucu elde etmek için çaba harcanıyordu; bir takım göz korkutmalar bile oldu. Bir takım konferanslar ve görüşmeler düzenlendi, istanbul üstünlüğünü korumak istediğinden, bir anlaşma zemini bulunamıyordu. Bu ani dönüş, geçtiğimiz dört aylık diktatörlüğün ektiği terörle bağlantı olmalıdır. Aynı boyun eğme olgusunu büyük basında da gözlemliyoruz, ismet hükümetinin gazabından kurtulmuş gazeteler ve dergiler, Kemalist siyaset karşısında boyun eğmiş bir hoş görünme gayreti içindeler. Bu bize fikirlerin ve eğilimlerin doğal bir evriminin ürünü gibi gözükmüyor. Özünde söz konusu olan elbette bu kötü çeyreği badiresiz atlatmak üzere kabul edilmiş bir biçim tavizidir.

incelediğimiz kategorideki özel kanaatlere gelince, önemli sayıda gerici unsura rastlanmaktadır. Çoğunluk, sınırsız bir liberalizm yandaşıdır. Milliyetçi devrimin ve komünizmin sempatizanları mevcut, ama pek seyrek. Hükümet, onlara çıkar ve izzetinefis tatmini sağlayarak, onların tarafsızlığını sağlayabilir. Ne var ki bunların samimi desteğini asla elde edemeyecektir.

Millî ekalliyetler. Milliyetçi zaferden beri millî ekalliyetler meselesi harpten önceki ve harp sırasındakinden tamamen farklı bir görünüm arz ediyor. O zamanlar söz konusu olan özellikle Müslümanlar ile Gayrı-Müslimler arasındaki antagonizmaydı. İzlenen amaç, Rum-Ermeni unsurların iktisadî bakımdan imtiyazlı konumlarına son vermek ve onların yerine Türkleri geçirmekti. Bu ekalliyetlere yönelik mücadele, yabancı sermayeye karşı mücadelenin bir biçimiydi ve dolaylı olarak ona yöneliyordu. Rumların zorunlu mübadelesi ve muazzam sayıda Ermeni'nin kaçışı, bu meseleyi milliyetçileri tatmin edecek şekilde radikal olarak çözüme kavuşturdu. Bugün hâlâ istanbul Rumlarına karşı zaman zaman düşmanlık tezahürlerine tanık olunuyorsa da, burada sadece, iktisadî temelini yitirmiş olduğundan aslında hiçbir varlık nedeni kalmamış bir zihniyetin kalıntılarından öte bir şey görülmemelidir.

Bugün tamamıyla farklı türden ve alabildiğine ilginç bir mücadeleyle yüz yüze bulunmaktayız. Türk toplumuna daha fazla türdeşlik ve bütünsellik kazandırmak isteyen Kemalistler, farklı bir kökenden gelen ve kendilerine has geleneklere sahip olan bütün unsurları Türkleştirmeyi kafalarına koydular. Bu son derece zor ve karmaşık bir ödevdi. Diğer bölgelerde Müslüman cemaatin bölünmez bir bütün olduğuna inanılıyormuş gibi yapılıyordu. Nitekim bu durum Arnavutların ve Arapların imparatorluktan kopmak için ona ihanet etmelerine engel olmuyordu. Geçmişten ders çıkartan Kemalistler, durumu nesnel olarak incelemek ve özel tedbirlerle onu iyileştirmek istiyorlar. Ancak Türkleştirme ilacı bize pek de doğru bir seçim gibi görünmüyor. Daha şimdiden ilgili çevrelerde büyük bir heyecan ve canlı bir memnuniyetsizlik var. Bunlar çok kalabalık ve buradan ciddi tehlikeler doğabilir. Hemen hemen her yerde küçük küçük ekalliyet unsurlarından oluşmuş topluluklar var: Rusya ve Romanya Tatarları, Kafkaslardan Çerkezler, Arnavutlar, Boşnaklar, Giritliler, Kürtler, LazLar, vb... Bütün bu milliyetler, bir dile ve kendilerine has geleneklere sahip. Ve aralarında güçlü dayanışma bağları mevcut. Asimilasyon politikasıyla onlarda Türklere karşı düşmanlık duyguları uyandırılıyor. Onların arasında Kemalizm popülerlikten uzak. Eski İttihatçılar, Müslüman millî ekalliyetlerin bu psikoLojik durumlarından kendi Lehlerine yararlanmaya çalışıyorlar.

Yahudi meselesi de her gün artan bir ehemmiyet kazanıyor. Tecrübesizlikleri nedeniyle Türkler, Rumların gidişinin önlerinde açtığı iktisadî imkânların hepsinden yararlanmayı bilemediler. Yahudiler bu vesileyle topluca teşkilâtlandılar ve nispeten kısa sürede özellikle izmir'de ve Bursa'da çok parlak bir durum yaratmayı başardılar. Bu da onlara karşı kimi milliyetçi unsurların düşmanlığını doğurdu. Antisemitizm hızlı biçimde gelişebilir görünüyor.

Oldukça güçlü bir kültür teşkilâtı -Türk Ocakları- aktif bir biçimde Türkleştirme kampanyaları yürütüyor. Hükümet enerjik bir biçimde bunu destekliyor. Son olarak Türkiye'nin bütün vilâyetlerinde Rumların ve Ermenilerin terk etmiş olduğu büyük binaların mülkiyeti Türk Ocaklarının yerel şubelerine tahsis edildi.

Kemaüzmin hâlihazırdaki yönelimi ve gelecekteki devrimci imkânlar

Milliyetçi hareket, başlangıçta, iktisadî gelişme halindeki Anadolu orta sınıflarının hayatiyetinin siyasî alandaki tezahürüydü. Savaş zamanının anormal şartları, o zamana kadar bitkisel bir hayat süren kır küçük burjuvazisinin büyümesine bir ivme kazandırdı. Bunun en tam ifadesi onu muazzam ölçüde rahatsız eden bir dizi engelin (saltanat, haLifelik, yabancı sermayenin imtiyazları, vb.) ortadan kaldırılmasını gerektiriyordu. Ancak her şeyden önce sınırsız bir bağımsızlığa sahip olmak ve bunun için de işgalcileri kovmak gerekiyordu. Kemal bu programı hot be hot uyguluyordu. Ve bütün bu süre boyunca partisi Anadolu'nun yükselen burjuvazisini sadık bir biçimde temsil ediyor ve ona dayanıyordu. Ancak bu devrimlerin tarih bakımından en sonuncusundan (Nisan 1924'te devletin dinî kurumlarının lağvı) sonra, büyük burjuvazinin şiddetli bir taarruzuna tanık olduk. Bu taarruz, milliyetçi kampta belli bir sallantıya yol açtı. Bu, hükümet dostlarının saflarında, kapitalist teşebbüsler için daha fazla serbestiye ihtiyaç duyanların oranının hissedilir ölçüde artmasıyla açıklanabilir. Sonuçta bu eğilime belli bir tatmin sağlamaya karar verildi. Ekim 1924'te bu politikayı denemek üzere Fethi Bey iktidara getirildi. Bu, yöneticilerin içtimaî tabanLarını değiştirmeye başladıklarını gösteren ilk emareydi. Bu yön sapması, ilgili çevrelerde keyifsiz bir duygu yarattı.

Son derece hassas bir durumdu. Büyük burjuvaziye ve böylece yabancı serma-

yeye bir takım tavizler verip vermemenin uygun olup olmadığı söz konusu değildi. Ancak ülkenin iktisadî kalkınma sorunu, tam boy kendini gösteriyordu. Yükselmekte olan her sınıfın başına geldiği gibi, Anadolu burjuvazisinin en güçlü, en müteşebbis ve en teşkilâtçı unsurları, kendi sınıflarının üst kesimine çıkmışlardı. Büyük çoğunluk, olduğu yerde sayarken, belli bir bölüm bir takım imrenilecek durumlar yaratmayı başarmıştı. Milliyetçiliğin önderLere en fazla umudu işte bu bölüm bağlıyordu. Ve kapitalist burjuvazinin iştahı fazlasıyla kabarmış bu yeni tabakası, büyük çaplı teşebbüslere atılmak için yabancı sermayenin yardımına ihtiyaç duyuyordu. Ayrıca bu meselenin elverişli bir çözümünü sabırsızlıkla talep ediyordu.

Bu çözüm, seçkinleri tatmin ederken, kitlelerin memnuniyetsizliğini de önlemeliydi. Fethi hükümeti, ikili görevin sadece bir yanını gözeten kötü bir geçici çareydi. Kemal, kimilerinin dikkatini bir siyasî manevrayla yakalamaya çalışırken, -bağımsızlık ile ülkenin iktisadî gelişmesini bağdaştıran- rasyonel bir iktisadî planla, diğerlerinin etki alanını genişletmeyi öne koyuyordu. Kürtlerin isyanı, bu projenin gerçekleşmesine imkân vermek üzere tam da bu noktada patlak verdi, ismet'in iktidara dönüşü, tek başına, bir ölçüde endişeleri dağıtabilecek özellikteydi, Gösterişli bir biçimde atılan feodalizm karşıtı şiarlar, etkiyi artırıyordu. Kamuoyuna feodalizmi süpürecek radikal reformların özel teşebbüse büyük perspektifler açtığı umudu verilmeye çalışılıyordu. Bütün bunlar basit insanları aldatmaya dönük demagojiden ibaretti.

Gerçekte ne yapılmakta olduğuna bakalım. Artık büyük tekellerden ve devletçilikten söz edilmez olduğunu gözlemliyoruz, isyanın sorumlularının bastırılması çalışmasına paralel olarak iktisadî alanda sistematik bir faaliyet dikkat çekiyor. Ateşli bir aceleyle bir takım bankalar, bir takım sanayi şirketleri kuruluyordu; mevcut fabrikalar ihya edilip yenileniyordu. Tüm bunlar karma şirketler biçiminde, devletin ve yabancı sermayenin katılımıyla oluyordu. Bu yabancı sermayeyle uzlaşma yönünde önemli bir adımdı. Devletin bir kontrolü vardı. Ancak işletmeler iş adamlarının elinde kalıyordu. Kapıların emperyalizmin sömürüsüne özenle kapalı tutulacağının ilân edildiği günlerden alabildiğine uzağız. Yeni iktisadî siyaset kime yarar sağlayacak. Münhasıran şimdiden sağlam bir konuma sahip olanlara, zengin köylülere, oldukça büyük bir krediye sahip burjuvalara. Bir örnekle iddiamızı gösterelim. Yakın zamanlarda gücü önemli ölçüde artırılan bir tarım kredi bankası vardı. Görevi, topraklarının yüzölçümüne orantılı olarak köylülere elverişli koşullarla kredi vermekti. Pratik olarak küçük köylüler ve oldukça çok sayıda orta köylü ancak gülünç denebilecek miktarlarda kredi alabildi. Oysa ki büyük toprak sahipleri, büyük bölümü işlenmemiş toprakları için muazzam paralar çekebildiler. Trajik olan, neredeyse faizsiz aldıkları bu parayla, daha az varlıklı köylülerin hasat etmediği buğdayı yok pahasına satın alıp spekülasyon yapmalarıdır.

Böylece Kemalizm, evriminin yeni bir safhasına giriyor. Yıkıcı devrimler döneminden iktisadî yapma dönemine geçiyor. Ancak bu geçiş, beraberinde içtimaî tabanının aşikâr bir kaymasını getiriyor. Çok büyük ihtimalle bu taktik, ondan beklenen sonuçların en azından bir kısmını sağlayacaktır. Böylece ülkede belli bir sermaye birikimi oluşacaktır. Anadolu burjuvazisinin bir tabakası güçlenip zenginleşecek. Ancak bütün bunları emekçi kitlelerin ve orta sınıfların büyük kesiminin pasif hanesine yazmak gerekecektir. Millî üretimdeki korumacılığın giderleri ve yabancı sermayeye ayrılmış kârlar, bu sınıfların sefaletindeki artışla ödenecektir. Devlet denetimine tabi emperyalist kapitalizmin yardımıyla ülkedeki üretici güçlerin gelişmesi, bir anlamda, ilerleme yönünde bir evrim olarak kabul edilebilir.

Ancak yoksul ve köleleştirilmiş kitlelerin bu ilerlemeden nasıl bir yarar sağlayacağını görebilmek zordur. Gayet iyi biliyoruz ki sermaye birikimi, emekçilerin artışı ve gelişimiyle at başı gider. Ancak bu süreç artık o anti-emperyalist damgasını bile taşımıyor. Bizim komünist bakış açımıza göre, söz konusu olan saf anlamda bir burjuva ilerlemesidir. Ve işçiler ve bütün yoksul sınıfların yapacağı tek şey bunun kötülüklerine karşı kendilerini savunmaktır.

Milliyetçiliğin, ileriye doğru yürüyüşü sırasında, kapitalist üretimle bağdaşmaz yerel örf ve adetlerden kaynaklanan tüm engelleri de yerle bir etmesi beklenmez değildir. Genel çapta olmayan bu türden bir takım olaylar, onun devrimci karakterinin devam ettiğini ifade etmek için yeterli sayılamaz. Kemalizm, özel mülkiyetin meşru olduğu yönündeki önyargısından kurtulmadıkça -ve mülksüz sınıfların güçlü bir baskısı olmadıkça da kurtulamaz- ne denli önemsiz de olsa, hiçbir devrime girişme yeteneğine sahip olmayacaktır. Ayrıca feodalizmin tasfiyesinde, onun topraklara el konarak dağıtılması meselesi karşısında felce uğradığını görmüyor muyuz? Şurası kesindir ki yakın bir gelecekte, tarım buhranı büyük bir keskinlikle dikkat odağına girecek. Daha şimdiden -kâhin olmaksızın- millî yurtluğun topraklarının uzun vadeli satışını buyuran bir reformun çıkartılacağını tahmin edebiliriz. Böylesi bir tecrübeyi daha önce denemiş diğer ülkelerde olduğu gibi, bu reformdan özellikle yararlanacak olanlar, belli büyüklükteki köylüler olacaktır.

Özetle, Kemalizmin yeni evrede yabancı sermayeyle bir yarı-uzlaşma yapmış olduğunu düşünüyoruz. Kemalizm, daha özel olarak zenginleşmiş burjuvazinin çıkarlarını temsil etmek üzere Küçük Asya'nın orta sınıflarından uzaklaşıyor. Bu, onu daha geniş bir uzlaşmaya götürebilir. Bir takım reformlarla köylü kitlelerinin sempatisini kazanarak tabanını genişletmeye çalışmak isteyecektir. Bunda başarılı olma ihtimali yoktur zira özel mülkiyete dokunmak istememektedir. Bununla birlikte milliyetçi parti burjuva partilerinin en ilerisidir ve bir millî sermayenin oluşumuna yardımcı olarak ilerleme yönünde bir rol oynuyor.

Köylülüğün durumu ve rolü

1897'de Küçük Asya'nın yüzölçümünün sadece %8'i ekilmişti. Tarım bakanlığının yenilerde yayınlanmış bir istatistiğine göre, ekili yüzölçümü o tarihte 3.878.360 hektarken, 1923-1924 yılında sadece 2.885.256 hektardır, yani % 26,5'luk bir azalma göstermiştir. Ekili veya ekilmemiş toprakların bütününün yüzölçümü üzerinden hesaplandığında, kilometre karede ortalama 24 kişilik bir nüfus yoğunluğa rastlanıyor. Bu rakam, Batı vilâyetlerinde 30'a kadar yükselirken, Erzurum platosunda 16'ya kadar düşüyor. Ancak böyle bir hesap yapmak bizi hataya sürükleyebilir. Zira nüfus Anadolu yüzölçümünün bütününde kesinlikle eşit dağılmamıştır. Tamamen terk edilmiş çok geniş araziler vardır. Değerlendirme tabanı olarak, köylülerin çevresinde toplulaştığı ekili alanları almak gerekir. Bu düzeltmeyi yaptığımızda, kilometre kare başına 200'den çok kişiyi buluyoruz. Bu, araç gerecin ilkel ve kusurlu, tarımın ekstansif ve en verimli toprakların az sayıda toprak sahibinin elinde yoğunlaşmış olduğu bir ülke için çok büyüktür. Türk köylülerinin acı ve sefaletinin sırrı burada yatmaktadır. Ne mutlu ki bu sefaleti bir nebze hafifleten ortak mülkiyete ait çok sayıda otlak ve orman var. Oysa tarıma açılamayacak olan toprakların oranı % 35'i aşmıyor. Bu rakama, % 23 olan ormanların yüzölçümünü de eklersek, % 58 elde ederiz. Böylece Anadolu yüzölçümünün yarısından biraz azı tarımda kullanılabilir. Bu yüzölçümünün sadece beşte birinden yararlanılıyor olması, doğduğu topraktan kopartılmış Türk köylüsünün neden madenlerde ve büyük limanlarda ekmek aramaya gittiğini açıklıyor.

Toprak dağılımı meselesiyle ilgili olarak oldukça eski bir istatistiğe sahibiz. 1909

tarihli bu belge, Küçük Asya ile ilgili olarak bize aşağıdaki verileri sunuyor:

100 köylüden 20'si 1 hektardan daha az toprağa sahip
100 köylüden 49'ü 5 hektardan daha az toprağa sahip
100 köylüden 21'i 5 hektardan daha çok toprağa sahip
100 köylüden 2'si 200 hektardan daha çok toprağa sahip

Küçük Asya'daki köylü ailelerin sayısı 1 milyon olarak tahmin edildiğinde
280 000 yoksul köylü ailesi
490 000 küçük köylü
210 000 orta köylü
20 000 büyük köylü vardı.

Bu rakamlarda, muazzam bir tarım emekçisi yedeği oluşturan topraksız köylüler söz konusu değil. Bunlar 400 000 aile olarak tahmin edilebilecek ve iş bulmak için ülke boyunca sürekli gidip gelen, bütünüyle göçebe bir nüfus. Her aileyi ortalama 5 kişi sayarsak, böylece toplam yaklaşık 7 milyon 500 bin kişi rakamını elde ederiz. Böylece köylü kitleleri Türkiye nüfusunun %'ünü temsil etmektedir. Ve bu kitlenin ezici çoğunluğu, yani 7,5 milyonun 5,8 milyonu, küçük köylülerden ve tarım işçilerinden oluşmaktadır. Ayrıca yaklaşık bir hesaplamayla görmekteyiz ki, bu kitleler hepi topu ancak 1.700.000 hektar toprağa sahipken, desteklenen azınlık en az 8.000.000 hektara sahiptir.

İktisadî yapı bakımından Türkiye, deyim yerindeyse şematik bir şekilde tarımsal üretimin tarihî evriminin üç aşamasını temsil eden 3 farklı bölgeye ayrılabilir. Anadolu'nun doğu vilâyetlerinde, toprak onu işleyen ve üzerinde yaşayan köylüler tarafından henüz mülk edinilmemiştir. Hiçbir farklılaşma süreci yoktur. Küçük mülkiyet yoktur. Mülkiyet ilkel, feodal biçimini korumaktadır ve sınırsız toprak parçalarını kapsar. 2 milyondan fazla insan üzerinden, sadece birkaç bin gasıp ve eşkıya tapulara ve her şey üzerinde, topraklar, hayvanlar, insanlar üzerinde karar verme hakkına sahip. Bu mutlak iktidarların çoğu hoca veya şeyh sıfatlarıyla ve sözde Allah'ın temsilcileri olarak süsleniyor, böylece maddî ve manevî olarak terörize edilmiş sertlerini daha da kolay bir biçimde sömürüp sağıyorlar. Türkiye'nin bu bölgeleri ülkenin diğer bölümünden tamamıyla tecrit edilmiş bir halde. Ne yol, ne de demiryolu var. Ulaşım sadece deve sırtında yapılıyor. Tahıl üretimi fazlası ihraç edilemediğinden veya çevre bölgelere bile sürülemediğinden, tam olarak yerel ihtiyaçlar ölçüsünde tarım yapmakla yetiniliyor. içtimaî rejimin geriliği her şeyden önce bu şartlardan kaynaklanmaktadır. Kemalizm, hâlihazırda, yarım tedbirlerle bu feodal sömürüye bir son vermeye çalışıyor. Ancak bu çaba daha başlangıçta başarısızlığa mahkûm; zira bu bölgelerin büyük merkezlerle demiryolu bağlarının kurulmasını hızla sağlamadıkça ve toprak paylaşılmadıkça, aynı nedenler kaçınılmaz olarak aynı sonuçları doğuracaktır.

Küçük Asya'nın orta bölgelerinde, tarım şartları ve toprak sahipliği tamamıyla farklıdır. Burada Tanzimat reformları tam etkilerini yarattı. Yeniçerilerin kaldırılması ve belli bir süredir işlediklerin toprakların kesin tapusunu veren kanunun hükümleri, toprağın büyük ölçüde parçalanması sonucunu verdi. Burası tercihan küçük ve orta köylülüğün memleketi. Şunu da eklemeliyiz ki tefeciliğin de memleketi. Köylülerin teçhizatı genellikle kötü durumda, işletme sermayesine hemen hemen sahip değiller; yeterli toprağa sahip olmadıklarından büyük toprak sahiplerinden kiralamak zorundalar. Bütün bunların sonu-

cu, emek ürünlerinin büyük bölümünün başka ellere geçmesi ve sürekli olarak ödemeleri gereken bir takım borçlar ve faizler oluyor. Oldukça önemli sayıda küçük banka ve bir yığın tefeci, felâket içindeki bu kitlelerin sefaleti üzerinden her yıl muazzam kârlar sağlıyor. Hükümet bu köylü kitlelerinin desteğini almak istiyor. Aşar vergisi reformu bu niyetle yapıldı. Ancak sağladığı avantaj pek az oldu. Köylü yine toprağı ve sattığı üzerinden bir vergi ödeyecek. En fazla sıkıntı çektiği şey, hayvan, kredi ve toprak eksikliğiydi. Savaştan önce Anadolu'da 7.000.000 iş hayvanı vardı. Uzmanların değerlendirmelerine göre, bugün çok çok 3 milyon kalmış. Bu öküz ve at açığı nedeniyle tüm iş kapasitesi kullanılamıyor. Hükümetin tarım kredi bankası aracılığıyla bir takım traktör ve tarım aletleri merkezleri kurduğu doğrudur. Ancak bu imkânlar tıpkı kredi gibi, sadece zaten belli bir kaynaktan yararlanan büyük köylülüğe ve orta köylülüğün küçük bir azınlığına yarıyor. Etkili bir kredi sistemi oluşturarak köylüleri tefecilerin eline düşmekten kurtarmadan ve onların toprak parçalarını genişletmeden yoksul köylü kitlelerini kazanmak mümkün değildir.

Şimdi de Küçük Asya'nın Batı ve Güney bölgelerine (Eskişehir, Bursa, İzmir, Adana) geçecek olursak, gerek tarım işletmelerinde, gerekse toprak dağıtımında kırsal ekonominin gelişiminde çok daha ileri bir evrenin ayırt edici özelliklerine sahip bir takım şartları ve şekilleri görürüz. Doğu vilâyetlerinde az sayıda feodal şefin ilkel biçimde sahiplendiği, Orta Anadolu'da çiftçilerin yararına parçalanmış toprak, burada büyük toprak sahiplerinin ellerinde daha ileri bir biçimde yoğunlaşmıştır. Yoksul köylüler, yavaş yavaş sefalet nedeniyle topraklarını zenginleşmiş komşularına veya kendilerine borç vermiş şehirli burjuvalara satmak zorunda kalmışlardır. Böylece sattıkları kişilerin yarıcıları veya gündelikçileri haline gelmişlerdir. Bu bölgede yüzlerce ve hatta binlerce hektardan oluşan çiftliklere [orijinalde Türkçe] rastlanıyor. Bu tarım alanlarında onlarca yarıcı ve yüzlerce gündelikçi, kendisi bir büyük şehirde veya hatta Avrupa'da oturan tek bir efendi hesabına çalışıyor. Bir takım uzmanların, çiftlikçilerin onları kiralayarak sömürmeleri de söz konusu. Kullanılan araç-gereç genellikle son derece gelişkindir, traktör ve buharlı makine kullanımı oldukça yaygındır. Özellikle hammadde (pamuk, tütün, afyon) üretimi, bağcılık ve zeytincilik yapılıyor. Çoğu zaman bu tarım ürünlerini işlemek üzere birtakım fabrikalar (zeytinyağı, sabun, alkol damıtma evi, iplik ve dokuma, incir ve üzüm kurutma, vb...) var. Mevsimlik olarak bir el emeği ordusu, ihtiyaç duyulan yerlerde ortaya çıkar ve onlara ayrılan ağır işleri yapar. Bu bölgelerde küçük ve orta köylü toplulukları da var. Genel olarak bunlar göçmen (Tatar, Boşnak, Çerkez ve Arnavut) kolonileridir. Bu çeşitli kolonilerin kendi aralarında sürekli bir düşmanlık olduğundan, içlerinde büyük bir dayanışma duygusu hüküm sürer ve küçük olanın, büyük olanın sömürüsünü hoş görmesini sağlar. Hükümet bu bölgelerdeki mülk sahipleriyle sıkı sıkıya bağlıdır ve yarıcıların ve tarım işçilerinin taleplerine kulaklarını tıkar. Bu kır emekçilerini teşkilâtlamak ve onların şehir işçileriyle bağlarını sağlamak görevi komünist partisine düşüyor. Yarıcılar toprak, ücretliler ise çiftlikçilerin sömürüsüne karşı kendilerini koruyacak bir mevzuat talep ediyorlar.

İşçi sınıfının durumu ve rolü

İlk buharlı makineler Türkiye'de 1860'da göründü. Ancak bu güçlü etkenin beraberinde getirdiği iktisadî yansımaların ortaya çıkışı uzun sürdü. 20 yıl sonradır ki, yani 1880'de çalışma yöntemlerindeki dönüşüm net bir biçimde fark edildi, işçi sınıfı ortaya çıktı. Uzun çıraklık dönemiyle ve hiyerarşisiyle zanaatkârlık çöküşe girdi. Eski loncaların kadroları dağıldı. Yine de uzun süre sanayi işçileri birbirlerinden kopuk tam bir bilinçsizlik içinde kaldı. Hiçbir ortak irade taşımayan bir yığın veya bir sürü oluşturuyorlardı. Ortaçağ

loncaları bir tarafa bırakılırsa, ilk mesleki teşkilâtlanma denemesi 1893'te, bir grup Tophane işçisinin Osmanlı makinistleri cemiyetini kurduğu tarihte ortaya çıkar.

Bu tür denemeler uzun ömürlü olamazdı. Zira Abdülhamit, teşkilât fobisi içinde, bunları sistemli bir biçimde dağıtıyor ve kurucularını ve yöneticilerini sürgüne gönderiyordu. 1908 Devrimi patlak verdiğinde işçilerin sayısı on binlerceydi. Siyasî rejim bu açıdan çok ciddi olduğundan, işçiler arasında hiçbir teşkilâtlanma izi yoktu. Ancak bilinç uyanışı hissedilir durumdaydı, iktisadî şartların baskısı onlara epeyce şey öğretmişti. Onları birbirlerine yaklaştıran çıkar ortaklığının artık farkındaydılar. Tüm kötülüklerin nereden geldiğini sezinlemeye başlamışlardı. Ve en aydınlanmış temsilcileri, çabalarını uyumlu kılma ihtiyacı duyuyordu; toplu eylemlerin etki gücünden ise şüpheliydiler. Nitekim Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun ilân edilmesinin hemen ardından, tüm Türk milleti cemiyet kurma çılgınlığına kapıldığında, işçiler de ateşli bir biçimde teşkilâtlanmaya başladılar. Batı ülkelerindeki sendikaları taklit etme eğilimindeydiler. Hatta demiryollarında ve tütün rejisi fabrikalarında, iş grev ilân etme noktasına kadar vardırıldı. Bunlar ülke için bir yenilikti. Kapitalizmin temsilcileri rolünü deneyen yeni yöneticiler, bu işçi hareketinden etkileniyor ve sendikaları yasaklayan ve grevleri yapılması imkânsız hale getiren bir usûle bağlayan birtakım kanunlar çıkartıyordu.

Genç işçi teşkilâtları, kanunlarda öngörüldüğü gibi, sıradan cemiyetler biçiminde korundu. Üretimin değişik dallarında bugün de emekçilerin hâlâ başında bulunan meslek birliklerinin birçoğu o tarihten kalmadır. Mütarekeden sonra, daha modern ve daha faal yeni bir teşkilâtlanma dalgası doğdu. 1919'dan itibaren komünistler de sahneye çıktı, işçiler, meslekî taleplerin dar çerçevesinden çıktılar. Millî siyasetin büyük meseleleriyle ilgilenmeye başladılar. Komünistlerle birlikte II. Enternasyonal'in ajanları işçi sınıfına kendilerini rehber ve yönlendirici olarak sunmaya başladılar, işgal kuvvetlerinin desteğiyle kendilerine sosyalist diyen maceracılar, çok kısa zamanda binlerce üye kaydetmeyi başardılar. Bu, ilk ağızda kendini kabul ettiren, ancak hiçbir sağlam temeli olmayan sun'i bir hareketti. Kimi iktisadî olaylar bu ani gelişmeye elverişli zemin oluşturuyordu. Paranın değeri aniden düştü ve yiyeceklerin fiyatı arttı. Ücretlerin bu maddî şartlara uygun hale getirilmesi gerekiyordu. Kapitalist çevrelerde ücretlerin yükseltilmesi gündemdeydi. Bu seçilmiş anda ilân edilmiş birkaç grev, olayların akışını hızlandırdı. Bu hareketin kolayca kazandığı başarı, teşkilâtların itibarını emekçilerin gözünde artırdı ve onları cezbetti. Bunların yöneticileri, sendikaların yapısı ve görevleri hakkında en küçük bir fikri olmayan, herhangi bir kuşkuya yer vermeyecek biçimde Antant'a bağlı bir takım yaratıklardı. Nitekim bir yılın sonunda eserleri kokuşmaya başladı. Bugün dönemsel bu olayın en küçük bir izine bile rastlanmıyor.

Hâlihazırda işçiler üç tür meslekî birlikte teşkilâtlanmıştır:

1) Uzun geçmişe sahip cemiyetler. Bunların çoğu 1908-1909 halk coşkusundan doğmuş ve şu son 15 yılın içtimaî alt-üstlükleri boyunca varlığını koruyabilmiş olanlardır. Bu sendikaların ayırt edici özelliği, bunların pasiflikleri, aşırı tedbirlilikleri ve işçi teşkilâtlarının rolü hakkındaki sınırlı bakışlarıdır. Zaten onların devam edebilmesine imkân vermiş olan da, bizatihî bu eksiklikleridir. Hiçbir zaman münhasıran meslekî taleplerin sınırlarını, faaliyetleriyle aşmaya kalkışmamışlardır. Başlarında genel olarak bayağı ve kokuşmuş eski devlet memurları vardır. Her çatışmada işçiler ile patronlar arasında bir anlaşma zemini bulmak için tüm becerilerini kullanmışlardır. Geçtiğimiz iki yılda komünistler bu teşkilâtları sağlıklarına kavuşturmaya çalıştılar. Belli başlılarının içinde nüve-

ler oluşturdular. Sorumlu görevleri kazanmak üzere genç unsurlar yaşlı kadrolara karşı mücadeleye teşvik ve sevk edildi. Bu hedefe bugünden yarına ulaşmayı imkânsız kılan bir alışkanlığın direnciyle karşılaşılıyor. Yine de kimi başarılar elde edildi: Tütün işçileri cemiyeti cihazı, sempatizanlarımızın eline geçti. Diğerlerinin her birinde hareketli bir azınlık eski yöneticileri sürekli diken üstünde tutuyor. Bu teşkilâtların üstünlüğü, burjuva siyasî partilerinin manevralarının dışında olmalarıdır.

2) Burjuva partileri tarafından kurulmuş veya korunmuş cemiyetler. Tramvay, istanbul Seyr-ü Sefain işçileri, tahmil tahliye işçileri vb. sendikaları bu türden cemiyetlerdir. Burada dikkat çeken özellik, yöneticilerin İttihatçıların veya Kemalistlerin mutemet adamları olmalarıdır. Çoğu zaman işçilerin iradesinin dayatmasıyla bunların komünistlerle işbirliği yaptığı görülüyor. Burjuvazinin ajanları, emekçileri burjuvazinin siyasî hırslarının hizmetine sokma amacını güdüyor. Komünistler de bu amacı boşa çıkartmak için ellerinden gelen çabayı harcıyor. Bu kategorinin bir türü de, Halk Partisi üyesi bir sempatizanı öne çıkartarak komünistler tarafından kurulmuş Amele Teali Cemiyeti'dir. Bu teşkilât tüm emekçileri temsil ediyor ve bugüne dek onlara büyük hizmet verdi. Son olarak hükümet, komünist ajitasyon suçlamasıyla cemiyetin sekreterini ve birçok üyesini tevkif ettirdi.

3) Komünistlerce kurulmuş ve bütünüyle onların etkisi altında olan cemiyetler. Bu teşkilâtlara özellikle taşrada rastlanıyor. Devrimciler durumun mutlak hâkimi. Ülkenin kanunları elverdiği ölçüde, Profintern'in direktiflerine uyulmaya çalışılıyor. Ankara imalat-ı Harbiye işçileri, Eskişehir demiryolcuları, Balya madencileri, Edirne şoför, makinist ve demiryolcuları, izmir demiryolcuları, metal işçileri ve dokumacıları, vb. bu biçimde teşkilâtlanmıştır. Parti sendikal otoritesini bu yolla yükseltebilir ve diğer teşkilâtları burjuvazinin ajanlarını bertaraf ederek bu model üzerinden dönüşüme uğratmaya çalışabilir.

Eski zanaatkar loncalarına da işaret etmek gerekir. Bunlardan bazıları, sömürenler ile sömürülenlerin aynı çatı altında bir araya geldiği gerçek işçi cemiyetleridir. Nitekim saraçlar, kunduracıların bir bölümü, atlı araba sürücüleri, hamallar, mavnacılar, fırıncılar (bir bölümü), yol işçileri vb. buralarda toplanmıştır. Loncalar belediyelerin denetimine tabidir ve iş yönetmelikleri üzerinde bir takım haklara sahiptir. Bunların tamamıyla ortadan kaldırılması için güçlü bir hareket vardır. Şimdiden kimi işkollarında işçiler kitle halinde Loncalarını terk ediyor ve bir takım sendikalar kuruyorlar (kunduracılar, fırıncılar).

Türkiye'deki emekçilerin miktarına gelince, sendikaların verdiği yaklaşık rakamlara göre, 40 ila 50 bini (dörtte biri) sanayi işçisi olan 200 bini aşkındır. Bu miktarın sadece % 30'u teşkilâtlıdır, işçi sınıfının ve onun teşkilâtının gelişimi bugüne kadar düzenli bir yürüyüş izlemedi. Bu iktisadî durumun istikrarsızlığının doğal bir sonucudur. Ülke bir iktisadî refah dönemine girerse, buna paralel olarak emekçiler, daha az sömürülmelerine izin vermek için hızla teşkilâtlanacaklardır. Yukarıdaki rakamlara tarımdaki gündelikçiler dâhil edilmemiştir, işgüçlerini kiralayarak yaşayan topraksız köylü ailelerinin 300 ila 400 bin olduğu sanılmaktadır. Zonguldak bölgesinde, toprağı işleyen gündelikçiler gidip kömür madenlerinde de çalışmaktadır. Aynı olaya Adana'da da rastlanıyor; işçiler bir süre pamuk tarlalarında, ardından bir süre de pamuk ve iplik fabrikalarında çalışıyor. Bu şehir işçileriyle kır işçilerinin temasına elverişli şartlar yaratıyor; bu da bu iki kategorini ittifakını ve uyumlu hareketini kolaylaştırıcı mahiyettedir.

Türkiye işçi sınıfı henüz siyasî bakımdan teşkilâtlı değildir. Hâlihazırda sadece onun adına gizli olarak bir siyasî faaliyet yürüten TKP vardır. Son on yılda işçi sınıfını bir legal parti ile donatmak için birçok girişim oldu; ancak en küçük teşvik edici bir sonuç alınamadı.

Birbiri ardına emek partisi, sosyalist parti, müstakil sosyalist parti, sosyal demokrat parti, işçi ve köylü partisi, emekçilerin kayıtsızlığı karşısında faaliyetten vazgeçmek zorunda kaldı. Sadece, kurucularından kimileri TKP'yi kuran sonuncusu, Mütareke'nin ilk yıllarında belli bir rol oynadı ve çok sayıda işçinin üzerinde güçlü bir etki yarattı. Devrimci sendikanın başında bulunan teşkilâtçıların çoğu, bu partinin kurduğu ve milliyetçi hükümetin 1922'de feshettiği örnek bir sendikal birlikte (işçi Derneği) yetişmişti.

Türk emekçilerin hak ve çıkarlarını koruyan hiçbir mevzuat yoktur. Bunlar Batı ülkelerindeki işçilerin, on yıllardır, kanunlarla yararlandığı en temel haklardan hâlâ yoksundurlar. Türk işçisi sekiz saati tanımıyor. Çoğu zaman işgünü güneşin doğumundan batışına kadar sürüyor. Bu, kimi mevsimlerde, 15-17 saat demektir. Kelimenin gerçek anlamında sendika kurma hakkı yoktur, işsizliğe, iş kazasına, hastalığa, yaşlılığa karşı hiçbir teminat yoktur. Kadın ve çocuk çalıştırma sömürücülerin keyfine kalmıştır, iş sağlığını temin edecek en küçük tedbir yoktur. Yıllardır işçi sınıfı, bu değişik alanlarda haklarını ve güvenliğini sağlayacak bir kanunun çıkartılmasını talep ediyor. Bu kanun hâlâ yapılmayı bekliyor. Milliyetçi burjuvazinin bu kanunu, talep edildiği biçimiyle kısa zamanda çıkartma ihtimali yok. Zira burjuvazi, bir sermaye birikimi dönemine girme noktasında. Bu amaçla karma şirketlerde yabancı sermayeyle birleşiyor. Türkiye sömürgeye ve dış pazara sahip olmadığından sermayesini artırma hedefine ancak işgücünü ve millî pazarı azami ölçüde sömürerek varabilir. Bu teşebbüs başarıya ulaştığı takdirde, küçük burjuvazinin ve köylülüğün geniş tabakaları dağılacak ve kitle halinde üretim merkezlerine akacaklar. Dolayısıyla milliyetçilerin emekçilerdeki bilinç uyanışını olabildiğince geciktirmekte ve fazla rahatsız olmadan sömürmek için onları dağınık halde tutmakta çıkarı vardır.

Bütün bu aslında kaygı verici gelişme doğrultusuna rağmen, emekçiler burjuvazi karşısında o kadar da kötü durumda değildir. Emekçilerin iyi bir siyasî kurmaya sahip olduğu, ancak kültür ve ideoloji bakımından acınası bir yoksulluk içinde olduğu doğrudur. Zira millî burjuvazi dünyada kapitalizmin gerileme evresinde bulunduğu bir dönemde, Türkiye'de, iktisadî genişlemesinin önünde boş bir alan buluyor. Her tarafta kapitalist toplumun çatırdadığı bir zamanda kapitalizm düzeyine çıkmak zorundadır. Oysa proletarya, sınıf mücadelelerinin istisnaî bir keskinlik kazandığı ve barikat savaşları biçimini aldığı, uluslararası sermayenin ezgisinin son günlerini yaşar göründüğü ve nihayet dünyanın altıda birinde daha şimdiden işçi sınıfının sınıfsal diktatörlüğünü kurmuş olduğu bir zamanda sahneye giriyor. Türk emekçiler burjuvaziyle, arkasında uluslararası proletaryanın desteğini hissederek çarpışıyor. Ayrıca daha şimdiden devrimci Marksist ve teşkilâtçı sağlam bir kadroya sahip. Onun ideolojisi, milliyetçilerinkinden daha hızlı oluşuyor. Ayrıca kentlerin ve kırların işçilerinin tüm ülkelerde sahip oldukları gerek maddî ve manevî desteğin, gerek güçlerinin değerinin, gerekse bizzat güçlerinin bilincinde olarak, tüm engellere rağmen teşkilâtlanacaklarını ve sendikal haklar, sendikaların tam bağımsızlığı ve emeğin korunması için bir kanun biçimindeki şiarlarda özetlenebilen acil taleplerini başarıyla savunacaklarını ummak doğru olacaktır. Bu mücadeleleri yürüterek Türk işçileri asrî tarihî ödevlerinin, köylülükle ittifak içinde, kendi sınıfsal diktatörlüklerini kurmak üzere kapitalizmi alaşağı etmek olduğunu da unutmayacaklardır.

Gençlik

Gençlik, hem okullarda, hem de üretimde incelenmelidir. Orta ve yüksek öğrenime devam eden burjuva ve küçük burjuva gençliği geçmişte devrimci harekette büyük bir rol oynadı. Jön Türkler gizli cemiyetinin temelleri, Tıbbiye'de ve Harbiye'deydi. Her radikal

reform bu çevrelerde bir iç yankı ve büyük bir coşku yaratıyordu. Bugünün burjuva gençliğinde bu faziletleri göremiyoruz. Genel kültür bakımından, tartışmasız bir biçimde, çöküş halinde. Büyük fikirler, içtimaî meseleler, bunların büyük çoğunluğunda kayıtsızlıkla karşılanıyor. Milliyetçi devrim onda kesinlikle hiçbir duygu yaratmadı. Onun en tutkulu biçimde bağlandığı spor turnuvaları ve danslı eğlenceler.

Bununla birlikte bu kuralın küçük bir istisnası var. Öğrenci gençlik içinde küçük burjuva unsurlardan oluşmuş bir azınlık, uluslararası proletaryanın büyük devrimci mücadelelerinden canlı bir biçimde etkilendi. Bunlar sınıflarının en devamlı, en ciddi, en gözde öğrencileri. Marksist yayınlar onlarda geniş ufuklar açıyor. Daha 1921'de, bu gençler birçok okulda eş zamanlı olarak küçük Marksist incelemeler çevreleri oluşturdular, işte bir süre sonra bunların kaynaşmasıyla, işçi sınıfına en eğitimli birkaç önderini kazandıran Türkiye Komünist Gençlik Federasyonu doğdu.

Teşkilât bakımından, değişik okullardaki öğrencilerin birliklerini saymamız gerekir. Bunların en büyüklerinin sekreterleri ve başkanları komünisttir. Özellikle bunlar Tıp ve Fen Fakültelerinde, Güzel Sanatlar, Veterinerlik, Meslek Yüksek Okulları'nda ağırlıktadır. Milliyetçilik geleceğin bu aydınlarını kendisine çekmek için elinden gelen gayreti gösteriyor. Ancak bugüne kadarki çabaları verimli olmadı. Son olarak okul ortamlarını komünist unsurlardan temizlemeye girişti. Onlarca genç komünist tevkif edildi ve bu zararlı fikirlere sempati duyduğundan şüphe edilen bütün öğrencilerin okuldan atılması gerektiği yönünde talimat verildi. Hükümet bu yolla gençlik arasında daha kolayca taraftar kazanabileceğini umuyor. Bu siyasetle Abdülhamit de başarılı olamamıştı. Kemalistler de başarılı olamayacaktır.

işçi gençliğe gelince, Türk gençliğinin en sağlıklı parçası olduğu söylenebilir. Bunların arasında çok uyanık, çok zeki ve sınıf mücadelesinin gereklerinin tamamen bilincinde bir seçkin kesim var. Yeni teşkilâtların kurucuları, 18 ile 25 yaş arası genç unsurlardır. Aydın gençlerLe sıkı işbirliği içinde bu genç emekçiler günlük mücadele içinde kendilerini geliştirip eğitiyorlar; yakın bir gelecekte devrimci ödevlerini muzaffer bir biçimde yapmaya yaklaşacaktır.

TKP'nin Taktiği

TKP, Türkiye'de mevcut bütün içtimaî güçlere ilişkin tavrını tespit etmelidir.

1) Milliyetçiler, burjuvazinin en ileri kesimini oluşturuyor. Emperyalizme ve saltanat ve hilafet kurumlarına karşı şimdiye kadar yürüttükleri devrimci mücadeleler, halk kitleleri ve TKP tarafından desteklenmeyi hak ediyordu. Ancak Kemalizm iktisadî kalkınma ve yabancı sermayeyle uzlaşma dönemine girmiş bulunuyor. Hâlâ millî alınganlık ve bir millî sermaye yaratma kaygısı var; bu da uluslararası kapitalizm ile akdedilmiş düzenlemelerde devlet iştiraki ve hükümet denetimi biçiminde yansıyor. Anti-emperyalist mücadelenin keskinliği büyük ölçüde körelmiş durumda. Millî burjuvazi işgücünü acımasızca sömürmeye girişiyor.

TKP, şehirlerdeki büyük burjuvazinin uluslararası finans ile şartsız bir ittifak talep eden programına oranla bu çabanın ilerici karakterini tanımakLa birlikte, orta sınıflar da dâhil olmak üzere emekçi kitlelerin aleyhine ve burjuvazinin küçük bir tabakasının lehine bir sermaye birikimini hedefleyen bu politikanın desteklenmesinin onun rolüne dâhil olmadığını ilân etmelidir. Bununla birlikte gerici entrikalar milliyetçi hükümetin varlığını ciddi bir tehlikeye maruz bıraktığı takdirde, sadece kritik anlarda ona yardımcı olmak TKP'nin ödevi olacaktır.

Öte yandan feodaliteye karşı mücadelesinde Kemalizm, ona radikal bir tasfiyeyle son vermeye hazır olmadığından, TKP anti-feodal teşebbüslerinin hepsinde onları teşvik etmekle birlikte, kararsız tutumlarını canlı bir biçimde eleştirmeli ve feodal beylerin mal varlıklarına ivedi olarak el konup yoksul köylülere dağıtılmasını talep etmelidir.

2) Her vesileyle TKP kamuoyuna büyük burjuvazinin gerçek karakterini, muhafazakâr ve gerici eğilimlerini, emperyalizmle sıkı ittifakını, yabancı sermayeyle el ele işçileri ve köyLüleri sömürme ve ezme niyetlerini, vb... göstermeye çaba harcayacaktır, iktidar etrafındaki mücadelelerde, her ne kadar kendi hesabına, yani emekçiler adına bir kavgayı yürütmek için kendisini yeterince güçlü hissetmese de, TKP büyük burjuvaziye karşı tutum alıyor.

3) Köylülüğe gelince, TKP'nin siyaseti, köylü kategorilerine göre farklılık gösterecektir. TKP şunları talep etmektedir: a) etkileri altında tuttukları mahallerden uzaklaştırılacak olan büyük toprak sahiplerinin topraklarına ve sürülerine el konması; b) küçük ve orta köylülere ait toprakların, kanunî bir tedbirle her türlü ipotekten kurtarılması; c) münhasıran orta ve küçük köylülere dönük bir tarım kredisi sistemi; bunların kredili hayvan ve tarım makinesi alımı teşvik edilecektir; d) Parti köylüler arasında üretim ve tüketim kooperatiflerini teşvik edecektir; e) Parti, feodal beylerin ve dinî vakıfların el konmuş arazilerinin yoksul köylülere ve kimi tarım gündelikçisi kategorilerine dağıtılması için mücadele edecektir; f) işletmecileri tarafından doğrudan işletilmeyen modern büyük çiftlikler millîleştirilecek ve örnek çiftlik uzmanlarınca idare edilecektir; yakınlardaki köylüler bu çiftliklere gelerek modern işletme yöntemleri hakkında fikir sahibi olacaktır; g) Parti kır emekçilerini teşkilâtlandırmakla uğraşacak ve onlar için koruyucu bir mevzuat talep edecek ve onların şehir emekçileriyle bağlarını sağlayacaktır.

4) TKP, kendisini işçi sınıfına, onun önderi ve rehberi olarak tanıtmalıdır. Bu amaçla, her durum ve şartta onun en ivedi çıkarlarını savunmalı, yalın ve kolay anlaşılır şiarları ona sunmalı, onu eyleme sevk etmeli ve başına geçmeli; onun birliğini sağlamalı ve onu burjuva partilerinin vesayetinden kurtarmalı; bir iş kanunu ve sendika kurma konusunda tam bir özgürlük için mücadele etmelidir. Sendikalarda TKP nüveleri duruma hâkim olmalıdır. TKP sendikaları siyasî mücadelelere sürüklemeli, legal bir siyasî parti kurma hakkını talep etmelerini sağlamalıdır; bu mümkün olur olmaz inisiyatif aldırmalı ve bu partiyi kendi üyelerine kurdurmalıdır.

5) TKP, kendisine yoksul sınıfların sempatisini sağlayabilecek bir dizi vergi reformunda inisiyatif almalıdır. Diğerlerinin yanı sıra, feodal beyler için gayrı menkul kiralarına, memur ve işçiler için ise yıllık ücret toplamına dayalı mevcut gelir vergisinin ilgası ve işçilerin ve küçük zanaatçıların her türlü vergi yükünden istisna edilerek gerçek gelirler üzerinden artan oranlı bir gelir vergisinin ihdası; veraset ve finans kapital üzerinden artan oranlı bir vergi alınması; 1 hektarın altındaki toprak mülkiyeti üzerinden her türlü verginin kaldırılması ve 50 hektar üzerindeki toprak vergisinin artırılması, vb.

6) TKP, hükümetin küçük milliyetleri Türkleştirme siyasetine karşı mücadele edecek ve bunları sadece TKP'nin zaferinin onlara kendi örf ve adetleri içerisinde gelişme özgürlüğünü sağlayabileceğine ikna etmeye çalışacaktır. Onlara Türkiye'den ayrılmak istemenin çılgınlık olacağını gösterecektir; zira bunun hemen arkasından emperyalist bir gücün pençelerine düşeceklerdir.

7) TKP aydın ve işçi gençlik içindeki faaliyetine özel bir dikkat ayırmalıdır ve onun üzerindeki etkisini genişletip güçlendirmelidir. Gelecek gençliğe bağlıdır ve toplumun en

iyi ve en az kokuşmuş unsurların onun içinde bulunmaktadır.

8) TKP, sayıları her gün artan kadın işçileri de teşkilâtlandırmalıdır. Kadınlar arasında çalışma Partinin en ivedi görevlerinden biridir.

9) TKP, ülkede var olan içtimaî ve iktisadî teşkilâtların hepsinde nüveler oluşturmalıdır ve buralarda ağırlık kazanmaya çalışmalıdır.

B. [Ferdi-yırtık][126]

Kongreye sunulduğunu düşündüğümüz teşkilât yapısı ve hâlihazırdaki durumu ile ilgili olarak Dr. Şefik Hüsnü tarafından çıkartılmış not şöyledir:

Kongre
CC [MK]â Siyasî Büro
Teşkilât bürosu, sendikalar bürosu, gençlik bürosu, kadın bürosu, köylü bürosu, gizli ajan ve teknik /basın

Çevrede
1/ işletme ve kurum hücreleri 50-60 üye
2/ Sendika ve burjuva derneklerinde nüve
3/ ilçeler: Hücre sekreterleri toplantıları (ilçe komitesi)
4/ Teşkilât bürosu ile ilişkili hücre
Sendika bürosuyla ilişkili nüve

Taşra
Seksiyonlar, seksiyon komiteleri,
Teşkilât bürosuyla ilişkili sekreter
işletme hücresi
Sendikal nüve

Üye sayıları
Toplam 350, aday ve sempatizanlarla birlikte 500
istanbul'da %70 aydın
Taşrada % 95 işçi
Gençlik 200 + 100 sempatizan
Temel kusur: profesyonel devrimci görevlilerin eksikliği

Mevcut seksiyonlar: Ankara
izmir
Edirne
Eskişehir
Balya

126. *TUST AV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör no: 27_36, Belge no: 259-297 [Fransızca].

	Zonguldak
	Adana
	Bursa
Kurulacak seksiyonlar	Uşak
	izmit
	Trabzon
	Samsun-Sinop
	Aydın
Hücre sayısı	
İstanbul	25
Taşra	27127

Yine Kongreye sunulduğunu düşündüğümüz neşriyat raporunda eldeki araçlar ve hedef kitle üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur.

Neşriyat meselesi
(Özet)

Basın, propaganda ve ajitasyonun çok güçlü bir aracıdır. Burjuvazi bunu gayet iyi kavramıştır. Dolayısıyla bu mesele parti tarafından incelendikten sonra ele alınmalıdır.

Her şeyden önce şunu tespit ekmek gerekir ki, basın anlayışı, burjuva dünyasında gördüğümüz gibi kişi veya gruplar bakımından, bizim için bir gelir elde etme aracı olamaz.

Sonra basın faaliyeti, proletaryanın faaliyetinin bütününün bir parçasından ibarettir. Dolayısıyla yayın faaliyeti, partinin teşkilâtçı, birleştirici, ajitatif ve propagandif faaliyetinin bir bölümü olmalıdır.

Parti basınında yayınlanan fikirler, değişik kişilerin şahsî kavrayışları değil, bütün partinin kolektif fikirleri olmalıdır.

(Ardından basın konusundaki sosyal-demokrat anlayış ile komünist anlayış arasındaki fark açıklanıyor.) Komünist basın, dolayısıyla genel olarak partiden tecrit olmamalı, tersine partinin denetimine tabi olmalı ve onun direktifleriyle yönetilmelidir; tıpkı diğer ajitasyon ve propaganda organları ve kulüpler, dergiler, broşürler, vb. gibi.

Basın büroları, parti yayınlarına her türlü direktifi verecek olan MK nezdinde kurulacaktır.

Sonra ikinci bir hususu da göz önünde bulundurmak gerekir: Türk toplumunun hâlihazırdaki sınıfları ve grupları ile bunların şimdiki ideolojileri.

Bütün dikkat, elbette, işçi sınıfı üzerinde toplanmalıdır; zira parti proletarya partisidir ve her şeyden önce sanayi işçisine dayanır, ilk görev bu sınıfı partinin yanına kazanmak, onu teşkilâtlamak ve hareketin bütününde kullanmak için bu sınıfın önder ve rehberlerini hazırlamaktır.

Sanayi proletaryası ülkemizde milyonlar düzeyine gelmemişse, bu, bu komünist taktiği değiştirmemizi değil, tam tersine onlarla daha da fazla ilgilenmemizi gerektirir.

127. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 29, Klasör No: 1_8, Belge No: 142-143 (Fransızca).

ideolojik bakımdan bu sanayi işçileri küçük kurumlardakilerden ve zanaatçılardan oldukça ileridir: Lonca eğilimlerinden, bunlarda görülen küçük burjuva eğilimlerden kurtulmuşlardır, işçiler ile hükümet temsilcileri arasındaki çatışmalar nedeniyle, son zamanlarda milliyetçilik duyguları sanayi işçileri arasında az-çok ortadan kalkmıştır. Bu sınıf, son 15 yılda teşkilâtlanma ile dağılma arasındaki git-gel hareketleri boyunca bir dereceye kadar bilinçli hale gelmiştir. O dönemdeki maceracı önderler tarafından kandırılmış da olmasına rağmen, dağınıklığa göre teşkilâtlılığın tercihe şayan olduğunu gayet iyi anlamıştır. Bu sınıfın içinden, gündelik iktisadî taleplerden yararlanarak sınıfı teşkilâtlandıracak, eksikliğini hissettiğimiz birtakım militanlar yaratmamız gerekiyor.

Sonra savaş sırasında proleterleşmiş ve diğer sınıfların ideolojilerinden hareketle küçük burjuvalaşma eğilimi gösteren işçilerden söz ediliyor. Basınımızın görevi onlara kapitalizmin egemen olduğu bir çağda hayallerinin boş olduğunu açıklamaktır.

Zanaatçılar ve küçük memurlar işçi sınıfına mensup değillerdir, ancak yine de taktik bakımdan onları göz ardı edemeyiz. Onları yüksek memurlara ve büyük tüccarlara karşı savunabilirsek, onları kısmen kendi tarafımıza çekebiliriz. En azından onların yandaş tarafsızlığını sağlayabiliriz.

Köylülere gelince, onları üç kategoriye ayırdıktan sonra, ortak bir vasfa, adlı adınca teşkilât ve mücadele işlerine karşı büyük bir soğukkanlılığa, dinî duygulara, fanatizme ve cehalete sahip olduklarını görürüz. Feodalizmin kalıntıları, gerek teşkilâtları, gerekse ideolojiteriyle Doğu vilâyetlerinde bölgelerinde hâlâ varlığını koruyor.

Bizim yönelmemiz gerekenler, ilk 2 kategoridir. Özellikle ikinci kategorideki köylüler, ülkenin hayatında dirimsel bir rol oynamaktadır. Bunların bize doğru çekilmesinin önemsenmemesi affedilmez bir hata olur. Türkiye'de içtimaî devrim ancak bu köylülüğün orta sınıfının desteğiyle gerçekleşebilir. Onların teşkilâtlanmasında gecikirsek, pek muhtemeldir ki şu veya bu eğilimdeki bir burjuva kliği, onları kendi çıkarları doğrultusunda teşkilâtlandıracak ve biz de tıpkı Bulgaristan'daki gibi güçlü ve burjuva bir köylü siyasî teşkilâtıyla karşı karşıya kalacağız.

Yine de son zamanlarda köylüler arasında ağalara ve beylere, özellikle de hükümete karşı bir uyanış ve bir hareketlenme görülüyor (Türkiye'de ilk kez görülen bir şey).

Aydınlara gelince: mensubiyetleri milliyetçiliğe. Ancak bunda samimi değiller; milliyetçilikleri onlarda geçici bir şey. Gerçekte halkla ilgili işlerde büyük bir "bana necilik" taşıyorlar. Bizde şimdiye kadar aydınlar her zaman iktidarı ele geçirmiş, başarılı bir takım hareketler ve kararların takipçisi olmuşlardır, içtimaî işlerde aydın gençlikte bir coşku, bir aktiflik, bir mizaç görmüyoruz. Öğrenciler arasında ortaya çıkan son hareketler, yüzeysel, anlamsız, anarşik hareketlerdir, bir içtimaî tabana yaslanmamaktadır, gücünü içtimaî hayattan almamaktadır. Elbette bunlardan bazılarını ortaya çıkartan iktisadî sebepleri hiç kimse inkâr edemez. Ancak öte yandan aşikârdır ki bu hareketlerden hiçbiri bir ideal, bir amaç için yapılmamıştır. Aydın gençliğin dindar ve muhafazakâr olduğu söylenemeyeceği gibi, tanrıtanımaz, cumhuriyetçi ve devrimci olduğu hiç söylenemez. Bu gençliğin büyük bölümü laik devrimi bile anlamıyor. Dolayısıyla, onları içtimaî devrimin yandaşları olarak nitelemek bir yana, onların sadece Laik Cumhuriyetin mükemmel savunucuları olduğunu bile söyleyemeyiz. Yine de, ya maddî durumları nedeniyle veya propaganda sonucunda, bir grup devrimci aydının mevcudiyeti inkâr edilemez.

Tecrübe bize göstermektedir ki, aydınlar bizim tarafımıza çok zor geçmektedir.

Ancak bir kez samimi olarak bizimle birlikte oLduklarında, sadık kalmaktadırlar. Özetle, aydınlardan ancak bireysel olarak yararlanabiliriz; bize en yakın olanları davamıza çekmeye çalışacağız.

işte basınımız, bu sınıflar ve gruplar üzerinde çalışacaktır.

Şu anda yeni bir mesele doğuyor. Partinin yayınlarında 2 hedefi var:

1. Yukarıda belirtilen bütün sınıflarda sınıf bilincini uyandırmak ve onları sınıf mücadelesine sevk etmek. Bu farklı sınıflara, elbette ilkelere sadık kalarak, başka başka dillerle seslenmek gerekir.

2. Bu içtimaî sınıflardan sendika ve parti militanları kadroları hazırlamak gerekir.

Bu hedeflere ulaşmak için, (program)ımızda belirteceğimiz birçok araç vardır.

Şu hususu dikkate almak gerekir: Güncel olandan, anlaşılır bir dille ve yığını ilgilendiren konulardan söz etmek.

Faaliyet araçlarımız

Aydınlık (propaganda organı)

Orak-Çekiç, "Rabkor" [işçi muhabir, Rusça kısaltma] ve "Selkor" [köylü muhabir, Rusça kısaltma] aracılığıyla işleyen, köylü ve işçi yığınları arasında ajitasyon organı. Bunlar daha şimdiden partinin yığınları teşkilâtlaması için militan kadroların yetiştirilmesine hizmet edecektir.

Ajitasyon ve propaganda broşürleri 13 adet yayınlandı. Bu faaliyet genişleyecek. Ayrıca baş eserler yayınlanacak.

Güzel bir işçi [1 sözcük okunamadı] oluşturulacak.

Piyesler, geceler, kulüpler, işçi piyesleri hazırlanıyor, işçi kulüpleri kuruldu; buralarda geceler yapılacak.

Afişler, pankartlar ve şiarlar, istisnaî günlerde (Lenin günü, gençlik günü, bir grev günü) afiş yayınlanacak...

Duvar gazeteleri (bunların anlamı ve kullanışlılığı).

Günlük gazete, işçi sınıfının tamamen dağınık olduğu bir ülkede, sadece ideolojik olarak hizmet edecek değil, ama aynı zamanda büyük bir teşkilâtçı rol oynayacak bir günlük gazete yayınlamak son derece gereklidir. Bir günlük gazete kurulması ivedi bir gerekliliktir.

Aydınlık Kütüphanesi kuruldu ve bize maddî olarak ve eserlerimizi tanıtmak bakımından hizmet ediyor.

Dağıtım meselesi. Komünistler ve komünizm sempatizanları dağıtıma yardımcı olmak ve bir dağıtım cihazı oluşturmak zorundalar, zira resmi dağıtım araçları bizim amacımıza uygun değil.

Taşımacılık alanında çalışan komünist yoldaşlarımızdan yararlanmak gerekiyor. Böylece posta masraflarından tasarruf edebiliriz.

illegal yayın, illegal bir yayına çok ihtiyacımız var. Bugünkü legal çalışma durumu her zaman için güvence içinde değil. Halkçılar, millî mücadele sırasında verdikleri sözlere bakılırsa, belli bir dereceye kadar bize serbestlik tanımaya devam ediyorlar ve böylece biz de söylemek istediklerimizin büyük bölümünü söyleyebiliyoruz. Ancak hepsinden önce söylemek istediğimiz ancak söyleyemediğimiz şeyler var. Sonra illegal bir duruma sürüklenirsek ve illegal bir aparata sahip olmazsak, korkunç bir duruma düşeceğimiz kesindir. Dolayısıyla hemen şimdiden illegal bir çalışma alanı yaratmamız gerekiyor. Bu amaçla

bize iki şey gerekiyor: 1/ illegal yayın araçları ve 2/ illegal yayınların dağıtımı. Birinci nokta için iyi bir şapirografa veya pedallı baskı makinesine gerek var. Bunlar, tanınmayan bir yoldaşın evinde bulunmalı.

Taşımacılık alanında çalışan yoldaşlar bize dağıtımda yararlı olacaktır.

Özel olarak bu çalışma için illegal bir grup kurmak gerekiyor; bu grubun üyeleri sadece yayın bölümünün yönetimiyle ilişkide olmalıdır.[128]

Kongreye sunulan belgeler arasında sonuncusu herhalde siyasî durum ile ilgili karar suretleridir.

Siyasî Durum hakkında Karar Suretleri

1. Kurtuluş mücadelesine kadar, Türkiye'deki siyasî tartışmalar, bir yanda halife, hanedan ve bunların çevresinde bir araya gelmiş her milliyetten ajanları ile ezilen bürokrasi ve millî küçük-burjuvazi arasında geçiyordu. Halifeliğin ve saltanatın kaldırılmasından sonra, imtiyazlı sınıf tüm manasını yitirdi, burjuvazi içtimaî mücadele alanında tek başına kaldı.

2. iktidarın Jön Türkler tarafından ele geçirilmesinden sonra Türk toplumunda egemen sınıf haline gelen burjuva sınıfı içinde bir bölünme ve ayrışma süreci görüldü.

3. Her şeyden önce, hükümetin otoritesine dayanarak da olsa, büyük şehirlerdeki burjuvazi arasından bir büyük burjuvazi tabakası ortaya çıktı; bu tabaka gerek halk kitleleri, gerekse küçük-burjuvalar üzerinde korkunç bir baskı yaptı.

4. Emekçi kitlelerin ve küçük burjuvazinin büyük kurbanları sonucunda devlet dağılma tehdidiyle yüz yüze geldiğinden, millî kurtuluş hareketini yöneten asker ve sivil bürokratlar Türkiye'de kendi iktidarlarını oluşturdular.

5. Bir devrim gerçekleştiren hâlihazırdaki hükümet partisi, Anadolu burjuvazisinin bir tabakasını ön plana itti.

6. Hâlihazırda bir yanda yabancı sermayeyle iyiden iyiye bağlı bir ilişkiye sahip büyük şehirler burjuvazisi ile diğer yanda ülkede bağımsız bir millî sermaye yaratma iddiası taşıyan Anadolu burjuvazisi arasında zorlu bir mücadeleyle yüz yüze bulunmaktayız.

7. Ülkede tanık olduğumuz siyasî mücadeleler, bu iktisadî çelişkilerden kaynaklanıyor.

8. (Terakkiperver Cumhuriyet) Fırka etrafında bir araya gelen finans kapitalistlerimiz, her türlü memnuniyetsizliği tatmin etmek ve ajanları oldukları yol arkadaşları yabancı kapitalistlerin çıkarlarını savunmak amacıyla gericiliğe eğilim gösteriyor.

[9-37 maddeler kurşun kalemle silinmiş]

37. Bu kozmopolit finans sermayesinin partisi, tek dereceli parlamenter seçimi (doğrudan seçim) oluşturmak, Cumhurbaşkanına oy hakkı vermemek, yasama ve yürütme güçlerini Meclis'e vermek istiyor.

38. Böylece bu parti, böylesine karmaşık bir yol izleyerek, Anadolu küçük burjuvazinin sempatisini kazanmak ve Kemalistlerin iktidarına son vermek istiyordu.

39. Örneğin, şehir büyük burjuvazisinin dünyasında hâkim olan bir kanaate göre, fanatik ve mütedeyyin köylü hocalardan yana oy kullanacaktır.

128. *TUST AV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge no: 388-392 [Fransızca]

40. Terakkiperver Cumhuriyetçiler, parlamento seçimlerinde doğrudan sistemin uygulanması sonucunda devrim-karşıtı milletvekilleri çoğunlukla TBMM'ne seçilecektir.

41. Bir defa bu parlamenter çoğunluk elde edildiğinde teşkilâtlı büyük burjuvazi için, her ne kadar bu görünürdeki bir çoğunluk olsa da, Meclisi peşinden sürüklemesi kolay olacaktır.

42. Ama biz, bu burjuva bakış açısını pek muhtemel görmüyoruz, zira devrim, Anadolu halk kitleleri derin izler bıraktı. Bunlar hâlâ Kemalist teşkilâtların etkisi altında, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

47. Şahsi eğilimleri ne olursa olsun Terakkiperverler istisnasız kelimenin en geniş anlamıyla serbest ticaretten yanadır, her türlü korumacılığa kesinlikle karşıdırlar, aynı şekilde yabancı kapitalistlere korku salabilecek her türlü tutuma da karşıdırlar, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

52. Görünürde sözümona kamu çıkarlarına uygun olan bu tezlerin arkasında, yabancı sermayeyle güçlü bağlarla birleşme arzusu gizlenmektedir.

53. Amaçları yabancı sermayenin Terakkiperverlerin desteğine vereceği birkaç bayağı çıkar karşılığında yerli işgücünü ona acımasızca sömürtmekten ibarettir.

Halk Partisinin hâlihazırdaki fizyonomisi

54.

Halk Partisinin Yeni Safhası

54. ikiyüzlülerin, uzlaşmaz-olmayanların istifasının ardından, Halk Partisi tüm hareketlerinde kendisini engelleyen bir yükten kurtuldu.

55. H. Partisi için en can sıkıcı şey, bu türden unsurların tümünün hep beraber partiyi terk etmemiş olmalarıdır.

56. Bunlardan birçoğunun H. Partisi içindeki konumlarını neden korudukları bilinmiyor.

57. HP'ni terk edenler tanınmış muhalifler ve dincilerdir.[orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

59. istifalarında parti önderleri ve özellikle M. Kemal büyük rol oynadı.

60. HP Meclis'te çoğunluğu oluşturmasına rağmen, bu bir an endişe duymasına engel olmadı, zira muhalefet hareketinin gerçekte olduğundan daha geniş olduğu sanılıyordu ve bu siyasî bir buhran yaratabilirdi.

61. Çoğunluk partisi gücünden emin olmadığından, tek bir şey yapabilirdi; adlı adınca muhalefeti tatmin edecek bir hükümet oluşturmak.

62. işte bu nedenledir ki Meclis'te oy çoğunluğunu elde etmiş olan ismet P. istifa ettirildi.

63. Fethi Bey yeni hükümeti kurmakla görevlendirildi.

64. Bu, Gazi'nin zaman kazanmak için bir geri çekilmesiydi.

65. Bu ılımlı devlet adamının hükümeti, en azından o an için H. Partisinin devrimci faaliyetlerinin durması anlamına geliyordu, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

67. Ancak Halk Partisindeki sol eğilim bu duruma sıcak bakmıyordu. Memnuniyetsiz biçimde katlanıyordu.

68. Radikaller, hangi mekanizmayLa olursa olsun devrimci niyetlerini birçok kez açıklamıştı, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

70. Ancak Kemalistlerin hangi devrimci ve radikal dili kullanırsa kullansın, hiçbir yolla gizleyemedikleri bir hakikat vardı.

71. Hâlihazırda Halk'ın [orijinal metinde Türkçe] devrimci faaliyeti İstikrar ve Emniyet hükümetinin kurulmasıyla bir adım gerilemiştir, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

Fethi Bey Hükümeti

73. Açıktır ki ılımlılar duruma hâkimdirler.

74. Ancak birkaç bakanlık uzlaşmazlara verilmiştir.

75. Radikallerin lideri Reşit Bey bile konumunu muhafaza etmiştir, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

77. Bu anormallik Halk Partisini destekleyen sınıfların durumu incelenerek açıklanabilir.

78. Devrimi gerçekleştirenler Anadolu orta sınıflarıdır (küçük köylüler, şehir zanaatkarları ve tüccarları).

79. Devrimin en yetkin ve sadık savunucuları yoksul köylüler arasından çıkacaktır.

80. Ayrıca, parti feodallerin, hatta doğu vilâyetlerindeki büyük toprak sahiplerinin desteğinden faydalanıyor.

81. Bu saldırgan sınıfı devrimciler arasına sokmak garip görünüyor.

82. Ancak bu bir olgu. Ve nedenleri anlaşılabilir.

83. Bu feodal bölgelerde yabancılara karşı derin bir öfke hüküm sürüyor.

84. Aynı öfke, kozmopolit yerel kapitalistlere de yöneliyor.

85. Gazi ve arkadaşlarının Anadolu'yu işgal etmiş düşmanı yenmiş olmaları, ülkenin uzak köşelerindeki özellikle bu feodal bölgelerde milliyetçi önderler konusunda mitolojik bir etki uyandırdı.

86. Bu [lekeli] kadar kolay olmayan bir etkidir.

87. Ancak (bu bölgelerde) şehir büyük burjuvaları, emperyalistlerin yol arkadaşları ve ajanları olarak kabul edilip lanetlenmektedir.

88. Onların Anadolu içlerinde popülerlik kazanmaları mümkün değildir, (kurtuluş mücadelesi sırasında ünlenmiş birkaç önder dışında.)

89. Feodal görünen içtimaî tabakatar ile büyük şehirler burjuvazisini ayıran kimi maddî uğraklar vardır.

90. Burada, oldukça hassas bir noktaya, doğrudan finans ile ilgili bir meseleye değineceğiz.

91. Beyler, ağalar, şeyhler [orijinal metinde Türkçe] büyük sermayeyle uzun zaman rekabet edemeyeceklerini gayet iyi anlıyorlar. Ülkeye kapitalist sistemin sokulması, gerek yüzlerce yıllık sömürü yöntemlerinin, gerekse despotizmin yıkılması anlamına geliyor.

92. işte bu nedenle Halkçıların [orijinal metinde Türkçe] yaptığı devrim bu beylerin hoşuna gitmiyor. Reform projeleri onların imtiyazlarına yönelik.

93. Ancak her iki eğilimin iyi ve kötü taraflarını inceledikten sonra, feodaller, son tahlilde, Halkçıları [orijinal metinde Türkçe] seçmek zorundadırlar, zira Anadolu'daki geri kalmış ekonomi göz önünde bulundurulduğunda, Halkçıların [orijinal metinde Türkçe] planlarının daha uzun zaman gerçekleştirilebilir değildir.

94. Korumacılık onları memnun ediyor. Onların çıkarlarını tehdit eden kanunlara gelince, bunlar uzun zaman kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm.

95. Bu durumda yapabilecekleri en makûl şey, "Halk"ın [orijinal metinde Türkçe] içine girmek ve bunun devrimci manevralarına engel çıkarmaktı. Feodaller bunu yapıyor. Zaten bundan daha makûl bir şey de yapamazlar, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

97. Kanaatimize göre, "Halk" partisinin oportünizmi ve tereddüdü başka bir şekilde açıklanamaz.

98. Aynı şekilde Halk ile finans sermayesi arasındaki ilişkinin açıklanması gerekir.

99. Gerçekte, parti, bu kastın çıkarlarına ayak uydurmadı.

100. Ancak küçük burjuvalardan kimileri hükümetin korumacılığından ve spekülasyondan yararlanarak zenginleşebilir.

101. Bu kategori, Halkçıların (teşhisini yaptığımız) siyasetlerini değiştirmedikleri takdirde, son tahlilde Halk'ı terk etmek ve diğer tarafa geçmek zorundadır.

102. Yine de bunlara mensup olanlardan birkaçı, vatanseverlikleri sonucu, eski konumlarını muhafaza edebilir ve başka bir teşkilâta geçmeyebilir ve çıkarlarını siyasî eğilimleriyle uyumlu kılmaya çalışabilir.

103. Bunlar içinde kaldıkları takdirde parti için siyasî hattı bakımından tehlikeli olacaktır. Bu noktayı aşağıda analiz edeceğiz.

104. Hükümet çevrelerinde görülen kaos Halk Partisinde böylesi insanların mevcudiyetinden kaynaklanmaktadır.

Bölünme imkânları

105. Fethi Bey hükümetinin kuruluşu belli bir an dışında buhranı gideremedi.

106. Öyle ki bir buhrana son vermeye çalışılırken bir başkası başlıyor.

107. Fethi Bey'in şiarı: Umumi sulh ve devrimci dönemin tasfiyesi.

108. işte yeni bunalımın kökünün aranması gereken yer.

109. Fethi Bey'in bakış açısının Halk partisi tarafından değil muhalefet partisi tarafından alkışlanması son derece gariptir.

110. Gazi'nin Fethi Bey'e hükümeti kurması için gönderdiği yazı M. Kemal'in ilk kez siyasetinden şüphe duyduğunu göstermektedir,

111. Kimileri bunun yeni bir dönemin başlangıcı, durumun istikrar bulmasının başlangıcı ve burjuva devriminin sonu olduğunu söylüyor, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

113. Bu olay, hükümet partisinde tartışmaya yol açtı.

114. Devrim sona erdi mi? Zaman istikrar bulma zamanı mı?

115. Burjuvazinin muhafazakârları bu soruya olumlu cevap veriyor ve . . . değerlendiriyor.

116. Solculara göre, şimdiye kadar yapılmış devrim dejenere edilmek istenmiyorsa, yeni ve yeni girişimlerle onu güçlendirmek gerekiyor.

117. Durumun istikrar bulması solları sinirlendirip gayrı memnun kılıyor, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

124. Gerçekten de Anadolu küçük burjuvazisinin devrimci hattından uzaklaşılıyor ve büyük şehirler büyük burjuvazisinin hattına yaklaşılıyor.

125. işte bu nedenle ismet Paşa'nın düşüşünden buyana yöneticiler arasında bir anlaşmazlık hüküm sürüyor.

126. Bu anlaşmazlık bir fırtınaya varabilir. Belediye başkanlarının "atanması" veya "seçilmesi" meselesi bu fırtınalardan biridir, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

130. M. Kemal bu son anlaşmazlığı bir manevrayla ortadan kaldırdı.

131. Dış görünüşleri itibariyle sözde düzene kondu, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

Özet

141. Özetle Halk Partisi tehlikeli bir buhran yaşıyor.

142. Buhranın gelişimi bu teşkilâtın yıkıma uğramaktan uzak olduğunu gösteriyor.

143. Tam tersine pratik bize gösterdi ki bu küçük-burjuva partisi gelişme halinde.

144. Gitgide ileri (terakkiperver) burjuvazinin temas ve merkezileşme noktası haline geliyor.

145. En önemli ve en ünlü üyelerinden bir bölümünü kaybetmesine rağmen, bağrında yabancı unsurlar taşımasına rağmen, henüz canlılığını kaybetmedi ve duruma hâkimiyetini muhafaza ediyor.

Taktiğimiz

146. Ülkede kendi aralarında mücadele eden güçlere karşı TKP'nin taktiği, tüm bu gözlemlerden sonra tespit edilmelidir.

147. Bu taktik ana hatları itibariyle, Komintern V. Kongresi sırasında *Aydınlık'ın* sayılarında ortaya konmuş beş ay önceki taktiğimizle çakışıyor.

148. Devrimle elde edilmiş her şeyi tasfiye edebilecek gerici bir saldırı veya hükümet darbesi ihtimali ortadan kaldırılmıştır. Ancak burada şuna işaret etmeliyiz ki her an bir hükümet darbesi beklenebilir.

149. Bize öyle geliyor ki tehlikenin dayanak noktası değişiyor.

150. Yaşadığımız dönemde aslında beklenebilecek olan bizzat halkçıların bu programlarını gerçekleştirdikleri ölçüde iktisadî programlarını reddetmeleridir.

151. Yakında burjuvazinin iki eğilimini ayıran uçurumun kapanacağını göreceğiz.

152. Büyük şehir burjuvalarımız, büyük şehir burjuvalarının yapancı kapitalistlerle birleşme örneğini izlemekte gecikmeyeceklerdir.

153. Burjuvazi gelişmesinin bu safhasına bir defa ulaştığında, emekçi kitleler kendilerini onlardan ayıran farkı ayırt etmekte gecikmeyeceklerdir.

154. Bu maddî çıkarlar döneminde, mecburiyet karşısında, halkçılar, ilkelerine rağmen, kapitalistlerle birleşmek zorunda kalacaklardır.

155. Ülkeye rehberlik edenlerin amacı, en azından dahilî ihtiyaçlar ölçeğinde sanayileştirmektir.

156. Dolayısıyla bu amacı gerçekleştirmek istediklerinde birbirine karşıt iki siyasetle yüz yüze bulunmaktadırlar: 1. sanayiye ve millî kuruluşlara korumacılık sağlamak. 2. Yabancı sermayeden yardım istemek.

157. Gelecek durumu öngörebiliriz.

158. İki eğilimdeki burjuvaları ayıran çatışmalar tarihî gereklerden kaynaklanmaktadır.

159. Anadolu sanayi, gelişebilmek için, her şeyden önce Saray'ın artıklarından ve daha sonra da büyük şehirlerin spekülatör burjuvazisinden kurtulmak zorundadır.

160. Bu nedenledir ki devrimci bir saldırı yapmak zorunda kalmıştır.

161. Millî müdafaa hareketi, zaferden sonra bile emperyalistlere yönetim öfkenin devam etmesine yol açmıştır.

162. Milliyetçilik burada olumsuz yönüyle bulunmaktadır.

163. Ancak burada gitgide yeni bir evreye giriyoruz.

164. Bütün bu nedenlerle Anadolu burjuvazisinin, Anadolu finans burjuvazisine karşı bir sanayi burjuvazisi olarak hareket edeceğini görüyoruz.

165. Bu burjuvazinin hükümeti her şeyden önce yabancı kapitalizme karşı kendini korumak amacıyla muhtemelen bir korumacılık ve devlet kapitalizmi kurmaya çalışacaktır, ancak daha sonra yabancı sermayeye ihtiyaç duyacak zenginleşmiş burjuvaziye karşı koyacak gücü bulamayacak ve er veya geç Avrupalılar önünde diz çökecektir.

166. İki burjuvazinin ortak noktası işte burasıdır.

167. Ancak bu iki burjuvazinin siyasetleri arasında belli bir fark olacaktır, tıpkı Avrupa burjuvazileri arasında gördüğümüz gibi.

168. Finans sermayesi her türlü kozmopolit sermayeyle uzlaşma yeteneğine sahiptir. Serbest ticaretten yanadır.

169. Sanayiye gelince, en modern araçların kullanımını engelleyen her türlü muhafazakârlığa karşıdır. Devrimci, korumacı ve millîdir. Yabancı sermayeye karşı kıskançtır.

170. Ancak, meseleyi işçi sınıfı ve proletarya devrimi açısından incelediğimiz takdirde, bu farklar bizi ilgilendirmeyebilir.

171. Burada sadece bu sanayi burjuvazisinin devrimci vasfına işaret etmek gerekir; proletaryayı ilgilendiren burasıdır.

172. Bunun dışında burjuvazinin siyasî ve iktisadî mücadeleleri bizi o kadar da ilgilendirmez.

173. Geçtiğimiz [Önümüzdeki olmalı] aylarda temel meseleleri tartışacağımız bir döneme gelebiliriz.

174. Ancak burjuvaziden emekçi kitleleri coşturacak bir takım tutumlar beklememek gerekir.

175. Dolayısıyla birbirleriyle kavga eden meslektaşlar arasında bir seçim yapacak durumda değiliz.

176. İşçilere ve köylülere her fırsatta burjuva partilerinin anlamını açıklamamız gerekir.

177. Onların şunu öğrenmeleri gerekir: Kurtuluşları için bu partilerden bekleyecekleri hiçbir şey yoktur, [orijinal metinde sıra sayısı atlaması]

179. İşçi burjuvazinin boyunduruğu altında kalmaktadır ve burjuvaziden bağımsız kendi partisini ve kendi sendikasını kurmadığı takdirde çıkarlarını savunamaz.

180. Türk işçisi kendi partisini destekleyecek güce ulaşmıştır. Gerçekten de, bu parti mevcuttur, ancak gizli olarak. İşçinin yegâne siyasî partisi kongre çağrısı yapmış TKP'dir.

181. Legal partiye gelince, bugünkü koşullarda bu maceracıların elinde bir araç olacak ve oportünist bir teşkilâta dönüşecektir.

Dolayısıyla böylesi bir teşkilâtın kuruluşu daha elverişli bir fırsata ertelenebilir.

Taktiğimizin özeti

182. Hâlihazırda bizlerin emperyalizme karşı mücadelelerinde ve bir tehlikeyle karşı karşıya kalmaları durumunda hâlâ Kemalistlerle birlikte olduğumuzu ilân etmeye gerek yoktur.

Böylesi bir durumda sessizliğimizi korumayı tercih ederiz.

183. Zira alaşağı edilmeleri, felâkete uğramaları tehlikesi hemen hemen yoktur ve emperyalistlere karşı mücadeleye gelince, bunun da imkânı hemen hemen yoktur.

184. İşçileri ve köylüleri, burjuva partilerinde kendi sömürücülerinin teşkilâtlarını görecekleri ve devrimci teşkilâtlar kurmaya eğilim gösterecekleri tarzda hazırlamak gerekir.

185. Kemalist partinin iktidarı, diğer partilerin iktidarlarını göz önünde bulundurur-

sak, belli bir an için emekçi kitlelerin hâlâ lehinedir.

Ancak bu partinin durumu güvenlidir [?].

186. ilkbaharda seçimler yapılırsa muhalefetin ancak 60-70 mebus çıkartabileceği öngörülebilir.

187. Tek dereceli seçim kabul edildiği takdirde, komünist yoldaşlarımız bunun için çalıştıkları takdirde biz de 3-4 komünist mebus seçtirebiliriz."[129]

Değişik belgelerdeki anlatımlardan tespit edebildiğimiz kadarıyla 1925 Akaretler Kongresi'nden sonraki MK üyeleri şunlardır:

1. Dr. Şefik Hüsnü Değmer
2. Elektrikçi Nuri
3. Sadrettin Celal Antel
4. Şevket Süreyya
5. Salih Hacıoğlu
6. Vedat Nedim Tör
7. Hasan Âli Ediz
8. [Hemşinli Ana] Mahmut
9. [Edirneli] Faik
10. Hamdi Şamilof
11. Hüseyin Sait

Bundan sonra TKP Akaretler Kongresi ile ilgili 2 anlatımı, Kongre'de bir muhalefet olduğunu da ileri süren Seydahmetov'un *TKP Tarihi* kitapçığındaki ve Marat'ın 12.III.1957 tarihli Bulgaristan Devlet Arşivi'nde f. 1b, op. 91, d. 166 s. 66-91 künyeli 26 sayfalık "Hepten gizlidir" ibareli "TKP-yi İÇİNDEN KEMİREN YIKICI AKIMLAR" başlıklı raporundaki ilgili bölümü aktarıp, TKP içinde kendini "oppozisya-muhalefet" olarak değerlendiren ve başını BİI'den Roland ile TKF Baku MK'sından gelen Süleyman Nuri'nin çektiği Moskova'daki grubun başvurusunu vereceğiz.

129. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör no: 27_36, Belge no: 3-14 [Fransızca].

XI. AKARETLER KONGRESİ ANLATIMLARI

Seydahmedov'un hazırladığı *TKP Tarihi* ders notlarında III. Kongre olarak değerlendirilen Akaretler Kongresi, yukarıda verdiğimiz raporlardaki değerlendirmelerin tam tersine, kaleme alındığı dönemdeki siyasî tespitlere göre aktarılmaktadır. Doğu Seksiyonu'nun da talimatı doğrultusunda yapılan Kemalizm tahlillerinin tam tersi ileri sürülmekte, partiden ayrılmış veya daha sonra muhalefet içinde yer almış olanlar ise, bu kongrede muhalefet grubu olarak sunulmaktadır.

1. Partinin Üçüncü Kongresi

Partinin kongresi tehlikeli bir ortamda gerçekleşti.

Ülkedeki durum gergindi. Gerici bir ayaklanmanın yaklaştığı hissediliyordu.

Sultan yanlıları ve emperyalizmin ajanları Kemalist rejime karşı azgın ajitasyonu arttırdılar.

Gericilik azgınca baş kaldırdı, irili ufaklı şehirlerin caddelerinde ve köylerde Kemalistlere yönelik tehditLerle dolu konuşmalar duyulmaya başlandı.

Fethi bey başkanlığındaki o zamanın sağcı Kemalistlerinin hükümeti, gericilerin bu gösterilerine engel olmak şöyle dursun, tam tersine destekledi.

Ülkede gericiliğin artması ve emekçi yığınların Kemalist rejimden hoşnut olmamasının, Kemalistlerin bir kısmının kendi gücüne güvenmemesi ve tereddütte olmalarının, gericilikle mücadelede kararlı davranamamalarının, tesadüfen Partiye girmiş daha az istikrarlı unsurlar üzerinde etkisini göstermemesi imkânsızdı.

1924[1925 olmalı] yılındaki Kürt isyanının arifesinde Moskova'da bulunan Şevket Süreyya, Sarı Mustafa, Nâzım Hikmet, (Hâkim) Ziya ve Ahmet Cevat'tan (şimdi TBMM'de Çanakkale milletvekili, dönek) oluşan aydın grubu Parti aleyhinde davranmaya başladı. Bu grup kendi içinde farklı düşünen bir gruptu ve "sağcılardan" ve "solculardan" oluşuyordu.

Grovis [?], Partiyi Kemalistlerin devrimci rolünü eksik değerlendirmekle suçladı. Onlar Kemalist burjuvazinin o dönemde devrimci olduğunu ve Partiden Kemalist burjuvaziyle anlaşması ve Kemalist burjuvaziye karşı yürütülen mücadeleye son vermesi talebinde bulundular. Partinin III. Kongresi sırasında Kemalist burjuvazi artık çoktan devrimci bir güç olma özelliğini kaybetmişti.

İlk olarak, Kemalist burjuvazi emperyalizme karşı mücadeleyi sonuna kadar götürmemiş, Türkiye'deki halk yığınlarının sırtında ağır bir yük olan sultanlık borçlarını kabul ederek emperyalistlere önemli tavizler vermiştir. Türkiye ekonomisinin tüm yönetimi emperyalistlerin eline bırakılmıştır.

İkinci olarak, cömert vaatlere rağmen Kemalist burjuvazi Türk köylüsüne ciddi hiçbir şey vermememiştir. Ne toprak verdi, ne toprak ağalarının sömürüsünden kurtardı. Tam tersi Kemalist burjuvazi köylülere karşı toprak ağalarının çıkarlarını kararlı bir şekilde savunmuş, hatta köylünün nefret ettiği aşar vergisini devam ettirmiştir (Aşar vergisi 1925'te, Kürt isyanının baskısıyla, isyanın üçüncü günü kaldırılmıştır).

Üçüncü olarak, Kemalist burjuvazi sömürünün artması ve işçi karşıtı yasaların çıkartılması dışında işçilere hiçbir şey vermemiştir.

Dördüncü olarak, Kemalist burjuvazi millî azınlıkları en acımasız şekilde ezmeyi sürdürmüştür.

Devrimden sonra Kemalist burjuvazi halka, dünkü müttefiklerine ve devrime sırtını çevirmiştir. Aslında henüz emperyalist devletler ile Sovyetler Birliği arasında tereddüt etmekteydi ve devlet, yönetimi, yarı-feodal toprak ağalarına, mollalara ve emperyalist ajanlara bırakmayı istemiyordu. Ama uzlaşmaya hazırdı.

Sağcılar bu noktayı anlayamadılar. Bunlar devrimden sonra Kemalist burjuvazinin politikasında meydana gelen değişikliklerin farkına varamadılar.

"Sol" muhalif grup ise Partiyi ve yönetimini sağ oportünizmle, sağcılara göz yummakla ve Kemalistlerle flört etmekle suçladı. "Solcular" Kemalistlerin artık gericilerin ve emperyalizmin kucağına düştüğünü, SSCB'ye karşı emperyalistlerin yanında tavır aldığını ileri sürdüler.

Kemalistlerin politikasının böyle değerlendirilmesi kökten yanlıştı.

İlk olarak, Kemalistler dış politikada henüz SSCB ile emperyalistler arasında tereddütteydi. Partinin görevi Kemalistlerin emperyalizmin tarafına geçmesine engel olmaktı ve Kemalist Türkiye'nin SSCB'yle yakınlaşmasına çalışmaktı. Böyle bir yakınlaşma SSCB'ye saldırının ertelenmesine ve barışın güçlenmesine yardım ederek önemli ölçüde SSCB'nin uluslararası konumunu güçlendirecekti.

Bu hususun doğru algılanması hayatî öneme sahipti.

"Solcuların" konumu özünde emperyalizmin ve gericiliğin değirmenine su taşıdı. SSCB'nin Türkiye'yle yakınlaşmasına engel oldular. Türkiye'yi emperyalizmin ve gericiliğin kucağına ittiler.

Eğer "solcuların" tezi kabul edilseydi, Kürt ayaklanmasına karşı doğru tavır alınamazdı.

Parti "solcuların" tavrını kararlı bir şekilde reddetti.

Partinin III. Kongresi böylesi bir ortamda, Kürt ayaklanmasının arifesinde, 15 Şubat 1925'te yapıldı. Kongrede 28 delege ve o dönem için görece olarak güçlü bir teşkilât olan Komsomoldan birkaç temsilci hazır bulundu.

Kongrenin gündeminde şunlar vardı:

1. Köylü sorunu. Konuşmacı - Hacıoğlu Salih.

2. İşçi sınıfının durumu ve işçiler arasında yürütülen çalışmalar. Konuşmacı - Şevket Süreyya.

3. Gençlik içinde çalışma. Konuşmacı - Alimov [Halim (Hasan Âli] olmalı] yoldaş.

4. Parti Tüzüğü.

5. Parti yönetim organlarının seçimi,

Kongre öncesinde muhalifler Parti kongresi sırasında teşkilâtlı bir şekilde tavır alabilmek amacıyla fraksiyonlarını kurdular. Kongre sırasında önde gelen muhaliflerden Ahmet Cevat'ın evinde toplandılar. Bu durumu öğrenen yoldaşlardan biri, MK'ya ve kongreye haber verdi. Parti çizgisine karşı tavır alma hazırlıklarını öğrenen Kongre büyük çoğunlukla Parti çizgisini savunmak için ayağa kalktı.

Kongrenin büyük çoğunluğunun Partinin genel çizgisini savunmak için ayağa kalktığını öğrenen muhalefet liderleri kendi platformlarını savunmak cesaretini gösteremediler. Sadece muhalif liderlerden Nâzım Hikmet .....MK raporuyla ilgili ufak tefek uyarılarda bulundu; MK ise bu faaliyetleri ve muhalefet platformunu mahkum etti.

Böylelikle muhalefet III. Kongrede ağır bir yenilgi aldı.

Kongre tarafından kabul edilen kararlar Kemalistlerle olan ilişkiler ve büyümekte olan gerici kalkışma konularında Partinin taktiğini belirlemiştir. III. Kongre Türkiye'deki ko-

münist teşkilâtların Parti etrafında toplanmalarını sağlayan bir kongre olmuştur.

Kongrede yapılan seçimlerde 11 kişi MK'ya girdi, bunlardan 4'ü tezgâhlarda çalışan işçilerdi.

Parti önderi Şefik Hüsnü yoldaşın önerisiyle önemsiz bir çoğunluk tarafından muhalefet liderlerinden Şevket Süreyya MK'ya seçildi.

Şefik yoldaşın bu teklifi çalışmalar sürecinde hatalarını düzeltmeleri için bir kere daha imkân tanınması isteğinden ortaya çıkmıştır. Ancak daha sonra yaşanan olaylar muhalefetin Partinin umutlarını boşa çıkardığını gösterdi.

Partinin III. Kongresi, gericiliğin silâhlı ayaklanmaya kalkışacağını önceden görerek ve ülkedeki gergin ortamı hesaba katarak Parti Genel Sekreteri Şefik yoldaşa çok geniş yetkiler verdi. Bu yetkiler içersinde gereklilik halinde, mevcut durumdan hareketle, tek başına bile karar alma yetkisi vardı.

III. Kongre Parti tarihinin en önemli kongrelerinden olmuştur. Türkiye komünist hareketinde ilk defa tezgâh başında çalışan bu kadar çok sayıda işçi MK'ya seçilmiştir. Bundan başka III. Kongre Partinin artık oluşmuş ve kısa sürede uzun bir mücadele yolu kat etmiş ve meşakkatli sınıf mücadelesine girişen, önemli siyasî deneyime sahip ve Türkiye'deki önemli sanayi merkezlerindeki işçi sınıfına dayanan bir Parti olduğunu göstermiştir.

III. Kongre sırasında Partinin durumu çok iyiydi. Parti teşkilâtları sağlamdı ve hiç olmadığı kadar çok işçiden meydana geliyordu.

Yine Akaretler Kongresi ile ilgili Marat imzalı [İ. Bilen] 12.III.1957 tarihli Bulgaristan Devlet Arşivi'nde f. Ib, op. 91, d. 166 s. 66-91 künyeli 26 sayfalık "Hepten gizlidir" ibareli "TKP-yi İÇİNDEN KEMİREN YIKICI AKIMLAR" başlıklı raporda şöyle denmektedir.

[...] 1924'te [1925 olmalı], İstanbul'da, parti konferansı [kongre olmalı] toplandı. Bu konferansta yeni bir SK. [Santral Komite/MK] seçildi. Konferansta, başlıca, üç grup karşı karşıya geldiler: Şefik Hüsnü Deymer grubu -istanbul-, Ankara grubu ve Şevket Süreyya - Hüseyin Sait grubu. Hüseyin Sait, TKP-nin Sovyetler Birliğinde kurulan kolundan gelmeydi, Partinin Bakü kongresinde SK-ya seçilmişti, istanbul konferansında: Şevket Süreyya, Hemşinli Mahmut, Vedat Nedim Tör SK-ya seçildiler.

Bu konferanstan sonra da, gerek parti içinde, gerek SK-da fikir ayrılıkları, grupçuluklar devam etti. Şevket Süreyya, partiyi tamamiyle eline almak, onun "lideri", "teoretiği" olmak istiyordu. Karşısında, kendisine, en büyük rakip, Şefik Hüsnü Değmer'i görüyordu. Şevket Süreyya'nın kendisine en yakın bulduğu elemanlar: Ahmed Cevat Emre, ismail Hüsrev Tüking, Vâlâ Nurettin ve bir dereceye kadar Nâzım Hikmet'ti. Hüseyin Sait te, sonradan, Şevket Süreyya'nın tarafına geçti.

Şevket Süreyya: eski Osmanlı ordusunda küçük subaydı. Birinci dünya harbinde, Türk ordusuyla beraber Kafkasya'ya gelmiştir. Bu adam "Turancılardandır. O zaman, bu

130. RGASPI, f. 532, op. 4, d. 392, s.1-22, 24a-110. Daktilo edilmiş kopya [Rusça].

gibi Turancıları, Türk ordusunun casusluk servisi, Azerbaycan'a, Türkistan'a gönderiyordu. Şevket Süreyya, Türk ordusu Kafkasya'dan çıkarılınca ve Sovyet rejimi kurulunca, Batum'da - Tiflis'te, Baku'da kalıyor. 1921-de Moskova'ya geliyor, KUTV.-ye giriyor. Daha Kafkasya'dayken komünist partisine geçiyor. 1923-te Türkiye'ye dönüyor.

Ahmet Cevat Emre, eski "İttihatçı'dır. Dil profesörüdür. Koyu şovinisttir. Komünist partisine Kafkasya'da girmiştir. Komintern'de çalışmış, KUTV-de ders vermiş, TKP-nin II-ci kongresine [THİF'in Ankara'daki kongresi] delege gitmiştir.

İsmail Hüsrev Töking: Almanya'da okumuştur. Babası yüksek subaydı, Alman silâh fabrikalarıyla bağlıydı. Töking, TKP-ye Ankara komünist gençlik teşkilâtından gelmiştir. KUTV-de okumuştur. Töking, Vedat Nedim Tör ve Nizamettin Nazif'la yakın arkadaştı. Nizamettin, 1922-24 yıllarında gençlik teşkilâtının sekreteriydi. 1923-te Moskova'ya, Komünist Gençlik Enternasyonali'nin kongresine gelmiştir. 1924-te partiden kovulmuştur. Gazetecidir. Şimdi, Cumhuriyet Halk Partisi'ndedir. Koyu bir Sovyet düşmanıdır. "MAH" - casusluk servisinde- çalışır.

Vâlâ Nurettin: İstanbulludur. Nâzım Hikmet'in eski arkadaşıdır. Millî kurtuluş savaşı günlerinde Anadolu'ya beraber geçmişler, Sovyetler Birliği'ne beraber geçmişler, KUTV-de beraber okumuşlar. Vâlâ, bir aralık, Komintern'de çalışmıştır. 1924-25-te Türkiye'ye dönmüş olacaktır. Türkiye'ye gider gitmez partiden çekilmiştir. Yazardır, gazetecidir. Namussuzun biridir. Polisle bağlıdır. Çok sinsidir. Daha bu geçenlerde, şimdi çalıştığı "Tercüman" gazetesinde, Sovyetler Birliği'ne çatıyordu.

Vedat Nedim Tör: Zengin bir ailedendir. Karısı Almandır, Almanya'da okumuştur, İstanbul'da Sovyetler Birliği'nin "Dış Ticaret" servisinde çalışmıştır. 1926-27 yıllarında TKP-nin sekreterliğini yapmıştır. 1927-de, SK. üyelerini, parti teşkilâtlarını polise vermiştir. Bu provokatör, sonradan, Basın-yayın genel direktörü olmuştur. Şimdi: "Doğan Basımevi" ortaklığının başındadır.

Hemşinli Mahmut: Zengin bir derebey ailedendir. Babası yargıçtı. Kendisi, Devlet Demiryollarında yüksek bir memurdur. Daha millî kurtuluş savaşı yıllarında, Türk casusluk servisiyle bağlı olduğu sonradan ortaya çıkmıştır.

Hüseyin Sait: Türkiye'ye Kırım'dan gelmiştir. Sovyetler Birliği'nde komünist partisine girmiştir. KUTV-de okumuştur. 1926-da partiden ayrılmış. Yol inşaatı işlerine girmiş, milyoner olmuş.

Faik Usta: Edirnelidir, işçilikten gelmedir. Küçük atelye sahibiydi. Sosyalist hareketlerine girmiş. Oportünist, döneğin biriydi. Komünist partisinden çekildikten sonra, fabrikatör olmuştur. Bu adam Şevket Süreyya ile bağlıydı.

Hamdi Şamilof, Babası tefeci-tüccarmış. Kendisi Sovyetler Birliği'nde komünist partisine girmiş. KUTV-de okumuştur. Fakat Marksist bilgisi zayıftı. Bu, partide sallantılar gösteren elemanlardandır. Hapiste çok yatmıştır.

XII. AKARETLER KONGRESİ VE TKP'DE MUHALEFET

Akaretler Kongresi'ne ve böylece oluşan Merkez Komitesi'ne ciddi muhalefet, Moskova'da bulunan Bİİ'den Roland ile TKF Baku MK'sından Süleyman Nuri'nin, KUTV'da bulunanları da içine alan grup hareketidir. Bu muhalefetin önce bir toplantısına ilişkin belgeleri, ardından da bu toplantıda Komintern'e verildiği belirtilen başvurularını aktaracağız. Aşağıda verdiğimiz ve Orhan, Aziz, Hilmi [?] imzalarını taşıyan toplantı notları, bu toplantıya katılmış ancak muhalefet içinde yer almayan KUTV öğrencileri tarafından muhtemelen o sıralar Moskova'da bulunan Dr. Şefik Hüsnü'ye verilmiştir.

17 nuyaber[Kasım] 1925

Ayın 16 ncı günü Balkan Federasyosu kulübünde yapılan içtima:

içtimaî faal grupa namı altında arkadaşlar toplanmışlar, içtima saat 8'de başladı. Ve Hamit yoldaş Türkiye partisinde oppozitsiyası resmen ilân etmekle ve ne demek istediğini anlayamadığımız "üçüncü enternasyonale istinaden ....yraniyemizi açık ilân ediyoruz." diyerek celseyi açtı. Ve riyasete Süleyman Nuri yoldaşla Abdülhamit yoldaşı teklif etti. Ve kabul olundu. Reis ilk teklif olarak hâzırûnun içtimada bulunduklarına dair imza etmeleri teklif ve ekseriyetle kabul olundu. Ruzname-i müzakerat:

1) Merkezî Komitenin faaliyet ve hesabı hakkındaki daklad

2) Parti yaçeykasının [hücresinin] faaliyet ve hesabı hakkındaki daklad

3) Mesail-i cariye

Svrazce [?] merkezî komitenin ve parti troykanın [üçlüsünün] iştirak etmediğini söyleyerek bu meselelerinin izahı için Hamit yoldaşa söz verildi,

Hamid yoldaşın sözlerinde esas noktalar:

Aydınlık gazetesinin amele lisanında yazılmaması burjuvaları amelelere karşı silâhlandırmıştır. Merkezî Komitenin, Türkiye'deki faaliyeti hakkında malûmat vermekten ictinab etmesi Merkezî Komitenin aciz olduğunu, hiç bir iş yapmadığını söylemiştir.

On beşlerin ele verilmesine sebep olanların birisinin, o zamanki Merkezî Komitede aza olduğunu unutmamalıyız[131]. Komsomol teşkilâtının tıbbiyelilerden ibaret olduğunu. Yani fırkanın komsomol işleriyle hiç uğraşmadığı. Nâzım yoldaşın tokat meselesi; münevverlerin ameleleri ezmesi şeklinde gösterildi. Cevad yoldaşın ticaretle meşgul olması hatta Londra'da ticaret şubeleri bulunduğu.

Netice-i kelâm fırkanın amele sınıfı için çalışmadığı, fırkada münevverlerin ameleye tahakkümünden başka bir şey yapmadıkları ve merkezî komite azalarını itibarını düşürmekten başka bir şey yapmamıştır.

Hamid yoldaştan sonra söz "Rolan" yoldaşa verildi.

1909 tarihinde Selanik Sosyalist Partisi'nden başlayarak Aydınlıkçılara tasniatta [isnatlar: suçlamalar] bulunmak kasdıyla Türkiye'de amele hareketleri hakkında bir tarihçe yaptı.

131. Mustafa Suphilerle dönen MK üyesi Mehmet Emin kastediliyor.

Bilhassa Aydınlıkçıları burjuva agenti [ajan-Rusça] olarak göstermiş ve buna da delil olarak bunların tercüme-i halleri ve hemen hepsinin paşa çocukları oldukları için böyle yapmaları tabii bulunduğunu söyledi. Ve Aydınlıkçıların komünist fırkasına mensub olamayacaklarını çünkü diğer milletlere halk düşmanı gözüyle bakarak onlara yardımdan çekindiklerini ve buna misâl olarak Rumların Türkiye'den ihracını protesto etmediklerini söyledi.

Aydınlıkçıların amele sınıfına ihanet ettiğine misal olarak da İstanbul'daki ameleye yegâne salim bir cereyan veren kendi teşkilâtının (Bîl) gazetesine muktezi paranın Aydınlıkçılar tarafından verilmeyip gazetenin kapatılmasına sebebiyet verdikleri.

Dördüncü Kongre'den sonra Komintern'in kararı mucibince İstanbul'da telif-i beyn [ara bulma] etmek üzere Komintern'in murahhası huzurunda akd edilen içtimaa Aydınlıkçıların adem-i iştiraki ve bu suretle Aydınlıkçıların amele sınıfına ihanet ettikleri.

Aydınlıkçıların birahanelerde, tufanyanlarda [?] pastalar, şampanyalar içmekten başka bir şey yapmadıklarını söyledi.

Vâlâ'nın Ahmet Cevad'a gönderdiği ve onların burjuva agenti olduklarını isbat eden mektubun onda olduğunu söyledi.

Mektebin KUTVün amelelere aid bir mektep olduğu halinde bu burjuva ajanlarının taht-ı tesiriyle mektepte yalnız münevverlerin okumasının temini ve amelelerin birçok vesilelerle mektepten tard edilip okumalarına mani olduklarını söyledi.

Mektebin parti teşkilâtını milliyetçilikle itham ve mektebin beynelmilel bir terbiye vermediğini, her milletin ayrı ayrı korjuk yaptığını göstererek isbat etmek istedi.

Türkiye'den gelen Rum yoldaşları Türklerden ayırmalarını da bunların milliyetçiliğine misâl olarak gösterdi. Ve amelelere hitaben münevverlerin bu ilimlerini kırmaları icab ettiğini ve bu cihatlarda bir ferd kalıncaya kadar devam etmedikleri takdirde sınıf haini olacaklarını - bağıraraktan - ilân etti.

Selami yoLdaşa söz verildi.

Doktorun Türkiye'de hiç amele harekâtı olmadığını söylediğini ve fırkanın yalnız amele grevlerinde rol oynadığını, amele grevlerinin de tersine döndüğü eyleyse [öyleyse] fırkamızda burjuva agenti olduğuna delildir dedi. Fırkanın hataları vardır. Kadınlar içinde hiç çalışmamıştır. Millî meseleyi ihmal etmiştir. Mektep dâhilinde oda siyasetleri fiskoslardan bahs etti. [Hüseyin] Said ve [Sarı] Mustafa [Börklüce] yoldaşların buraya geldikleri vakit Merkezî Komitenin göz yumduğu ve mezkûr arkadaşların burada MOPER'İ ve mektebi dolandırarak gittiklerini söyledi.

Hilmi yoldaş söz aldı

Eski bir partili olması hasebiyle sözlerinin daima hakikati gösterebileceğini ima eder bir tarzda söze başladı.

İstanbul'daki arkadaşların pasta ve dans salonlarında çalıştıklarını ve amele hareketi için bir şey yapmadıklarını, ufak aparat başında duranların da yukarıyı aldattıklarını darüleytam malı olan .... ve sair yoldaşların Komintern tarafından direktif verilmeyerek sipsivri gönderildiklerini, esbab-ı mucibe olarak da Komintern ile aramızdaki irtibatı temin eden arkadaşların onları fena tanıtmış olduklarından ileri geldiğini söyledi.

Kardeşi Semih hapishanesinde bulunan bir adamı proleter parasıyla sellemüsselam [gelişigüzel] Türkiye'den kaçmasına bakılmayarak Kırım'a tedaviye gönderilmesinin

bir hıyanet olduğunu, ayrıca mektep teşkilâtının pek bozuk olduğunu ve bunla bunlara sebebiyet verenlerle mücadele etmek lâzım geldiğini eski bir fırkacı teveccüh [?] etti.

Lemi yoldaş söz aldı

Kendisinin ageht olarak Hakkı yoldaşla Orhan yoldaş hizmete memur edilmek istenildiği halde red ettiğini söyledi.

Ayvansaray'daki grevde partinin hiç bir münasebeti olmadığı gibi diğer grevlerle alakadar olmadığını hatta Nâzım yoldaşın oraya gelip seyirci kaldığını grevde ameleye karşı alenen söz söylemediğini anlattı.

Bunlardan başka Salim ve Faruk yoldaşlar da burada maruz kaldıkları müşkülâttan şikâyet ettiler.

Süleyman Nuri yoldaş söz aldı

Biz burada görüştüğümüz bu mesaili en ufak teferruatına varıncaya kadar bir kişi kalsak dahi hayata tatbik etmeye bütün mevcudiyetimizle çalışacağımızı ve bizim bu sesimizin Kafkas'tan ve Türkiye'den cevapsız kalmayacağını söyledi.

Bundan sonra Selami yoldaş Rolan ve sair arkadaşlar tarafından tanzim edildiğini zan ettiğimiz bir kararnameyi Komintern'e çıkararak mevki-i müzakereye konulmasını teklif etti. Ve iki üç dakikalık bir müzakereden sonra ekseriyetle kabul olundu.

Orhan

Aziz

Hilmi [?]

Karar

1- Biz, Merkezî Komite, siyasî hat ve hareketinin muhalifleri bütün metalib ve tekliflerimizi tam iki hafta evvel Komintern'e takdim ettik, Bu vakte kadar sükûn ve bütün meselelerin halline henüz teşebbüs edilmesini böyle bir muhalif gruppalık kanuniyetini kabul ve tasdik edilmiş surette telakki ediyoruz.

2- Komintern'e verilen daklaratsiyanın bütün mesuliyetini üzerine alan biz arkadaşlar, mezkûr nazariyatı bilfiil mahallinde hayata tatbik etmek üzere en yakın bir zamanda Türkiye'ye hareket etmekliğimize müsaade gösterilmesini talep ediyoruz. Keza hat ve hareketimizi inkılabîadd ederek Komintern'in bu hususta muayyen direktifini rica ederiz.

3- Aynı suretle icab eden arkadaşların fabrikaya yerleştirilmeleri veya tahsillerinin devamına mesağ [izin] gösterilmesi meşruttur.

29/30-11-1925

Moskova'da Türkiye Komünist Fırkası

Oppozitsiyası[132]

. . .

Aşağıda verdiğimiz başvuruda kendilerini esas olarak TKP kurucusu olarak gören Sovyetler Birliği'ndeki siyasî göçmenler, başta Baku TKP'sinden Süleyman Nuri ve Bîî'den Roland, Dr. Şefik Hüsnü'nün Moskova'ya gelerek TKP Dış

132. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 21, Klasör No: 27_36, Belge No: 575-579 [Eski Türkçe].

Bürosu'nun oluşturup başına geçmesinin ardından, Akaretler Kongresi'nde seçilen Merkez Komitesi'nin bileşimi ve izlediği siyasî hattı eleştirilmekle kalmıyor, bu sorunun Doğu Seksiyonu tarafından çözüme kavuşturulamayacağı yargısına da varılıyor. Doğu Seksiyonu Başkanı olarak Petrov'a da gönderilen dilekçede Doğu Seksiyonu yöneticileri Vasiliyev, Brike ve Kitaygorodski, adları verilerek eleştiriliyor. Bu çerçevede doğrudan Komintern Başkanı olarak Zinovyev'in yanı sıra Stalin ve Buharin'e de başvurularak yeni bir konferansın acilen toplanmasını talep ediyor. Bu konferans delegelerini de sayıyor.

KOMÜNİST ENTERNASYONAL YÜRÜTME KOMİTESİ BAŞKANINA
ZİNOVYEV YOLDAŞA
Kopyalar: Rus Komünist Partisi Genel Sekreteri STALİN yoldaşa
Kopyalar: BUHARİN yoldaşa

Kopyalar: Komintern Doğu Seksiyonu Başkanı PETROV yoldaşa

Türk Komünist Partisi'nin durumu üzerine açıklama

Türk burjuvazisinin yönetimi altında Avrupa emperyalizmine karşı kurtarıcı ulusal mücadelenin birinci evresinin tamamlanması, giderek artarak varolan içtimaî çelişkiLeriyle birlikte yerel kapitalizmin gelişmesinin ivme kazanması için tüm siyasal-ekonomik önşartları yarattı. Emperyalizme karşı mücadelenin hegemonyasına sahip olan ulusal burjuvazi, Türk bağımsızlığını sadece işçi sınıfının ve tüm köylü tabakalarının aktif yardımlarıyla elde etti. içtimaî münasebetler diline çevrildiğinde bu bağımsızlık, burjuvazinin yığınları sömürme ve emekçi yığınlar tarafından yaratılmış artı değerlerin tümünü sahiplenme tekelinde Antantçı finans sermayesinden (o da belli bir dereceye kadar) bağımsızlığı anlamına gelir. Ancak gitgide Türk sanayi ticaret burjuvazisi, kendi amaçları için ve otoriteyi ellerinde tutmak için, Antant emperyalizmine karşı ve iç feodal gericiliğe karşı devrimci aracın önünde durmadı (saltanatın yıkılması, Halifenin sınır dışı edilmesi ve ona, karşı-devrimci isyanlara karşı mücadele, vb.); bu süreçte, bu burjuvazi işçilerin ve köylülerin yardımını sağladı.

Yerel burjuvazinin burjuva demokratik devrimi işçilere ve köylülere kimi demokratik özgürlükleri verme anlamında kesin sınırına kadar götürmemesi ölçüsünde, işçilerin ve köylülerin asgari iktisadî taleplerini (sekiz saatlik işgünü, asgari ücret, teşkilâtlanma, grev, basın, toplantı özgürlüğü, vergilerin düşürülmesi, tarım reformu, vb., vb.) gidermemesi ölçüsünde, tam tersine, zorbalık ve gericilik yoluna girip ilerlemesi ölçüsünde (grevci komitelerinin, sendikaların, Parti'nin dağıtılması, gazetelerin kapatılması, vb., vb.), Türkiye proletaryası ve yoksul köylüleri ve onların Komünist Partisi, burjuvazinin ülkede burjuva demokratik devrimin başında bulunmaya daha şimdiden yeteneksiz hale geldiği saptamasını yapmak zorunda kaldı.

Türkiye'nin uyanan proletaryası, köylülüğün geniş kesimleriyle bağ içinde, kaçınılmaz olarak bu demokratik devrimin hegemonu haline gelecektir.

Emperyalizmin boyunduruğundan kurtuluş mücadelesinin birinci evresinin tamamlandığının ayırt edici izleri olan bu olgular dikkate değerdir.

Bu mücadelenin ikinci evresi, demokratik devrimde proletarya hegemonyasının

başlamasından doğmaktadır. Proletarya ile burjuvazi, yanısıra emekçi köylülük arasındaki sınıfsal çelişkiler, yerli sermayenin gelişimi, sömürü oranlarının yükselmesine ve yabancı sermaye akışına dayalı olarak ivme kazandığı ölçüde artmaktadır. Türk burjuvazisi, yabancı sermaye temsilcileriyle, daha yakın bir zaman önce, kurtuluş mücadelesinin sonucunun yarattığı güçler arasındaki yeni ilişkiye uygun düşen bir antlaşmaya vardı.

Oysa yerli burjuvazinin artışı, aynı zamanda Türkiye proletaryasının da artışı anlamına gelir. Türkiye proletaryasının sınıf bilincinin gelişimi, son yıllarda, kapitalist ilişkilerin ülkede gelişiminin genel akışına uygun biçimde ilerlemektedir; kapitalist ilişkilerin artışı, sanayi proletaryasının gitgide artan yeni kadrosunu oluşturmaktadır.

Nihayet, nasıl ki Türk kapitalizmi ilk gençliğini yaşıyorsa, Türk proletaryası da kendi çıkarları doğrultusundaki mücadelede artan bir etkinlik göstererek, kendi sınıfsal çıkarlarının kabul edilmesinin şafağında yaşıyor (1920-23'te işçilerin tümünün %10'u grev yaptı. 23'ten 25'e kadar 50,000 işçi grevdeydi, yani işçilerin % 25 ile 30ü). Kısacası, bu dönem, işçi hareketindeki yükselişin eşlik ettiği sınaî yükseliş olarak nitelenebilir.

Ancak aynı zamanda Türk burjuvazisinin proletarya hareketinin böylesi bir genişlemesinin sonuçları konusundaki endişesi de artıyor. Baskılar burjuvaziye yetersiz görünüyor. Bu nedenledir ki geçmişinde polis sosyalizminin (Hilmicilik, 1921'de Kemal Paşa'nın komünist partisi, vb.) yerleştirilmesi zengin deneyimine sahip Türk burjuvazisi, şimdi de kendiliğinden işçi hareketinin sömürücülere karşı devrimci proleter sınıfının bilinçli mücadelesi haline dönüşmesine ket vurmak için harekete geçmektedir.

Türk burjuvazisi, ileri işçilerin devrimci Marksist fikirleri almasına ve komünist öncünün geniş işçi yığınlarıyla ilişkiye geçmesine ket vurmak için harekete geçmektedir. Ve nihayet burjuvazi, komünist öncü içinde burjuva veya yarı burjuva unsurlarla, bunları akıl yürütücü yazarlardan oluşmuş sekter bir gruba dönüştürerek, beşinci kol olarak, işbirliği yapıyor. Nitekim, bu alanda Rus burjuvazisinin (Struve, Bulgakof ve Berdiayef'inki gibi legal marksizm) ve ingiliz burjuvazisinin (Fabiancılık) tarihsel deneyimi, iktidara gelmiş Türk burjuvazisinin sınıfsal konumları için genel olarak yeterince kullanışlı görünüyor.

Ayırt edici yerel özellikleriyle birlikte Struvecilik Türk Komünist Partisi'nde fiilen şöyle dile geliyor;

1) Merkez Komitesi'nin yönetici grubu (Nâzım, Şefik [Hüsnü], Sadrettin Celâl, Cevat [Emre] ve şürekası), yakınlarda kapatılan *"Aydınlık"* adlı yasal bir gazetenin yasal yazı kurulundan öte bir şeyi temsil etmiyorlar. Bu kurul, kendinde, proleter yığınıyla hiçbir bağı olmayan, ancak şimdiye kadar kesinlikle bağlarını kopartmadıkları sömürücü tabakalardan (paşalar, generaller, tüccarlar, soylu spekülatörler, vb.) gelen tek tek sekter yazarları kucaklıyor.

Elbette bu gazete, işçi sınıfı mücadeLesinin gündelik politikasını Marksist açıdan analiz etmeyen, kuru kuruya akademik bir karakter kazanmıştır. Bu gazete, sınıf mücadelesinin yakın ve nihaî amaçları tartışmasını hiçbir zaman açmamıştır. Öte yandan gazete şu tartışmayı yürütmeyi uygun bulmuştur: "Türkiye'de bir işçi sınıfı var mıdır?" - onlara göre, işçi sınıfı lümpen proletaryadan ibarettir. Bu gazete, Türkiye işçilerine ulusal sermaye birikiminin seyrini artırmayı önermektedir; zira onlara göre bu birikim, sadece burjuvazinin değil, ama aynı zamanda proletaryanın da çıkarlarına denk düşmektedir. Genel olarak bu gazete işçi sınıfını burjuvaziyle işbirliği yoluna sürüklemektedir *("Aydınlık"a* ve Komintern'in V. Kongresi'nde raportör olarak Manuilski'nin konuşmasına bakınız).

2) Bu -tabiri caizse- Merkez Komitesi'nin üç yıllık çalışması boyunca, fabrikalarda

ve atölyelerde komünist hücreler zincirinin oluşturulması, 1923'te dağıtılmış sendikaların ayağa kaldırılması yönünde hiçbir gerçek girişimde bulunulmamıştır, işte bu nedenle çok daha aşikârdır ki bu Merkez Komitesi, kendiliğindenci bir biçimde patlayan grevlerin başına geçmek için hiçbir şey yapmamıştır.

Kısacası bu Merkez Komitesi, proleter kitleleri, işçi, köylü, asker gençlik arasında hiçbir teşkilâtlanma çalışması yürütmeksizin, faaliyetinin merkezini radikal üniversite öğrencilerinin dar çemberine taşımıştır. Denebilir ki üç yıl boyunca, Merkez Komitesi, en iyi durumda, işçi hareketinin kuyruğunda dolaşmadan, sol burjuva radikalizmi yönünde bir politika yürütmüştür.

3) Partinin içtimaî kompozisyonu, dar görüşlü küçük burjuva unsurlar tarafından tıkanmıştır. Parti üyesi işçiler, hakikî bir Bolşevik Partisi için varlığı tartışmasız bir zorunluluk olan bir ana proleter çekirdek oluşturmamaktadır. Genel olarak denebilir ki, Partinin hâlihazırdaki kılavuzları Parti'yi geniş işçi yığınlarıyla bağlayamadılar, bağlamak istemediler ve bağlayamazlar; nitekim geniş işçi yığınlarının Partiye girişi çeşitli Türk küçük burjuva aydın gruplarının girişinden daha zordur.

4) KUTV'daki ileri, komünist işçilerin profesyonel devrimciliğe hazırlanması, öylesi önlemlerle gerçekleşiyor ki, Merkez Komitesi'nde bir "Zubatov" (Türk Hilmiciliği) çekirdeğinin varolduğu yönünde gayrı iradî bir fikir doğmuştur. Öğrenci işçiler, her yolla terörize ediliyor. Onlar suçlanıyorlar, aşağılanıyorlar, anarşist olarak adlandırılıyorlar, susmaları için tehdit ediliyorlar, sürgüne gönderiliyorlar ve ayrıca Komintern Doğu Seksiyonu'nda Vasiliyev ile işbirliği yapılıyor. Her eleştiri sözcüğü için, işçi yoldaşlarımızın (özel talimatlarla) SSCB'nin uzak yerleşimlerine sürgün edilmesinde duraksanmıyor. OraLarda işçi yoldaşlarımızın önünde ya açlık ve soğuktan ölüp gitmek veya intihar etmek dışında bir seçenek kalmıyor (sürgünler ve intihar listesine bakınız).

Bu nedenle, Merkez Komitesinin hâlihazırdaki üyelerinin (Nâzım, Şefik, Halim, Cevat ve şürekası), yani Struveciterin, Hilmicilerin soylu ellerinin, yaşamını yitirmiş veya intihar etmiş değerli yoldaşlarımızın işçi kanlarıyla kızarmış olduğunu belirtmeye tam olarak hakkımız var.

Bu suçun amacı ne? Elleri işçi kanına batmış böylesi liderlerin amacı, ileri Türk proleterlerinin yüreğine SSCB'ye karşı şovenist bir kuşku, Komintern'e karşı güvensizlik salmak ve böylece onları teorik bir eğitim almadan Türkiye'ye geri dönmeye zorlamak veya bu küçük burjuva suç kliğinin ellerinde, boyun eğen bir araç haline getirmektir.

Ne yazıktır ki bu amaca hemen hemen varılmıştır. Henüz sürgüne gönderilmemiş öğrenci işçiler, SSCB'yi terk etmek zorunda kalmışlardır; zira paşaların ve tüccarların şımarık çocuklarının (Nâzım, vb„ vb.) alaylarına, baskılarına ve aşağılamalarına artık dayanamamışlardır.

Bu şımarık çocuklar, Doğu Seksiyonu'nun izniyle "komünist eğitim"i ve böylece Türkiye'nin devrimci işçilerini yönettiler ve yönetiyorlar. Devrimci işçiler Türkiye'ye gitmek için KUTV'dan bu liderlere karşı gizli bir hınçla, Komintern ve SSCB'ye karşı şovenist bir güvensizlikle birlikte ayrılıyorlar ve bu, anarko-sendikalist yanılsamalara, Mahnocu bir eğilime yol açıyor.

5) Bu liderlerden bir bölümü, ticarî spekülasyonla (Cevat ve öğrencileri), hükümet ve burjuva çevrelerle, zengin ebeveynleriyle ve genel olarak bu liderlerin kökenlerinin bulunduğu sömürücü ortamla (atasözündeki gibi armut dibine düşer) sıkı ilişki ve bağlarıyla uzun zamandır gözden düşmüşlerdir.

O nedenledir ki komünist işçilerin ve diğer yoksul tabakalardan gelen komünistlerin sadece bu liderlere güven duymamakla kalmayıp, aynı zamanda onlara karşı haklı olarak sınıf kini duymalarına şaşırmamak gerekir.

Bütün bu olgular ve özetler, Partimizin ve RKP'nin Türk üyesi, Süleyman Nuri yoldaş tarafından kendi adına, birinci olarak Doğu Seksiyonu özel yöneticisi olarak Petrov yoldaşa ve Petrov yoldaşın ricası üzerine ikinci olarak Vasiliyev ve Rafes yoldaşlara izah edilmiştir. Vasiliyev ve Rafes, bunların %75'inin doğru olduğunu bevan ettiler, ancak hiçbir önlem almadılar, tersine her şey önceki gibi süregitti.

Kendi kendini Partinin başkanı olarak tayin eden Doktor Şefik, yurtdışından geldikten sonra, Partimizin üyelerinin ve öğrencilerin toplantısına kendini tüm bunları inceleyecek ve Partideki hastalıkların tümünü giderecek bir kurtarıcı olarak sundu. Bir diğer deyişle Partinin parçalanmasında hatalı suçlulardan biri. Partinin ve kendisinin yargıcı haline gelecekti.

Umutsuz bir Struveci olan Doktor Şefik, elbette komünist işçilere Merkez Komitesi'nin bir raporunu sunmak istemediyse de, silâh arkadaşı Nâzım (paşa), büyük bir öngörüyle, bu Merkez Komitesi'nin teorik ve pratik bakımdan en gelişkin muhalifini oturumdan çıkartmakta gecikmedi. Elbette, o anda, geçici olarak boyun eğmekten başka bir şey yapamadık.

Bu Merkez Komitesi'nin faaliyetinin sınıfsal özü, özellikle hükümetin *"Aydınlık"*'ı kapatmasından sonra (ölü rolünü oynadı, artık gidebilir) açık ve tartışmasız bir hale geldi. Bu küçük gazetenin kapanmasıyla birlikte, Merkez Komitesi'nin sırtında gazeteden başka bir şey olmadığı, herhangi bir Parti aygıtının, az veya çok sağlam bir teşkilâtın bulunmadığı tümüyle açığa çıktı. Merkez Komitesi'nin kimi "sevgili" üyelerinin hapiste olması bir anlam taşımaz. Doktor Şefik'in teminatlarına göre, iki veya üç ayda bunlar özgürlüklerine kavuşacak. Bu anlaşılır bir şey! Türk burjuvazisi, Merkez Komitesi'nin böylesi "komünist" üyelerine artık bir daha ihtiyaç duymayacak mı?... yalnızca hapiste olduklarında değil, ama özellikle dışarı çıktıklarında!! Tüm diğer üyeler, İstanbul'daki ve Almanya'daki soylu akrabalarına sığınmak için sihirli zamanı bulmuşlar. Tutuklama öncesinde (belki de iktidarda bulunan birinin sevgisiyle) önceden uyarılmış olan 3.ncüsü keyifli işini sürdürmek üzere SSCB'nin konukseverliğinden yararlanmıştır.

Doğu Seksiyonunun çalışanlarına bu olgular için aynı açıklamalarla birbirimizin ardından daha bu yılın Temmuz ayında bir çok kez başvurduk; ancak ya belirsiz formel bir tutumla ya da tehditlerle karşılaştık.

Türkiye'nin uyanmakta olan işçi sınıfının artan aktifliği ile Parti'nin düşman yönetiminin küçük burjuva pasifliği arasındaki çelişkilerden kaynaklanan Türk Komünist Partisi'nin bunalımları, aktif işçi militanlar ve Partimizin kurucuları olarak bizleri, proletaryanın Partisini parçalayan, yapay olarak oluşturulmuş blöflerle Komintern'i kandıran Türk Partisi'nin burjuva işbirlikçisi (papuçika) politikasına karşı Türkiye proletaryasının ve Komintern'in çıkarları için en enerjik ve başkaldırmış protesto sesimizi yükseltmek zorunda bıraktı.

Türk proletaryasının çıkarları, Türk Komünist Partisi yönetimine karşı Komintern Doğu Seksiyonunun davranış hattının kaçınılmaz olarak gözden geçirilmesini gerektirmektedir; bu hattın hataları Beşinci Kongre'den önce ve sonra birçok kez belirtilmiştir.

Biz aşağıda imzaları bulunan Türk Komünist Partisinin üyeleri, disiplinli militanlar olarak, bu hattın uygulanmasına engel olmamakla kalmadık, aynı zamanda Merkez

Komitesi'nin hataları ve suçları miktarca birikerek Parti yönetiminin niteliğini değiştirinceye kadar bu hattı çiğnemedik.

Gelecek için, nesnel olarak Türk işçi hareketi içinde burjuvazinin bir ajansı haline gelen böylesi bir yönetime göz yummak, sınıfımıza karşı cinayet işlemek olur. Kimi üyelerinin ellerine işçi kanı bulaşmış böylesi bir Merkez Komitesi'nin yönetiminin varlığına göz yummak, proletaryaya karşı bu suçlara iştirak etmek anlamına gelir.

Gelişmelere seyirci kalamaz, Komintern Doğu Seksiyonu aygıtının yardımıyla Partimizde kesin değişikliği elde etme girişimimizin yararsızlığını göremez ve Vasiliyef yoldaşın arzuladığı gibi sessiz kalamazdık. Bu nedenledir ki, tarafımızdan alınmış her türlü önlemin tarihsel sorumluluğunun eksiksiz bilincine sahip olarak, bu açıklamayla dünya devrimci proletaryasının sınanmış emektar rehberleri olarak siz değerli yoldaşlara sesleniyoruz.

Bu çerçevede, hâlihazırdaki Parti Merkez Komitesi'ni fiilen yok sayarak, faaliyetini genel olarak antibolşevik, Struveci, Zubatovcu, Türkiye işçi sınıfının çıkarları ve Partinin gelişimine zararlı olarak değerlendirerek, elleri komünist işçilerin kanına bulanmış böylesi MK üyeleriyle işbirliği yapmayı tümüyle olanaksız bularak, aşağıdaki taleplerde bulunuyoruz:

1) Partimizin göçmenleriyle, Suphi yoldaşın çalışma arkadaşları, olan kurucularıyla ve KUTV'daki komünist işçilerin temsilcileriyle bir acil Konferans toplamak; yoldaşlar, Bakû'den idris, Tiflis'ten Neşirvanov, Moskova'dan Ulaştırma Mühendisliği Enstitüsü'nden Süleyman Nuri, Moskova'dan Roland, KUTV Moskova'dan Abdurrahman Hamit, Yani, Hayat (kadın), Bakü'den Nureddin, Bakü'den Akif, Erivan'dan Bedros Torosyan.

Bu yoldaşlardan bir bölümü (1918 ve daha öncesinden) RKP'nin de üyesidirler. Parti'de ve Sovyetler'de sorumlu işler yapmaktadırlar.

Tüm diğerleri en gelişmiş militan işçilerdir. Acil Konferansın başına, teorik hazırlığa sahip eski Rus bolşevik yoldaşLardan biri Komintern tarafından tayin edilmelidir; ancak bu kişi, eski Merkez Komitesi'ne sürekli destek vererek ve bizim hakkımızda takibat yürüterek halen uzlaşmacı tutumunu ortaya koymuş olan Komintern'in Doğu Seksiyonu'nun bugünkü çalışanlarından (VasiLiyef, Briquet, Kitaygorotski) biri olmamalıdır.

Konferans öncelikle aşağıdaki sorunları inceleyerek Parti Kongresi'ni hazırlamalıdır:

a) programın teorik bölümünün hazırlanması,

b) asgari programın gözden geçirilmesi,

c) köylü ve millî ekalliyetler sorunundaki politikanın tezlerinin hazırlanması,

d) sendikal tek cephe sorunu ve bunun kazanılması,

e) fabrika ve atölye hücreleri modeline dayalı olarak Partinin reorganizasyonu,

f) Parti tüzüğü ve Partide işçilerin teşkilât ve yönetim hegemonyasını sağlayacak biçimde sosyal bileşimin iyileştirilmesi,

g) Parti'nin gizli aygıtının düzenlenmesi ve bir gazete ve derginin organizasyonu,

h) Mali sorun

i) KUTV'daki Türk komünist işçilerin eğitim programının gözden geçirilmesi.

Sürgün edilmiş yoldaşların ve ölüm ve intihar nedenlerini ve KUTV'daki Türk seksiyonunun durumunu nesnel olarak incelemek için özel bir komisyonun tayini.

2) SSCB'nin değişik bölgelerine KUTV'dan sürgün edilmiş Türk öğrencilerin Moskova'ya geri dönmesini sağlamak.

3) Cevat ve Cevatçılar hakkında Bakûdeki Salih Zeki yoldaşın ve Tiflis'teki Zakçeka'nın gizli belgelerini talep etmek.

4) Merkez Komitesi'nin hâlihazırdaki üyelerinin buradaki ve İstanbul'daki çalışma ve

yaşama tarzları hakkında Moskova GPU'su Doğu Seksiyonunun gizli bilgilerini talep etmek,

5) Tarafımızdan Cevat, Nâzım, Sadrettin Celâl, Şefik ve şürekası hakkında hükümet ve burjuva çevreleriyle ilişkileri konusunda belirtilmiş olgular ve kuşkuların gözden geçirilmesi bitinceye kadar, bunların Partimizde kalması sorunu açıkta tutulmalıdır. Ancak sizden hangi katılımla olursa olsun bunları ivedi olarak Parti yönetiminden ayırmanızı ve hiçbir durumda, önerilen Konferans'ın kapalı oturumlarına kabul etmemenizi rica ediyoruz.

6) Komintern, Parti Kongresini çağırmalı ve gelecekteki merkez komitesi için genel olarak işçi ve eski Parti kurucuları gibi onların güvenine sahip unsurlardan yeni bir yönetim grubu oluşturmalıdır.

7) Parti Kongresi açılıncaya kadar, Komintern aşağıdaki yoldaşlardan oluşan yeni bir geçici Merkez komitesi oluşturmalıdır: SSCB'de bulunan ve adaylıklarını daha sonra önereceklerimiz arasından 3 yoldaş, istanbul işçi militanlarından 2 yoldaş ve 1 Komintern temsilcisi. Nihayet bir kez daha Komintern'in Doğu Seksiyonu çalışanlarının (Vasiliyef, Briquet, Kitaygorodski) Türk partisi konusundaki tutumunun doğru olmadığını vurgulamayı gerekli görüyoruz. Hatalarının anlamı, Rus Bolşevik Partisi'ne üye olmakla birlikte, Türk proletaryasının yukarıda adı geçen papuçiklerinin Marksist lafazanlığının müziğinde, hâlihazırdaki zaferini kutlayan, ancak geleceğinden korkuyla titreyen ulusal burjuvazinin ideolojik bağrından çıkmış Türk Struveciliğinin bir senfonisinden öte bir şey bulmamalarıdır.

Doğu Seksiyonundaki yoldaşlar hatalarının özünü kavramışlarsa da, elbette Radek'in taktiğinin bilinen bir yöntemini uygulamışlardır: Her şeyi bilmek, ancak Komintern'in yöneticisi yoldaşlara hiçbir bilgi vermemek.

Eğer ancak bugün bu yoldaşlar bunların %75'inin doğru olduğunu açıklıyorlarsa, bu onların politik yetişkinliklerine onur getirmez. İşte bu nedenledir ki, bize, siyasî olarak ve samimiyetle daha iyi eğitim görmüş Rus yönetici yoldaşlar vermenizi rica ediyoruz.

Komintern, burada belirtilen sorunlar çerçevesinde tüm Parti teşkilâtlarında geniş bir tartışmayı gerekli görürse, bu durumda, Türkiye'de çalışan yoldaşlarımızın da bu tartışmaya katılmalarına olanak vermek üzere, bize bu tartışmayı (ihtiyatlı bir biçimde) basında da yürütme izni vermenizi rica ediyoruz. Basındaki tartışmanın yönetimi elbette yeni Merkez Komitesi'nin ellerinde olmalıdır. Belirtilen tüm olgular, gerektiğinde adlarını verebileceğimiz bir takım Rus yoldaşlar tarafından da, umduğumuz gibi, doğrulanabilir. Ayrıca, gerekiyorsa bu yoldaşlar size bizim hakkımızda da bilgi verebilirler. Bakü'deki eski Parti yöneticisi yoldaşlar, ayrıca Mikoyan, Orconikidze ve Lominadze yoldaşlar da Süleyman Nuri yoldaşı tanırlar.

Herhangi bir korku duymaksızın bu açıklamanın altına imzalarımızı koyduk. Üzerimize yeni bir baskı gelirse, son tahlilde bizleri sizin savunacağınızı ve burada ve Türkiye'de bulunan militan Türk işçilerinin bunlara karşı direneceğini umuyoruz.

Türkiye'deki yoldaşlar, bunların yanısıra Baku, Tiflis, vb.'de çalışan TKP üyesi diğer yoldaşlar bu açıklamayla ilgili imzalarını göndereceklerdir.

Sesimizin, analizimizin, özetimizin, öneri ve perspektiflerimizin hatasızlığına inandığımız gibi nihaî zaferimizden de emin bulunuyoruz; zira Türkiye işçi sınıfı ve onun Komünist Partisi, Komintern'in yönetimi altında, Struvecilikten, Brandlerizmden, Hilmicilikten ve doğmakta olan komünist harekete eşlik eden diğer hastalıklardan kurtulacaktır.

En sıcak komünist selâmlarımızla,

[EL yazısı son paragraf "HİLmiciLik" dışında aynen yinelenmiş]
(İMZALAR)

1. Hilmi Rıza
2. ??
3. ??
4. Farok Kadafary
5. ??
6. Krimski
7. ??
8. ??
9. Abdurrahman
10. ??
11. Roland
12. Süleyman Nuri
13. ??

EK

1. TÜRK KOMÜNİST PARTİSİNİN HÂLİHAZIRDAKİ MERKEZ KOMİTESİNİN VE TARAFTARLARININ SOSYAL BİLEŞİMİ

2. MUHALEFETİN SOSYAL BİLEŞİMİ

1. Merkez Komitesi'nin Bileşimi

1. SADRETTİN CELÂL (Abdülhamit'in eski Sadrazamı ve Karşı İstihbarat Kumandanı General Celâl Paşa'nın oğlu)
2. NÂZIM [Hikmet] (General Hikmet Paşa'nın oğlu)
3. VÂLÂ [Nurettin] (General Nurettin Paşa'nın oğlu)
4. FAHRİ, subay (General Fahri Paşa'nın oğlu)
5. ŞEVKET SÜREYYA [Aydemir] (Generalin oğlu)
6. DOKTOR ŞEFİK [Hüsnü] (Tüccar soylusunun oğlu)
7. HÜSEYİN SAİT (Tüccar ve tüccarın oğlu)
8. AHMET CEVAT [Emre] (Spekülatör, eski din hocası)
9. DOKTOR CEVDET [Baytar Ali Cevdet] (Doktorun oğlu)
10. HALİM [Hasan Âli] (Eski Askerî Tıbbiye öğrencisi, Gerici Büyük Memurun oğlu, "işçi gençlik" yöneticisi)

2. Merkez Komitesi yandaşı, KUTV öğrencilerinin bileşimi

1. CEM (Geçen sene Ulusal Kulübün eski sekreteri)
2. ORHAN (subay, Parti üyesi, polis komiserinin oğlu)
3. SADIK(Parti üyesi, öğrenci, tüccarın oğlu)
4. MESRURE (Karanlık bir kadın)
5. İSMAİL [Bilen] (Eski kaçakçı, Bahriye Mektebi öğretmeninin oğlu)
6. MEHMET BAYTAR (asker)
7. SAKİR (işçi)
8. AZİZ [Hüsamettin Özdoğu](işçi)
9. FAİK (işçi)
10. HAKKI (işçi)

2. Muhalefetin sosyal bileşimi (KUTV öğrencileri)

1. MAHİR (ilkokul öğretmeni, muhalefet nedeniyle ihraç)

2. HAMİT (Sürgüne gönderildi, fakat gitmeyi reddetti)

3. ABDURRAHMAN (metalürji işçisi, işçi oğlu)

4. SALİM (metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Vosnes. Hükümetine gönderildi ve isteyerek geri döndü)

5. MAZLUM (metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, sürgüne gitmeyi reddetti ve Türkiye'ye gitti)

6. ECVET (metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, sürgüne gitmeyi reddetti ve Türkiye'ye gitti)

7. RAİF (metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitmeyi önerdi)

8. ARİF (metalürji işçisi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitmeyi önerdi)

9. FEYZİ (işçi, işçi oğlu, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitti)

10. SİNASİ (işçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Kazan'a gönderildi, isteyerek geri döndü, Türkiye'ye gitmeyi önerdi)

11. RAŞİT (işçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitti)

12. SERVER (işçi, Ekaterinburg'a gönderildi, soğuktan öldü)

13. NİYAZİ (işçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Bakü'ye gönderildi, protesto için intihar etti)

14. HAMDİ (işçi, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gitti)

15. KERİM (köylü, muhalefet nedeniyle ihraç, Moskova'da kaldı)

16. FERİT (gazeteci, muhalefet nedeniyle ihraç, Tver'e gönderildi, Türkiye'ye gitti)

17. Doktor SELİM (Bu olayların ve soruşturmaların sonucunda delirdi)

18. HİLMİ (Moskova'da yaşıyor, işçi, fabrikada çalışıyor)

19. FARUK (ilkokul öğretmeni)

20. KRİMSKİ (tütün işçisi)

21. AKİF (metalürji işçisi, muhalefet nedeniyle ihraç ve Bakü'ye gönderildi)

22. İSA ABDULLAH (fırıncı, Türkiye'ye gönderildi)

23. HASAN (asker, köylü, muhalefet nedeniyle ihraç, Türkiye'ye gönderildi)

24. YANİ (metalürji işçisi -Rum-)

25. YORGO (metalürji işçisi Rum-)

26. DİNA (inşaat işçisi Rum-)

27. NİKO (genç işçi -Rum-)

ve diğer 6 Rum işçi.

PARTİ ÇALIŞMASININ DIŞINDA BIRAKILMIŞ YOLDAŞLAR, muhalefet nedeniyle

1. KÂZIM [Vanlı, Kip] (V. Kongre delegesi, Türkiye'ye gitti)

2. [Ziynetullah] NEVŞİRVAN (ilkokul öğretmeni, Parti teorisyeni, Moskova'dan uzaklaştırıldı, Tiflis'te çalışıyor, Tiflis Üniversitesinde profesör)

3. İDRİS (Partinin aktif militanı, ilkokul öğretmeni, Baku Parti okulu idarecisi)

4. NURETTİN (ilkokul öğretmeni, Baku Parti okulu öğretmeni)

5. SÜLEYMAN NURİ (Moskova Ulaştırma Mühendisliği Üniversitesinde öğrenci,

demirci oğlu, 1918'den beri RKP üyesi, Bakû'de Partinin aktif militanı, SUPHİ'nin yakın çalışma arkadaşı, Komintern III. Kongre delegesi)

6. ROLAND (profesyonel devrimci, Parti kurucularından biri, istanbul'daki kızıl sendikaların (Profintern üyesi) eski genel sekreteri, Profintern II, ve III, Kongre delegesi, Komintern III., IV, ve V. Kongre delegesi)

7. HAYAT (kadın ilkokul öğretmeni, muhalefet nedeniyle KUTV'dan çıkartıldı, Moskova'da kaldı, işsiz)

8. BEDROS (işçi, Türk hapisanesindeydi, Moskova'ya geldi, muhalefet nedeniyle KUTV'dan çıkartıldı, Türkiye'ye gönderildi)

9. SALİH(müzisyen, KUTV öğrencisi, muhalefet nedeniyle Türkiye'ye gönderildi)

10. JOSEPH (genç, komünistin oğlu, muhalefet nedeniyle Parti çalışmasından uzaklaştırıldı)

Bu olgular Türkiye Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi'nin "ZUBATOVCU" hattını yeterince gösteriyor. Gerekirse, hâlihazırdaki Türk MK'nın politik hattının, komünist işçilere her türlü marksist teorik eğitimi yasaklamayı ve işçi hareketinin başına ulusal burjuvazinin ajanlarını koymayı görev bildiğine ilişkin daha ayrıntılı kanıtlar sunabiliriz.[133]

133. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1,* CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 486-508 [2 nüsha] [Fransızca].

XIII. SOLDA SÜKÛN

1925 Şubatının ortalarında Doğuda patlak veren Şeyh Sait ayaklanması, dinî kisve altında bir Kürt milliyetçilik hareketini temsil ediyordu. O sıralar teşkilâtlanıp yayılmaya başlayan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası da, Halk Fırkası'nın giriştiği siyasal devrimlere ve özellikle lâikliğe karşı halk kitleleri arasında doğan tepkilerin aracı olmak yönelimini göstermeye başlamıştı. Hükümet, bu yeni partiyle demokratik bir özgürlük düzeni içinde mücadele edebilmek için, ya attığı devrimci adımlarda gerileyecek ya da muhalefeti büsbütün kaldıracaktı. Kürt ayaklanmasının görünüşte bir dinî irtica temeline dayanması, bu hareketi hızla bastırmak isteyen hükümetin daha geniş bir çerçeve içinde Halk Fırkası'na karşı belirmiş bütün tepkileri boğmasına yolaçmıştır. Yeni kurulan İsmet Paşa kabinesi, bir yandan Doğu'daki ayaklanmayı askerî tertiplerle tasfiye ederken, bir yandan da Takrir-i Sükûn Kanununa dayanarak her türlü muhalefeti söndürmüştür[134].

Aydınlık'ın son sayıları (30 ve 31) yayımlandığında, Şeyh Sait ayaklanması henüz patlak vermemişti; ondan sonra çıkan *Orak Çekiç'in* son sayıları (6 ve 7) ise -gazetenin yalnız işçilerle ilgili olaylara bakmak ilkesini de çiğneyerek- ayaklanmaya karşı yazılara geniş yer ayırmış ve hükümeti kayıtsız-şartsız desteklemişti. Buna rağmen, solcu çevrenin her iki organı da, başka birtakım muhalif ve sağcı süreli yayınlarla beraber, 12 Mart 1925'te Heyet-i Vekile tarafından kapatılmıştır[135]. Ankara hükümetinin, İstanbul'daki solu susturmak için Doğudaki isyanı vesile edişinde, *Aydınlık* çevresine rakip birtakım işçi örgütlerinin kışkırtmaları da etkili olmuş olabilir[136].

134. 4 Mart 1341 tarih ve 89 numaralı Takrir-i Sükûn Kanunu'nun birinci maddesi gereğince,
'İrticaa ve isyana ve memleketin içtimâi nizamını, huzur ve sükûnunu ve emniyet ve asayişini ihlâle bâis bilumum teşkilât ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı, hükümet, reisicumhurun tasdiki ile, resen ve idareten men'e mezundur.
İşbu ef'al erbabını, hükümet İstiklâl Mahkemesi'ne tevdi edebilir.'
Düstur (Üçüncü Tertip), cilt VI, s. 144.

135. *Aydınlık'ın* yasaklanışı hakkında bak. Aydemir, *Tek Adam*, III, s. 228. Burada *Orak Çekicin* adı geçmemekle birlikte, onun da *Aydınlık'ın* akibetini paylaştığını, *Akşam* gazetesinin bir haberinde Nâzım Hikmet'le ilgili olarak söylenen şu sözlerden anlıyoruz:
Heyet-i Vekile kararıyla seddedilen *Orak Çekiç* namındaki komünist gazetesinde uzun uzadıya makalât neşretmiş ve garip birtakım şiirler yazmıştır.' (22 Temmuz 1925), s. 1- "Komünizm Tahkikatı'. [Aslında 'garip' sanat şiirleri *Aydınlık'tındı*. *Orak* Çefeip'tekiler manzum hicivlerden ibarettir.] *Orak Çekiç*, ileriki yıllarda -8'inci sayıdan itibaren- illegal olarak yayımlanmaya devam etmiştir.
Ayrıca bak. 'Takrir-i Sükûn Kanunu'nun Tatbikatı - Beş Gazete ve Üç Mecmua Sed' Edildi.' *Cumhuriyet*, 7 Mart 1925. Bunlar, Trabzon'da çıkan *İstikbâl*, Adana'da çıkan *Sayha*, İstanbul'da çıkan *Tevhid-i Efkâr*, *Son Telgraf*, *İstiklâl* gazeteleriyle, *Sebilürreşat*, *Aydınlık* ve *Orak-Çekiç* dergileridir.
(Birbuçuk yıl sonra İzmir suikastı girişimi nedeniyle asılacak olan) Erzurum mebusu Rüştü Paşa, Meclis'te Takrir-i Sükûn Kanununun 'makable teşmili'ni eleştirmiş, 'Hükümet, hürriyet-i matbuatı, kelâmı, içtimâi ihlâl etmemelidir' demiştir. *Cumhuriyet*, *12* Mart 1925.

136. Örneğin, Etem Ruhi *Amele Sadası* gazetesinin bir başyazısında şöyle demektedir:

Dergi ve gazetelerinin kapatılmasına imkân veren Takrir-i Sükûn Kanunu'nun, İstiklâl Mahkemelerine de sevk yolunu açmış olması, *Aydın*-Zı&'çıların başına neler gelebileceğini pek açık anlatıyordu[137]. Bunun üzerine, durumu sezinleyen yazarlardan Dr. Şefik Hüsnü ve Hasan Âli, daha Nisan ayında yurt dışına kaçtılar[138].

'Bugün memleketimizde ameleci, amele kahramanı gibi ortada dönen birtakım komünist taslağı küçük beyler görürsünüz ki bunların su içtiği kaynağın neresi olduğunu, hayat-ı ilme vukufu olanlar tamamıyle biliyor, işte bu kabil bazı küçük beylerin amele arasındaki bazı züppelikleridir ki, hükümet ve millet nazarında amele hakkının tecelliyatına mani teşkil eden birtakım tereddütlerin husulüne badi oluyor. Amele işi dediniz mi derhal herkes yan yan bakıyor. Amele meselesi dediniz mi, mutlaka altında bir Bolşeviklik var zannediliyor. Bu su-izanları, bu şüpheleri amelemize tevcihe sebep olan hadiseler hiç şüphesiz birkaç komünist taslağı gencin, hayat-ı beşer ve onun felsefesi hakkında zerrece malûmatı olmayan, hayat namına yalnız Lenin'in veya Karl Marx'in kitaplarını okumuş ve yalnız ona Allah gibi tapmış birkaç safdil çocuğun, Türk amelesine getireceği zararları hiç de takdir edemeyen çocukça nümayişleri, Rus Çekalarını taklide özenen yoldaşlık züppeliğidir.'

'Türk Amelesi Gözünüzü Açınız,' *Amele Sodası*, No. 3 (2 Mart 1341), s. 1. Haftalık *Amele Sodası* gazetesi, 12 Şubatta çıkmaya başlamıştır. Bulabildiğimiz en son sayısı (No. 9), 16 Nisan tarihini taşımaktadır. Bu organın da, komünist aleyhtarı tahrikatına rağmen, 1925 baharının yasaklama fuyası içinde eriyip gittiği anlaşılıyor.

[Eteni Ruhi ve *Amele Sadası'mn 'Aydmlık-TİÇSF'* çevresine karşı çıkışının yeni bir şey olmadığını, eskiden beri, özellikle Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan bu gruba saldırılar yapıldığını unutmamak gerekir. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, s.* 131-36'da özetlenen, Emiroğlu'nun (H. Hilmici) "Sosyalist Fırkası ve Muarızları" başlıklı ve "Cici Beylere" ithaflı bir yazısı *(Haftalık Gül Bahçesi,* No. 1, 11 Teşrinisani 1337), gerek muhteva, gerek üslûp itibanyla Etem Ruhi'nin tutumunu andırmaktadır.!

137. Komintern'ce verilen bilgilere göre: TKP 1925'teki tutuklamalardan önce *Aydınlık* adlı yasal bir aylık kuramsal organ (1.500 tiraj), aynı adla *[Fevkalâde Amele Nüshaları]* bir işçi organı (3.000 tiraj), *Orak Çekiç* diye bir haftalık gazete; ayrıca yasadışı bir organ yayımlamaktaydı. Bunlardan başka beş tane yasal risale (toplam tiraj 15.000) ve birçok yasadışı risaleler çıkarmıştı. Parti, Kemalist özgürlüğün değerini abartarak 1924'te bütün aygıtını yasallaştırmış ve bu yargılama sonucunda geniş ölçüde zayıflamış ve çözülmüştür. *The Communist International: Between the Fifth and the Sixth World Congresses, 1924-28* (London, 1928), s. 404.

138. Anlaşıldığına göre, Dr. Şefik Hüsnü, Almanya'ya; Nâzım Hikmet ve Hasan Âli, Rusya'ya gitmiştir. [Babayev, Nâzım üstüne yazdığı biyografide, TKP'nin bu sıralar Nâzım Hikmet'i İzmir'de bir yeraltı basımevi örgütlemesi için görevlendirdiğini; ozanın ancak Temmuz ya da Ağustos ayında partinin isteği üzerine, gizlice Sovyetler Birliği'ne geçtiğini belirtiyor: s. 114.] Bkz. Attila Coşkun, *Siyasal Yaşamından Kesitlerle — Nâzım'm Davaları* (Cem Yay., 1989), s. 27: "Nâzım'in İzmir'deki Gizli Yaşamı."] Mahkeme kararında, bunlarla birlikte "firari" sayılan Ali Cevdet'e gelince, o 1924 gününden beri Türkiye'de bulunmuyordu, çünkü 1919'da yarım kalan Veterinerlik öğrenimini tamamlamak üzere (bak. yukarıda Bl. 111/n. 24], hükümet tarafından Almanya'ya gönderilmişti.

Ali Cevdet, bu durum karşısında Berlin'den yurda dönmeyerek Sovyetler Birliği'ne sığınmıştır. Dr. Şefik Hüsnü anılarında onunla ilgili olarak şunları söylüyor: "Cevdet Rusya'ya hicret ettiği zaman ihtisasını henüz bitirmişti ve Rusçayı da bilmiyordu. Rusya'da kısa zamanda dil öğrendi. Bir müddet sonra da işittik ki, Moskova Üniversitesinde profesör olmuş."

(Bak. Kâzım Alöç, "İfşa Ediyorum - 1," *Yeni Gazete, 20* Nisan 1967.) Ali Cevdet, ayrıca Komintern'in Türkiye Seksiyonunda çalışmış ve birkaç kere de gizlice memlekete girip çıkmıştır.

XIV. GENÇLİK HAREKETİ

TÜSTAV Komintern Arşivi'nin Komünist Gençlik Enternasyonali bölümü üzerinde, 1. Ciltte de belirttiğimiz gibi, Emel Seyhan Atasoy, Meral Bayülgen, Banu İşlet ve Cemile Moralıoğlu Kesim çalışıyorlar. Biz gençlik ile ilgili, biri Fahri [Baytar Ali Cevdet] ve diğeri Halim [Hasan Âli Ediz] tarafından kaleme alınmış 2 raporu aktaracağız. TKP'nin aynı zamanda MK Siyasî Büro üyesi olan Fahri'nin kaleme aldığı ilk rapordan öğrendiğimize göre 1 Mayıs 1923'ten bu yana TKGB adına gönderilmiş raporlara cevap alınamıyor; bu da yaklaşık 1 yıldır Türkiye'deki gençlik faaliyetinin doğrudan TKP MK yönlendirmesi altında yürütüldüğü anlamına geliyor. Fahri'nin bu bir yıllık faaliyeti özetlediği raporunun sonunda bundan sonraki çalışmalar için gerek duydukları hacamalarla ilgili bütçeyi de gönderiyor. Fahri'nin raporundan görüldüğü kadarıyla TKGB'nin taşra faaliyeti aynı zamanda TKP'nin işçi çalışmasının da belkemiğini oluşturuyor. Gençlik faaliyetinin ardında yer alan raporda ise TKP'nin gelişimi ve mevcut teşkilâtları hakkında bilgi veriliyor.

* * *

7 Nisan 924
İstanbul

Komünist Gençler Enternasyonali'ne
Aziz Yoldaşlar

Bir Mayıs 923 tevkifatından sonra yazdığımız müteaddit mektuplar cevapsız kaldı. Gönderdiğimiz raporlardan bir netice çıkmadı. Aradan geçen bu müddet zarfında şüphesiz ki biz boş durmadık. 1 Mayıs'tan sonraki hadisâtı hülâsa olarak bir defa daha yazıyor ve bu raporumuzu nazar-ı dikkate alacağınızı ümit ediyoruz.

921 senesinden itibaren organize bir kuvvet halinde faaliyete girişen "Türkiye Komünist Gençler Birliği"nin 1 Mayıs 923 tevkifatına kadar yaptığı işler hakkında kâfi bir malûmatınız vardır. Mayıs'ta en mühim arkadaşlarımızın tevkif edilmesi, hariçle olan bütün liyezonlarımızın felce uğraması, gençlik hareketini muvakkat bir zaman için faaliyetten mahrum bıraktı. Arkadaşlarımızın muhakemesi ve burjuva terörü ile geçen Haziran, Temmuz, Ağustos aylarında hiçbir faaliyette bulunulmadı. Ancak, tevkif edilen arkadaşlar yerine tâli derecedeki arkadaşların ikamesi, mütebaki kuvvetlerin tensiki ile vakit geçirildi, illegal olarak neşredilen üç gençlik mecmuası (bir) tane olarak neşredilmeye başlandı. 923 Eylülünden itibaren gençler, tekrar faaliyete başladılar. Takibata uğradıkları için çalışamayan arkadaşların bir kısmı yeniden çalışmaya başladılar. Onların avdeti ile kuvvetlenen teşkilât daha fazla tevsi ve tensik edildi, işlerin daha muntazam gidebilmesi için, teşkilât ve propaganda ile uğraşmak üzere beş kişilik bir "Teşkilât ve Propaganda Bürosu", dört kişilik bir "Neşriyat Bürosu" vücuda getirildi. *"Genç Komünist"* ismindeki illegal mecmua çok iyi bir şekilde intişara başladı. Bu devrede gençlik hareketi en ziyade mektep talebesi ve işçi gençliği arasında, hassaten Darülfünunun muayyen şubelerinde vüsat kesbetti. Arkadaşların komünizm nazariyatı sahasında daha fazla malûmat edinebilmeleri için, bütün arkadaşların (Marksist Kurjokları-Grupları-)ndan geçmeleri hakkında bir karar verildi. Ve gençlik arasında müteaddit kurslar teşkil edildi. Bu kursların teşkilinde Moskova'da Şark Darülfünûnu'ndan

gelen arkadaşın çok kıymetli muavenetleri oldu. Aynı zamanda amele arasına girmek için de çalışılıyordu. Bu suretle, tramvay, şimendifer işçileriyle, Yedikule şimendifer fabrikasındaki işçiler arasında makinist, şoför gibi arkadaşlarımızın vücutlarından istifade ederek oralarda (amele hücreleri) teşkiline başlandı.

Kitap, yer, velhasıl bütün maddî vesaitsizliğe rağmen her geçen gün gerek hücre, gerekse arkadaş adedini arttırıyordu.

İstanbul haricinde de, işçilerin nispeten kesif bulundukları yerlerde de faaliyette bulunmak lüzumunu hisseden gençlik, izmir, Ankara'daki dağınık işçi kuvvetlerini de toplamaya uğraştı. Bu maksat için faaliyette bulunmak üzere İzmir'e birkaç arkadaş da gönderildi. Ve oradaki İmalat-ı Harbiye amelesi arasında hücreler teşkil edildi. Bundan maada, izmir Sanayi Mektebi'nde, izmir Lisesi'nde de hücreler vücuda getirildi. Ankara'daki tevkifattan sonra tamamıyla inhilâl eden Ankara hareketi, birçok teşebbüslerimiz neticesinde canlanmaya başladı. Bu suretle Ankara'daki amele ile de temas ve rabıta tesis edildi. Bu faaliyetlerimiz neticesinde İstanbul'dan maada, izmir, Ankara, Kayseri, Adana, Eskişehir gibi şehirlerde ufak hücreler vücuda getirildi ve bütün bu yerlerdeki hareketler, gençlik hareketine rabtedildi.

Maamafih onlarla mevcut münasebetimiz ve rabıtamız maddî vesait iktizasından dolayı çok müşkül bir tarzda yapılmaktadır.

Son bir iki ay zarfında gerek mekteplerde, gerekse amele arasındaki hareketimiz çok genişledi. Gençliğin kemî ve keyfî kuvvetleri 1 Mayıs 923 hareketinden on misli fazla büyüdü.

Bu hareketimizi tevsi ve mevcudu idame için çok acil bir muavenete ihtiyacımız var. Bize yapılacak muavenet bütün Anadolu'ya râci bulunmaktadır. Zira Anadolu'daki bütün yoldaşlarımız gözlerini İstanbul'a dikmiş, buradan yapılacak muavenete intizardadırlar. Bütün vesaitsizliğe rağmen illegal çıkarmakta olduğumuz *"Genç Komünist"* mecmuasını neşre devam ediyoruz.

Maddî muavenetiniz vâki olduğu takdirde on beş günde bir intişar etmek üzere legaL bir gençlik mecmuası neşredeceğiz. Bundan maada, şimdiye kadar Türkçe lisanında intişar etmemiş komünizme ait mühim birçok eserleri de peyderpey neşretmeye başlayacağız. Anadolu'nun işçi merkezlerinde seksiyonlarımız ve muhaberemiz bulunmasına rağmen iyi bir liyezonumuz mevcut değildir.

Bunun için de, legal bir işçi kütüphanesi tesis etmek istiyoruz. Bu kütüphane, münhasıran işçiliğe ve komünizme ait her lisanda mevcut eserleri bulunduracak, aynı zamanda Anadolu şehirleri ve hariçle münasebette bulunmak için, müracaat için iyi bir merkez olacaktır.

Legal intişar edemeyen kitapları da ayrıca illegal olarak neşretmek istiyoruz. Bütün bunlardan maada, gizli içtimalar için gizli bir büronun vücûdu da lûzımdır.

Evvelce, Viyana ve Berlin'den Fransızca ve Almanca kitap ve resail hakkında yardım görüyorduk. Bugün onlardan da bir muavenet görmüyoruz. Yine eskisi gibi, bu gibi kitap ve resailin yazacağımız adreslere gönderilmelerinin teminini rica ederiz.

Aynı zamanda oradaki Şark Darülfünunları kurslarını itmam etmiş Türk arkadaşların acilen buraya gönderilmelerini rica ederiz. Onların avdetiyle beraber biz oraya birçok arkadaşlar gönderebiliriz.

- Yukarıda yazdığımız hususatın temini için altı aylık bir bütçe tertip ettik. Aşağıya dercediyoruz. Aynen kabul edileceğini ümit eder ve peşinen teşekkürlerimizi takdim ederiz.

Türk Lirası			
60	On beş günlük bir gençlik mecmuası		60
60	Ayda dört forma kitap		60
40	Mecmua için legal bir büro		40
40	Büro için bir miLitan		40
20	Bir işçi Kütüphanesi (kira)	30	
30	Kütüphane için bir militan	30	
50	illegal neşriyat için		50
20	illegal büro		20
20	Kırtasiye ve sair zaruri masarif		20
300	Ayda		350
			6
350			

Altı ayda: 6x350 = 2100
400 kütüphane tesisi için

2500

Altı aylık 2500

Altı aylık bütçemizin yekûnu olan (2000) iki bin lirayı ve teferruatını yazdık. Faaliyetimizin sekteдâr olmaması için acilen gönderilmesini şiddetle rica ederiz. Komünist selâmları.

Türkiye Komünist Gençler Birliği
namına
Fahri[139]

[Sayfanın ortası silik, okunmuyor]

1- Son bir sene zarfında, Türkiye'de [....] arasında bir vahdet husule gelmiş ve bütün uzuvlar tek bir parti etrafında toplanmışlardır.

2- Bu toplanma keyfiyeti kısmen hadisatın şevkiyle [....] vücut bulmuş, kısmen de Komintern'in bu sahada vâki olan [....] müteaddit direktifleri neticesi olmuştur.

3- Hadisatın şevkiyle vâki olan toplanma, teşkilât [....] inhilâl etmiş veya dağılmış [Ankara HİT] olan iyi uzuvların bi'z-zarure mevcut olan veya [....] tek bir teşkilâta iltihakları tarzındadır.

4- Bugün bu suretle merkezi istanbul'da olan ve Anadolu [....] muhtelif yerleriyle [....] ufak şubeleri buLunan tek bir parti vücuda gelmiştir.

-Mevcut Diğer Teşkilâtlar Ne Oldu?

5- Evvelce mevcut olan [UİT/Bİİ] adlı teşkilât, millî hükümetin istanbul'da teessüsüyle faaliyetten çekilmiş ve ihtiva ettiği uzuvlar, kısmen Yunanistan'a, kısmen de Rusya'ya

139. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 637-638 [Eski Türkçe].

ilticaya mecbur olmuştur. Memlekette kalan pek az miktardaki arkadaşlar da Türk partisine iltihak ve onun direktifi altında çalışmışlardır.

6- Yine İstanbul'da mevcut olduğu zannedilen (Yahudi Grubu) namını alan grup da iki ay evvel davetimiz üzerine teşkilâtımıza müracaat etmiş ve direktif istemiştir. (10) tane olan ve kısm-ı azamı bankalarda bulunan uzuvlarını partimize takdim ve direktifleri altına vazetmişlerdir...

7- (İsmail Hakkı) namındaki avantürist adam evvelce Komintern mümessilinin de bulunduğu bir kararla partimizden tard edilmiştir. Bugün kendisi çalışmadığı gibi 'nin *[orijinal metinde boş bırakılmış]* bir uzvu da değildir. Bir zamanlar, evvelce (UİT/Bİİ)'ye merbut olan ve bunun inhilâliyle nihayet bize iltihak eden (7) kişilik Rum gençleriyle teşrik-i mesaî etmiş ise de nihayet oradan tard edilmiştir ki şimdi bu (7) kişilik Rum gençleri bize iltihak etmişlerdir.

8- *[bir satır silik, okunmuyor]* hiç kimse kalmamıştır. Müstesna olan bir iki kişi de sair sabık parti mensuplarının birçoğu iltica etmişler, iltica etmeyenler gayet pasif bir vaziyet almışlardır. Bugün Ankara'da ayrı bir parti veya uzuv yoktur. Mevcut olan hareket bizim arkadaşların idare ettiği ve bizim şubemiz olan bir harekettir.

-Türkiye Komünist Partisi'nin Teşkilâtı-

9- Türkiye Komünist Partisi'nin merkezi İstanbul'da olmak üzere Anadolu'da, İzmir, Adana, Ankara, Eskişehir, Erzurum ve Rumeli'de Edirne'de ufak şubeleri vardır.

-Partinin İstanbul'daki Faaliyeti-

10- Parti İstanbul'da vücuda getirdiği (20) miktarındaki kurjokuyla *[kurjok-grup]* hassaten amele teşkilâtları arasında faaliyette bulunmaktadır. Bu kurjoklar Rumeli şimendifer amelesi arasında, [....] şimendifer fabrikasında, tramvaycılar arasında, [....] amelesi arasında, istinye amelesi arasında, seyr-ü sefain, şoförler, tramvaycılar, Sanayi Mektebi talebesi arasında bulunmaktadır. Kurjoklar beşer kişiden mürekkep olup bir rehber tarafından idare olunmaktadır. Bu rehber parti arkadaşlarından bulunmaktadır. Bu kurjoklar asgari olarak haftada bir veya ikişer defa içtima etmektedir. Kurjoklarda iki esas mevzubahis olmaktadır.

A- O haftada vukua gelen ve işçiye taalluk eden hadiseler. Dahilî mesail.

B- Ameleyi tenvir edecek tarzda dersler. Manifest, Buharin'in Elifba'sı [Komünizmin Alfabesi] ve tarihi [?] geçilmektedir.

Hükümetimizin ameleye karşı tesadüf edilebilen hareketi hemen hemen üç tarzdadır.

A- Ya tamamıyla ameleyi ihmal etmek.

B- Veya himayesi ve kontrolü altında bulundurarak ona istediği şekli vermek.

C- Veya cebir tazyik ve tedhiş ile onu dağıtmak.

11- İkinci ve üçüncü tarzın tatbikiyle ne de olsa amele hareketi [....] yine inkişâf edebilir. Fakat en fena bir tarz-ı hareket olan birinciyi kabul etmekle hükümet ameleye karşı çok fena hareket ediyor demektir. Bunun neticesi olarak Mesaî Kanunu bir türlü çıkarılamamıştır. Bunu bahane eden hükümet işçilerin ufak bir hareketine müsaade etmemekte ve daima ortaya yapılacak olan Mesaî Kanunu'nu atmaktadır.

12- İntihabat müddetince büyük bir amele kitlesini himayesi altında bulundurmak menfaatini hisseden hükümet intihabattan sonra artık, kitlevî bir amele gününü lüzumsuz ve korkunç görmeye başlamış bi'n-netice Amele Birliği'ni tamamıyla ihmal ederek inkısamına sebebiyet vermiştir.

13- Dağılan Birlik yerine daha esaslı ve amelenin hakiki menfaatlerini müdafaa edebilecek bir teşekkül vücuda getirmek lüzumuna kani olan parti, Birlik'te mevcut unsurlarla harekete geçmiş ve yeni bir birlik vücuda getirmeye başlamıştır.

14- Birliğin (16) kişi kadar olan heyet-i müessisesi meyanında (7) komünist arkadaş bulunmaktadır. Bu arkadaşlardan üçü tramvaycı, ikisi şimendiferci, biri [....] amelesinden bulunmaktadır.

15- Tramvaycılar arasında: Şimdiye kadar kısmen Amele Birliğine dâhil bulunan, kısmen bi-taraf kalan, kısmen de kumpanyaya mensup bazı adamlar tarafından vücuda getirilen bir teşkilâtta olmak üzere üç gurup tramvaycı vardır.

16- Son zamanlarda parti, tramvaycılar içindeki arkadaşları vasıta-i faaliyete geçerek onları tek bir merkez etrafında şuurlu [?] bir teşekkül halinde toplamaya uğraşmıştır ve bu iş için tavzif edilen iki arkadaş çağırdıkları 40-50 kişilik tramvaycılar içtimaına gitmiş ve söz söylemiştir.

17- Bu yeni teşekkül etmek üzere bulunan tramvaycılar cemiyeti için nizamname bizim arkadaşlar tarafından vücuda getirilmiştir.

18- Yeni teşekkül eden Tütüncüler Cemiyeti'nde kâtib-i umumi, partimizden bir arkadaştır. Bu cemiyette mevzubahis olan mesele, yevmiyeleri çok dûn olan kadın işçileri atmaktır. Şüphesiz ki partimiz bunun aleyhinde oLup böyle fena bir hareket yerine vaziyeti müspet cihetinden iblağ edebilecek bir tedbir göstermektedir. O da kadınların maaşını da erkekler seviyesine yükseltmek ve kadınları ([....]) mahiyetten kurtarmak.

19- [....] amelesidir ki heyet-i idaresinin en nafiz azası partimize mensup arkadaştır.

20- Yine istinye ve [....] amelesi arasında münaza-ün fih bazı meseleleri halletmek vesilesiyle, orada da 40 - 50 kişilik içtimalara başlamışlardır. Çok yakında orada da komünist kurjokları yapılacaktır.

21- Rumeli şimendiferlerinde ve şimendifer fabrikalarında kurjoklarıyla faaliyette bulunan arkadaşlarımız orada cemiyete de nüfuz ederek cemiyet kasadarlığını parti arkadaşlarından biri teşkil etmektedir.

22- İşçi mektepleri, Sanayi Mektebi, Darülfünun ve liseler arasında da kurjoklarımız var.

23- Son zamanlarda kadınlardan mürekkep beş kişilik bir nüve vücuda getirilmiştir.

-izmir'deki Faaliyetimiz-

24- İşçi kitlesinin izmir'deki kesafetini nazar-ı dikkate alan parti geçen sene oraya üç tane arkadaş göndererek orada faaliyette bulunmuş ve incirciler grevi ile İzmir şimendifercileri grevinde arkadaşlarımız mühim işler yapmışlardır.

25- Yine arkadaşlarımızın propagandası neticesi olarak oradaki (İmalat-ı Harbiye) fabrikasında bir komünist hücresi tesisine muvaffak olunmuştur. Bu komünist grubu biraz daha genişleyerek bir namzet hücresi daha vücuda getirmişlerdir.

26- Aynı zamanda o fabrika dâhilinde bir amele cemiyeti bulunan ve (400) kadar mevcudu olan (hasta kasası) da bu grup tarafından vücuda getirilerek, hücre tarafından gayet inkılâpçı bir şekilde idare olunmuştur. Yine izmir'de muallimler arasında Sanatlar Birliği Mektebi'nde taraftar arkadaşlar kazanılmıştır, izmir Kasaba Şimendifer Sendikası, izmir mürettipleri tesirimiz altındadır.

27- Komünist hareketinin izmir'de inkişâf edebilmesi çok mümkündür. Zira orada oldukça kesif bir amele kitlesi mevcuttur. Bunun için de partinin iyi arkadaşlarından, organizatörlerinden birkaç kişinin gönderilmesi ve iyi bir arkadaşın da orada idareci olarak daimi bulunması lâzımdır.

-Ankara'da Faaliyetimiz-

28- Ankara partisinin inhilâûyle şuraya buraya dağılan uzuvlardan sonra da Ankara'da tek bir hareket mevcut değildi.

-Zonguldak-

Zonguldak madenlerinde henüz şuurlu hiçbir amele hareketi de yok. Başlayabilmesi için bunu oradan beklemek de mümkün değildir. Çünkü orada çalışan amele Anadolu'nun Şark havalisinden gelen adamlar olup çok geridirler. Mamafih orada vaziyetle yakından alakadar olan ve çalışan bir arkadaş bulunmaktadır. Oraya da kabiliyetli ve faal bir iki arkadaş gönderilebildiği takdirde ve bunlarla parti arasında sıkı bir rabıta tevlit edildiği takdirde belki istikbâl için bir şeyler yapılabilir.

-Balya Karaaydın-

Balya Karaaydın Madeni her geçen gün biraz daha inkişâf eden ve büyüyen bir iktisadî saha olmuşlardır. Orada da iyi bir amele hareketi yoktur. Bir arkadaşımız orada bulunmakta ise de henüz bir şey yapılmamıştır. Mamafih istikbâl için buradan iyi şeyler beklenebilir... Buradaki amele nispeten daha mesuttur.

-Türk Komünist Partisi Grevlerde Nasıl Çalışmıştır?-

Son vukua gelen grevlerde, partimiz çok mühim roller oynamıştır. İstanbul'da yapılan Şark Şimendiferleri amelesinin grevi hemen hemen münhasıran partimizin ve *Vazife* Gazetesi'nin teşvikiyle vücuda gelmiştir. Şark Şimendiferleri amelesi meyanı'nda bulunan komünist arkadaşlarımız burada çok faal bir rol oynamışlar, çalışmak isteyen ameleyi dövmüşler, demiryollarını tahribe kadar varmışlardır. Hatta bunlardan iki kişi muvakkaten tevkif ve tahliye edilmişlerdir.

O zamanki (şimdi de odur) Şark Şimendiferleri Cemiyeti'nin heyet-i idaresi ve reisi olan (Aziz) her gün *(Vazife)* idarehanesine gelmekte ve direktif almakta idi. Hatta bunu hisseden burjuva gazeteleri, bunun da Bolşeviklik olduğunu iddia ve hareketi bastırmaya koyulmuşlardır.

-Mürettipler Grevi-

İstanbul mürettiplerinin grevinde çıkarılan *(Haber)* gazetesi ilk zamanlar hemen hemen bizim arkadaşların yazılarıyla dolmuştur ve (Mümtaz) (Kıvılcım) ve sair imzalarla çıkan inkılâpçı makaleler hep parti arkadaşlarımızın yazılarıdır. Bilhassa patronların çıkardığı *(Müşterek* Gazete)nin hücumlarıyla bu muhalefetin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

-İzmir Grevleri-

İzmir'deki incirciler ve şimendiferciler grevi esnasında oradan bilhassa gönderilmiş arkadaşlarımız bulunmakta idi. Şimendifercilerin pek çok şuurlu bir tarzda hareket edişi, yapılacak (9) Eylül şenliklerine gelmiş paşaları yarı yolda bırakmaları hep oradaki faaliyet neticesidir.

-Partimizdeki Cereyanlar-

Partimizde sağ ve sol cereyanlar mevcut değildir. Mevzubahis edilen her mesele üzerine hiç şüphe yok ki münakaşalar yapılır. Fakat bu münakaşalar hiçbir vakit (sağ ve sol) fikirlerini ortaya atacak bir şekilde olmamıştır. *Aydınlık'ın* (21-22) nüshasındaki yazılarla evvelki nüshaları arasındaki fark, o zaman, tabii bulunması lâzım gelen bir zaruret neticesi idi. Çünkü o zamanlar burjuvazi ile müştereken yürüdüğümüz yol henüz daha bitmemişti. Binaenaleyh bizim asgari programımızı teşkil eden bazı mevadd onların da hedeflerini teşkil etmekteydi. Fakat artık şimdi vaziyet değişmiş, burjuvazimiz inkılâbını bitirmiştir. Bizim katedeceğimiz müşterek yolumuz değişmiştir. Bundan sonra burjuvazimizin yapacağı herhangi bir hareket reaksiyondan başka bir şey olamaz. Binaenaleyh bizim, bundan sonra herhangi bir burjuva partisiyle müttehit cephe teşkil etmemiz imkânsızdır.

-Türkiye'de Komünist Hareketinin Genişlemesi-

Türkiye'de komünist hareketi bi'z-zarure genişlemek mecburiyetindedir. Burjuvazimiz yalnız ve rakipsiz kalmıştır. Burjuvazimiz Avrupa burjuvazisine yetişebilmek ve onlar kadar zenginleyebilmek için amelemizi namütenahi ve insafsızca istismar edecektir. Bu ise bizdeki amele hareketini mütemadiyen sola doğru sevk edecektir. Burjuvazi ile amele arasındaki bu mücadele bi'n-netice hükümet ile amele arasındaki mücadeleye müncer olmaktadır. Bu ise, amelenin şimdiye kadar hükümete karşı olan manasız itimadını sarsmaktadır. Şimdi bizim bu halet-i ruhiyeden istifade etmemiz ve hareketi genişletmemiz çok mümkündür.

-Etatizm-

Etatizm meselesi burada bizim propagandamızın [....]ini teşkil etmeyecektir. Bu bizim için tâli ehemmiyeti haizdir. Buna fazla ehemmiyet vermekliğimiz Komünist Partisi'nin yapacağı şeyleri hükümetin de yapabileceği kanaatini verdirmiş olur. Biz burada, diğer burjuva partilerinden ayrılmış olmak için etatizm meselesini, amele lehine olmak üzere isteyeceğiz ve burjuvazi ile aramızda böyle bir fark yapmış olacağız.[140]

Halim'in raporu 1924 Haziran başı ile 1925 Ocak sonu arasındaki dönemi içeriyor. Bir anlamda yukarıda verdiğimiz Fahri'nin raporunun devamını oluşturuyor. Halim, gençlik faaliyeti hakkında verdiği raporda Balkan Gençler Federasyonu'nun son kararları doğrultusunda yaptıkları yeni çalışmaları aktardıktan sonra, Türkiye'nin siyasî durumunu tahlil ettiği geniş bir rapor sunuyor. İç siyaset hakkındaki raporunu dış siyaset raporunun izleyeceğini belirtiyorsa da, bu rapora ulaşamadık.

Türkiye Komünist Gençler Birliği Bürosu'nun (?) *[Sayfanın üst kısmı çıkmamış]*
Raporudur

Federasyonumuzun kongreye kadar, yani Haziran 924 tarihine kadar olan vaziyet ve faaliyeti delegemiz tarafından mufassalan izah edilmiştir. Haziran'dan Teşrinievvel tarihine

140. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm* 1, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 617-623 [Eski Türkçe].

kadar geçen zamanda yeni bir şey yapılmamış ve kongrenin mukarreratına intizar edilmiştir. Yeni bahsedeceğimiz faaliyet Teşrinievvelden itibaren bugüne kadar olan faaliyetimizdir.

Delegelerimizin avdetiyle beraber, federasyon SeKa'sında görüşülen mesele, teşkilâtın daha ziyade bir amele gençleri teşkilâtı olabilmesi keyfiyeti teşkil etmiştir. Esasen teşekkülünden beri amele arasında azamî faaliyet sarf etmeye gayret eden teşkilâtımız, kongre mukarreratından sonra bunun için daha fazla mesaî sarfına başlamıştır. Teşkilâtımız merkez-i sıkletin amele gençliği arasında olması lüzumuna kani olmakla beraber, mektep gençliğinin de ihmal edilmemesi lâzım geldiği kanaatindedir.

Yeni Faaliyetimiz

Teşkilât Sahasında:

Türkiye Komünist Gençler Birliği, kongre mukarreratı neticesi olarak, amele kitleleriyle daha fazla temasa başlamış ve yeniden

İstanbul'da: Feshane fabrikası dâhilinde bir amele hücresi, Reji dâhilinde bir amele hücresi, Sanayi Mektebi'nde iki amele hücresi vücuda getirmiştir.

İzmir'de: Yakınlarda teşkilât işleri için izmir'e gönderilen bir arkadaşımız, orada yirmi günlük bir mesaî neticesinde çok büyük muvaffakiyetler elde etmiş ve muhtelif fabrika amelesi arasında teşkilât vücuda getirdiği gibi, Sanayi ve Ziraat Mektepleri arasında genç amele hücreleri vücûda getirmiştir.

Edirne'de: Şimdiye kadar orada yapılan faaliyet neticesi olarak, partinin bir şubesi halinde legal bir (işçi yurdu) vücuda getirilmiş ve buna mülhak olmak üzere (80) kişilik legal bir amele çocukları mektebi vücûda getirilmiştir. Yine burada bu işçi yurduna mülhak olmak üzere işçi spor teşkilâtları vücuda getirilmiştir. Merkezi Edirne'de olan bu işçi yurdunun bütün Trakya dâhilinde şubeleri bulunmakta ve orada bulunan bütün ameleyi etrafına toplamaktadır.

-Askerler Arasında Faaliyet-

Kongre mukarreratı neticesi olarak askerler arasında daha ziyade faaliyet lüzumuna kani bulunan teşkilâtımız bunun neticesi olarak, Askerî Tıbbiye Mektebi'nde yeniden, ilk sınıflarda arkadaşlar kazandığı gibi ilk defa olarak Harbiye Mektebi'nde (Zabit Mektebi) dört kişiLik bir hücre vücuda getirilmiştir...

Federasyonumuzu teşkil eden uzuvların % 70'ten fazlası mektepli olmak dolayısıyla amele arasında çalışmak ve müessir olmak hususundaki bütün arzularımıza rağmen, mektepler arasında daha geniş bir surette müessir olmaktayız. Bunun neticesinde, Darülfünûn'da, işçi, Kondüktör Mekteplerinde birer hücre, Baytar Mektebi'nde iki hücre vücuda getirmiştir.

Son üç ay zarfında teşkilâtımıza (25) kadar uzuv daha iltihâk etmiştir.

-Darülfünun Nümayişi-

Son zamanda Tramvay Kumpanyası'na karşı vâki olan ve polisle müsademe neticesinde üç Darülfünun talebesinin yaralanmasıyla neticelenen büyük nümayişi bizim arkadaşlar idare ettiler.

Neşriyat Sahasında:

Federasyonumuz, neşriyat sahasında, maalesef faaliyette bulunmak imkânını elde

edememiştir. Çünkü elimizde neşriyat vasıtaları yoktu, illegal neşriyatta bulunabilmek üzere istemiş olduğumuz (poligraf-mimograf) henüz gönderilmemiştir. Maddî muavenet ancak bir hafta evvel geLdi ve onunla çok az iş yapmak imkânı vardır. Geçenlerde size gönderilen illegal neşriyatımız, en son neşriyatımızdır...

-Kitleye Nüfuz Meselesi-

Bize yazdığınız raporda çok mühim esaslara temas ediyor ve çok kıymetli fikirler veriyorsunuz!.. Yine bunlardan olmak üzere (Kitleye Temas ve Nüfuz) bahsi çok mühimdir...

Biz, bunun için şimdiye kadar müspet bir şey yapamadık. Mamafih birkaç aydan beri, bunu telâfi etmeye ve seri hamlelerle kitle arasına karışmaya çalışıyoruz.

1- (Türk Ocağı) -ki bu gençliğe milliyetperver terbiye veren bir müessesedir- 'nın en faal azası bizim federasyonumuza mensup gençlerimizdir. Yakında Türk Ocaklarının iktisadî faaliyeti hakkında tezler yapılacaktır. Bunun için biz, yapacağımız iktisadî tezi kabul ettireceğimizi kuvvetle ümit ediyoruz... Yani, Türk Ocağı'nın müstakbel faaliyetinin hedefini biz, yapacağımız iktisadî tezle tayin edeceğiz...

2- Yine bugünlerde, istanbul dâhilinde bir (talebe kulübü) teşkili fikri ortaya atılmıştır... Bu fikri kuvveden fiile çıkarmak için arkadaşlarımız faaliyettedir,

3- • Darülfünun ve Mekâtib-i Âliye Talebe Birliklerinde en faal azalar Gençlik Federasyonu'na mensup arkadaşlarımızdır.

-Amele Kulüpleri-

Son günlerde işçiler arasında faaliyetten numune olmak üzere işçiler için kulüpler tesisi meselesiyle uğraşıyoruz. Bu husus hakkında tramvay işçileriyle mutabık kalınmıştır, Şimendiferciler arasında da bir kulüp açılmak üzeredir. Buna takaddüm etmek üzere sendika merkezi binasında müsamereler vermekte ve kitleyi içtimaî hayata yavaş yavaş alıştırmaktayız.

Bizim işçilerimiz, dağınık bulunduklarından, tek ve merkezî bir kulüp etrafında toplanamazlar. Binaenaleyh semt semt, hatta bir sendika işçileri için münferit ufak kulüpler tesis etmek zaruriyetindeyiz.

Biz bu kulüplerin işçiler üzerinde terbiyevî bir tesir yapacağını kuvvetle tahmin ediyoruz.

Bizim işçilerimiz, şimdiye kadar daima cemiyetlerden ve içtimalardan uzak kalmışlar ve kahve köşelerinde vakit geçirmişlerdir. Biz tesis edeceğimiz kulüplerle işçilerimizi kahvelerden kurtaracağız.

-işçi Gençliği Kulübü-

Arkadaşlarımız, münhasıran bu isim altında bir kulüp tesis etmek istiyorlarmış. Maalesef maddî müşkülât karşısında kalmaktayız. Bu sahada daha geniş maliyetlerde bulunmak mümkün iken maddî vesaitin mefkudiyeti karşısında hiçbir şey yapamıyoruz.

-Köylü Arasında Faaliyet-

Son zamanlara kadar köylülerle temasımız yoktu. Son zamanda bunlarla da temasa başladık. Ve bir takım arkadaşlarımızı muhtelif mevakie faaliyette bulunmak üzere gönderdik. Parti mecmuasında köylüler hakkında da yazılar yazmaya başladık.

Birçok ufak broşürlerle de köylüyü alakadar etmek istiyoruz.

-Taleplerimiz-

1- Muhtelif memleketlerdeki amele kulüplerine ait malûmat isteriz.

2- Eyaletlerde daha iyi bir şekilde faaliyette bulunmak için oralara arkadaşlar göndermek mecburiyetindeyiz. Bunun için maddî muavenet isteriz.

3- işçi Gençliği Kulübü için muavenetinizi bekliyoruz.

4- illegal neşriyat için bir (mimograf) makinesi lîzımdır. Burada bulunmuyor.

5- Fransızca ve diğer lisanlara ait kitap ve mecmua gönderiniz.

Komünist selâmları...

Türkiye Komünist Gençler Birliği
namına
Halim

925/1/26
Halim[141]

Le Rapport sur la Situation Politique de la Turquie [Türkiye'deki Siyasî Durum hakkında Rapor]

I- Mukaddeme

Türkiye'nin vaziyet-i siyasîyesine ait olarak yazılan bu rapor suret-i umûmiyede ikiye inkısam edilmiştir:

1- Siyaset-i dâhiliye

2- Siyaset-i hariciye

Bu her iki grupta mevzubahis edilen mesele iki şekilde vazedilmiştir. Evvelâ; hükümet ve onun siyaseti, saniyen; halk ve halkın vaziyeti. Bu suretle vaziyet hakkında müspet ve sarih bir nokta-i nazara sahip olmak kabil olacaktır.

II- Dahilî Siyaset

Hükümet: Hükümet mevkiinde bulunan Fethi Bey Kabinesi Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kabinesidir. Binaenaleyh kabinenin dahilî siyaseti fırkanın dahilî siyasetidir.

Halk Fırkası- Türkiye halkı başlıca üç sınıfa ayrılır; 1- kurun-ı vustaî bir hayat süren ağalar ve şeyhler, 2- gittikçe inkişâfa başlayan kasabalı tüccar ve sanatkâr sınıfı, 3- fakir, yoksul ve orta halli köylü ve rençberler sınıfı. Halk Fırkası yukarıdaki iki sınıfın mümessillerinin teşkil ettikleri bir fırkadır. Fırka dahilinde kurun-ı vustaî fikirlerin ve şekillerin müdafileri ve o sınıfın mümessilleri bulunduğu gibi (Feyzi Bey ve saire.) en son ve en asrî şekillerin müdafii ve inkişâf etmekte bulunan bu sınıfın mümessilleri dâhi bulunmaktadır.

Bu suretle iki zıt temayülün mümessillerinden müteşekkil bu gayri mütecanis fırka hiçbir müspet siyasete mâlik değildir ve mâlik olamayacaktır.

Halk Fırkası bu suretle sınıfî bir mevcudiyet idame ettirmektedir. Halk Fırkası'nın bidayet-i teşekkülünden beri bu adem-i tecanüs neticeleri kendisini göstermiştir. Fırka daha Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti namı altında icra-yı faaliyet ediyorken, dâhilinde, ilk Teşkilât-ı

141. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1,* CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: [Eski TürkçeJ.

Esasiye Kanunu'nun tanzimi sıralarında bir kısım zevat saltanata dair sarih bir madde konmasında ısrar ediyorlardı. Bir müddet sonra fırka içindeki muhalefet hareketi taazzuv ederek ikinci Grup namını aldı. Son zamanlarda dâhi Halk Fırkası'ndan ayrılan yeni bir grup (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) namıyla bir fırka teşkil ettiler. Bütün bu misaller bize fırkanın bünyesinde kuvvetli bir maraz olduğunu ihsas etmektedir. Fırka bünyesindeki bu maraz elyevm devam etmektedir. Ve fırka sarih olan vaziyetini, sınıfî mevkiini alıncaya kadar bu böyle devam edecektir.

Halk Fırkası hangi sınıfın malı olacaktır? Fırkanın tabiî seyri ve onu teşkil eden şahıslar ve vukuat bize bu hususta sarih malûmat verebilir.

Fırkada birinci sınıfın, yani kurun-ı vustaî fikir ve şekillerin mümessilleri; inhitat eden bir sınıfın mümessilleri olmak dolayısıyla zayıf bir ekseriyet teşkil etmektedirler. Türkiye'de elyevm bu şerait-i hayatiyeyi yaşayan halk ancak vilâyat-ı şarkiyede mevcuttur. Van, Bitlis, Diyarbekir... vilâyetleri Türkiye'nin bu kurun-ı vustaî yaşayışı temsil eden yegâne vilâyetleridir. Buna rağmen bilâkis vilâyat-ı garbiyede inkişâf etmekte bulunan sınaî ve ticarî hayat; ve onun esasatı her gün biraz daha genişlemektedir. Kasabalı tüccar ve sanatkârân, yani Türkiye burjuvazisi günden güne fırkaya hâkim olmaktadır. Bu iki zıt temayülün mümessilleri aynı bir fırka altında nasıl toplanır fikrini izah güç değildir.

Derebeylik mümessilleri, bu geri anasır, kendi vesait ve kuvvetleriyle vaziyete hâkim olamayacaklarını bilmektedirler. Ya büyük şehirlerin mürteci burjuvazisi ile birleşmek -ki istanbul Hükümeti bu hareketi yapıyordu- veya inkılâpçı burjuvazinin mücadelesine iştirak etmek ve onunla müşterek vaziyete hâkim olmak lâzım geliyordu.

Büyük şehirlerin mürteci burjuvazisi beynelmilel sermayenin, ecnebi sermayesinin komisyonerleri idiler. Onların vaziyete hâkim olması beynelmilel sermayenin vaziyete hâkim olmasını intaç edecekti. Bu takdirde bu geri anasır kendi vesaitiyle bu cesîm sermayedarlarla mücadele ve rekabet edemeyecekler, kısa bir zamanda münkariz olacaklardı.

Küçük şehirlerin, kasabaların, tüccar ve sanatkârları, inkılâpçı burjuvazinin mücadele esasları ise büsbütün başkadır.

inkişaf etmekte bulunan bu sınıf kendi inkişâfına mani olan bütün maniaları ortadan kaldırmak istiyordu. Bu sınıf, beynelmilel sermaye ile hiçbir zaman rekabet edemezdi. Millî burjuvazinin inkişâf edebilmesi için beynelmilel sermayenin rekabetinden azade kalması, binaenaleyh onunla mücadele etmesi lâzımdı. Beynelmilel sermayenin mümessili ve rehberi emperyalizmdi. Binaenaleyh millî burjuvazi inkişâfını kolaylaştırmak için emperyalizmle mücadeleye geçti. Millî burjuvazinin menfaati emperyalizm aleyhtarlığında idi. İnkılâpçı burjuvazinin hareketi memlekette millî sermayedarların, yani bizzat kendilerinin hâkimiyetini istihdaf ediyordu. Mürteci burjuvazi ise beynelmilel sermayeye komisyoner idi.

Feodal sınıfının inkılâpçı burjuvaziye yanaşması daha faydalı idi. Zira beynelmilel sermaye kadar kuvvetli ve kudretli olmayan millî sermaye, uzun zaman sözünü dinletebilecek, yakın olan inkırazı bu suretle daha bir zaman tahdit etmek imkânına mâlik olacaktı. Bu suretle feodal sınıf inkılâpçı burjuvazi, birleşerek maddî menfaatinin icabına göre hareket etti, Artık iki zıt temayülün mümessilleri nasıl aynı bir fırkada toplanır fikrî meselesini halletmiş bulunuyoruz. Şimdi de bunun neticesini görmek lâzım gelir.

Acaba bu müşareket devam edecek midir?

Millî burjuvazi gün be gün terakki ediyor. Millî mücadelede muvaffak olan burjuvazi ecnebi kapitalizminin tesir ve rekabetinden kurtulduktan sonra memleket iktisadiyatına hâkim olmaya başlayacaktır. Bu suretle millî sermaye muayyen ellerde toplanarak kudretli

bir mevcudiyet olacaktır. Bunun tabii neticesi olarak yeni bir mücadele başlayacak ve bu yeni mücadele bugün yan yana bulunan feodalizm ile burjuvazi arasında cereyan edecektir.

Hadisatın verdiği misaller bu neticeyi te'kid etmektedir. Küçük aşiretlerin iskânı, vilâyat-ı şarkiyedeki arazinin köylüye taksimi üzerindeki münakaşalar yeni mücadelenin inkişâfını gösteriyor.

Bu vaziyet bilindikten sonra Halk Fırkası'nın bugünkü gayri mütecanis vaziyetini tabii bulmak lâzım gelir. Ve bütün bunlardan sonra Halk Fırkası inkılâpçı burjuvazisinin ve bu sınıfın bir fırkası olacaktır.

Köylü:

Halk Fırkası'nın bu iki sınıftan bütün kudret ve kuvvetini aldığı malum olduktan sonra bu köylü sınıfa, yoksul orta halli sınıfa karşı vaziyetini de bilmek faydalıdır.

Türkiye'de on milyon nüfus vardır. Bunun ancak üç dört milyonu müstahsildir. Mütebakisi tamamiyla müstehlik olarak yaşamaktadır. Bu şekilde altı yedi milyon müstehliki besleyen 3-4 milyon köylüdür. Bu müstehliklerin eksersi şehir burjuvazisi, memurlar ve askerlerdir. Millî sermayenin inkişâfı için, köylünün istihsalde bulunması ve istihsalatını mümkün mertebe yükseltmesi lazımdır, inkişaf devresinde bilhassa ecnebi rekabetini uzaklaştırmak isteyen bir sınıf için köylü en lâzım bir uzuvdur.

Halk Fırkasj'nın müspet bir köylü siyaseti vardır. Halk Fırkası, memleketin yegâne vasf-ı iktisadisini zirai istihsali olarak kabul eder. Ve zirai istihsali yükseltmeye ve köylüleri memnun etmeye çalışmaktadır.

Şimdiki halde fırkanın yegâne hedefi köylüyü fırka etrafında toplayabilmektir. Bu suretle Halk Fırkası bir köylü fırkası mı olacaktır? Hayır! Bundan fırkanın bir köylü fırkası haline inkılap edeceği neticesi çıkmamalıdır. Zira fırkanın mümessilleri hangi sınıfları temsil ettikleri malumdur. Ancak fırka bu suretle temsil ettiği sınıfa köylüyü hadim saymak, kendi menfaatleri için istismar etmek ve neticede onu bütün siyasi meselelere karşı bitaraf bıraktırmak gayesini istihdaf ediyor.

Zirai istihsal Türkiye'de mahallî ihtiyaç için yapılıyordu. 1329 veya 64 bin kilometre murabba arazi zer' edilmişti. Bu zer'iyatın 2,5 milyon tonu buğdaydı. Bir insan için senede ancak 250 kilo buğday isabet ediyor ki bu bir ekmek ihtiyacına bile tekabül etmezdi.

Millî sermayenin inkişâfını isteyen inkılâpçı burjuvazi hiç şüphesiz memleketin yegâne istihsal faaliyetini bu suretle bırakamazdı. Ve bu istihsalatı "ticaret için istihsal" şekline sokacaktı. Nitekim yine bugün aynı yolda yürünmektedir.

Halk Fırkası'nın iktisadî siyaset prensiplerinden biri "zirai istihsali yükseltmektir. Bu nokta-i nazardan hareket ederek zirai istihsal kooperatifleri teşkil etmekte, vâsi mikyasta ziraat bankaları tesis ederek kooperatiflerin idaresini onlara vermektedir. Köylüye âlât-ı ziraiye ve tohumluk dağıtılıyor. Köylüyü fazla istihsalattan meneden Aşar Kanunu lağvedildi. Bütün bu istihsal mevaddını nakil için bizzat hükümet Ankara Sivas demiryolu inşaatına başlamıştır.

İşçi.

Türkiye'de inkılâpçı burjuvazinin inkişâf seyrine muvazi bir işçi sınıfı taazzuv etmektedir. Bilhassa vesait-i nakliye işçiliği bu taazzuvun en bariz bir hattıdır, inkılâpçı burjuvazinin hâkim olduğu ve inkişâf ettiği vilâyat-ı garbiyede, istanbul, Edirne, İzmir, Eskişehir ve saire gibi vilâyetlerde oldukça mühim bir yekûna baliğ olan bir işçi zümresi teşekkül etmiştir. Bu inkişâfın arz ettiği manzara şayan-ı dikkattir:

I- Şehirli burjuvazi, yani ecnebi sermayenin komisyonerleri, ecnebi emtiayı memle-

ket dâhillerine sevk etmek ve memleket dâhilinden hammaddeleri ecnebi sermayedarlara göndermek için nakil vasıtalarına ihtiyaçları vardı. Keza kasabalı esnaf ve sanatkâr, yani inkılâpçı burjuvazi de aynı suretle ticaretini tanzim edebilmek için yola ihtiyacı vardı. Binaenaleyh vesait-i nakliye işçiliği derhal inkişâf etti.

II- Vesait-i nakliyenin inkişâfı vesait-i nakliye üzerine müstenit imalat ve tamirathaneler küşadını ve bu suretle bir sanatkâr işçi zümresi hâsıl etmektedir.

III- Eskiden beri mevcut olan "bugün daha fazla inkişâfa mazhar olan imalat-ı harbiye ve imar işçiliği vardır. Her ne kadar zirai istihsal üzerine müesses bir imalathane (un değirmenleri) dahi mevcut ise de hâlihazırda Türkiye işçisini tavsif eden bu imalathane işçiliği değildir.

Halk Fırkası'nın köylülere karşı sarih bir siyaseti olmasına rağmen işçilere karşı olan vaziyeti daha taayyün etmemiştir. Zira memlekette bir işçi sınıfının mevcudiyetini kabul etmemekte, memleketin mukadderatı hakkında söz söyleyebilecek, mücadelede bulunacak bir işçi kitlesinin mevcudiyetini inkâr etmektedir. Kendi inkişâflyLa beraber seri bir şekilde inkişâf eden bu zümrenin mevcudiyetinden tegafül etmektedir. Köylü için istihsal kooperatifleri yapan hükümet işçi istihlak kooperatifleri yapmayı düşünmemiştir, işçi sınıfı için bir Mesaî Kanunu hâlâ çıkmamıştır. Bundan dolayı işçiler arasında umumi bir hoşnutsuzluk vardır, işçi sınıfının sınıfî teşkilâtı tabii inkişâfıyla beraber yürümektedir. Elyevm iktisadî meslek birlikleri, yani sindikalizm devresinde bulunuyor. Henüz siyasi faaliyetine başlamamıştır.

Emtia istihsali -millî burjuvazi inkişâfını zirai istihsalde görmemektedir. Ve zirai istihsale bel bağlayamaz. Ancak onu büyültecek ve inkişâfını tesri' edecek geniş halk kitlelerinin azami derecede istismarıdır. Bu azami istismarı temin edecek sınaî istihsal, yani emtia istihsalidir. Zirai istihsalin inkişâfı ona sağlam bir istinadgâh olabilir. Asıl onu besleyecek ve büyütecek sınaî istihsaldir. Bu suretle burjuvazi tarihî ve tabii yolunda yürümektedir. Fırka millî burjuvazi de bu tabii seyrini: (fabrika ve makine istihsali ve büyük işletme devresine süratle geçmek) tabiriyle izah etmektedir. Bu nokta-i nazardan hareket eden fırka ve onun hükümeti her vesile ile sınaî teşebbüsleri himaye etmekte ve gümrükler vasıtasıyla ecnebi rekabetine karşı onları korumaktadır. Vâsi istihsalatı henüz cılız olan millî sermayedarlar idare edemezler. Binaenaleyh millî sermayedarların başaramadığı büyük işleri bizzat hükümet yapmaktadır. Siyasi bir teşekkül olan hükümet bu nokta-i nazardan kendini aynı zamanda iktisadî bir teşekkül addetmektedir. Ve iktisadî teşebbüslere girmektedir. Millî sermayenin buradaki zaafı ecnebi sermayesini kabule ihtiyaç hissettirmiştir. Şu kadar var ki o sermaye dahi memleket dâhilinde faaliyette bulunacak, memleket dâhilinde imalat ve istihsalat yapacaktır. Yoksa mamul emtia yine memleket dâhiline ithal edilmeyecektir. Bu millî istihsalatı himaye sistemi memlekette tabii olarak fiyatların yükselmesini icap ettirmiştir. Bu tereffü günden güne devam etmektedir. Hükümet bizzat üç pahalılık mıntıkası tefrik etmiştir.

1- Emtianın en pahalı olduğu mıntıka Ankara, Sivas, Erzurum gibi iç vilâyetler.

2- ikinci derecede pahalı: izmir, Adana, Mersin, Antalya gibi Bahr-i Sefid sahili memleketler.

3- Üçüncü derecede en ucuz mıntıka: İstanbul.

Bu mıntıkalarda memurin maaşları, bilumum ücretler üç muhtelif derecededir.

<u>İktisadi Siyaset:</u>

Mevki-i iktidarda bulunan Halk Fırkası'nın iktisadî siyasetini, iktisadî nokta-i nazarlarını toplamak lazımdır. Yukarıdan beri mevzubahis ettiğimiz faaliyetin muhassalasını görmek

faydalıdır. Fırka beş mühim mesele üstünde beş nokta-i nazara sahiptir:

I- Kredi meselesi- Türkiye mütekâmil ve Avrupai bir iktisat devresine girmek için çok miktarda sermayeye ihtiyacı vardır, iptidai bir şekilde, nakdin aynen tedavülü, mübadele ile bu iş başarılamaz. Binaenaleyh kredi müesseseleri ve millî bankalar tesis etmek lazımdır. Fırka bu nokta-i nazardan hareket ederek vâsi mikyasta her nevi bankalar tesis etmektedir.

II- istihsalin tanzimi- Bunda iki mesele mevzubahistir:

1- Zirai istihsalin tanzimi

2- Sınaî istihsalin tanzimi.

1- Halk Fırkası memleketin en büyük vasf-ı iktisadisini zirai istihsalde görmektedir. Ferdî ihtiyacın temini için yapılan bu istihsali ticaret için istihsal şekline sokmaya çalışacaktır. Bu nokta-i nazardan zirai istihsal kooperatifleri teşkiline taraftardır. Bunlar devlet tarafından tanzim edilecek ve ziraat bankaları vasıtasıyla idare edilecektir.

2- Sınaî istihsal- Halk Fırkası fabrika ve makine vasıtasıyla istihsal ve büyük işletme devresine süratle geçmek taraftarıdır. Bu sahada devletin kuvvetli bir unsur-ı iktisadî olacağına kanidir.

III- Ticaretin tanzimi -Ticarette üç şekil vardır. Küçük dahilî ticaret, büyük dahilî ticaret, haricî ticaret. Küçük dahilî ticaretin tanzimi belediyelerin uhdesindedir. Belediyelere bu hususta vâsi mikyasta rüsum tarhı salahiyeti verilmiştir. Bu varidat ile pazarlar, haller, antrepolar tanzim edilecek, küçük tüccarları bir arada toplamak, onları yekdiğerleriyle temas ettirmek gayesi istihdaf edilecektir. Büyük dahilî ticaret için vesait-i nakliye inkişâf ettirilmektedir. Ticaret-i hariciye serbesttir.

Gümrük- Gümrüklerde himaye -millî masnuatı himaye- esası mevcuttur,

a- Vergiler- Köylü üzerine azîm bir yük olan ve istihsalin inkişâfına mani olan aşar vergisi lağvedilmiştir.

b- Vesait-i Nakliye- Vesait-i nakliyenin ehemmiyeti yukarıda kaydedilmişti ve millî burjuvazinin inkişâfı vesait-i nakliyenin inkişâfına vabestedir. Fırka bu hususta çok kati ve müsmir işler görmüştür. Hükümet bizzat Ankara Sivas demiryolu hattını inşa etmektedir.

Geniş Halk Kitlesi ve Siyasi Cereyanlar

Memleketteki fırkaları ve siyasi cereyanları anlayabilmek için halk kitlesini teşkil eden sınıfları ve bugünün vaziyetini bilmek icap eder. Şimdiye kadar yukarıda bazı vesilelerle bu sınıflar mevzubahis olmuştur. Meseleyi etraflı münakaşa etmek faydalıdır.

Türkiye halkını üç kısma ayırmıştık:

1- Kurun-ı vustaî bir hayat süren ağalar, şeyhler

2- Gittikçe inkişâfa başlayan kasabalı tüccar, inkılâpçı burjuvazi

3- Yoksul, fakir halk ve köylü.

Bugün bu üç sınıf halk -her ne kadar temiz ve saf birer sınıf teşkil etmezlerse demevcuttur. Ve iktidar mevkii iki numaralı sınıftadır, iki numaralı sınıf sınıf-ı burjuvazi -memlekette iki nevi burjuvazi vardır. Biri büyük şehirlerin burjuvazisidir ki tüccar burjuvazidir. Ecnebi sermayesine komisyonerlik ederler. Diğeri kasabaların yerli burjuvazisidir ki bir kısmı tüccar, bir kısmı sanatkârdır. Muhitlerinin millî ve mahallî emtialarıyla yaşarlar.

Yakın zamana kadar şehirli burjuvazi, padişahların tevabii, asilzadeler ve büyük memurlar gibi asil sınıf ile beraber idiler. Esasen şehirli burjuvazinin vâlidi bu kurun-ı vustaî asalet sınıfı idi. Bütün siyasi cereyanları bu sınıf temsil ederdi. Memurluk icabı ecnebi devletlerle münasebat onları ecnebi sermaye ile temasa getirmişti. Kasaba ve köyün içine kadar sokulan bu sınıf ve onun arkasındaki ecnebi sermaye kasabalı burjuvayı mutazarrır etti.

Nihayet bu komisyoner sınıf memleketi büsbütün ecnebi sermayedarlarına sattıktan sonra bu sınıf kasabalı burjuvazi büsbütün mutazarrır oldu. Ve isyan etti.

Kasabalı tüccar inkılâp cephesinde ahz-i vücut edince şehirli burjuvazi tabii olarak aksi bir cephe aldı. Zira millî burjuvazinin inkişâf seyri; şehirli burjuvazinin menfaatlerini haleldar ediyordu. Biz bunun için şehirli burjuvaziye mürteci diyoruz. Aynı sınıftan olan ve aynı menfaatleri güden bir zümrenin bir kısmının niçin mürteci olduğu artık garip değildir. Bugün millî burjuvazi galiptir. Mürteci burjuvazinin unsurlarını dahi içinde taşıyor. Yıkılan padişahlık ve asalet döküntüleri geniş halk kitlesi içine yayılmıştır.

Yıkılan sınıflardan biri ruhban sınıfı, hocalar zümresidir. Millî burjuvazinin galibiyeti asil zadegan sınıfını silip süpürdüğü gibi ruhban sınıfını da baltalamıştır. Hilafeti, medreseleri, evkafı, şeyhülislamı defetmiştir. Bu suretle mansıplarını ve menfaatlerini kaybeden bu zümre maziye hasret çeken mürteci bir zümre olan gayri memnunlar kitlesine iştirak etmiştir.

Bir numaralı sınıf, yani kurun-ı vustaî zümre- kurun-ı vustaî hükümetin inhilal etmesine rağmen kurun-ı vustaî olan iktisat teşkilâtı henüz tamamen inhilal etmemiştir. Büyük şehir sanatkârları arasındaki loncaların lağvedilmesiyle beraber vilâyat-ı şarkiyede mevcut ağalar ve şeyhler hâlâ kendi menfaatlerine hâkimdirler. Derebeylik icra-yı hüküm etmektedir.

Üç numaralı sınıf işçi ve köylü sınıfı- Burjuvazinin inkılâp hareketinde en sadık dostu olmuştur, inkılâpçı burjuvazi emperyalizme karşı açtığı mücadelesinden bu sınıfın istismarı ile muzaffer çıktı. Onu memnun etmesi, onun müzaheretini kazanması bugün için lazımdır. Bu nokta-i nazardan köylüye bazı menfaatler temin edilmiştir. Köylü kazancını elbette muhafaza edecektir. Bu fikirledir ki köylü irticaa karşı inkılâpçı burjuvazi ile beraber hareket etmektedir, işçi ve köylü müteaddit defalar mevzubahis olduğu için tekrarı zaiddir.

Bu sınıflar arasında daha bir takım ara zümreler de mevcuttur. Bunlar muhtelif zamanlarda muhtelif sınıfların malı olmaya müstaiddir.

Bu cümleden olmak üzere:

Münevverler: Umumiyetle bir ve iki numaralı sınıfa mensupturlar. Birtakımı mebusluk makamını iştigal ederler. Müreffehtirler. Diğer bir kısmı gazetecilikle meşguldür. Bilhassa mürteci unsurun münevverleri bu işi yapıyorlar. Diğer bir kısmı memurdur. Bu zümrenin en mühim kısmı ise muallimlerdir. Ve münevver zümrenin en zavallı kısmıdır. Bilhassa iptidai muallimleri sefil ve gayri memnun bulunuyorlar. Maaşları cüzi, vazifeleri ağırdır. Aralarında zaman zaman hareketler olmaktadır. Darülfünun ve âli mektepler talebesi bu zümrenin iyi bir kısmıdır. Türkiye'nin leyli ve âli mekteplerine proletaryadan gençler dahi iştirak edebilmektedir. Zira mektepler ücretsizdirler.

Askerler: iki numaralı sınıfın muhafız ve müdafileridir. Bu nokta-i nazardan bu sınıfın fırkası, yani Cumhuriyet Halk Fırkası onlara büyük bir ehemmiyet atfetmekte, daimi surette onları memnun ederek terfih etmektedir. Bugün hükümet memurlarının en müreffeh ve memnunları zabitlerdir.

Muhalefet Hareketleri ve Fırkalar:

Kitlenin bu vaziyeti ve onu terkip eden sınıfların nevi ve cinsi bilindikten sonra memleketteki siyasi, iktisadî, içtimai cereyanları anlamak daha kolaylaşacaktır. Memleketin hâlihazırda yegâne bariz ve sarih olan iktisadî ve içtimai ve siyasi cereyanı inkılâpçı burjuvazinin sevk ve idare ettiği ve Halk Fırkası'nın temsil ettiği inkılap cereyanıdır. Böyle olmakla beraber bu cereyan elyevm saf değildir. Kurun-ı vustaî hayatın mümessilleri elyevm bu

cereyanı tağşiş ediyorlar. Bu nokta-i nazardan Halk Fırkası malul ve marîzdir. Fakat o artık sarih bir fırka olmaya doğru gidiyor. Son günlerde içindeki mürteci unsurları temizlemek için harekete geçmiştir. Ve artık mürteci burjuvazi de tamamen fırkadan ayrılmış bulunuyor. Fakat henüz derebeylik sınıfının unsurları içindedir. Henüz daha millî burjuvazi bu sınıfla mücadele etmek için kendinde bir kuvvet görmemektedir. Halk Fırkası lideri Kemal Paşanın vilâyat-ı şarkiyedeki vâsi arazinin köylü arasında taksimine ait projesi gayri muayyen bir zamana talik edilmiştir.

Bugün inkılâpçı burjuvaziye karşı yegâne muhalefet hareketini idame ettiren mürteci burjuvazidir. Yani büyük şehirlerin komisyoncu burjuvalarıdır. Millî burjuvazinin galibiyetiyle menfaatleri haleldar olan bu zümre bir muhalefet hareketi etrafında taazzuv etmiştir. Bunlar muhalefetlerinde açıktan açığa ecnebi sermayenin ve ecnebi nüfuzunun meddahlığını etmektedirler. Bu muhalefetin nâşir-i efkârı *(Tanin)* mürteci burjuvazinin tipik bir numunesidir. Bunlar daimi surette istikrazlar, ecnebi sermayesine karşı mülâyemet, emperyalist devletlere temayül propagandasını yapmaktadırlar.

Dünün bu siyasetini temsil eden Cavit, Canbolat, Hamit Beyler bugün hükümet makinesinde kullanılmıyorlar. Bu fikri temsil eden dünün fırkası ittihat Terakki idi. ittihat ve Terakki mürteci burjuvazinin fırkası idi. ileri şahısları memleket ile ecnebi sermayedarlar arasında komisyoncu idi. Nihayet bu komisyoncular kârlarını ve gelirlerini daha ziyadeleştirmek için memleketi ecnebi sermayedarlara satmaya kalktılar. Bu zaman inkişâf eden inkılâpçı burjuvazinin hareketi geniş halk ve köylü kitlesine istinaden bu mürteci sınıfı mağlup etti. Ve onun fırkasını dağıttı, ittihat ve Terakki bilumum sınıfların nazarında mahkûmdur. Artık onun bir daha hortlamasına imkân görmüyoruz. Yanlış bir zehaba kapılmayalım. Hortlamayacak olan yalnız ittihat ve Terakki ismidir. Yoksa mürteci burjuvazi mücadelesinden vazgeçmiş bulunmuyor. Bugün de inkılâpçı burjuvaziye karşı olan bir muhalefet hareketini idare etmektedir.

Bu hareket son zamanlarda bir fırka halinde taazzuv ederek Halk Fırkası'ndan ayrılmıştır. Bu fırka da (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası)dır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mürteci burjuvazinin yolu üzerinde yürümekte ve onun fikriyatını temsil etmektedir. Binaenaleyh memlekette ilk muhalefet hareketini inkişâf ettiren mürteci burjuvazi olmuştur.

(Terakkiperverler Cumhuriyet Fırkası) da saf ve mütecanis bir burjuva fırkası olamayacaktır. Zira kurun-ı vustaî sınıfların döküntüleri sırf muhalefet için bu fırka etrafında toplanacaklar, ihtimal onu kendi irticai hareketlerine alet edeceklerdir.

Bu fırka mâlik olduğu şahıslar itibarıyla tetkik edilecek olursa bütün bu şahısların daha dün inkılâpçı burjuvazinin hareketine rehber olan şahıslar olduğu görülür. O halde bu şahısların teşkil ettiği fırka nasıl olur da mürteci burjuvazinin fikriyatını temsil eder. Bu vaziyete bakarak yeni fırkanın da Halk Fırkası'ndan başka bir şey olmadığına ve bir takım şahısların şahsi iğbirarları ve hoşnutsuzlukları ile teşekkül etmiş bir fırka olduğuna zâhib olmak lâzım gelir. Hiç şüphe yok ki bazı şahısları muhalefete sevk eden bazı şahsi iğbirarlar olmuştur. Fakat bu muhalefetin bir fırka halinde teşekkül ve teaazzuv etmesi hiç de böyle değildir, Onun sebebini yukarıda izah ettiğimiz tarzda aramalıyız. Bu inkılâpçı burjuvazinin bazı müğber şahısları kendilerini gayri ihtiyari mürteci burjuvazinin hareketine sevk eylemişlerdir.

Kurun-ı vustaî zümreler bir hareket vücuda getirebilirler mi? Bu sualin cevabı şöyle veriliyor. Memlekette mürteci burjuvaziden daha kesif bir halde derebeylik bekayasını teşkil eden sınıf bulunmaktadır. Fakat bu sınıf burjuvazi kadar tenevvür etmiş bir sınıf değildir, Bu sınıfın elemanları padişahlık devrinin açıkta katan büyük memurları, ruhban zümresi,

vilâyat-ı şarkiyenin vâsi emlâk sahipleridir. Bunlar henüz bir hareket vücuda getirecek kadar toplu ve müttehit değildirler. Esasen mevki-i iktidarda bulunan zümre böyle bir irtica hareketine karşı fevkalade müteyakkız bulunmakta ve Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile bu mürteci sınıfın irtica hareketini tehdit etmektedir. Bu hareket üzerinde bu suretle ağır bir baskı vardır. Herhalde bunlar açıkça hareketten ziyade bir takım maskelerle faaliyette bulunacaklardır.

istikbalin kuvvetli sınıfına ve teşekkülüne namzet işçi ve köylüdür. Her ne olursa olsun yakın zamanda bir işçi ve köylü fırkasının taazzuv edeceği muhakkaktır ve istikbâlin mücadelesi tarihî zaruretin icabına uyarak inkılâpçı burjuvazi ile bu yeni teşekkül arasında olacaktır.

Haricî siyasete ait olan bu raporun diğer parçası başka bir mektup dahilindedir. Bekleyiniz.[142]

Şimdi de 1925 başlarındaki öğrenci olaylarıyla ilgili kısa bilgilendirme raporunu aktarıyoruz. Bu metin, 15 Şubat'ta toplanacak olan Akaretler Kongresi için TKGB temsilcisi tarafından hazırlanmış olabilir.

15/XII/1924 -1/11/1925 arası gazetelere göre
Türkiye'de durum ve öğrenci hareketi raporu

Önceki raporlarımızda vurguladığımız üniversite ve lise öğrencilerinin geniş hareketi, sonuna erdi. Açıktır ki bu hareket hiçbir zaman siyasî bir mahiyet taşımadı. Başlangıçta muhalif basının hizmetinde bir oyuncak olmanın dışında, iktisadî ve idari görünümünü korumakla yetindi.

Yeni millî eğitim bakanı, öğrencilerin talepleri konusunda halefinin esneklik bilmez hattını devam ettirdi. Her şeyden önce öğretmen okulu öğrencilerinin grevi, genç grevcilerin onlarca rehberinin kurumlardan atılmasıyla kırıldı; bunlardan birçoğu daha sonra affedildi ve okullarına geri döndü. Askerî okul grevcileri ve önderleri ciddi biçimde cezalandırıldılar. Askerî lisenin son 2 sınıfı (10. ve 11. sınıflar) kapatıldı ve yaklaşık 100 dolayındaki öğrencileri taşra liselerine dağıtıldı. En keskinlerinden 23'ü henüz herhangi bir yere gönderilmedi. Parantez arasında bu son grevin daha çok bir silâhlı aylanma olduğunu hatırlamak uygun olur; tek bir kişiye kurum müdürüne yönelikti.

Böylece liselilerin grevi gelişmek için verimli bir toprak bulamadı.

Aynı şekilde, üniversitelilerin delegasyonu da Ankara'da memnun dönmediler. *Aydınlık* bu durum karşısında üniversitelilere bir çağrı yaptı ve ülkenin kurtuluşu için cephelerde üniversite gençliğinin kahramanlıklarından söz edenlerin, böylece "kurtuluş'tan sonra, üniversite gençliği uğruna böylesine kan döktüğü bir Türkiye'de haklarına hâlâ sahip olmadığını gösterdiğini belirtti. *Aydınlık* lise öğrencileriyle de ilgilendi.

Üniversite öğrencilerinin hareketi henüz son bulmadı ve yön değiştiriyor, birbirlerine karşı yönelmeye başlıyor: Meselâ tıp öğrencileri hukuk fakültesi öğrencilerinin karşısına çıkıyor. Son zamanlarda istanbul'u ziyaret eden Adalet Bakanı'nın Hukuk Fakültesi'nde konuşma yapacağı basında yer aldı. Tıp öğrencileri Hukuk Fakültesi binasına gelerek kon-

142. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1,* CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: [Eski Türkçe].

feransı izlemek istedi. Ancak deyim yerindeyse, birkaç hukuk öğrencisi, birkaç tıp öğrencisiyle tartıştı. Hukuk öğrencileri tıp öğrencilerine küfür ettiğinden olay bütün topluluğu kapsar hale geldi ve bu iki fakültenin öğrencileri Bakanın önünde birbirleriyle dövüştü. Tıp öğrencileri, Hukukluların önderinin saklandığı Profesörler odasının kapısını kırıp onu yaraladılar. Bunun basında geniş yankıları oldu[143].

Son olarak Fahri'nin sözünü ettiği *Genç Komünist* dergisinin 16. Sayısının tamamının TSA I (1908-1925) kitabında yer alan çevrim yazısını veriyoruz.

GENÇ KOMÜNİST, No. 16 (Tam Metin)

(s. 1) Bütün Dünya İşçileri Birlesiniz

Genç Komünist

Numara 16 — Sene 4
28 Kânunusâni — (1924)

Münderecat

(2-3) 28 Kânunusâni: Musahabe - Cahit
(4-6) İnkılâp Kurbanları - x x x
(7) Onbeşlerin ölümü: Şiir -Nâzım Hikmet
(8-9) Denizde Kan: Şiir - İzzet
(9-10) Münevverlerden beklediklerimiz - Cahit
(10) Onbeşler İçin - Ahmet Reşit
(11-12) Gayr-i Meşru - Cahit

(s. 2) Musahabe: 28 Kânunusâni

Gün geçmiyor ki burjuvazinin sinsi bir cinayeti ve o cinayete kurban gitmiş masumların hazin cesedleri ile karşılaşmış olmayalım. İşte yine 28 Kânunusâni: İlk Türk yoldaşlarının Karadeniz enginlerinde baltalandığı meş'um gün..

Bizi kâinatı kızıl görmekle itham ediyorlar. Evet biz yeryüzünde tek bir kızıl ve feci hakikat görüyoruz: Kan!...

Fakat caniler yere geçmelidirler; çünkü biz onları mel'un eserlerini seyretmek talihsizliğine maruzuz., ve en açık bir sadelikle her zaman cevap vermekten çekinmedik:

143. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm I*, CD No: 26, Klasör No: 33_36, Belge No: 387 [Fransızca].

- Yedi düvelin, yetmiş yedi milletin efendileri! Cihan kızıl bir derya içinde inliyorsa, bu müthiş sahneyi yaratanlar görenler midir? İnsan! Biz cihanı kızıl, kıpkızıl görüyoruz: zira cellâtların hoşnudîsi için gözlerimizi kapatamayız. Cihan kızıldır ve bu kızıllık cinayetlerin kanıdır.

Siz göremediğimizi mi iddia ediyorsunuz? Korkmayınız: O kızıl derya bugün, içerisinde kirli çamaşırların yıkanacağı sakin bir göl halinden çıkmış, ebediyete doğru yükselen bir mecraya bütün muhitini tahammülsüz cazibesiyle çekerek akmakta ve akmaktadır. Birgün caniler gözlerini kızgın millerle körleştirseler de, herşeyi göreceklerdir:

Zira harekete gelen o yaman deryanın, o kızıl fırtınanın doğurduğu amansız dalgalar altında boğulmaktan günahkârlar asla kurtulamayacaklardır. O ulu tufan öyle şedit bir kudretle taşarak saldıracak ki, insaniyet düşmanlarını siyah gömlekli korkunç ifritleriyle ne mümkün kurtaramayacaktır. Asrımız hayalât ve hurafâtın hükmedemeyeceği hakikatler aşkını yaşıyor.

Ne iblis ne avanesi artık insaniyet nazarında ancak mahkûm edilmiştir: Cehenneme!

Evet cinayet! Fakat artık ulvî tecelliye şahidiz. Cihan katillerini kan tutmuştur: döktükleri kanlar tutmuştur!.. Onlar, bugün his ediyoruz, mazlumların karşısında kapana kısılmış canavardan daha şedit bir zilletle titriyorlar. Eğer hâlâ yanlarına varılmıyorsa, hâlâ dişleri sökülmüyor, pençeleri ezilmiyor, başları koparılmıyorsa, bu asırlardan beri kalplere verdikleri huşyet ve nefretten mütevellit muvakkat bir tehlike; yoksa bu kımıldanma onları korkudan öldürmeye kâfidir... ve yakındır...

Bizmişiz beşeriyeti yekdiğerine düşman iki rakip haline sokan!..

Hayır, ey son demlerini yaşayan tahavvünkâr sınıf! Bütün insanların kardeşliğine tahammül edemeyen, onu imkânsız birer mevhume bulan mantık ve muhakeme size aitir. İnkâr mı ediyorsunuz? Beşeriyet sizden değil, siz beşeriyetten ayrılıyorsunuz, Fevkalâdeliğe özendiniz ve kamçılarla kullandığınız yüce halk kitlelerini kendinizden addetmekte bir tenezzül gördünüz.

sizin gaddar kanunlarınız, paslı zincirleriniz ve kirli tassuplarınızdır ki, insaniyeti baş ve kuyruk diye iki birleşmez kısım halinde parçaladı. Siz ayrılmağa değil, birleşmeğe kanlı düşmansınız. Düşman sizsiniz, mütecaviz sizsiniz. Biz müdafaa-i nefs saikasıyla karşınıza çıktık, insaniyeti korumak (s. 3) için çarpışacağız. Sizinle, insaniyetin düşmanlarıyla döğüşeceğiz. Biz sizi insankktan kovduk, size insan demiyoruz.

•

Gözleri ihtirasla bürünenlerin dimağlarını daima gaflet karartır. Böylelerin muhakemeleri hissiz birer merdaneye benzer ki, muhalefetleri çelmek için herşeyi ezerek yeryüzünü dümdüz yapmak en büyük kiyasetleridir. Bunlar bilmezler ki, bazan en muti araziden dünyayı sarsan bir volkan kabarır ve mefkure tarlasını çiğneyecek her tazyik orada bereketli bir mahsul kabiliyetini hazırlar. Yine düşünmezler ki, "öldürdük diye" akıttıkları kanlarla

nice kurumağa yüz tutmuş şuur tohumlarına muhtaç oldukları ılık mayii bahşederek onları çimlendirirler ve neler dirilir, neler!

Onlar dar anlayışlarıyla içtimaî hadiseleri şahsî bir teşebbüse atfederler ve bu şahsiyet ortadan kalktı mı, artık dünya vukuatı da ya durur yahut kendi çizdikleri yoldan yürür farzederler. Filhakika kendileri daima bulunmaz fırsat demlerinde kaptıkları külahları ekseriya koca bir milletin basma geçireceklerinden ne kadar mağrurlar ve zahirî pantomimada şahsî rollerin kıymetine de o nisbette büyük bir ehemmiyet atfederler. Bütün avamil[deî kendi şahsiyetlerini bulurlar. Binaenaleyh zannederler ki, şahsen bir milleti nasıl kolayca pençelerine geçirebilmişseler, aynı milleti onların pençesinden kurtaracak kuvvet de, ancak yine öylece diğer bir şahıs olabilir.

Her söze onun ismiyle başladıkları, her fiili, her gayejyi] ona ithaf ettikleri halk, hakikat-ı halde indlerinde kör bir sürüdür. Onun ihtiyacı biraz ot, dimağı ise lezzetle yenilecek bir lâhmdır.

Her beyni sulanmış çılgın gibi, Türkiyelyi] ordugâh yapmak için diş bileyen basit, fakat iğrenç Türk paşaları da daha saltanatın millete ferağ edildiğini bar bar bağırırlarken, nazik millî mesail ortasında mahmuz şakırdatma modasının muzır olacağını söylemek isteyen ağızları barutla doldurdular. Ve müstebitlik asabesine yılanların ürkeceği bir denaet ve desise ile aldattıkları, yoksul kitleler aşkıyla sermest (15) zavallı kardeşimizin kanından da (15) kızıl yakut taktılar.

Bugün elbette görüyorlar ki, onların cinayetlerindeki fecaati koskoca Karadeniz'in derinlikleri bile örtemedi. Bilâkis o (15) ceset Karadeniz'de yattıkça kıyamete kadar! -onların yegâne güvendikleri- o meş'um asabeye karşı Türk gençliğinin asil ruhunda affetmez bir kin büyüyecektir: Veyl zâlimlere!..

Cahit

(s. 4) İnkılâp Kurbanları

-Mustafa Suphi-

Mustafa Suphi arkadaş İstanbul'da büyük mevkide bir memurun oğlu olup 1879'da doğdu. Türk Darülfünununu bitirdikten sonra Paris'e giderek İktİsad-ı İçtimaî Mektebi'ni ikmal etti.

Abdülhamit zamanında yazdığı siyasî içtimaî makalelerden hükümetin tazyikatma uğradı. İdareyi Genç Türkler aldıktan sonra, Demokrat gazetesi ve İştirak mecmuasını çıkarıp o vakitki hükümetin siyasetine muhalefet etti. Yazdığı makalelerin neticesi olarak Sinop'ta kalebentliğe mahkûm edildi. Son Avrupa emperyalizm muharebesi esnasında oradan Rusya'ya kaçarak Şimal Tatarları arasında çalışmaya başladı. Fakat Türk teb'ası olduğu için

Rus hükümeti tarafından esir-i harp sıfatıyla tevkif olunup (Uralsk) şehrine sürüldü.

Şubat inkılâbı esnasında esaretten kurtarılarak o vakit Rusya'da bulunan Türk esirlerinin teşkilâtı için çalışmaya başladı ve bilahare onları Ukranya ve Volga boyu vs. yerlerdeki Kızılordu'ya topladı.

1918 Mayısında Suphi arkadaş Moskova'ya gelip Merkezî Müslüman Komiserliği'nde çalışmaya başladı ve orada Şarkta Propaganda Şubesinin idaresini ele aldı. O vakit Yeni Dünya gazetesini çıkarmaya başladı ki, bu gazete Şark dünyasında büyük bir siyasî rol oynayıp ilk komünist çanı vazifesini gördü. Uhdesinde mükemmel bir surette idare olunan bu gazete Türkiye, Hindistan, İran ve Türkistan'da dağıtılarak büyük bir rağbet kazandı.

Bununla beraber, Suphi arkadaş Kazan'da Merkezî Müslüman âlemi Encümeninde reis olup Maarif Mecmuası'nı çıkardı. Bu vakitlerde bir Tatar Maarif İşçileri kongresi topladı. Bu kongre neticesi olarak Tatar Elifbası usulü sotiyeye tatbik suretiyle ıslah olundu. 1918 senesi Haziranının 22'sinde Türk Komünistleri kongresini içtimaa davet etti. Bu kongrede Türk Komünist Fırkasının temeli kuruldu.

Yeni senenin Teşrin-i Sânisinde Suphi arkadaş Şark milletleri komünistlerinin (başlıca Rusya Müslümanlarının) müşavere meclisinin faal bir âzası ve vekili idi. Yine bu sene (Komintern) ile münasebete girişip Birinci Kongreye âzâ sıfatıyla iştirak etti. 1919 senesi iptidalarında Kırım'ın Kızılordu tarafından alınmasıyla Suphi arkadaş Rus Komünist Fırkası Merkezî Komitesi tarafından çalışmak için diğer Türk komünistleriyle beraber Kırım'a gönderildi. Kırım'ın tahliyesine kadar orada çalışıp Fırka'nın Tatar Şubesini teşkil etti. Birçok yeni kuvvetler celbetti, birçok risaleler ve kitaplar tercüme edip bastırdı ve Yeni Dünya gazetesini Moskova'dan Akmescit'e nakledip çıkarmakta ve Türkiye'ye dağıtmakta devam etti. Sovyet ordusunun Kırım'ı boşaltmasıyla Şark Merkez Komitesi tarafından Türkistan tarikleriyle Baku'ya gönderildi. Orada Türkiye'den gelmiş komünist gençler mümessillerinin iştirakiyle ikinci kongresini (s. 5) toplayarak Türk Komünist Fırkasının Merkezî Komitesi[ni] teşkil etti ve kendisi komitenin reisliğine intihab olundu.

Baku'da Şark Milletleri Kongresinin toplanması için büyük bir faaliyetle çalıştı ve kendisi de Kongre tarafından Yürütme Komitesine intihap olundu. Baku'da Suphi arkadaş diğer 15 yoldaşlarıyla birlikte çalışmak için Türkiye'ye gönderildi. Lakin Trabzon'da bu heyet güya iğfal olunan ahalinin elinden kurtarılmak için bir motora kondu ve denize açılarak boğduruldu.

Suphi arkadaş inkılâpçı şarkın yetiştirmiş olduğu gayet büyük ve derin bir ilmî hazırlığa mâlik, mesleğinde sebatlı bir genç idi.

Onun ölmesiyle Türk inkılâpçılığı kapatılmayacak gibi büyük bir ziyan gördü.

Suphi'nin şahsiyeti Türk proletarya ve inkılâpçı hareketinde kapatılmayacak bir yara açtı.

Yeni Dünya ***dan***

İsmail Hakkı

Ben onu 1917 senesi Berlin'de tahsilde bulunduğum zaman tanımıştım. Ana cihetinden Arap olan Hakkı İstanbul'da doğmuştu.

İptidaî ve talî tahsilini de İstanbul'da ikmal ettikten sonra, İstanbul Harbiye mektebine girerek ikmal etmiş, fakat askerliğin istibdadı onun hür tabiatı ile imtizaç edemediğinden zabitlikten istifa ederek zamanın hür memleketi olan Paris'e gitmişti. Orada Darülfünun'a girerek felsefe tahsiline başlamıştır. Harb-i Umumînin zuhuru üzerine İstanbul'a avdetle biraz müddet İstanbul'da kaldıktan sonra 1915 senesinde Berlin'e gelerek tahsiline devam etmişti. Berlin'de iken, İstanbul'da çıkan Tanin gazetesine muhabirlik de ederdi.

Diğer taraftan da Darülfünun'da felsefe derslerine devam ederdi. Felsefe şubesini ikmal ettikten sonra, İktisat şubesine de devam etmiş, onu da ikmal ederek Heidelberg'te doktora imtihanını da vererek Felsefe ve İktisat Doktoru olmuştur.

Hakkı'yı 1918'de Alman inkılâbı çıkınca, bütün inkılâbî hareketlere iştirak ediyor görüyoruz. O zaman Berlin'de bulunan bütün İttihatçı rüesasının her günkü ihtarına rağmen sosyalizm propagandasından vazgeçmezdi. Arapça, Fransızca, Almanca, İngilizce lisanlarını kendi ana lisanı Türkçe gibi konuşurdu. Marx'i gayet esaslı bir surette tetkik etmişti. Berlin Türk Klübü'nde açılan içtimaî münakaşalarda bütün arkadaşlarının nazar-ı dikkatini celp ederdi. O gayet soğukkanlı olmakla beraber, hayat-ı hususiyesinde de pek ziyade mütevazı ve şen tabiatlı idi.

(s. 6) Ethem Nejat

Bütün gayesi iyi bir terbiyeci olmaktı. Bunun için senelerce çalıştı. Türkiye'nin şimdiye kadar yetiştirdiği terbiyeciler arasında, Ethem Nejat kadar terbiye sahasında faaliyet gösteren bir kimse daha görmedik. Türkiye'de amelî terbiye cereyanı açan Ethem Nejat oldu. Kendisi senelerce Usküp, Manastır Darülmuallimîninde hocalık etmiş, birçok muallim yetiştirmiştir. Merhum Nejat'ın yetiştirdiği muallimler ayrı bir meziyet ve hususiyet ile daima nazar-ı dikkate çarpardı. |? I mahsus olan meskenetin en büyük düşmanıydı. Hiç sevmediği şeyler, cesaretsizlik ve miskinlik idi. Onun için bütün terbiye esasatı bu iki prensip etrafında toplanırdı. Az zaman zarfında dürüst ve hayırhahâne harekâtıyla Türkiye'de herkesin nazar-ı dikkatini

celbetmeye başladı. Birkaç sene sonra onu Bursa ve İzmir Darülmuallimîn müdürlüğünde, sonra aynı şehirlerin Maarif Müdürlüğünde görüyoruz..

Son zamanlarda Darülmuallimîn müdürlüğünde ve İstanbul Maarif müdürlüğünde görüyoruz. Fakat İstanbul terbiyesi onun azim ve cesareti üzerine konulan terbiyesi [ile! imtizaç edemedi. 1917 bidayetlerinde mezunen Berlin'e gitti, orada da bir sene kadar tetkikatta bulunarak memlekete avdet etti. Ethem Nejat, Berlin'de iken Almanya, Spartakist inkılâbı ile sarsılıyordu. Ethem Nejat gibi bir inkılâpçı, buna bigâne kalamazdı. Yakından komünizmi tetkik etti., ve insanlığı, muztarip insanlığı ancak ve ancak komünizmin kurtaracağına kanaat etti. O İngiltere ve Amerika'da da bulunmuş, bu memleketlerin lisanlarını bildiği gibi Almancayı da iyi tekellüm ederdi. Ethem Nejat terbiye sahasında başlı başına pek büyük bir inkılâp da yapmıştır. Birçok gazete ve mecmualarda ateşli yazılar yazdığı gibi, kendisi de birçok mecmualar çıkarmıştır. Daha Manastır'da iken orada çıkardığı (Felsefe)sini İstanbul da seve seve okudu. Ethem Nejat bir çok talebe yetiştirdi. Ebediyen kaybettiğimiz yılmaz inkılâpçı, elbet isterdi ki tilmizleri de onun gittiği yoldan gitsinler. Netekim daha bir kaç sene evvel Eskişehir hapishanelerinde yatanlar, yine onun talebeleriydi. Ethem Nejat, Berlin'den avdet ettikten sonra âşığı olduğu komünizmi daha yakından görmek ve bizzat onun içinde bulunmak üzere Rusya'ya geçti. Fakat bu inkılâpçı mesâisinin ençok kendi memleketine müfit olabileceğine kâni bulunduğu için bu sahada çalışmak üzere Türkiye'ye gelirken boğduruldu ve öldürüldü. Bunun için onu çok zaman iş başında göremedik. Fakat ne zarar.. O bütün bir komünist gençliğin kalbinde yaşıyor. Karadenizin kara dalgalarını kızıla boyayan Ethem Nejat bu kızıllığın ergeç bütün bu kara dünyayı da kızartacağına kâni olsun.

(s. 7) ONBEŞLERİN ÖLÜMÜ

ta - ta - ta tta - ta
Tarih
Sınıfların mücadelesidir.
1921
Kânunusânî yirmisekiz
Karadeniz
Burjuvazi.
Biz..
Onbeş kasap çengelinde sallanan
Onbeş kesik baş
Yoldaş
Sen bu isimleri istersen
Aklında tutma

Fakat
28 Kânunusâniyi unutma!..
Siyah gece
Beyaz kar
Rüzgâr, rüzgâr
Trabzon'dan bir motor açılıyor...
Sahilde kalabalık...
Motoru taşlıyorlar.
Son perdeye başkyorlar..

Unutma bunu:
Burjuvazi
Ne zaman aldatmak isterse bizi
Hav hav havhav Ha!....y
Tü..
Yoldaşlar ey..
Lüzum yok fazla söze.
Bakın gözgöze
Karadeniz
Onbeş kere açtı göğsünü
Onbeş kere örtüldü
Onbeşlerin hepsi
Bir Komünist gibi öldü..

Nâzım Hikmet

Yoldaş!
Burjuvazinin kurbanı (gerisi silik, okunmuyor)

(s. 8) Denizde Kan

Üç sene evet tam üç sene evvel... Anadolu kan ve ateş içinde... Garp sermayedarlarının hasta Türkiye'yi, zavalk Anadolu'yu yutmak isteyen kuduz hırsları büsbütün delirmiş... Mazlum Türk köylüsünün üstüne şuursuz bir sürüyü, Yunan ordusunu saldırmış, onu boğmağa çalışıyor... Köylü hayatını kurtarmak, hürriyetini kurtarmak için silâha sarılmış düşmanın karşısında... Zannediyor ki önündeki düşmanı kovduktan sonra artık bu memleketin, ayağı bastığı toprağın hakiki sahibi olacak. Hiç hatırına gelmiyor ki; bir gün bu kudurmuşlar sürüsünü memleketten attıktan sonra yine rahat kalmayacak, yine âşâr diye ekinin yarısını, yine bilmem ne vergisi diye elindeki paranın hepsini alacaklar, yine hergün jandarmanın kırbacının tehditleri altında başını eğecek, efendilerin hizmetkârı olacak, yine ağanın,

efendinin oğlu para verip askerlikten kurtulurken, onun çocukları uzak karlı cephelerde, kızgın tepelerde -kim bilir niçin?- can vermeğe gidecekler.

•

Bir ses: Şarkın bütün mazlum milletleri birlesiniz.. Bu sesin doğduğu yerde onbeş arkadaş çıkıyor, geliyorlar!

Köylünün yaşamak için, ölmemek için can verdiği yere geliyorlar., geliyorlar!.. Bunlar fakir Anadolu'nun kendi çocukları.

Köylünün, daima ezilen zavallı Türk köylüsünün hakiki mümessilleri., geliyorlar!.. Baştanbaşa tezek kokuları içinde uyuşmuş köylere can vermeğe, eğilen başları kaldırmağa, derin mezarları içinde bir cehennem hayatı geçirenlere, fabrikaların homurtuları içinde sabahtan akşama kadar boğaz tokluğuna ırgatlık edenlere şuur vermeğe!., geliyorlar!.. Fakat işte bir homurtu "Dinsiz Bolşevikler", yemek yok, od yok, ocak yok. Nihayet bir deniz., kapkara bir deniz., dalgalar kudurmuş., kenarda bir tekne., sallanıyor, çırpmıyor, batıyor, çıkıyor., işine gidiyor., içinde onbeş kişi, onbeş arkadaş., gidiyor.. Nereye?.. Karadenizin kara dalgalama...

•

28 Kânunusâni 1921

Kızıl kıpkızıl harmanisinin kolunda siyah bir şerit taşıyan rehberim gösteriyor.. Elimdeki meş'alenin kızıl alevleri altında bu tarihi okuyordum... Burası burjuva zindanlarında, inkılâp meydanlarında, nihayetsiz denizlerde can verenlerin mezarlığı., etrafımda uzayıp giden kızıl abidelere bakıyorum., sonra tekrar gözlerimi çeviriyorum.

•

28 Kânunusâni 1921

Yavaş yavaş yaklaşıyorum, bu tarihin altındaki isimleri okumağa çakşıyorum.

(s. 9) Mustafa Suphi, Ethem Nejat, İsmail Hakkı... daha var. Hem de pek çok.. Fakat okunmuyor, silinmiş: hayır silinmemiş, pek hafif yazılmış.. Rehberime soruyorum.. Kim bilir diyor, o da bilmiyor. Eğiliyorum, başımı soğuk, buz gibi soğuk taşa dayıyorum, gözlerimi kapıyorum. Bir ses, dallarda inleyen rüzgâr gibi bir ses terennüm ediyor, hıçkırıyor..

"Fakir halkı sevdin de oldun feda,

"Bu insanlığı hür yaşatmak için...

"Şerefsiz cihandan oldun ki cüda

"Şerefli bir âlem yaratmak için..."

Yavaş yavaş hayalim uzaklara engin denizlerin ortalarına gidiyor. Karadenizin kuduran dalgalar arasında batıp çıkan tekneyi tekrar görüyorum...

Fakat şimdi karmakarışık olmuş.. ellerindeki kanı Karadenizin sularile yıkamağa çalışan birkaç kasap görünüyor.. Ve sonra denizin yüzünde yer yer kızıl kan lekeleri...

Yavaş yavaş uzaklaşan hıçkırıkları dinliyorum:
"Yoldaşlar Hey!..
"Lüzum yok fazla söze..
"Bakın gözgöze.
"Karadeniz onbeş kere açtı göğsünü,
"Onbeş kere nur oldu...
"Onbeşlerin hepsi
"Bir komünist gibi öldü..

İzzet

(9) MÜNEVVERLERDEN BEKLEDİKLERİMİZ

Harb-i umumî dalgalarının, Rusya'daki burjuvazi tabakalarını devirip onun yerine mesut Komünizm inkılâbını ikame ettiği zaman cihan siyasetinin yeni bir şekil aldığını ve yeni bir devreye girdiğini görmüştük. Zaman ve âlemşümul mücadele sahası, vasî mecburiyetler, müzayakalar tahtında inkılâb-ı hâzırı bir buhran haline vaz' ederken başka cemiyetler de daha ziyade müşkülâta, maddî sebeplerin zaruretine maruz kalıyordu.

Değişen fikir sahası, gayenin temerküzüne doğru kuvvetli adımlarla ilerlerken karşısında yıkılmak ve devrilmek bilmeyen faillerin, müşkülâtların bulunduğunu görüyordu. İnkılâbın temamî-i inkişâfına mâni bulunan bu hâiller, çok defa maddiyat sahasında uğradığı hezimet kadar, fikir sahasında da eziliyor ve kuvvetinden biraz daha kaybediyordu. Yanlış yolar, hakikate giden kestirme tariklerden daha fazla idi. Manevî müzaheretin temin edemediği galebe neticesi inkılâba gittikçe uzak kalıyordu. Rusya hadisatını takip ederek İtalya'da doğan Faşizm, Ruhr işgali, Asyay-i Süğra harbi, Almanya ve son Bulgaristan hadisatı, bize Komünizm inkılâbının hakiki buhranlarını gösteriyor. Gözlerimizi vasî intibalar altında tutuyor (?). Aynı zamanda cihan siyasî tebeddülat ve vukuatı bize göstermiş oldu ki, kalenin ancak dahilden zabtı suretiyle gayenin temerküzü bir zaruret haline girecektir.

Bugün Komünizm, Rusya'da hakiki manâsıyla doğmamış, bu belki de bir nüve, taze bir nüve olmakla beraber, büyümesi için birçok müşkülâtlar atlatması, (s. 10) siyasî kuvvetin (?) âhengine tahsisi (?) lâzım gelen bir şeydir. Bu hakikatleri gördükten sonra, onlara terettüp eden vazifeleri gözden geçirelim: Bunun için uzaklara (?) gitmeye hacet yok. Son Bulgaristan hadisatma sathî bir nazar gezdirecek olursak, bu vazifenin çoktan fiiliyat sahasına geçmiş olduğunu göreceğiz. Hâlâ münevverlerimiz, fiiliyat sahasında çalışan gençlerimiz, evvelâ yapacakları işi mümkün mertebe maddî sahalardan geçirmelidirler. Kendileri (?)... en esaslı noktalarına temas ile, memleketimizde herşeyden evvel bir legal Komünist partisinin tesisine zaruret hasıl olduğuna kanaat getirmelidirler. Takip edilecek tarz-ı faaliyetin hasılası ve harice nazaran alacağı şekil, az ve ehemmiyetsiz, daha doğrusu pek başka

olacağından, bu tesis hadisesine fazla bir medit zaman kaybetmeden girişilmeyecektir. ...(?) hadisatmı takip edecek, kanun dairesinde ve mefkûrevî sahada çakşacak bir Komünist Partisinin tesisi bir ihtiyac-ı mübrem haline girmiştir. Kendi şiarı faaliyet olan unsurlar, bu noktayı behemahal... (?) ile kaybedilen zamanın önüne serian geçmelidirler. Ve göreceklerdir ki, bu kavi çalışma olmadıkça (?)... (müttehit olmakla beraber)... etrafına toplanmasına sebebiyet verecektir. Siyasî akidelerinin ... (?) legal bir partinin tesisine ihtiyacımız vardır. Sözlerimiz münevverlerimizi teşci edecek ve onları kendilerinden beklediğimiz en mühim noktalara temasta müzahir bırakacaktır.

Cahit

ONBEŞLER İÇİN

Yangmlara fazla bakan gözler yaşarmaz,
Alnı kızıl yıldızlı baş secdeye varmaz,
Yaşayanlar ölenlerin tutmaz yasını.

Yine fakat bir yıldırım zulmeti yutsa
Sağır göğün koynundaki çanı haykırtsa,
Duyuyoruz göğsünüzün son sayhasını.

Eski cihan, yeni cihan önünde eğil,
İçimizden birkaç yoldaş ayırmak değil,
Her ne yapsan varacağız emelimize,

Karadeniz! bunu duysun derinliklerin.
O ateşli göğüsleri delen hançerin,
Kabzasını alacağız biz elimize...

Ahmet Reşit[144]

(s. 11)

GAYR-İ MEŞRU

Onu, soğuk bir kış günü cami tabutluğunun soğukluğuna bırakılmış bir bez parçası içinde cank veyahut cansız olduğuna vehle-i ulâda hükmedilemeyecek bir halde bulmuşlardı. Bu küçük hamuleyi karakolda komiserin önündeki masaya bir bohça yığını gibi bıraktılar. Bu, birbuçuk aylık tahmin edilebilen bir yaşta, sevimli bir çocuktu. İki parlak gözü ve tombul kollaryla

144. Bu bir takma addır. "Onbeşler İçin"i, Nâzım Hikmet ile Vâlâ Nurettin 1922'de Batum'da birlikte yazmışlardır. -M.T

bacakları vardı. Nazarları hayata küskün, dünyaya geldiğine nadim gibi parlıyor, soğuktan müteessir olmamış gibi çapkın yaygaralarıyla ağhyordu.

Uzun uzadıya tahkikat yapıldı. Bazısı kendini geçindirmekten âciz bir ailenin mevalidi dediler. Bazıları da gayr-i meşru bir münasebetin mahsulü!.. Hayata nadim sayhalarla hıçkıran bükaları [ağlamaları] günahkâr münasebetler arasında kendini pek masum, pek zavallı gösteriyordu. Tahkikat boşuna çıktı. Ne sahibi bulundu, ne de arayanı. Daire-i belediye onu otuz kuruş maaşla sütlü bir kadına ter ketti. Dört yaşma kadar ailevî samimiyetten uzak, insanî duygulardan mücerret büyüdü. Altı yaşında fakrühal ve kimsesizliğine binaen Darüleytama verildi. (?)... mahrumiyetli, düşünülmemek, aranılmamak kayguları arasında ızdırap-alûd seneler geçti. Onüç yaşında mekteb-i iptidaî kısmını büyük bir hahişle bitirerek kısm-ı âliye geçti. Şehadetnamesini alıp hayatını hariçte kazanmak mecburiyeti altında kalınca, ne gidecek bir yeri ne de altına sığınacak bir saldı vardı. Cemiyet-i beşeriye ona birçok... (?) ediyordu.

•

Birkaç ay, belki de bir sene müddetle fabrika kapıları arasında, ... (?) çatılar altında hayatını yevmiye... (?)... mütekebbir bir kalbi vardı. Başkalarının çalışmadan, çırpınmadan fazla kazanmaları, onun için sefalete, açlığa karşı bir ... (?) gibi daima alevlenmeğe amade, ateşe müheyya gibiydi. Nihayet bir gün patronla aralarındaki şerre bir şimşek gibi patladı ve kısa bir grev onu sây ü amel kapısından ebediyen uzaklaştırdı. ... (?) kıştı. Rüzgâr acı bir tufan gibi yüzüne çarpıyor, kaldırımlar üzerindeki sular ayaklarını uçuruma sürükler gibi kaydırıyordu. Bu duygular içinde derin... (?) alâm ve ızdıraptan ... (?) gibi düşünürdü. Masum insanlar arasında kendi yaşayabilme hakkından ... (?) bir şey olmadığına kanaat getiriyor. Nizam-ı içtimaî arasındaki uygunsuzluğa türlü mânâ veriyordu. Yağmurdan ıslanmağa, rüzgârdan donmağa ehemmiyet vermeyerek ağır hatvelerle yürüyordu. Gözleri... (?) bir hareketle hadekalarmdan fırlar gibi sırasıyla yangın yerlerinde, mükellef binalar, apartmanlar, fakir ve zengin kimseler üzerinde gezdi, düşündü. Düşünülemeyecek... (?) gayesini hiçbir mevcudiyete ...(?) kalbini demir cendereler arasında eziyor, sıkıştırıyordu.

Evet! ne arundan anlayacak kimsesi ve ne kendisine rabt-ı kalp edecek bir dostu vardı. ... (?) yaşatabilecek, mevcut olacak, ona daha cazip... (?) (s. 12) Cemiyet-i beşeriye ondan madem ki ailevî sevgilerle beraber herşeyi esirgemişti, güvendiği (?) tabiat ve nizam-ı içtimaînin lehine veyahut aleyhine mevcut olmamakta bir mânâ yoktu. Bununla beraber, asil ve kibar bir ruhu vardı. Bu hasletler arasında onun gayr-i meşru bir münasebetin mahsulü olduğuna hüküm verilemezdi.

İki senedenberi onu kimsenin gördüğü yoktu. Ne tanıdıkları ve ne de dostları. Nihayet bir gün önünde başkaları gibi (?) mükellef otomobil-

lerde, kürklü manto ...(?) dolaştığı, kibar âlemlerinde iştihar ettiği görüldü. Birçok gayr-i meşru sebepler, vasıtalarla tıpkı diğer insanlar gibi, cemiyet-i beşeriye arasında maddeten...(?) ederken, diğer taraftan da manen insankktan oldukça tecerrüt ediyordu. Son zamanlarda zabıtaya ait tahkikat ve takibat, sirkat düğümlerinden (?) birinin üzerinde uktelendiğini gösteriyordu. Aslî hüviyetinin anlaşılmasına imkân yoktu. Fakat zir-i himayesindeki birçok kimselerin ...(?) aleyhine müteveccih şüphelerin bir kısmını olsun izale ediyordu. En sonra zifirî bir gece, tıpkı hayata haksızlıklar dünyasına gözlerini açtığı karanlık ve yağmurlu bir gece ve rövolver kurşunuyla ...(?) lerinin birinde bir heyula gibi yere yuvarlandığı görüldü. Yağmur sularıyla kansan kanları bereketli bir sel gibi akıyor akıyor, sanki yeryüzündeki bütün fenakkları, haksızlıkları, ızdırapları kızıl ırmaklar içinde yıkamak, temizlemek istiyordu.

Sultanahmet
24.12.923
Macit

(Işık saçan bir yıldız, altında da bir dizi, duman çıkaran fabrika bacası resmi.)

XV. KUTV (DOĞU EMEKÇİLERİ KOMÜNİST ÜNİVERSİTESİ)

Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nde (KUTV) açıldığı tarihten itibaren önce Baku ve Tiflis'ten, ardından Ankara ve İstanbul'dan gelen eski harp esiri, işçi ve öğrenci öğrenim görmüştür. Mayıs 1926'da Kızıl Profesörler Okulu olarak da anılan Lenin Okulu açılıncaya kadar, parti yöneticileri de KUTV'da öğrenim görmüştür. Bu bölümde önce İstanbul'dan gönderilmiş öğrencilerin mazbatalarını vereceğiz, ardından okulda Türk öğrencilerinin parti troykasının (üçlüsünün) seçim kararını, ondan sonra Dr. Şefik Hüsnü'nün el yazısıyla hazırladığı KUTV'ada Reform başlıklı notunu ve açıldığından o güne kadarki Türk grupları konusunda muhtemelen Doğu Seksiyonu'nun değerlendirmelerini, öğrencilerle ilgili1924 sonlarında yapılmış bir listeyi ile ıra belgesini [karakteristika] ve nihayet KUTV Müdürü ile Doğu Seksiyonu arasındaki çalışma anlayışı farkı konusunda KUTV Müdürü'nün, KEYK Doğu Seksiyonu Başkanı Petrov'a, KEYK Sekreterliğine ve RKP(b) MK Genel Sekreteri Stalin'e başvurusunu sunacağız. Son olarak ise, aşağıda mazbatasını verdiğimiz ve Akaretler Kongresi ile ilgili sol muhalefetin Komintern Başkanı Zinovyev'e başvuru metninde Ekaterinburg'da soğuktan öldüğünü bekrttiği Server Hayreddin'in yaşadıklarının öyküsünün bir bölümünü vereceğiz. Önce O. Masdar imzalı TKP MK adına 1924 yılı içinde KUTV'a gönderilmiş öğrencilerin mazbatalarını gönderiliş tarih sırasına göre verelim.

Öğrenci Mazbatası

TKP Bürosu, 21 yaşındaki Server yoldaşı Komintern'in himayesinde Moskova'ya eğitime göndermeye karar vermiştir.

Komünist teşkilâtların kendisine yardım ve destek olması rica olunur.

TKP Teşkilât Bürosu
Genel Sekreteri
0. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)
1/2/24[145]

Öğrenci Mazbatası

TKP MK kararıyla, 21 yaşındaki Haluk yoldaş Doğu Üniversitesi'nde eğitim görmek üzere Moskova'ya gönderilmiştir.

145. CD No: 33, Klasör No: I_6, Belge No: 333 [Fransızca].

KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisine yardım ve destek verilmesini rica ederiz.
TKP
Genel Sekreteri
0. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)
19/IV/24[146]

Öğrenci Mazbatası

TKP MK kararıyla, 22 yaşındaki Selim yoldaş Doğu Üniversitesinde eğitim görmek üzere Moskova'ya gönderilmiştir.
KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisine yardım ve destek verilmesini rica ederiz.

TKP Sekreteri
0. Masdar
(İMZA)
27/V/24[147]

Mazbata

TKP MK kararıyla, 22 yaşındaki Aziz yoldaş Doğu Üniversitesinde eğitim görmek üzere Moskova'ya gönderilmiştir.
KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisine yardım ve destek verilmesini rica ederiz.

TKP Sekreteri
0. Masdar
(İMZA)
27/V/24[148]

Mazbata

21 yaşındaki Şinasi yoldaşa gidip Doğu Üniversitesinde eğitim görme yetkisi verilmiştir.
TKP, KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisinin ileride Türkiye'de militan propagandacı rolüne uygun bir eğitim almasını gözetmesini rica eder.
TKP Genel Sekreteri

146. CD No: 33, Klasör No: I_6, Belge No: 337 [Fransızca].
147. CD No: 33, Klasör No: I_6, Belge No: 335 [Fransızca].
148. CD No: 33, Klasör No: I_6, Belge No: 326 [Fransızca].

0. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)
16/VII/24[149]

Mazbata

20 yaşındaki Hakkı yoldaşa gidip Doğu Üniversitesi'nde eğitim görme yetkisi verilmiştir.
TKP, KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisinin ileride Türkiye'de militan propagandacı rolüne uygun bir eğitim almasını gözetmesini rica eder.
TKP Genel Sekreteri
0. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)
16/VII/24[150]

Mazbata

24 yaşındaki Selim yoldaşa gidip Doğu Üniversitesi'nde eğitim görme yetkisi verilmiştir.
TKP, KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisinin ileride Doğu'da militan propagandacı rolüne uygun bir eğitim almasını gözetmesini rica eder.
TKP Genel Sekreteri
0. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)
28/VII/24[151]

Mazbata

22 yaşındaki Tarık yoldaş Doğu Üniversitesi'nde eğitim görmek üzere Moskova'ya gönderilmiştir.
KEYK'ten onu himayesine almasını ve kendisine yardım ve destek verilmesini rica ederiz.

TKP Genel Sekreteri
0. Masdar
(İMZA)
25/XI/24[152]

149. CD No: 33, Klasör No: I_6, Belge No: 341 [Fransızca].
150. CD No: 33, Klasör No: I_6, Belge No: 339 [Fransızca].
151. CD No: 33, Klasör No: I_6, Belge No: 334 [Fransızca].
152. CD No: 33, Klasör No: I_6, Belge No: 335 [Fransızca].

Türkiye Grubunun Parti Üçlüsünün seçildiği aşağıdaki toplantı tutanağı, ileride Server Hayreddin ile ilgili görünen aslında bir bütün olarak KUTV'daki öğrencilerin kamplaşmasını yansıtan sürecin adeta tamamlanmasından sonra yapılmış bir toplantıya ait görünmektedir.

Türkiye Grubunun Umumî Parti Toplantısı
TUTANAK No.I

24/IX-24

36 kişi ve Sagomonyan yoldaş katılmıştır.
Başkan.....
Gündem:
1)Yabancılar grubu arasındaki parti çalışmalarının durumu
2) Parti üçlüsü seçimi

Ele alınan konular:	Alınan kararlar:
1) YabancıLar grubu arasındaki parti çalışmalarının durumu hakkında Sagomonyan yoldaşın raporu. Sagomonyan yoldaş Yabancılar Grubundaki parti çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi verdi.	1) Toplantıya katılanların oy çoğunluğuyla Parti üçlüsünün çalışmalarıyla ilgili durum bütünüyle kabul edilir.
2)Parti Üçlüsü seçimi: Parti Üçlüsü için şu yoldaşlar teklif edildi: 1- Naciev 2- Vâlâ 3- Karapaniyotis	2) Türkiye grubunun Parti Üçlüsüne şu yoldaşlar seçildi: 1- Naciev, 2- Vâlâ ve 3- Karapanaiyotis.
3) Diğer konularda herhangi bir soru söz konusu değildi.	

Başkan: /imza/
Sekreter:[153]

Dr. Şefik Hüsnü'nün KUTV'ada Reform başlıklı notu, esas itibariyle Türk grubu içinde sorunların doğmasının nedenleri ve bunları giderme yolları üzerinedir. Türk grubunun genel çalışmasıyla ilgili herhangi bir öneri içermiyor.

KUTV'ada Reform

1. Üç yıllık tecrübe göstermiştir ki, Türk grubu içindeki her türlü düzensizlik, büyük ölçüde grup yöneticilerinin kötü seçiminden ve kısmen de bir kısım unsurun küçük burjuva zihniyetinden ve elverişsizliğinden ve ayrıca dışarıdan davranan ve gayrı memnunlar üze-

153. RGASPI, f. 532, op. 2, d. 164, s. 8 [Rusça].

rinde kötü bir etki yapmış ve hâlâ da yapan Roland, Hasan Cevat [?], Süleyman Nuri gibi kişilerin yürüttüğü ajitasyondan ileri gelmektedir.

2. DoLayısıyla okulun sağlığına kavuşturulması üç doğrultuda yapılmaLıdır. 1) Hatalarını gideremeyecekleri ortaya çıkmış öğrenciler en kısa zamanda okuldan atılmalıdır; 2) Herkes tarafnıdan kötü idareden en baş sorumlu olarak görülen Alimov hemen okuldan uzaklaştırılmalı, yerine parti tarafından takdim edilen bir militan tayin edilmelidir. 3) Komintern RoLand ve Hasan Cevat'ı Moskova'dan uzaklaştırmak için gerekeni yapmalıdır.

3. Parti temsilcisi ve Doğu Seksiyonu'ndan bir yoldaş, partinin siyasî hattı konusunda bilgi vermek ve böylece tabiî mecralarından kopmalarına mani olmak üzere, okul ve grup ile sürekli temas halinde bulunmalıdır.

4. Gruptan hiçbir yoldaş parti temsilcisinin ve Doğu Seksiyonu'nun muvafakati olmaksızın rapor veya konferans vermemelidir.

5. Türk grubundaki yoldaşlar, aynı yatakhanede yatmamalı ve aynı yemekhanede yememelidir. Okul içinde olabildiğince dağıtılmalıdırlar ve kendi aralarında ortaklaşa yaşamalarına izin verilmemelidir.

Herhangi bir öğrenci dedikodu yapar veya entrika çevirirse, buna bir ceza görüntüsü verilmeden, anında üretimde staja gönderilmeli ve sonra da ülkeye iade edilmelidir.

7. Bazı yoldaşlar diğerlerinden daha yüksek teşkilâtçı becerilere sahip olmadıkça ve tüm yöneticilerin oyunu almadıkça, sonsuza kadar yerlerini korumamalıdırlar, ileride parti yöneticisi olacak olanların sayısı olabildiğince çoğaltılmalıdır.[154]

Doğu Seksiyonu'nun Türk grubunu değerlendirmesi Dr. Şefik Hüsnü'nün sadece bir sorun üzerinden yaklaşımına göre çok daha bütünseldir.

DÖRTYILLIK RAPOR
TÜRK KRUJOKU

1/ KUTV'a Türkler ilk defa 1921 yılında geldi ve bunlar Azerbaycan'da devrime aktif bir şekilde katılan, Kızıl Ordu'da bulunmuş yoldaşlardı. Esas sınıfın Azeriler Bölümü'ne verilmişlerdi. Bu grup herhangi bir özelliğiyle dikkati çekmedi.

2/ 1922-1923 öğrenim yılında grup yenilendi ve büyüdü, 4-5 kişi hariç, Azerbaycan'da çalışmış yoldaşlar gitti. 4-5 yoldaş Türkiye'den geldi, kimileri partinin Ankara teşkilâtındandı. Bu teşkilâttan gelenlerin hiç biri iyi bir partili değildi. Pratik çalışmaların içinden gelseler de, onları birer partili yapmak mümkün olmadı. Onlardan biri, AKİF yoldaş bugün Bakü'de Parti Okulu'nda. Bir diğeri, CEMAL yoldaş otomobil okulunda. Sırf TEKİN yoldaş daha uyumluydu, üstelik parti çalışmalarının pratiğinden çok, teoriyi kavrayabiliyordu. Bu yıl Türkiye'ye gitti. Onun oradaki faaliyeti hakkında henüz bilgi yok, çünkü varır varmaz ordu saflarına düştü ve çalışma temeli hazırlayamadı. Çalışabileceğini tahmin edebiliriz.

Yine o zaman Türkiye'den gelen, bugün Parti Üçlüsü üyesi olan İSMAİL yoldaş ile VALÂ ve NÂZIM yoldaşlar geldi. NÂZIM yoldaş bugün Türkiye'de. VÂLÂ yoldaş burada,

154. *TÜSTAVKomintern Arşivi, Döküm 1,* CD No: 29, Klasör No: 3_8, Belge No: 151-152 [Fransızca].

Kominternde çalışıyor. Ira verileri daha sonra.

1922-1923 yılı pek olaylı geçmedi. Kimi küçük hırgürler vardı, ama grubun bilinçliliği sayesinde bunlar kolayca halledildi. Yalnız yıl sonuna doğru ALİ YAZICI yoldaşın görevle gönderilmesi konusunda büyükçe bir nifak denemesinde bulunuldu, ama yine olay çıkmasına meydan verilmeden halledildi. 1922-1923 yılında çalışmak üzere Türkiye'ye hiç kimse gönderilmedi. ALİ YAZICI yoldaş (Baku Sovyet Parti Okulu'nda ders veriyor), RIZA yoldaş (Tiflis'te gazetede çalışıyor), CEMAL ve AKİF yoldaşlarla (baştan sözü geçmişti), üniversiteye tesadüfen gelmiş olanlardan iki başka yoldaş Üniversiteden görevli olarak gönderildiler. Bütün bu yoldaşların Türkiye'ye gönderilmesi söz konusu değildi, çünkü illegal işlerde çalışabilme bakımından uygunsuz kişilerdi.

3/ 1923-1924 öğrenim yılında Türkiye'den tek yoldaş bile gelmedi. 40 kadar kişiden oluşan eski grupla çalışmak zorunda kaldık. Yıl çok verimli öğrenim çalışmalarıyla geçti.

4/ 1922-1923 öğrenim yılı boyunca parti ve teşkilât sorunları üzerinde gereği gibi durulmuyordu. Çünkü bir yandan, çoğu yoldaşlar RKP'de yetişmişti, diğer yandan ise, KUTV mezunlarının Türkiye'deki pratik çalışma neticeleri bilinmiyordu. 1924 yılında Türkiye'ye giden AYDEMİR yoldaş, çalışmalarıyla parti ve teşkilâtlanma sorunları üzerinde ciddiyetle durmak gerektiğine işaret etti. AYDEMİR yoldaş bir yandan parti aparatını kurma, özellikle demokratik merkeziyetçilik işlerini kesinlikle anlamadığını ortaya koydu ki, onun KEYK Doğu Şubesiyle ilişkilerindeki merkezkaç eğilimleri buradan kaynaklanıyordu. Öte yandan da, parti teşkilâtı yerine grup esasında krujok tipi teşkilâtlar oluşturdu. Türkiye'de parti teşkilâtı bulunmadığı ve kendisinin oraya işi bilen biri olarak gittiği için, oradaki komünistlerin uzağı görememesi, onun partiyi teşkilâtlandırma konusundaki anlayışını uygulamasına yardımcı oldu. Böyle bir hataya elverişli zemin bulunduğu için de o bunu bugün de yapmaya devam ediyor. Aydemirin teşkilât işlerindeki bu alışkanlıkları nereden ileri geliyor? AYDEMİR, VÂLÂ ve NÂZIM yoldaşlar Moskova'ya AHMET CEVAT yoldaşla geldi. AHMET CEVAT eski devrimcilerden biri olarak, elbette ki, parti kuruculuğu işlerinden anlamıyordu, çünkü partide çalışmamış, tek başına devrimcilik yapmıştı. O ise onların fikir babasıydı. Bu grubu o kendi etrafında kenetlemiş ve hemen birlikte gelecek hakkında planlar çizmeye koyulmuşlardı. Komintern açısından genel politika olarak onlarda herhangi bir sapma söz konusu değildi, ama parti teşkilâtı sorunlarında krujokçuluk ağır basıyordu. Onların teşkilât planı şuydu: Parti olmadığına göre, partinin dölyatağında birbirini iyi tanıyan bir grup yoldaş bulunmalı. Pratikte bunun adı şahsî sempati esasında bir teşkilâtlanmadır. 1900 ve daha önceki yılların en müthiş krujokçuluğudur. Bu grubun önceliği, en kültürlü grup olmasıydı. Bu çocukların hepsi zeki ve akıllı gençlerdi. Daha sonra TEKİN yoldaş da bu gruba katıldı. Bu grup kendini gerçekten Türkiye komünist hareketini teşkilâtlandırmakla görevli sayıyordu ve sayıyor. Böyle çürük bir fikir esasında teşkilâtlanmanın ortaya çıkmasının tehlikelerini önceden görmek mümkün değildi. Bu ancak AYDEMİR yoldaşın Türkiye'deki çalışmalarından sonra, 1924 yılında görülebildi. Buna karşı bir şeyler yapmak çok zordu. Komintern aktivistler istiyordu ve bu yüzden VÂLÂ yoldaş hariç, onları işlere dâhil etmek gerekti. Şimdi partinin yönetimi onların elinde. Onlar kendi görüşlerini sebatla hayata geçiriyor ve ya komünist hareket onları teşkilât oportünistlerinin kampına (buradan ise genel olarak oportünizme giden mesafe çok kısa) itinceye, ya da kendileri doğru yolu buluncaya kadar, hayata geçirmeye devam edecekler. Oradaki yoldaşların teşkilâtlanma konusundaki yaklaşımlarının tehlikelerini gören bizler

buradan onları düzeltmeye çalışıyor, mektuplar yazıyor, VÂLÂ vasıtasıyla onları etkiliyor, ama buna karşı yoldaşlar arasında açık çalışma yürütmüyoruz, çünkü böyle bir şey bu yoldaşların saygınlığını sarsacak ve hırgürlere yol açacaktır. Üniversitedeki yoldaşlar arasında dolaylı yollardan Leninci teşkilâtlanma ilkelerinin propagandasını yapmak zorunda kalıyoruz. Yalnız propaganda etmekle kalmıyor, aynı zamanda bu ilkeyi uygulamaya çalışıyoruz ki, Türk yoldaşlar arasında bu yıl çıkan hırgürün sebebi bu çabamızdı.

Bu 4 kişilik gruptan başka, çalışmaya 15 kişi gönderildi. Bunlardan Türkiye'ye 2 kadın gönderildi, ama bu yoldaşlar çoğunlukla sıradan parti işçisi ki, bu bakımdan diğer grup hayli imtiyazlı sayılır.

Gönderilen bütün yoldaşlar çalışmaya başladı. Bu çalışmalarda dikkati çeken olumsuz unsur, teşkilâtlanma işlerinin temelde anlaşılmaması. Parti henüz işçi hareketinde bir unsur durumuna gelmediği için, şimdiye kadar politik hata ya da herhangi bir sapma söz konusu değil. Mesaî Kanunu'yla ilgili son mücadeleyi parti büyük başarıyla yürüttü. Ne ki, aynı AYDEMİR geçen yıl parti basınında politik bakımdan hatalı bir dizi yazı yayınladı. NÂZIM da partinin görevlerini anlamadığını gösteren yazılar yazdı, ama bu yanlışlar Komintern tarafından görüldü ve söylenenler kabul edilerek zamanında düzeltildi.

SAİT gibi parti teşkilâtlanma işlerinde bilgili ve sağlıklı bir yoldaş bile, parti disiplinine uymayarak, büyük bir hata işledi. Bütün bunlar parti teşkilâtlanma işlerinde ve parti eğitimi konusundaki zayıflığı bir tez daha vurguluyor.

Türkiye'ye görevle gönderilenlerden başka, 1924 yılında KADİR NUREDDİN Baku'ya ve SABİT [?] Kırım'a olmak üzere iki yoldaş SSCB'de pratik çalışmalarına gönderildi. MEHMED MECİD istidatsız ve yabancı bir unsur olarak ihraç edildi.

1924-1925 öğrenim yılı parti teşkilâtlanma sorunları sloganı altında başladı ve işler bu konuda taşa vurdu. Bütün hırgür ve sağlıksız ortam bu slogan sonucunda ortaya çıktı. Kominternde Üniversite yönetimini Türk yoldaşlara karşı itidal göstermemekle suçlayan yoldaşlar var (daha doğrusu, vardı). Yapacağımız kısa icmal kimlerle işimiz olduğunu gösterecektir.

Daha 1924 Mayısı'nda Türkiye'den yeni yoldaş akını başladı. Yoldaşların çoğu işçi ya da meslek okulu talebesi. Parti bir seçim yapmadan KUTV'a maneviyat bozukluğu yüzünden orada işe yaramaz sayılan yoldaşları yolladı. Sırf askerlikten kurtulmaları için yoldaşlar gönderildi. Sonunda AYDEMİR okul arkadaşlarını yollamaya çalıştı, böylece kendi teşkilât ilkelerini fiilen uygulamaya başladı.

Buraya gelen yoldaşlara parti daha Türkiye'deyken "hürriyet ve eşitlik diyarına" gideceklerini, Üniversitenin demokratik bir teşkilât olduğunu söylüyordu. Küçük burjuva ortamından gelenler için bu oldukça cazip görülüyordu. Ve onlar burada bizim sistemimizle yüz yüze geldi.

Parti Üçlüsü her şeyin niçin başka türlü değil de, böyle düzenlendiğini izah etmeye koyuldu. Yoldaşlar arasından en iyilerinin birçoğu, anlatılanları kavradı, ama anlamak istemeyenler de yok değildi. Maneviyatı tamamen bozuk iki yoldaş (SERVER ve HÜSEYİN) daha gelir gelmez hemen üretim alanına gönderildi. Diğerleriyle sistemli bir çalışma başlatıldı. Yeni gelenler grupta çoğunlukta olduğu için çalışmak son derece zor olduğundan, destek alınacak biri yoktu. Tam o sıralarda Kominternin V Kongresi'ne gelen parti delegeleri buradaydı. Onların "biz entelektüelleri yalnızca kullanıyoruz, zamanı gelir, basarız tekmeyi" gibi konuşmaları, yeni bir kargaşaya sebep oldu. Aydınlar sorunu gündeme getirildi.

Grupta demokrasi, partinin rolü, işçi sınıfı ve aydınlar gibi ilkesel konularda mü-

cadele başladı. Kısa bir sürede bu konulardaki bütün sallantılara son verildi. Ama artık ilkesel konularda yenik düştüğü için entrikalara yönelen hazır bir muhalefet grubu oluşmuştu. Parti yöneticilerinin çoğu öğretmenlik ettiği için bir slogan ortaya atıldı: "Dersler kötü geçiyor, Rus öğretmenler isteriz." Üniversitenin öğretim bölümü tâviz yolunu seçti. Başarıyı tadan bu grup, tamamıyla "demokratik" bir şekilde hareket etmeye başladı. Bu grubun kimi yoldaşları sopadan geçirmek gibi çirkin davranışları karşısında Üniversite olayın üstüne gitmek zorunda kaldı ve konu yoldaşlık mahkemesine getirildi. 11 yoldaş üniversiteden ihraç edildi. Bunlardan şimdiye kadar VOYNOVA (Moskova), ZEKİ (Kırım) ve SALİM (Ivanovo-Voznesensk) olmak üzere üçü gönderildi. Bunun diğerleri için iyi bir ders olacağı düşünülerek, gönderilmelerinden geçici olarak vazgeçilmişti. Ama diğerlerinin de düzelecek kişiler olmadığı anlaşıldı (KEYK Doğu Seksiyonu bakımından da). FERİT ve SİNASİ olmak üzere, bunların ikisi hemen üretim alanına, geri kalanları ise (AHMET-HAMDİ, ARİF, FEYZİ, RAİF) partiye zarar veremeyecekleri Türkiye'ye geri gönderilmek üzereler. Bu yoldaşların biri KUNZ'a [Batı Halkları Komünist Üniversitesi] (MAZLUM) nakledilmiş bulunuyor. Ayrıca bir yoldaş da hastalık yüzünden ZKU'ya [Komünist Üniversiteler Sağlık Birimi] nakledildi.

Geriye kalan yoldaşlar (grupta toplam 24 kişi var) çok iyi bir öğrenim aldı.

•

Sonuç çıkarırken, Türkiye'de partinin temellerini KUTV öğrencilerinin atmış olduğu gerçeğini tespit etmek gerekir. KUTV'lı Türkiye'de her şey. Bu bakımdan da parti eğitimine büyük önem vermek gereklidir. KUTV'lının hatası daha ağır sonuçlar veriyor. Bunu bütün yoldaşlar anlamalıdır ve eğitimde Bolşevik çizgiye sadık kalınmalıdır. Çürüklerin elenmesi bu yolla olmalıdır. Az olsun, ama öz olsun.

•

Türkiye'de parti teşkilâtının durumu öylesine ki, partinin sorunları anlaşılamıyor. Parti hâlâ küçük burjuva bataklığında bulunuyor. Bizim yoldaşlar oraya varır varmaz, birçok engelle karşılaşıyor. Gönderilen yoldaşların en iyileri, doğru çizgi izliyor. Kendine tamamıyla hâkim olmayan unsurlar kolayca eritiliyor ve uzun bir süre için doğru parti hattını yitiriyor'[155].

KUTV Türk grubundan yoldaşların listesi

	Kalanlar
II	Partinin emrinde çalışmak göreviyle gönderilenler
III	Partinin emrinde olmadan, gözden yitirilmemeleri için, partiye çalışmak üzere yine Türkiye'ye gönderilen
IV.	Sınama (hafif) için SSCB dâhiline gönderilenler
V.	Hususî liste
VI.	Türkiye'ye gönderilmiş olanlar
VII.	Moskova'da çalışanlar.

155. RGASPI, *f.* 532, op. 2, d. 164, s. 14 - 16 [Rusça].

I. 1. Hacı Sofu Adurov,
2. Ferit Lâmi,
3. Ahmet Memed Baytarzade,
4. Tekin Hüsrev,
5. Server Hayreddin,
6. Selâmi Mustafa,
7. Hüsnü Yal,
8. İbrahim İsmail,
9. Nedim Masrur,
10. Zeki Ahmet,
11. Hasan Tahsin Kulagzade,
12. Bedros Saakov,
13. Jozef. 13 kişi

II. 1. Mahmut Şevket,
2. Ahmet Yusuf,
3. Mustafa Osman,
4. Kadir Hasan,
5. Raşit Fahri,
6. Şevki Süleyman,
7. Hayat Voynova,
8. Ahmet ibrahim,
9. isa Abdullah,
10. Hamdi Şamilov,
11. Mehmet Yelkenci,
12. Memed Mecit. 12 kişi

III. 1. Fevziye Habibova,
2. Hasan ispir Zade ibrahim. 2 kişi

IV. 1. Ahmet Ziya*,
2. Akif İsmail (üretim),
3. Ethem Niyazi (üretim),
4. Nureddin Kadir (MK.....). 4 kişi

V. 1. Nâzım Hikmet,
2. Vâlâ Nurettin,
3. Smorodkina Nuriye 3 kişi

Toplam 31 kişi

VI. 1. Aydemir Şevket,
2. Memed Sabri,
3. Şadan Raşid,
4. Aydemir Leman. 4 kişi

VII. 1. Hüseyin Sait,
2. Abid Alimov (ilmî teşriki mesaî memuru)[156]

TÜRK KRUJOK'U KOMÜNİST FRAKSİYONU TOPLANTISI TUTANAK

GÜNDEM: Ira bilgileri.

1. İSMAİL — Partili olarak kendine hâkimdir, sapmaları yoktur, yıl boyunca iyi bir Bolşevik olarak kendini göstermiştir. Krujokun en faal, en hazırlıklı ve en sağlıklı üyesidir. Kendisine verilen parti işlerini titizlikle yerine getirmektedir, iyi bir yoldaştır. Derslerine iyi çalışmaktadır, yıl boyunca çok şeyler kavramıştır. Öğreniminde akademik yaklaşım görülmemiştir.

2. VÂLÂ — Partili olarak kendine hâkimdir, kendi hatalarını görüp ders çıkarmasını bilerek, sapmalarının üstesinden tamamıyla gelmesini bilmiştir, iyi bir partilidir. Hazırlıklıdır ve krujokun önde gelen üyelerinden biridir. Kendisine verilen görevleri yerine getirmektedir, iyi bir yoldaş ve iyi bir komüncüdür. Faal biridir ve disiplinlidir. Derslerine iyi çalışmaktadır, ama Komintern'deki işi, öğrenimine engel olmaktadır. Akademik eğitimi yoktur.

3. ARİF — Kendine hâkim olmayan, kötü bir partilidir. Anarşist-küçük burjuva sapmaları vardır. Krujoktaki en çürük unsurdur. Kötü bir yoldaş olduğu için krujokta kendisine iş verilmemiştir, Tam ilkesizlik göstermiştir ve partisizlerle birlikte partiye karşı çalışmada bulunmuştur. Kötü bir yoldaş ve kötü bir komüncüdür, disiplinsizdir. Nifaklarda faal biridir. Entrikaların başını çekmektedir, parti safında olmayı hak etmemektedir.

4. SAKİR — Bir partili olarak kendini kanıtlamıştır. Sapmaları aşmasını bilmiştir. İşçi muhalefetinden yana sapmalar göstermiştir. Krujoktaki yıl içinde gelişme göstermiştir ve krujokun iyi üyelerinden biri haline gelmektedir. Kendisine verilen görevlerin yerine getirmektedir, iyi bir yoldaş ve iyi bir komüncüdür. Derslerine iyi çalışmaktadır. Yıl içinde çok şeyler başarmıştır. Faal biridir ve disiplinlidir.

5. RAİF — Partide tesadüfen bulunan biri. Birçok parti karşıtı sapması vardır. Yıl boyunca ne parti çalışmalarında, ne de öğrenimde herhangi bir gelişme gösterebilmiştir.

6. HİLMİ — Partilidir. Sapması görülmemiştir. Hazırlığı orta düzeydedir. Disiplinli bir yoldaştır. Parti görevlerini yerine getirmektedir. Derslerine iyi çalışmaktadır, iyi bir yoldaştır.

7. AZİZ — Partili olarak kendine hâkimdir. Sol sapmalarını gidermiştir, iyi bir Bolşevik olmakta ve hızla gelişmektedir. Faal biridir ve disiplinlidir, ilkelidir, iyi bir

156. RGASPI, f. 532, op. 2, d. 164, s. 18. [Rusça]

yoldaştır ve iyi bir komüncüdür. Kendisine verilen görevleri yerine getirmektedir. Derslerine iyi çalışmaktadır.

8. HAKKI — Partili olmaktadır. Sapma bataklığında bulunmuştur, ancak küçük burjuva eğilimlerinden kurtulmaya çalışmaktadır, ilkesizliği bataklıktan tamamen kurtulmasına engel olmaktadır. Orta düzeyde faal biridir. Krujokun hayatıyla bir türlü kaynaşamamıştır. Öğrenimdeki başarısı orta düzeylerdedir. Hatalarını kabul etmekte ve kendini düzeltmektedir.

9. SADIK — Partilidir. Sapması yoktur, ama içinden çıkıp geldiği entelektüel ortamın kimi kalıntıları etkisini göstermektedir. Bu kalıntıların etkisinden kurtulmaya çalışmaktadır. Yıl boyunca gelişmiştir ve derslerine iyi çalışmaktadır. Kendisine verilen görevleri titizlikle yerine getirmektedir, iyi bir yoldaştır ve iyi bir komüncüdür. Disiplinli ve orta düzeyde faal biridir.

10. FAİK — Partili olarak kendine hâkimdir. Sapması yoktur. Bir yılda hayli hızla gelişmiştir. Disiplinlidir ve orta düzeyde faal biri olduğunu göstermiştir. Akademik sapması yoktur.

11. SELAMİ — Zayıf bir partilidir. Sapması yoktur, ama ilkeselliği düşüktür. Yıl içinde ağır da olsa gelişmiştir. Parti görevlerini yerine getirmektedir, ama yönetilmeye ihtiyacı vardır. Disiplinli olmasına ilkesizliği engel olmaktadır. Faal biridir. İyi bir yoldaştır, ama komüncülük tarafı zayıftır. Derslerine iyi çalışmaktadır.

12. MAHİR — Partililik tavrı henüz kesinleşmemiştir. Sapması yoktur. Disiplinlidir. Köylü tutuculuğu kalıntılarının etkileri görülmektedir. Orta düzeyde gelişmiştir. Derslerine iyi çalışmaktadır, iyi bir yoldaştır.

13. CEM — Orta halli partilidir. Bir yıl içinde çeşitli eğilimlerden kurtulmayı başarmış ve oldukça iyi gelişmiştir. Yükümlülüklerini yerine getirmekte olsa da, ciddiyeti yetersizdir. Faal biridir. Derslerine orta düzeyde çalışmaktadır. İyi bir yoldaştır.

14. MESRURE — Yakında gelmiştir ve hakkında kesin kanı edinilebilecek şekilde kendini kanıtlamamıştır. Genç bir parti üyesidir. Gerçek anlamda bir partili olmak için kendi kendine daha çok çalışması gerekecektir.

15. SALİH — Sapmaları olmuştur, ancak yıl boyunca onlardan kurtulmaya çalışmıştır ve bunda da kısmen başarılı olmuştur. Disiplinlidir, ama daha faal olması gerekmektedir, iyi bir yoldaştır, orta derecede komüncüdür. Derslerine iyi çalışmaktadır.

16. BAYTARZADE — Partili olarak kendine hâkimdir. Sapması yoktur. Bolşevik olma azmi göstermiştir. Krujokun önde gelen, en iyi, faal üyesidir. Kendisine verilen görevleri iyi yerine getirmektedir. Disiplinlidir.

17. ALİMOV — Kendine hâkim bir Bolşevik olarak durumu iyi değerlendirebilmektedir. Bir yıllık çalışma sonucunda krujoka doğru bir Bolşeviklik yönü kazandırmıştır.

PARTİSİZLER

18. FEVZİ	Partiyle ilgilenmemektedir. Parti karşıtı ve teşkilât bozucu tutumu vardır. Kötü bir yoldaş ve kötü bir komüncüdür. Yıl boyunca çok az şey öğrenmiş, nifakçılıkla meşgul olmuştur. Az faal biridir.
19. RAŞİT	Parti hayatıyla ilgilenmemektedir. Entrikacıdır. Kötü bir yoldaştır. Az faal ve disiplinsizdir. Apolitiktir.
20. CEM	Parti hayatına ilgi duymaktadır. Entelektüelliğin bataklığındadır ve yıl boyunca küçük burjuva sapmasından kurtulamamıştır. Bir yılda belirli bir gelişme kaydetmiştir. Tartışmalarda kesin tutum alamamıştır, devamlı ikircim yaşayanlardandır. Derslerine iyi çalışan orta düzeyde faal biridir.
21. ORHAN	Parti hayatına ilgi duymaktadır ve umumî olarak Çan'ın kopyasıdır, ama biraz daha ciddidir, küçük burjuva sapmasından kurtulmak için çaba harcamaktadır.
22. EMİRZADE	Parti hayatına ilgi duymaktadır, ilkesizdir. Az gelişmiştir. Bütün yıl üretimde çalışmıştır, ama bu onun politik düzeyinin yükselmesine yardım etmemiştir, iyi bir yoldaştır.
23.AHMED-HAMDİ	Partiyle kesinlikle ilgilenmemektedir. Apolitiktir. Entrikacıdır. Üniversitede tesadüfen bulunan biridir. Kötü bir yoldaştır ve komünle hiçbir şekilde ilgilenmemektedir.

KOMSOMOLCULAR

24. ECVET	Parti hayatına ilgi duymaktadır. Entrikacıdır. Küçük burjuva çok sapması vardır ve onlardan kurtulamamıştır. Disiplinsizdir. Partiye saygısı yoktur. Faal biridir. Yıl boyunca az şey öğrenmiştir. Kötü bir yoldaş ve kötü bir komüncüdür. Çok inatçıdır.
25. KERİM	Apolitiktir. Partiyle az ilgilenmektedir. Az faal biridir. Genç olduğu için kendini kanıtlayamamıştır.
26. CORÇİEV	Partiye ilgi duymaktadır. Az faal biridir. Köylü sapmaları vardır. Yıl içinde hem politik bakımdan, hem öğrenim alanında az bir gelişme kaydetmiştir. Kötü bir yoldaş ve kötü bir komüncüdür. İlkesiz biridir.
27. MATSKOVİLİ	Sosyal hayata ilgi duymaktadır. Genel düzeyi düşük olmasına rağmen oldukça iyi gelişme kaydetmiştir. Disiplinli biridir.
28. KRIMSKI	Partiyle az ilgilenmektedir. İlkesiz biridir, sapma yöneticilerince grupta maşa olarak kullanılmaktadır. Bataklığa yakın durmaktadır. Parti bakımından az bir gelişme göstermiştir. Kendisini olduğundan daha değerli biri olarak göstermeye çalışmaktadır. Faal biridir, ama disiplinsizdir. Yoldaş ve komüncü olarak orta düzeyli biridir.
29. VAYNTRAUB	Parti hayatına ilgi duymaktadır. Disiplinlidir. Faal biridir, iyi bir yoldaş ve komüncüdür. Yıl içinde hızla gelişmiştir."[157]

157. RGASPI, f. 532, op. 2, d. 164, s. 9+10+11+12

Bu değerlendirmeler ve aşağıda Server Hayreddin örneği üzerinden ele alacağımız KUTV Türk grubu içindeki muhaliflere karşı Doğu Seksiyonu'nun uygulamalarının KUTV yönetiminde yarattığı tepki aşağıdaki yazıda açık biçimde kendini göstermektedir.

Girdi No.1494/c
19/XII-24.

SSCB
Bakanlar Kurulu
Y.V.STALİN
Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi

No. 98/c
15 Aralık 1924

Tverskaya caddesi 15/a, Moskova, Tel. 5-70-34

KOMİNTERN DOĞU SEKSİYONU BAŞKANI
PETROV yoldaşa

Bir nüshası KEYK Sekreterliğine
Bir nüshası MK Genel Sekreteri STALİN yoldaşa

Sayın yoldaş,

Doğu Seksiyonu görevlilerinin (Brike yol.) KUTV Türk Sektöründen kimi öğrencilerle benim hallettiğim konularda, üstelik yalnız benim bilgim dışında değil, karar ve talimatlarıma tamamen aykırı şekilde görüşmelerde bulunduğu tarafıma bildirilmiştir.
Bana göre:

1. Bu gibi davranışlar KUTV ile Komintern arasındaki ilişkileri zedelemektedir ve KUTV'nın bir Komintern değil, RKP kuruluşu olduğunu ve RKP'nin ve onun yetkilisi olan KUTV Rektörünü atlayarak yapılan şu ya da bu girişimin zararlı sonuçlar verebileceğini anımsatmak isterim.

2. Aslında bu somut durumda söz konusu olan Komintern ile RKP kuruluşları arasındaki ilişkilerin temel ilkelerinin çiğnenmesi sonucunda KUTV'ya düzensizlik sokmaktır (Türkler konusunda).

Bu hususları bilginize sunarken, Doğu Seksiyonu kadrosuna benimle sağlanmış mutabakat temelinde KUTV'yla ve KUTV öğrencileriyle ilişkilerdeki hak ve yükümlülüklerine dair direktiflerin verileceğine olan kesin inancımı ifade ederim.

Bununla birlikte Size Türk sektörüyle ilgili bütün aldığım kararların Doğu Seksiyonu kadrosunun bu kararlara ters düşen tutumuna rağmen tarafımca kesinlikle uygulanacak olduğunu bildirmek isterim.

Bu alanda her hangi bir değişiklik Doğu Seksiyonunun kendi başına hareketleriyle değil, onun girişimi üzerine RKP(b) MK'nın kararıyla olabilir.

Komünist selamlarımı sunarım. /İmza/

Aşağıdaki ilk başvurudan anlaşıldığı kadarıyla 1924 yılının hemen başlarında öğrenim görmek üzere KUTV'a gönderilmiş olan Server İHayreddin! Ağustos ayında alman bir kararla, KUTV'adan uzaklaştırılarak üretime gönderilmiştir. Bu kararın geri alınmasıyla ilgili önce KUTV öğrencilerinin başvurularını, ardından da Server'in olayların gelişimine ilişkin savunmasını aktaracağız. Anlaşıldığı kadarıyla kararda bir değişiklik olmaması üzerine Server'in 2. ve son başvurusuyla birlikte KUTV'adaki diğer öğrencilerin kendilerine yönelik Türk grubu yöneticileri tarafından yapılan uygulamalar kanusundaki şikâyetleri vereceğiz.

Komintern Şark Şubesi
Sekretaryasına

10 Ağustos parti içtimaında Server yoldaşın mekteb disiplini altında olmak üzere bir sene müddetle Moskova dahilindeki fabrikalardan birine, istihsale gönderilmeye karar verildi. Bilâhare Mektep Şurası, Server yoldaşı Türkiye'den gelen talebe yoldaşlar arasında dedikodu yapıyor diye bu karan tahvil ederek Ural'a gönderilmesine karar verildi.

10 Ağustos parti kararının tahvilini Mekteb idaresinden sorduğumuz zaman bu karan Komintern'in emri suretinde gösterildi. Bilâhare Komintern'den aldığımız malûmatta Komintern'in meselede dahli olmadığı, kararı doğrudan doğruya Mekteb Şurasının tahvil ettiğini yalnız Komintern'in reyi sorulduğu ve Komintern'in bu kararı tasvib ettiğini söylediler.

Bizler aşağıda dahi imza eden yoldaşlar. Temin ederiz ki Server yoldaş katiyen aramızdaki tesanüdü bozacak şekilde hiç bir propaganda yapmamış bilâkis hakikî bir komünist gibi hareket etmiştir.

Server yoldaşın nasıl fikirde olduğunu, Türk talebeleri namına üç kişinin sözlerini dinleyip şu Türk talebelerinin efkârı sorulmasını, yoldaşlarımızın bila-sebeb aramızdan alınıp Ural'a gönderilmemesini talep ediyoruz. Bunu istemekle beraber 10 ağustos parti kararıyla kat'ını rica ediyoruz.

Maztum	*H[ayat]. Voynova*	*Feyzi*
Rasim	*Kerim*	*Ferit Lami*
Salim	*Şinasi*	*Mansur*
Jozef	*Hakkı*	*Arif*
Krimski	*RaşidfRusça]*[158]	

27 ağustos 24

Komintern'in Şark Şubesi Kâtib-i Umumîsi Petrof yoldaşa
Yoldaş

Bundan bir buçuk ay evvel bir akşamüstü Hamid yoldaş bana gelerek tahsillerini ikmal edip Türkiye'ye çalışmaya giden Nâzım, Mustafa, Fahri yoldaşların Batum'dan geriye

158. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 109-110 [Eski Türkçe].

çevrilmiş olduklarını söyledi. Bu haberi kimden işittiği sordu isem de, o arkadaşım bunu ancak bir içtimada söyleyebileceğini söyledi. Bu sırada Hamid yoldaşla birlikte yatakhaneye giderek meseleyi işittiğim gibi orada oturmakta olan bir kaç arkadaşa söyleyerek derhal bir içtima yapılmasını, dedikoduya meydan verilmemesini söyledim; bunu söylediğim arkadaşlardan Şamil [Hamdi Şamilov] yoldaş bu sözleri kimden işittiğimi sordu. Hamid yoldaştan işitmiş olduğumu söyleyerek derhal bir içtima yapılmasını ona da ayrıca söyledim. Bu sırada da bir kaç arkadaş gelip benden fazla malûmat sordular ise de, ben meseleden haberdar olmadığımı, yalnız Hamid yoldaşın bildiğini onun da burada söylemesinin doğru olamayacağını söyledim. Biraz sonra bu yoldaşların Hamid yoldaşın etrafını çevirdiklerini, ısrar ederek meseleyi hemen burada söylemesini istediklerini gördüm. Bu sıra Hamid yoldaşın kendisine yapılan bu hücumlara tahammül edemeyerek başka bir bahane ile bu arkadaşları ikna etmek ve meselenin hakikatini içtimada açmak istediğini şu sözlerinden hissettim. (Türkiye'ye giden yoldaşlar için değil Kafkasya [ya] giden Akif yoldaş için) diyor idi. Meselenin hakikatini bilmediğim için öğrenmeyi içtima gününe bıraktım ve bir daha bu mesele ile alakadar olmadım.

Mekteb tatil olmadan (iyice hatırlayamıyorum) yirmi, yirmi beş gün evvelinden beri aramızda ne umumî, ne de parti içtimai yapılmadı. Bir çok arkadaşlar içtima yapılmasını istediklerini ve bunu korjuk bürosuna, heyet-i idaresine söyledikleri halde nazar-ı ehemmiyete alınmadı. Bunun için arkadaşlar birbirlerine şikâyete başladılar. Bu sıra k. bürosu yalnız bir arkadaşımız bütün mesuliyeti üzerine almış, gayr-ı kanunî olarak, istediği gibi keyfi hareket ediyordu. Bütün arkadaşlar müştekî oldukları bazı hallerden şikâyetle k. büro heyet-i idaresini gayr-ı kanunî bir surette temsil eden bu arkadaşa bağırıyorlar, içtima istiyoruz diyorlardı. Tamam üç buçuk ay ne parti, ne de umumî bir içtima yapılmadı. Herkes müşteki bulunduğu şeylerden şikâyete başladılar. Bir müddet sonra mesele Brike yoldaşa kadar aksetmişti. Bir gün dört talebe arkadaşın Komintern'den Brike yoldaş tarafından çağrıldığını haber verdiler. Bu dört yoldaşlar arasında ben de var idim. Türk delikanlarıyla birlikte Brike yoldaşa gittik. Brike yoldaş benden yukarıda bahsettiğim Nâzım, Mustafa, Fahri yoldaşların meselesini sordu. Rusça bilmememe dolayısıyla tercümanla anlatmak icab ediyordu. Orada bulunan talebe ve delikanlı arkadaşlar arasında Rusça bilen bir Vâlâ yoldaş vardı. Bana tercümanlığı da o yaptı. Doğrudan, doğruya müşteki bulunduğumuz bir adamın bana tercümanlık yapmasını hiç makul bulmamakla beraber tercümanlığı onun yapmasının doğru olamayacağını o arkadaş vesilesiyle Brike yoldaşa söyledim.

Neticede o tercüman arkadaşın yaptığı yanlış hareketi anlatmak için yine o arkadaşın tercümanlığına bilmem neden muradım görüldü? Neticede meselede bî-günah olduğum halde en büyük bir kabahatli gibi gösterildim. Vâlâ yoldaş yaptığı haksızlıkları örtmek, kapatmak için benim Türkiye Sosyal Demokrat Fırkasına mensub olduğumu, evvelce yapılan bir parti içtimaında bunun görüşüldüğünü ve daha evvel bazı samimi arkadaşlarından da işittiğini söyleyerek hakkımda su-i tesir uyandırmak istedi. Tercümanlığı kendisi yaptığı için yalan yanlış söyleyerek bunda da muvaffak oldu.

Ben bundan üç sene evvel Eskişehir'de teşekkül eden ve bilahare Ankara'ya gelen Halk iştirakiyûn Fırkasına girdim. Bidayetinde Ankara'da bir sene açık, Adapazarı'nda sekiz ay gizli ve tekrar Ankara'da dokuz ay daha açık olmak üzere çalıştım. Bu sıralarda bulunduğum askeri fabrikanın müdürünün ameleye karşı yaptığı yolsuz işlerden dolayı gazetede mücadele yapıyorum. Fabrika müdür-i umumîsi ve ordu dairesi reisi Asım Paşa'nın emri ile fabrika zabitanından teşekkül eden bir mahkemede muhakeme olundum. Netice-i karar

(komünist) olmaklığım ve komünist propagandası yaptığım sebeb gösterilerek fabrikadan tard olundum.

Gazetede, fabrika müdürüyle münakaşa-i kalemiye yaptığım sıralarda o zaman istanbul Amele Birliği Katib-i Umumîsi olan Şakir Rasim Ankara'ya gelmişti. Peşinde kendisinin aleyhtejaleyhinde], ve Sosyal Demokrat Fırkası diye.henüz ortaya çıkmayan bir parti lehinde propaganda yapan bir kaç adam vardı. Bu adamlardan ibrahim Rıza namında biri benim ile görüşmek istediğini bir akşam bir kahvede otururken söyledi; görüştüm bunu derhal istanbul Komünist Partisi'nde Şefik Hüsnü yoldaşa bildirdim. Yani nasıl adam olduklarını komünist mi yoksa ne olduklarını sordum. Bu sırada da ayrıca bir mektubla bu adamın fotoğrafını da gönderdim. Bu sırada bu adamlar gittiler.

Fabrikadan tard olunduğum için doğruca İstanbul'a geldim. Ve komünist arkadaşlarla görüştüm. Şefik yoldaş Moskova'ya Darülfünûn'a gitmek arzu edüb etmediğimi sordu. Maal-memnuniye kabul ettim. Fakat istanbul'dan hareket etmek için üç ay beklemek icab ediyordu. Bu üç ay için bir yerde çalışmak karnımı doyurmak mecburiyeti vardı. Bir taraftan da istanbul'da tesadüf ettiğim ibrahim Rıza Ankara'da fabrikadan kovulduğumu, boşta bulunduğumu bildiği için, elinde bir çok işler bulunduğunu eğer arzu eder isem bir işe koyabileceğimi bana söyledi. Bunu hemen yoldaşlara ve bilhassa Şefik Hüsnü yoldaşa anlattım. Ve bazı da gizli maksadlarının bulunduğunu da ayrıca ilâve ettim. Onlar teması kat etmememi söylediler. Bir buçuk ay bir iş bulamadı. Bilâhare Doktor Hasan Rıza'ya tavsiye edeceğini söyledi. Pekâlâ dedim. Ve Şefik yoldaşa tekrar malûmat verdim. Doktor Hasan Rıza ile iş meselesi için görüşürken bana şöyle bir teklifte bulundu; [Henüz teşekkül edecek olan Sosyal Demokrat Fırkasına girer isen sana iş buluruz.] diyordu. Ki Hüsnü yoldaştan aldığım emir üzerine pekâlâ dedim. Verdikleri listeyi ismimden gayrı yerlerini yalan yanlış olarak doldurdum. Bila-duhuliye beni sosyal demokrata kabul etti. Hemen o saatte arkadaşlara giderek meseleyi anlattım. Onların maksadlarının bana iş bulmak olmadığını gizliden gizliye beni elde etmek için plan ihzar ettiklerini söyledim. Aradan bir hafta geçmişti ki ben de Moskova'ya Şark Darülfünûnu'na gitmek üzere yola çıktım. Bundan sonra ne olduğundan haberdar değilim. Anlattıklarımın cümlesi hakikattir. Daha fazla malûmat icab ettiği takdirde Türkiye Merkezî Komitesi Reisi Şefik Hüsnü yoldaştan alınabilir.

Bu mesele talebe arkadaşlar arasında, partide niçin mevzu-ı bahs olmuştur?

Buraya geldiğimin ikinci haftası idi: Mektebe kayıt muamelem yapılıyordu. Kayıt muamelesi yapanlar arasında Alimof yoldaş da tercümanlık yapıyordu. Mekteb sekreteri bana bir anket verdi. Bu anket hemen orada doldurulacaktı. Sekreter bu Alimof yoldaş vasıtasıyla nereli olduğumu, hangi teşkilâta mensub olduğumu ve daha ne gibi işlerde, nerelerde çalıştığımı sordu. Bu sırada yoldaş (Alimof vasıtasıyla sekretere) buraya gelmeden bir buçuk hafta mukaddem Türkiye Sosyal Demokrat Partisi'ne de girmiş olduğumu söyledim. Her bir komünist memlekette gizlemeye az lüzum gördüğüm bu şeyi Alimof yoldaşın sual ve ısrarı üzerine orada ilk defa olmak üzere söyledim. Bilâhare bu dedikodu şeklini aldı. Bir parti içtimaında arkadaşlara muhtasar malûmat vermeye dair istanbul'dan parti merkez-i umumîsine sormalarını söyledim. Şimdi sorup sormadıklarından haberdar değilim. Bu meselenin beş ay kapalı durduğu halde, iki üç hafta evvel Brike yoldaşın huzurunda tekrar tazelenmesine Vâlâ yoldaşın işlediği fenalıkları, yolsuzlukları kapatmak için çevirdiği bir entrikadan başka bir şey demem.

Hakikî bir komünist olduğum ve sınıfın kurtuluşu için çalışmak icab ettiği zaman çalışarak ölmek arzusunu taşıdığım için gerek Vâlâ yoldaşın hakkımdaki yalan yanlış karaçalmaları ve gerekse yukarıda bahs ettiğim meseleden hâl-i hazır sebeble pek iyi malûmatdar olmamaklığım dolayısıyla bî-günahım, kabahatsizim.

Bir buçuk hafta evvel bir parti içtimaında bu meseleler görüşülmüş içtimada bulunmamaklığım dolayısıyla kendimi müdafaa edememem. Bin-netice hakkımda verilen, [Moskova dâhilinde prensip öğreninceye kadar fabrikalarda çalışmam ve bir sene müddetle Türk partisi harici kalmam kararı bilmem ne derecede doğrudur. . . Bulunmadığım parti içtimaında hakkımda verilen bu karardan altı gün, hastahaneden çıktığımdan iki gün sonra Alimof yoldaş tarafından hususî olarak odasına çağırıldım. İki ay evvelden bir daha yaptığı ve vazife salahiyetinin ne olduğunu bilmediğim ve umumiyetle bilmediğimiz Alimof yoldaş beni tekrar tahkir ve tehdid ederek şunları emretti. Ve bu emri nereden aldığından hiç bahs etmedi: Server yoldaş! Biliyor musun parti içtimaında arkadaşlar senin bir sene disiplin tahsil etmene lüzum gördüler. Bunun için Ural yahut da Leningrad'a gönderilmene takarrür etti, diyerek Leningrad'dan pek az bahs ettikten sonra Ural'ı sena etmeye başladı. Ural'da gayet iyi komünistlerin bulunduğundan, orada gayet güzel öğrenebileceğimden bahs ederek bütün yaptığım hataların bir cezası olarak gösterdi. Ve iki üç güne kadar hazırlanmamı, çalıştığım fabrika ile alâkamı kesmemi tebliğ etti. Ne kabahatim olduğunu kendi kendime düşündüm. Masumiyetimden vaziyetim için taşkın hüsn-i niyetimden başka bir şey bulamadım.

Bu sıralarda diğer bazı şeyler de sordu. Ben Leningrad'ı tercih ettim. Alimof yoldaş arkadaşlarla görüşeyim de bakalım bunlardan hangisi olur diyerek ayağa kalktı. Vaktinin müsaid olmadığını söyleyerek şapkasını giydi. Ben odadan çıktım.

Bazı alacağım yahut vereceğim olan arkadaşlara yakında Ural'a yahut Leningrad'a gideceğimi haber vererek hesaplarımızı tesviye etmemizi söyledim. Bilâhare bu haber ortalığa dağıldı.

Ertesi günü Hüsnü [Hüseyin Sait] yoldaş Niyazi yoldaştan beni sormuş. Niyazi yoldaş Hüsnü yoldaşın Alimofun hususî odasında olduğunu söyledi. Alimof yoldaşın odasına gittiğim zaman Hüseyin yoldaşı da orada buldum. Oturduk. Alimof yoldaş Hüseyin Said yoldaşın evvelce beni tehdid edip etmediğini sordu. Gayet hiddetli idi. Ben şöylece mukabele de bulundum: Üç ay evvel Hüseyin yoldaşın söylediklerini ve bundan bir müddet sonra kendinin, Alimof yoldaşın da aynı şeyleri tekrar ettiğini hatırlattım. Kızdı. Bu sırada Vâla yoldaş da odaya geldi. Neden bir çok şeyler soruyorlardı, ben derhal ayağa kalkarak şu sözleri söyledim. (Yoldaşlar! Diğer arkadaşların haberi olmadan biz burada içtima yapamayız hem beni hangi salahiyetle isticvab ediyorsunuz diye sormakla beraber dışarıya çıktım.)

Hüseyin yoldaş beni ne zaman ve nasıl tehdid etti?

Mektebe gideli henüz bir buçuk ay olmuştu. Aramızda bazı mukayyed olabilecek şeyleri nizamnameye uydurarak yapmak arzusu vardı. Hüseyin yoldaş ve daha bazı arkadaşları, Alimof, Vâlâ yoldaşlar keyfî hareket ediyorlardı. Hiç bir meselede, velev en ufak bir iş için olsun, arkadaşların fikirlerini sormuyorlardı. Ben bunun, böyle hareket etmenin doğru olamayacağını, arkadaşlara, gerek makale ve yazı ile ve gerekse içtimalarda anlatmak suretiyle söylüyorum. Bu suretle hareketi, muhalefet gördüler. Yaptığımız işlerin kısm-ı azamı bir sır derecesinde saklanmasına lüzum görülmeyeceğini, yalnız elde bir ni-

zamnamenin mevcudiyetine herhalde lüzum olduğunu her zaman, her içtimada söylediğim için fena oluyordum. Yaptığımız ve yapacağımız işler, kitab basmak, birbirimizi yanlış hat ve hareketimizi tenkid etmek, içtimalarda büronun hat ve hareketini tenkid ve keyfî harekete mani olmak için bir nizamname ilh. ufak tefek işler idi. Bu sıralarda Hüseyin Said yoldaş beni odasına çağırttı. Gittim, orada ondan başka kimse yoktu. Ve oturmamı söyledi. Şöylece söze başladı: Server yoldaş: ilk geldiğin günlerde harekâtın çok güzeldi. Hiç bir şeye ses çıkarmıyordun. Fakat bilâhare ümid ettiğim şekilde olmadı. Bunun için ayağını sıkı bas, sonra mektebden atarlar. Gittiğin yerden haberin olmaz, burada adamı uçururlar dedi. Oradan çıktım, aradan bir ay geçti. Hüseyin yoldaşın tekrar beni çağırdığını bir arkadaş haber verdi. Gittiğim zaman eski söylediklerini tekrar etti. Bundan bir iki hafta sonra Alimof yoldaş beni çağırtarak şöyle söyledi: Sana iki defa ihtar edildi. Bu üçüncü oluyor. Sonra ne olduğunu anlamazsın dedi. Alimof yoldaşla ikinci görüşmem yukarıda anlattığım gibi neticelendi. Yani "Ural" a gönderileceğim haberi yahut emri bana tebliğ olundu.

Muhterem yoldaş!

Zannederim sizleri tatmin edecek derecede başımdan geçen hadiseleri vuzuh ile anlattım. Bunların cümlesi birer hakikattir. Bî-günahım. Bulunduğum şu pis ve çirkin vaziyetten kurtarılmaklığımı, hakikaten bir an evvel tezahür etmesini siz yoldaştan rica ve istirham ederim.

Şark Zahmetkeşler Darülfünununda
Server Hayreddin
1756 numeroda[159]

Server, bu başvurusunun ardından 19 Eylül'de Komintern Doğu Seksiyonu Başkanlığı'na ve 20 Eylül'de de KUTV RKP(b) Hücre Bürosu'na başvuruyor. Bundan sonra, Server ile ilgili başka belge görmedik, ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi kendisinin Ekaterinburg'da soğuktan öldü bilgisi, Süleyman Nuri ve Rolandin başını çektiği sol muhalefetin Komintern Başkanı Zinovyev'e başvurusunun ekinde yer alıyor. Server'den sonra KUTV Türk grubundan bir grup daha KUTV RKP(b) Hücre Bürosu'na başvuruyor ve kendilerine karşı Vâlâ, Aziz ve Selâmi yoldaşların şiddet uyguladıkları şikâyetinde bulunuyorlar

Komintern Şark Şubesi Riyasetine

Ben yoldaşlar arasında birliği bozacak propaganda yapmakla itham ediliyorum. Ben kendi namıma partiye vazifeme muhalif olan böyle bir harekette asla bulunduğum yok ve bulunmayacağım da. Fakat ben bu gibi propagandayı kimler arasında yapıyormuşum. işte bütün arkadaşlarımız buradadır. Yalnız üç kişinin sözleriyle iş görülmeyip ne za-

159. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm* 1, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 101-105 [Osmanlıca]. Aynı belgenin Fransızcası aynı klasörde 93. Belgeden başlamaktadır ve 30 Ağustos 1924 tarihini taşımaktadır; imza kısmında imza Kiril alfabesiyle yazılıdır.

man ve ne vakit böyle bir propaganda yaptığım bütün yoldaşlarımızdan sorularak ona göre muhakememin yapılmasını, eğer hakikaten bu gibi sınıf ve partiyata muhalif bir harekette bulunmuş isem, en küçük cezamın idam olmasına razıyım.

19 Eylül 24
Server Hayreddin[160]

KUTV RKP(b) Hücre Bürosu'na

Türkiye Grubu öğrencisi
No. 1756

SERVER'den
DİLEKÇE

işbu dilekçeyle beni aklayıcı görüşlerimi sizlerle paylaşmama izin vermenizi rica ederim. Bildiğiniz gibi, benim yoldaşların birliğine karşı güya propaganda yaptığım iddia edilmiştir. Herhangi bir propaganda yürütmüş olmadığım ve yürütmediğim için kendimi suçlu saymadığımdan, şunu sormak isterim: Acaba ben, nerede ve ne zaman propaganda yapmışım?

Eğer ben sizin için öyle biriysem, yoldaşlardan hakkımda bilgi almanızı rica edeceğim. Onlar iddiaların doğrulanması gibi durumlarda aslında kişilerin nasıl mahkûm edilmesi gerektiğini bizzat bilirler.

Ben gerçekten suçlu olmuş olsaydım, en ağır şekilde cezalandırılmamı bizzat isterdim.

işte bu yüzden ben yalnız bir veya iki yoldaşın iddiasına bakarak değil, bütün yoldaşlardan bilgi toplayıp olayın ayrıntılı şekilde araştırılmasını rica ediyorum.

imza: Server Hayreddin
20/IX-24[161]

Tercüme
KUTV RKP(b) Hücre Bürosu'na

Tercüme-i Hâl

Bu yılın 21 Eylül Pazar sabahı Türk yoldaşların odasında miting hazırlıkları söz konusuydu ve bu kimi yoldaşlara bildirilmişti. Kırım'dan gelen Zeki yoldaşın odasında sabah çayı hazırlanırken Valâ yoldaş içeriye girdi ve bizim provaya gitmemizi istedi. Biz kendisine

160. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6. Belge No: 112 [Osmanlıca].
161. RGASPI, f. 532, op. 2, d. 164, s. 1 + arka sayfa (lob) [Rusça].

henüz kahvaltı etmediğimizi söyledik. Bunun üzerine o Rusça dersini çalışmakta olan Ferit yoldaşın defterini yırttı ve çıktı. Biraz sonra, çay içilirken, odaya Aziz yoldaş girdi ve sonra bir amir edasıyla provaya çıkmamamızın sebebini sordu ve şöyle dedi: "Siz buraya ortalığı karıştırmak, dedikodu yapmak ve yoldaşlar arasında iki karşıt cephe yaratılmasına yol açmak için toplanmışsınız." Türk yoldaşların odasındaki bu olaydan sonra Orhan yoldaşın bütün yoldaşların toplanması teklifi üzerine, Selâmi yoldaş herkesin önünde hepsinin öküz olduğunu söyledi. Sonunda Valâ ve Mesrur yoldaşlar bulunduğumuz odaya gelip bizleri çağırdı. Biz zaten çaylarımızı içtikten sonra hepimizin gideceği konusunda önceden anlaşmıştık. Ama onların amirâne edası ve tutumu bizi provadan caydırdı.

Aşağıda imzaları bulunan bizler; Valâ, Aziz ve Selâmi yoldaşların amirane edası, tutumu ve saldırılarının kabulü imkânsız olduğu kanısında olup işbu tercüme-i hali bilgilerinize sunarız.

23/IX-24
İmzalar[162]

162. RGASPI, f. 532, op. 2, d. 164, s. 5 [Rusça].

EK - 1 KOMİNTERN 1924 - MART 1925

1924'ün hemen başlarında 11 Ocak'ta, KEYK Genişletilmiş Toplantısı Almanya ve Polonya meselelerini ele aldı. 21 Ocak'ta Lenin'in ölümünden sonra Komintern'in V. Kongresi 17 Haziran - 28 Temmuz 1924 tarihleri arasında toplandı ve Kongre'nin ana sloganı komünist partilerinin Bolşevikleştirilmesi oldu. Troçkist muhalefetin mahkûm edildiği toplantıda benimsenen Bolşevikleştirme ile ilgili tezler ise KEYK'in 21 Mart - 6 Nisan 1925'te toplanan V. Genişletilmiş Toplantısı'nda kabul edildi.

V. Kongre'nin açılış oturumundan sonraki 2. Oturumu Lenin ve Komintern'e ayrıldı. 1922-1924 arası KEYK faaliyeti ile ilgili raporu Zinovyev, dünya'daki ekonomik durum ile ilgili raporu ise Varga sundu; raporların tartışması 15. Oturumda tamamlandı. 16. Oturumda Buharin Program Sorunu'nu, 20. Oturum'da Manuilski Ulusal ve Sömürge Sorunu'nu, 23. Oturumda Bordiga Faşizm Sorunu'nu, 25. Oturumda Kolarov Köylü Sorunu'nu, 27. Oturumda Lozovski Sendikal Taktiği sundu. V. Kongre'de kabul edilen tüzüğü ve Kongre'ye sunulan Doğu Sorunu ile ilgili Genel Tezler ve Sömürge Sorunu ile ilgili Tezleri sunuyoruz. Bunların ardından yine V. Kongre çerçevesinde ele alman Yakındoğu'da Devrimci Hareket ve Komünist Partilerinin Yakındoğu Çalışmaları hakkında Tezler belgelerine yer vereceğiz.

KOMİNTERN V. KONGRESİ'nde (Temmuz 1924) kabuL edilen KOMÜNİST ENTERNASYONAL TÜZÜĞÜ'nden

(...)

Mart 1919'da, Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nin başşehrinde, Moskova'da kurulmuş olan III. Komünist Enternasyonal bütün dünyaya I. Emekçiler Enternasyonali'nin giriştiği büyük eseri takip edip tamamlama görevini üstlendiğini resmen ilân etmiştir.

III. Komünist Enternasyonal, değişik ülkeler burjuvazilerinin 20 milyon canı kurban ettikleri 1914-1918 emperyalist katliamının sonunda kurulmuştur.

"Emperyalist harbi hatırla!" işte Komünist Enternasyonalin, kökeni ve konuştuğu dil ne olursa olsun her emekçiye yönelttiği ilk söz budur. "Kapitalist rejim var olduğundan, bir avuç emperyalistin, dört uzun yıl boyunca, dünyanın her yerinden emekçileri birbirlerini boğazlamaya icbar etme imkânına sahip olduğunu hatırla! Burjuva harbin Avrupa'yı ve bütün dünyayı açlık ve sefalete boğduğunu hatırla! Kapitalizm alaşağı edilmedikçe bu kırıcı harplerin tekrarlanmasının sadece mümkün değil, kaçınılmaz olduğunu hatırla!"

Komünist Enternasyonalin hedefi uluslar arası burjuvaziyi alaşağı etmek için silâhlı mücadele yürütmek ve her türlü hükümet rejiminin bütünüyle ortadan kaldırılmasın yolunda ilk evre olarak Uluslararası Sovyetler Cumhuriyeti'nin kurulmasıdır. Komünist Enternasyonal proletarya diktatörlüğünü, insanlığı kapitalizmin korkunçluklarından çekip çıkarmanın kullanılabilir biricik aracı olarak görür. Ve Komünist Enternasyonal Sovyetler iktidarını proletarya diktatörlüğünün tarih tarafından dayatılmış biçimi olarak görür.

Emperyalist harp, bir ülkenin emekçilerinin kaderi ile bütün diğer ülkeler proletaryasının kaderi arasında son derece sıkı bir bağ yarattı. Emperyalist harp, I. Enternasyonal tüzüğünde yer alan şu sözlerin doğruluğunu teyit etti: Emekçilerin kurtuluşu, ne yerel, ne de milli bir görevdir, o içtimaî ve uluslararası bir görevdir.

Komünist Enternasyonal, fiilen sadece beyaz ırktan halklar için var olmuş olan II. Enternasyonal geleniyle tüm bağlarını kesin olarak koparıyor. Komünist Enternasyonalde beyaz, sarı, siyah ırktan insanlar, bütün dünyanın emekçileri kardeşçe bir arada bulunuyor.

Komünist Enternasyonal, bütünüyle ve hiçbir ihtirazı kayıt getirmeksizin, tarihte ilk kez muzaffer olan ilk sosyalist devrimin, Rusya'daki büyük proletarya devriminin kazanımlarını destekler ve dünya proleterlerini aynı yolda yürümeye davet eder. Komünist Enternasyonal dünyanın neresinde olursa olsun kurulacak her Sovyetik iktidarı elindeki her yolla desteklemeyi taahhüt eder.

Komünist Enternasyonal, zaferi çabuklaştırmak için, kapitalizmin yıkılması ve komünizmin kurulması için mücadele eden Uluslararası Emekçiler Derneği'nin güçlü bir biçimde merkezileşmiş bir teşkilâta sahip olması gerektiğini bilmez değildir. Komünist Enternasyonalin teşkilâtlı mekanizması her ülke emekçilerine her an diğer ülkelerin teşkilâtlı emekçilerinin mümkün her türlü yardımını sağlamak zorundadır.

Bütün bunları göz önünde bulundurarak Komünist Enternasyonal aşağıdaki tüzüğü kabul eder:

I. TEMEL İLKELER

1 Yeni Uluslararası Emekçiler Derneği, Komünist Partilerini, bütün ülkeler proletaryasının devrimci hareketini teşkilâtlayıp yöneterek, işçi sınıfının ve geniş yoksul köylü kitlelerinin çoğunluğunu komünizm ilkelerine ve hedeflerine kazanmak, proletarya dikta-

torluğunu kurmak, bir Dünya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetti Birliği kurmak, sınıfları tamamen ortadan kaldırmak ve komünist toplumun ilk evresini, sosyalizmi gerçekleştirmek için mücadele eden bir Dünya Partisi halinde birleştirir.

2 Yeni Uluslararası Emekçiler Derneği, Komünist Enternasyonal adını taşır.

3 Komünist Enternasyonale üye partiler".....Komünist Partisi (Komünist Enternasyonal Seksiyonu)" adını taşır. Her ülkede, Komünist Enternasyonal üyesi tek bir parti bulunabilir.

4 Bir Komünist Partisi'ne ve Komünist Enternasyonale üye olmak için, onun program ve tüzüğünü kabul etmek, taban teşkilâtlarından birine kayıtlı olup orada aktif bir biçimde çalışmak, Parti'nin ve Komünist Enternasyonalin bütün kararlarına uymak ve aidatını düzenli olarak ödemek gerekir.

5 Partilerin ve Komünist Enternasyonalin taban teşkilâtı, adı geçen işyerinde çalışan tüm Parti üyelerinin mensup olması gereken işyeri hücresidir (uzina, fabrika, maden, atölye, büro, dükkân, çiftlik vb. hücresi).

6 Komünist Enternasyonal ve Komünist Partileri belli başlı prensipleri aşağıda belirtilen demokratik merkeziyetçiliğe dayanırlar:

a/ aşağıdan yukarıya tüm organlarının genel kurullar, konferanslar veya kongreler tarafından seçilmesi;

b/ Bu organların periyodik olarak seçmenlerine faaliyetlerini rapor etme zorunluluğu;

c/ Alt organların, üst organların kararlarını hızla ve eksiksiz olarak yerine getirme zorunluluğu. Partinin yetkili organlarınca karar alınıncaya kadar tüm üyelerin ve organların tartışması serbesttir. Komünist Enternasyonal Kongresi, millî kongre veya Partinin yönetici organları tarafından karar alınınca, bu karar, üyelerin veya yerel organların bir bölümü bunu benimsemese bile mutlaka uygulanması gerekir, illegal dönemde, alt organlar, üst organlar tarafından veya üst organlarca onaylanan kooptasyon yoluyla tayin edilebilir.

II. DÜNYA KONGRESİ

7 Komünist Enternasyonalin en üst organı üye tüm partilerin (seksiyonların) ve teşkilâtların dünya kongresidir.

Dünya Kongresi, programa, taktiğe, teşkilâta ve Komünist Enternasyonalin ve seksiyonların faaliyetinin bütününe ilişkin en önemli meseleleri inceleyip çözüme kavuşturur. Tek başına Komünist Enternasyonal programını tadil edebilir.

Kongre en az iki yılda bir, Yürütme Komitesi'nin çağrısı üzerine toplanır. Seksiyonlar, Kongre'ye Yürütme Komitesi'nin belirlediği sayıda delege gönderir.

Her seksiyona verilen oy haklı delege sayısı, her defasında seksiyonun üye sayısına ve ülkenin siyasî önemine göre Kongre'nin özel bir kararıyla belirlenir.

Mecburi mazbatalar peşinen iptal edilir.

8 Bir önceki olağan Kongre'de oy hakkına sahip delegelerin en az yarısına sahip Partilerin talebi üzerine olağanüstü kongre toplantıya çağrılabilir.

9 Dünya Kongresi Komünist Enternasyonal Başkanını, Yürütme Komitesi'ni ve Uluslar arası Kontrol Komisyonunu seçer.

10 Dünya Kongresi, Yürütme Komitesi'nin merkezini tayin eder.

III. YÜRÜTME KOMİTESİ

11 Yürütme Komitesi, kongreler arası dönemde Komünist Enternasyonal'i yönetir. Üye partilere ve teşkilâtlara uyulması mecburi bir takım direktifler verir ve onların faaliyetlerini kontrol eder,

Yürütme Komitesi, en az dört dilde, Komünist Enternasyonal merkez organını yayınlar.

12 Kararları zorunlu olduğu için hemen uygulanır. Seksiyonlar bu kararlara karşı Dünya Kongresi'ne başvuruda bulunabilir ancak bu başvurunun askıya alıcı bir vasfı yoktur.

13 Komünist Partileri merkez organları davranışlarıyla Kongre'ye ve Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne karşı sorumludurlar. Yürütme Komitesi seksiyonların merkez organlarının ve kongrelerinin kararlarını iptal veya tadil etme ve merkez organlar tarafından uygulanması zorunlu kararlar alma hakkına sahiptir (Bkz. Madde 12).

14 Yürütme Komitesi, programa, tüzüğe, dünya kongrelerinin kararlarına veya bizzat kendi kararlarına aykırı davranan partileri, grupları ve üyeleri Komünist Enternasyonalden ihraç etme hakkına sahiptir.

15 Her seksiyonun programını onaylama hakkı Yürütme Komitesi'ne aittir. Onay verilmemesi durumunda, seksiyon Dünya Kongresi'ne başvuruda bulunabilir.

16 Yürütme Komitesi'nin resmi kararları ve belgeleri, seksiyonların merkez organlarında yayınlanmak zorundadır.

17 Yürütme Komitesi, komünizme ve Komünist Enternasyonale sempati duyan teşkilâtları ve partileri, istişarîoyla Komünist Enternasyonale kabul etme hakkına sahiptir.

18 Yürütme Komitesi, üyeleri arasından, Komite'nin oturumları arasındaki dönemde Yürütme Komitesi'nin tüm çalışmasını yöneten sürekli bir organ olarak, bir Prezidyum seçer. Prezidyum, Yürütme Komitesi'ne rapor verir. Komünist Enternasyonal Başkanı, bihakkın Yürütme Komitesi'nin ve Prezidyumün başkanıdır,

19 Yürütme Komitesi, bütün teşkilât ve finans sorunlarını tartışıp çözüme kavuşturan bir Teşkilât Bürosu seçer. Teşkilât Bürosu kararlarına karşı Prezidyum'a başvuruda bulunulabilir. Ancak bunların Prezidyum tarafından tadil veya iptal edilmelerine kadar, bu kararlara uyulması mecburidir. Yürütme Komitesi Teşkilât Bürosu'nun bileşimini tayin eder,

20 Yürütme Komitesi, Yürütme Komitesi'nin, Prezidyumün ve Teşkilât Bürosu'nun idari organı olan bir Sekreterlik seçer. Sekreterlik üyeleri Teşkilât Bürosu'na katılırlar.

21 Yürütme Komitesi, aylık Komünist Enternasyonal dergisi redaksiyonunu ve Komünist Enternasyonal diğer yayınlarının redaktörlerini seçer.

22 Yürütme Komitesi, komünist kadınlar hareketi için bir Uluslararası Sekreterlik tayin eder ve onunla birlikte bu hareketin gerek siyasete, gerekse teşkilâta ilişkin kararlarını alır.

23 Yürütme Komitesi, bilgi ve istatistik. Ajitasyon ve propaganda, teşkilât seksiyonları ve bir Doğu Seksiyonu oluşturur, ihtiyaç halinde başka seksiyonlar da kurma ve icra aygıtına en yararlı biçimi verme hakkına sahiptir.

24 Yürütme Komitesi ve onun Prezidyumu, Seksiyonlara temsilciler gönderebilir. Bu temsilciler, Yürütme Komitesi'nden talimat alır ve ona hesap verir. Yürütme Komitesi'nin kendilerini göndermiş olduğu Seksiyonların merkez organlarının bütün toplantılarına ve oturumlarına kabul edilmek zorundadırlar. Görevlerini o Seksiyonun merkeziyle sıkı ilişki içinde yerine getirirler. Bununla birlikte, Seksiyonun düzenlediği kongrelerde, konferanslarda veya görüşmelerde, Yürütme Komitesi'nin talimatları gerektirdiği takdirde

merkezinkinden farklı bir görüş savunabilirler. Yürütme Komitesi temsilcileri, kongrelerin ve Yürütme Komitesi'nin kararlarının Seksiyonlar tarafından uygulanmasını kontrol etme özel görevine sahiptirler.

25 Yürütme Komitesi oturumları en az ayda bir kez yapılır. Üyelerinin en azından yarısı hasır bulunduğu takdirde geçerli olurlar.

IV. GENİŞLETİLMİŞ YÜRÜTME TOPLANTILARI

26 Özellikle önemli ancak bir süre ertelenebilir bir takım sorunları çözüme kavuşturmak için, Yürütme Komitesi yılda en az iki kez Yürütme Komitesi'nin genişletilmiş Plenumunu toplantıya çağırır. Plenuma, yürütme Komitesi üyelerinin yanı sıra Seksiyon temsilcileri de katılır. Her seksiyon için sayı Kongre tarafından tespit edilir.

Genişletilmiş Yürütme, yukarıda belirtilen toplantılar dışında, Kongre'den hemen önce toplanır.

V. ULUSLARARASI KONTROL KOMİSYONU

27 Kongre tarafından seçilmiş Uluslararası Kontrol Komisyonunun görevleri şunlardır: a) Yürütme Komitesi'nin değişik seksiyonlarıyla ilgili şikâyetlerini incelemek ve tespit edilen kusurları telafi etme konusunda Yürütme'ye bir takım önerilerde bulunmak; b) partilerin kendileriyle ilgili olarak aldığı disiplin tedbirleriyle karşı kişilerin veya teşkilâtların yaptığı şikâyetleri incelemek ve gerekli tedbirleri alacak Yürütme Komitesi'ne bir takım önerilerde bulunmak; c) Yürütme Komitesi'nin finansını kontrol etmek; d) Yürütme Komitesi'nin, Prezidyumün veya Teşkilât Bürosu'nun kararı üzerine partilerin finansını incelemek.

Kontrol Komisyonu, partilerin içinde veya partiler ile Yürütme Komitesi arasında ortaya çıkabilecek siyasî, idari veya teşkilâtla ilgili çatışmalara müdahil olamak.

VI. SEKSİYONLAR İLE YÜRÜTME KOMİTESİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

28 Üye veya sempatizan bütün seksiyonların Merkez Komiteleri, toplantılarının tutanaklarını ve faaliyet raporlarını düzenli olarak Yürütme Komitesi'ne göndermek zorundadırlar.

29 Bir seksiyonun Merkez Komitesi üyelerinin veya bunlardan bir grubunun görevlerinden istifa etmesi komünist harekette bozguncu bir davranış olarak değerlendirilmelidir. Komünist Partisindeki her yönetici pozisyon, o pozisyonu işgal edene değil, Komünist Enternasyonal'e aittir. Bir seksiyonun Merkez Komitesi üyeleri görevlerinden ancak Yürütme Komitesi'nin muvafakatiyle ayrılabilirler. Yürütme Komitesi'nin muvafakati alınmaksızın, bir Partinin Merkez Komitesi tarafından onaylanmış istifalar geçerli değildir.

30 Komünist Enternasyonal seksiyonları, özellikle komşu ülkeler seksiyonları, kendi aralarında sıkı bir teşkilât ve bilgi bağı oluşturmalıdır. Bu bağ, konferans ve kongreLerde karşılıklı temsil yoluyla kurutabileceği gibi Yürütme Komitesi'nin muvafakatiyle, yetkin militan değiş-tokuşu yoluyla da sağlanabilir.

Bu temsilcilerinin seksiyonlarına raporlarının bir nüshası Komünist Enternasyonal'e gönderilmelidir. Komünist Enternasyonal'in, ülkelerinin siyasî ortaklığıyla özel olarak ittifak içinde bulunması gereken (örneğin iskandinav veya Balkan ülkeleri gibi) iki veya daha çok seksiyonu, Yürütme Komitesi'nin onayıyla, ortak ve düzenli olarak eşgüdümlü kılınmış eylemler için, Yürütme Komitesi'nin kontrolü ve yönetimi altında çalışan

bir Federasyon kurabilirler.

31 Komünist Enternasyonalin seksiyonları, tutarı Yürütme Komitesi tarafından belirlenen aidatlarını düzenli olarak Yürütme Komitesi'ne ödemek zorundadırlar.

32 Olağan ve olağanüstü millî kongreler seksiyonlar tarafından ancak Yürütme Komitesi'nin onayıyla toplantıya çağrılabilirler.

Millî Kongre, Dünya Kongresinden önce yapılmadıysa, seksiyon (Dünya Kongresi delegelerinin tayin edilmesinden önce), Dünya Kongresinin gündemindeki meselelerle ilgili hazırlık yapmak üzere bir konferans veya Merkez Komitesi plenumu yapmak zorundadır.

33 Komünist Gençlik Enternasyonali, Komünist Enternasyonalin üyesidir, diğer üyelerin bütün haklarından yararlanır ve Yürütme Komitesi'ne tabidir.

34 Komünist Partileri illegaliteye geçmeye hazır olmalıdırlar. Yürütme Komitesi, illegal çalışma hazırlığında onlara yardımcı olma ve bu çalışmanın ifa edilmesini gözetme ödevine sahiptir.

35 Komünist Enternasyonalin bir seksiyonunun üyesinin başka bir seksiyona geçişi ilgili seksiyonun Merkez Komitesi'nin iznine tabidir, ikametgâh değiştiren komünistler gittikleri ülkenin seksiyonuna üye olmak zorundadır. Kendi Merkez Komitelerinin izni olmaksızın ikametgâhlarından ayrılan komünistler, Komünist Enternasyonalin diğer seksiyonları tarafından üye kabul edilemez"[163].

163. *V Congrès de l'Internationale Communiste (17 Juin - 8 Juillet 1924) ' Compte Rendu Analytique,* 1924, Librairie de l'Humanité, s. 396- 402 [Fransızca].

DOĞU SORUNU HAKKINDA GENEL TEZLER.

I. DOĞUDAKİ DEVRİMCİ HAREKETTE YÜKSELİŞ

Komünist Enternasyonal'in ikinci Kongresi, Doğudaki Sovyet kuruculuğu örneği ile sömürgelerdeki millî devrimci hareketin yükselişinden hareketle, emperyalizm ile proletarya diktatorası arasındaki sürekli mücadele devrinde, millî mesele ve sömürgecilik meselesinin genel ilkesel değerlendirmesini yaptı.

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde emperyalist ezgiye karşı mücadele, o zamandan bu yana, emperyalizmin savaş sonrası siyasî ve iktisadî bunalımının derinleşmesiyle, önemli ölçüde güçlendi.

Bunun kanıtları şunlardır: 1) Türkiye'nin paylaşımına ilişkin Sevr Anlaşması'nın başarısızlığı ve ülkenin millî ve siyasî bağımsızlığının tamamıyla kazanılması; 2) Hindistan, Mezopotamya, Mısır, Fas, Çin ve Kore'de millî devrimci hareketin hızla büyümesi; 3) Japon emperyalizminin çıkmazlara yolaçan iç bunalımı, bunun sonucunda ülkedeki burjuva demokratik devrim yanlısı unsurların hızla artması ve bugün Japon proletaryasının bağımsız sınıf savaşına geçmesi; 4) Bütün Doğu ülkelerinde işçi hareketinin canlanması ve bu ülkelerin neredeyse tamamında komünist partilerinin kurulması.

Sıralanan bu olgular sömürgelerdeki devrim hareketinin içtimaî zemininin değiştiğini gösteriyor; sömürgelerdeki devrim hareketinin içtimaî zemininde bu değişiklik anti-emperyalist mücadelenin güçlenmesini getiriyor ve böylece bu mücadelenin yönetimi artık yalnız emperyalizmle uzlaşmaya hazır feodal unsurların ve millî burjuvazinin elinde kalmıyor.

1914-1918 emperyalist savaşı ve savaş sonrasında kapitalizmin, en başta Avrupa kapitalizminin içine düştüğü ağır bunalım, büyük devletlerin sömürgeler üzerindeki iktisadî himayesini önemli ölçüde zayıflattı.

Diğer taraftan, dünya emperyalizminin iktisadî tabanını ve siyasî etki alanını daraltan bütün bu olgular, emperyalist devletler arasında sömürgelerle ilgili rekabetin sertleşmesine yol açtı ve böylece bütün olarak dünya emperyalist sistemi içinde dengeleri bozdu. (Petrol kavgası, Küçük Asya'daki İngiliz-Fransız kapışması, Pasifik Okyanusu'nda hegemonya uğrundaki Amerikan-Japon rekabeti vb.)

Emperyalizmin sömürgeler üzerindeki etkisinin zayıflaması ve buna paralel olarak değişik emperyalist gruplar arasında rekabetin gitgide artması, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki yerli kapitalizmin gelişmesini kolaylaştırdı. Bu ülkelerde kapitalizm büyük devletlerin emperyalist egemenliğinin getirdiği daraltıcı sınırları aştı, aşıyor. Emperyalist sermaye şimdiye kadar geri kalmış ülkeleri ticaret, sanayi ve vergi alanında sömürüden aşırı kâr elde etmedeki tekel konumunu korumaya çalışırken, bu ülkeleri dünya ekonomi mübadelesinden tecrit etmeye özen gösteriyordu. Sömürgelerde milliyetçi hareketin yükseldiği millî ve iktisadî bağımsızlık talebi, bu ülkelerde burjuvazinin gelişme ihtiyacını dile getiriyor. Şöyle ki, sömürgelerde üretici güçlerin gelişmesi, dünya emperyalizminin çıkarlarıyla uzlaşmaz bir çelişkiye giriyor. Çünkü emperyalizmin özü, dünya ekonomisinin değişik bölgelerinde üretici güçlerin gelişme düzeyindeki farklarını tekelci aşırı kâr sağLamak için kullanmaktır.

II. MÜCADELENİN KOŞULLARI

Sömürgelerin geri kalmışlığı, emperyalizme karşı milliyetçi devrimci hareketlerin

çok renkli olmasında önemli rol oynuyor; bu ise feodal ve ataerkil ilişkilerden kapitalizme geçişin değişik aşamalarını yansıtıyor. Bu çok renklilik, söz konusu hareketlerin ideolojilerine belirli ölçüde damgasını vuruyor. Sömürge ülkelerde kapitalizm, feodal zemin üzerinde ortaya çıkıp, her şeyden önce ticarî sermayeye öncelik veren, ne kadar çarpık, tamamlanmamış, ara biçimlerde gelişiyorsa, burjuva demokrasisinin feodal-bürokratik ve feodal-çiftçi unsurlardan ayrışması da, çoğu zaman o kadar karmaşık ve uzun yollardan geçerek gerçekleşiyor. Bu husus, emperyalist ezgiye karşı başarılı yığınsal mücadele yürütebilmenin önünde başlıca engeli oluşturuyor. Çünkü bütün geri kalmış ülkelerde yabancı sermaye toplumun feodal (bazen de yarı-feodal, yarı-burjuva) üst tabakasını kendi egemenliğinin uygulayıcısı yapıyor (Çin'de askerî valiler, Hindistan'da yerli aristokrasi ve toprak vergi tahsildarı Zemindar ve Talukdarlar, İran'da feodal bürokrasi ve aristokrasi, Mısır'da kapitalist esaslı büyük çiftlik ve toprak sahipleri vb.).

Bu yüzden sömürge ve yarı-sömürge halkların egemen sınıfları, giderek yığınların devrimci hareketine dönüşen emperyalizme karşı mücadeleyi yönetmek istemiyor, yönetemiyor. Bu egemen tabakaların temsilciLeri emperyalist zorbalığa karşı mücadeleye yalnız göçebe ve yarı göçebeler gibi, yalnız feodal ve ataerkil düzenin yerli aristokrasiyi halkından tamamıyla koparacak derecede çökmüş olmadığı yerlerde aktif yöneticiler olarak katılabiliyor (Mezopotamya, Fas, Moğolistan).

Müslüman ülkelerde millî hareket, ilk zamanlarda kendi ideolojisini, Panislamizmin dinî-siyasî sloganlarında buluyor ve bu, emperyalist devletlerin memurlarına ve diplomatlarına geniş halk yığınlarının önyargılarını ve cehaletini millî harekete karşı savaş için kullanma imkânı veriyor (ingiliz emperyalistlerinin Panislamizm ve Panarabizm oyunları, ingilizlerin Halifeliği Hindistan'a taşıma planı, Fransız emperyalizminin Müslüman sempatizanlığı taslaması). Ancak, millî kurtuluş hareketleri genişleyip güçlendikçe, Panislamizmin dinî-siyasî sloganları artık somut siyasî taleplerle sıkıştırılıyor. Bir süredir Türkiye'de dünyevî iktidarı Halifelikten ayırma mücadelesi bunu doğruluyor.

Bütün millî devrimci hareketlerin ortak ana görevi, millî birliği sağlamak ve devletin bağımsızlığını kazanmaktır. Bu görevin fiilen ve ardıcıl bir şekilde yerine getirilmesi, şu ya da bu millî hareketin gerici feodal unsurlardan koparak ve geniş emekçi yığınların taleplerini kendi içtimaî programında birleştirerek, bu yığınları ne derecede kazabileceğine bağlıdır.

Değişik tarihî koşullarda, çok farklı temsilcilerin ulusun bağımsız devlet iradesinin taşıyıcısı olabileceğini dikkate alan Komünist Enternasyonal, emperyalizme karşı her millî devrimci hareketi destekliyor. Ama aynı zamanda, ezilen yığınları zafere götürmenin ancak en geniş yığınları aktif mücadelenin içine çekmeye yönelik ardıcıl devrimci bir çizgiyle ve kendi sınıfsal çıkarları doğrultusunda emperyalizmle uzlaşma yanlılarıyla bütün bağları kopararak mümkün olduğunu da, hiç unutmuyor. Yerli burjuvazinin gerici feodal unsurlarla bağlantıları emperyalizme feodal anarşiyi, değişik kabile ve şeyhler arasındaki rekabeti, köy ile şehir arasındaki çelişkileri, dinî grup ve tarikatlar arasındaki mücadeleyi halk hareketlerini yanıltmak için kullanma fırsatı veriyor (Çin, iran, Kürdistan, Mezopotamya).

III. TARIM SORUNU

Çoğu Doğu ülkelerinde (Hindistan, iran, Mısır, Suriye, Mezopotamya) tarım sorunu emperyalist despotluğun ezgisinden kurtulma mücadelesinde birinci derecede önemlidir.

Bir yandan emperyalistler köylü çoğunluğu, sömürerek ve iflâsa sürükleyerek en temel geçim imkânlarından mahrum bırakırken, öte yandan ülkenin yalnız belirli merkez bölgelerine dağılmış olan az gelişmiş sanayi, yurt dışına göç edemediği için de giderek biriken işsiz köylülere iş sağlayamıyor. Tarlalarda kalıp fakirleşen köylüler de zamanla toprak kölesi oluyor. Savaştan önce gelişmiş ülkelerde, bunalımlar, toplumun üretim alanında düzenleyici rol oynarken, sömürgelerde düzenleyicilik işlevini açlık görüyor. Elden geldiğince az sermayeyle mümkün olan en büyük kân sağlamakta hayatî çıkarı olan emperyalizm, geri kalmış ülkelerdeki işgücünü sömürmede tefecilik gibi bütün feodal yöntemleri son kertesine dek destekliyor. Hindistan gibi kimi ülkelerde feodal devletin toprak üzerindeki tekel hakkını üzerine alıyor ve toprak vergisini emperyalist sermayenin ve onun uşağı Zemindar ve Talukdarların kâr kaynağına çeviriyor; İran, Fas, Mısır gibi kimi diğer ülkelerde ise toprak rantını yerli büyük toprak sahipliği vasıtasıyla ele geçiriyor. Böylece, toprağı feodallerin haraç ve toprak ağalığı köleliğinden kurtarma mücadelesi, emperyalizme ve feodal büyük toprak ağalığına karşı mücadele niteliği kazanıyor. (Buna örnek olarak, Hindistan'da Sihlerin 1922 isyanı gösterilebilir). Muazzam köylü yığınlarını ancak ve ancak büyük toprak sahiplerinden toprağı istimlâk etmeyi hedefleyen tarım reformu harekete geçirebilir, onları emperyalizme karşı mücadelede çözümleyici etkiyi sağlamak üzere kazanabilir. Burjuva milliyetçilerin tarım reformu sloganlarından korkusu ve onları kısıtlayıcı tutumu (Hindistan, iran, Mısır), yerli burjuvazinin büyük feodal ve yarı-feodal yarı-burjuva toprak mülkiyetiyle bağlantı ve ideolojik bağımlılık içinde olduğunu gösteriyor. Onların bu ikircimli ve sallantılı tavrı, bütün devrimci unsurlar tarafından millî hareketlerin burjuva yöneticilerinin yarım yamalaklığını sürekli eleştirmek için kullanılmalıdır. Hindistan'da pasif direniş taktiğinin (non cooperation) iflâsının gösterdiği gibi, emekçi yığınların teşkilâtlanmasının ve birleşmesinin önündeki engel tam da bu yarım yamalaklıktır.

Geniş köylü yığınlarının eylemleri temelinde gelişmediği sürece, geri kalmış Doğu ülkelerinde devrimci hareket başarıya ulaşamaz. Bu yüzden tüm Doğu ülkelerinde devrimci partiler feodalizmin ve kalıntılarının tamamıyla ortadan kaldırılmasına yönelik olması gereken tarım programlarını net bir şekilde belirlemelidir. Köylü yığınlarını aktif bir şekilde millî kurtuluş mücadelesine çekmek için, toprak mülkiyeti ilkelerinin temelden değiştirileceği beyan edilmeli; millî burjuva partileri bu devrimci tarım programını mümkün olan en asgari ölçüde benimsemeye zorlanmalıdır.

IV. DOĞU'DA İŞÇİ HAREKETİ

Doğu'nun genç işçi hareketi son zamanlarda yerli kapitalizmin gelişmesinin bir ürünüdür. Şimdiye kadar buralarda işçi hareketi, temel çekirdeğini bile ele alsak, küçük atölye ve tamirhanelerden büyük kapitalist fabrikalara geçiş yolunda bulunuyor. Devrimci işçi sınıfını emperyalizme karşı mücadelenin içine burjuva milliyetçi aydınlar çektiğinden, işçilerin oluşum halindeki sendikal teşkilâtlarını ve çıkışlarını ilk zamanlarda onların temsilcileri yönetiyor. Başlangıçta işçi sınıfının bu çıkışları burjuva demokrasisinin "millî" çıkarları (Çin'de ve Hindistan'da emperyalist bürokrasiye ve onun idarecilerine karşı grevler) dışına çıkmıyor. Komintern'in II. Kongresi'nde de işaret edildiği gibi, burjuva milliyetçiliğinin temsilcileri çoğu kez Sovyet Rusya'nın manevî ve siyasî itibarını kullanarak ve işçilerin sınıfsal içgüdüsüne uyarak, demokratik burjuva çabalarına "sosyalist" ve "komünist" üniforma giydiriyor, bu yolla, bazen kendileri de farkına varmadan, gelişmelerinin daha ilk aşamasında proleter grupları dolaysız sınıfsal teşkilât görevlerinden alıkoyuyor (Türkiye'de

Pantürkizmi komünist renge boyayan YeşiL Ordu partisi; Çin'de Guomintang partisinin kimi temsilcilerince propaganda edilen "Devlet sosyalizmi").

Bunlara rağmen geri kalmış ülkelerde işçi sınıfının hem sendikal, dem siyasî hareketi son yıllarda hayli ilerleme kaydetti. Neredeyse bütün Doğu ülkelerinde bağımsız sınıfsal proletarya partilerinin kurulmuş olması, kayda değer bir olgudur. Gerçi bu partilerin ezici çoğunluğu derme çatmacılıktan, dernekçilikten ve diğer olumsuzluklardan kurtulmak için yoğun bir çalışmanın üstesinden gelmek zorunda olsa bile, bu değişmez. Komünist EnternasyonaL'in ta baştan Doğu'daki işçi hareketinin potansiyel gücünü görmüş olması, son derece önemli bir olgudur. Çünkü bu olguda dünya proletaryasının komünizm bayrağı altındaki birliği açık ifadesini buluyorken, II. ve II *½*. Enternasyonaller Avrupa ve Amerikan emperyalizmine yalnız "memurluk hizmeti" verdikleri için, hiç bir geri kalmış ülkede taraftar bulamıyor.

DOĞU'DAKİ KOMÜNİST PARTİLERİNİN ORTAK GÖREVLERİ

Burjuva milliyetçiler, işçi hareketine kendi başarıları için taşıdığı önem açısından yaklaşırken, dünya proletaryası, Doğu'nun genç işçi hareketine onun devrimci geleceği açısından bakıyor. Kapitalizm koşullarında, geri kalmış ülkeler, emperyalist sermaye yararına barbarca sömürülerek çok ağır bedel ödemeden, çağdaş tekniğin ve kültürün kazanımlarından yararlanamıyor. Emperyalizme karşı ortak mücadelenin çıkarlarından başka, art niyetsiz yardımı sadece Doğu ülkelerinin zafere ulaşan proletaryasından alabilecek olmaları da, onları kendi geri kalmış üretici güçlerini geliştirmek için ileri ülkelerin proletaryasıyla ittifaka itiyor. Batının proletaryasıyla ittifak, uluslararası Sovyet Cumhuriyetleri Federasyonu'nun yolunu açıyor. Geri kalmış halklar için ilkel yaşam koşullarından, dünya ekonomisinde kapitalist üretim ve paylaşım biçiminin yerini alacak yüksek komünist kültüre en sancısız geçiş biçimi, Sovyet düzenidir. Eski Rusya imparatorluğu'nun kurtarılmış sömürgelerindeki Sovyet kuruculuğunun deneyimi bunu gösteriyor. Tarımda köylü devriminin ardıcıl bir şekilde tamamlanmasını, ancak Sovyet idare biçimi sağlayabilir. Belirli Doğu bölgelerinin tarımında geçmişte feodal-ataerkil zeminde bir tür kollektif işbirliğiyle/imeceyle desteklenen, ancak vahşi kapitalizm tarafından yokedilen özgül koşullar (sunî sulama), planlı ve düzenli bir şekilde içtimaî ihtiyaçları karşılayabilecek benzer bir devlet teşkilâtını gerektiriyor. Özgül iklim ve özgün tarih koşulları sebebiyle genel olarak Doğu'da küçük üretici kooperatifleri geçiş döneminde çok önemli rol oynayacaktır.

Sömürgelerde devrimin kesin başarıya ulaşması, sırf dünya emperyalizminin egemenliğine taban tabana zıt düştüğü için bile, bu devrimin nesnel görevleri burjuva demokrasisinin sınırlarını aşıyor. Başlangıçta yerli burjuvazi ve burjuva aydınlar, sömürgelerdeki devrimci hareketlere önayak olurken, bu hareketlere proleter ve yarı-proleter köylü yığınlarının çekilmesiyle halkın alt tabakalarının çıkarları ön plana geçtiği için, büyük burjuva ve burjuva-toprak ağası unsurlardan bir uzaklaşma başlıyor. Sömürgelerin genç proletaryasının koskoca bir tarih dönemi boyunca uzun soluklu bir mücadele yürütmesi, sanayi ve kültür alanlarındaki gelişmelerin bütün yararları üzerinde kendi tekellerini kurmaya ve geniş emekçi yığınlarını eski "tarihöncesi" durumda tutmaya çalışan emperyalistlerin sömürüsüne ve kendi egemen sınıflarına karşı savaşması gerekecektir.

Köylü yığınları üzerinde etki sağlamak için yürüteceği bu mücadele, yerli proletaryayı siyasî önderlik işlevine hazırlayacaktır. Ancak kendisini ve kendine yakın içtimaî tabakaları bu mücadele içinde tamamıyla hazır duruma getirdikten sonradır ki, yerli pro-

letarya, geri kalmış Doğu koşullarında Batı'dakine oranla biçimsel olarak daha geri kalmış nitelik taşıyan burjuva demokrasisine karşı koyabilecektir.

Sömürge ülkeler komünist partilerinin bağımsız sınıf çıkarlarını "koruma" bahanesiyle emperyalist ezgiye karşı mücadeleye katılmak istememesi, Doğudaki proletarya devriminin adına leke sürmekten başka işe yaramayan, en kötü türden oportünizmdir. "Millî birlik" ya da burjuva demokratlarla "iç barış" adına işçi sınıfının günlük hayatî çıkarları uğrundaki mücadeleden uzak durmak da, en azından onun kadar zararlıdır. Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki komünist ve işçi partilerinin önünde ikili bir görev duruyor: Bir yandan, devlet olarak ve siyasî bakımdan bağımsızlığı kazanmaya yönelik burjuva demokratik devrim görevlerinin en köklü şekilde yerine getirilmesi için savaşıyor, öte yandan, milliyetçi demokratik burjuva cephesindeki çelişkilerden yararlanarak, işçi ve köylü yığınlarını öz sınıf çıkarları uğrunda mücadele için teşkilâtlıyor. içtimaî taleplerini yükseltmekle komünist partileri, liberal burjuva taleplerinde kendini gösteremeyen devrimci enerjiyi teşvik ediyor, ortaya çıkmasını sağlıyor. Sömürge ve yarı-sömürgelerin işçi sınıfı, kendisini devrimci önder düzeyine yükseltecek tek yolun büyük devlet emperyalizminin ezgisine karşı savaşı genişletip derinleştirmek olduğunu çok iyi bilmelidir. Ve tersine, emperyalizme karşı savaşın devrimci yükselişini ise, ancak işçi sınıfının ve yarı-proleter tabakaların iktisadî ve siyasî teşkilâtıyla siyasî eğitimi olduğunu da unutmamalıdır.

Doğu'nun sömürge ve yarı-sömürge ülkelerinde az ya da çok gelişmesinin ilk basamağında bulunan komünist partileri, kendilerine yığınlara ulaşma yolu sağlayan her harekete katılmalıdır. Ama aynı zamanda, ilk gelişme çağındaki işçi birliklerini reformist eğilimlerden korumak ve birer yığınsal savaşkan organa dönüştürmek için, bu meslekî birliklerdeki ataerkil önyargılara ve burjuvazinin etkilerine karşı etkin mücadele yürütmek zorundadır. Tarımda çalışan kadın ve erkek bütün ırgatları, zanaatçı kalfa ve çırakları, onların günlük hayatî çıkarları temelinde teşkilâtlamak için yoğun çaba harcamak durumundadır.

VI. ANTİEMPERYALİST TEK CEPHE

Batı'da geçiş dönemi şartlarında teşkilâtlı güç birikimiyle ilgili olarak işçi tek cephesi sloganı yükseltilmişken, sömürge Doğuda bugün anti-emperyalist tek cephe sloganını yükseltmek gerekir. Bunun gerekçesi ise, dünya emperyalizmiyle uzun ve ağır mücadele perspektifinin, bütün devrimci unsurları seferber etmeyi gerektiriyor olmasıdır. Yerli egemen sınıfların yabancı sermayeyle halk yığınlarının temel çıkarlarına ters düşen uzlaşmalara yatkın olduğunu da dikkate alırsak, söz konusu seferberliğin gerçekten zorunlu olduğu çok daha kolay anlaşılır, işçi tek cephesi sloganı Batı'da sosyal demokratların proletaryanın çıkarlarına ihanetini açığa çıkarmakta ne kadar etkin oldu ve oluyorsa, anti-emperyalist tek cephe sloganı da, şu ya da bu burjuva milliyetçi grubun ikircimli ve sallantılı tutumunu açığa vurmakta o kadar etkin olacaktır. Bu slogan aynı zamanda, emekçi yığınları yalnız emperyalizme karşı değil, her çeşit feodal önyargılara karşı da mücadelenin ön saflarına getiren devrimci iradelerinin gelişmesine ve sınıf bilinçlerinin bilenmesine yardımcı olacaktır.

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde işçi hareketi her şeyden önce ortak anti-empreyalist cephe içinde bağımsız bir devrimci etmen durumuna gelmek zorundadır.-Bu bağımsız öneminin kabul edilmesi ve tam bağımsız konumunu koruması durumundadır ki, burjuva demokrasisiyle geçici uzlaşmalar makûl ve gerekli olabilir. Proletarya aynı zamanda bağımsız demokratik cumhuriyet, bütün feodal hak ve imtiyazların kaldırılması, ka-

dınlar üzerindeki eşitsizliğe son verilmesi gibi kısmî talepleri de destekliyor ve yükseltiyor. Bugünkü güçler dengesi proletaryanın kendi Sovyet programını gerçekleştirmeyi günün görevi haline getirmesine elvermiyor. Proletarya ayrıca köylü ve yarı-köylü yığınların işçi hareketiyle siyasî açıdan kaynaşmasına yardım eden sloganlar da yükseltiyor. Uluslararası proletarya ve Sovyet cumhuriyetleriyle birliğin gerekliliğini geniş emekçi yığınlara anlatmak, anti-emperyalist tek cephenin en önemli taktik görevlerinden biridir. Sömürgelerde devrim, ancak önde gelen ülkelerdeki proletarya devrimiyle birlikte başarılı olabilir ve kazanımlarını savunabilir.

Yarı-sömürge ülkelerde (Çin, iran) ya da devlet bağımsızlığını kazanmak için çalışan ülkelerde, burjuva milliyetçiliğiyle bir ya da birkaç birbirine rakip emperyalist devlet arasında anlaşma tehlikesi, emperyalistlerin kendi arasındaki rekabet yüzünden (Türkiye), sömürgelerdekinden daha büyüktür. Bu tür anlaşmaların her biri yerli egemen sınıflar ile emperyalizm arasında, biçimsel bağımsızlık maskesi altında uyumsuz iktidar paylaşımı demektir ve ülkeyi dünya emperyalizminin hizmetinde bulunan önceki yarı-sömürge tampon devlet durumunda bırakır.

Emperyalizme karşı devrimci kurtuluş savaşına bir nefes alma olanağı sağlamak amacıyla kısmî ve geçici uzlaşmanın makûl ve zorunlu olduğunu kabul ederek işçi sınıfı, yerli egemen güçlerin sınıfsal ayrıcalıklarını korumak için iktidarı açıkça ya da üstü örtülü bir şekilde emperyalizmle paylaşma denemelerine karşı kararlılıkla kesin tavır almalıdır. Proleter Sovyet cumhuriyetiyle sıkı birlik talebi, anti-emperyalist tek cephenin bayrağıdır. Bu talebi yükseltmekten başka, ülkedeki en devrimci siyasî ve içtimaî unsurlar arasında tartışmaları azaltmak için siyasî rejimin azami ölçüde demokratikleşmesi uğrunda çok aktif mücadele yürütmek ve emekçilerin sınıfsal çıkarları (demokratik cumhuriyet talebi, tarım reformu, vergi reformu, idarî aygıtın geniş özyönetim esasında düzenlenmesi, iş kanununun çıkartılması, çocuk emeğinin, anneliğin, çocukların korunması vb.) uğrunda savaşabilmesi için emekçi teşkilâtının özgürlüğünü sağlamak gerekir. Bağımsız Türkiye topraklarında bile işçi sınıfı teşkilâtlanma özgürlüğünden yararlanamıyor ki, bu durum burjuva milliyetçilerin proletaryaya karşı tutumunu gösteren tipik bir örnektir. .

VII. PASİFİK OKYANUSU ÜLKELERİ PROLETARYASININ GÖREVLERİ

Emperyalist devletler arasındaki rekabetin gitgide aralıksız artması da, anti-emperyalist cephenin kurulmasını gerekli kılıyor. Bugün bu rekabet o kadar sertleşti ki, Pasifik Okyanusu'nu kapsayacak yeni dünya savaşı, eğer uluslararası devrim önleyemezse, kaçınılmaz olacak.

Vaşington Konferansı bu tehlikeyi önleme denemesiydi, ama aslında emperyalizmin çelişkilerini daha da sertleştirdi. Çin'de U-Bey-Fu ile Çjan-Tszo-Lin arasındaki son kapışma, Japonya ile ingiliz ve Amerikan kapitalizminin Vaşington'da kendi çıkarlarıyla ilgili bir uyuşmaya varma politikasının başarısızlığının dolaysız bir sonucudur, Barışı tehdit eden yeni savaş yalnız Japonya, ingiltere ve Amerika'yı değil, aynı zamanda diğer kapitalist devletleri (Fransa, Hollanda vb.) de içine alacak, 1914-1918 savaşından çok daha yıkıcı olacaktır.

Pasifik Okyanusu sömürge ve yarı-sömürge ülkelerinde komünist partilerinin görevi, dışa yönelik propaganda yapmanın yanı sıra, yaklaşan tehlikeyi yığınlara anlatmak, onları millî kurtuluş uğrunda aktif mücadeleye çağırmak ve bütün ezilen ve sömürülen yığınların dayanağı Sovyet Rusya'dan yana tutum almaya davet etmektir.

Amerika, Japonya, ingiltere, Avusturalya ve Kanada gibi emperyalist ülkelerde komünist partileri yaklaşan tehlike karşısında yalnız savaşa karşı propaganda ile yetinmemeli, bu ülkelerde işçi hareketinin teşkilâtlılığını bozan ve kapitalistlerin milletler ve ırklar arası çelişkilerden gitgide daha çok yararlanmasını sağlayan bütün etmenlerin ortadan kaldırılması için elden geleni yapmalıdır.

Bu etmenler, göç sorunu ile ucuz renkli derili işgücü sorunudur.

Çin'den ve Hindistan'dan işçi getirilen güney Pasifik bölgelerinde mukavele sistemi, şeker kamışı ve pancarı tarlalarına işgücü temininde, bugün bile temel yöntem olarak kullanılıyor. Bu olgu emperyalist ülkelerde, hatta Amerika'da ve Avusturalya'da işçileri göçmen alımına ve renkli derili işgücü kullanımına karşı yasa çıkarılmasını istemeye zorladı. Bu yasaklayıcı yasalar renkli derili ve beyaz işçiler arasında hasımlığı derinleştiriyor ve işçi hareketinin birliğini zayıflatıyor.

Amerika, Kanada ve Avusturalya komünist partileri göçü yasaklayıcı yasalara karşı etkin kampanya yürütmeli ve bu ülkelerin proleter yığınlarına, bu gibi yasaların ırk düşmanlığını körükleyerek, eninde sonunda kendilerine zarar verdiğini anlatmalıdır.

Öte yandan, kapitalistler serbestçe ucuz renkli derili işgücü ithali yapabilmek ve böylece beyaz işçilerin ücretlerini düşürebilmek için yasaklayıcı yasalardan vazgeçiyor. Kapitalistlerin bu alanda atağa geçme çabalarına karşı koymanın tek yolu, göç eden işçilerin beyaz işçi sendikalarına girmesidir. Buna paralel olarak, renkli derili işçilerin ücretlerinin beyaz işçilerin ücretleriyle eşitlenmesi talebi yükseltilmelidir. Komünist partilerinin bu adımı kapitalistlerin niyetini açığa vurmanın yanı sıra, uluslararası proletaryanın ırkçı önyargıları bulunmadığını renkli derili işçilere açıkça gösterecektir.

Söz konusu adımların atılabilmesi için Pasifik ülkelerinin devrimci proletaryası, Pasifik Okyanusu konferansı düzenleyerek, bu bölgede bütün ırklardan proletaryanın gerçek birliğini sağlamak için gerekli doğru taktiği ve uygun teşkilâtlanma biçimlerini belirlemelidir.

VIII. METROPOL ÜLKE PARTİLERİNİN SÖMÜRGELERDEKİ GÖREVLERİ

Sömürgelerdeki devrimci hareketin dünya proleter devrim davası için taşıdığı önem, başta emperyalist ülkeler komünist partileri olmak üzere, komünist partilerinin sömürgelerdeki çalışmalarını hızla artırmalarını gerektiriyor.

Fransız emperyalizmi Fransa'da ve Avrupa'da proletaryanın devrimci mücadelesini boğmaya yönelik bütün hesaplarını, sömürgelerdeki kölelerini karşıdevrimci yedek güç olarak kullanmaya dayandırıyor.

ingiliz ve Amerikan emperyalizmi sömürgelerdeki sömürüyle elde edilen aşırı kârdan pay vaadiyle işçi aristokrasisini kendinden yana çekerek işçi hareketini bölmeye devam ediyor.

Sömürge sahibi her ülkenin komünist partisi, ilgili sömürgelerdeki işçi ve devrimci hareketlere düzenli ideolojik ve maddî yardım işlerini düzenleme görevini üzerine almalıdır. Sömürgelerde çok iyi maaşlı kimi işçi kesimlerinin sahte sosyalist, aslında sömürgeci fikirlerine karşı kararlı ve ısrarlı mücadele yürütmek gerekir. Sömürgelerdeki komünist Avrupalı işçiler, (yerli işçi ücretlerinin Avrupalı işçilerin ücretleriyle aynı düzeye çıkarma gibi) somut iktisadî taleplerle, iş güvenliği, sigorta vb. taleplerle yerli proleterlerin güvenini kazanarak, onları kendi etrafında teşkilâtlamaya çalışmalıdır. Sömürgelerde Avrupalıların ayrı komünist teşkilâtlar kurması (Mısır, Cezayir), üstü örtülü sömürgecilik biçimidir

ve emperyalistlerin çıkarlarına hizmet etmektedir. Milliyet esasına dayalı komünist partisi kurmak, proletarya enternasyonalizminin ilkelerine ters düşmektedir. Komünist Enternasyonal partilerinin her biri, emperyalizmin geri kalmış ülkelerdeki egemenliğine karşı mücadelenin önemini geniş emekçi yığınlarına sürekli izah etmelidir. Emperyalist ülkelerde çalışan komünist partileri, bu amaçla, kendi MK üyelerinden bir heyet seçmelidir. Komünist Enternasyonalin Doğu komünist partilerine yardımı burada her şeyden önce yerli dilde gazete ve dergi dâhil, basın işleriyle ilgili olmalıdır. Özellikle sömürgelerdeki Avrupalıların işçi teşkilâtları ve işgal birlikleri arasındaki çalışmalara büyük önem verilmelidir. Büyük devletlerdeki komünist partileri emperyalist hükümetlerinin, uzlaşmacı ve burjuva partilerinin vahşi sömürgecilik politikasının içyüzünü açığa çıkarmakta tek fırsat kaçırmamalıdır'[164].

164. RGASPI, f. 492, op. 1, d.220, Belge No: 77 - 93 [Rusça].

Gir. No. 520/c
7/VI-24

SÖMÜRGELER SORUNU HAKKINDA
(Tezler)

I.

1. Sömürge politikası kapitalist üretimin başta gelen işlevlerinden biridir ve doğal olarak bizzat kapitalist toplumun yaşadığı gelişme biçimlerini genel olarak aynen yaşamaktadır. Kendi kültürünü Akdeniz kıyıları boyunca yayma yöntemi olan Yunan kolonuzasyon uygulamalarından ve İspanya ile Portekiz'in soygunlarından geçerek, bugün artık emperyalizm dönemine, yani sömürge savaşları, sömürge antlaşmaları dönemine, dünyanın bir avuç egemen ulus ile on binlerce ezilen halka ayrıldığı döneme geçiyoruz.

2. Kapitalizmin emperyalizm aşamasındaki özgün niteliklerinden biri, malî sermaye birikimi ile bu sermayenin üretim sermayesine çevrilmesi arasında gitgide artan çelişkidir. Baştan sermaye birikimi hem toplumun üretim güçleri ve hem de proletaryanın üretkenliği için aynı zamanda hem şart, hem de teşvikti. Emperyalizm için ayırdedici olan ise, genel olarak üretim güçlerindeki, özel olarak da proletaryanın üretkenliğindeki gelişmenin durmasıdır. Sermayenin yeniden üretilmesi kapitalist piyasayı sınırlayan çerçeveye dayanıyor. Sermayenin birikme süreci, üretimin genişleme sürecinden daha hızlı gelişiyor. Sermaye biriktirmek, onu harcamaktan daha kolay oluyor. Öyle bir an geliyor ki, kapitalist toplumda üretimi genişletmek, üretkenliği artırmak tamamen imkânsız hale geliyor. Öyle bir an geliyor ki, üretimin doğal gelişmesi ancak kapitalist sistemin varlığı aleyhine mümkün oluyor ve kapitalistler fazla sermayeyi nasıl sarfedeceği ve ne yapağı gibi yeni bir "sorunla" karşılaşıyor. Para babalarının aşırı lüks ve şehvete yığınla para harcaması soruna çözüm getirmiyor. Günümüzdeki Amerikan ve ingiliz edebiyatı para sarfetme sorununun bu tür para babalarının aklını nasıl meşgul ettiğine dair binlerce örnek sergiliyor. Emperyalist, artık fabrikatörden çok banker oluyor, üretim idarecisinden çok, değerli kâğıt ve borsa oyuncusu oluyor. Sömürgecilik politikası bu ağır görevlerinde kapitalistlere yardımcı olan araç oluyor. Sömürgeler, sermaye fazlasının aktığı yedek sübap durumunda. Şöyle ki, sömürgeler sermayenin sırtındaki ağırlığı hafifletme bakımından kapitalistlerin elinde bir araçtan başka bir şey değil. Emperyalizmin anlamsızlığı, gidip sömürgelerde anlam kazanıyor. Onlar sömürgelere kazanmak için değil (bu ikinci derecede bir sorun), krizler sermayeyi evinden kovduğu için gidiyor (sırf Cezayir Fransa'ya 1906 yılına kadar 7 milyar altın marka malolmuştur). Sömürgelere aktarılan sermaye çok büyük projelere yatırılıyor, kıtalararası, denizaşırı demiryollarının inşasına akıtılıyor. Hem de bunlar ne sömürgelerin, ne de bu projeleri gerçekleştiren emperyalist devletlerin bunlara hiç ihtiyacı yokken yapılıyor.

3. Bugün sömürgeci soygununa ve işgallerine katılmayan şu veya bu ölçüde önemli tek bir kapitalist devlet yoktur. Genellikle küçük ve büyük savaşların, açık ve gizli anlaşmaların temelinde sömürgelerle ilgili sorunlar yatıyor. Sömürge politikasının ana içeriği emperyalist devletler arasındaki uzlaşmaz çelişki ve rekabet olageldi. Sömürgecilik politikası her şeyden önce emperyalizmin dış politikası oldu. Sömürgecilik sorunu dendiğinde, Avrupa'nın hep o sözümona askerî ve siyasî dengesi anlaşıldı. Şu ya da bu Avrupa

ülkesinin sömürgeci egemenliğini belirleyen, sömürgelerdeki yerli halkın çıkarları değil, Avrupa devletleri arasındaki diplomatik ve siyasî ilişkiler ve görüşmeler oldu. Sömürgelerin yazgısını belirleyen, diplomasi mahareti ve kara ve deniz kuvvetlerinin gücü oldu. Her emperyalist devlet kendi sömürgelerinin etrafını süngülerden, kalın diplomasi ağlarından, diğer emperyalist devletlerin işgalci eğilimlerine göre bağlanan anlaşmalardan oluşan bir örgüyle sarmaya çalışıyor.

4. Sömürgelerdeki yerli halk yığınlarının direnci son derece zayıftı. Her zaman yerel nitelik taşıdı ve darbe gibi çok ender durumlarda ya da neredeyse hiç bir zaman millî boyut kazanmadı. Dolayısıyla, emperyalistlere önemli sayılacak bir zorluk yaratmadı. Emperyalist devletlerin, sömürgeci denen devletlerin durumu, bu bakımdan çok milliyetli emperyalist devletlerden tamamıyla farklıydı. Çok milliyetli devletlerde, içerdeki milliyetler arasında şu veya bu şekilde bir mücadele söz konusu olduğundan, millî mesele iç politikanın temel sorunlarından biri oldu. Çok milliyetli devletler millî meseleyle her zaman dolup tassa da, biçimsel de olsa, yine de çözüm için çalışılmışken (eski Avusturya-Macaristan'ın uluslar politikasını, Türkiye'yi, Yugoslavya'yı hatırlamak yeterlidir), büyük sömürgelere sahip devletlerde sömürgeler sorunu, sömürgelerin metropol devlete karşı mücadelesi şeklinde neredeyse hiç söz konusu olmamıştır. Fransa'nın, Almanya'nın ve hatta İngiltere'nin politikasında sömürgeler sorununun şu veya bu ölçüde önem kazandığı ender durumlarda bile, sömürgeler sorunu parlamentoda ele alınıyor ve genellikle bütçe tartışmalarına konu oluyor. En klâsik anlamdaki sömürgeci ülkelerde (ingiltere) bile sömürgeler sorunu sırf dış politika sorunu olmaya devam ediyor. Bütün grupların programlarında bu sorun aslında önemsiz bir yer tutuyor, iktidarını koruma ve güçlendirme mücadelesini emperyalistler en başta sömürgelerde değil, sömürgeler dışında yürütmek durumunda oldu.

5. Son dünya savaşının Avrupa savaşı olmasını da sömürgecilik siyasetinin işte böyle bir içerikte olması belirledi. Bu savaşa sömürgelerdeki büyük halk yığınları da katılmış ve savaş aslında sömürgeler yüzünden yürütülmüş olsa da, bu ülkeleri sömürgeler olarak mücadelenin içine almadı. Sömürgeler savaşta neredeyse hiç aktiflik göstermedi, savaşta taraf olan ilgili metropol ülkeye sadık kaldı. Emperyalist devletler, sömürgeleri uyandırıp aktif olarak savaşın içine çekmeye pek meraklı görülmedi. Son savaş örneğinde de emperyalizmin sömürgeler sorununa ve millî meseleye farklı yaklaşımlarını görebiliriz. O zamanlar küçük uluslara (Polonya, Çek devleti, Bulgaristan, Ukrayna, Gürcistan) karşı millî meselede emperyalistler her tür vaatte bulunarak, onları kendi çıkarları için büyük kavganın içine çekmeye çalışır, düşmanın manevîyatını bozmak amacıyla onlar için özel sloganlar hazırlar, düşmanın cephe gerisindeki muhaliflerine güç kazandırmak için onları kullanırken, sömürgelerle ilgili slogan falan yükseltilmedi, sömürgelerdeki küçük askerî enktrikalar, bu arada ingilizlerin Asya'da Türklere karşı cezaları dışında, sömürgelerin sempatisini kazanacak ciddî hiç bir şey yapılmadı. Emperyalistler sömürgelerin yazgısının yalnız Avrupa'da belirleneceği fikrinin tamamıyla etkisi altında bulunmaktaydı. Emperyalistler, tıpkı II. Enternasyonal gibi, millî meseleyi bir iç politika sorunu olarak görmekteydi. Sömürgeler sorununu ise her devlet bir dış politika sorunu olarak değerlendirmekteydi.

II
SAVAŞTAN SONRA SÖMÜRGELER SORUNU

1. Savaş sırasında sömürgelerde ciddî iktisadî ve siyasî değişiklikler oldu. Halklar arasındaki ticaret ilişkilerini koparan savaş, sömürgelere kendi sanayiini geliştirme imkânı verdi ve bu birkaç yıl içinde birçok sömürge ülkesi (Mısır, Hindistan, Kanada vb.) hızlı bir gelişme kaydetti.

2. Sömürgelerin sanayileşmesi, bu ülkelerin Avrupa kapitalizminin piyasaları dışında kalmasını getiriyor. Kimi sömürgeler, artık Avrupa ürünlerinin tüketicisi olarak değil, Avrupa piyasalarında kendi ürettiği malların satıcısı olarak ortaya çıkıyor. Sömürgelerdeki sanayileşme, bu ülkelerde siyasî bilincin uyanmasına yolaçtı. Yerli halk artık Avrupalı beyazlar karşısındaki korkusundan kurtuluyor. Dünya cephesinde çatışmalara katılarak, beyaz arkadaşıyla omuz omuza çarpışarak, beyaz Avrupalı ile aynı kurşunla yaralanarak yerli halk çocukları, kendi siyah derisinin altında da beyaz Avrupalininki gibi kırmızı kan dolaştığı fikrine alışmaya başlıyor. Askerî eğitim gören, silâhı gereği gibi kullanmasını öğrenen, "yenilmez" Avrupalı karşısındaki korku ve önyargısını aşan yerli halk, kendi silahıyla bağımsızlığını kazanmayı düşünmeye başlıyor. Neredeyse bütün sömürgelerde savaştan sonra hızla kurtuluş hareketleri oluşuyor. Sömürgelerdeki devrimci hareket Rusya'daki Ekim Devrimi'nden ilham alıyor. En güçlü Çarlık rejimine karşı kendi silahıyla özgürlüğünü kazanan Rus köylüsü, ezilmiş Türkmen, Başkırt, Kırgız vb. bütün Doğuya, izlenmeye değer bir örnek oldu. Rusya devrimci kurtuluş hareketinin yankıları okyanusları, kale duvarlarını, Avrupa emperyalistlerinin yarattığı engelleri ve her tür sansürü aşarak dört bir yana yayıldı.

3. Savaştan sonra Avrupa emperyalistleri kendilerini çok ağır bir durumun içinde buldu. Rakipleriyle kıyasıya kapışıp yalnız düşmanını değil, aynı zamanda Avrupa piyasasını da darmadağın etti. Sömürgelerde ise yalnız "kutsal" durumunu yitirmekle kalmayıp, malını satma imkânını da kaybetti. Öte yandan emperyalist devletlerde, akıttıkları kanlarının bedelini isteyen, ömrünü burjuvazinin egemenliği altında geçirmek istemeyen işçi yığınlarının güçlü başkaldırısı başlıyor. Yüzyıllar boyu insan gücüyle, kapitalist üretim zenginliğiyle birikmiş olan bütün yedekleri savaş tüketti, yoketti. Sömürgeler sorunu artık iç politika sorunu oluyor.

4. Metropollerde iç savaşın sertleşmesi, sömürgelerde mücadeleci maneviyatın devam etmesi ve SSCB'deki Sovyet iktidarının varlığı, egemen sınıfları Sovyet iktidarına ve sömürgelere karşı atağa geçme imkânı elde etmek için, kendi ülkesinde işçiler karşısında geri adım atmak zorunda bırakıyor. Batıda burjuvazinin kendi proletaryası karşısında geri adımlar atması (1918-1919 yıllarında Almanya'da ve ingiltere'de kimi üretim kollarını devletleştirme denemeleri, ingiltere'de ücretlere zam yapılması, birçok ülkede savaş yıllarında ortadan kaldırılan sendikalaşma hakkının iade edilmesi vb.), SSCB'ye karşı yoğun bir kampanya yürütme ve müdahaleye girişme, vurguncu politikasını sömürgelere (Türkiye, Mısır, Mezopotamya, Hindistan vb.) taşıma imkânı sağlamak içindi.

5. Emperyalistlerin sömürge politikası bugün kökten değişmiş bulunuyor. Emperyalizm politikasını değiştirmek zorunda kalıyor. Kapitalist toplumun ağır çürüme temposu, işçi hükümetine kışla komünizmenden NEP'e [Yeni Ekonomik Politika] geçiş imkânı verirken, emperyalistlerin SSCB hükümetini batırma, yoketme denemelerine rağmen Sovyet

iktidarının, proletarya diktatorasının varoluşu ve gelişmesi, emperyalistleri savaşçı emperyalizmden, yani doğrudan eylem taktiğinden silâhlı barışa, SSCB'yi tanımaya, barışçı sözleşmelere ve ticaret anlaşmalarına doğru geçişe zorladı.

6. Sömürgelerdeki bu yeni politika şu değişikliklerde ifadesini buluyor: 1) Sömürgeler artık para çeken bir araç (sermaye fazlası için yedek sübap) rolü oynamaz oldu, ilk sermaye birikimi dönemindeki biçimi almaya, o dönemdeki rolü oynamaya başladı, yani sömürgeler bu dönemin ta başlangıcında İspanyalılar ve Portekizliler için olduğu gibi, kapitalizm çağının bitiminde ingilizler ve Fransızlar için de kâr sağlayan bir kaynak haline gelir oldu. 2) Sömürgelerde parlamentalizm yerleşmeye başladı, yani kapitalistler bir yandan kendi ülkelerinde, metropollerde aktif diktatörlüğe, faşizme geçiş yaparken, sömürgelerde emperyalistler yerli halkın devrimci maneviyatını yatıştırmak amacıyla özyönetim, bağımsızlık hayalleri yaratmaya yöneldi. Sömürgecilik politikasındaki değişikliğin nedenleri şunlardır: a) Emperyalistlerin Sovyetler Birliği hakkındaki tahminleri doğru çıkmadı. Onların bütün beklentilerine rağmen Sovyet iktidarı yalnız varlığını sürdürmekle kalmıyor, aynı zamanda gelişme kaydediyor, b) Sömürgelerde devrimci hareket güç kazanıyor. Kendiliğinden oluşan önceki çıkış ve isyanların yerini, geniş bir teşkilâtlar ağı içinde ısrarla ve sistematik bir şekilde kendi kurtuluş mücadelesini sürdüren teşkilâtlı bir kurtuluş hareketi aldı. c) Aynı anda Doğuda (sömürgelerde) ve Batıda kendi işçilerine karşı aktif mücadele içinde bulunmak, emperyalistler için imkânsız hale geldi, ç) Dünya iktisadî krizinin devam ediyor olması.

7. İktisadî durum, emperyalistleri Sovyetler Birliği önünde uzlaşmacılığa zorluyor, çünkü bu el değmemiş piyasa bugün onlar için sömürgelerdeki bütün vurgunlarından daha çekici geliyor ki, burada emperyalizmin diyalektik riyakârlığını açıkça görmüş oluyoruz. Sömürgelerde onlar ta başlangıçtaki ilk sermaye birikimi döneminden hızlı tempolarla bir kez daha geçmeye çalışıyor, Sovyetler Birliği vasıtasıyla ise dünya kapitalist piyasasında ayakta kalmaya çabalıyor.

8. Sömürgelerdeki değişiklikler: Bu dönem içinde sömürge ülkelerde de hayli değişiklikler oldu. Kapitalist gelişme buralarda da yerli halk arasında sınıfsal farklılıkları getirdi. Toplumda ayrışma süreci başladı. Millî aristokrasi (ataerkil-feodal) büyümekte olan yeni yerli burjuvaziye karşı mücadelede bütünleşme sürecine girdi. Büyümekte olan genç burjuvazi gelişme yolunda ilkönce geri kafalı feodal aristokrasiyle karşı karşıya geliyor. Bizzat sömürgelerde iktidar kavgası başlıyor. Avrupa burjuvazisi bu ikircimli durumdan sinsice yararlanıyor. Sömürgelerdeki konumunu korumak için Asya'nın geri aristokrasisiyle ittifaka giriyor.

III

1. Sömürgelerde kapitalist gelişme değişik tabakaların netleşmesini, toplum içinde sınıfsal ayrışmayı getiriyor. Önceleri ender görülen demokratik unsurların önemi artıyor. Sanayinin büyümesi, köylülerin şehirlere akın etmesine yolaçıyor. (Savaş yıllarında Suriye, Filistin ve Mısır'da şehirlerin büyümesi gibi). Yerli genç kapitalizm, kendine özgü koşullarda gelişiyor. Onun büyüme süreci Avrupa kapitalizminin büyüme sürecinden en azından şu bakımdan farklılık gösteriyor ki, beşiğinin başında şöyle ikili bir rol oynayan olgunlaşmış, yaşı geçmiş Avrupa emperyalizmi bulunuyor: Bu emperyalizm bir yandan genç kapitalizmin eğiticisi, öğretmeni, diğer yandan en tehlikeli can düşmanı durumunda. Genç

Asya kapitalizmiyle köhneleşmiş Avrupa kapitalizmi arasındaki çelişki çok derin. Özellikle iktidar ve kâr dağılımı konusunda bu çelişki son derece sertleşiyor. Sömürgeleri piyasa ve hammadde kaynağı olarak gördüğü ilk dönemlerde Avrupa emperyalizmi yerli sermayenin gelişmesine göz yumabilirken, hatta yerli sermayeyi Avrupa piyasasındaki konumunu korumak için kullanırken, sömürgelerin çok önemli gelir aracı, kâr kaynağı olduğu günümüzde, bu kârların paylaşımı uğrundaki kavgalar daha sık ve çok daha sert oluyor.

2. Bunların sonucunda: a) Millî kurtuluş hareketi içinde ayrışma süreci başlıyor. Millî hareket artık şekilsiz bir yığın hareketi olmaktan çıkmış, değişik tabaka ve sınıfların cesur bir teşkilâtı durumuna gelmiş, ancak bu tabakaların her biri önüne özgün görev ve hedefler koyup, onlara ulaşmanın özgül yollarını benimsemiş durumda. Millî hareket içinde değişik partiler beliriyor. Bir yandan birleştirici bir hareket halinde bir süreç başlarken, öte yandan bu hareket içinde gitgide belirli gruplar oluşuyor ve ayrı partiler şeklini alıyor. Genel olarak sömürgelerde sınıf savaşı başlıyor ve bu sınıflar hızla şekilleniyor, büyüyor ve iktidar olmak istiyor.

3. Sömürgelerde parti ve sendikaların işlev ve görevleri: Özellikle şimdi, geçirdikleri 6 yıllık gelişme sürecinden sonra sömürgelere artık ortak bir kıstasla yaklaşılmamalı. Aralarında ayırım yapılmalı: a) Millî hareketin yabancı sermayeye karşı mücadelede tam ya da kısmî başarılar sağladığı sömürgeler (Türkiye, Mısır); b) "Görünürde anasayal" düzen, hayalî siyasî hakların varolduğu sömürgeler (Mezopotamya, Suriye, kısmen Hindistan); c) Savaş öncesindeki rejimlerin tamamıyla egemen olduğu sömürgeler (Trablus, Cezayir, Fas vb.).

Partinin taktiği, millî zaferlerin hayalî olduğunu açığa vurmaktır. Komünist partisi, kapitalist ekonomi varolduğu sürece, gerçek millî kurtuluştan söz edilemeyeceğini, güya kazanılmış olan bütün millî zaferlerin, egemen sınıfların halk yığınlarına karşı işlediği günâh ve ayıpları örten bir incir yaprağı olduğunu, kendi ülkelerindeki somut örneklerle işçi ve köylülere gün be gün kanıtlamak durumundadır. Kurtuluş diyarı denen ülkelerden ne Türkiye, ne de Mısır, ne de diğerleri bugün fiilen özgürdür. Bu ülkeler, önceleri olduğu gibi, bugün de bütün hareketlerinde egemen emperyalist kliğe bağımlıdır. Özellikle bir geçiş çağı olan günümüzde herhangi bir millî zaferin mümkün olduğunu düşünmek bile gülünçtür. Bir zamanlar diğer devlet ve sömürgeleri ele geçirme iddiasında bulunan birçok bağımsız devletin (Avusturya-Macaristan, Almanya), İngiliz, Fransız ve Amerikan sermayesinin fiilen sömürgesi ya da sömürgecilik alanı haline gelmekte olduğu günümüzde geri kalmış Asya'da gerçekten bağımsız, millî bir devletin varolabileceğini sanmak bile gülünçtür. Sömürge ülkelerdeki bağımsızlığın yalnız görünürde olduğunu ortaya koymak, komünist partilerinin ilk görevidir.

4. Bilindiği gibi, sömürge ülkelerin çoğunda şimdiye kadar hukukî bir kargaşa ve anarşi hâkimdi, işgalci memurları vasıtasıyla yerli halka karşı keyfî faaliyetlerini daha kârlı ve daha kolay sürdürebilmek için, bu hukukî kaos ve anarşiyi desteklemek, yabancı emperyalizmin işine geliyordu. Dolayısıyla, ülkede belirli yasa ve hakları hayata geçirmek, komünist partilerinin önüne temel bir görev olarak çıkıyor. Anayasa ve yasalar uğrunda mücadele, bu ülkelerde işçi sınıfının ana görevi işte budur. Burada işi zorlaştıran, diğer ülkelerde olduğu gibi, daha kapsamlı demokrasi, daha adil yasalar uğrunda savaşmak değil de, umumiyetle yasaların bulunması için mücadele etmek zorunluluğudur. Yarı vahşi, yarı göçebe insanlara, hakların ve yasaların gerekliliğini anlatabilmektir. Onlara vatandaşlık duygusunu, bundan da öte, sınıf bilincini kazandırmaktır. Bu ülkelerde ana görev, işte bun-

Lardır. Elbette ki, anayasal düzen için, yasal düzenlemeler için mücadele ederken, genel olarak bir anayasadan öte, devleti ve toplumu demokratikleştirme hedefini gütmeliyiz.

5. Bu ülkelerde tarım sorununa çok büyük önem verilmelidir. Ama bu arada büyük Asya (sömürge) ülkelerinde tarımın, yalnız toprağa susamışlığı gidermek olmadığını unutmamalıyız. Örneğin, Arap fellâhların mutsuzluğu az topraklı olmaları değil, araç gerek, sulama sistemi, tarımsal bilgi desteği vb. yokluğudur. Şöyle ki, bu ülkelerdeki komünist partileri her şeyden önce kayıt çalışması, sulama tesisi, tarımsal yardım sorunlarını ön plana almalıdır. Toprak vergisi, düşük devlet kredisi, eski borçların iptali gibi sorunlara daha büyük önem verilmelidir.

6. Doğuda kooperatif sorununa özel bir önem vermek zorundayız. Küçük toprak üzerindeki tarım işleri, coğrafya ve iklim koşulları nedeniyle, kollektif çalışmayı (yağış azlığı yüzünden sulama gibi) gerektiriyor. Bu durum söz konusu ülkelerde tarım kooperatiflerinin gelişmesi için bir zemin oluşturuyor. Avrupa ülkelerinde kooperatifler batarken ya da sıradan kapitalist anonim işletmesine dönüşürken, Doğunun yarı-feodal, tabiata bağımlı üretim temelli ülkelerinde emperyalizmin çöküş aşamasında tarımsal kooperatif işletmeleri köylülerin teşkilâtlanmasında ve bu ülkelerde tarımın yükselmesinde güçlü bir araç olabilir.

7. Önceleri Doğudaki komünist partileri millî hareketi destekleme kararları alır ve hatta bu harekete bizzat aktif olarak katılırken, şimdi artık bunlar yetersiz hale geldi. Parti artık bu harekete hâkim olmaya çalışmalıdır. Böyle bir ülkede komünist partisi millî kurtuluş hareketinin tek merkezî olmak durumundadır (çünkü diğer tabakalar, sınıfsal başarıları sebebiyle burjuvazi ve feodal aristokrasiyle birlikte millî mücadeleden vazgeçiyor). Parti millî çıkışlarda ve millî başkaldırıları düzenlemede inisyatif i ele geçirmelidir. Önceleri komünist partisiyle millî hareketteki diğer partiler arasında eşgüdümden, tek cepheden bahsederken, şimdi artık böyle bir cepheyi (millî kurtuluş cephesinden, yani aşağıdan gelen tek cepheyi) oluşturmaktan söz etmek durumundayız.

8. Birinci tipten sömürgelerde, elbette ki, işçi partisinin başta gelen güç olacağı ortak bir işçi-köylü federasyonunda birleşecek köylü teşkilâtları kurmamız gerekir, ikinci tipten sömürgelerde millî harekete katılmak ve buna paralel olarak bağımsız çıkışlar düzenlemek, aslında millî harekette ayrıma gidip ayrı bir köylü oluşumu meydana getirmek gerekir. Üçüncü tipten sömürgelerde millî harekete katılmak, ama bunu yaparken kendi genel parti sloganlarını unutmamak, yalnız umumî ilkeleri değil, geçici talepleri de yükseltmek gerekir.

9. Alınan kararlar ve kabul edilen tezler, onların gerçekten hayata geçirilmesini sağlayacak teşkilâtlanma biçimi ve teşkilât aygıtı bulunamadığı sürece, kâğıt üzerinde kalacaktır. Bunları bulmak için ise: a) V. Kongre'den hemen sonra bütün sömürgeci emperyalist devletlerde, tüm sömürge ülkelerden parti ve gruplar kongrelerini yapmalı ve ilgili sömürgeci devletle ilgili faaliyetlerinin teşkilât ve platformunu somut olarak hazırlamalıdır. Çıkışlar için her sömürge ülkede partilerin yönetim ve eşgüdüm organı oluşturulmalıdır, b) Komintern Doğu Seksiyonu kaldırılmalı, çünkü bugünkü şekliyle bu seksiyon en iyi durumda bile bir basın büroluğu, hem de kötü bir basın büroluğu yapmaktadır, ama hiç mi hiç sömürgelerdeki komünistlerin çalışmalarını yönetecek durumda değildir. Sömürgelerin komünist partilerinin yönetimi ilgili ülkeye, yukarıda adı geçen merkez organın katılımıyla Merkez Komitesine geçmelidir. Kominterndeki her seksiyonda, ingiliz, Fransız seksiyonlarında sömürgeleriyle ilgili altseksiyonlar olmalıdır. Varolan Doğu Seksiyonu'nun

yerine bütün Doğu ülkelerindeki durum hakkında düzenli olarak bülten çıkaracak ve enformasyon verecek bir Doğu Basın Bürosu kurulabilir, c) Bundan başka, iktisadî ve etnografik il birimlerinde federasyonlar oluşturulmalıdır,

10. Doğuda gençler ve kadınlar arasındaki çalışmalar en başa alınmalıdır. Çünkü bu alanlardaki çalışmalar en kolay ve aynı zamanda en başarılı olmakta ve bunun yanı sıra, ideolojimizin Doğudaki en güvenilir iletkeni haline gelmektedir.

11. Bütün Avrupa parlamentolarındaki (İngiltere, Fransa, İtalya) fraksiyonlarımız her fırsatta, sömürgelerdeki her olay hakkında sürekli soru önergeleri ve gensoru vb. vermelidir.

12. Yerinde köylü teşkilâtı kurmaya başlamakla Köylü Enternasyonali, varolan köylü gruplarıyla bağlantı kurmakta, köylü kooperatiflerinin kurulması bakımından dünya çapında yardımcı olmaktadır.

M. Ş. Abuziya[165]

165. RGASPI f. 492, op. 1, d. 220, s. 94-107 [Rusça].

YAKINDOĞU'DA DEVRİMCİ HAREKET

Ön Asya ve Kuzey Afrika ülkelerinde devrimci hareketin gelişmesinde iki dönem söz konusudur: Birincisi devrimci hareketin tek millî cephe (elbette ki, gerici feodaller hariç) sloganı altında geliştiği Lozan Konferansı öncesi dönem ve ikincisi tek millî cephenin çöktüğü, bir yandan Türkiye'de ve Mısır'da bağımsız sınıf hareketinin yükseldiği, diğer yandan millî burjuva partileri arasında ayrışmanın belirginleştiği Lozan Konferansı sonrası dönemdir.

Bu iki özellik Türkiye ile Mısır için geçerlidir. Arabistan (Suriye, Mezopotamya, Arap Yarımadası, Filistin) ve Kuzey Afrika ülkelerine gelince, burada millî kurtuluş hareketi gelişmesinin ilk dönemini henüz tamamlamamıştır. Bu Müslüman ülkelerde ingiliz ve Fransız emperyalizmine karşı mücadele yeni yeni uyanıyor. Bu ülkelerde ticaret burjuvazisi "millet iradesinin" tek temsilcisi olarak millî devrimci hareketin başında bulunuyor.

Bu süreçlerin Yakındoğu'daki değişik Müslüman ülkelerde nasıl geliştiğini sırasıyla ele alarak görelim.

TÜRKİYE

Klasik anlamda millî kurtuluş hareketini Kemalist Türkiye'de görmekteyiz. Minerva'nın Jüpiter'in başından çıktığı gibi, savaşın küllerinden yükselen genç Türk burjuvazisi Antanta'ya ve onun kiralık maşası Yunanistan'a karşı silâhlı direnişi organize etmeyi başarıp silâh elde siyasî bağımsızlığını kazandı ve bu zaferini en başta saltanatın ve halifeliğin kaldırılması ve cumhuriyetin ilânı olmak üzere, bir dizi reformu gerçekleştirerek taçlandırdı.

Bu genç Türk burjuvazisinin kurtarıcılık misyonu ana hatlarıyla tamamlandı. Şimdi artık sınıf savaşının millî boyut kazanacağı dönem başlıyor.

Türkiye işçi sınıfı artık "düşmanın içerde olduğunu" yavaş yavaş kavramaya başlıyor. Daha geçen yıl toplam 32.000 istanbul, izmir ve Aydın işçisiyle Zonguldak madencisi "vatan" sermayesiyle yabancı sermayeye karşı mücadeleye geçip, açık mücadeleci nitelikte grev ilân etti. iktisadî taleplerin (ücretlere zam, 8 saatlik işgünü, yardımlaşma kasalarının kurulması vb.) yanı sıra teşkilâtlanma hakkı, içtimî kanunların çıkarılması vb. siyasî talepler de yükseltildi. Komünistlerin yönettiği grevlerde (istanbul mürettiplerinin, Şark Şimendiferleri işçilerinin grevleri) SSCB ile çok sıkı ilişkiler kurulması da istendi.

Bu yazın Temmuz ayı ortalarında istanbul tramvay işçileri şehir sokaklarında barikat çatışmalarıyla son bulan bir grev yaptı. İktidar silâhlı kuvvete başvurmak zorunda kaldı. Sokaktaki vatandaşın da katıldığı grevciler 4 ½ saat boyunca jandarmanın saldırılarına karşı kendini savundu.

Türkiye'de görülmemiş bir olay. Devrimci sınıf ruhu, işçi yığınları arasında gitgide daha yaygın hale geliyor. Milliyetçilik manevîyatı gün be gün geriliyor. Kemalist Türkiye'de devrimci hareketin gelişmesinde yeni bir çağ başlıyor.

MISIR

Türk burjuvazisi emperyalizme karşı silâhlı mücadele sonucunda iktidara gelmişken, Mısır'da burjuvazinin iktidara gelişi tamamen farklı yoldan gerçekleşti.

Zağlulcular (lideri Zağlul paşanın adını taşıyan parti) ne dış politikada, ne de iç politikada Türk milliyetçilerinin yolundan gitti.

Silâhlı mücadele değil, barışçı gösteriler ve Mısır'daki ingiliz işgaline karşı kamuoyunu seferber etmek. Gerici sınıflarla acımasız mücadele değil, onlarla birlik. Görüldüğü gibi, Mısır burjuvazisinin uyguladığı taktik, Kemalistlerin devrimci taktiğine taban tabana zıt düşüyor.

Türkiye'yle ortak bir yanı varsa, o da Mısır proletaryasının sınıf bilincinin yükselmesi, mücadele için devrimci iradesinin güç kazanmasıdır. Son yıl içinde henüz tüylenmeye başlayan bu kartal yavrusu, Zinovyev yoldaşın haklı olarak belirttiği gibi, Batı Avrupa işçilerinin ders alabileceği devrimci sınıf savaşı örnekleri verdi, iskenderiye, Kahire ve daha birçok şehirde işçiler grev ilân etti, idarecileri fabrika ve işletmelerden kovdu.

Millî Zağlulist hükümeti burjuva diktatorasının ve devlet aygıtının tüm gücüyle sermayenin yardımına koştu. Sendikaları dağıttı, işçi hareketinin liderlerini tutukladı, komünist partisini illegaliteye itti ve "istenilmeyen unsurları" yığınsal olarak yurt dışına kovmaya girişti.

Zağlulistler partisi bir yıllık iktidarı sırasında halkın ondan kırbaç ve felâketten başka bir şey bekleyemeyeceğini gösterdi.

Zağlulistlerin millî davaya ihanetin damgasını taşıyan politikası, ingiliz emperyalizmiyle uzlaşma, içerdeki gerici toprak aristokrasisi kliğiyle ortaklık ve emekçilere karşı acımasız savaş politikasıdır.

MEZOPOTAMYA

Burada her şey henüz başlıyor. Burada yığınlar ingiliz idarecilerine ve ingilizlere satılan feodallere silâh elde karşı koyuyor. Parlamentoyu boykot eylemi düzenli şekilde devam ediyor. Burjuvazi ingiliz egemenliğine boyun eğmek istemiyor, ingiliz-Irak Anlaşması parlamentoda çoğunluk sağlayamadı. Irak'taki ingiliz Yüksek Komiseri Koks [Sir Percy Cox] bizzat kurduğu parlamentoyu şu günlerde dağıttı. Irak'ta millî kurtuluş hareketi bugün tam bir yükseliş içinde.

FİLİSTİN

ingiliz emperyalizmi burada Yahudi Siyonistlerin şahsında kendine yardımcılar buldu. Arap millî hareketi ingiliz işgaline karşı mücadele sloganıyla yürütülüyor.

Filistin dışında hiç bir Arabistan ülkesinde işçi hareketi yok. Düne kadar işçi teşkilâtları Filistine göç eden Yahudi unsurlar tarafından kuruluyordu. Şimdi ise yakında kurulan komünist partisi Arap işçilerini devrimci sınıf savaşına çekmede başarılı çabalar harcıyor.

KUZEY AFRİKA

Millî hareket özellikle Fas'ta gelişmiş durumda. Burada Arap emekçiler, Fransız ve ispanyol emperyalizmine karşı yığınsal mücadele yürütmek zorunda kalıyor. Hayvancılık ve tarımla uğraşan köylü kabileleri, Atlas dağlarında Fransız kuvvetleriyle kıyasıya savaşıyor. Dağ koşulları Fransız egemenliğine boyun eğmek istemeyen isyancı kabilelerin mücadele edebilmesi için son derece elverişliydi.

Özellikle Kuzey Fas'ın Akdeniz bölgelerinde Faslılar İspanyol emperyalizmine karşı büyük bir başarıyla direniyor. Buralarda millî kurtuluş hareketi zirveye ulaşmış bulunuyor. Kabilelerin lideri Abdül Kadir İspanyol emperyalizminin hesaba katmak zorunda kaldığı muhteşem bir silâhlı güç oluşturmayı başardı.

Müslüman Yakındoğu ülkeleri hakkındaki bu kısa kısa raporu okuyanlar, değişik ülkelerde farklı gelişme aşamalarında bulunulduğunu görecektir. Kimi ülkelerde millî kurtuluş hareketi birinci gelişme dönemini tamamlamış durumda. Buralarda sınıflar ve partiler kendi yerlerini almış, işçi sınıfı yavaş yavaş iktisadî ve siyasî mücadelede bağımsız bir içtimaî güç olarak ortaya çıkıyor.

Diğer ülkelerde devrimci hareket henüz ilk gelişme dönemini yaşıyor. Buralarda burjuvazi yalnız iktidar için savaşıyor. Gerici feodallere ve müttefiki ingilizlere karşı mücadelede burjuvazi bütün sağlıklı unsurlara dayanıyor, onlarla tek millî cephede buluşuyor.

25/VIII-24[166]

166. RGASPI, f. 492, op. 1, d. 220, sayfa: 47 - 50 [Rusça].

KOMÜNİST PARTİLERİNİN YAKINDOĞU ÇALIŞMALARI HAKKINDA TEZLER

I. Bir yandan Avrupa'da kapitalizmin çöküş sürecine girmesi, diğer yandan SSCB'nin maddî ve manevî gücünün yükselmesi, Yakındoğu ülkelerindeki millî ve devrimci hareketleri önemli ölçüde güçlendirdi, derinleştirdi, ilgili kongre yılında dünya emperyalizmi bütün bu ülkelerde ağır darbeler aldı:

1) TÜRKİYE'de millî hükümet ingiliz sermayesinin kiralık Yunan kuvvetlerini dize getirdi, Anadolu'yu, istanbul'u ve Trakya'yı kurtardı ve Lozan Konferansı'nda önemli başarılar elde etti;

2) MISIR'da gösterdiği uzun ve inatçı dirençten sonra İngiliz emperyalizmi dolaysız, açık himaye usûlünden vazgeçmek, ülkenin şeklen bağımsızlığını tanımak ve orta ve büyük burjuvazinin önderi Zağlul Paşa'nın iktidara gelmesini kabul etmek zorunda kaldı.

3) İRAN'da da ingiliz etkisi bir dizi ağır yara aldı. Netleşmekte olan millî kurtuluş hareketi SSCB'den yana tutum alıyor ve ingiliz yandaşlarına karşı çetin bir mücadele yürütüyor. Nesnel olarak bugün genç millî kurtuluş hareketinin azmini yansıtan Rıza Han hem kuzey, hem de şimdiye kadar ingilizlerin ve feodaller iktidarının sınırsız kontrolünde bulunan güney eyaletlerinde (Güney iran'daki petrol bölgesinde), ülkeyi merkezileştirme yönünde ısrarlı çalışmalarını sürdürüyor.

Bütün bu olgular Komünist Enternasyonal'in dünya emperyalizmine karşı ortak mücadele uğrunda Batı'daki proletarya hareketinin Doğu'daki millî kurtuluş hareketiyle ilişkilendirilmesine yönelik çizgisinin doğruluğunu bütünüyle tasdik ediyor.

II. Bu sebepten dolayı millî kurtuluş mücadelesini desteklemek ve derinleştirmek, dünya içtimaî devriminin daha da gelişmesi için gerekli bir koşuldur. "Çünkü sömürgelerde ve Avrupa'da küçük uluslar ayaklanmadan, bütün önyargılarına rağmen küçük burjuvazinin bir kısmında devrimci bir patlama olmadan, bilinçsiz proleter ve yarı-proleter yığınlar toprak ağalarının, kilisenin, monarşinin ezgisine, millî baskılarına vb. karşı harekete geçmeden içtimaî devrimin MÜMKÜN olduğunu düşünmek, İÇTİMAİ DEVRİMDEN VAZGEÇMEK demektir." (Lenin, cilt XIX, sayfa 212)

Millî kurtuluş mücadelelerini desteklemek için Yakındoğu komünist partileri bütün proleter, köylü ve burjuva millî devrimci teşkilâtlarının anti-emperyalist tek cephesini kurmaya çalışmalıdır. Komünist partileri aynı zamanda emekçi tabakaların tam ve kapsamlı bağımsızlığa ancak işçi ve köylü hükümetinin kurulmasıyla ulaşabileceğini vurgulamalıdır.

III. Komünist partileri kendi ülkelerinin millî hükümetlerinin (Türkiye, Mısır, iran vb.) ezilen halkların millî bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşmasını isteyen tek devlet Sovyetler Birliği'yle sıkı birlik ve işbirliğine gidilmesinin zorunlu olduğunu ısrarla vurgulamalıdır.

IV. Millî zulüm sınıf mücadelesini körlettiği ve sınıflararası çelişkileri millî çelişkilerin ardına gizlediği için komünist partileri millî zulmün ortadan kaldırılması için çok sebatkâr ve kararlı mücadele yürütmelidir. Yakındoğu komünist partileri millî zulme karşı, feodalizme karşı ve demokratik düzen için aktif mücadele yürüttüğü her durumda millî burjuvaziyi desteklemelidir. Komünist partileri burjuvazinin bu konudaki her ikircimli ve kararsız tutumuna karşı azimli ve kesin tavır almalı, burjuvazinin uzlaşmacı ve kararsız tavrını işçi ve köylü yığınları arasında açığa çıkarıp kınamalıdır. Ve nihayet, komünist partileri burjuvazi emperyalistlerle çürük uzlaşma yoluyla açık mücadeleden kaçmaya çalıştığı (Mısır) zaman, ilgili burjuva hükümetine karşı geniş emekçi yığınlarını harekete geçirme görevini üzerine almalıdır.

V. Millî bağımsızlık mücadelesi, millî devrim sürecinin, yani millî demokratik devleti kurma sürecinin uğraklarından sadece bindir. Proletarya yalnız millî zulmün, kapitalizm öncesi bütün içtimaî ilişkilerin ortadan kaldırılması için değil, aynı zamanda burjuva devletinin elden geldiğince demokratikleşmesi için de çalışır. Demokrasi koşullarında sınıf savaşı çok daha açık, kesin ve somut biçime bürünür, "işçi sınıfı burjuvaziyi yalnız... eşitlik uğrunda, sınıf savaşının koşulları yararına destekler". (Lenin, cilt XIX, sayfa 110)

Bu sebepten dolayı, millî kurtuluş mücadelesinin tamamlanması ya da tamamlanmaya yakınlaşması, proletaryanın millî devrimci burjuvaziye karşı tutumunda henüz çözümleyici bir unsur değildir; bu unsur azami demokrasi uğrunda burjuvazinin kapitalizm öncesinin içtimaî kalıntılarına karşı sebatkâr mücadele yürüterek millî devrimi derinleştirip derinleştiremeyeceğidir.

Ülkenin demokratikleştirilmesi, yani kapitalizm öncesi toplumsal ilişkilere son verilmesi, ortaçağ kalıntısı feodal molozların ortadan kaldırılması, aslında olumsuz (negatif) nitelikte bir görevdir. Şöyle ki, millî devrimde proletarya burjuvazinin FAALİYETLERİNİN sırf OLUMSUZ KISMINI desteklemektedir: Saltanata son verme, halifeliği ortadan kaldırma, kilisenin egemenliğine ve feodalizme karşı mücadele, şahsî hürriyetler üzerindeki sınırlamaları kaldırma gibi. Bu olumsuz faaliyeti burjuvazi sırf kendi OLUMLU (pozitif) faaliyetleri, kapitaüst burjuva devletini kurma ve güçlendirmeye yönelik faaliyetleri için en iyi koşulları yaratmaya çalıştığı için yürütüyor.

VI. Türk burjuvazisi kapitalist devleti yaratma ve güçlendirme yönündeki faaliyetlerine diğer ülkelerin burjuvalarından daha erken başlamayı başardı; Kapitülasyonların kaldırılması politikası, iktisadî önlemler, vergi politikası gibi. Bunu yaparken Türk burjuvazisi din adamlarına verilen iktisadî imtiyazları kaldırmak, kadın haklarının sınırlı olması gibi, eski ve sınırlayıcı içtimaî kalıntılara son vermek durumundaydı.

Bütün millî mücadele boyunca Mustafa Kemal hükümetini destekleyen Türkiye Komünist Partisi, hükümetin burjuvaziden yana faaliyetlere geçtiği anda bu konuda doğru yön tespiti yapamadı ve Kemalistlerin kapitalist devleti sağlamlaştırmaya, ona güç kazandırmaya yönelik faaliyetlerini desteklemeye devam etti.

TKP'yi millî burjuvazinin sol kanadı durumuna getiren bu tehlikeli oportünist sapma özellikle DEVLETÇİLİK (devlet kapitalizmi) teorisinde kendisini net bir şekilde ortaya koydu.

VII. Batı Avrupa'nın rekabetine karşı koyabilecek güçte olmayan, iktisadî bakımdan zayıf olan Türk burjuvazisi devlet aygıtının desteğine son derece büyük ihtiyaç duyuyor. Türkiye'de devlet, burjuvazinin dağınık iktisadî kaynaklarını derleyip toparlama yükümlülüğünü üzerine alıyor, ticaret ve sanayi işletmeleri kuruyor, onları finanse ediyor ve faaliyetlerini var gücüyle destekliyor. Bu tür kapitalist devlet işletmeleri bugün Türkiye'de çok yaygınlaşıyor. Son derece açıktır ki, Türkiye koşullarında ekonominin bu biçimi ve Türk burjuvazisinin zayıf olması, ilerici bir iktisadî gelişmenin kesinlikle göstergesi olamaz.

Ancak Türkiye'nin siyasî bağımsızlık mücadelesini geniş çapta destekleyen TKP, Türkiye'nin iktisadî kalkınma için de, yani Türkiye'de kapitalizmin her bakımdan gelişmesi için mücadele etmeyi de kendine görev saydı. Burjuvazinin görüş açısına geçişi, Türk yoldaşlar, kapitalist olmayan ilerici bir iktisadî gelişme biçimi olarak gördükleri devletçiliğin göz boyacılığı altında yaptı. Devletçiliğin başarılarını bizzat proletaryanın başarıları olarak gören TKP devletçiliği her bakımdan destekleme sloganını yükseltti.

VIII. TKP'nin millî devrim sürecinde proletaryanın millî burjuvaziye desteğinin sınır ve koşullarını beürleyememesinden kaynaklanan bu oportünist sapması, bütün Yakındoğu komünist partileri tarafından dikkatle göz önüne alınmalıdır, Burjuvazinin ortaçağı yıkma yönündeki olumsuz faaliyetlerden kapitalist devleti kurma amacına yönelik olumlu faaliyetlere geçtiği geçit, son derece dardır, "Gayet sınırlı olan, belirli tarihi çerçeveye sığdırılan b u s ı n ı r l a r ö t e s i n d e burjuva milliyetçiliğini desteklemek, proletaryaya ihanet etmek ve burjuvazinin yanında yer almak demektir." (Lenin, cilt XIX, sayfa 53.)

Bu görev, yani millî burjuvaziye desteğin sınır ve koşullarını belirleme görevi, millî devrim sonucunda burjuvazinin iktidara geleceği bütün Yakındoğu komünist partilerinin karşısına çıkacaktır.

IX. Kimi Yakındoğu partilerinde görülen tehlikeli sağ sapmanın yanı sıra, burjuvazinin devrimci rolünün nesnel olarak tükenmiş olduğunu ileri süren sol nihilist sapma da ortaya çıktı. Böyle bir sapmanın, parlamento seçimlerini boykot eden Mısır Komünist Partisi'nde görüldüğünü söyleyebiliriz. Sağ oportünist sapmaya tepki olarak bu sapma, özellikle Türkiye Komünist Partisi'nde oldukça güçlüdür.

Millî devrim sürecinin devam etmekte olmasına rağmen (halifeliğin kaldırılması, dinî vakıf mülklerine el konulması, tevhidi tedrisat, kadınlar üzerindeki zulmün hayli kaldırılması vb.) Türk solundaki yoldaşlar, burjuvazinin feodalizme karşı, ülkenin demokratikleşmesi uğrundaki mücadelesini desteklemekten her bakımdan vazgeçilmesini, burjuvaziye karşı uzlaşmaz savaş konumuna geçilmesini öneriyor. Böyle bir görüş açısını kabul etmek aslında feodalizme karşı, içtimaî ilişkileri demokratikleştirme mücadelesinden vazgeçmek anlamına gelir. Ve bu,

kaçınılmazlıkla, devam eden millî devrim koşullarında partinin geniş işçi ve köylü yığınlarını etkilemekten tecrit olmasına yol açacaktır.

Bu görüş açısının hatalı olduğu, özellikle İran gibi komünist partisinin, dağınık millî demokratik güçlerin düzenleyicisi ve ülkenin merkezileştirilmesi ve demokratikleştirilmesi uğrundaki mücadelede inisyatif sahibi olma yükümlülüğünü ÜZERİNE ALMAK ZORUNDA olduğu ülkelerde açıkça görülüyor.

X. Millî burjuvaziyi destekleme konusunda, komünist partileri için kıstas, burjuvazinin ülkeyi demokratikleştirmek için kararlı mücadeleye hazır mı, yoksa vaz mı geçiyor olduğu sorunudur, Komünist partisi bu hareketin başında yürümeyi, onun sınırlarını genişletmeyi ve ülkeyi demokratikleştirme uğrundaki mücadeleyi sertleştirmeyi önüne görev olarak koymalıdır. Burjuvazinin demokratikleşme mücadelesinde uzlaşma ya da ikircimli tavır alması veya doğrudan vazgeçmesi durumunda komünist partileri mevcut burjuva hükümetlerine kararlılıkla ve açıkça karşı çıkmalıdır.

XI. Millî burjuvaziyle ilgili bütün bu manevraları Yakındoğu komünist partileri ancak proletarya yığınlarına sempati duyan komünist parti kadrolarının kendi sınıfsal görevlerinin bilincinde olacak şekilde eğitilmesi durumunda gerçekleştirebilecektir. Millî bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi komünist partileri için kendi başına bir amaç olmayıp, sınıf savaşı için en elverişli koşulları yaratma mücadelesidir. Bu görüş, geniş işçi yığınları önünde devamlı vurgulanmalıdır.

XII. Geçen yıl, Yakındoğu ülkelerinde grev hareketinin görülmedik boyutlara yükseldiği bir yıldı. Türkiye'de ve Mısır'da, kısmen komünist partilerinin yönetiminde, geniş proletarya yığınları kendi iktisadî ve siyasî taleplerini savunmak için harekete geçti. Yakındoğu komünist partilerinin önde gelen görevi, ilk kez bilinçli sınıf savaşına atılan geniş proletarya yığınlarıyla sıkı bağlantılar kurmak olmalıdır.

XIII. Günlük mücadelelerinde proleter yığınları teşkilâtlandırır, yönlendirir ve yönetirken komünist partileri proletaryanın millî burjuvazi tarafından aktif bir şekilde körüklenen milliyetçi ve şoven önyargılarına karşı kapsamlı bir mücadele yürütmelidir. Türkiye'de komünist partisi yabancı işçilerin Türk işçilerle değiştirilmesine, Yunan-Türk mübadelesine vb. karşı koymada yeterince aktif değildi.

Bu olgunun diğer kutbundaki benzer olgu ise Avrupalı yoldaşların sömürgecilik önyargılarına karşı yetersiz mücadelesidir. Örneğin, Mısır Komünist Partisi'nin Kahire seksiyonu "geri kalmış Arapları" bir araya getirip kazanmaya bir türlü yanaşamıyordu; Fransız Komünist Partisi'nin Sidi-bel-abeseka seksiyonu (Tunus) Arap emekçileri Fransız emperyalizmine karşı isyan etmemeleri için uyarıyordu vb.

işçi sınıfı içinde, özellikle de komünist partileri içinde her tür milliyetçi önyargılara karşı mücadele, değişik uluslardan proletarya teşkilâtlarının bölgesel temel üzerinde birleşmesi için ısrarlı ajitasyon ile paralel yürütülmelidir.

XIV. Türkiye, Mısır ve iran'da millî burjuvazi, hükümet ajanlarınca yönetilen sarı sendikalar kurarak proletarya yığınları üzerinde etki kazanmaya çalışıyor. Bu sendikaları içeriden ele geçirmeyi komünist partileri görev bilmelidir. İran, Türk

ve Mısır proletaryası arasında oportünizmin henüz güçlü iktisadî kökenleri yoktur. Şöyle ki, sendikaların ele geçirilmesi yalnız önde gelen bir görev değil, aynı zamanda mümkün bir görevdir.

Bununla paralel olarak iş kanunu, teşkilâtlanma ve grev hakkı vb. için vargüçle mücadele yürütülmelidir.

XV. Yakındoğu komünist partilerinin faaliyetlerinde en zayıf nokta, köylü sorununun küçümsenmesidir. Gerek millî kurtuluş mücadelesi sonucunda köylülüğün bir şey kazanmadığı Türkiye'de, gerek tarımdaki çelişkilerin son derece sert olduğu Mısır'da, gerekse iran'da komünist partileri köylü sorununun çözümü için neredeyse hiç bir şey yapmadı. Bütün komünist partileri bu sorunu bir an önce önlerine görev olarak koymalı ve köylü yığınları arasında fiilen çalışmaya başlamalıdır. Doğu'da şehir işçileriyle köy arasında her yerde korunmuş bulunan bağlantıların bulunduğu koşullarda, proleter yığınlar Yakındoğu ülkelerinde komünist partileri tarafından köylünün sözcüsü olarak kullanılabilir. Köylü sorununun çözümünde yerel somut koşullar titizlikle dikkate alınmalıdır. Köylü sorununun çözümünde özellikle basmakalıp yöntemlerden titizlikle kaçınılmalıdır, Kimi durumlarda toprağın dağıtılması, diğer bazı durumlarda vergilerin düşürülmesi ya da tefeciye olan borçların iptali vb. geniş köylü yığınlarının sempatisini kazanmada devrimci slogan niteliği taşıyabilir.

XVI. Ordu içinde çalışmanın görevleri somut olarak belirlenmelidir. Ordu içindeki çalışmalar millî devrimin derinleştirilmesine yönelik olmalıdır: Feodalizmin ortadan kaldırılması, büyük toprak sahiplerinin topraklarının ve tarım araçlarının köylüye dağıtılması, köylü borçlarının iptali, ülkenin bütün olarak yabancı kontrolünden kurtarılmasını isteyen sloganlar yükseltilmelidir. Ordudaki bütün ajitasyonumuzda unutmamalıyız ki, biz militarizme karşı savaşı zayıflatmak değil, güçlendirmek istiyoruz ve geniş köylü yığınlarının hükümet üzerinde baskısıyla (köylü ordusunu da dikkate alarak) biz millî burjuvaziyi dışarda emperyalizme ve içerde feodalizme karşı daha kararlı mücadele etmeye zorlamaya çalışıyoruz.

XVII. Öğrenci gençler arasındaki çalışmalara büyük önem verilmelidir. Bu sorun özellikle burjuvazinin emperyalizmle çürük uzlaşma sayesinde iktidara geldiği ülkelerde (Mısır) son derece önemlidir. Bu ülkelerde aydınların millî kurtuluş ülkülerinden ciddi hayal kırıklığına uğradığı gözleniyor, Bu ideolojik yıkım birçok bakımdan Rusya'da Narodniklerin yıkımını hatırlatıyor. Komünist partileri milliyetçilikten hayal kırıklığı yaşayan bu aydınların en iyi unsurlarını kazanmak durumundadır.

Bu görev yerine getirilirken parti saflarının gayrı memnun yarı aydın unsurlarla (Türkiye'de yedek subaylar, Mısır'da küçük memurlar vb.) doldurulmasını önleme bakımından son derece dikkatli olmak gerekir.

XVIII. Komünist partilerinin kadınlar arasındaki çalışmaları şimdiye kadar yeterince kapsamlı biçimde ele alınmamıştır. Komünist partileri yalnız kadın konusundaki taleplerini ilân etmekle yetinmemeli, işçiler ve köylüler arasındaki komünist kadın kadroların yetiştirilmesi için gün be gün çalışmak gerekir, Yerel

koşullara uyarak, kadınların eşitlik ve eşit hak taleplerini hayata geçirebilmek için grevlerden, gösteri yürüyüşlerinden, uluslararası kampanyalardan yararlanılmalıdır. Kadınlar sendika, parti ve gençlik teşkilâtlarına çekilmelidir.

XIX. Sömürgeci ülkeler komünist partilerinin sömürge ülkelerdeki çalışmaları şimdiye kadar yetersiz olmuştur. Mezopotamya'da, Suriye'de, Filistin'de ve Kuzey Afrika'da millî kurtuluş hareketinin derinleşmesi bu çalışmaları daha da zorunlu kılıyor. Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya komünist partileri merkez komiteleri sömürge ülkelerdeki komünist gruplarla ve millî devrimci teşkilâtlarla hemen bağlantıya geçmeli; metropol ülke komünist partilerinden ihtiyaca göre asgari ölçüde parti kadrosunun sömürge ülkeler komünist partilerine aktarılması görevi bir an önce çözüme kavuşturulmalıdır. Bu yöndeki çalışmalar Yakındoğu komünist partileriyle ve Komünist Enternasyonal Doğu Seksiyonu'yla eşgüdüm içinde yürütülmelidir. Sömürgelerde (Suriye, Mezopotamya, Filistin vb.) bulunan işgal ordularında faaliyet görevi somut olarak ortaya konmalıdır. Bu faaliyetler tamamıyla ilgili metropol ülkenin komünist partileri tarafından yürütülmelidir.

VII-1924[167]

167. RGASPI, F. 492, op. 1, d. 220, sayfa 12 - 22 [Rusça].

EK-2 KRONOLOJİ 1924 - Mart 1925

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Ocak 1924				
7				150'liklerin sürgünü
11		KEYK Genişletilmiş toplantısı: Almanya ve Polonya meseleleri		
16-18	SBKP MK XIII. Konferansı: Muhalefetin "Menşevik sapma olarak mahkûmiyeti			
21	Lenin'in ölümü		İşçi Partisi'nden Ramsay MacDonald ingiltere başbakanı	
20-28			Guomindang'ın 1. Kongresi: Çinli komünistlerin bireysel üyeliği	
Şubat 1924:				
1	SSCB ingiltere tarafından tanındı			
3			Polonya KP V. Kongresi, yönetim değişikliği	
19			Almanya KP'da yönetim değişikliği	
Mart 1924				
3				Halifelik kaldırıldı, Osmanlı hanedanı yurtdışına sürüldü; Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkartıldı; Seriye ve Evkaf Nezareti ve Erkânı Harbiyeyi Umumîye Vekâleti kaldırıldı
5				Yeni i. İnönü hükümeti kuruldu
Nisan 1924				
8				Seriye mahkemeleri kaldırıldı; yargı bütünlüğü sağlandı
20				Teşkilât-ı Esasiye Kanunu kabul edildi
Mayıs 1924				
1			Şanghay'da 100 bin, Kanton'da 200 bin gösterici	8 saatlik işgünü bildirisi dağıtan işçiler tutuklandı

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
10-14			Almanya KP Kongresi: Remmele başkan, Thälmanna başkan yardımcısı	
23-31	RKP XIII. Kongresi: Lenin'in "vasiyetnaması" ele alınmıyor; Stalin Genel Sekreter.			
10			İtalya'da Kara Gömlekliler sosyalist milletvekili Matteotti'yi öldürdü	
14			İtalya'da muhalefet partilerinin parlamentoyu terk etmesi	
17		V. Kongre'nin açılışı		
17		Hırvat Köylü Partisi'nin Krestintern'e katılımı		
20			İtalya'da büyük barışçıl protesto gösterisi	
1924				
5			Brezilya São Paulo'da genç subayların ayaklanması	
16			Almanya'da Dawes Planı'nın uygulanması, kapitalizmin istikrar bulması	
Ağustos 1924				
4				Lozan Antlaşması yürürlüğe girdi
Ekim 1924				
	Troçki'nin *Ekimin Dersleri* kitabının yayınlanması		İngiltere'de Muhafazakârların seçim zaferi	
30				Paşalara askerük ile siyaset arasında seçim yapma üttimatomu
Kasım 1924				
10				Halk Fırkası'nın adı Cumhuriyet Halk Fırkası olarak değiştirildi
17				Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kuruldu
22				Ali Fethi (Okyar) Bey hükümeti kuruldu

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
				Şark Şimendiferleri İşçilerinin grevi
Aralık 1924				
	Stalin'in "Tek Ülkede Sosyalizm" çağrısı			
Ocak 1925				
2				İşçilere haftada 1 gün zorunlu tatil kanunu kabul edildi
15	Troçki'nin Savaş Komiserliği'nden istifası			
Şubat 1925				
11				Şeyh Said Ayaklanması başladı
17				Aşar vergisi kaldırıldı
23				Doğu İllerinde sıkıyönetim ilân edildi
Mart 1925				
			Çin'de Sun Yat Sen'in ölümü	
1				Fransız tütün rejisi devletleştirildi
2				Ali Fethi (Okyar) Bey hükümeti istifa etti
4				Takrir-i Sükûn Kanunu kabul edildi; İstiklâl Mahkemeleri kuruldu.

AD DİZİNİ[1]
(Bazı Biyografik Notlarla)

Abdi, 183.

Abdi, Umum Amele Birliği, 137, 138.

Abdurrahman, 1925 sol muhalefet üyesi, 241.

Abdülaziz, 194, 197.

Abdülhamit II, 178, 194, 197, 198, 211, 214.

Abdülkadir, 72.

Abdülkadir Hamid, 231, 238, 240.

Abdülkadir, TKP Eskişehir vilâyet komitesi, 143.

Abdülkerim, 72.

Abdülkerim (Soyka), TKP 1925 Kongresi delegesi, 190.

Abdülmecit, 194, 196.

Abid Alimov (Cilt 1), 61, 152, 279, 284, 285, 290, 291, 292.

Abuziya M. Ş., Komintern V. Dünya Kongresi'nde sömürgeler hakkındaki tezler sundu), 315.

Ahmet, KUTV öğrencisi, 282.

Ahmet Cevat (Emre) (Cilt 1), 15, 18, 59, 60, 159, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 235, 236, 238, 239, 240, 280.

Ahmet Hamdi, KUTV öğrencisi, partisiz, 286.

Ahmet İbrahim, KUTV öğrencisi, 37.

Ahmet Reşit, Genç Komünist'in 16. sayısında Nâzım Hikmet ve Vâlâ Nurettin'in ortak kullandıkları takma ad, 262, 271.

Ahmet Rıza Bey, 197.

Ahmet Yusuf, KUTV öğrencisi, 283.

Ahmet Ziya, KUTV öğrencisi (TKF Batum Hücresi üyesi-Cilt 1?), 37, 283.

Aka Gündüz, 117.

Akif (Akif İsmail), KUTV öğrencisi, işçi, 1925 sol muhalefet üyesi, 238, 241, 279, 280, 283, 289.

Ali Cevdet (Fahri, Baytar Cevdet, Baytar Ali Cevdet) (Cilt 1), 33, 59, 175, 190, 192, 240, 244, 245, 247, 251, 262.

Ali Fethi (Okyar), 326, 327.

Ali Fuat (Cebesoy), 17, 167, 200.

Alimov, Bkz. Abid Alimov.

Ali Nedim, Trabzon, 24.

Ali Nizami, Bkz. Nizamettin Âli Sav.

Ali Rıza (Keskin), TKP 1925 Kongresi delegesi, 190

Ali Yazıcı, KUTV öğrencisi, 280.

1. Ad Dizini'nde yer alan biyografilerde [yerliler ad-soyad, yabancılar soyad-ad] ağırlıklı olarak komünist ve işçi hareketiyle ilgili bilgilere yer verilmiş, bu bilgiler, esas itibariyle, *RGASPI [Rusya Devlet Siyasi Sosyal Tarih Arşivi] ve TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1* belgelerinden; *Biographical Dictionary of the Comintern* (B. Lazitch - M. M. Drachkovitch), yeni, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş basım, Stanford, 1986; *Toward the United Front*, John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012; *Le Parti Bolchevique*, Pierre Broué, Paris, 1963; *Les bolcheviks par eux-mêmes*, Geoges Haupt ve Jean-Jacques Marie, Paris, 1969; *Histoire de l'Internationale Communiste (1919-1943)*, Pierre Broué, Paris, 1997; *Dictionnaire biographique de l'Internationale communiste en France, en Belgique, au Luxembourg, en Suisse et à Moscou (1919-1943)* Ed.; José GOTOVITCH ve Claude PENNETIER, gözden geçirilmiş 2. Baskı, Paris, 2010; *Türkiye Komünist Fırkasının Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Yavuz Aslan, Ankara, 1997 *Türkiye'de Sol Akımlar I (1908-1925)*, Mete Tuncay, İstanbul 2009 kitaplarından derlenmiştir. Bazı biyografik bilgileri I. Cilt'te verilmiş olanlar, adlarının yanında parantez içinde (Cilt 1) diye belirtilmiştir.

Ali Zühtü Bey, 27.

Alöç, Kâzım, 244.

Amter, Amerika, Komintern V. Dünya Kongresi delegesi, 68.

Arap Salih, Türkiye Amele Birliği, 110.

Arif, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 284, 288.

Arif Hurşit, 183.

Asım Paşa, 289.

Astahof, G. (Cilt 1), 10.

Atasoy, Emel Seyhan, 245.

Atıf Bey, Merkez Kumandanı, 181.

Avni, tramvay işçisi, grevci, 182.

Aydemir, Bkz. Şevket Süreyya Aydemir.

Aziz, amele murahhası, 183.

Aziz, 1925 sol muhalefet üyesi, 231, 233, 276, 284.

Aziz, Bkz. Hüsamettin (Özdoğu).

Babayef, Ekber, 244.

Bayülgen, Meral, 245.

Bedros Sakov, KUTV öğrencisi, 283.

Bedros Torosyan, 238, 242.

Behiç Bey, Anadolu Şimendiferi Umum Müdürü, 183.

Baytar Cevdet, Bkz. Ali Cevdet.

Berdiayef, legal Marksizm yanlısı, 67, 235.

Brike, Semyon Karloviç (Cilt 1), 7, 15, 20, 24, 25, 26, 28, 40, 42, 77, 78, 79, 84, 88, 151, 157, 158, 163, 164, 188, 234, 238, 239, 287, 289, 290.

Bouillon, Franklin, 124.

Buharin, (Cilt 1), 61, 175, 234, 248.

Bulgakov, legal Marksizm yanlısı, 67, 235.

Burhan Asaf (Belge), Aydınlık dergisi yazarı, 176.

Bursalı, Fatma, 64.

Cahit, TKGB üyesi, Genç Komünist 16. Sayısı yazarı, 262, 264, 271.

Cavit Bey, İttihatçı Maliye vekili, 165, 260.

Cem, KUTV öğrencisi, TKP MK yanlısı, 240, 285.

Cem, KUTV öğrencisi, partisiz, 86.

Cemal, KUTV öğrencisi, 279, 280.

Cevat, KUTV öğrencisi, 152.

Cevat, ATC şube reisi, 183..

Cevat, Bkz. Ahmet Cevat (Emre)

Cevat, KUTV öğrencisi, 192.

Chinwa, Çin, Komintern V. Dünya Kongresi delegesi, 68.

Corciev, KUTV öğrencisi, 286.

Coşkun, Atilla, 244.

Cox, Sir Percy, Irak'taki İngiliz Yüksek Komiseri, 317.

Cunow, 66.

Degras Jane, 65.

Dervişoğlu, Sinan, 192.

Dina , 1925 sol muhalefet üyesi, 241.

Dr. Hasan Rıza Bey, Sosyal Demokrat Fırka lideri, 290.

Dr. İhsan (Özger), TKP 1925 Kongre Delegesi, 190.

Dr. Refik İsmail, Halk Fırkası İstanbul kâtibi, 110, 182.

Dr. Selim, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 277.

Dr. Sadrettin, 79.

Ecvet, KUTV öğrencisi, 1925 sol muhalefet üyesi241, 286.

Edhem Niyazi, 37,

Elektrikçi Nuri, Amele Teali Cemiyeti üyesi, 1925 TKP Davası hükümlülerinden, 1925 Kongresinden itibaren TKP MK üyesi, 1927 Tevkifatı yargılamasındaki cezasını tamamlamasının ardından Baytar Salih Hacıoğlu ile birlikte SSCB'ye gitmiştir 190, 226.

Emin Bey, İstanbul Belediye Başkanı, 171.

Emin (Sekun), tornacı, 191.

Emirzade, KUTV öğrencisi, partisiz, 286.

Engels Friedrich, (Cilt 1), 45.

Enver Paşa 194, 199.

Ethem Nejat (Cilt 1), 266, 267, 269.

Ethem Niyazi, KUTV öğrencisi, 283.

Ethem Ruhi, TSF üyesi, 109, 183, 243, 244.

Eudin, 67.

Fahri, KUTV öğrencisi, 37, 61, 288, 289.

Faik, KUTV öğrencisi, TKP MK yanlısı, 240, 285.

Faik Usta (Topçu, Edirneli), TKP 1925 Kongre Delegesi, 190, 226, 230.

Farok Kadafary, 240.

Faruk, 1925 sol muhalefet üyesi, 233. 241.

Faruk Asri, Bkz. Kâzım (Kip).

Ferit, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 282, 294.

Ferit Lami, KUTV öğrencisi 283, 288.

Fethi (Okyar), 180, 201, 206, 207, 221, 222, 223, 227, 254.

Fevzi, KUTV öğrencisi, partisiz, 286.

Fevzi Bey, Eski İktisat Bakanı, Diyarbakır mebusu, 166, 167, 254.

Fevzi (Çakmak), 167, 202.

Fevziye Habibova, KUTV öğrencisi, 37, 80, 151, 152, 283.

Feyzi, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 282, 288.

Frid, 7, 188.

George, 23.

Georgescu, Romanya, Komintern V. Dünya Kongresi delegesi,68

Ginsberg (Roland), (Cilt 1), 26, 27, 42, 61, 115, 119, 120, 121, 123, 151, 226, 231, 233, 238, 240, 242, 279, 292.

Golman, (Cilt 1), 20, 49, 157, 192.

Grovis, 227.

Güran, Ali Engin, 177, 181.

Hakkı, KUTV öğrencisi, TKP MK yanlısı, 240, 277, 285, 288.

Halim, Bkz. Hasan Âli (Ediz)

Hamdi, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 282.

Hamdi Şamilov (Cilt 1), 37, 190, 226, 230, 283, 289.

Hamdullah Suphi (Tanrıöver), 205.

Hamit, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 288, 289.

Hamit Bey, 260.

Hasan, 1925 sol muhalefet üyesi, 241.

Hasan Ali (Ediz) (Halim), (CÜt 1) 7, 33, 59, 61, 85, 90, 93, 107, 136, 151, 162, 173, 190, 191, 192, 226, 228, 236, 240, 244, 245, 251, 254.

Hasan Cevat, 279.

Hasan İspirzade İbrahim, KUTV öğrencisi, 283.

Hasan Sadri, KUTV öğrencisi, 37.

Hasan Tahsin Kulagzade, KUTV öğrencisi, 283.

Haşim, tramvay işçisi, 182

Hayat (Voynova) (Cilt I), 37, 238, 242, 283, 288.

Heller, İzmirli komünist, 131.

Herriot, 72

Hikmet (Kıvılcımlı) (Doktor Hikmet) (Cilt I) 190, 191, 250.

Hilmi, THİF, 33.

Hilmi, 1925 sol muhalefet üyesi, 231, 232, 233, 241, 284.

Hilmi Rıza, 240.

Ho Şi Minh (Nguyan Ai-Quac) Fransa, Komintern V. Dünya Kongresi delegesi, 68.

Hurşit, İzmirli komünist, 131.

Hüsamettin (Özdoğu) (Aziz) (1902-1974), "1902 yılında Türkiye'de, Silivri şehrinde dünyaya geldim. Babam şu ana kadar tekel idaresinde memur olarak çalışıyor. 7 yaşındayken İstanbul'daki ninemin yanına gidip ilkokula yazıldım. İlkokulu bitirdikten sonra ziraat teknik okuluna geçtim. Bu okuldan mezun olduktan ve cihan harbinden sonra küçük bir atölyede tesviyeci olarak işe başladım. 1921'de Türkiye milli kurtuluş hareketinin başladığı Anadolu'ya geçtim. Orada bir silâh fabrikasında tesviyeci olarak çalıştım. 1921 yılı sonunda Halk İştirakiyun fırkasının illegal teşkilâtına üye oldum. Grev ve işçi hareketi yükselmeye başladığından, parti ve azalarına karşı takibatlar da başladı. Fabrikada şüphelendikleri işçileri sorgulamak için yüksek rütbeli askerlerden (subaylar) hususi bir heyet kuruldu. Benim de aralarında bulunduğum 110 işçinin ifadesi alındı, ama kimse tevkif edilmedi. Birkaç gün sonra takibatlar daha da ciddileşti. Tevkif atlar başladı. Legal kadroların bütün merkez komitesi, vilayet komiteleri, bu arada Ankara vilayet komitesi tevkif edildi. Ankara komitesinin tevkif edilmesi üzerine faaliyetleri tekrar teşkilâtlandırma gereği belirince, Ankara vilayet komitesine üye seçildim. Ancak bir ay çakşabildim, çünkü çakştığım silâh fabrikasmdaki patlama sebebiyle bütün işçiler başka bir kasabaya, Adapazarı'na nakledildi. Ben orada fabrika parti hücresinde sekreter olarak çalıştım. Bu hücrenin girişimi ve idaresi altında 1 Mayıs gösterisi (ilk defa) yapıldı. Bu 1 Mayıs gösterisi o zamanlar kitlesel ve sınıfsaldı. Çünkü gösteriye yalnız işçiler değil, küçük burjuva halk tabakaları da katılmıştı ve işçiler ilk defa "Bütün ülkelerin proleterleri, birlesiniz!" sloganıyla yürümüştü. 1 Mayıs yürüyüşünden sonra bizim parti teşkilâtının doğrudan bağlı bulunduğu Ankara'daki bütün parti organı tevkif edildi. Bu durum Ankara ile bağlantımızı tamamen kopardıysa da biz İstanbul komünist parti teşkilâtıyla temasa geçtik. Bu 1923 yılında oldu. Şefik Hüsnü yoldaş vasıtasıyla İstanbul komünist teşkilâtıyla bağ kurduk. 1923 Temmuz'unda bütün işçileri, bu arada beni de, Ankara silâh fabrikasına geri gönderdiler. Silâh fabrikasında tekrar işe başladığımızdan bir ay sonra, bir ilân asılarak yine silâh fabrikasında çakşmak üzere isteyenlerin İzmir'e gidebileceği bildirildi. Fabrikadaki komünist teşkilâtı ve vilayet komitesi parti çalışmaları yürütmek üzere benim bu teklifi kabul edip İzmir'e gitmemi önerdi. Ben İzmir'e gittim ve orada vilayet komitesini ve değişik iş kollarında (silâh fabrikasında, demiryolu işletmesinde, tekstil fabrikasında) birkaç parti hücresi kurdum. O zamanlar Aydın demiryolunda (İngiliz sermayesine aitti) grev

başladı. Bizim parti teşkilâtının doğrudan desteği ve yönetimi sayesinde grev 16 gün devam etti ve işçilerin ileri sürdüğü kimi taleplerin kabul edilmesiyle son buldu. Ben bu grevlere yığınlar önünde konuşmalar yaparak propaganda saflarında katıldım. Bu olaylardan sonra silâh fabrikası siyasi bakımdan güvenilmez olduğum bahanesiyle beni Ankara'daki fabrika merkezinin emrine geri gönderdi, ama ben orada da fabrika hücre sekreteri olarak faaliyetime devam ettim. Biz orada 1 Mayıs yürüyüşü düzenledik. Orada ben Meclis binası önünde kürsüden işçi talepleri ve sloganlarını dile getiren bir konuşma yaptım. Bu 1 Mayıs konuşmamdan sonra sıkı takibe alındığım için İstanbul'a kaçmak zorunda kaldım. İstanbul'a geldiğimde merkez komitesi beni 1924 yılındaki Komintern ve Profintern kongrelerine katılmak üzere Moskova'ya gönderdi. Komintern'in V-ci Kongresine ben istişari, Profintern kongresine ise katı rey hakkıyla katıldım. (...) Kongre'den sonra KUTV'a girerek 1926'ya kadar okudu. 1926'da MK karanyla Türkiye'ye döndü. İzmir ve İstanbul il komitelerinde çalıştı. 1927 Tevkifatı'ndan sonra Muvakkat MK üyesi oldu. 1929'da tutuklanarak 1933 Ekimi'ne kadar cezaevinde yattı. 1932'den TKP MK Politik Büro üyesidir. Ağustos 1934'te Sovyetler Birliği'ne gitmiş ve 1934-1936'da Moskova'da KUTV yüksek kurs öğrencisi oldu. Türkiye'ye dönerek parti çakşmalarını yürüttü. 1946'da Esat Adil Müstecaplıoğlu'nun kurduğu Türkiye Sosyalist Partisi'nde yer aldı. 1947 TKP Davası'nda mahkûm edildi, 59, 115, 125, 131, 132, 190, 240, 292, 293.

Hüseyin, KUTV öğrencisi, 281.

Hüseyin Cahit, 18, 112, 165, 167.

Hüseyin Hami Efendi, Türkiye Amele Tali Cemiyeti, 184.

Hüseyin Hilmi, 108, 109, 235, 236.

Hüseyin Sait, Bkz. Sait.

Hüsnü, TKP Eskişehir vilayet komitesi, 143.

Hüsnü Yal, KUTV öğrencisi, 283.

İbrahim, İzmirli komünist, 131.

İbrahim, TKP Eskişehir vilayet komitesi, 143.

İbrahim İsmail, KUTV öğrencisi, 283.

İbrahim Rıza, 290.

İdrisov, 238, 241.

İleri, Rasih Nuri, 190.

İnönü, İsmet, 17, 18, 165, 166, 167, 168, 185, 223, 325.

İsa Abdullah, KUTV öğrencisi, 37, 241, 288.

İsmail, Amele Tali Cemiyeti Başkanı, 149.

İsmail, İmalat-ı Harbiye İşçi Derneği, 129.

İsmail (Bilen) (Marat, (Cilt 1) 8, 59, 115, 119, 120, 121, 190, 226, 229, 240, 284.

İsmail Canpolat, 165.

İsmail Fethi, 183.

İsmail Hakkı, BİİT'de çalıştı, TKP ile çatıştı, 248.

İsmail Hakkı, Amele Birliği, 110.

İsmail Hakkı (Hilmi oğlu, Arap) (Cilt 1), 266, 269.

İsmail Hüsrev Tökin, (Cilt 1) 60, 151, 152, 229, 230, 279, 280, 283.

İsmail İbrahim, 77, 151.

İsmail Münir Bey, Tramvay Tesanüt

Cemiyeti Reisi, 182.

İşlet, Banu, 245.

İştirakçi Hilmi, Bkz. Hüseyin Hilmi.

İzzet, TKGB üyesi, 262, 270.

Joseph, 1925 sol muhalefet üyesi, 242, 283, 288.

Kadir Hasan, KUTV öğrencisi, 37, 281, 283.

Kara Kemal, 165, 166.

Karamveris, Beynelmilel İşçiler İttihadı Genel Sekreteri, yerine Maksimos geldi, 51, 68.

Karapanayotis, Efstathios, (Cilt 1) 278.

Karabekir, Kâzım, 110, 117, 165, 167, 200.

Kar a veriş, 51.

Kats, 7, 188.

Kâzım, (Cilt 1), 23.

Kâzım (Kip) (Vanlı Kâzım, Faruk Asri) (Cilt 1) 7, 22, 23, 27, 33, 59, 60, 63, 65, 68, 75, 78, 83, 85, 86, 87, 90, 93, 107, 153, 159, 162, 169, 171, 190, 241.

Kâzım, tramvay işçisi, 182.

Kerim, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 286, 288.

Kerim Sadi (Ahmet Nevzat Cerrahlar, A. Cerrahoğlu) (Mâlik-?) (Cüt 1), 136, 143, 144, 148, 149, 169, 176, 179, 244.

Kesim, Cemile Moralıoğlu, 245.

Kimon, 183.

Kitaygorodski, (Cilt 1) 7, 157, 158, 179, 182, 188, 191, 234, 238, 239.

Klara Zetkin, Bkz. Zetkin, Clara.

Kolarov, Vasil (Cilt 1), 7, 82, 83, 87, 155, 188, 295.

Kozmeto, 183.

Krimski, 1925 sol muhalefet üyesi, 240, 241, 286, 288.

Kuçuradi, İoanna, 75.

Kuusinen, Otto Wilhelm (1881 - 1964), bir terzinin oğlu olarak felsefe öğrenimi gördü. 1907'de Finlandiya parlamentosuna seçildi; 1918 Sovyet hükümetinde milli eğitim halk komiseri oldu. Ağustos 1918'de Rusya'da kurulan Finlandiya Komünist Partisi kurucuları arasmda yer aldı. Kuruluşundan itibaren Komintern'de aktif görev aldı; 1921'de Komintern'in 3 sekreterinden biri seçildi, Aralık'ta genel sekreter oldu. 1928'de Komintern Prezidyumuna ve Siyasi Sekreterliğine yeniden seçildi ve Komintern kapanıncaya kadar görevde kaldı. 88.

Larkin, İrlanda, Komintern V. Dünya Kongresi delegesi, 68.

Leman Hanım, Şevket Süreyya Aydemir'inkarısı, KUTV'da öğrenci, Aydınlık yazarı, 33, 37, 283.

Lemi, 1925 sol muhalefet üyesi, 233.

Lenin, Vladimir İliç Ulyanov, (Cilt 1) 9, 24, 26, 45, 65, 69, 72, 73, 136, 244, 275, 295, 319, 320, 321, 325, 326.

Leptcha, 66.

Lloyd George, 72.

Lominadze, Vissarion (1897 - 1934), Gürcü Komünist Gençlik teşkilâtı yöneticisi. Neuman ile birlikte Kanton ayaklanmasını yönetmek üzere Çin'de görev yaptı. 1930'larda bir muhalefet grubu oluşturduğu için itibarını kaybederek Magnitogorsk'a sürüldü. Kirov'un öldürülmesinden sonra OGPU tarafından sorgulanmak üzere çağrılınca intihar etti, 239.

Lozovski (Cilt 1), 295.

Luxemburg Rosa (Cilt 1) 66.

Lütfi, Lütfiye, Bkz. Şevket Süreyya Aydemir.

M. Halis, Aydınlık yazarı, 176.

MacDonald, R. (CiltI), 72, 147, 325.

Macit, TKGB üyesi, 273.

Mahir, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 285.

Mahmut, 1919 İstanbul Türkiye Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi. 22.

Mahmut, İmalatı Harbiye İşçiler Derneği, 129.

Mahmut, Hemşinli (Cilt 1), 226, 229, 230.

Mahmut II (Adli), 194, 195, 196.

Mahmut Esat (Bozkurt), 109.

Mahmut Şevket, KUTV öğrencisi, 37, 283.

Mâlik (?), Bkz. Kerim Sadi.

Mann, İngiltere, Komintern V. Dünya Kongresi delegesi, 68.

Mansur, KUTV öğrencisi, 288.

Manuilski, Dimitri Zaharoviç (Cilt 1), 7, 54, 65, 66, 67, 68, 80, 89, 235, 295.

Marat, Bkz. İsmail (Bilen).

Marx Karl (Cilt 1), 9, 22, 45, 244.

Matskovili, KUTV öğrencisi, 286.

Matteotti, faşistlerce öldürülen İtalya'da sosyalist milletvekili, 329.

Mazlum, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 288.

Maksimos, Bkz. Serafim Maksimos.

Mehmet, (Cüt 1) 22, 23.

Mehmet (Baytarzade, Baytar Mehmet), 1898 Bandırma-Bahkesir doğumlu, 1916-1918'de Osmanlı Ordusu'nda çavuş, 1920-1922'de Kızıl Ordu'da müfreze komutanı, II.Ordu 26. Alay Türk Müfrezesinde eğitmenlik yaptı. 1920'de RKP(b) üyesi. 1920/21 Bakü'de parti okulunda 4 1/2 ay kurs gördü. 1922-1924 arası Azerbaycan KP(b) MK'nin tavsiyesiyle KUTV'da okudu. KUTV'u bitirdikten sonra çalışmak için Türkiye'ye gönderildi. 1925-1927 arasında Balıkesir Balya'da TKP faaliyeti yaptı. 1926 Viyana Konferansına katıldı. 1927 yılında partinin izni olmadan SSCB'ye döndü (RGASPİ, f. 495, op. 266, g.). 240, 283, 285.

Mehmet Bey, 1923 yılında Amele Birliği Başkanı, 109, 110.

Mehmet Emin, Mustafa Suphilerle dönen MK üyesi, 231.

Mehmet Halit, Türkiye Amele Birliği, 110.

Mehmet Sabri, 18, 33, 37, 283.

Mehmet Şefik Efendi, tramvay amelesi, 181.

Mehmet Şevki Bey, Ahenk gazetesi başmuharriri, 131.

Mehmet Vehbi (Sandal) (Cilt 1), 109, 190.

Mehmet Tevfik (Bıyıkoğlu), 185.

Mehmet Yelkenci, KUTV öğrencisi, 37, 283.

Memduh Necdet, 9, 176.

Memed Mecit, KUTV öğrencisi, 37.

Mesrur, (cilt 1), 294.

Mesrure (Cilt 1), 240, 285.

Mikoyan (Cilt 1) 239.

Mirniy, S., 7, 14, 15, 20, 21, 24, 25, 28, 36, 38, 40, 43, 59, 79, 89, 136, 151, 153, 154, 156, 159, 162, 163, 164, 165, 172.

Mithat Paşa, 194, 197.

Muhtar, İzmirli komünist, 131.

Muhtar Bey, 183.

Murat, 194, 197.

Murat Bey, tarihçi, Mizan gazetesi sahibi, 198.

Musin, 77, 78.

Mussolini, 72.

Mustafa, Kutv öğrencisi, 288, 289

Mustafa (Börklüce) (Mustafa, Sarı Mustafa) 1927 Tevkif atı sonrasında TKP Muvakkat Merkez Komitesi üyelerinden, 1929'da Nâzım muhalefeti önderlerinden, 1935'te yayımlanan Kara Liste'de yer aldı, 190, 227, 232.

Mustafa Hakkı, Türkiye Amele BirUği, 110.

Mustafa Kemal Paşa, 17, 28, 29, 34, 35, 67, 72, 73, 74, 107, 110, 111, 161, 165, 166, 167, 194, 199, 200, 201, 204, 06, 207, 221, 222, 223, 235, 260, 320.

Mustafa Osman, KUTV öğrencisi, 37, 77, 151, 283.

Mustafa Suphi (Cilt 1) 49, 50, 74, 176, 231, 238, 242, 264, 265, 266, 269.

Mümtaz, 250.

Müslim, TKF taraf mdan İstanbul'a gönderilmiş harp esiri, 93.

Naciev, 1924 KUTV Türk grubu parti komitesi üyesi, 278.

Nafi Atuf (Kansu), 27.

Nafi Bey, Ziraat Mektebi Muallimi, 27.

Nasuhi, TKP Eskişehir vilayet komitesi, 143.

Nâzım, Komsomol üyesi, 231, 232.

Nâzım Bey, THİF, 33.

Nâzım Hikmet (Cilt 1), 36, 37, 39, 40, 60, 77, 80, 81, 82, 151, 176, 190, 227, 228, 229, 230, 235, 236, 237, 239, 240, 244, 262, 268, 271, 279, 280, 281, 283, 288, 289.

Nedim Masrur, KUTV öğrencisi, 283.

Neşati (Üster), 192.

Nevzat, Bkz. Kerim Sadi (Nevzat Cerrahlar).

Nhuyan Ai, 68.

Niko, 1925 sol muhalefet üyesi, 241.

Niko (Asimopulos) (Cilt 1), 33.

Niyazi, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 291.

Nizamettin ÂH Sav, (Cilt 1), 109.

Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu), (Cilt 1), 23, 79, 80, 230.

Nizami, THİF, 33.

Nollau, Günter (1911-1991), 65.

North, 67.

Nuri, Bkz. Elektrikçi Nuri.

Nurettin Kadir, KUTV öğrencisi, 283.

Nurettin Şevki, 238, 241.

Nuriye Smorodkina, KUTV öğrencisi, Hüseyin Sait'in karısı, 37, 159, 283.

Oğuz, Şeyda, 122.

Ohannes, tramvay amelesi, 181.

Olivier, Marcel, 9.

Orconikidze, Grigori Konstantinoviç, (Cilt 1), 239.

Orhan, 193.

Orhan, 1925 sol muhalefet üyesi, 231, 232, 233, 286, 294.

Orhan, Bkz. Sadrettin Celal (Antel)

Osman, 183.

Osman, komünist, tramvay işçisi, 138..

Ömer, TKP Eskişehir vilayet komitesi, 143.

Patyomkin, 20,26,165.

Pepper, Amerika, Komintern V. Dünya Kongresi delegesi, 68.

Petro (Büyük), Rus Çarı, 73.

Petrov, 7, 61, 151, 154, 188, 234, 237, 275, 287.

Plyat, 79, 80.

Poincaré, 72.

Primo de Rivera, 175.

Rafes, 237.

Raif, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 282, 284.

Rasim, KUTV öğrencisi, 288.

Raşit, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 286, 288.

Raşit Fahri, KUTV öğrencisi, 77, 151, 283.

Rauf (Orbay), 110, 155, 165, 167, 200.

Rayt (Reid), 237, 250, 257, 369, 382, 394, 401, 403.

Razin, 34.

Recep Bey, 167.

RefetPaşa (Bele), 17, 110, 166, 167, 200.

Refik, İmalatı Harbiye İşçiler Derneği, 129.

Refik İsmail, Türkiye Amele Birliği, 111.

Remmele, Hermann, (1886-1939), metal işçisi, çok genç yaşta SPD'ye katıldı, USPD'ye ve sol kanadının başında VKPD'ye 1920'de geçti ve sekreterliğini üstlendi. Parti yönetiminde ve Reichstag'da sürekli görev yaptı, 1924'te kısa süre Almanya KP başkanlığı, 1926-1931 arası KEYK ve Prezidyum üyeliği yaptı. Komintern politikasına karşı Neumann ile bir muhalefet oluşturdu. Her türlü görevinden uzaklaştırıldı. 1937'de tutuklandı, 1939'da infaz edildi. 326.

Resûlzade, 74.

Rıza, KUTV öğrencisi, 280.

Rıza Han, 72, 319.

Roland, Bkz. Ginsberg.

Rosenberg, 79.

Rossi, İtalya, Komintern V. Dünya Kongresi delegesi, 68.

Roy, Manabendra Nath (Cilt 1), 11.

Rüştü Paşa, Erzurum Mebusu, 243.

Sabiha, Bkz. Şefik Hüsnü (Değmer)

Sabit, KUTV öğrencisi, 281.

Sadık, KUTV öğrencisi, TKP MK yanlısı, 240, 285..

Sadrettin Celal (Antel) (Orhan) (Cilt 1) 7, 9, 14, 18, 27, 33, 40, 41, 175, 190, 192, 226, 235, 239, 240.

Sadri, Bkz. Sadrettin Celal (Antel)

Sagomonyan, 1924 KUTV Türkiye Grubunun başkanı, 278.

Sait (Hüseyin Sait) (Gazibey, Gazi), (Cilt 1) 61, 156, 157, 158,159, 163, 164, 226, 229, 230, 232, 240, 281, 284, 290, 291, 292.

Salâh, TKP Eskişehir vilayet komitesi, 143.

Salih, KUTV öğrencisi, 285.

Salih (Hacıoğlu), (Cilt 1) 33, 49, 50, 190, 191, 192, 226, 228.

Salih Zeki, 238, 242.

Salim, 1925 sol muhalefet üyesi, 233, 241, 282, 288.

Sarı Mustafa, Bkz. Mustafa (Börklüce).

Selami 1925 sol muhalefet üyesi, 232, 285, 292, 294.

Selim, KUTV öğrencisi, 276.

Sellier, Louis (1885-1978), FKP ilk yönetim komitesi üyesi, Ocak

1923-Ağustos 1924 FKP Genel Sekreteri, Ekim 1928'e kadar Pont Büro üyesi, Şubat 1922 - Temmuz 1924 arası KEYK üyesi. Komintern V. Dünya Kongresi delegesi, 68.

Senusi, 72.

Server Hayrettin, KUTV öğrencisi, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 275, 278, 281, 283, 287, 288, 291, 292, 293.

Seydahmedov, KUTV öğretmeni, 7, 188, 226, 227.

Seyfettin Osman, TKP 1925 Kongre delegesi, 190.

Simko, 72, 73.

Snevliet, 14.

Stalin Yosif Visariyonoviç Çugaşvili, (Cilt 1) 61, 65, 234, 275, 287, 326, 327.

Struve, 67, 235, 236, 237, 238.

Subhi, 1900'de İstanbul'da doğdu. Rusça bilir. Meslek okulu bitirdi. 1917'den sonra İstanbul, Ankara, İzmir'de tesviyeci olarak çalıştı. 1923'te İzmir'den TKP üyesi oldu. 1924-1926 arası KUTV'da okudu. 1925'te Sovyetler Birliği'nde evlendi. 1926'da Eskişehir parti teşkilâtını yönetme göreviyle Türkiye'ye gönderildi. 1927'de partinin izniyle, hastalık ve aile işleri sebebiyle SSCB'ye gitti. 1928'den itibaren Tüm Rusya KP(b) üyesi oldu, 131, 240, 284.

Sûdi Bey, İstanbul Halk Fırkası mutemedi, 184, 186.

Sun Yat Sen, 327.

Suritsa, 169.

Süleyman Nuri (Cilt 1), 226, 230, 233, 237, 238, 239, 240, 241, 279, 292.

Süleyman Sami, 185.

Şadan Raşid, KUTV öğrencisi, 37, 283.

Şakir, Bkz. Suphi.

Şakır Rasim, Amele Birliği, 108, 109, 110, 11, 112, 117, 119, 154, 290.

Şamil, Bkz. Hamdi (Şamilov)

Şamilov,Bkz. Hamdi (Şamilov).

Şarki (Gofforof, Gafurov), 51, 89, 162, 173.

Şefik Hüsnü (Değmer) (Doktor, H. Baydour, O. Masdar, Keramet, Sabiha), (Cilt 1) 7, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 45, 49, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 63, 65, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85, 87, 88, 90, 109, 125, 134, 136, 137, 140, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 162, 163, 164, 172, 173, 175, 176, 178, 180, 188, 190, 191, 192, 193, 195, 216, 226, 229, 231, 233, 235, 236, 237, 239, 240, 244, 275, 276, 277, 278, 279, 290.

Şevket Süreyya (Aydemir) (Lütfi, Lütfiye) (Cilt 1), 7, 9, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 153, 154, 175, 178, 190, 191, 192, 226, 227, 228, 229, 230, 240, 243, 280, 281, 283.

Şevki, KUTV öğrencisi, 37, 192.

Şevki Süleyman, KUTV öğrencisi, 283.

Şeyh Mahmud, 72.

Şeyh Sait, 164, 178, 180, 185, 243, 327.

Şeyh Şamil, 72.

Şinasi, 1925 sol muhalefet üyesi, 241, 276, 282, 288.

Şükrü Nail Paşa, 110..

Talât Paşa, 194, 199.

Tarık, KUTV öğrencisi, 277.

Tekin, Bkz. İsmail Hüsrev (Tökin), 22, 23, 30, 31,

Thâlrnann, Ernst, (1886-1944), Hambourg'da

dok işçisi, 1904'te SPD, 1917'de USPD üyesi oldu. Berlin solunda yer aldı; 1924'te Komintern'in girişimiyle oluşan merkezde konumlandı ve Stalin'in desteğiyle KPD başkanlığına geldi. 1934'te Nazilerce tutuklandı ve Ağustos 1944'te Buchenwald'de infaz edildi.

Topçuoğlu, İbrahim, 190.

Toprak, Zafer, 182.

Treint, Albert (1889-1971) ükokul öğretmeni, I. Dünya Savaşı'nda ağır biçimde yaralandı. III. Enternasyonal Komitesi sürecinde komünizmi benimsedi. Partide Bolşevikleştirmenin öncülerinden oldu. Zinovyev ile yakın çalışma arkadaşlığı yaptıktan sonra bir süre Troçkist muhalefete katıldı, sonunda SFIO'ya geri döndü, Fransa, Komintern V. Dünya Kongresi delegesi, 68, 175.

Troçki, (Cilt I) 65, 79, 175, 327.

Tsankov, 168.

Tugan-Baranovski M., I., 67.

Tuğrul Vecdi, Aydınlık dergisi yazarı, 176.

Türk, Atilla, 176, 191.

Uceymi, 72.

Üzeyir, Şark şimendifer işçisi, 138.

Vâlâ Nurettin, (Cilt I) 15, 37, 60, 77, 78, 151, 152, 229, 230, 232, 240, 271, 278, 279, 280, 281, 283, 284, 289, 290, 291, 292, 293, 294.

Van Kol, 66.

Vanlı Kâzım, Bkz. Kâzım (Kip).

Varga, Jenö (1879-1964), iktisat profesörü, Macar sosyal-demokrat; 1918'de komünist partisine katıldı, 1919 Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nde Maliye bakanlığı yaptı. SSCB'ye siyasal göçmen olarak gitti ve uzun yıllar Komintern ve RK(b)P için çalıştı, 295.

Vasilyev, Batı Ukrayna, Komintern V. Dünya Kongresi delegesi, 68, 234, 237, 238, 239.

Vedat Nedim (Tör), (Cilt I) 190, 226, 229, 230.

Vedii Bey, 182.

Voynova, KUTV öğrencisi, 282.

Voyntraub, KUTV öğrencisi, 286.

Voytinski (Cilt I), 13, 157, 158.

Wilhelm II, 10.

Yakup Cemil, 194.

Yani , 1925 sol muhalefet üyesi, 238, 241.

Yorgo , 1925 sol muhalefet üyesi, 241.

Yunus Nadi, 10.

Yusuf Ahmed, KUTV öğrencisi, 37.

Yusuf Cemal, Türkiye Amele Birliği, 110.

ZağlulPaşa, 67, 124, 125, 316, 317, 319..

Zahariadis/Zaharyadis İlya (Dimitriyeviç) (Cilt I) 156.

Zeki Ahmet, KUTV öğrencisi, 166, 282, 283, 293.

Zeki Velidi (Togan), 74.

Zetkin, Clara (Cilt I), 80.

Zinovyev, (Cilt I), 61, 65, 89, 234, 275, 292, 295, 317.

Ziya, 227.

Ziya Gökalp, 10.

Ziynetullah Nevşirvanov (Cilt I), 11, 238, 241.